



TÜRKSOY YAYINLARI NO: 1^o
ISBN 975 - 7213 - 00 - 4
95.06.Y.0297.1

WILHELM RADLOFF

MANAS DESTANI

KIRGIZ TÜRKÇESİ METİN - TÜRKİYE TÜRKÇESİ ÇEVİRİ

Yayına hazırlayan:

Prof. Dr. Emine Gürsoy - Naskali

Birinci Baskı 1995
5000 Adet Basılmıştır

ISBN 975 - 7213 - 00 - 4
95.06.Y.0297.1

KAMER MATBAACILIK
Tel: 229 87 67 ANKARA

**MANAS
DESTANI**

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Giriş	9
Kırgız Türkçesi metin ve Türkiye Türkçesi çeviri	
I. Manas'ın Doğuşu.....	17
II. Almambet'in müslüman olup Er Kökçö'yü terk etmesi ve Manas'a katılması.....	21
III. Manas ile Er Kökçö'nün dövüşü, Manas ile Kankey'in evlenmesi, ölümü ve yeniden dirilişi.....	59
IV. Bok-murun.....	111
V. Közkaman.....	155
VI. Semetey'in doğuşu.....	207
VII. Semetey.....	229
Düzeltilmeler ve Notlar	267
İndeksler	
Özel isimler indeksi.....	277
Coğrafya isimler indeksi.....	284
Topluluk isimleri indeksi.....	286

SUNUŞ

TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi Genel Müdürlüğü), Türk kültürünü, sanatını, tarihini, kültür ve sanat ürünlerini, tarihi mirasını ve değerlerini araştırmak, korumak, Türk cumhuriyetleri arasında kültür ve sanat ilişkilerini geliştirmek ve ortak faaliyetler düzenlemek, tanıtıcı yayınlar yapmak amacıyla kurulmuş uluslararası bir teşkilattır. TÜRKSOY Türk Dil Konuşan Ülkeler Kültür Bakanlarının İstanbul, Bakü ve Almatı'da yaptıkları Bakanlar Konseyi toplantılarında alınan kararlar neticesinde 12 Temmuz 1993'te Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan'ın tarafından kurulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti de TÜRKSOY üyesidir.

Türk kültürü araştırılmalı, korunmalı, tanıtılmalı ve gelecek nesillere devredilmelidir. Bu amaca hizmet etmek üzere TÜRKSOY, Türk kültürünün temel eserlerini yayınlamayı, böylece bu eserlerin araştırılmasını, korunmasını, tanıtılmasını ve gelecek nesillere devredilmesini programına almıştır. TÜRKSOY'un ilk yayını olan Manas Destanı, Kırgız sözlü halk edebiyatının en güzel örneğini ve Kırgız kültürünün temel kaynağını teşkil eder. Bu destan, Kırgız halkının bağımsızlık mücadelelerinin yanısıra, Türk destanlarındaki mitolojik özellikleri ve Şamanizm unsurlarını içermektedir. Manas'ın kırk yiğidinin kırk Türk boyunu temsil ettiği dikkate alınırca, Manas Destanı sadece Kırgız Türklerinin değil, bütün Türklüğün bir ansiklopedisidir;

İslamiyetten çok önce yaratıldığı anlaşılan Manas Destanı'nın ruhunu: özgürlük, bağımsızlık ve millet olma kavramlarının yanısıra ahlaki ve estetik değerler oluşturmaktadır. Destan, bu özelliği ile güncelliğini korumuş, Kırgız halkının kültürel hayatının devamlılığını sağlayarak bugünkü bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Bu nedenle, yayın faaliyetimizi 1995'te 1000. yıl kutlamalarını yapacak olduğumuz Kırgız Türkçesi sözlü edebiyatının bir şaheseri olan Manas Destanı ile başlatmaktan ve Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'nin büyük emek ve itina ile yayına hazırlamış olduğu Manas Destanı'nı Türk dünyasına sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye Türk kültürüne yaptığı bu hizmetten dolayı teşekkür ediyoruz.

Polad Bülbüloğlu
TÜRKSOY Genel Müdürü
Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanı

MANAS DESTANI

GİRİŞ

Kırgız Türklerinin milli destanı olan Manas destanı dünya edebiyatının sayılı şaheserleri arasında yer alır. Ayrıca, dünyanın en uzun destanı olmak gibi bir özelliği de vardır. Manas adı, bu destanın kahramanının adıdır; destan, kahramanının adıyla anılır, destanı söyleyen ozanlara da manasçı adı verilir. Manasçılar çocuk yaşta talime girerler. Manas destanını okumak bir sanat, bir meslek sayılır. Bu edebiyat abidesini gözle okuyarak duyulan heyecan ve takdirin yanı sıra bir de bir manasçıdan dinlemek ve o ses ahenginin büyüsunü tatmak gerekir.

Kırgızların yurdu Orta Asya'dır. Eski dönemlerde Kırgızlar Orta Asya'nın başka yerlerinde yaşamışlarsa da bugünkü yurtları Tanrı dağlarının kuzeyidir. Kırgızistan, kuzey doğuda Issık gölünü içine alır, Kırgızistan'ın kuzey hudutlarında Çu ve Talas nehirleri akar. Kırgızistan Cumhuriyetinin güneyinde Çin Halk Cumhuriyeti bulunur. Çin'in bu bölgesinde Doğu Türkistanlı Türkler oturur. Güney batıda Tacikistan Cumhuriyeti, batıda Özbekistan Cumhuriyeti, kuzeyde Kazakistan Cumhuriyeti yer alır.

Sovyetler Birliğinin çözülmesinden sonra 1991'de eski Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihten beri de Kırgızistan Cumhuriyeti, bağımsız bir devlet kimliği ile Birleşik Devletler Topluluğu içerisinde kendi iradesini ifade etmektedir. Başkenti Bişkek'tir. Sovyet döneminde başkente Frunze denilmekteydi.

Kırgızların tarih sahnesine çıkmaları, çok eski tarihlere dayanır. Kırgızlardan ilk olarak Çin kaynakları MÖ 3. yüzyılın hadiselerini anlatırken söz eder. MÖ 2. yüzyılda yazılan bu kaynaklar Kırgızlardan Gekün adıyla bahseder. Daha sonraki yüzyıllarda bu kaynaklar Kırgızları Gengün, Kigu, Hegu, Giegu diye adlandırır. Çin kaynaklarındaki ilk bilgilere göre Kırgız topraklarını Hunlular ele geçirmiş fakat Kırgızlar Hunlulara karşı tekrar tekrar isyan etmişlerdir. Hun İmparatorluğunun parçalanmasından sonra MS 6. yüzyılda Yenisey nehrinin çıkış noktasında kendi devletlerini kurmuşlardır. Daha sonra MS 7. yüzyılda Göktürk devletine bağlanmaya mecbur kalmışlardır. Göktürklerin Orhun yazıtlarında Kırgızların iç savaşa sebep olan isyankar tutumundan söz edilir. Göktürk devleti, Uygur, Basmıl ve Karluklar tarafından yıkılır. Başa Uygurlar geçer. 8. yüzyılın ortalarında Kırgızlar Uygurlara mağlup düşer ve Uygur devletinin idaresi altına girerler. Kırgızlar Uygur idaresi altına girdiyse de 820-840 yılları arasında Uygurlara karşı isyan ederler ve nihayet 840 yılında Uygur devletine son vererek kısa bir süre için güney Sibiry ve merkezi Asya'nın hakimi olurlar, idareleri altında bulunan topraklar kuzey

doğuda Baykal gölünden güneyde Çin sınırlarına, güney batıda Tanrıdağları'nın güneyine kadar uzanır.

Kırgızlar 1207'de Cengiz Hanın hükmü altına girerler, Altay ve İrtiş nehirleri boyuna yerleşirler. Önce Cuci ulusuna sonra da Çağatay ulusuna tabi olurlar. 14. yüzyılın ortalarından 15. yüzyılın sonuna kadar Moğolistan devletine bağımlılıkları devam eder ve bu zaman içinde Moğolistan devletinin en kuzey doğu bölgelerinde yani Balkaş gölü civarında ve İrtiş nehri boyunda otururlar. 16. yüzyılın başında Moğolistan devleti yıkılınca Kırgız boyları Alattoo dağlarına yerleşirler ve kendi boy teşkilatlarını kurarlar. Kırgızların mekanı bugün de bu bölgedir. 14. yüzyıldan önceki dönemler için Kırgızların tarihi ile bugünkü Kırgızistan topraklarının tarihini bir saymamak gerekir.

Daha sonraki yıllarda Çarlık Rusyasının hakimiyetine karşı direnirler fakat 1876'da Ruslar Hokand'ı alınca Kırgızlar da Çarlık Rusyasına tabi olurlar. 1897 Endican isyanı ve 1916 isyanı ile Ruslara karşı direniş devam eder. 1917 Bolşevik ihtilali ile Kırgızlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dahil olurlar.

Manas destanının veya Manas destanındaki hadiselerin hangi dönemlere ait olduğu konusu tartışmalıdır. Bazılarına göre buradaki hadiseler Hun dönemine bağlanmalıdır. Daha gerçekçi bir yaklaşımla destanın tarihi zeminini 9. yüzyıl sonrasına bağlamak daha doğru olur. Cüveyni'nin Tarih-i Cihan Güşa'sında belirtildiği gibi 1120'li yılların sonunda Karahitaylar Orta Asya'ya geldikten ve Karahanlıları ele geçirdikten sonra Kırgızlara asker gönderirler. Büyük bir ihtimalle bu dönemin olayları Manas destanının tarihi kaynağıdır. 16. yüzyılda yazılmış olan *Mecmaü't-tevarih*'te Manas'tan Toktamış hanın arkadaşı olarak söz edilir; yani Manas, tarihi bir şahsiyet olarak tanıtılır. Manas destanının sona erdiği tarih dönemini ise 1750 yılına yani Oyrat Cungar devletinin yıkıldığı yıla yerleştirmek gerekir. (Kırgız tarihi ile ilgili bilgiler için O. Karayev, V. Ploskiv, A. Mokeyev ve diğer araştırmacıların *İstoria Kırgızkoy SSR*, Frunze 1984, I. cildine müracaat ediniz).

Türkoloji çalışmalarının öncülerinden ve temel taşlarından Wilhelm Radloff (1837-1918), Türk boylarının sözlü edebiyat örneklerini Proben adıyla anılan dev boyutlu bir derlemede toplayarak bilim dünyasına armağan etmiştir. Bu derlemelerdeki metinlerin çevirileri ve ayrıca bir de sözlüğü vardır. Kırgızca derlemeler Proben'in 5. cildinde yer alır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı Manas'ın doğumu ile başlar. İlk bölüm, Tokmak'ın güneyinde bulunan Sarı Bağış boyuna mensup bir manasçıdan 1869'da derlenmiştir. İlk önce Manas'ın soyu ve doğum yeri belirtilir (1-9), Cakıp ve Çıyrıçı çocuksuzdur, baba Cakıp bir çocuk vermesi için Tanrı'ya yalvarır (10-41), yeni doğan çocuğa Manas adı verilir ve çocuğun geleceği hakkında kehanetler yapılır (42-65), beşikte iken konuşmaya başlayan Manas kafirleri yeneceğini bildirir (66-72), baba Cakıp oğlunun yetişmesi için Bakay'ı görevlendirir, ilerisi için tasarlanan iki gazanın mahiyeti anlatılır (73-149), Manas çabucak büyüyüp yiğit bir delikanlı olur ve Kaşgar'da bulunan Çinlileri haraca bağlayıp doğuya sürer (150-164).

Almambet, Er Kökçö ve Ak-erkeç arasında gelişen ilişkiye ayrılmış olan ikinci bölümün ilk kısmı (1-1131), dramatik olaylara sahnedir. Germen destanı Nibelungenleid'de olduğu gibi kimsenin karşı koyamaya cesaret edemediği yiğit bir kahraman, ev sahibinin sadakatli karısıyla birlikte olmakla suçlanmaktadır. Germen destanında ev sahibi koca işin iç yüzünü bilmekte fakat hem gururu hem de ortamın gereği hadiselere açıkça müdahale edememektedir. Kırgız destanında ise ev sahibi koca (Er Kökçö), hem kendi kıskanç mizacının hem de çevresindekilerin çevirdiği oyunun tuzağına düşer. Suçlanan yiğit Almambet'tir. Almambet, itham altında kaldığı zaman bile dengesinden şaşmaz. Oyrot asıllı Almambet soylu bir ailedendir ve başlangıçta Lamaist-Budist dinine mensuptur. Er Kökçö, Almambet'i Müslüman yapmıştır; Almambet de kafir bir han olmaktansa Müslüman bir köle olmayı yeğlediğini ifade etmiştir. Er Kökçö'nün akıllı karısı Ak-erkeç, kocasının menfaatini gözeterek Almambet'e paye vermiştir fakat Er Kökçö Almambet'in değerini takdir edememiş, Almambet'i kaçırmıştır.

Almambet'in Manas'ın yanına gelişi ikinci bölümün ikinci kısmında (1132-1862) anlatılır. Bu kısmın dramatik gücü belki birinci kısımın kadar güçlü değildir ama bu kısmın da üç ayrı noktada doruklaşan bir dinamiği vardır. Almambet'in geleceğini haber alan Manas, geri çekilir ve yüksek bir yerden Almambet'i seyretmeye başlar. Almambet yaklaşır. Almambet'in ayağı Manas'ın çizmesinin çökerttiği izin üzerine bastığında Manas'ın ayak izinin daha büyük olduğu sabit olur, böylece iki yiğit daha karşılaşmadan Almambet ile Manas'ın ilişkisindeki güç dengesi belirlenmiş olur. Bu birinci dramatik andır. Manas'ın yiğitleri yaklaşmakta olan Almambet'in çevresini sararlar ve atının dizginlerini elinden alırlar. Almambet meydan okurcasına dizginleri yiğitlerin elinden çekip alır. Böylece Manas'ın yiğitlerinden daha kıdemli olacağı aşikar olur. Bu da ikinci dramatik andır. Üçüncü dramatik an, mucizevi bir olayla sonuçlanır: Almambet ile Manas'ın süt kardeşleri olduğunun delili olarak Manas'ın yaşlı ve kurumuş annesi Bağdı-döölöt'ün göğüslerine süt gelir.

Üçüncü bölümün birinci kısmında (1-351) Manas ve Er Kökçö karşılaşır ve dövüşürler. Bu kısım nisbeten kısadır. Manas'ın evlenmesini, ölümünü ve yeniden hayata gelişini anlatan ikinci kısım (352-2686) çok daha uzundur. Bu bölümü nakleden manasçının birinci ve ikinci bölümleri nakleden manasçılardan farklı bir üslubu vardır. Bu bölümün birinci ve ikinci kısımları arasında konu bakımından bir bağ olmamakla birlikte sadece bu iki kısımda Manas'ın Rus çarına tabi olduğu ifade edilir. Belki de bu bölümün manasçısı bazı Rus makamları memnun etmek için bu ifadeyi kullanmaktadır.

Manas ile dayısı Kökçö'nün ne sebeple dövüşe giriştikleri çok açık değildir. Sürüler bahane edilmiştir. Ama Kökçö dövüşmemek veya muhtemel bir yenilgiyi önlemek için sürülerini paylaşmayı teklif etmiştir. Fakat Manas, ya hep ya hiç düşüncesiyle uzlaşmayı reddeder. Yoksa birinci bölümün ikinci kısmında denildiği gibi Manas'ın saldırısı Almambet'in uğradığı haksızlığa bir mukabele midir? Manas ve Kökçö'nün dövüşünde şamanizm unsurları mevcuttur. Kökçö'nün fırlattığı gülle Manas'ın delinmez zırhını delip geçer. Manas kırk yiğidine seslenir, yiğitler Manas'ı

yer altı dünyasından geri getirirler. Burada, kırk yiğidin menşesini herhalde şamanizmdeki kırk kurtarıcı ruha bağlayabiliriz, Manas'ın menşesini de şamanizmin bakışısına.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı Manas'ın Rus çarına tabi olmasından söz ederek başlar. Sonra Manas'ın babası oğluna bir eş arar ve bu iş için uzun yollar kat eder. Cakıp'ın seçtiği gelin, Temirhan'ın kızıdır ve adı da Kanıkey'dir. Bir tek yerde (1479) gelin tarafının Tacik olduğu söylenir, halbuki Cakıp daha önce Taciklerden de gelin aramış ama uygun bir kız bulamamıştır. Ayrıca, Manas da çeşitli vesilelerle Tacikleri mahvedeceğini, haraca bağlayacağını belirtmiştir. Acaba burada manasçının bir dalgınlığı mı söz konusudur?

Bu bölümde Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi kısaca anlatılır. Közkaman kelimesini herhalde Guzlara ve Komanlara işaret eden bir isim olarak düşünmeliyiz ve "Guz Koman" şekline bağlamalıyız. A. Hatto, Köz-kaman kelimesini Kaman-köz şeklinde değerlendiriyor ve "yabani domuz gözlü" manasıyla açıklıyor. Kökçö-köz kelimesini ise "Gökçe deniz taraflarında oturan Guzlar" olarak düşünmeliyiz. A. Hatto bu kelimeyi de "mavi çakal gözlü" manasıyla açıklıyor. 10. ve 11. yüzyıllarda Kırgızların Guzlarla toprak mücadelesi içinde olduğunu hatırlarsak Közkaman ve Kökçököz kelimelerinin boy ismi olmasının daha muhtemel olduğunu söyleyebiliriz. Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi konusu beşinci bölümde etraflı bir şekilde yeniden ele alınır. Manas destanında Manas üç defa ölür. İlk sefer Kökçö ile dövüşürken aldığı yara onu öldürür. İkinci sefer zehirlenme neticesinde ölür fakat her iki seferde de yeniden hayata döndürülür. Üçüncü ölümü son ve geri dönülme bir ölümdür. Bundan sonra Manas'ın oğlu Semetey ve torunu Seytek'in destanı başlar. Manas destanı, Semetey ve Seytek destanları ile birlikte üçlü bir zincir oluşturmaktadır. Radloff derlemesinde Semetey bölümü ve özellikle de Seytek bölümü kısa olarak anlatılmıştır. Yakında yayına sunacağımız Seytek destanının farklı bir varyantı Seytek'in maceralarını daha geniş bir biçimde ele almaktadır.

Manas'ın ikinci ölümü üzerine duyulan üzüntüyü üçüncü bölümün manasçısı dikkatle anlatır. Manas'ın atı, doğanı ve köpeği üzüntülerini anlatırlar. Mezara girer girmez varılan öbür dünyada Manas avlanır ve bir huri kızla oyalanır. Hurinin adı Altınay'dır, Almambet'in karısının adı da budur. Bu benzerliği nasıl yorumlayabiliriz?

Üçüncü bölümün dramatik yapısı güçlü değildir fakat buna mukabil kelime hazinesi, bilhassa pahalı ve nadide kumaş isimleri bakımından çok zengindir.

Dördüncü bölüme Radloff "Bok-murun" (yani, Sümüklü burun) (1-2197) başlığını verir. Manas destanının bu bölümü "Kökötöydün aşı" (yani Kökötöy'ün cenaze yemeği) adıyla da bilinir. Müstakil bir destan hüvviyeti gösterir; Manas destanına sonradan dahil edildiğini düşünebiliriz.

Bok-murun, güçlü yiğit Er Töştük ile bir perinin oğludur. Kökötöy Bok-murun'u kendine varis göstermiştir. Kökötöy'ün ölümünden sonra, adet olduğu üzere, Bok-murun bir cenaze yemeği tertipler. Bu törene uzaktan yakından herkes çağırılır, hatta düşman Kalmuklar bile davetlidir. Yenilip içilecek, yarışmalar yapılacaktır. Böylece Kökötöy anılacak, Bok-murun'un hanlığı layık

olduğu görülecek ve belki de Bok-murun adı yerine kendisine bir yiğit ismi verilecektir. Fakat, Bok-murun destanının Manas destanına dahil edilmesiyle Manas bu törende ön plana çıkar, Bok-murun geri planda silik kalır. Manas'a gönderilen Bok-murun'un elçisi Cas-uul, Almambet'e satranç oyununda yenilip bahsi kaybettiği için Manas tarafından elleri ayakları gerdirilip hunharca öldürülür. Bozkır kanununda elçinin öldürülmesi affedilemeyecek bir suçtur. Bok-murun bu tahriki cevapsız bırakmakla hiç bir zaman han olamayacağını işaretini vermiş olur. (Velihanov'un Manas destanı tesbitinde Bok-murun'un elçisi öldürülmez, bağışlanır).

Beşinci bölümde Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi hadisesi derinlemesine işlenir (1-2540). (Zehirleme hadisesine daha önce üçüncü bölümde çok kısaca değinilmişti). Közkaman ve Kökçököz uğursuz ve karanlık simalardır. Eşkiyalık yaparlar, müslümanlar ile Kalmukların oturduğu toprakları ayıran hudut bölgesinde, Üç-kapkak'a yakın bir yerde otururlar. Temir-han'ın danışmanı kötü niyetli Mendi-bay'ın emirleri doğrultusunda hareket ederler. Radloff'un Manas tesbitinde Közkaman ve Kökçököz, baba oğuldur; ayrıca, Közkaman, Manas'ın amcasıdır, beş oğlu vardır, Kalmuk hanları tarafından çocuk yaşta kaçırılmasından bu yana aradan yıllar geçmiş ve şimdi toplum içindeki yerine, hissesine sahip çıkmaya gelmiştir. Közkaman Kırgızlığını unutmamıştır, fakat buna mukabil oğulları Kalmuklaşmış ve yabancılaşmışlardır; bu akrabalar kendilerine kucak açan Manas'ı zehirlemekte tereddüt etmezler. Kalmuklaşıp yabancılaşıp ihanete giren Kökçököz örneğine karşılık Manas destanında bir de sonradan-müslüman olan Kalmuk asıllı Almambet vardır, Almambet hayatı pahasına Kökçököz ve Kalmuklara karşı Manas'ı korur. Burada irdelenen mesele, günümüz Türkiyesinin en önemli siyasi meselesidir. Yakınlık, dostluk, fedakarlık ve birlik, sadece etnik köken temelinden mi doğar yoksa yakınlığın, dostluğun, fedakarlığın, birliğin temeli ortak bir anlayış, paylaşılan bir kültür, bir hayat mıdır? Bu soruya Manas destanının verdiği cevap açıktır.

Beşinci bölümde Almambet, Kalmuk prenses Altınay'ı alır. (Üçüncü bölümde aynı hadise biraz farklı bir şekilde anlatılmıştır).

Bu bölümdeki hadiselerin yer aldığı coğrafi mekan batıda Mekke'den doğuda Hami'nin kuzeyindeki Bar-köl'e kadar uzanır. Her iki yer de farklı anlayışlara göre kutsal sayılır. Zehirlenen Manas'ı kayın pederi Temir-han'ın ilaçları kurtarır ama bu hayata döndürme işinde Mekke'li Kan-koco'nun mucizevi müdahalesi inkar edilemez. Hayata döndükten sonra Manas Mekke'ye gider ve tavaf eder. Böylece zehirlenmiş yiğitlerini hayata döndürüp kurtarır.

Altıncı bölüm Semetey'in doğumunu, yedinci bölüm de Semetey'i ve bir ölçüde de Semetey'in oğlu Seytek'i anlatır. Altıncı bölümün asıl baş karakteri Manas'ın karısı, Semetey'in annesi Kanıkey, yedinci bölümün asıl baş karakteri ise Semetey'in karısı, Seytek'in annesi Ay-çürök'tür. Her iki bölüm de baş roldeki kadının intikam almasıyla neticelenir.

Üç nesle uzanan destanda Manas kurucu görevini görür, oğlu Semetey iktidarı tehlikeye sokar. Semetey'in oğlu Seytek ise işleri yeniden düzene koyar. Kanıkey, oğlu Semetey'i Cakıp'tan ve Cakıp'ın oğulları Abeke ve Köböş'ün elinden kurtarır, büyük meşakkatler sonucu selamete çıkarır.

(Akebe ve Köböş Cakıp'ın herhalde ikinci eşinden doğan çocukları olmalıdır). Ancak, Semetey başa geçtikten sonra işleri doğru düzgün götüremez: önce adap erkan bilmezliği ile Manas'ın yiğitlerini gücendirir ve uzaklaşmalarına sebep olur, sonra akrabası Ümütöy'un nişanlısını kaçıır, bütün bunlara ilave töreleri yerine getirmez, rüyasında ikaz edilene kadar ölmüş babasının anısına saygıda kusur eder. Semetey'in sonu kötüdür; tabii, Semetey ile birlikte soyunun akıbeti de tehlikeye girmiştir. Semetey'i mağlup eden Er-kıyaz Semetey'in yeni doğan oğlu Seytek'i öldürmek üzeredir. Tıpkı Kanıkey'in Semetey'i alıp kaçarak kurtardığı gibi bu sefer de Ay-çürök, kuğu şekline gireceğini (yani, şamanizmdeki inanca göre, insan üstü bir güçle mukabele edeceğini) ve babası Akın-han ile yiğitlerini çağıracağını söyleyerek Er-kıyaz'ı tehdit eder ve Seytek'i kurtarır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı, yukarıda özetini verdiğim bölümleri içerir. Radloff, derlemiş olduğu Manas destanını Almancaya çevirmiş, kiril harfli Kırgızca transkripsyon metniyle birlikte yayınlamıştır. 1995 yılında kutlanacak olan Manas destanının 1000. yılına hazırladığımız şu sıralarda bu destanının başka dillerde çevirilerinin bulunmasına karşılık Türkiye Türkçesinde yayınlanmış bir çevirisinin mevcut olmayışını dikkate alarak rahat okunan, akıcı bir çeviri ortaya koymak istedik. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümünde mezuniyet tezi olarak Şaziye Berin tarafından hazırlanmış olan bir Manas çevirisi olduğu bilinmektedir. Bu çeviri, destanın Kırgızca aslından değil, Radloff'un Almanca çevirisinden yapılmıştır; ayrıca, tabii, bir öğrenci tezidir ve düzeltilmesi gereken yanlış ve eksikleri vardır. (Bu arada, Radloff'un Almanca çevirisinde de düzeltilmesi gereken noktalar olduğunu belirtmek gerekir.) Her ne kadar Şaziye Berin'in çevirisinin mevcut haliyle basılması mümkün değilse de Şaziye Berin'in gayretini takdirle anmak ve elinizdeki çeviriyi hazırlarken Şaziye Berin'in çalışmasından yararlandığımı belirtmek istiyorum.

Elinizdeki neşirde, Radloff'un derlediği Manas destanı üç sütun halinde verilmiştir. Birinci sütunda kiril harfleriyle yazılı Kırgızca metin bulunmaktadır. Burada kullanılan kiril alfabesi Radloff'un kullandığı kiril transkripsyon alfabesi değildir, bugün Kırgızistan'da kullanılmakta olan kiril alfabesidir; Radloff'un tesbit ettiği fonetik özellikler bu alfabenin gerekleri ve sınırları dahilinde yansıtılmıştır. İkinci sütunda Radloff'un kiril transkripsyon alfabeli Kırgızca metni, latin harflerine geçirilmiştir. Arka damak g sesi için ğ'yi kullanmak zorunda kalınmıştır. Üçüncü sütunda ise metnin Türkiye Türkçesine çevirisi yer almakta ve, mümkün olduğu ölçüde, dize dize Kırgızca metni karşılamaktadır. Kırgızca metnin ve Türkiye Türkçesi çevirisinin sonuna Arthur T. Hatto'nun çalışmalarından istifade edilerek özel isimlerin, coğrafya isimlerinin ve topluluk isimlerinin açıklamalı indeksi verilmiştir. İngiliz araştırmacı Arthur T. Hatto, Radloff'un Manas tesbitini neşreden en son araştırmacıdır. Hatto'nun neşri, Manas destanının kendisi tarafından tashih edilmiş Kırgızca metnini, İngilizce çevirisini, metinle ilgili notları ve indeksleri ihtiva ediyor. Hatto'nun Radloff metni üzerinde yaptığı tashihleri elinizdeki neşre ekledik. Hatto'nun 642 sayfalık eseri 1990 yılında Wiesbaden'de yayınlanmıştır. Ömrünü destanlara, özellikle de Kırgız destanlarına adayan Hatto, İngilizce konuşan okuyucu alemine büyük bir hizmette bulunmuştur. Radloff'un Manas tesbitini Türkiye'de Naciye Yıldız halk edebiyatı doktora tezi olarak ele almıştır; araştırmacının tezi tamamlanınca bu çalışmanın da basılmasını temenni ediyoruz.

Bu kitabın hazırlanışına yardımcı olan ve Manas heyecanını yaşayan Dr. Gül den Sağol'a, Selçuk Kırbaç'a ve Teoman Naskali'ye, yazım ve sayfa düzenlemesine yardımcı olan İsrail Dağlı'ya ve Yücel Dağlı'ya, kitabın basımını yapan Kamer Matbaasına ve Haluk Sağkaya'ya teşekkür ederim. Bu çalışmayı basmaya talip olan ve böylece ilk yayını Manas destanı ile yapan TÜRKSOY'a, özellikle de TÜRKSOY Genel Müdürü Azerbaycan Kültür Bakanı Polad Bülbüloğlu'na, Genel Müdür Yardımcısı Ziya Yilmazer'e ve Muzaffer Kılıç'a derin şükranlarımı arz ederim.

Emine Gürsoy - Naskali
İstanbul 1994



Manas / Manas / Манас

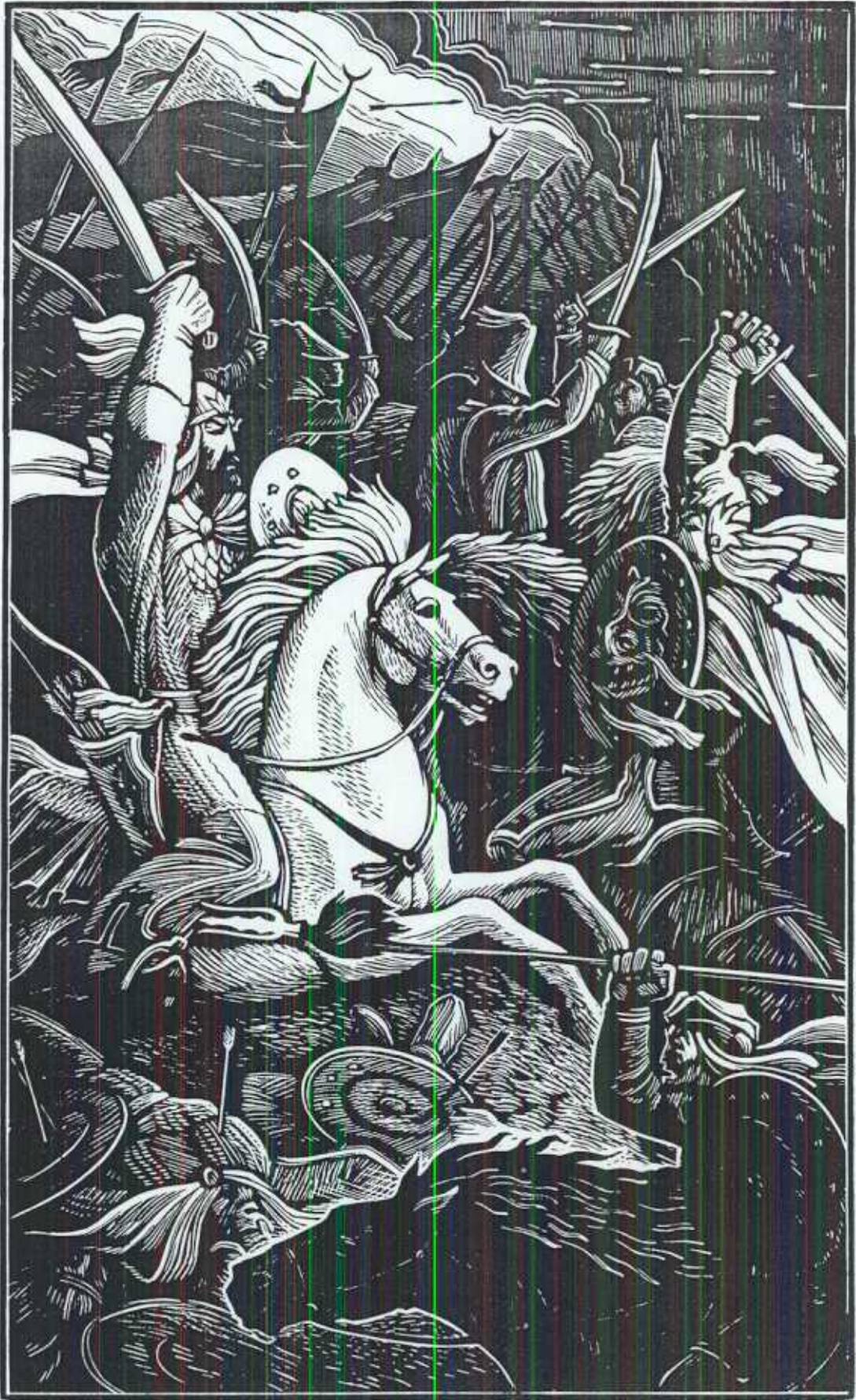
MANAS'IN DOĞUŞU

- 1 Жети-төрдүн башында
жеткилен тууган Бөйөн-кан,
Бөйөн-кандын баласы
кайраттуу тууган Кара-кан,
- 5 Кара-кандын баласы
кайраттуу тууган Жакып-кан,
Чуңкар-уя үстүндө,
Алматынын оосында
жердеп жаткан Жакып-кан.
- 10 Кече Айдар-кандын кысы Чыйрычы
алган экен Жакып-кан.
'Ошу Чыйрычыны алганы,
мен жыттап бала өппөдүм,
бу Чыйрычы жайган чачын
тарабайт,
- 15 Кудайга тооба деп типти мени
карабайт!
Белин бекем буубады,
бу Чыйрычы эркек бала туубады.
Бу Чыйрычыны алганы,
жайы-кышы он төрт жыл
- 20 бу мазарлуу жерге сыдырбайт,
бу алмалуу жерге оонабайт,
бу арашандуу жерге түнөбөйт!
Э Кудай Таала жар болсо!
Чыйрычынын курсагына
- 25 эркек бала бар болсо!
Бу белин бекем буудурсам!
Бу Чыйрычыдан эркек
бала туудурсам!
Ноктолуу өтүк, көк көпүч
Нойгутту бузуп жегендей,
- 30 кушбаш эр, көк чапан
Коконду бузуп жегендей,
жоор эшек, тешик там
Сартты бузуп жегендей,
чири токум, куу найза
- 35 Казакты бузуп жегендей,
сугалагын койбогон,
сурап-ичип тойбогон
Кыргысты бузуп жегендей!
Эми белге садак буудурду.
- 40 Жакып-кан Чыйрычыдай катындан
эм эркек бала туудурду.
- Céti-tördün başında
cétkilen tuuğan Böyön-kan,
Böyön-kandin balası
kayrattuu tuuğan Kara-kan,
Kara-kandin balası
kayrattuu tuuğan Cakıp-kan,
Çuñkar-uya üstündö,
Almatının oosında
cérdep catkan Cakıp-kan.
- Kéçe Aydar-kandin kısı Çıyırçı
alğan éken Cakıp-kan.
'Oşu Çıyırçı'nı alğanı,
mén cıttap bala öppödüm,
bu Çıyırçı sauyğan çaçın
tarabayt,
- Kudayğa tooba dép tipti méni
karabayt!
Bélin békem buubadı,
bu Çıyırçı érkek bala tuubadı.
Bu Çıyırçı'nı alğanı,
caıy-kışı on dört cıl
bu mazarluu céрге sıdırbayt,
bu almaluu céрге oonabayt,
bu araşanduu céрге tünöböyt!
É Kuday Taala car bolso!
Çıyırçı'nın kursağına
érkek bala bar bolso!
Bu bélin békem buudursam!
Bu Çıyırçıdan érkek
bala tuudursam!
Noktoluu ötüк, köк көпүч
Noyguttu buzup céгeндеy,
kuşbaş ér, köк çapan
Kokondу buzup céгeндеy,
coor éşek, téşik tam
Sarttı buzup céгeндеy,
çiri tokum, kuu nayza
Kazaktı buzup céгeндеy,
suğalağın koyboğon,
surap-ıçip toyboğon
Kırgıstı buzup céгeндеy!
Émi béлге sadak buudurdu.
- Yedi-tör'ün başında
doğmuş idi Böyön Han,
Böyön Han'ın oğlu
gayretli doğan Kara Han,
Kara Han'ın oğlu
gayretli doğan Cakıp Han,
Çunkar-uya'nın üstünde,
Almatı'nın ağzında,
otururdu Cakıp Han.
Aydar Han'ın kızı Çıyırçı'yı
almış idi Cakıp Han.
"Çıyırçı'yı alalı
ben bir çocuk öpmedim,
Çıyırçı çözdüğü saçını
taramadı,
Allah'a tövbe deyip hiç işime
bakmadı!
Belini sıkı boğmadı,
Çıyırçı bana oğul doğurmadı.
Çıyırçı'yı alalı,
yazı kışı oldu tam on dört yıl,
evliya mezarına gitmedi,
elmalıkta yuvarlanmadı,
kaplıcalarda gece yatmadı!
Ey Hüda Taala bana yar olsun!
Çıyırçı'nın karnında
bir oğlan vücut bulsun!
Bir belini sıkabilsem!
Çıyırçı'ya bir erkek
çocuk doğurtabilsem!
O da süslü çizmeli, mavi kaloşlu
Noygut'u yercesine yok etse,
kuş başı eyerli, mavi cübbeli
Hokand'ı yercesine yok etse,
yaralı eşekli, delik deşik damlı
Sartları yercesine yok etse,
çürük bellemeli, kuru kargılı
Kazak'ı yercesine yok etse,
hep ağgözlü,
yiyecek isteyip doymayan
Kırgız'ı yercesine yok etse!"
Beline bir okluk bağlattı,
Cakıp Han, karısı Çıyırçı'dan
şimdi bir oğlan doğurttu.

- Эми эркек бала караса,
апак эти чүштөдөй,
устукан-сөгү мистедей.
- 45 Ак бос бие сойдурду,
Жакып-кан тууган баласынан
төрт пайгамбар кожого
атын 'Манас' койдурду.
Төрт пайгамбар кынады,
- 50 пайгамбар баланы сынады.
Жеркенден келген жети элчи
жентегин мыктап жеп кетти,
'Манас желмогус чыгат!' деп кетти;
Кытайдан келген кырк элчи
- 55 кайнасын мыктап жеп кетти,
'Манас Кытайды кырат!'
деп кетти;
Ногойдон келген он элчи
олтуруп этин жеп кетти,
'Манас ойрон чыгат!' деп кетти.
- 60 Бу байбиче Чыйрычы
Манасты сыр бешикке бөлөдү,
Манасты Кыдыр жөлөдү.
Манас кабак жерден бугулду.
Капыр-минен Бусурман
- 65 Манастын кабары мыктап угулду.
Манас эми күүлөдү,
Манас бешикте жатып сүүлөдү:
'Ак сакал атеке Жакып-кан,
Бусурман жолун ачамын,
- 70 Капырдын малын чачамын!
Капырга кетет кыламын,
Бусурман жетет саламын!
Жакып-кан ошу кепти укканда,
ала баш жорго ат
- 75 алып келип токутту;
жакасы алтын, жеңи жес
ак күрөкө
торгой көс
алтындын шерин жаптырган,
күмүштүн шерин төктүргөн
- 80 баданы кииген соң,
бу Жакып-кан чыкырды:
'Байдын уулу Бакай-кан,
бери келчи кашыма!
Кеп айтамын башыма.
- 85 Менин Манас кулунум
"Аттанамын, жортом!" дейт,
"Алыска сапар барам!" дейт.
"Мединени сыдырып,
чоң Букарды кыдырып
- 90 Ит-кечүүден кечем", дейт,
"Беш-Теректен өтөм", дейт,
"Бежиндеги Коңур-бай
барып уруш салам", дейт,
- Émi érkek bala karasa,
apak éti çüştödöy,
ustukan-sögü mistedey.
Ak bos bie soydurdu,
Cakıp-kan tuuğan balasınan
tört payğambar kocoğo
atın 'Manas' koydurdu.
Tört payğambar kınadı,
payğambar halanı sınadı.
Cérkénden kélgen céti élçi
céntegin mıktap cép kétti,
'Manas cémloğus çığat!' dep kétti;
Kıtaydan kélgen kırk élçi
kaynasın mıktap cép kétti,
'Manas Kıtaydı kırat!'
dep kétti;
Noğoydon kélgen on élçi
olturup étin cép kétti,
'Manas oyron çığat!' dep kétti.
Bu baybiçe Çıyrıçı
Manastı sır béşikke bölödü,
Manastı Kıdır cölödü.
Manas kabal: cérden buğuldu.
Kapır-minen Busurman
Manastın kabarı mıktap uğuldu.
Manas émi küülödü,
Manas béşikte catıp süülödü:
'Ak sakal ateke Cakıp-kan,
Busurman colun açamın,
Kapırdın malın çaçamın!
Kapırğa kétéт kılamın,
Busurman cétet salamın!'
Cakıp-kan oşu képti ukkanda,
ala baş corğo at
alıp kélip tokuttu;
cakası altın, cėñi cés
ak kürökö
torğoy kös
altındın şérin captırğan,
kümüşтүн şérin töktürgön
badanı kiigen soñ,
bu Cakıp-kan çıkırdı:
'Baydın uulu Bakay-kan,
béri kélçi kaşıma!
Kép aytamın başıma.
Ménin Manas kulunum
"Attanamın, cortom!" déyt,
"Alıska sapar baram!" déyt.
"Médinéni sıdırıp,
çoñ Bukardı kıdırıp
İt-keçüüden kéçem", déyt,
"Béş-Térékten ötöm", déyt,
"Bécindegi Koñur-bay
barıp uruş salam"; déyt,
- Oğlunun yüzüne baktı,
beyaz eti pamuk gibi,
kemikleri bakır gibi.
Bir ak kısırak kestirdi,
Cakıp Han, doğan oğlunun adını
dört ulu peygambere
"Manas" koydurdu.
Dört peygamber onu kucakladı,
peygamberler çocuğu sınadı.
Yarkent'ten gelen yedi elçi
yemeği övüp yiyip gitti.
Çin'den gelen kırk elçi
yemeklerden bol yiyip gitti,
"Manas Çinlileri kıracak!"
deyip gitti.
Nogay'dan gelen on elçi
oturup eti yiyip gitti,
"Manas korkunç olacak!" deyip gitti
Bu baybiçe Çıyrıçı
Manas'ı alaca beşiğe yattırdı.
Manas'ı Hızır korudu.
Manas yar kenarında kundaklandı.
Kafir ile müslüman
Manas'ın methini duydu.
Manas gülmeye başladı,
Manas beşikte yatarken konuştu:
"Ak sakal babam Cakıp Han,
müslüman yolunu açacağım,
kafirin malını saçacağım,
kafiri sürecek çıkarıp,
müslümana necat salacağım!"
Cakıp Han bu sözü duyunca
alaca başlı çakır rahvanı
getirip eyer vurdurdu,
yakası altın, yeni bakır,
delikleri kuş gözü kadar
küçük ak zırhını
altından nakışlı yaptırdığı
gümüşten nakışlar döktürdüğü
zırhını giyince
Cakıp Han şöyle bağırdı:
"Bay'ın oğlu Bakay Han!
Beri gel şöyle karşıma,
sana diyeceğim var.
Benim er Manas oğlum
"Ata bineceğim!" dedi,
"Uzak sefere gideceğim!" dedi,
"Medine'den sıyrıp,
ulu Buhara'dan dolanıp
İt-keçüü'den geçeceğim!" dedi,
"Beş-terek'ten de aşarak
Beycin'deki Konur-bay'a
varıp vuruşacağım!" dedi,

- "ак теңге булду
ачам", дейт,
95 "Калмактын малын
чачам!" дейт.
"Узун-булак ашам", дейт,
"Кебес-булак түшөм", дейт,
"Шемей-минен Кызыл-жар
ортосунда Кыр-кечүү
100 ошондон кечип агам!" дейт.
"Беш-Теректен өтөм", дейт,
"Кум-булуңду басам", дейт,
"Алматыны ашам!" дейт.
"Эшикти менен түргөндө,
105 эңкейип өтүп чыгам", дейт,
"Кополууну кечем", дейт,
"Тор-айгырды ашам", дейт,
"Сары-Кайкан басам", дейт,
"Темирдикти ашам", дейт,
110 "Медине-чөлдү сыдырып,
ошу кең Илени кыдырып,
Чоң-Бууранын боюнда
алты күнү жатам", дейт.
"Ат сергитип өтөм дейт!" дейт.
115 "Кен Илени кеме-минен
кечем", дейт,
"кен Кулжаны тегерене
өтөм", дейт,
"Кожонун шерин басам", дейт,
"Коргуштан туура өтөм!" дейт.
Ошу Манас балама
120 казан асып, от чагып,
жанына жолдош болсоңчу, Бакай!
көрбөгөнүн көрсөтүп, Бакай!
көтүнөн бирге жүрсөңчү, Бакай!
билбегенин билгисип, Бакай!
125 бирге жортуп
жүрсөңчү! Бакай!
Адам ата, Ообо эне,
тууган жерин билчи эдең.
Оң жагына Ойсул-ата
бука эткен, Бакай!
сол жагына Кожо Кыдыр
дука эткен! Бакай!
130 Баабедин башында, Бакай!
Кожо Кыдыр кашында, Бакай!
Ошу Манас баламдын, Бакай!
Арбайып адам болгондо, Бакай!
ат жалынды тартып
мингенде, Бакай!
135 эрбейип адам болгондо, Бакай!
егине сакал чыкканда, Бакай!
минерине ат тапчы, Бакай!
кийерине тон тапчы! Бакай!
- "ak téŋge buldu
açam", déyt,
"Kalmaktın malın
çaçam!" déyt.
"Uzun-bulak aşam", déyt,
"Kébéš-bulak tüšôm", déyt,
"Şéméy-minen Kızıl-car
ortosunda Kır-kéçüü
oşondon kéçip aĝam!" déyt.
"Béš-Térékten ötôm", déyt,
"Kum-buluñdu basam", déyt,
"Almatını aşam!" déyt.
"Éşikti ménen türgöndö,
éñkeyip ötüp çıĝam", déyt,
"Kopoluuru kéçem", déyt,
"Tor-aygırdı aşam", déyt,
"Sarı-Kaykan basam", déyt,
"Témirdiki aşam", déyt,
"Médiné-çöldü sıdıryp,
oşu kén İleni kıdıryp,
Çoñ-Buuranın boyunda
altı күnү catam", déyt.
"at sérgitip ötôm déyt!" déyt.
"Kén İleni kеме-minen
kéçэм", déyt,
"kén Kulcanı tégerene
ötöm", déyt,
"Koconun şerin basam", déyt,
"Korguştan tuura ötôm!" déyt.
Oşu Manas balama
kazan asıp, ot çaĝıp,
canına coldoş bolsoñçu, Bakay!
körböĝönün körsötüp, Bakay!
kötünön birge cürsöñçü, Bakay!
bilbegenin bilgisiр, Bakay!
birge cortup
cürsöñçü! Bakay!
Adam ata, Oobo éne,
tuuĝan cérin bilçi édeñ.
Oñ caĝına Oysul-ata buka
étken, Bakay!
sol caĝına Koco Kıdır
duka étken! Bakay!
Baabédin başında, Bakay!
Koco Kıdır kaşında, Bakay!
Oşu Manas balamdın, Bakay!
Arbayıp adam bolĝondo, Bakay!
at calındı tartıp
mingende, Bakay!
érbeyip adam bolĝondo, Bakay!
egine sakal çıkkanda, Bakay!
minerine at tapçı, Bakay!
kiyerine ton tapçı! Bakay!
- "Ak tenge dolu kasasını
açacaĝım!" dedi,
"Kalmuk'un malını
daĝıtcaĝım!" dedi,
"Uzun-bulak'ı açacaĝım!" dedi,
"Kebes-bulak'a ineceĝim!" dedi,
"Şemey ile Kızıl-car'ın
ortasındaki Kır-keçüü geçidini
yüzerek geçeceĝim" dedi,
"Beş-terek'ten dolanıр" dedi,
"Kum-bulun'a varacaĝım!" dedi,
"Almatı'yı açacaĝım!" dedi.
"Bana kapıyı kaparlarsa
eĝilip geçeceĝim!" dedi,
"Kopoluu'yu geçeceĝim" dedi,
"Tor-aygır'ı açacaĝım!" dedi,
"Sarı-kaykan'ı basacaĝım!" dedi,
"Temirlik'i açacaĝım!" dedi,
"Medine çölünden geçerek
geniş İli'den vurarak
Çon-Buura suyunun boyunca
altı gün ben yatacaĝım," dedi,
"atları dinlendirip" dedi,
"geniş İli'yi gemi ile
geçeyim!" dedi,
"Geniş Kulca'yı dolanıр
geçeceĝim!" dedi,
"Koco şehrinin basacaĝım!" dedi,
"Korguştan dolanacaĝım!" dedi.
Şu Manas çocuĝuma
kazan asıp ateş yakıp
yanına yoldaş ol, sen Bakay,
görmediĝini gösterip, Bakay,
arkasından beraber yürü, Bakay,
bilmediĝini öğretip, Bakay,
beraber yürüyüp "haydi,
yürü" de, Bakay.
Adem atanın, Havva ananın
doĝduĝu yeri bildir ona.
Saĝ yanına Oysul-ata'yı
boĝa et, Bakay,
sol başını Hızır
kollasın, Bakay,
Bahaeddin başında olsun, Bakay,
Hızır yanında olsun, Bakay.
Şu Manas oĝlum, Bakay,
sivrilip adam olunca, Bakay,
yelesinden tutup
ata binince, Bakay,
büyyüp adam olunca, Bakay,
çenesinde sakal çıkınca, Bakay,
ona binecek at bul, Bakay,
ona giyecek elbise bul, Bakay.

- Ат башындай
курунды, Бакай!
- 140 кой башындай
кытепти-Бакай!
Кыямат жолун турушуп, Бакай!
жылкы ичинде бос болчу, Бакай!
Манас-минен кыяматтык
дос болчу! Бакай!
- Байдын баласы бу Бакай айтат:
- 145 'Макыл болот, жөп болот, Жакып!
аттаналы, жорголу, Жакып!
Бусурман жолун ачалы, Жакып!
Бежиндин жолун басалы, Жакып!
Кудай берсе чабалы, Жакып!'
- 150 Ботодой көзүн жайнаткан,
шакардай ичин кайнаткан,
Жакып уулу жаш Манас,
жаңгыс оңгон эр Манас
он жашында ок аткан,
- 155 он төртүнө чыкканда
ордо чайкан кан болгон,
алтымыш айгыр, жүс кунан
айдап жеди Кокандан,
сексен байтал, мың кымкап
- 160 жеткисип алды Букардан.
Кашкардагы Кытайды
Турпан айдап чыгарды:
Турпандагы Кытайды
Аксы айдап түшүрдү.
- At başınday
kurandı, Bakay!
koy başınday
kítepti-Bakay!
Kıyamat colun turuşup, Bakay!
cılık içinde bos bolçu, Bakay!
Manas-minen kıyamattık
dos bolçu! Bakay!
- Baydın balası bu Bakay aytat:
'Makıl bolot, cöp bolot, Cakıp!
attanalı, cortolu, Cakıp!
Busurman colun açalı, Cakıp!
Bécindin colun basalı, Cakıp!
Kuday bérsé çabalı, Cakıp!'
- Botodoy közün caynatkan,
şakarday için kaynatkan,
Cakıp uulu caş Manas,
cañgıs oñgon ér Manas
on caşında ok atkan,
on törtünö çikkanda
ordo çaykan kan bolğon,
altımış ayğır, cüs kunan
aydap cédi Kokandan,
séksén baytal, mıñ kımkaп
- cétkisip aldı Bukardan.
Kaşkardağı Kıtaydı
Turpan aydap çığardı:
Turpandağı Kıtaydı
Aksı aydap tüşürdü.
- Atlarının sayısınca
Kur'an'ın var, Bakay,
koyunlarının sayısınca kitapların
var, Bakay,
kıyamet yolunu öğret ona, Bakay,
sürünün içinde ona kır-at ol, Bakay,
kıyamete dek Manas'a
dost ol, Bakay!"
Bay'ın oğlu Bakay dedi ki:
"Kabul, baş üstüne, Cakıp!"
"Ata binip uzaklaşalım, Cakıp,
müslüman yolunu açalım, Cakıp,
Beycin yolunu tutalım, Cakıp,
Allah kısmet ederse yeneriz, Cakıp!"
Deve yavrusu gibi gözleri çakarak,
içerisi cayır cayır yanarak,
Cakıp'ın oğlu genç Manas,
genç kahraman er Manas
on yaşında ok atan,
on dördüne girince
şehirler alt üst edip han olan
altmış aygır, yüz tay
getirdi Hokand'dan,
seksen genç kısrak, bin top ipekli
getirdi o Buhara'dan.
Kaşgar'daki Çinliyi
çıkardı sürdü Turfan'a,
Turfan'daki Çinliyi
Aksu'ya doğru püskürttü.



Manas ile Er Kۆkçö'nün dövüşü / Manas minen Er Kۆkçö'nün çatığı / Манас минен Эр Көкчөнүн чатагы

ALMAMBET'İN MÜSLÜMAN OLUP KÖKÇÖ'YÜ TERK ETMESİ VE MANAS'A KATILMASI

- | | | |
|--|--|--|
| <p>1 Жер жер болгондо,
суу суу болгондо,
алты атанын уулу Капыр бар экен,
үч атанын уулу
Бусурман бар экен.</p> | <p>Cér cér bolğondo,
suu suu bolğondo,
altı atanın uulu Kapır bar éken,
üç atanın uulu
Busurman bar éken.</p> | <p>Yerler, yer olduğunda,
sular, su olduğunda,
altı babanın oğulları kafir imiş,
üç babanın oğulları
müslüman imiş.</p> |
| <p>5 Төрт арыштуу Ойроттун-
кыл жакалуу Ойроттон-
алтын айдар, чок белбеу
Кара-кандын баласы,
кабылан тууган Алмамбет,</p> | <p>Tört arıштуу Oyrottun-
kıl cacaluu Oyrotton-
altın aydar, çok bélbeü
Kara-kandın balası,
kabılan tuuğan Almambét,</p> | <p>Dört taraftan Oyrot'un,
ince yakalı Oyrot'un,
altın örgülü, saçaklı kuşaklı
Kara Han'ın oğlu,
kaplan doğan Almambet,</p> |
| <p>10 топ оолия жийлып,
топ оозынан бүтүптү,
бар оолия жийлып,
батасынан бүтүптү,
Арчалуу Мазар азрет</p> | <p>top ooliya ciylyp,
top oozınan бүтүптү,
bar ooliya ciylyp,
bataşınan бүтүптү,
Arçaluu Mazar azret</p> | <p>tüm evliyanın toplanıp,
hep bir ağızdan okumasıyla,
bütün evliyaların toplanıp,
Fatiha duasıyla,
Arçaluu Mazar Hazret'in
Allah'ından olmuştu.</p> |
| <p>15 Алдасынан бүтүптү!
'Алмамбет тууду!' дегенде,
ала тоо корккондон бас болду,
агын-суу корккондон сай болду,
үч атанын уулу Бусурман</p> | <p>Aldaşınan бүтүптү!
'Almambét tuudu!' dégende,
ala too korkkondon bas boldu,
ağın-suu korkkondon say boldu,
üç atanın uulu Busurman</p> | <p>Almambet dünyaya geldiğinde
Ala-dağ korkudan eğildi,
akan su korkudan kurudu.
Üç babanın müslüman oğulları
suyun başından göçüp kaçtı,</p> |
| <p>20 суунун башын көстөп кашты,
Кара Ногой Жамгырчы,
Сары Ногой Эр Манас,
аргы атасы Камбар-кан,
берги атасы Айдар-кан,</p> | <p>suunun başın köstöp kaştı,
Kara Nogoy Camgırçı,
Sarı Nogoy Er Manas,
arğı atası Kambar-kan,
bérgi atası Aydar-kan,</p> | <p>dönek doğan Er Kökçö.
"Üç müslüman arasında
il kuralım biz!" dedi.
Kökçö, bu sözü söyleyince
Kökçö'ye bir haber geldi:</p> |
| <p>25 айлаңгыс тууган Эр Көкчө.
'Үч Бусурман ортосуна туруп
эл кыламын!' деди.
Көкчө бу сөс айтканда,
кабар келди Көкчө:</p> | <p>aylaңgis tuuğan Er Kökçö.
'Üç Busurman ortosuna turup
él kılamın!' dédi.
Kökçö bu söс айтканда,
kabar kélди Kökçö:</p> | <p>"Kara Nogay Camgırçı
Kürmöntü-Şatuu'yu geçti," diye,
"Şimdi bu yerden göçüp gitti.
İli vadisine doğru indi.
Cakıp'ın oğlu genç Manas,
hörgücü büyük, yüksek at,
üstün doğan Ak-kula ile
yatık yeleli, tam etli Ak-kula ile
su ayağından geçti geliyor."
Kökçö kalkarak dedi ki:
"Sağında durduğum Manas Han</p> |
| <p>30 'Кара Ногой Жамгырчы
Күрмөнтү-Шатуу салды!' дейт.
'Ошу жерден көчүптү,
Иле багына түшүптү.
Жакыптын уулу жаш Манас,</p> | <p>'Kara Nogoy Camgırçı
Kürmöntü-Şatuu saldı!' déyt.
'Oşu céрден көчүптү,
İle bağına түшүптү.
Cakıptın uulu caş Manas,
örköcü biyk ör kula,
öktöm tuuğan Ak-kula,
tayki calduu tap éttuu Ak-kula,
suu ayağın köstöp köştü!'
Kökçö turup айтты:</p> | <p>30 'Оң туурдугум Манас-кан,</p> |
| <p>35 өркөчү бийк өр кула,
өктөм тууган Ак-кула,
тайки жалдуу тап эттуу Ак-кула,
суу аягын көстөп көштү!
Көкчө туруп айтты:</p> | <p>40 'Оң туурдугум Манас-кан,</p> | <p>40 'Оң туурдугум Манас-кан,</p> |

- сол туурдугум Жамгырчы:
атымнын башын бур'албаймын,
эм ошу жерде тур'албаймын!
Таң агарып аткан жок,
45 күн кызарып чыккан жок,
эли-минен журтун жийды:
'Тарс эткен-минен бир аткан,
тарсылдатып көл жүрсүн!
Күрс эткен-минен бир аткан,
50 күрсүлдөтүп эл көшсүн!
Кызыл чоктуу Ойроттун
эл четине баралы!
Тилди кармап алалы,
тилден тилин сурайлы!
55 Көкчө бу сөс айтканда,
кара-төбөл Буланды минди,
көл айлана куш салды,
жаргак таман кас алды,
көк ала мойн сон' алды.
60 Кызыкканынан кызыкты,
Ысык-көлдүн жегине кирип барды.
Ар жагында адырда,
кабылан тууган Алмамбет,
калдайгаң кара бөрүк башында,
65 чыгып келди алдынан.
Көкчө аны көрүп коркту.
Алмамбет көрдү Көкчөнү:
'Алтай' Алтай' деп айтты,
'Жабы? Жабы?' деп айтты,
70 'Мөндү! Мөндү!' деп айтты.
'Калакай кашка?' деп айтты.
'Бичик солоон?' деп айтты.
Көкчө туруп мыны айтты:
"Алтай?" кебин билбеймин,
75 "Жабы?" кебиң билбеймин,
"Калакай?" кебиң билбеймин'.
Кабылан тууган Аламбет
Ысык-көлдүн башынан
айланып салып барады.
80 'Атыңын башын бура-тур, Көкчө,
как астыма тура-тур, Көкчө!
Кабылан тууган Алмамбет
Көкчө жакка барады.
'Алтай? Алтай?' деп айтты,
85 'Жабы? Жабы?' деп айтты,
'Калакай кашка?' деп айтты,
'Бичик солоон?' деп айтты.
Көкчө туруп мыны айтат:
'Бу кебиңди билбеймин!
90 Анда айттың Алмамбет:
"Алтай? Алтай?" дегеним
"Амансыңбы?" дегеним,
"Жабы? Жабы?" дегеним
"Жакшысыңбы?" дегеним,
- sol tuurduğum Camgırçı:
atımın başın bur'albaymın,
ém oşu cêrde tur'albaymın!
Taň ağarıp atkan çok,
kün kızarıp çıkkан çok,
éli-minen curtun ciydi:
'Tars étken-minen bir atkan,
tarsıldatıp köl cürsün!
Kürs étken-minen bir atkan,
kürsüldötüp él köşsün!
Kızıl çoktuu Oyrottun
él çetine baralı!
Tildi karmap alalı,
tilden tilin suraylı!
Kökçö bu sös aytkanda,
kara-töböl Bulandı mindi,
köl aylana kuş saldı,
cağgak taman kas aldı,
kök ala moyn son' aldı.
Kızıkkанınан kızıktı,
Isık-köldün cegine kirip bardı.
Ar çağında adırda,
kabılan tuuğan Almambét,
kaldayğan кара bөрük başında,
çığıp keldi aldınan.
Kökçö anı körüp korktu.
Almambét kördü Kökçönü:
'Altay Altay' dép ayttı,
'Cabi? Cabi?' dép ayttı,
'Möndü! Möndü!' dép ayttı.
'Kalakay kaşka?' dép ayttı.
'Biçik soloon?' dép ayttı.
Kökçö turup mını ayttı:
"Altay?" kébin bilbeymin,
"Cabi?" kébiñ bilbeymin,
"Kalakay?" kébiñ bilbeymin'.
Kabılan tuuğan Alambét
Isık-köldün başınan
aylanıp salıp baradı.
'Atıñın başın bura-tur, Kökçö,
kak astıma tura-tur, Kökçö!
Kabılan tuuğan Almambét
Kökçö cakka baradı.
'Altay? Altay?' dép ayttı,
'Cabi? Cabi?' dép ayttı,
'Kalakay kaşka?' dép ayttı,
'Biçik soloon?' dép ayttı.
Kökçö turup mını aytat:
'Bu kébiñdi bilbeymin!
Anda ayttıñ Almambét:
"Altay? Altay?" dégenim
"Amansiñbi?" dégenim,
"Cabi? Cabi?" dégenim
"Cağşısıñbi?" dégenim,
- solunda durduğum Camgırçı,
atımın başını çeviremem
ben bu yerde duramam!"
Tan yeri ağarmadan
güneş kızarıp çıkmadan
kavmini bir araya topladı:
"Atılmış ok gibi vınlayarak
ordu kükresin yürüsün!
Gürz atar gibi vınlayarak,
halk gürleyip yürüsün!
Kor gibi yanan Oyrot'un
hududuna varalım,
dilden bir laf kapalım,
sözden söz çıkaralım!"
Kökçö bunları deyip
kara yağız atı Bulan'a bindi,
gölde kuş kovaladı,
yüzgeç ayaklı kaz kovaladı,
mavi alaca boyunlu ördek kovaladı.
Kızgın kan ile nihayet
Isık-köl'ün kenarına vardı.
Arkadaki dağlardan,
kaplan doğan Almambet
başında kara kalpakla
çıkıp geldi atı ile.
Kökçö onu görünce korktu.
Almambet Kökçö'yü görünce:
"Altay, Altay!" diye bağırdı.
"Yabı, Yabı!" diye bağırdı.
"Möndü, Möndü!" diye bağırdı.
"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Altay nedir bilmiyorum,
yabı nedir bilmiyorum,
kalakay nedir bilmiyorum."
Kaplan doğan Almambet
Isık-köl'ün başında
atı ile koşmağa başladı.
"Atının başını döndür, Kökçö,
gel önümde dur, Kökçö."
Kaplan doğan Almambet
Kökçö'nün yanında atla dolaştı.
"Altay, altay!" diye bağırdı.
"Yabı, yabı!" diye bağırdı.
"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Bu söz ne demek, anlamadım."
Almambet de dedi ki:
"Altay, altay!" deyince
"Halin nasıldır?" demiştim.
"Yabı, yabı!" deyince
"Keyfin nasıldır?" demiştim.

- 95 "Калакай кашка?" дегеним
"Каның барбы?" дегеним,
"Бичик солоон?" дегеним
"Төрөң барбы?" дегеним!
Бу дүүнөдөн өткөндө,
- 100 а дүүнөгө жеткенде,
биске жол барб'экен?
Көкчө туруп мыны айтат:
'Мойлоонды ойдурсаң,
сакалыңды койдурсаң,
- 105 көкүлүңдү кырктырсаң,
басыңнан тозого(?)
тиңсе алдырсаң,
а жума-минен бу жума
арасында жети күн,
өзү-минен сегис күн,
- 110 бейшке кирет дедиле.
Алда Таала азрет
айд' асманнан жылдырган,
күнд' асманнан жылдырган,
ызыгын жерге тийгискен!
- 115 Анда айттың Алмамбет:
'Мен мойлоомды ойдурсам,
сакалымды койдурсам,
айчыгы алтын туу келет,
алты сан кара кол келет!
- 120 Дүкөртүң бардыр жаныңда,
устураң бардыр алдыңда,
китебиң бардыр койнуңда,
Кураның бардыр мойнуңда,
көтөр Кураның көрөйн,
- 125 жай китебиң окуйн!
Көкчө колду чыкырди,
Көкчө ак чатыр тикти дейт,
барча-минен макмалды
астына калың түшүрдү,
- 130 саңоор отко койду,
ак-куйрук чайдан салды,
каймактан алып салды,
канттан алып кошту,
алмасынан алды,
- 135 шекеринен куйду,
март-уулап чайды кайнатты,
энди Алмамбетке сунду.
Алмамбет чайды албады:
'Мениң мойлоом ой'элек,
- 140 сакалым мениң кой'элек-
көтөр Куран көрөйн,
жай китебиң окуйн!
Танысам алып ичейн!
Таныбасам кантып ичейн?
- 145 Көкчө туруп мына айтты:
'Кара-канның баласы
кабылан тууган Алмамбет,
- "Kalakay kaşka?" dégenim
"Kaniñ barbı?" dégenim,
"Biçik solocn?" dégenim
"Töröñ barbı?" dégenim!
Bu düünödön ötköndö,
a düünögö cétkende,
biske col barb'éken?
Kökçö turup mını aytat:
'Moyloofıdı oydursañ,
sakalıfıdı koydursañ,
kökülündü kırktırsañ,
basıñnan tozoğo(?)
tiñse aldırsañ,
a cuma-minen bu cuma
arasında céti күн,
özü-minen ségis күн,
béyşke kiret dédile.
Alda Taala azret:
ayd' asmannan cıldırgan,
künd' asmannan cıldırgan,
ızıgın cérge tiygisken!'
Anda ayttıñ Almambét:
'Mén moylcomdı oydursam,
sakalımdı koydursam,
ayçığı altın tuu kélet,
altı san kara kol kélet!
Dükörtüñ bardır canıñda,
usturañ bardır aldıñda,
kitebiñ bardır koynuñda,
Kuraniñ bardır moynuñda,
kötör Kuraniñ köröyn,
cay kitebiñ okuyn!'
Kökçö koldu çıkırdı,
Kökçö ak çatır tikti déyt,
barça-minen makmaldı
astına kalıñ tüşürdü,
sañoor otko koydu,
ak-kuyruk çaydan saldı,
kaymaktan alıp saldı,
kanttan alıp koştı,
almasınan aldı,
şekerinen kuydu,
mart-uulap çaydı kaynattı,
éndi Almambétke sundu.
Almambét çaydı albadı:
'Meniñ moyloom oy'elek,
sakalım meniñ koy'elek-
kötör Kuran köröyn,
cay kitebiñ okuyn!
Tanısam alıp içeyn!
Tanıbasam kantıp içeyn?
Kökçö turup mına ayttı:
'Kara-kannıñ balası
kabılan tuuğan Almambét,
- "Kalakay kaşka!" deyince
"Hanın var mı?" demiştim".
"Biçik solon!" deyince
"Efendin var mı?" demiştim.
Bu dünyadan göçüp de
öbür dünyaya gitmek için
bize başka yol var mıdır?"
Kökçö şunu dedi:
"Bıyıgını kesersen
sakal salıverirsen,
saçlarını kırptırırsan,
başından kalpak
düğmesini çıkarırsan,
bir cumadan öbür cumaya
eder hepsi yedi gün,
cuma ile sekiz gün,
sonra cennete gidilir.
Allahu Taala Hazretleri
gökyüzünde ayı parlatır,
gökyüzü de güneşi parlatır,
ışıkla yeri ısıtır."
Sonra dedin ki Almambet:
"Ben bıyıgımı kestirsem,
sakalımı uzatsam,
nakışları altın hilalli sancak gelir,
altı kol ordu gelir,
makasın vardır yanında,
usturan vardır yanında,
kitabın vardır koynunda,
Kur'an'ın vardır boynunda,
getir Kur'anı göreyim,
aç kitabı okuyayım!"
Kökçö ordusunu topladı,
ak çadırını kurdurdu,
ipekten, kadifeden
kalın yaygılar yaptırdı,
ateşe semaver koydu,
ak kuyruk çaydan koydu,
üstüne kaymak doldurdu,
sonra da şekerden koydu,
içine elma da koydu,
şekerli kaymaktan koydu,
böylece çayı kaynattı,
sonra Almambet'e sundu.
Almambet çayı almadı:
"Benim bıyıgım kesik değil,
sakalım dersen hiç de yok.
Ver Kur'an'ını göreyim,
aç kitabını okuyayım,
anlarsam o vakit içerim,
anlamazsam nasıl içerim?"
Er Kökçö kalkıp dedi ki:
"Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet,

- мойлооң терең оюңар,
сакалдарың коюңар,
150 көкүлдөрүң кыркыңар,
башыңдан тозого (?) - тыңсе алыңар!
Китебимни окусун,
Куранымны танысын!
Кабылан тууган Алмамбет
- 155 мойлооны терең ойду дейт,
сакаларын койду дейт,
көкүлдөрүн кыркты дейт,
ажайым катты ашты дейт,
астына койо койду дейт,
- 160 көтөртпөй Куран таныды,
жайдырбай китеп окуду!
Кара-кандын баласы
кабылан тууган Алмамбет
'Мен Бусурман болом!' дейт.
- 165 Алмамбетке таш чыны койду,
Алмамбет чайды албады:
'Көкүрөккө жан кошом,
көмөкөйгө тил кошом,
ай жарыгы бос болом,
- 170 өзүң-минен дос болом-
анан кийн ичемин!
Көкчө туруп айтты дейт:
'Келген бир аяк меники,
кеткен бир аяк сеники!'
- 175 Ай жарыгы бос болду,
Айдар-кан уулу Эр Көкчө
кучакташып дос болду.
Энди Алмамбет чай ишти.
Алмамбет чайды ичкен сон,
- 180 туруп Көкчө айтты дейт:
'Көкүрөктө жаным бир', деди
'көмөкөйгө тилим бир!' деди
'энди мен элиме барайн,
мениң журтума барайн,
- 185 элим мен айтып көрөйн,
журтум мен айтып көрөйн!
Элим тилим албаса,
ак теңге булум чачайн,
кызыл чоктуу Ойроттун
- 190 канын өлтүрүп качайн!
Элим тилим алса', деди
алты уулу Ойроту
суу аякка коркуп кирип кеткен
үч ата уулу Бусурман
- 195 ичине кирип баралы!
Малды катка салдырып,
малды алалдап алалы!
Булду катка салдырып,
булду алалдап алалы!
- 200 Бусурман коомынан өтүп кетели!
Алмамбет атка минди,
- myyloofi terefi oyuna,
sakaldarini koyuna,
kokuyloru kirkinar,
basindan tozogo (?) - tynse alinar!
Kitebimni okusun,
Kuranimni tanysin!
Kabılan tuuğan Almambét
- moylooni terefi oydu déyt,
sakalarin koydu déyt,
kokuyloru kirkty déyt,
acayim kattı ashty déyt,
astına koyo koydu déyt,
kötörtpöy: Kuran tanıdı,
caydırbay: kitep okudu!
Kara-kandin balası
kabılan tuuğan Almambét
'Mén. Busurman bolom!' déyt.
- Almambétke taş çını koydu,
Almambét çaydı albadı:
'Kökürökkö can koşom,
kömököygö til koşom,
ay carıǵı bos bolom,
özüñ-minen dos bolom-
anan kiyn içemin!'
Kökçö turup ayttı déyt:
'Kélgén bir ayak méniki,
kétken bir ayak séniki!'
Ay carıǵı bos boldu,
Aydar-kan uulu Er Kökçö
kucaktaşıp dos boldu.
Éndi Almambét çay işti.
Almambét çaydı içken son,
turup Kökçö ayttı déyt:
'Köküröktö canım bir', dédi
'kömököygö tilim bir!' dédi
'éndi mén élime barayn,
mėniñ curtumna barayn,
élim mėn aytıp köröyn,
curtum mėn aytıp köröyn!
Élim tilim albasa,
ak téñge bulum çaçayn,
kızıl çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaçayn!
Élim tilim alsa', dédi
altı uulu Oyrotu
suu ayakka korkup kirip kétken
üç ata uulu Busurman
içine kirip baralı!
Maldı katkı saldırıp,
maldı alaldaп alalı!
Buldu katkı saldırıp,
buldu alaldaп alalı!
Busurman koomınan ötüp kételi!
Almambét atka mindi,
- gel bıyıǵını kestiriver,
sakalını koyuver,
saçlarını kırptırıver,
kalpaǵın süsünü kaldırıver,
o zaman kitabı okuyabilirsın,
Kur'an'ımı anlayabilirsın."
Kaplan doğan Almambet,
bıyıǵını kestirdi,
sakalını koyuverdi,
saçlarını kırptırdı,
mukaddes kitabı bir açtı,
sonra önüne koyarak
Kur'an'ı yardımsız okudu,
kendi kendine okudu.
Kara Han'ın er oǵlu
kaplan doğan Almambet:
"Müslüman olayım." dedi
Almambet'e çanaǵı koydu.
Almambet çayı yine almadı.
"Göğsüme ben can koyayım,
aǵzıma ben dil koyayım,
ay ışığı gibi solayım,
senin ile dost olayım
ondan sonra çaydan içirim!"
O vakit Kökçö kalkıp dedi:
"Bu gelen çanak benim olsun,
giden çanak seninki olsun!"
Ay ışığı gibi soldu,
Aydar Han'ın oǵlu Kökçö
kucaklaşıp dost oldu.
O zaman Almambet çayı içti.
Çayı içip bitirince
Er Kökçö'ye dedi ki:
"Göğsümde canım var şimdi,
aǵzımda dilim var şimdi,
artık kavmime döneyim,
artık yurduma varayım,
kavmimle konuşayım,
yurdumla konuşayım,
halk sözümü dinlemezse,
hazinemi saçayım,
Kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürüp kaçayım!
Kavmim sözümü dinlerse,
altı Oyrot oǵlunu
korkudan su boyunca kaçan
üç ata oǵlu müslüman
içine girip kalayım!
Malı yazarak sayayım,
malı helal yapayım!
Mülkü de yazarak sayayım,
mülkü helal yapayım!
Müslümanlarla yaşayayım."
Almambet atına bindi,

- атасынын жакка жүрдү.
Атасының үйүнө
кирип келсе Алмамбет
- 205 'Асалау малийкым, атам!' деди.
Салам берсе Алмамбет,
елик берген адам жок,
тура калган адам жок.
Алмамбет оттун башында
- 210 тура калып айтт'эле:
'Туудурбай туна чөксөнчү!
Учурбай куруп калсаңчы!
Жалган дүүнө мында дейт,
жай дүүнөлөр анда дейт!
- 215 А дүүнө-минен бу дүүнө,
жакшылык жайын билелик!
"Куркулдабат куалдат"
Куран тилин билелик!
Меке-минен бейштин
- 220 ортосунан тилейлик!
Бис Бусурман бололук!
Кеңеш кебин кылыңар!
Эртен келип угайн!
Атымнын башын бур'албаймын,
- 225 ошу жерде тур'албаймын.'
Кабылан тууган Алмамбет
ошу үйдөн чыкты дейт,
Кыл-жиренин минди дейт,
кыл көбүсөн кийди дейт,
- 230 элдин четине келип жатты,
жоонын бетине келип жатты.
Тактасында Кара-кан
элин-журтун жийп алды
тактадан туруп айтты дейт:
- 235 'Аркар жүрбөс кыядан,
атадан жалгыс уядан,
эчкилер жүрбөс кыядан,
энеден жалгыс уядан,
жумурткадан ак эди,
- 240 бир жатындан так эди!
Кан Алмамбет жалгысым
кантып мындай кеп айтты?
Калың ормон көп журтум,
бу Алмамбет уулумду
- 245 бир көсүмө көрсөтпөй,
эртен кармап өлтүр-
атып салган оғумду,
катуу чычкан боғумду!
Журту Канга айтты дейт:
- 250 'Чалдыратпай уук чечебис,
шаңшытпай бүркүт алабыс,
суунун башын көстөйбүс!
Кан анда туруп айтты:
'Калың ормон көп журтум,
- 255 мен сенден айрылбайм,
- атасынын чакка күрдү.
Атасыннн үйүнө
кирип келсе Алмамбет
'Asalau maliykim, atam!' dédi.
Salam bérse Almambét,
elik bérgen adam cok,
tura kalğan adam cok.
Almambét ottun başında
tura kalıp ayt't' éle:
'Tuudurbay tuna çöksönçü!
Uçurbay kurup kalsañçı!
Calğan düünö mında déyt,
cay düünölör anda déyt!
A düünö-minen bu düünö,
cakşılık cayın bilelik!
"Kurkuldabat kualdat"
Kuran tilin bilelik!
Méké-minen béyştin
ortosunan tileylik!
Bis Busurman bololuk!
Kéñeş kébin kılıñar!
Érten kélip uğayn!
Atımınn başın bur'albaymın,
oşu cérde tur'albaymın.'
Kabılan tuuğan Almambét
oşu üydön çıktı déyt,
Kıl-cirénin mindi déyt,
kıl köbüsön kiydi déyt,
éldin çétine kélip catti,
coonin bétine kélip catti.
Taktasında Kara-kan
élin-curtun ciyp aldı
taktadan turup ayttı déyt:
'Arkar cürböс kıyadan,
atadan calğıs uyadan,
éçkiler cürböс kıyadan,
éneден calğıs uyadan,
cumurtkadan ak édi,
bir catından tak édi!
Kan Almambét calğısım
kantıp mındaй kép ayttı?
Kalıñ ormon көp curtum,
bu Almambét uulумду
bir көсүмө көрсөтпөй,
érten кармап өлтүр-
atıp salğan oğумду,
katuu çıçkan boğумду!
Curtu Kanğa ayttı déyt:
'Çaldıratpay uuk çéçebis,
şañşıtpay бүркүт alabıs,
suunun başın көstөybүs!
Kan anda turup ayttı:
'Kalıñ ormon көp curtum,
mén sénden ayrılbaym,
- babasının yurduna döndü.
Babasının evine
gирerken Almambet:
"Selamunaleyküm, babam." dedi.
Selam verince Almambet,
kimse selam almadı,
kimse yerinden kalkmadı.
Almambet ateşin başına
geçti sonra dedi ki:
"Doğmaz olup kalsa idin,
muvaфfak olmadan kuruyasın,
burası yalan dünyası,
ötesi gerçek dünyası,
o dünya için burada
iyiyi öğrenelim.
"Kul hüvallahu Ehad"
Kur'an dilini bilelim.
Mekke ile behiştin
ortasını alalım!
Biz müslüman olalım!
Aranızda görüşün,
yarın gelin anlarımız,
atımın başını çeviremem,
bu yerlerde kalamam."
Kaplan doğan Almambet
evden dışarıya çıktı,
al atına binerek
kıl zırhını giyindi,
halkının yanına gelip
düşmanın karşısına geldi.
Tahtında oturan Kara Han
kavmini yurdunu topladı
tahtından kalkıp dedi ki:
"Dağ koyunu ayrılmaz kayasından
ne de babasından, yuvasından,
geyik ayrılmaz kayasından
ne de anasından, yuvasından,
yumurtadan ak idi o,
ana karnında tek idi o!
Almambet, biricik oğlum benim
sen bana böyle nasıl dedin?
Ey yurdumun sık ormanı
bu Almambet oğlum
bir daha gözüme gösterme
erkenden öldür beni.
O fırlamış okum idi,
katı sıçılmış bokum idi."
Yurt halkı Han'a dedi ki:
"Sessiz çekeriz okumuzu biz,
bağırтmadan бүркүтүнү aliveririz,
suyun da başına götürüveririz!"
Han da şöyle cevap verdi:
"Ey orman gibi sık kavmim,
ben senden hiç ayrılmam,

- алтындан кылган зер тактан
өзүм жерге түшпөймүн,
эшикти өзүм ачпаймын-
кан башым кара болбойбы?
- 260 Айчыгы алтын
туу болду,
алты сан кара кол болду,
Кытайдын колу кырк сан болду,
Орустун колу он сан болду:
Алмамбеттин бу жолун
- 265 тосуп жатты ошу кол.
Таң агарып атканда,
күн көгөрүп чыкканда,
кабылан тууган Алмамбет
Кыл-жиренди минди дейт,
- 270 кыл күбөсүн кийди дейт,
үйдү көстөп жүрдү дейт.
Кытайдын колу, кырк сан кол,
Орустун колу он сан кол
өтүп кетти Алмамбет,
- 275 алтын тактаның үстүндө олтурган
атасының үстүнө кирди:
'Асалау мағалийкым!' деди.
Салам айтса Алмамбет,
елик жок болду атанын.
- 280 Алтындан кылган зер такта,
анан түштү атасы,
эшикти өзү ашканда,
кабылан тууган Алмамбет
атасын кармап алды дейт:
- 285 Туудурбай туна чөксөңчү!
Учурбай куруп калсаңчы!
А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык сурап кетели!
Кылча кызыл жандарга
- 290 "Кулкулдабат куалдат"
куран тилин билели!
Бис Бусурман бололу!
Капырдын каны болгончо,
Бусурман кулу бололу!
- 295 Атасы туруп айтт'эле:
'А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык жайын бил'елбейм,
Меке-минен бейштин
ортосунан ал'албайм,
- 300 мен Бусурман бол'олбойм!
Чабуучу болсоң, бас мына!
Төгүчү болсоң, кан мына!
Кара-кан бу кепти айтып,
үйдөн чыгып барды дейт.
- 305 кара бедеүни минди дейт,
көлдү көстөп жүрдү дейт.
Кабылан тууган Алмамбет
энесин көстөп октолду,
- altundan kılğan zér taktan
özüm céрге түшpöymün,
éşikti özüm açpaymın-
kan başım kara bolboybı?
Ayçıǵı altın
tuu boldu,
altı san kara kol boldu,
Kıtaydın kolu kırk san boldu,
Orustun kolu on san boldu:
Almambéttin bu colun
tosup cattu oşu kol.
Tań aǵarıp atkanda,
kün köǵörüp çıkkanda,
kabılan tuuǵan Almambét
Kıl-ciréndi mindi déyt,
kıl kübösun kiydi déyt,
üydü köstöp cürdü déyt.
Kıtaydın kolu, kırk san kol,
Orustun kolu on san kol
ötüp kétti Almambét,
altın taktanıń üstündö olturǵan
atasınıń üstünö kirdi:
'Asalau maǵaliykim!' dédi.
Salam aytса Almambét,
elik cok boldu atanın.
Altundan kılğan zér takta,
anан түştü atası,
éşikti özü aşkanda,
kabılan tuuǵan Almambét
atasın karmap aldı déyt:
'Tuudurbay tuna çöksöñçü!
Uçurbay kurup kalsañçı!
A düünö-minen bu düünö
caқşılık surap kételi!
Kılça kızıl candarǵa
"Kulkuldabat kualdat"
kuran tilin bileli!
Bis Busurman bololu!
Kapırdın kanı bolǵoñço,
Busurman kulu bololu!
Atası turup aytт'эле:
'A düünö-minen bu düünö
caқşılık cayın bil'elbeym,
Méke-minen béyştin
ortosunan al'albaym,
mén Busurman bol'olboym!
Çabuuçu bolsoñ, bas mına!
Töǵüçü bolsoñ, kan mına!'
Kara-kan bu képti aytıp,
üydön çıǵıp bardı déyt,
kara bédeüni mindi déyt,
köldü köstöp cürdü déyt.
Kabılan tuuǵan Almambét
énesin köstöp oktoldu,
- altın tahtımdan asla,
ben yerlere inemem,
kendim kapıyı açamam.
Han başım lekelensin mi?"
Nakışları altın hilalli
sancak göründü,
altı kol ordu göründü.
Çinlinin kırk kol ordusu göründü,
Rusun on kol ordu göründü:
Almambet'in yolunu
beklemeǵe başladı bu ordu.
Tan yeri aǵarıp,
gün görünüp doǵarken,
kaplan doǵan Almambet,
atı Kıl-ciren'e binerek
kıl zırhını giyerek,
baba evine doǵruldu.
Çinlinin kırk kol ordusu
Rusların on kol ordusu
arasından geçip gitti Almambet,
altın tahtında oturan
babasına gitti o.
"Selamunaleyküm, baba." dedi.
Selam veren Almambet,
babasından cevap almadı.
Altın kaplı tahtından
derken indi babası,
bizzat kapıyı açarken
kaplan doǵan Almambet,
babasını tutup dedi ki:
"Evlatsız kalasın,
büyütemeden kuruyasın,
gel bu dünyada öbürü için
iyilik ederek çalışalım
kıldan ince, kızıl canlara
"Kul hüvallahu Ehat"
Kur'an dilini bilelim,
hep müslüman olalım.
Kafire han olmaktansa
müslümanın kulu olalım."
Babası o vakit dedi ki:
"Ne bu dünyaya ne öbürüne
yaraşan iyiliǵi ben bilemem.
Mekke ile behiştin
arasını alamam,
ben müslüman olamam,
gel istersen başımı kes,
koş istersen kanımı dök!"
Kara Han böyle diyerek
evinden çıkıp gitti.
Kara atına binerek
göle doǵru seyirtti
Kaplan doǵan Almambet,
anasına saldırıp

- кылычын сүрүп алып,
310 энесине жетип айтты дейт:
 'Атекеме сүүлөштүм,
 көп кеп айтып сурадым,
 "А дүүнө-минен бу дүүнө
 жакшылык жайын билели!"
- 315** Бис Бусурман бололу!"
 Сурасам-да болбоду,
 атекем сөсүм албады:
 "А дүүнө-минен бу дүүнө
 жакшылык жайын билбеймин,
- 320** Меке-минен бейштин
 ортосунан албаймын,
 мен Бусурман болбоймун!"
 Атекемин сөсү бу эди.
 Он эки айлар көтөргөн
- 325** омурткаңды сыстаттым,
 тар курсагың кеңиттим,
 таш эмчегиң бошоттум!-
 Сен балаңны таштаба!
 Энеси айтты уулун:
- 330** 'Кара-кан барса, барамын,
 атекеңнен айрылбайм!
 Астыңнан адам буубасын!
 Артыңнан адам куубасын!
 Менен бурун сен барсаң,
- 335** көсүңнүн кырын сала жүр!
 Анда айттың Алмамбет:
 'Ак теңге булду чачайн,
 кызыл чоктуу Ойроттун
 канын өлтүрүп качайн!
- 340** Капырдын каны болгончо,
 Бусурман кулу болойн!
 Алмамбет энеден чыгып,
 Кыл-жиренин минди дейт,
 кыл күбөсүн кийди дейт,
- 345** Алмамбет энди жүрдү.
 Кыр жагында Кытай колу
 кырк сан кол болуп жатыр,
 ой жагында Орус колу
 он сан кол болуп жатыр.
- 350** Кабылан тууган Алмамбет
 кара болот кылычын
 бир тетиги чыгарып
 бир копшутуп койды дейт,
 кызыл чоктуу көп Ойрот
- 355** тең жарыла берди дейт,
 Алмамбет өтүп келе жатыр.
 Колдун көбүн өтүп келгенде,
 бир сан турган Калмакка
 кармап алып сабынан,
- 360** сууруп алып кабынан,
 шылтеп кылыч жиберди-
 кызыл чоктуу көп Ойроттун
- кılıcın сүрүп алып,
 énesine cétip ayttı déyt:
 'Atekeme süülöştüm,
 köp kék ayıp suradım,
 "A düünö-minen bu düünö
 cakşılık cayın bileli!
 Bis Busurman bololu!"
 Surasam-da bolbodu,
 atekem sösiim albadı:
 "A düünö-minen bu düünö
 cakşılık cayın bilbeymin,
 Méké-minen béyştin
 ortosunan albaymın,
 mén Busurman bolboymun!"
 Atekemnin sösi bu édi.
 On éki aylar kötörgön
 omurtkañdı sıstattım,
 tar kursağıñ kéñittim,
 taş émçegiñ boşottım!-
 Sén balañnı taştaba!
 Énesi ayttı uuluna:
 'Kara-kan barsa, baramın,
 atekeñnen ayrılбайм!
 Astıñnan adam buubasın!
 Artıñnan adam kuubasın!
 Ménen burun sén barsañ,
 kösüñnün kırın sala cür!'
 Anda ayttıñ Almambét:
 'Ak téñge buldu çaçayn,
 kızıl çoktuu Oyrottun
 kanın öltürüp kaçayn!
 Kapırdın kanı bolğonço,
 Busurman kulu boloyñ!
 Almambét énedен çığıп,
 Kıl-cirenin mindi déyt,
 kıl kübösiñ kiydi déyt,
 Almambét éndi cürdü.
 Kır çağında Kıtay kolu
 kırk san kol bolup catır,
 ой çağında Orus kolu
 он сан кол болуп catır.
 Kabilan tuuğan Almambét
 кара bolot kılıcın
 bir tétigi çıғарып
 bir kopşutup koydı déyt,
 kızıl çoktuu көп Oйrot
 téñ carıla bérди déyt,
 Almambét ötüп kéle catır.
 Koldun көbün ötüп kélgende,
 bir сан turğan Kalmakka
 karmap alıp sabınan,
 suurup alıp kabınan,
 şıltep kılıç jiberdi-
 kızıl çoktuu көп Oйrottun
- kılıcını sıyırdı,
 anasına dedi ki:
 "Babam ile görüştüm,
 bir çok sözle yalvardım:
 "Dünya ve ahiret için
 yaraşanı bulalım,
 biz müslüman olalım!" dedim.
 O müslüman olmadı,
 sözümü dinlemedi.
 "O dünya ile bu dünyaya
 yakışan iyiliği bilmem ben,
 Mekke ile behiştin
 ortasını istemem.
 Ben müslüman olamam!" dedi.
 Babamın sözü bu idi.
 On iki ay beni taşydın,
 omurganı sızlattım,
 dar karnını bollattım,
 taş memeni yumuşattım,
 sen oğlunu gel kovma!"
 Anası dedi ki oğluna:
 "Baban gidince ben de giderim,
 ben Kara Han'ımdan ayrılmam!
 Sana kimse karışmasın!
 Kimsecik arkandan gelmesin!
 Benden evvel sen gidersen,
 bizi unutma sakın sen!"
 Almambet şöyle dedi:
 "Ak tenge pulumu saçarım
 kor gibi yanan Oyrot'un
 hanını öldürür kaçarım!
 Kafire han olmaktansa
 müslümana kul olurum."
 Almambet anasını bırakıp
 Kıl-ciren'e atladi,
 kıl zırhını kuşandı,
 Almambet çıkıp gitti.
 Bir tepede Çinlinin
 kırk kol ordusu durmuştu,
 aşağısına yayılmıştı
 Rus'un on kol ordusu.
 Kaplan doğan Almambet,
 kara çelik kılıcını
 kınından sıyrarak
 bir vurup geri çekti,
 kor gibi yanan kalabalık Oйrot'un
 ortasından yarararak
 geçti arasından Almambet.
 Halkın yarısını geçince
 kabzasına el atıp
 kılıcını kınından çıkardı,
 bir Kalmuk kümesine
 bir yaman darbe indirdi.
 Kor gibi yanan kalabalık Oйrot

- өрт күйгөн немедей
сапырылып жатып калды!
- 365 Бир саптын башында турган экен,
алтындан көкүл жайкаган,
сүүлөсө жийн таркаган
кандын уулу Карача бар экен-
кара инген
салса ийбеген,
- 370 башына даңкан тийбеген,
тала жердин кырсагы,
сан жиндин мырсасы,
Орустан чыккан экен дейт!
Алмамбет батыр айтты дейт:
- 375 'Мына дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык сурап барамын,
кылча кызыл жаныма
кыямат тилеп барамын!
Кызыл чоктуу Ойроттун
- 380 аласын ала качпадым,
куласын кууа качпадым...!
Мединениң сары талага
бир түшүрүп албасам,
сени бир Кудайдан
бир тилеп салбасам...'
- 385 Алмамбет батыр мыны айтып,
Ойротту көстөп жүрдү дейт,
кызыл чоктуу көп Ойрот
дүркүн-дүркүн болду дейт,
арышың узун Алмамбет
- 390 желегин жерден түрдү дейт,
көтүнөн кууп келди дейт,
кызыл бир чоктуу Ойротту
күн чыгыш көстөй сүрдү дейт!
'Бекип бир калган бейштин
- 395 эшигин ачкан Эр Кошой,
байланып калган базардын
жолун бир ачкан Эр Кошой!
Арууң турат башында,
арбагың турат кашында!
- 400 Арбактарың колдосун,
бериштелериң көтөрсүн!
Чакырган үнүң азандай, Кожом,
башыңда селде казандай, Кожом!
Бериштелер көтөрсүн,
- 405 арбактарың желөсүн!' Алмамбет желекти
жерден түрдү дейт,
кызыл бир чоктуу Ойротту
күн чыгыш көстөй сүрдү дейт.
'Көкүрөктө жаным, бир досум,
- 410 көмөкөйдө тилим, бир досум-
бериштелер көтөрсүн!
Кызыл бир чоктуу Ойроттун
аласын ала качпадым,
- ört küygön nemedey
sapırılıp çatıp kaldı!
Bir saptın başında turğan éken,
altından kökül caykağan,
sүүлösö ciyn tarkağan
kandın uulu Karaça bar éken-
kara ingen
salsa iybegen,
başına dañkan tiybegen,
tala cёрdin kırsası,
san cindin mırsası,
Orustan çıkkан éken déyt!
Almambét batır ayttı déyt:
'Mına düünö-minen bu düünö
caқşılık surap baramın,
kılça kızil canıma
kıyamат tilep baramın!
Kızıl çoktuu Oyrottun
alasıң ala caқpadım,
kulasın kuua caқpadım...!
Médineniñ sarı talağa
bir түşürüp albasam,
séni bir Kudaydan
bir tilep salbasam...'
- Almambét batır mını aytıp,
Oyrottı köstөp cürdü déyt,
kızil çoktuu көp Oyrot
dүrkün-dүrkün boldu déyt,
arışıñ uzun Almambét
célegin cёрden түrdü déyt,
kөtүнөн kuup kélди déyt,
kızil bir çoktuu Oyrottu
kүн çığış köstөy сүрдü déyt!
'Békip bir kalğan béyştin
éşigin açkan Эр Кошой,
baylanıp kalğan bazardın
colun bir açkan Эр Кошой!
Aruuñ turat başında,
arbağıñ turat caşında!
Arbaktarıñ koldosun,
bérişteleriñ көtөrsün!
Çakırğan ünüñ azanday, Kocom,
başında sélde kazanday, Kocom!
Bériştelер көtөrsün,
arbaktarıñ cölösün!'
Almambét célekti
cёрden түrdü déyt,
kızil bir çoktuu Oyrottu
kүн çığış köstөy сүрдü déyt.
'Kökүrөktө canım, bir dosum,
kөmөkөydө tilim, bir dosum-
bériştelер көtөrsün!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun
alasıң ala caқpadım,
- sönmüş bir yangın gibi
devrilip kaldılar.
Bir kümenin başında durdu
altın başlığı dalgalanan,
sözleri toplu halkı dağıtan
hanın oğlu bir Karaça vardı.
Kara dişi deve konsa,
dönüp bakmaz,
başına değnek değmeyen,
düz ovanın çemberi,
bir çok yığınların efendisi,
aslı Ruslukтан çıkmıştı!
Er Almambet dedi ki:
"Bu dünya ile öbür dünyaya
iyilik ederek çalışacağım,
kıl gibi ince canıma
ahreti yalvaracağım!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
ala atlarını alıp kaçmadım,
kula atlarını alıp kaçmadım!
Medine sahrasına şimdi
düşürüp neden almayayım,
seni Tanrı'dan
nasıl istemeyeyim?"
Almambet böyle deyip
Oyrot'un üstüne atını sürdü.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot
korkudan birbirine girdi.
Arştan uzun Almambet
bayrağını yerden kaptı,
arkalarından gitti.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot'u
gün doğuşuna doğru sürdü!
"Kapalı kalan behiştin
kapısını açan Er Koşoy,
kapanıp kalan çarşının
yolunu açan Er Koşoy,
şerefın duruyor başında,
ervahın duruyor yanında!
Ervahın yardımcın olsun!
Meleklerin yardımcın olsun!
Sesin ezan gibi ötsün, efendim!
Sarığın kazan gibi olsun, efendim!
Melekler yardımcın olsun!
Ervahın yardımcın olsun!"
Almambet
bayrağını kaptı,
kor gibi yanan Oyrot'u püskürttü
günün doğduğu yerlere.
"Tendeki canım, biricik dostum,
ağızımdaki dilim, biricik dostum,
melekler yardımcın olsun!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
alaca atını alıp kaçmadım,

- куласын кууа качпадым...!
415 Жасаган! Саа не жастым?
 Күдрөт! Сага не кылдым?
 Алмамбет бу этегин бу жакка
 булкуп алып кыстады,
 сол этегин сол жакка
- 420** булкуп алып кыстады.
 Сол колунда найзаны
 сол колунан чыгарып
 оң колуна алды дейт.
 'Көкчө, Көкчө!' деди дейт,
- 425** Көкчөнүн бериштеси бас болду:
 Манастың арбагы
 бир оосына кирди дейт,
 Манастап ураан салды дейт:
 сан эрдин кыйкырагын
 Алмамбет батыр салды дейт,
- 430** сан аттын дүбүртүн
 Кыл-жирен буудан салды дейт!
 Топусун тоодай кылды дейт,
 күрмөнүн үйдөй кылды дейт,
 ак теңге булун чашты дейт!
- 435** Кызыл бир чоктуу Ойроттун
 канын өлтүрүп кашты дейт!
 Ай жарыгы бос болду,
 Айдар-кан уулу Кан Көкчө
 кучакташып дос болду-
- 440** 'Мен Бусурман болом!' деп.
 Күгүм кире, күн бата,
 каш карарып, эл жата,
 кызыл чоктуу Ойроттун
 өлүктөн ат чуркатып чыкты.
- 445** Жер ортосу көк дөбө
 арг'атасы Камбар-кан,
 берг'атасы Айдар-кан,
 Айдар-кандын баласы
 айлаңгыс тууган Эр Көкчө,
- 450** Эр Көкчө келди дейт.
 Бая учурашкан жеринде
 Эр Көкчөнү көргөндө,
 Алмамбет батыр айтты дейт:
 'Асалау малийким,
 Эр Көкчө, досум!'
- 455** 'Эликиме салам,
 Алмамбет, досум!
 Сак саламат болдуңбы, досум?'
 'Сак саламат болгомун, досум,
 сагынбай эсен келгемин, досум!
 Элим бир тилим албады, досум:
- 460** энем бир тилим албады, досум,
 журтум бир тилим албад'ай,
 каным бир тилим албад'ай, досум,
 кара бир тилим
 албад'ай, досум!
- kulasın kuua kaçpadım...!
 Casagan! Saa né castım?
 Küdröt! Sağa né kıldım?
 Almambét bu étegin bu cakka
 bulkup alıp kıstadı,
 sol étegin sol cakka
 bulkup alıp kıstadı.
 Sol kolunda nayzanı
 sol kolunan çıgarıp
 oñ koluna aldı déyt.
 'Kökçö, Kökçö!' dédi déyt,
 Kökçönün bériştesi bas boldu:
 Manastıñ arbağı
 bir oosına kirdi déyt,
 Manastap uraan saldı déyt:
 san érđin kıykırağın
 Almambét batır saldı déyt,
 san attın dübürtün
 Kıl-ciren buudan saldı déyt!
 Topusun tooday kıldı déyt,
 kürmönün üydöy kıldı déyt,
 ak téñge bulun çastı déyt!
 Kızıl bir çoktuu Oyrottun
 kanın öltürüp kaştı déyt!
 Ay cariği bos boldu,
 Aydar-kan uulu Kan Kökçö
 kuçaktaşıp dos boldu-
 'Mén Busurman bolom!' dep.
 Kügüm kire, күn бата,
 kaş kararıp, él cata,
 kızıl çoktuu Oyrottun
 ölüktön at çurkatıp çıktı.
 Cér ortosu kök döbö
 arğ'atası Kambar-kan,
 bérg'atası Aydar-kan,
 Aydar-kandın balası
 aylañgis tuuğan Ér Kökçö,
 Ér Kökçö kéldi déyt.
 Baya uçuraşkan cérinde
 Ér Kökçönü körgöndö,
 Almambét batır ayttı déyt:
 'Asalau maliykim,
 Ér Kökçö, dosum!'
 'Elikime salam, Almambét,
 dosum!
 Sak salamat bolduñbı, dosum?'
 'Sak salamat bolğomun, dosum,
 sağınbay ésen kélgemin, dosum!
 Élim bir tilim albadı, dosum:
 énem bir tilim albadı, dosum,
 curtum bir tilim albad'ay,
 kanım bir tilim albad'ay, dosum,
 kara bir tilim
 albad'ay, dosum!
- kula atını kovalamadım!
 Yaratan'ım! Sana ne yaptım?
 Kudret! Sana ne ettim?"
 Almambet eteğinin birini
 bir yanına kıstırdı,
 sol eteğini sol yanına
 kaldırıp sıkıştırdı,
 sol elindeki mızrağı
 sol elinden çıkardı,
 sağ eline alarak
 "Kökçö, Kökçö!" diye bağırdı.
 Kökçö'nün meleği aciz kaldı.
 Manas'ın ervahı
 ağzına girdi,
 Manas nidasıyla haykırdı,
 sayısız erin feryadını
 Almambet bahadır haykırdı,
 sayısız atın tepinmesini
 Kıl-ciren yansıttı.
 Kalpaklardan dağlar yaptı,
 Kalmuk hırkasından evler yaptı,
 hazinenin hepsini saçtı!
 Kor gibi yanan Oyrot'un
 hanını öldürüp kaçtı!
 Ayın ışıkları soldu,
 Aydar'ın oğlu Kökçö han'ı
 kucaklayıp dost oldu:
 "Ben Müslüman oldum." dedi.
 Akşam olup gün batınca
 sular kararıp herkes yatınca
 kor gibi yanan Oyrot'un cesetlerinin
 at ile üstlerinden geçti.
 Ova ortasında bir tepeye
 büyük ceddı Kambar Han,
 kendi babası Aydar Han,
 kendisi, Aydar Han'ın oğlu
 döneк doğan Er Kökçö,
 Er Kökçö kendi de geldi.
 Önce rast geldiği bir yerde
 Kökçö'yü tanıdığı bir yerde
 Er Almambet dedi ki:
 "Selamunaleyküm,
 Er Kökçö, dostum!"
 "Aleyküselam,
 Almambet, dostum!
 Sağ selamet kaldın mı, dostum?"
 "Sağ selamet kaldım, dostum!
 Sağ selamet dönüp geldim, dostum!
 Kavmim sözümü dinlemedi, dostum,
 anam da sözümü dinlemedi, dostum,
 yurdum da sözümü dinlemedi,
 hanım da sözümü dinlemedi, dostum.
 tebam da sözümü
 dinlemedi, dostum!

- Ак теңге булум
чачкамын, досум!
- 465 Кызыл бир чоктуу Ойроттун, досум,
кан өлтүрүп качкамын, досум!
Жабыгың май кылам, досум,
жамы журтуң бай
кылам, досум:
түндүгүндөн май
кылам, досум,
- 470 түгөлдөй бир журтуң бай кылам!
Томого оңдап кайтамын, досум,
Томаягың байтамын, досум!
Кемпирге куйрук
чайнатам, досум,
келиңге кете байлатам, досум!
- 475 Эр өлтүрсөм,
кун бербейм,
нар өлтүрсөм, бул бербейм,
кылганым милдет
кылбасмын, досум!
Жакшы агырлап күтүп ал, досум!
Көкчө туруп айтты дейт:
- 480 'Көкүрөктө жаным бир досумсун,
бокчодогу тонум бир досумсун!
Ак-кыяз-минен Көк-кыяз, чором,
кара бир сууда кеме жок, чором,
бистен бир неме жок, чоро!
- 485 Кара-кандын баласы, чором,
кабылан тууган Алмамбет чором,
өзү бир келди үйүмө, чором!
Калың бир Найман көп
журттган, чором,
"Кадырын билет!" деп алган, чором:
- 490 оорчын бир Найман көп
журттган, чором,
"Огол'о сулуу!" деп алган, чором,
кар үстүнө кар жооса,
кардан ап-ак эти бар,
кар үстүнө кан тамса,
- 495 кандан кызыл бети бар,
күдөрүдөй былкылдайт,
күчүгүттөй чыңкылдайт,
сүүлөсүндөй керилип,
сүүлөп сөскө эринип,
- 500 күлсө күрөктөй тиши кашкаят,
күймөнсө жыпар жыттанат,
былгары життуу Буудай-бек,
буруксуган Ак-эркеч-
өкөөнө кабар айтыңар, чором,
- 505 ушу бир жерден көшсүн, де!
Алыстан бейман келет, де!
Атекем Айдар-канга айтыңар,
ушу бир жердан көшсүн, де,
илгерилеп консун, де!
- Ak téñge bulum
çaçkamin, dosum!
- Kızıl bir çoktuu Oyrottun, dosum,
kan öltürüp kaçkamin, dosum!
Cabiğniñ may kılam, dosum,
camı curtuñı bay
kılam, dosum:
tündügüñdön may
kılam, dosum,
tügöldöy bir curtuñı bay kılam!
Tomoğo oñdap kaytamın, dosum,
Tomayağniñ baytamın, dosum!
Kémpirge kuyruk
çaynatam, dosum,
kéliñgé kéte baylatam, dosum!
Ér öltürsöm,
kun bérbeym,
nar öltürsöm, bul bérbeym,
kılğanim mildet
kılbasmın, dosum!
Cakşı ağırlap kütüp al, dosum!'
Kökçö turup ayttı déyt:
'Köküröktö canım bir dosumsun,
bokçodoğu tonum bir dosumsun!
Ak-kıyaz-minen Kök-kıyaz, çorom,
kara bir suuda kéme cok, çorom,
bisten bir néme cok, çoro!
Kara-kandın balası, çorom,
kabılan tuuğan Almambét çorom,
özü bir keldi üyümö, çorom!
Kalıñ bir Nayman köp
curttan, çorom,
"Kadıryn билет!" dép alğan, çorom:
oorçın bir Nayman köp
curttan, çorom,
"Oğol' o suluu!" dép alğan, çorom,
kar üstünö kar coosa,
kardan ap-ak éti bar,
kar üstünö kan tamsa,
kandan kızıl bétı bar,
küdürödöy bılkıldayt,
küçügüttey çıñkıldayt,
süülösündöy kérilip,
süülöp söskö érinip,
külsö küröktöy tişi kaçkayat,
küymönsö cıpar cıttanat,
bılğarı cittuu Buuday-bék,
buruksuğan Ak-érkeç-
ököönö kabarı aytıñar, çorom,
uşu bir cérdan köşsün, dé!
Alıstan béynan kélet, dé!
Atekem Aydar-kanğa aytıñar,
uşu bir cérdan köşsün, dé,
ilgerilep konsun, dé!
- Hazinemi bu
uğurda saçtım, dostum.
Kor gibi yanan Oyrot'un hanını
öldürdüm de kaçtım, dostum!
Zayıflarını semirteyim, dostum,
bütün yurdunu zengin
edeyim, dostum,
bacasına kadar yağ doldurup
zengin edeyim, dostum,
kavmini zengin kılayım, dostum.
Başlarını düzeltip döneyim, dostum,
fakirleri zengin kılayım, dostum!
Kocakarıları kuyruk
çiğneteyim, dostum,
gelinleri donatayım, dostum!
Adam öldürürsem
diyet vermeyeyim,
deve öldürürsem para vermeyeyim,
yaptıklarım için ceza
vermeyeyim, dostum!
Beni şerefimle al karşıla, dostum!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Tende canım gibi dostumsun,
bohçada elbisem gibi dostumsun,
Ak-kıyaz ile Kök-kıyaz, yiğitlerim,
kara suda hiç gemi yok, yiğitlerim
bizde fenalık filan yoktur, yiğitlerim!
Kara Han'ın oğlu, yiğitlerim,
kaplan doğan Almambet, yiğitlerim,
kendisi geldi evime, yiğitlerim!
Kalabalık Nayman
yurdundan, yiğitlerim,
en seçmesi odur, yiğitlerim,
büyük Nayman yurdunun
içinden, yiğitlerim,
en güzelini aldım, yiğitlerim,
kar üstüne karlar yağsa
kardan appak eti var,
kar üstüne kan damlasa,
kandan kızıl yüzü var,
ceylan gibi titreyen,
enik gibi ses veren,
ördek gibi süzülüp
söylenen şeyi dinleyen,
gülünce kürek gibi dişleri parıldar
nefis miskler gibi kokan,
misk gibi kokan Buuday-bek'e
hem de güzel Ak-erkeç'e
ikisine de haber verin, yiğitlerim,
kalkıp buraya gelsin, de!
Uzaktan misafir geldi de!
Bunu babam Aydar Han'a da söyle.
Kalkıp buraya gelsin, de!
Cıvarda bir yere konsun, de!

- 510 Алыстан бейман келет, де!
Беймандын камын жесин, де!
Айдар-кан уулу Эр Көкчө
кырк чоросун кошчу алып,
Кыргын-чалды башчы алып,
515 жаткан жерине жүрдү дейт.
Эки чоро үйгө жетет дейт,
бейман кабарын айтат дейт.
Таң агарып атканда,
күн кызарып чыкканда,
520 эки чоро үйдү чешти,
көштү келип жөнөттү,
жер түсүнө конду дейт.
Алтымыш желе миң кулун
чыбырата байлады,
525 сексен желе сан кулун
жергелете байлады.
Үзүгүн салганда,
булгары життуу Буудай-бек
буруксуган Ак-эркеч
530 катындарды жийды дейт.
'Сабам сулуу болсун!' деп
сактыяндан кылдырды,
'Көнөгө сулуу болсун!' деп
көн булгарыдан тиктирди,
535 'Чыкта сулуу болсун!' деп
чын жибектен эштирди,
'Казыгы сулуу болсун!' деп
калайлатып салды дейт.
Уугун көрсөн, уштуу дейт,
540 сабасын көрсөн, ыштуу дейт.
'Токмогу сулуу болсун!' деп
сом темирден соктурду.
Кой семисин сойду дейт,
кол куушуруп турду дейт.
545 'Алмамбет качан келет?' деп
эки көзи төрт кылып,
ошонтуп карап турду дейт.
Булгары жыттуу Буудай-бек
Ак-эркечтин үйүндө
550 олтурган экен ошондо.
'Алмамбет келет!' деди дейт.
Өкөө эки жактан шыкалап карады.
Ак-эркеч катын айтты дейт:
'Үй көтүнө жоо келсе,
555 жаңгыс саяр эр экен:
үй көтүнө доо келсе,
жаңгыс сүүлөп эр экен!'
Кырк чоро келе жатыр дейт,
кырк чоронун астында
560 Көкчө-минен Алмамбет
өкөө келе жатыр дейт.
Кырк кишинин ичинде
арышың узун Алмамбет

Alıstan béyman kélet, dé!
Béymandın kamın césin, dé!
Aydar-kan uulu Ėr Kókçö
kırk çorosun koşçu alıp,
Kırğın-çaldı başçı alıp,
catkan cérine cürdü déyt.
Ėki çoro üygö cétet déyt,
béyman kabarin aytat déyt.
Tañ aǵarıp atkanда,
kүн kızarıp çıkkанда,
éki çoro üydü çéşti,
köştü kélip cönöttü,
cér túsünö kondu déyt.
Altımış céle miñ kulun
çıbirata bayladı,
séksen céle san kulun
céргеlete bayladı.
Üzügün salǵанда,
bulǵarı cıttuu Buuday-bék
buruksuǵan Ak-érkéç
katındardı ciydi déyt.
'Sabam suluu bolsun!' dep
saktıyandan kıldırdı,
'Könögö suluu bolsun!' dep
kөн bulǵarıdan tiktirdi,
'Çıкта suluu bolsun!' dep
çın cibekten eştirdi,
'Kazıǵı suluu bolsun!' dep
kalaylatıp saldı déyt.
Uuǵun körsön, uştuu déyt,
sabasın körsön, iştuu déyt.
'Tokmoǵu suluu bolsun!' dep
som témirден sokturdu.
Koy sémisin soydu déyt,
kol kuuşurup turdu déyt.
'Almambét kaçan kélet?' dep
éki közi tört kılıp,
oşontup karap turdu déyt.
Bulǵarı cıttuu Buuday-bék
Ak-érkéçtin üyündö
olturǵan éken oşondo.
'Almambét kélet!' dédi déyt.
Ökөө éki caktan şıkalap karadı.
Ak-érkéç katin ayttı déyt:
'Üy kötünö çoo kélse,
cañgıs sayar ér éken:
üy kötünö doo kélse,
cañgıs süülöp ér éken!'
Kırk çoro kéle catır déyt,
kırk çoronın astında
Kókçö-minen Almambét
ökөө kéle catır déyt.
Kırk kişinin içinde
arışın uzun Almambét

Uzaktan misafir geldi, de!
Ona hazırlık yapalım, de!"
Aydar Han'ın oǵlu Er Kókçö
kırk yiǵidini yanına alarak
Kırğın-çal'ı rehber yaptı,
konakladıkları yere gitti.
İki yiǵit eve giderek
misafir geldiğini haber verdi.
Tan yeri aǵarıp
gün kızarıp doğunca
iki yiǵit evi çözdü,
gelip göçü yola düzdü,
ovaya yerleştirdi.
Altmış iple bin adet tayı
sıra ile baǵladı.
Seksen iple bir çok tayı
sıra sıra baǵladı.
Yurt çadırı kurulunca
misk kokulu Buuday-bek
ile güzel Ak-erkeç
kadınları topladı.
Kımız tulumları güzel olsun diye
sahtiyandan yaptırdı.
Süt kovaları da güzel olsun diye
sahtiyandan diktirdi.
Tay yuları güzel olsun diye
Çin ipeğinden ördürdü,
kazıklar bile güzel olsun diye
üstlerine kalay döktürdü.
Çadır direklerini sivirtti,
büyük süt tulumlarını tüstületti.
Tokmaklar bile güzel olsun diye
som demirden döktürdü.
Koyunun semizini kestirdi.
El baǵlayıp durdular,
Almambet ne zaman geliyor diye
iki gözünü dört etmiş,
hepsi bekliyor, şimdi.
Misk kokulu Buuday-bek
Ak-erkeç'in evinde
oturmuşlar orada.
Almambet geldi deyince
iki taraftan delikten baktılar
Ak-erkeç dedi ki:
"Evimize düşman gelse
tek başına baş edecek erdir o,
evimize dava gelse
tek başına halleder bir erdir o!"
Kırk yiǵit gelmekte idi,
kırk yiǵidin önünde
Kókçö ile Almambet
ikisi gelmekte idi.
Kırk kişinin içinden
arştan uzun Almambet

- кары бою чыгып жатыр дейт!
565 Үйгө бир жакындап келди дейт.
 Булгары жыттуу Буудай-бек,
 буруксуган Ак-эркеч
 эшикке чыга калды дейт.
 Ак-эркеч катын айтты дейт:
570 Төрт арыштуу Ойроттун
 төрөсүнүн баласы,
 кыл жагалуу Ойроттун
 кыйбатынын баласы,
 алт'арыштуу Ойроттун
575 азыс кандын баласы,
 алтын айдар, чок белбоо,
 Кара-кандын ботасы
 кабылан тууган Алмамбет!-
 Салам айтмак бисте жок,
580 элик алмак
- систе жок:
 саламды сиске буюрган,
 татайды биске буюрган!
 Атыңдын башын буратыр,
 как алдыма туратыр!"
585 Кыл-жирендей буудандын
 чылбыр Ак-эркеч кармады,
 атынын башын бурду дейт.
 Арышың узун Алмамбет
 ушу жерде турду дейт,
590 аттан түшө калды дейт.
 Тоодай болгон Көкчө-кан
 'Өзүмнүн атын алмайт!' деп,
 аттан түшпөй турду дейт.
 Ак-эркеч катын айтты дейт:
595 Кызыл-суудун оюнда, төрөм,
 Кытайлардын Эр Агыш, төрөм,
 бир жылкынды алганда, төрөм,
 көгүнөн чыккан куугуның, төрөм,
 бырыктатып салганда, төрөм!-
600 Анда бир атың алгамын, төрөм!
 Кана бир мүүс чыкканы, төрөм?
 Иленин суун кыдырган, төрөм,
 такымың чеңгел сыдырган, төрөм!-
 Анда бир атың алгамын, төрөм!
605 Кана бир мүүс чыкканы, төрөм?
 Күндө ит агытып, куш салып, төрөм,
 күндө бир сапар кыласын, төрөм!-
 Күндө бир атың аламын, төрөм!
 Кана бир муус чыкканы, төрөм?
610 Бейлиң неден тар болд'ай, төрөм,
 берекең неден жок болду, төрөм?
 Алыстан келген беймандин, төрөм,
 атын бир туруп мен алсам, төрөм,
 ичинде бир тар эле, төрөм!"
615 Анда айттың Көкчө-кан:
 'Наркты билген Ак-эркеч,
- кары бою чыгып catır déyt!
 Üygö bir cakındap keldi déyt.
 Bulğarı cıttuu Buuday-bék,
 buruksuğan Ak-érkéç
 eşikke çığa kaldı déyt.
 Ak-érkéç katın ayttı déyt:
 'Tört arıштуу Oyrottun
 törösünün balası,
 kıl cağaluу Oyrottun
 kıybatının balası,
 alt'arıштуу Oyrottun
 azıs kandin balası,
 altın aydar, çok belboo,
 Kara-kandin botası
 kabılan tuuğan Almambét!-
 Salam aytmak biste çok,
 elik almak
- siste çok:
 salamdı siske buyurğan,
 tataydı biske buyurğan!
 Atıñdın başın buratır,
 kak aldıma turatır!'
 Kıl-ciréndeу buudandın
 çılбір Ak-érkéç karmadı,
 atının başın burdu déyt.
 Arışıñ uzun Almambét
 uşu cérde turdu déyt,
 attan түşө kaldı déyt.
 Tooday bolğon Kөkçө-kan
 'Özümnün atın almayt!' деп,
 attan түşpөу turdu déyt.
 Ak-érkéç katın ayttı déyt:
 'Kızıl-suudun oyunda, törөm,
 Kıtaylardın Er Ağış, törөm,
 bir жылкındı alğanda, törөm,
 kötүнөн чıккан кууğıñıñ, törөm,
 bıñktatıp salğanda, törөm!-
 Anda bir atıñ alğamın, törөm!
 Kana bir müüs çıкkanı, törөm?
 İlénin suun kıdırğan, törөm,
 takımıñ céñgel sıdırğan, törөm!-
 Anda bir atıñ alğamın, törөm!
 Kana bir müüs çıкkanı, törөm?
 Kündө it ağıtıp, kuş salıp, törөm,
 күndө bir sapar kılarsın, törөm!-
 Kündө bir atıñ alamın, törөm!
 Kana bir muus çıкkanı, törөm?
 Béyliñ néden tar bold'ay, törөm,
 bérekeñ néden çok boldu, törөm?
 Alıstan kélgen béymanđın, törөm,
 atın bir turup mén alsam, törөm,
 içiñde bir tar эле, törөm!'
 Anda ayttıñ Kөkçө-kan:
 'Narktı bilgen Ak-érkéç,
- kol boуu yükseliyordu.
 Eve yaklaşınca
 misk kokulu Buuday-bek
 ile güzel Ak-erkeç
 kapıya çıkıp durdular.
 Ak-erkeç kadın dedi ki:
 "Dört Oyrot tarafından sen
 efendiler oğlusun,
 ince yakalı Oyrotların
 kıymetli bir oğlusun,
 altı Oyrot tarafından
 aziz hanın oğlusun,
 altın örgülü, saçaklı kuşaklı,
 Kara Han'ın yavrusu
 kaplan doğan Almambet!
 "Selam" demek bize yakışmaz,
 "aleyküm selam" demek de size
 yakışmaz,
 "selam" size buyrulmuş,
 çekinmek bize buyrulmuş.
 Atının başını çevir,
 dur artık benim önümde!"
 Derken Kıl-ciren yürük atın
 Ak-erkeç yularından tuttu,
 atın başını çevirdi.
 Arştan uzun Almambet
 bu yerde atını durdurdu,
 atından aşağıya indi.
 Dağ gibi yüce Kөkçө Han
 "Benim atımı almadı!" dedi,
 kızdı atından inmedi.
 Ak-erkeç kadın dedi ki:
 "Kızıl su vadisinde, efendim,
 Çinlinin Er Ağış'ı, efendim,
 atlarını almıştı, efendim,
 arkasından kovaladın, efendim,
 kaçmağa mecbur ettin, efendim!
 O vakit atını tutmuştum, efendim!
 Şimdi burnun mu büyüdü, efendim?
 İli suyunda dolaşan, efendim,
 baldırını çahılar sıyıran, efendim!
 O vakit atını tutmuştum, efendim!
 Şimdi burnun mu büyüdü, efendim?
 Her gün it salıp, kuş salıp, efendim,
 her gün bir sefer kılarsın, efendim!
 Her gün atını tutarım, efendim!
 Nedir bu hiddetin şimdi, efendim?
 Merhametin neden daraldı, efendim,
 görüşün neden azaldı, efendim?
 Uzaktan gelen mihmanın, efendim,
 atını şimdi tutuyorsam, efendim,
 neden için sıklıdı, efendim?"
 Kөkçө Han o zaman dedin ki:
 "Kanun bilen Ak-erkeç,

- наркты билген турбайбы?
Жндү билген Ак-эркеч,
жөндү билген турбайбы?
- 620 Тоодай болгон Көкчө-кан
тоңкоюп аттан түштү дейт,
эшикти ача берди дейт,
үйгө бир кирип келди дейт.
Буруксуган Ак-эркеч
- 625 бир көкөр арак берди дейт,
чындырмалы көкөр, чыны чөчөк
жүк бурчунан алды дейт,
Көкчө-минен Алмамбет батырдын
астына коюп салды дейт,
- 630 бүрөө куюп берди дейт,
бүрөө сунуп берди дейт.
Буруксуган Ак-эркеч
отту жагып жиберип
саңоор бир отко койду дейт,
- 635 ак-куйрук чайды салды дейт,
каймактан алып салды дейт,
канттан алып кошту дейт,
алмасынан алды дейт,
шекеринен куйду дейт,
- 640 март-уулап чайды кайнатат.
'Көкчө-минен Алмамбет
ушулар мастар болот!' деп
чайдан берип турду дейт,
'Март-уулаган чайлары
- 645 мас кылбай масың кетип
турду!' дейт.
Энде Көкчө айтты дейт:
'Булгары жыттуу Буудай-бек,
буруксуган Ак-эркеч,
кололуу кумган алыңар,
- 650 колуна бейт болуңар:
бедердү кумган алыңар,
бетине бейт болуңар!
Кой семисин союңар!
Алыстан келген Алмамбет
- 655 кол куушуруп туруңар!
Бейман кана чоң үйгө
алып барип киргискин!
Булгары життуу Буудай-бек
буруксуган Ак-эркеч
- 660 бириң эшик ашты дейт,
бириң төшөк салды дейт,
алып барып киргисти.
Кололуу кумган алды дейт,
колуна бейт болду дейт,
- 665 бедердү кумган алды дейт,
бетине бейт болду дейт.
Кой семисин сойду дейт,
кол куушуруп турду дейт.
Жылуу жаап жаткызып
- наркту билген турбайбы?
Cndü bilgen Ak-érkéç,
cöndü bilgen turbayby?
Tooday bolğon Kökçö-kan
toñkoyp attan tüştü déyt,
éshikti aça bérdi déyt,
üygo bir kirip keldi déyt.
Buruksuğan Ak-érkéç
bir kökör arak bérdi déyt,
çındırmalı kökör, çını çöçök
cük burçunan aldı déyt,
Kökçö-minen Almambét batırd n
astına koyup saldı déyt,
büröö kuyup bérdi déyt,
büröö sunup bérdi déyt.
Buruksuğan Ak-érkéç
ottu çağıp ciberip
sañoor bir otko koydu déyt,
ak-kuyruk çaydı saldı déyt,
kaymaktan alıp saldı déyt,
kanttan alıp koştı déyt,
almasınan aldı déyt,
şekerinen kuydu déyt,
mart-uulap çaydı kaynatat.
'Kökçö-minen Almambét
uşular mastar bolot!' dép
çaydan bérip turdu déyt,
'Mart-uulağan çayları
mas kılбай масыñ kétip
turdu!' déyt.
Énde Kökçö ayttı déyt:
'Bulğarı cıttuu Buuday-bék,
buruksuğan Ak-érkéç,
kololuu kumğan alıñar,
koluna béyt boluñar:
béderdü kumğan alıñar,
bétine béyt boluñar!
Koy semisin soyuñar!
Alıstan kélgen Almambét
kol kuuşurup turuñar!
Béyman kana çoñ üygö
alıp барип киргискин!
Bulğarı cıttuu Buuday-bék
buruksuğan Ak-érkéç
biriñ éşik aştı déyt,
biriñ töşök saldı déyt,
alıp барип киргисти.
Kololuu kumğan aldı déyt,
koluna béyt boldu déyt,
béderdü kumğan aldı déyt,
bétine béyt boldu déyt.
Koy sémisin soydu déyt,
kol kuuşurup turdu déyt.
Cıлуу чаап жаткызып
- en iyiyi bilmez mi?
Öğütle dolu Ak-erkeç,
en iyi öğüdü bilmez mi?"
Dağ gibi büyük Kökçö Han
fırladı atından indi,
evin kapısını bir açarak
hemen evine girdi.
Ona güzel Ak-erkeç
bir tulum rakı getirdi,
şıkırtılı tulumla çini çanakları
denkten çıkarıp getirdi,
Almambet bahadır ile Kökçö'nün
getirip önüne koydu.
Biri rakıyı koyardı,
öbürü de sunardı.
Çok güzel Ak-erkeç de
ocağa ateşi koydu,
semaveri ateşe koyup
ak kuyruk çaydan da attı,
kaymaktan da alıp koydu,
sonra da şekerden attı,
elmalardan da aldı,
içine şekerden kattı.
Çayı güzelce kaynatdı,
Kökçö ile Almambet
sarhoş olacaklar diye
onun için çayı getirdi,
sarhoş etmeyen çaydan
sarhoşluğu giderir diye
hep sundu.
O zaman Kökçö dedi ki:
"Ey misk kokulu Buuday-bek,
ey çok güzel Ak-erkeç,
pirinç kaplı ibriği al da
ellerini yıkasın,
pirinç süslü ibriği al da
yüzünü yıkasın!
Koyunun yağlısını kestirin!
Almambet uzaktan geldi,
el bağlayıp durun,
mihman hanı, büyük eve
alıp götürün!"
Misk kokulu Buuday-bek
ile güzel Ak-erkeç
birisi kapıyı açtı,
diğeri yatağı yaptı,
onu içeri götürdüler,
pirinç ibrikler ile
elinin suyunu döktüler,
süslü ibrikler ile
yüzünün suyunu döktüler,
koyunun semizini kestirip
el bağlayıp durdular.
Yatsın diye ısıttılar,

m!
ndim!
ndim?

im!
ndim!
ndim?
ndim!
m!
dim?
ndim,
n?
ndim,
dim,

- 670 эм эшикке чыкты дейт.
Таң агарып атты дейт,
Күн кызарып чыкты дейт,
Алмамбет төшөктөн турду дейт.
Алмамбеттин астында
- 675 Көкчө турган экен дейт,
Күрөңчүнү минген экен дейт.
Томук бойлуу Күрөңчү
топурак басып жүгүрдү.
Батыр тууган чоң Көкчө
- 680 алтымыш желе миң кулун
чыбырата байлап салыптыр,
сексен желе сан кулун
жергелете байлап салыптыр.
Кайсы туу бээни сойорун билбей,
- 685 кайсы тукур атты сойорун билбей,
көп жылкының арасында
ары-бери жүргөндө,
токмак жалдуу тор айгыр
ушунуң ала үрүндө
- 690 эки күйкүл бээ бар экен.
Көкчө жакындашып келгенде,
аркы-терки турушуп,
карсылдашып-тебишип,
бүрөнүн тарс-карды айрылып
кетт'иле,
- 695 Кан Көкчө бир ушуну сойд'эле.
Кан Алмамбет батырдын
башын ону-минен куттуктайт.
Көк Алмамбет батыр жүрдү дейт,
күн ороюн сурабайт,
- 700 түн ороюн сурабайт.
Кызыл чоктуу Ойротту
алып келип турду дейт.
Көкчөнүн жабыгынан май кылды,
жамы журтун бай кылды;
- 705 түндүгүнөн май кылды,
түгел журтун бай кылды;
томогосун кайтты,
томаягын байтты;
келиңге кете байлатты,
- 710 кемпирге куйрук чайнатты.
Кан Алмамбет батырдын
түңгү жатакканасы
Айдар-кандын алтын
такта алдында болду,
күндүс аның жүргөнү
- 715 Какчөнүн үстү болду.
Телегейин тегис кылды,
теменесин болот кылды!
Көкчөнүң кашында жүргөн
кырк чоронун ичи күүдү дейт:
- 720 'Бу алыстан келген Алмамбет,
Капырдан чыккан Алмамбет,
- ém éşikke çıktı déyt.
Taň aǵarıp attı déyt,
Kün kızarıp çıktı déyt,
Almambét töşöktön turdu déyt.
Almambétin astında
Kökçö turǵan éken déyt,
Küröñçünü mingen éken déyt.
Tomuk boyлуу Küröñçü
topurak basıp cügürdü.
Batır tuuǵan çoñ Kökçö
altıмыш céle miñ kulun
çıbirata baylap salıptır,
séksen céle san kulun
céргеlete baylap salıptır.
Kaysı tuu beeni soyorun bilbey,
kaysı tukur attı soyorun bilbey,
köp cılkınıñ arasında
arı-béri cürgөndө,
tokmak calduu tor ayǵır
uşunuñ ala üründө
éki küykül bee bar éken.
Kökçö cakındaşıp kélgende,
arkı-térki turuşup,
karsıldaşıp-tébişip,
bürөнün tars-kardı ayrılıp
két't'ile,
Kan Kökçö bir uşunu soyd'эле.
Kan Almambét batırdın
başın onu-minen kuttuktayt.
Kök Almambét batır cürdü déyt,
kün oroyun surabayt,
tün oroyun surabayt.
Kızıl çoktuu Oyrottu
alıp kélip turdu déyt.
Kökçөнүн cаbıǵınan may kıldı,
camı curtun bay kıldı;
tündügünen may kıldı,
tүгел curtun bay kıldı;
tomоğosun kayttı,
tomayaǵın bayttı,
kéliñge kéte baylattı,
kémpirge kuyruk çaynattı.
Kan Almambét batırdın
tүñgү catakkanası
Aydar-kandın altın
takta aldında boldu,
kүndüs anıñ cürgөнү
Kakçөнүн üstü boldu.
Télegeyin tégis kıldı,
témenesin bolot kıldı!
Kökçөнüñ kaşında cürgөн
kırk çoronun içi küydü déyt:
'Bu alıstan kélgen Almambét,
Kapırdan çıkkан Almambét,
- kapıdan dışarıya çıktılar.
Tan yeri aǵarıp
gün kızarıp doğarken
Almambet yataktan kalktı.
Almambet'in karşıında
Kökçö gelmiş durmuştu.
Küröñçü'ye binmişti,
bu yüksek ayaklı Küröñçü,
toprak saçarak gitmişti.
Kahraman doğan Er Kökçö,
altmış iple bin tayı
sıra ile baǵladı.
Seksen iple bir çok tayı
sıra sıra baǵladı.
Hangi kırsaǵı kessin, bilmez,
hangi adi atı kessin, bilmez,
bir çok atın arasında
oraya buraya dolaştı,
bol yelesi kızıl sürüleri,
alaca beygir kümeleri
içinde iki küçük kırsak vardı.
Kökçö bunlara yaklaşıncа
karşılıklı durdular,
karşılıklı tepiştiler,
birbirinden
ayrılınca
Han Kökçö bunları kestirdi.
Han Almambet bahadırın
başını bunlarla kutladı.
Almambet bahadır böyle yaşıyordu,
iyi günler midir, sormadan,
iyi geceler midir, sormadan.
Kor gibi yanan Oyrot'u
aldı buraya getirdi.
Kökçö'nün halkını semiz etti,
bütün yurdu zengin etti,
evin bacasına kadar yağ doldurdu,
bütün halkı zengin etti,
bürküt kuşunun başlığını süsledi,
fakirleri zengin etti,
gelinlere ipek kumaş baǵlattı,
kocakarılarına kuyruk çığnetti,
Han Almambet bahadırın
gece yatacaǵı yer,
Aydar Han'ın altın
tahtı önüne kondu,
gүndüz yürüdüğü yer,
Kökçö'nün önü oldu.
Her şeyi tamam kıldı,
çuvaldızını çelik kıldı!
Kökçö'nün etrafındaki
kırk yiğit bunu kıskandı.
"Uzaktan gelen Almambet,
kafirden çıkan Almambet,

- төрөмүскө тең болду,
кыркымыстан чоң болду!
Батыр тууган Көкчө-кан
725 жөнүсү ишти кылмасын!
Алыстан келген Капырды
кашынан чыгарып койсун!' деп
кеңес кылды кырк чоро.
Бир түнү Кан Көкчө
730 Буудай-бектин үйүндө
конуп жаткан экен дейт.
Таңа агарып атканда,
күн кызарып чыкканда,
Буудай-бек-минен турганда,
735 улуу агасы Ак-кыяз
кичи иниси Көк-кыяз
чоролордун жакшылары
ак үйгө кирип келди дейт,
астына олтуруп калды дейт.
740 Ак-кыяз чоро айтты дейт:
'Жогортон келип бөөдөсүп,
кырк чородон өөдөсүп,
Кудай кылган кеңсинип,
төрөм-минен теңсинип,
745 батырымнын катынын
Ак-эркечтин төшөгүн
Алмамбет басып жүрөт!' дейт.
Көк-кыяз деген чоро айтты:
'Мен-де көрүп жүргөмүн,
750 эм'эле бүрөө айтар деп жүргөмүн!
Булгары жыттуу Буудай-бек
ол да айтты канына:
'Мен-де билип жүрөмүн:
Көкчө-канга мен айтсам,
755 "Күнүлүгү-минен айтат!" дейр-
аны айтпай жүрөмүн.'
Көкчө туруп айттың дейт:
'Алмамбетти чакырып келиңер!
Бу кылганын жазалайм!
760 Ак-эркеч ийзанса(?),
базы калып кескилеп жиберемин!
Көк-кыяз деген чоро барды.
'Асалау малийким!' деди.
'Аликеме салау малийким!'
765 'Бу Алмамбет батырды
төрөм Көкчө чакырат!
Алмамбет 'Барайн!' деди.
Алмамбет Айдар-канга айтты:
'Ал'атекем Айдар-кан,
770 жабыгыңнан май кылдым,
жамы туртуң бай кылдым;
түндүгүңнен май кылдым,
түгөл журтуң бай кылдым;
томоғоңду кайттым,
775 томаягың байттым;
- tөрөмүскө тең болду,
кыркымстан чоң болду!
Batır tuuğan Kөkçө-kan
cönsüs işti kılmasın!
Alıstan kелgen Kapırdı
kaşınan çığarıp koysun!' dep
keñes kıldı kыrk çoro.
Bir түnү Kan Kөkçө
Buuday-bektin üyündө
konup catkan ёken deyt.
Taña aғarıp atkanda,
kүн kızarıp çıkkanda,
Buuday-bek-minen turğanda,
uluu aғası Ak-kıyaz
kiçi inisi Kөk-kıyaz
çorolordun caқşıları
ak üygө kirip keldi deyt,
astına olturup kaldı deyt.
Ak-kıyaz çoro ayttı deyt:
'Coғorton kelip böödösüp,
kыrk çorodon öödösüp,
Kuday kılğan keñsinip,
tөрөm-minen teñsinip,
batırımınnı katının
Ak-érkeçtin töşөгün
Almambet basıp жүröt!' deyt.
Kөk-kıyaz degen çoro ayttı:
'Men-de körüp жүrgөmün,
em'ele бүrөө aytar dep жүrgөmün!'
Bulğarı cıttuu Buuday-bek
ol da ayttı kanına:
'Men-de bilip жүrөmün:
Kөkçө-kanğa men aytсам,
"Kүнүlügү-minen aytat!" deyr-
anı aytpay жүrөmün.'
Kөkçө turup ayttıñ deyt:
'Almambetti çakırıp keliñer!
Bu kılğanın cазалайм!
Ak-érkeç iyzanса(?),
baza kalıp kёskilep cibereмин!
Kөk-kıyaz degen çoro bardı.
'Asalau maliykim!' dedi.
'Alikeme salau maliykim!'
'Bu Almambet batırdı
tөрөm Kөkçө çakırat!
Almambet 'Barayn!' dedi.
Almambet Aydar-kanğa ayttı:
'Al'atekem Aydar-kan,
cabiğıñnan may kıldım,
camı turtuñ bay kıldım;
tündügüñnen may kıldım,
tүgel curtuñ bay kıldım;
tomоğoñdu kayttım,
tomayağıñ bayttım;
- hanımızla denk oldu,
kыrkımızdan büyük oldu!
Kahraman doğan Kөkçө Han,
böyle haksız işler yapmasın!
Uzaktan gelen kafiri
yanından atsın!" dediler,
kыrk yiğit böyle konuştular.
Bir gece han Kөkçө
Buuday-bek'in evine
gitmiş uyuyordu.
Tan yeri aғarıp
gүн kızarıp doğarken
Buuday-bek ile kalktılar
aғabeyi Ak-kıyaz
küçük kardeşi Kөk-kıyaz
yiğitlerin en iyisi,
gelip beyaz eve girdiler,
önerine dikildiler.
Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
"Bu uzaklardan gelip
biz kыrk yiğide baskın çıkan,
Tanrı'nın yükseltip
efendime denk ettiği Almambet,
bahadırımızın karısı,
Ak-erkeç'in yatağına
girmiş yatıyor!"
Kөk-kıyaz yiğit dedi ki:
"Ben de görüp duyuyorum,
bir başkası gidip söyler diyorum!"
Misk kokulu Buuday-bek
o da hanına dedi ki;
"Ben de biliyorum:
Kөkçө Han'a söylersem
beni kıskanç sanar diye,
söylemedim, vazgeçtim."
Kөkçө o vakit dedin ki:
"Çağırın bana Almambet'i,
yaptığını cezalandırayım!
Ak-erkeç suçlu ise
parça parça edeyim!"
Kөk-kıyaz yiğit gitti,
"Selamunaleyküm!" dedi.
O da "Aleykümselam!", dedi.
"Bu Almambet bahadırı,
efendim Kөkçө çağırды." dedi.
Almambet : "Peki varayım!" dedi.
Sonra Aydar Han'a dönerek:
"Asil baba Aydar Han,
zayıfları semiz ettim,
fakir halkı zengin ettim,
evin bacasına kadar yağ doldurdum,
bütün kavini zengin ettim,
başları da hep düzelttim,
fakir halkı zengin ettim,

- кемпирге куйрук чайнаттым,
келиңге кете байлаттым-
кылганым милдет кылдымба,
мениң кай жеримди кем таптың?
- 780** Кечка ак теңге булум чачарда
кызыл чоктуу Ойроттун
өңү бузук көрүнгөн,
кан өлтүрүп качарда
көзү бузук көрүнөт,
- 785** эле (?) келген Көк-кыяз,
Көк-кыяздай чоронун
өңү бузук көрүнөт,
көзү бузук көрүнөт-
оңор шумдук кеп болбойт!
- 790** Жакшылыктуу кеп болсо,
жана айтып келемин:
жамандыктуу кеп болсо,
ошонон ары кетермин.
Сак саламат болуп тыр!
- 795** Сагынбай эсен болуп тыр!
Каблан тууган Алмамбет
Кыл-жиренин минди дейт,
кыл күбөсүн кийди дейт,
омбу-домбу бастырып
- 800** орд'аткандай болду дейт,
көктү-минен кирди дейт,
койлот-минен чыкты дейт.
Кан Көкчөнүн үйүнө
аттан түшө калды дейт,
- 805** шиптеп кирип калды дейт.
Мурунгу жоругунда
Алмамбет үстүнө келгенде
чоролор дуу деп тура калычы,
төрөсү бу Көкчө
- 810** оңдолуп олтурса беричи.
Кабылан тууган Алмамбет
салам айтып кирди дейт:
тура калган чоро жок,
оңдоло берген төрө жок.
- 815** Салам айтса, алике жок,
алике-минен иши жок.
Анда олтурган Кан Көкчө
суңган бутун тартпады,
жумган көзүн ачпады.
- 820** Кара-кандын баласы
кабылан тууган Алмамбет
мынау оттун башына,
бу очактун кашына
олтура калдың Алмамбет.
- 825** Чоролорду караса,
өңү бузук көрүнөт,
көзү бузук көрүнөт.
Ак-кыяз чоро мыны айтты:
'Бүгүнгү алган саа жакшы,
- kémpirge kuyruk çaynattım,
kéliñge kete baylattım-
kılğanım mildet kıldımba,
meniñ kay cériimdi kém taptıñ?
Kéçka ak téñge bulum çaçarda
kızıl çoktuu Oyröttun
öñü buzuk körüñgön,
kan öltürüp kaçarda
közü buzuk körinöt,
ele (?) kélgen Kök-kıyaz,
Kök-kıyazday çoronun
öñü buzuk körinöt,
közü buzuk körinöt-
oñor şumduk kęp bolboyt!
Caķşılıktuu kęp bolso,
cana aytıp kélemin:
camandıktuu kęp bolso,
oşonon arı kétermin.
Sak salamat bolup tır!
Sağınbay ésen bolup tır!
Kablan tuuğan Almambét
Kıl-ciréniñ mindi déyt,
kıl küböşün kiycı déyt,
ombu-dombu bastırıp
ord'atkanday boldu déyt,
köktü-minen kirdi déyt,
koylot-minen çıktı déyt.
Kan Kökçönün üyünö
attan tüşö kaldı déyt,
şıptep kirip kaldı déyt.
Murunğu coruğunda
Almambét üstünö kélgende
çorolor duu dep tura kalıçı,
törösü bu Kökçö
oñdolup oltura bériçi.
Kabılan tuuğan Almambét
salam aytıp kirdi déyt:
tura kalğan çoro cok,
oñdolo bérgen törö cok.
Salam aytsa, alike cok,
alike-minen işi cok.
Anda oltuğan Kan Kökçö
suñgan bütün tartpadı,
cumğan közün açpadı.
Kara-kandın balası
kabılan tuuğan Almambét
mıнау ottun başına,
bu oçaktun kaşına
oltura kaldıñ Almambét.
Çorolordu karasa,
öñü buzuk körinöt,
közü buzuk körinöt.
Ak-kıyaz çoro mını ayttı:
'Bugüñgü alğan saa caķşı,
- kocakarılara kuyruk çiğnettım,
gelinleri süsledim,
ben sözümde durmadım mı?
Neyimi eksik buldun?
Hazinemi saçarken ben,
kor gibi yanan Oyroťun
yüzünü asık gördüm ben,
hanlarını öldürünce
gözünü donuk gördüm ben.
Şimdi gelen Kök-kıyaz'ın,
bu Kök-kıyaz yiğidin
yüzü de öylesine asık,
gözü de öylesine donuk.
Fena söz getirmiş olacak!
İyi söz getirmiş ise,
gelir sana söylerim.
Eğer fena bir söz ise
doğru oradan giderim,
"Sağ selamet kal!" derim.
Allah'a emanet ol, keder etme."
Kıplan doğan Almambet
Kıl-ciren'e binerek
kıl zırhını giyindi,
gümbür gümbür çekip gitti,
atını ok gibi seğırtti, gitti,
yüksek dağlardan indi,
dar geçitlerden geçti,
Kökçö Han'ın evine varıp
attan inip
acele içeri girdi.
Bundan önceleri ata binip
Almambet her gelişinde
yiğitler haykırışarak ayakta dururdu,
efendileri Kökçö ise
onu yanına alırdı.
Kıplan doğan Almambet
selam verdi ve girdi.
Ayağa kalkan yiğit yok,
oturacak yer veren yok.
"Selam" dedi, "Aleyküm" yok.
"Aleyküm" ile işi yok.
Orada oturan han Kökçö
ayağını toplamadı,
yumulu gözünü açmadı.
Kara Han'ın oğlu
kıplan doğan Almambet
tam ateşin başında
saç-ayağın yanında
oturup kaldı, Almambet.
Yiğitlere baktı,
yüzlerini asık buldu,
gözlerini donuk buldu,
Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
"Bu gün alırsan iyi edersin,

- 830 бергени маа жакшы.
"Ат керек болсо, ат
сурасын!" дейт!' деди
"Тон керек болсо, тон
сурасын!" дейт!' деди
"Калаганын алсын!" дейт!' деди
"Тилегенин алсын!" дейт!' деди.
- 835 Анда Алмамбет айтты:
'Ат арыган жери жок,
тонум тоскон жери жок!-
Бускан иши бузулсун,
жарыган киши жарылсын!
- 840 Ат кереги жок', деди,
тон кереги жок!' деди.
Жерге аркы-терки чийди,
бычак кайтып кынына салды.
Төмөнгү жакта Көк-чоро айтты:
- 845 'Жогортон келип бөөдөсүп,
кырк чородон өдөсүп,
Кудай кылган кеңсинип,
төрөм-минен теңсинип!-
бирим деген Кудайды
- 850 арсар кыла турбайсыңбы?
Оолукма төрөм бар эди,
төрөмнүн оолукмасы
кармап олтура'д'эле!
Ак-эркеч катындан сурасаң,
- 855 бере турган болуп олтурбайт-п'эле?
Рас рыс-кести жигит экесин!
Алмамбет анда айтты:
'Кудай кылды аргам жок,
Күдрөт кылды чарам жок:
- 860 келе бериң арактан!
Арактан алып келдилер.
Кабылан тууган Алмамбет
чыны-минен бешт'ишти.
Энди Көкчө ол айтты:
- 865 'Ат керек болсо, Алмамбет,
ат сурап алсаң!' деди.
'Тон керек болсо, Алмамбет,
тонду сурап алсаң!' деди.
Алмамбет батыр мыны айтат:
- 870 'Мен сурайн атыңды,
мен сурайн тонунду!
Белгелүүден бөшөө жок,
бейли алача сулуу жок:
айтылуудан алтоо жок,
- 875 алдаганча сулуу жок!
Алдың эледаң-минен,
алтымыш тогус мал-минен,
жемдедин эле жетмиш
батман нан-минен,
чаптың эле ала шалбырт жас-минен,
- 880 келдиң эле коңур салкын күс-минен-
- bérgeni maа cakşı.
"At kérek bolso, at
surasın!" déyt!' dédi
"Ton kérek bolso, ton
surasın!" déyt!' dédi
"Kalağanın alsın!" déyt!' dédi
"Tilegenin alsın!" déyt!' dédi.
Anda Almambét ayttı:
'At arıgan céri cok,
tonum toskon céri cok!-
Buskan işi buzulsun,
carıgan kişi carılsın!
At kéreği cok', dédi,
ton kéreği cok!' dédi.
Cérge arkı-térki çiydi,
bıçak kaytıp kınına saldı.
Tömöngü cakta Kök-çoro ayttı:
'Coğorton kélip böödösüp,
kırk çorodon ödösüp,
Kuday kılğan kéñsinip,
töröm-minen téñsinip!-
birim dégen Kudaydı
arsar kıla turbaysıñbı?
Oolukma töröm bar édi,
törömnün oolukması
karmap oltura'd'эле!
Ak-érkéç katından surasañ,
bére turğan bolup olтурбайт-п'эле?
Ras rıs-késti cigit ékesin!'
Almambét anda ayttı:
'Kuday kıldı arğam cok,
Küdröt kıldı çaram cok:
kéle bériiñ araktan!'
Araktan alıp kéldiler.
Kabilan tuuğan Almambét
çını-minen béšt'işti.
Éndi Kökçö ol ayttı:
'At kérek bolso, Almambét,
at surap alsañ!' dédi.
'Ton kérek bolso, Almambét,
tondu surap alsañ!' dédi.
Almambét batır mıñı aytat:
'Mén surayn atıñdı,
mén surayn tonuñdu!
Bélgelüüden böşöö cok,
béyli alaça suluu cok:
aytıluudan altoo cok,
aldağança suluu cok!
Aldıñ éledañ-minen,
altımış toğus mal-minen,
cémdedin эле cétmiş
batman nan-minen,
çaptıñ эле ala şalbirt cas-minen,
kéldiñ эле koñur salkın küminen-
- ben de verirsem iyi etmiş olurum.
At lazımsa, gelsin
at istesin, dedi,
giyim lazımsa, gelsin
giyim istesin, dedi,
başka ne alırsa alsın, dedi,
istediği şeyi alsın, dedi."
O vakit Almambet dedi ki:
"Atım yorgun değil,
elbitem yırtık değil,
bozanların işi bozulsun,
kötüler gebersin!
At bana lazım değil.
Elbise lazım değil" dedi.
Yere bir çarpı işareti çizdi,
bıçağı kılıfına koydu.
Öteden Kök-kıyaz dedi ki:
"Ey sen uzaklardan gelip
biz kırk yiğide baskın çıkan,
Tanrı'nın da yükselterek
efendimize denk yaptığı
bir tek olan Tanrı'ya karşı
günah işlemedin mi?
Benim efendim uludur,
efendimin ululuğunu
almaq için geldin sen!
Ak-erkeç kadını istedin,
kendini sana vermedi mi?
Mutluluğu söndüren bir gençsin!"
Almambet ona dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım,
Kudret istedi, çarem yok.
Bana rakı verin!"
Rakı alıp geldiler.
Kaplan doğan Almambet
beş çanak dolusu içti.
O zaman Kökçö dedi ki:
"Eğer at lazımsa,
at vereyim Almambet.
Elbise lazımsa
iste vereyim Almambet!"
Er Almambet şöyle dedi:
"Senden bir at istiyorum,
bir de elbise lutfet!
Tanınmışlardan beşi yok,
boyu kısalar güzel olamaz.
Meşhurların altısı yok,
aldatmakla güzellik kazanılmaz!
O gece şerefimle karşıladın.
Altmış dokuz mal verdin,
yetmiş batman
yemle besledin,
alaca sırtlı baharda gitmiştik,
ılık son baharda geri geldik.

- кырк адам боюң бар эди,
кыл куйрук тай жок эди!-
Текечинин тердебес,
алтын билек, жес туяк,
885 Көк-алаң берчи, минейн!
Көк-күбөң берчи, бийкайн!
Кара бою киш телпек
башыма берчи, кийейн!
Өкчөсү карыш көк жеке
890 бутума берчи, кийейн!
"Сура!" десең, мына экен,
"Тиле!" десең, мына экен!
Көкчө туруп мыны айтты:
'Көк-аладан көп эле,
895 сар'аладан сан эле-
кайсы, кайсы көк-ала,
кайсы, кайсы сар'ала?
Энди Алмамбет батыр айтты дейт:
"Көкүрөктө жаным бир", досум,
900 "Көмөкөйдө тилим бир", досум!
Октолуу да малым бир,
бокчолуу да тонум бир!
Айтпайнча билбейсин,
ачпайнча көрбөйсүн-
905 Мен башынан айтайн!
Текечи-мерген жаш калган,
Текечи кула тай калган,
Коңурбай соргок чал калган-
ошу Текечинин тердебес,
910 алтын билек, жес туяк,
мустакка тууган Көк-алаң,
Көк-алаң берчи! Минейн!
Көк-күбөң берчи! Кийейн!
"Сура!" десең, мына экен!
915 Энди Көкчө айтты дейт:
'Жогортон келип бөөдөсүп,
кырк чородон өдөсүп,
Кудай кылган кеңсинип,
төрө-минен теңсинип,
920 Көк-аланы бу сурап,
көттү саа ким берди?
Сар'аланы бу сурап,
санды саа ким берди?
Башына камчы үргүн!
925 Жакасын калың тийргин!
"Чык!" дегенде, ит кетейт-
Алмамбет, Калмак, не кетпейт?
Алмамбет турган арактан
чыны-минен бешти ичип жиберди,
930 ана туруп айтты, деди:
'Аргы бир атаң Камбар-кан,
бериң атаң Айдар-кан,
Айдар-кандын баласы
айлаңгыс тууган Эр Көкчө,
- kırk adam boyuñ bar édi,
kıl kuyruk tay çok édi!-
Tékéçinin térdebés,
altın bilék, cés tuyak,
Kök-alañ bérçi, mineyn!
Kök-küböñ bérçi, biykayn!
Kara boyu kiş télpek
başıma bérçi, kiyeyn!
Ökçösü karış kök céke
butuma bérçi, kiyeyn!
"Sura!" déseñ, mına éken,
"Tile!" déseñ, mına éken!
Kökçö turup mını ayttı:
'Kök-aladan köp éle,
sar'aladan san éle-
kaysı, kaysı kök-ala,
kaysı, kaysı sar'ala?
Éndi Almambét batır ayttı déyt:
"Köküröktö canım bir", dosum,
"Kömököydö tilim bir", dosum!
Oktoluu da malım bir,
bokçoluu da tonum bir!
Aytpaynça bilbeysin,
açpaynça körböysün-
Mén başınan aytayn!
Tékéçi-mérgén caş kalğan,
Tékéçi kula tay kalğan,
Koñurbay sorgok çal kalğan-
oşu Tékéçinin térdebés,
altın bilék, cés tuyak,
mustakka tuuğan Kök-alañ,
Kök-alañ bérçi! Mineyn!
Kök-küböñ bérçi! Kiyeyn!
"Sura!" déseñ, mına éken!
Éndi Kökçö ayttı déyt:
'Coğorton kélip böödösüp,
kırk çorodon ödösüp,
Kuday kılğan keñsinip,
törö-minen téñsinip,
Kök-alanı bu surap,
köttü saa kim bérdi?
Sar'alanı bu surap,
sandı saa kim bérdi?
Başına kamçı ürgün!
Cakası kalıñ tiyrgin!
"Çık!" dégende, it kéteyt-
Almambét, Kalmak, né kétpeyt?
Almambét turğan araktan
çını-minen béşti içip ciberdi,
ana turup ayttı, dédi:
'Arğı bir atañ Kambar-kan,
bériñ atañ Aydar-kan,
Aydar-kandın balası
aylañgis tuuğan Er Kökçö,
- Kırk adam boyun vardı ama
bir kıl kuyruk tayın yoktu.
Tekeçi'nin altın bilekli
bakır tırnaklı binek atını
Kök-ala'nı ver bineyim!
Mavi zırhını ver giyeyim!
Kara samur kalpağı ver,
başıma geçireyim!
Ökçesi yüksek çizmeyi ver,
ayağıma geçireyim.
İste dedin, istediğim bu,
dile dedin, dileğim bu!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Kök alaca atım pek çok,
sarı alaca atım da çok,
hangi kök-alacayı istiyorsun,
hangi sarı alacayı?"
Er Almambet şöyle dedi:
"Göğsümde canım bir, dostum,
ağzımda dilim bir, dostum,
yularda hayvanım bir,
bohçada elbisem bir!
Söylemeyince bilmezsin,
açmayınca görmezsin.
Ta başından anlatayım!
Tekeçi henüz genç idi,
Tekeçi henüz soluk bir tay idi,
Konur-bay, bu eski obur
işte Tekeçi'nin bu beygirini
altın bilekli, bakır tırnaklı,
karlı dağlarda doğan
bu Kök-ala'yı ver bineyim!
Gök zırhını ver giyeyim!
İstediğim budur işte!"
Buna Kökçö şöyle dedi:
"Ey uzaklardan gelip de
kırk yiğide baskın çıkan,
Allah'ın da yükselttiği
efendi ile denk ettiği,
bu adam Kök-ala'yı istiyor,
ardını sana kim verir?
Sarı-ala'yı istiyor,
budunu sana kim verir?
Başına kamçı vurun!
Sen de gel yakasından tut!
Çık deyince it çıkar gider,
Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?"
Almambet duran rakıdan
beş çanak dolusu içiverdi.
Sonra kalkıp şöyle dedi:
"Büyük baban Kambar Han,
kendi baban Aydar Han,
ey bu Aydar Han'ın oğlu
dönek doğan Er Kökçö,

- 935 бербесең типти берен кал!
Айдар-кандын Көк-күбө
коржунуңда турбайбы?
Алыска киши угарга,
жакын киши көрөргө,
940 "Бердим!" деген бир
оозыңнан чыксачы!
Кара бою киш теппек
коржунуңда турбайбы?
Мен алсам албай кылайн!
Мен кийсем кийбей кылайн!
945 Көкчө анда айтты дей'ди:
'Жогортон келип бөөдөсүп,
кырк чородон өдөсүп,
Кудай кылган кеңсинип,
эми өзүм-минен теңсинип,
950 Көк-аланы бу сурап,
көттү саа ким берди?
Сар'аланы бу сурап,
санды саа ким берди?
"Чык!" дегенде, ит кетейт-
955 Алмамбет, Калмак, не кетпейт?
Арышың узун Алмамбет
күлүп салып жиберди:
'Атаңнын көрү, ит Көкө!
Сакалың толган бит, Көкчө!
960 Кабырга жаап бит уксун!
Каңкылдап бир үргөп ит уксун!
Атаңнын көрү, ит Көкчө!
Сакалың толган бит, Көкчө!
Королунуң ит баскан,
965 котогуң башын бит баскан!
Кебичиңди тикпесем
сениң кемпириңди сикпесем;
кылычыңды тикпесем,
кыс келиниңди сикпесем;
970 эшигиңнин көнчөк
кылыч-минен буспасам,
төтөгөлүү бос үйүң
төшкө сүрөй салбасам;
эркимсиген эриңди
975 камчыга чэнеп кырбасам
"Алмамбет" атым курусун!
Улуу кысың кичүби,
кичү кысың улуубы,
ортосунда олтуган
980 алты жашар Көрпө-жан
ач билектен албасам,
Манастайн төрөмө
соогатка кармап бербесем
мениң "Алмамбет" атым курусун!
985 Кыска желең кыйбасам,
узун желкаң жийбасам-
мениң "Алмамбет" атым курусун!
- bérbeseñ tipti béren kal!
Aydar-kandın Kök-kübö
korcunuñda turbayby?
Alıska kişi ugarğa,
cakın kişi körörgö,
"Bérdim!" dégen bir
ooziñnan çıksaçı!
Kara boyu kiş télpék
korcunuñda turbayby?
Mén alsam albay kılayn!
Mén kiysem kiybey kılayn!
Kökçö anda ayttı déy'di:
'Coğorton kélip böödösüp,
kırk çorodon ödösüp,
Kuday kılğan kéñsinip,
émi öziim-minen téñsinip,
Kök-alanı bu surap,
köttü saa kim bérdi?
Sar'alanı bu surap,
sandı saa kim bérdi?
"Çık!" dégende, it kéteyt-
Almambét, Kalmak, né kétpéyt?
Arışıñ uzun Almambét
külüp salıp cibérdi:
'Atañnın körü, it Kökö!
Sakalıñ tolğan bit, Kökçö!
Kabırğa caap bit uksun!
Kañkıldap bir ürgöp it uksun!
Atañnın körü, it Kökçö!
Sakalıñ tolğan bit, Kökçö!
Korolunuñ it baskan,
kotoğuñ başın bit baskan!
Kébiçiñdi tikpesem
séniñ kémpiriñdi sikpesem;
kılıçıñdı tikpesem,
kıs kéliniñdi sikpesem;
éşigiñnin көнчөк
kılıç-minen buspasam,
tötögölüü bos üyüñ
töşkө süröy salbasam;
érkimsigen ériñdi
kamçığa çéneп kırbasam
"Almambét" atım kurusun!
Uluu kısıñ kiçübi,
kiçü kısıñ uluubi,
ortosunda oltuğan
altı çaşar Kөрpө-can
aç bilekten albasam,
Manastayn törömө
sooğatka karmap bérbesem
meniñ "Almambét" atım kurusun!
Kısca céleñ kıybasam,
uzun célkañ çiybasam-
meniñ "Almambét" atım kurusun!
- vermez isen hasisliğinle kal!
Aydar Han'ın zırhı acaba
torbanda durmuyor mu?
Uzaktakiler seziyorlar,
yakındakiler görüyorlar.
Verdim, diye, ağzından
bir çıkarsana!
Kara samur kalpağın da
heybende durmuyor mu?
Alsam onu olmaz mı?
Giyssem onu olmaz mı?"
Kökçö o zaman şöyle dedi:
"Uzaklardan gelen
kırk yiğide baskın çıkan,
Allah'ın da yükselterek,
kendime denk yaptığım
bu adam Kök-ala'yı istiyor,
kıcını sana veren kim?
Sarı-ala'yı istiyor,
budunu sana veren kim?
Çık, deyince it çıkar gider,
Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?
Arştan uzun Almambet
gülümseyerek şöyle dedi:
"Uğursuz, it Kökçö!
Sakalı bitle dolu Kökçö!
Arkandaki bitler duysun!
Havlayan köpekler duysun!
Uğursuz, it Kökçö!
Sakalı bitle dolu Kökçö!
Ahırlarına köpek dolsun!
Aşağı tarafına bit dolsun!
Pabucunu dikmez isem,
karın ile yatmaz isem,
kılıcını kırmaz isem,
gelinle yatmaz isem,
kapındaki ipleri ben
kılıcımla koparmazsam,
boz renkli süslü evini
topraklara sürmez isem,
korkusuz erlerini
kamçılıyıp kırmaz isem
Almambet adım kurusun!
Büyük kızının küçüğü,
küçük kızının büyüğü,
ortada bulunan,
altı yaşındaki Kөрpө-can'ı
ince bileğinden tutmazsam,
Manas denen efendime
götürüp hediye etmezsem
Almambet namım kurusun!
Kısa yuları koparmazsam,
uzun yuları sarmazsam,
Almambet namım kurusun!

- Көктү жерде жылкынды
коскоп айдап чакпасам,
990 жылга жерда жылкынды
жылдырып айдап чыкпасам,
добулбашты какпасам,
чылмарданды чалбасам-
мениң "Алмамбет" атым курусун!
- 995 Айттырып бербес Көк-алаң
астыңнан алып минбесем-
суратып бербес Көк-алаң
сууруп алып минбесем-
мениң "Алмамбет" атым курусун!
- 1000 Кош-куна Көкчө аман бол!
Ант-жерт сениң мойнуңа
мен антыңнан кутулдум!
Кабылан тууган Алмамбет
Кыл-жиренди минди дейт,
- 1005 кыл-күбөнү кийди дейт,
Алмамбет энди жүрүп чыкты дейт.
Калың Найман көп журттан
"Кадырын билет!" деп алган,
оорчын Найман көп журттан
- 1010 "Ого'ло сулуу!" деп алган,
Кара-чачнын үйүндө
Ак-эркеч чачын жийп жаткан.
Эринен калган Кара-чач
тиши кетик экен,
- 1015 көөнү жетик экен,
үйүндө чачын жийп алган,
Ак-эркечке ол айткан:
'Ат аяр аяш болсочу?
Тон аяр аяш болсочу?'
- 1020 Кара-кандын баласы
кабылан тууган Алмамбет
кетип бара жатыры.'
Буруксуган Ак-эркеч
башындагы мандиле
- 1025 башынан алып кийди дейт,
оң чачын жийп алды,
оң чекеге бурду дейт,
сол чачын жийп алды,
сол чекеге бурду дейт.
- 1030 Алтындан чачпак бир кучак
ай куйрукка салды дейт,
күмүтен чачпак бир кучак
күн куйрукка салды дейт.
Күдөрүдөй былкылдап,
- 1035 күчү иттей чыңкылдап,
күлсө тиши күрөктөй кашкайып,
күймөнсө жыпар жыттанып,
жаш козудай торолуп,
согунчогу чачын оролуп,
- 1040 кан баласы Ак-эркеч
эм эшикке чыкты дейт,
- Көктү сэрде чыккыңды
koskop aydap çakpasam,
cılğa сэрда чыккыңды
cıldırıp aydap çıkpasam,
dobulbaştı kakpasam,
çılmardandı çalbasam-
meniñ "Almambét" atım kurusun!
Ayttırıp bérbes Kók-alañ
astıñnan alıp minbesem-
suratıp bérbes Kók-alañ
suurup alıp minbesem-
meniñ "Almambét" atım kurusun!
Koş-kuna Kókçö aman bol!
Ant-cért seniñ moynuña
mén antıñnan kutuldum!'
Kabılan tuuğan Almambét
Kıl-ciréndi mindi déyt,
kıl-kübönü kiydi déyt,
Almambét éndi cürüp çıktı déyt.
Kalıñ Nayman köp curttan
"Kadırın билет!" dép alğan,
oorçın Nayman köp curttan
"Oğ'o'lo suluu!" dép alğan,
Kara-çaçnın üyündö
Ak-érkéç çaçın ciyp catkan.
Érinen kalğan Kara-çaç
tişi kétik éken,
kөөnü cétik éken,
üyündö çaçın ciyp alğan,
Ak-érkéçке ol aytkan:
'At ayar ayaş bolsoçu?
Ton ayar ayaş bolsoçu?'-
Kara-kandın balası
kabılan tuuğan Almambét
kétip bara catırı.'Buruksuğan Ak-érkéç
başındağı mandile
başınan alıp kiydi déyt,
oñ çaçın ciyp aldı,
oñ çékeге burdu déyt,
sol çaçın ciyp aldı,
sol çékeге burdu déyt.
Altından çaçpak bir kuçak
ay kuyrukka saldı déyt,
kümüten çaçpak bir kuçak
kүн kuyrukka saldı déyt.
Küdörüdöy bılkıldap,
küçü itтей çıñkıldap,
külsö tişi күrөктöy kaşkayıp,
küymönsö çıpar cıttanıp,
çaş kozuday torolup,
soğunçoғу çaçın orolup,
kan balası Ak-érkéç
ém éşikке çıktı déyt,
- Otlaktaki sürülerini
ürkütüp kaçırmasam,
dere yatağındaki sürülerini
sürüp de götürmezsem,
şahin davuluma vurup
davulumu çalmazsam
Almambet namım kurusun!
Yalvartıp da vermediğın Kók-ala'nı
altından alıp binmezsem,
yalvartıp da vermediğın Kók-ala'nı
sürüp götürüp binmezsem
Almambet namım kurusun!
Dostum Kókçö, Allah'a emanet ol!
İçtiğımız andlar boynuna olsun!
Ben andımdan kurtuldum!"
Kaplan doğan Almambet
Kıl-ciren'e atladı,
kıl zırhını giyindi,
Almambet çıkıp gitti.
Kalabalık Nayman'ın yurdundan
herkes beğenir diyerek
kalabalık Nayman'ın yurdundan
çok güzel diyerek
Kökçö'nün aldığı Ak-erkeç,
Kara-çaç'ın evinde saçını örüyordu.
Kocasından dul kalan Kara-çaç'ın
dişleri hep çürük idi,
fakat aklı uyanık idi.
Evde saçlarını ören
Ak-erkeç'e şöyle dedi:
"İleriyi gören dost için bir at nedir ki?
İleriyi gören dost için elbise nedir ki?
Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet
kalkmış gidiyor."
Gayet güzel Ak-erkeç
baş örtüsünü
aldı başına örttü.
Sağ saçını alarak
sağ tarafına bağladı.
Sol saçını alarak
sol tarafına bağladı.
Saç örgülerinin altın süsü bir kucak
kuyruğuna ay toka taktı,
saç örgülerinin gümüş süsü bir kucak
kuyruğuna güneş toka taktı.
Ceylan gibi titreyip,
yavru köpek gibi bağırdı.
Gülünce kürek gibi dişleri parıltırdı,
nefes alınca miskler saçtı,
yavru kuzular gibi oynadı,
halkalarına saçı dolaştı,
han evladı Ak-erkeç
kapıdan dışarı çıktı.

Алмамбеттей батырдын
астынан кыя басып чыкты дейт.
Ак-эркеч энди айттың:

1045 'Салам айтмак систе
жок, аяш,
Алик бир бермек бисте
жок, аяш!

Астыңнын башын бура тур,
ошу жерге тура тур!
Мен төрөмө кирейн!

1050 Көк-ала сурап көрөйн!
Көк-күбө сурап көрөйн!
Кессең дагы, Алмамбет,
мине кеткин Көк-ала!
Кессен дагы, Алмамбет,

1055 кийсең дагы Көк-күбө-
кийе кеткин, Алмамбет!
Атынын башын бурду дейт,
Алмамбет ошу жерде турду дейт.
Ак-эркеч үйдө кирип келди

1060 "Эр Көкчө, төрөм, ай!
Эрдигиң бардыр, эсиң жок,
эштеңке-минен ишиң жок!
Ат аяр аяш болсочу?
Тон аяр аяш болсочу?"

1065 "Көк-аладан аяйм!" деп
көп жылкыдан айрылдың,
"Бир жылкыдан аяйм!" деп
бир талайдан айрылдың!
Күн эзептеп олтурсам,

1070 түн эзептеп олтурсам,
Алмамбет келген айы ошу экен.
Алмамбет кетип барган,
эшикке чыга калып карасам,
мал бериштем барысы,

1075 жан бериштем барысы
көтүнөн чыгып бара жатыр.
Бүгүн айдын жетиси,
эртен айдын сегиси,
Көк-алаңды бербесең,

1080 түптү сен берен кал!
Бүгүн алдап-соолап түшүргүн!
Эртен айдын сегиси,
сегисинде бир үйүңнөн чыгарычи-
жылдысың оңоп алыптыр,

1085 жылдысың оң ийнине салыптыр!
Бел айлана бергенче,
белдей кызыл тал бүткөн,
бир эшиң Кудай жар бүткөн:
үй айлана бергенче,

1090 үйдөй кызыл тал бүткөн,
Кожо Кыдыр жар бүткөн!
Жүргөн жери бак болуп,
эшиң бир Кудайга жак болуп!

Almambéttey batırdın
astınan kıya basıp çıktı déyt.
Ak-érkéç éndi ayttıñ:
'Salam aytmak siste
cok, ayaş,

Alik bir bérmeck biste
cok, ayaş!

Astıñnın başın bura tur,
oşu céрге tura tur!
Mén törömö kireyn!

Kök-ala surap köröyn!
Kök-kübö surap köröyn!
Késseñ dağı, Almambét,
mine kétkin Kök-ala!
Késsen dağı, Almambét,

kiyseñ dağı Kök-kübö-
kiye kétkin, Almambét!
Atının başın burdu déyt,
Almambét oşu céрде turdu déyt.
Ak-érkéç üydö kirip kélди

'Ér Kökçö, töröm, ay!
Érdigiñ bardır, ésiñ cok,
éšteñke-минен işiñ cok!
Ат аяр аяш болсочу?
Тон аяр аяш болсочу?

"Kök-aladan ayaym!" dép
köp cılıkdan ayrıldıñ,
"Bir cılıkdan ayaym!" dép
bir talaydan ayrıldıñ!
Kүн ézeptep oltursam,

tün ézeptep oltursam,
Almambét kélgen ayı oşu éken.
Almambét kétip barған,
éşikке чыға калып карасам,
mal bérişтем барısı,

can bérişтем барısı
kötünön çığıр bara catur.
Bүgүн aydın cétisi,
érten aydın ségisi,
Kök-alañdı bérбесеñ,

tüptü sén béren kal!
Bүgүн aldap-soolap түşүргүн!
Érten aydın ségisi,
ségisinde bir üyüñnön çıғarıчи-
cıldısıñ oñop alıptır,

cıldısıñ oñ iynine salıptır!
Bél aylana bérгенче,
bélдей kızıl tal бүткөн,
bir éşiñ Kудай car бүткөн:
üy aylana bérгенче,

üydöy kızıl tal бүткөн,
Koco Kıdır car бүткөн!
Cүrgөн céри bak болуп,
éşiñ bir Kудайга cак болуп!

Kahraman Almambet'in
karşısına giderek
ona şöyle söyledi:
""Selam" demek size
yakışmaz, efendim,
selamınızı almak bize
yakışmaz, efendim!"

Gel atının başını çevir,
kal burada, gitme sen.
Efendime gideyim ben,
Kök-ala'yı isteyeyim,
gök zırhı da isteyeyim.
Sen gidersen Almambet,
Kök-ala'ya bin de git,
sen gidersen Almambet
mavi zırhı giyin de git,
öylece git Almambet!"

Atının başını çevirdi,
durdurdu orada Almambet.
Ak-erkeç eve girdi:
"Ey Er Kökçöm, ey efendim,
erkekliğin var ama aklın yok,
bir hiç ile uğraşıyorsun.

Bir at yüzünden dostluk bozulur mu?
Elbise yüzünden dostluk bozulur mu?
Bir Kök-ala'yı sakınayım derken
bir çok attan oldun,
sürüyü sakınayım derken
bir çok sürüden oldun!

Günleri sayacak olursam,
geceleri sayacak olursam
Almambet geleli bir ay olmuş.
Şimdi Almambet gidince,
kapıdan çıkınca gördüm ki
hayvanların meleği

hep canların meleği
çıkılmış arkasından gidiyor.
Bu gün ayın yedisi,
yarın ayın sekizi,
Kök-ala'nı vermezsen
mahvolup gideceksin sen!

Bu gün söyle de burada kalsın!
Yarın ayın sekizi,
sekizinde bırak gitsin,
yıldızın beğenip almıştır,
sonra da sağ omzuna almıştır.

Dağ belini dolanıncaya kadar
bel boyu kızıl söğüt çıkar,
Allah senin yardımcındır.
Evin etrafını dolaıncaya kadar
ev boyu kızıl söğüt çıkar,
Hızır yardımcındır.
Yürüdüğün yer bağ olur,
Allah istediğini yapar.

- Кабылан тууган Алмамбет
1095 алдап-соолап түшүргүн!
 Анда айттың Эр Көкчө:
 'Көк-аланы бербеймин,
 Көк-күбөнү жаппаймын.
 Кессең, өзүң кете бер!'
- 1100** Энди Ак-эркеч айтты:
 "Көк-аланы аяймын!" деп
 көп жылкыдан айрылды,
 "Бир жылкыны аяймын!" деп
 бир талайдан айрылдың!
- 1105** Айттырып бербесең Көк-алаң
 астыңнан алар Алмамбет,
 суратып бербесең Көк-алаң
 сууруп алар Алмамбет,
 алаканын чак коюп,
- 1110** көтүн жерге так коюп!
 Анда айттың Эр Көкчө:
 'Көк-аланы бериңер!
 Көк-күбөнү жабыңар!
 Алмамбетти алып келиңер!'
- 1115** Чоролор барып айттып тыр:
 'Алмамбет, Калмак, мас болду,
 бирд'ичкенде бешт'ишти-
 жаң'ичкенде бешт'ишти-
 ат аларда бешт'ишти-
- 1120** Алмамбет, Калмак, мас болду!
 Карагайдын көлөкөсүнө
 жатып калды Алмамбет:
 андан кайтып келичи.'
 Энди Ак-эркеч айтты:
- 1125** 'Антер Калмак бу эмес!
 Эшикке кагып карат Ак-эркеч:
 кетип калыпты Алмамбет.
 'Көк-аланы алып келет!' деп
 көп сактаган Алмамбет.
- 1130** Көк-аланы алып келбеди,
 Кыл-жирен атты Манаска салды.
 Жакыптын уулу Эр Манас
 ошу түнү түш көрдү,
 от жагалаш чиш көрдү.
- 1135** Эрген туруп келгенде,
 чоролорун чакырды:
 'Кырктын башы Кыргылым!
 Боз-чолок минген Чалбайым!
 Жети-сууга жем жеген
- 1140** ай, желбегей Сыргагым!
 Көк-чебич минген Серегим!
 Кутунайдын Куу-жигит,
 куулжуган Шум-жигит!
 Жайма-көкүл Жаш-уул!
- 1145** Байдын уулу Бакайым!
 Ак-балта уулу Болотум!
 Бооке, чором, Жайзаңым,
- Kabılan tuuğan Almambét
 aldap-soolap tüşürgün!
 Anda ayttıñ Ér Kökçö:
 'Kök-alanı bérbeýmin,
 Kök-kübönü cappaýmın.
 Késseñ, özüñ kete bér!'
- Éndi Ak-érkéç aytty:
 "Kök-alanı ayaymın!" dép
 köp cılkıdan ayrıldıñ,
 "Bir cılkını ayaymın!" dép
 bir talaydan ayrıldıñ!
- Ayttırıp bərbeseñ Kök-alañ
 astıñnan alar Almambét,
 suratıp bərbeseñ Kök-alañ
 suurup alar Almambét,
 alakanın çak koyup,
 kötün cerge tak koyup!'
- Anda ayttıñ Ér Kökçö:
 'Kök-alanı bériñer!
 Kök-kübönü cabiñar!
 Almambétti alıp kéliñer!'
- Çorolor barıp aytıp tır:
 'Almambét, Kalmak, mas boldu,
 bird'icgende bést'işti-
 cañ'icgende bést'işti-
 at alarda bést'işti-
 Almambét, Kalmak, mas boldu!
 Karağaydın kölökösünö
 catıp kaldı Almambét:
 andan kaytıp kéliçi.'
- Éndi Ak-érkéç aytty:
 'Anter Kalmak bu émes!
 Éşikke kağıp karat Ak-érkéç:
 kétip kalıptı Almambét.
 'Kök-alanı alıp kélet!' dép
 köp saktağan Almambét.
 Kök-alanı alıp kélbedi,
 Kıl-cirén attı Manaska saldı.
 Cakıptın uulu Ér Manas
 oşu tünü tüş kördü,
 ot cağalaş çiş kördü.
 Értin turup kélgende,
 çorolorun çakırdı:
 'Kırktın başı Kırğılım!
 Boz-çolok mingen Çalbayım!
 Cėti-suuğa cém cegen
 ay, cėlbegey Sırgagım!
 Kök-çebiç mingen Sérégim!
 Kutunaydın Kuu-cigit,
 kuulcuğan Şum-cigit!
 Cayma-kökül Caş-uul!
 Baydın uulu Bakayım!
 Ak-balta uulu Bolotum!
 Booké, çorom, Cayzañım,
- Kaplan doğan Almambet'e
 söyle, kandır da gitmesin!"
 O vakit şöyle dedin Er Kökçö:
 "Kök-ala atı veremem,
 mavi zırhı da veremem,
 gidersen git, ne yapayım!"
 Ak-erkeç de şöyle dedi:
 "Kök-ala'yı sakınayım dedin,
 bir çok sürüden oldun.
 Bir sürüyü sakınayım dedin,
 bir çok sürü kaybettin.
 Yalvartıp vermezsen Kök-ala'nı
 Almambet zorla götürür.
 Yalvartıp vermezsen Kök-ala'nı
 Almambet kendisi alır.
 Ellerini kavuşturup
 kış üstü oturursun."
 O vakit Er Kökçö şöyle dedin:
 "Verin ona Kök-ala'yı,
 giydirin zırhı,
 Getirin Almambet'i!"
 Dostlar dediler ki:
 "Almambet bu Kalmuk sarhoş oldu.
 önce beş kase içti,
 sonra beş kase daha içti,
 ata binerken de beş kase,
 Kalmuk Almambet sarhoş oldu!
 Bir çam ağacı gölgesine
 yatmış uyuyor Almambet.
 Oradan kalkar gelir sonra."
 O zaman Ak-erkeç dedi ki:
 "Bu öyle Kalmuk değildir!"
 Kapıyı açıp dışarıya baktı Ak-erkeç:
 Almambet kaybolmuştu.
 Kök-ala'yı getirecekler sanmıştı,
 beklemekten usanmıştı.
 Kök-ala'yı getiren olmayınca
 Kıl-ciren'e binip Manas'a gitmişti.
 Cakıp'ın oğlu Er Manas
 o gece bir rüya gördü.
 Ateş etrafında şişler gördü.
 Ertesi sabah kalkınca
 yiğitlerini çağırdı.
 "Kırklar başı Kırğıl'ım,
 Boz-çolok'a binen sen Çalbay,
 Ceti-suu'da yemek yiyip
 düğmesini iliklemeyen Sırgak'ım,
 Kök-çepiç'e binen Serek sen,
 Kutunay'ın Kuu-cigit,
 kurnaz Şum-cigit,
 uçşan perçemli Caş-uul,
 Bay'ın oğlu Bakay sen,
 Ak-balta'nın oğlu Bolot,
 Booke yiğidim, sen Cayzan'ım,

- ак сөктүн баласы!
Тоонун Бүркүт-батырым,
1150 суунун Сазан-батырым!
Кайта чапкан Кан-келдим,
кара-жолтой Жан-келдим!
Ырамандын (?) Ырчы-уул!
Жыртылганды жамаган,
1155 бузулганды түзөгөн,
жатык тилдүү Ажыбай!
Кенендин уулы Кен Жанбай,
кеңешти тууган Эр Жанбай!
Төлгөчү кара Төлөгүм!
1160 Өбүлгөн кырк чоронун бөлөгүм-
Казактан келген Колмонбет,
Кыргызстан келген Жалманбет!
Капыр-минен Бусурман
калчап алган кырандар,
1165 элим-минен журтумдан
эчкеп алган эрендер
кара байр, казанат,
барың бирдей азамат!
Түндө түлкүнүн изин жаңылбай
1170 Түрөкөй, тайлак, шуутум:
караңыда карсактын
изин жаңылбай
Кабылан, тайлак, шуутум!
Атекем Жакып-бай айтыңар!
Мэн от жакалай чиш көрдүм,
1175 мэн ого'ло жакшы түш көрдүм!
Этин тарта турсун!
Кымысын тарта турсун!
Түш жоруткан элге
мен береймин!' дейди.
1180 Бузулганды түзөгөн,
жыртылганды жамаган,
жатык тилдүү Ажыбай
салып кетип калды дейт,
Жакып-байга келди дейт.
1185 'Асалау малийким,
Жакып-бай, атам!
'Аликиме салам, Ажыбай, балам!
Алтын тактанын үстүнөн
Жакып-бай түшүптүр,
башында калпагы жок топучан,
1190 бутунда кепичи жок мазычан,
үстүндө чепкени жок чапанчан,
энди оттун башында,
бул очоктун кашында
Жакып-бай олтра калган экен.
1195 Ажыбай чоро айта'ды:
'Бериште төрөмө
белге берип калыптыр:
азыбели төрөмө
аян берип калыптыр!

- ak söktün balası!
Toonun Bürküt-batırım,
suunun Sazan-batırım!
Kayta çapkan Kan-kéldim,
kara-coltoy Can-kéldim!
Iramandin (?) Irçı-uul!
Cırtilğandı camağan,
buzulğandı tüzögön,
catık tildüü Acıbay!
Kénéndin uulı Kén Canbay,
kéñéşti tuuğan Er Canbay!
Tölgöçü kara Tölögüm!
Öbülgön kırk çoronun bölögüm-
Kazaktan kélgen Kolmonbét,
Kırgıstan kélgen Calmanbét!
Kapır-minen Busurman
kalçap alğan kırandar,
élim-minen curtumdan
éçkep alğan érender
kara bayr, kazanat,
barñ birdey azamat!
Tündö tülkünün izin cañılбай
Türököy, taylak, şuutum:
karañıda karsaktın
izin cañılбай
Kabılan, taylak, şuutum!
Atekem Cakıp-bay aytıñar!
Mén ot cakalay çiş kördüm,
mén oğ'o'lo cakşı tüş kördüm!
Étin tarta tursun!
Kımasını tarta tursun!
Tüş corutkan élge
mén béreymin!' déydi.
Buzulğandı tüzögön,
cırtilğandı camağan,
catık tildüü Acıbay
salıp kétip kaldı déyt,
Cakıp-bayğa kélđi déyt.
'Asalau maliykim,
Cakıp-bay, atam!
'Alikime salam, Acıbay, balam!
Altın taktanın üstünön
Cakıp-bay tüşüptür,
başında kalpağı çok topuçan,
butunda képiçi çok maziçan,
üstündö çépkeni çok çapançan,
éndi ottun başında,
bul oçoktun kaşında
Cakıp-bay oltra kalğan éken.
Acıbay çoro ayta'dı:
'Berişte törömö
belge bérip kalıptır:
azıbeli törömö
ayan bérip kalıptır!

- Cengiz hanın oğulları!
Sen dağların Bürküt-batır'ı,
sen göllerin Er Sazan'ı,
geri fırlayan Kan-keldi'm,
kara talih Can-keldi'm,
Iraman'ın Irçı-uul,
yırtıkları yamayan,
bozukları düzelten,
tatlı dilli Acıbay,
Kenen'in oğlu Ken-Canbay,
akıllı Er Canbay,
falcı kara Tölök,
sevgili kırk yiğidin hasları,
Kazaktan gelen Kolmon-bet,
Kırgızdan gelen Calman-bet!
Kafir ile müslümandan
seçilmiş cenkçilerim,
kavmim ile yurdumun siz
seçilmiş yiğitleri,
ister yük, ister koşu atı,
hep azamette birsiniz,
gece tilki izini şaşmadan bulan
gözü pek Türököy'üm benim,
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
gözü pek Kabılan'ım benim!
Atam Cakıp'a söyleyin,
ateşte şişleri gördüm ben,
güzel bir rüya gördüm ben!
Et ikram etsin,
kımızı da unutmasin,
rüya yoran adamlara
bir çok hediye vereyim!" dedi.
Bozulanı düzeltenle
yırtılanı yamayan
tatlı dilli Acıbay
hemen yola çıktılar.
Cakıp-bay'a geldiler,
"Selamunaleyküm,
Cakıp atam",
"Aleykümselam, Acıbay oğlum!"
Altın tahtın üstünden
Cakıp aşağıya indi.
Başı kalpaksız çıplak,
ayağı pabuçsuz yalın ayak,
ceketsiz yalnız gömlekle
ocağın başına indi,
saç ayağın yanına geldi,
Cakıp-bay oraya oturdu.
Acıbay yiğit şöyle dedi:
"Melek gibi efendime
şimdi bir işaret geldi,
benim aziz efendime
bir beşaret ayan oldu!

- 1200 Төрөм Манас бу түндө
от жакалай чиш көрүп,
ого'ло жакшы түш көрүп,
"Этин тарта турсун!" дейт,
"Кымысын бере турсун!" дейт.
- 1205 "Түш жоруткан кише берем!" дейт.
"Түшүмдү таап жоруса,
октодон чечпейм мал берем.
бокчодон чечпейм тон берем.
Түшүмдү бузук жоруса,
- 1210 уулу кетет Урумга,
кызы кетет Кырымга!"
Ажыбай кайта Манаска жүрдү
'Атекеме айтып келдим!' дейт.
'Этин бир тартып коюптур,
- 1215 кымысын тартып коюптур!
Батыр Манас турду дейт:
'Терт эшикти!' дейди дейт:
Манас-кан үйдөн чыкты,
өкүм тууган Ак-кула
- 1220 өркөчү бийк, зээри бас,
өктөм тууган Ак-кула,
тайкы жолдуу, тап эттүү,
тамашалуу Ак-кула,
жүгүрүп аттан калбаган,
- 1225 астына төгөрөк туяк салбаган
Ак-куланы минди дейт-
бу Кытайдын устасы
кыйны-минен жазаган,
бу Орустун устасы
- 1230 огу-минен жазаган,
бу Калмактын устасы
кайлап турун жазаган,
бараңнын огу батпаган,
келтенин огу жетпеген
- 1235 үстүндөгү Ак-олпок,
Ак-олпогун кийди дейт-
көмүрүнө чыд'албай
көңкү токой жоюлган;
сугатына чыд'албай
- 1240 суук башат соолган;
өгөнө чыд'албай
отус өгө жайлган;
кышкысына калганда,
казы-минен картаны
- 1245 аа келип бөлөгөн;
жаскысына калганда,
көк шиберге жөөлөгөн;
чапканынан тойбосун,
кишинин каны-минен
- 1250 чыркейнин тумчугу
-минен сугарган
кылычын белине курчанып алды.
Жакып-байды көстөп үрдү.

Töröm Manas bu tündö
ot cakalay çiş körüp,
oĝo'lo cakşı tüş körüp,
"Étin tarta tursun!" déyt,
"Kımsın bére tursun!" déyt.
"Tüş corutkan kişe bérem!" déyt.
"Tüşümdü taap corusa,
oktodon çéçpeym mal bérem.
bokçodon çéçpeym ton bérem.
Tüşümdü buzuk corusa,
uulu kétéт Urumĝa,
kızı kétéт Kırımĝa!"
Acıbay kayta Manaska cürdü
'Atekeme aytıp kældim!' déyt.
'Étin bir tartıp koyuπτur,
kımsın tartıp koyuπτur!'
Batır Manas turdu déyt:
'Tért éşikti!' déydi déyt:
Manas-kan üydön çıktı,
öküm tuuĝan Ak-kula
örköçü biyk, zeeri bas,
öktöm tuuĝan Ak-kula,
taykı colduu, tap éttüü,
tamaşaluu Ak-kula,
cügürüp attan kalbaĝan,
astına tögörök tuyak salbaĝan
Ak-kulanı mindi déyt-
bu Kıtaydın ustası
kıynı-minen cazaĝan,
bu Orustun ustası
oĝu-minen cazaĝan,
bu Kalmaktın ustası
kaylap turun cazaĝan,
barañnın oĝı batpaĝan,
kéltenin oĝu cétpegen
üstündöĝü Ak-olpok,
Ak-olpoĝun kiydi déyt-
kömürünö çid'albay
köñkü tokoy coyulĝan;
suĝatına çid'albay
suuk başat soolĝan;
öĝönö çid'albay
otus öĝö caylĝan;
kışkıasına kalĝanda,
kazı-minen kartanı
aa kélip bölöĝön;
caskısına kalĝanda,
kök şiberge cöölöĝön;
çaпkanınan toybosun,
kişinin kanı-minen
çırkeynin tumçuĝu
-minen suĝarĝan
kılıçın béline kurçanıп aldı.
Cakıp-baydı köstöp ürdü.

Efendim Manas bu gece
ateşte şişler görmüş,
oĝluna layık rüyalar görmüş,
et hazırlatsınlar dedi,
kırmız da bol olsun dedi,
rüya yoran adama hediye veririm,
rüyamı doğru yorarsa dedi,
ona seçme mal veririm dedi,
bohçadan seçme elbise veririm dedi.
Rüyamı yanlış yorarsa,
oĝlu gidecek Rum'a
kızı gidecek Kırım'a!"
Acıbay döndü Manas'a
"Babamıza dedim geldim,
bir çok et hazırlayacak,
çok kırmız hazırlayacak!"
Er Manas ayaĝa kalkarak:
"Açın kapıyı!" dedi.
Manas han evinden çıktı,
sabırsız doğan Ak-kula'ya,
sırtı yüksek, boynu alçak,
bu büyük yürük Ak-kula'ya,
kısa yeledi narın yapılı
bu nam salmış Ak-kula'ya
hiç bir attan geri kalmayan
altına yuvarlak nal koydurmayan
işte bu Ak-kula'ya Manas bindi.
Çinli ustaların vaktiyle
zahmetler ile yaptıĝı,
Rus ustaların ise
düşüne düşünce yaptıĝı,
Kalmuk ustalarının da
türkü söyleyerek yaptıĝı,
içine süngü batmayan,
tüfek saçması geçmeyen,
üstündeki ak zırhı
işte bu ak zırhı giyindi.
Kömür yetişmediĝinden
sık orman kullandıkları,
katmaĝa su yetmediĝinden
soĝuk pınar kuruttukları,
törpüler dayanmadıĝından
otuz törpüyü düzledikleri,
kış vaktine kalınca
yaĝ ve bumar ile
gelip sarmaladıkları,
yaz vaktine kalınca
kök çimene yaydıkları,
güçlü dursun diye
insanın kanını
sivri sinek hortumu
ile kattıkları
kılıcını beline bağlayıp,
Cakıp-bay'a fırladı!

- Аны көргөн эл-журту
'Атасы Жакып-байды өлтүрөт,
1255 жа болсо энеси Чакан
байбиче өлтүрөт?'
Эли-минен журттары
бары Манастын көтүнөн чубурду,
барып Жакып-байдын үйүнө кирди.
'Туш-туш жерине бат'аяк кой!' деди
- 1260 Бат'аякты ишти, бата кылды:
'Бата токтосун олтуруңар!'
Энди Манас айтты:
'Элим-минен журтум бар,
экчеп алган эрендер,
- 1265 Капыр-минен Бусурман
калчап алган кырандар-
бериштелүү өзүмө
белге берди бир аян,
азыбелиң өзүмө
- 1270 аян бердиң өзүмө!
Түндө жатып түш көрдүм,
ого'ло жакш'ай түш көрдүм!
түшүмдү таап жорусаң,
октодон чечпей мал берем!
- 1275 Бу Кытайдын устасы
кыйны-минен жазаган,
бу Орустун устасы
ою-минен жазаган,
барандын огу батпаган,
- 1280 келтенин огу жетпеген
үстүмдөгү Ак-олпок,
мыны чечип берем мен!
Түшүмдү бузук жорусаң,
уулуң кетет Урумга,
- 1285 кысың кетет Крымга,
башыңды койдой кесемин,
каныңды суудай төгөмүн!
Ичкен эти-минен жеген эти,
ичкен кымысын кузуп жиберди,
- 1290 коркуп калди бу журту.
Жулу жорткондо боло-тыган
баштанды,
жашы узак боло-туган баштанды:
батыр тууган Эр Манас
кара болот кылычын
- 1295 кармап алды сабынан,
сууруп алды кабынан
атасын чаба-тыган баштанды.
Бузулганды түзөгөн,
жыртылганды жамаган,
- 1300 жатык тилдүү Ажыбай,
Ажыбай тура калды.
Төрөсүнө карап айтты дейт:
'Ала-тооды ашыргын, төрөм,
агын-суу Иле кечиргин, төрөм,
- Anı körgön él-curtu
'Atası Cakıp-baydı öltüröt,
ca bolso énesi Çakan
baybiçe öltüröt?'
Éli-minen curtтары
barı Manastın kötünön çuburdu,
barıp Cakıp-baydın üyünö kirdi.
'Tuş-tuş cérine bat'ayak koy!' décli.
Bat'ayaktı işti, bata kıldı:
'Bata toktosun olturuñar!'
Éndi Manas ayttı:
'Élim-minen curtum bar,
ékçep alğan érender,
Kapır-minen Busurman
kalçap alğan kırandar-
bériştelüü özümö
bélge bérđi bir ayan,
azıbeliñ özümö
ayan bérđiñ özümö!
Tündö catıp tüş kördüm,
oğ'o'lo cakş'ay tüş kördüm!
tüşümdü taap corusañ,
oktodon çéçpey mal bérem!
Bu Kitaydın ustası
kıynı-minen cazağan,
bu Orustun ustası
oyu-minen cazağan,
barañdın oğu batpağan,
keltenin oğu cétpegen
üstümdögü Ak-olpok,
mını çéçip bérem mén!
Tüşümdü buzuk corusañ,
uuluñ kétet Urumğa,
kısıñ kétet Kırımğa,
başıñdı koydoy késemın,
kanıñdı suuday tögömün!'
Içken éti-minen cégen éti,
içken kımısın kuzup ciberdi,
korkup kaldı bu curtu.
Culu cortkondo bolo-tığan
baştandı,
caşı uzak bolo-tuğan baştandı:
batır tuuğan Ér Manas
kara bolot kılıçın
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan
atasın çaba-tığan baştandı.
Buzulğandı tüzögön,
cırılğandı camağan,
catık tildüü Acıbay,
Acıbay tura kaldı.
Törösünö karap ayttı déyt:
'Ala-toodı aşırğın, töröm,
ağın-suu İlé kécirgin, töröm,
- Onu gören yurt halkı
babasını mı öldürecek,
yoksa anası Çakan baybiçeyi
mi öldürecek dediler.
Derken, yurdun bütün halkı
Manas'ın peşine takıldı,
gidip Cakıp-bay'ın evine girdi.
"Her yana kadeh koy!" dedi.
Kadehi içti, dua etti,
"Oturun, dua artık bitsin!" dedi.
Sonra Manas başladı söze:
"Yurdum ile kavmim var,
seçilmiş erlerim var,
kafirle müslümandan
seçilip alınmış erlerim var,
ferişteli özümө
bir işaret ayan oldu,
aziz efendinin şahsına
bir işaret verdi bana!
Gece yatıp bir rüya gördüm,
güzel bir rüya gördüm.
Rüyamı doğru yorarsan
sana seçme mal veririm!
Çinli ustalarının
zahmet ile yaptığı,
Rus ustalarının da
düşüne düşüne yaptığı,
çifte kurşunu geçmeyen,
tüfek kurşunu da değmeyen,
arkamdaki zırhımı,
çıkartır sana veririm ben!
Rüyamı yanlış yorarsan
oğlunu Rum'a kovarım,
kızını Kırım'a yollarım,
koyun gibi başını keserim,
kanını akıtırım su gibi!"
Yediği etle içtiği
kımızı tükürdü çıkardı,
halk korkudan dondu kaldı.
Ömrü uzun
yolları aşan
yaşı uzayan ihtiyardan işe girdi.
Bahadır doğan Er Manas
kara çelik kılıcını
kabzasından yakaladı,
hemen kınından sıyırdı,
babasına saldırdı!
Bozukları hep düzelten,
hep yırtıkları yamayan,
tatlı dilli Acıbay
kalktı yerinden Acıbay,
efendisine bakıp dedi ki:
"Ala-dağ'ı aş, de, efendim,
hızlı akan İli'yi geç, de, efendim,

- 1305 теңис Иле өткөргүн,
төрөм,
терең Иле чөгүргүн, төрөм!
Түшүндү айтчы угалы, төрө,
ойлоп туруп табалы, төрөм!
Өлсө-дө Ажыбай өлөт, төрөм,
- 1310 жоруса-да Ажыбай
жоруйт, төрөм!
Корккон журттун жүрөгү
бир басылып токтоду.
Манас туруп мыны айтат:
'Ак-куланы миниппин,
- 1315 түндө жатып түшүмдө
Ак-тайганды жетелеп,
Ак-шумкарды бөпөлөп,
мен сапарга чыгыппын,
колумдагы Ак-шумкар,
- 1320 'Ак-шумкарым учурсам,
канаты билбесин куштун барысы
астыма келип кырылып-
немени болочу?
Артымдагы Ак-тайган,
- 1325 Ак-таянды агыссам,
төрт аяктуу кайберен
астыма келип кырылат-
немени болочу?
Ажыбай чоро айтты:
- 1330 'Ала-тооды ашырчы, төрөм,
агын-суу Илең
кечирчи, төрөм,
теңгис Илең
өткөрчү, төрөм,
"экимет" деп кеп айтам,
жандырмактуу кеп айтам,
- 1335 жаныктатып дагы айтам:
Ак-тайганың жетелеп,
Ак-шумкарың бөпөлөп,
бу сапарга сен чыксаң,
колундагы Ак-шумкар,
- 1340 Ак-шумкарың учурсаң,
канат билбесин куштун барысы
астыңа келип кырылса
атасы-минен атаң тең,
батасы-минен батаң тең,
- 1345 азыс кандын баласы
конууңа конот турбайбы?
Артындагы Ак-тайган,
Ак-таянды агыссаң,
төрт аяктуу кайберен
- 1350 астыңа келип кырылса
атасы-минен атаң тең,
батасы-минен батаң тең,
азыс кандын баласы
артыңнан эрчип турбайбы?
- téñis Ilé ötkörgün,
töröm,
téreñ Ilé çögürgün, töröm!
Tüşüñdú aytçı uǵalı, törö,
oylop turup tabalı, töröm!
Ölsö-dö Acıbay ölot, töröm,
corusa-da Acıbay
coruyt, töröm!
Korkkon curtun cürögü
bir basılıp toktodu.
Manas turup minı aytat:
'Ak-kulanı minippin,
tündö catıp tüşümdö
Ak-taygandı cetelep,
Ak-şumkardı böpölöp,
mén saparǵa çıǵıppın,
kolumdaǵı Ak-şumkar,
'Ak-şumkarım uçursam,
kanatı bilbesin kuştun barısı
astıma kélip kırılıp-
némeni boloçu?
Artımdaǵı Ak-taygan,
Ak-tayandı aǵıssam,
tört ayaktuu kaybéren
astıma kélip kırılát-
némeni boloçu?
Acıbay çoro ayttı:
'Ala-toodı aşırçı, töröm,
aǵın-suu İlėñ
kéçirçi, töröm,
téñgis İlėñ
ötkörçü, töröm,
"ékimet" dep kėp aytam,
candırmaktuu kėp aytam,
canıktatıp daǵı aytam:
Ak-tayǵanıñ cetelep,
Ak-şumkarıñ böpölöp,
bu saparǵa sėn çıksañ,
koluñdaǵı Ak-şumkar,
Ak-şumkarıñ uçursañ,
kanat bilbesin kuştun barısı
astıña kélip kırılsa
atası-minen atañ téñ,
batası-minen batañ téñ,
azıs kandın balası
konuıña konot turbaybı?
Artıñdaǵı Ak-taygan,
Ak-tayandı aǵıssañ,
tört ayaktuu kaybéren
astıña kélip kırılsa
atası-minen atañ téñ,
batası-minen batañ téñ,
azıs kandın balası
artıñnan érçip turbaybı?
- deniz gibi İli suyunu
geç, de, efendim,
İli gölüne dal, de, efendim!
Anlat düşünü dinleyelim,
düşünüp bulalım, efendim!
Ölecekse Acıbay ölür, efendim,
düşünü yorsa Acıbay
yorar, efendim!"
Ürken halkın yüreğine
şimdi biraz su serpildi,
derken Manas kalkıp dedi ki:
"Ak-kula'ya binmiştim ben
uykuda rüya görürken ben,
Ak-taygan'ı ipinden tutmuşum,
Ak-şumkarı çağırıyordum ben,
bir sefere çıkmışım!
Ak-şumkar elimdeydi,
ben Ak-şumkar'ımı uçurunca
bir çok kanatlı hayvan
ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?
Ak-taygan arkamda idi,
Ak-taygan'ı salıverince
dört ayaklı canavarlar
ayağıma kapandı öldü.
Bu ne demek olsa gerek?"
Acıbay yiğit dedi ki:
"Bırak Aladağ'ı aşayım, efendim,
hızlı akan İli suyunu
geçeyim, efendim,
deniz gibi İli suyunu
aşayım, efendim,
hikmet deyip söz söyleyeyim,
yanıltmacalar sorayım,
ip uçları vereyim:
"Ak-taygan'ını ipinden tutup,
Ak-şumkar'ını çağırıp
bu sefere çıkışın
elindeki Ak-şumkar,
Ak-şumkar'ı uçurman,
bir çok kanatlı hayvanın
ayağına kapanıp ölüşü,
atası ile atan denk,
duası ile duan denk,
aziz hanın oğlu,
gelip sende kalacak!
Peşindeki Ak-taygan'ı,
salıverdiğin zaman sen
dört ayaklı canavarların
ayağına kapanıp ölüşü
baban ile babası denk,
duan ile duası denk,
aziz hanın oğlu,
gelip sende kalacak!

- 1355 Түшүңдү таап жорусам,
Ажекеңди кашыңа ал!
Түшүңдү бузук жорусам,
Ажекендин башын ал!
Жатык тилдүү Ажекең
1360 таптымб' экен түшүңдү?
Эми Манас мыны айтат:
'Коңгуроолу-байдың Кош-абыш,
бириң тура калыңар,
Ак-олпок жеңин тартыңар,
1365 Ажекениң үстүнө
алып барып жабыңар!
Ажекем келсин астыма!
Ажеке ошу жерден турду дейт,
тогус кулдук урду дейт,
1370 Манас-кандын алдына
бир олтура калды дейт.
Энди Манас айтты дейт:
'Бузулганды түзөгөн,
жыртылганды жамаган
1375 жатык тилдүү Ажыбай
бериштелүү өзүмө
белге бергин аяны,
азыбелиң өзүмө
аян бергин аяны!
1380 Төрт арыштуу Ойроттун
азыс кандын баласы,
кыл-жагалуу ойроттун
кыйбатынын баласы,
алтын айдар, чок белбөө
1385 азыс кандын баласы,
Кара-кандын ботосу
кабылан тууган Алмамбет
бети берип болуптур,
арбагы бери жүрүптүр!
1390 Элдей келе жатыры,
жоодай келе жатыры
а жоо-сынын билбедим.
Көлдөп жаткан көп жылкы,
көп жылкынын ичинде
1395 атасының батасы
ак ниетке жараткан,
укум-минен тукуму
Камбар-боздун үрүнөн
экини коштоп келиңер!
1400 Бу атекем Жакып-бай
он эки кулаш ак желек
бир байлатып алыңар!
Ай туягың дегиле,
көтөрүп койо бергиле!
1405 Бирин коштой жүргүлө!
Алтымыш кулун өлтүрүп
азрап алган Тай-буурул,
жетимиш кулун өлтүрүп
- Tүшүңдү таап corusam,
Acekeñdi kaşıña al!
Tүшүңдү buzuk corusam,
Acekenden başın al!
Catık tildüü Acekeñ
taptımb' éken түшүңдү?
Émi Manas mıny aytat:
'Koңguroolu-baydıñ Koş-abış,
biriñ tura kalıñar,
Ak-olpok cėñin tartıñar,
Acekeniñ üstünö
alıp barıp cabañar!
Acekem kélsin astıma!
Aceke oşu cėrden turdu déyt,
toğus kulduk urdu déyt,
Manas-kandın aldına
bir oltura kaldı déyt.
Éndi Manas ayttı déyt:
'Buzulğandı түzögön,
cirtılğandı camağan
catık tildüü Acıbay
bėriştelüü özümö
bélge bėrgin ayanı,
azıbeliñ özümö
ayan bėrgin ayanı!
Tört arıштуу Oyrottun
azıs kandın balası,
kıl-cağaluu oyrottun
kıybatının balası,
altın aydar, çok bėlböö
azıs kandın balası,
Kara-kandın botosu
kabılan tuuğan Almambét
bėti bėrip boluptur,
arbağı bėri cürüptür!
Éldey kéle catırı,
cooday kéle catırı
a coo-sının bilbedim.
Köldöp catkan көp cılkı,
көp cılkının içinde
atasınıñ batası
ak niyetke caratkan,
ukum-minen tukumu
Kambar-bozdun үrүнön
ékini koştıp kėliñer!
Bu atekem Cakıp-bay
on éki kulaş ak célek
bir baylatıp alıñar!
Ay tuyağıñ dégile,
kötörüp koyo bėrgile!
Biriñ koştıoy cürgülö!
Altımış kulun öltürüp
azrap alğan Tay-buurul,
cétimiş kulun öltürüp
- Rüyanı doğru yordumsa
Acıbay'ı yanına al!
Rüyanı yanlış yordumsa
Acıbay'ın başını al!
Acıbay tatlı dili ile
rüyanı iyi bildi mi?"
O zaman Manas şunu dedi:
"Konguroolu-bay'ın oğlu Koş-abış
ayağa kalkın da
şu zırhımı alıp
Acıbay'ın sırtına
götürüp giydirin!
Acıbay yanıma gelsin!" dedi.
Acıbay yerinden kalktı,
dokuz defa eğildi.
Han Manas'ın yanına
gidip Acıbay oturdu.
Fakat Manas dedi ki:
"Bozulanı düzeltin
yırtıkları yamayan
tatlı dilli Acıbay
melekli özümө
bir işaret ayan et,
aziz efendinin şahsına
ayan et ayanı!
Dört bölgenin sahibi Oyrot'un,
aziz hanın oğlu,
kıl yakalı Oyrotların
pek kıymetli oğlu
altın örgülü, saçaklı kuşaklı
aziz hanın oğlu
Kara Han'ın yavrusu
kaplan doğan Almambet
yüzünü bize çevirdi,
ervahı buraya geliyor,
kalabalık geliyor,
düşman gibi geliyor,
hiddetli midir bilmiyorum.
Gölde pek çok at duruyor,
bu at sürüsü içinde
babasının duası
iyi niyetle yaratıldı
tayı ile tohumu
Kambar-boz'un aygır sürüsünden,
ikisini alıp gelin.
Babam Cakıp-bay'ın
on iki kulaç ipi ile
bağlatıp getirin.
Ay biçimi nalı varsa,
götürüp birini salıverin.
Öbürünü alıp getirin.
Altmış kulayı harcayıp
yem verdiğimiz Tay-buurul,
yetmiş kulayı harcayıp

- жемдеп алган Тай-буруул,
 1410 Тай-буурул ала жүргүлө!
 Кабыргасы кажыр-бужыр,
 кара тоо караган,
 ордо тиксе, билиңис!
 Ичегиси ийри-буйру
 кашка суу
 илгелеш консо түгөнгүс,
 1415 мениң Чоң-карам ала жүргүлө!
 Койон жак, эгө тиш,
 Көк-ала жүргүлө!
 Жүгүргөнү чапкандай,
 жүнү тайкы макмалдай
 1420 мениң Койон-боз ала жүргүлө!
 Калкамандын Кара-кер
 калктан коштой жүргүлө!
 Токомондун Торусун
 топтон коштой жүргүлө!
 1425 "Колу колоо болот!" деп
 ноктолой жан үрөткөн,
 "баштары чайпоо болот!" деп
 башынан манаттан нокто каттырган,
 "соорысы жайпоо болот!" деп
 1430 үстүнө жолборстон кезим
 жаптырган-
 Сар'алаң ала жүргүлө!
 Жакшылыктуу кеп болсо,
 ал жоо-сынын кылмарбыс;
 жамандыктуу кеп болсо,
 1435 ал жоо-сынын кыларбыс!
 Тарс-этме-минен бир атып,
 тарсылдашып кол жүрдү,
 күрс-этме-минен бир атып,
 күрсүлдөшүп кол жүрдү.
 1440 Суу аягы Коркуттан
 Маргаланды басты дейт,
 Намагенге келди дейт,
 ошу жерге конду дейт.
 Таң агарып атканда,
 1445 күн кызарып чыкканда,
 ошу жерден көштү дейт,
 Чаткал өрдөп чыкты дейт,
 Чанач ашып түштү дейт,
 Кара-буура белине
 1450 аа чыгып келди дейт.
 ашы ашып түштү дейт.
 Кара-буура оосына
 келип конуп калды дейт.
 Эртең-минен көштү дейт,
 1455 Талас бойлоп чыкты дейт,
 Желгектиң сары далага
 келип конуп калды дейт.
 Таң агарып атканда,
 күн кызарып чыкканда,
- cémdep алған Тай-буруул,
 Tay-buurul ala cürgüle!
 Kabırğası kacır-bucır,
 kara too karağan,
 ordo tikse, biliñis!
 İçegisi iyri-buyru
 kaşka suu
 ilgeleş konso tügöngüs,
 ménifi Çoñ-karam ala cürgülö!
 Koyon cak, égö tiş,
 Kök-ala cürgülö!
 Cügürgönü çapkanday,
 cünü taykı makmalday
 1420 ménifi Koyon-boz ala cürgülö!
 Kalkamandın Kara-kér
 kalktan koştıoy cürgülö!
 Tokomondun Torusun
 topton koştıoy cürgülö!
 "Kolu koloo bolot!" dep
 noktology can ürotkön,
 "başarı çaypoo bolot!" dep
 başınan manattan nokto kattırğan,
 "soorısı çaypoo bolot!" dep
 üstünö colborston kécim
 captırğan-
 Sar'alañ ala cürgülö!
 Cakşılıktuu kęp bolso,
 al coo-sının kılmarbıs;
 camandıktuu kęp bolso,
 al coo-sının kılarbıs!
 Tars-étme-minen bir atıp,
 tarsıldeşip kol cürdü,
 kürs-étme-minen bir atıp,
 kürsüldöşüp kol cürdü.
 Suu ayağı Korkuttan
 Margalandı bastı déyt,
 Namagéngé kélđi déyt,
 oşu cérge kondu déyt.
 Tañ ağarıp atkanda,
 күn kızarıp çıkkanda,
 oşu cérden köştü déyt,
 Çatkal ördöp çıktı déyt,
 Çanaç aşıp tüştü déyt,
 Kara-buura béline
 aa çığıp kélđi déyt.
 aşı aşıp tüştü déyt.
 Kara-buura oosına
 kélip konup kaldı déyt.
 Érteñ-minen köştü déyt,
 Talas boylop çıktı déyt,
 Célgéktiñ sarı dalağa
 kélip konup kaldı déyt.
 Tañ ağarıp atkanda,
 күn kızarıp çıkkanda,
- emzirdiğimiz Tay-buurul,
 bu Tay-buurul'u al götür!
 Kaburgası katır kutur,
 kara dağ gibi yükselen,
 han oraya çadır dikmiş sanki,
 içi eğri büğrü yataktan
 akan bir kaynak,
 oraya halkı konmuşsa tutun,
 benim Çon-kara'mı alıp sür!
 Tavşan yanaklı, törpü dişli
 Kök-ala'yı alıp sür!
 Koşarken topraklar saçan,
 kadife saçları olan
 benim Koyon-boz'u da alıp sür!
 Kalkaman'ın Kara-ker'ini
 halkın elinden alıp sür!
 Tokomon'un Toru'sunu
 halkın elinden alıp sür!
 Ön ayakları sakatlanır diye
 gem vurduğumuz,
 başı döner diye
 al bezden yular taktığımız,
 sırtı yara olur diye
 kaplan postundan örtü
 yaptırdığımız
 Sarı-ala'yı alıp sür!
 İyi sözler söylenirse,
 cenge hacet kalmaz hiç,
 fena sözler söylenirse,
 hemen savaşa başlarız.
 Fırlatılmış bir ok gibi
 gürleyip ordu yürüdü,
 fırlatılmış bir ok gibi
 vınlayıp ordu yürüdü.
 Korkut kaynağından kalktı,
 sonra Margelan'dan geçti
 Nemengan'a vardılar,
 orada konakladılar.
 Tan yeri ağarıp
 gün kızarıp doğarken
 buradan göçtüler,
 Çatkal suyundan yukarı çıktılar.
 Çanaç dağından aşağı indiler,
 Kara-buura beline
 yükselerek çıktılar.
 Geçince aşağı indiler.
 Kara-buura'nın ağzında
 durup konakladılar.
 Ancak sabah yola çıktılar,
 Talas boyunca gittiler,
 Celgek yaylasına
 gelince konakladılar.
 Tan yeri ağarıp
 gün kızarıp doğarken

- 1460 Манас туруп айтты дейт:
'Жайма-көкүл Жаш-уул,
ат токучу Боз-уул-
саңоор отко коюңар,
кыркма чайдан салыңар,
- 1465 каймактан алып салыңар,
канттан алып кошуңар,
март-уулап чайды кайнатып
бир өзүмө бериңер!
Илгерилеп барайн,
- 1470 эл арытып келейн,
жер арытып келейн!
Темир таман үзөңгү
теппей ыргым минди дейт,
Меркенин башын кести дейт,
- 1475 Ашмаранын Кум-белден
Ак-кула байлай салды дейт.
Ашмаранын Кум-белден
такиядай Кара-таш,
Кара-таштын үстүндө
- 1480 Манас келип карады,
төгүрөгүн марады,
төрт айлана бара'ды-
анда эштеме көрүнбейт:
'Бериштелүү өзүмө
- 1485 белге берген аяны:
мында эмес ал эле'.
Манастын кабагы калың экен,
кирпиги узун экен,
көстүң жастыгында
кала берген экен.
- 1490 Ашмараның астында,
Ак-эрмендин өзөндө,
Кыл-жиренин миниптир,
кыл күбөзүн кийиптир,
арышың узун Алмамбет
- 1495 сөлөкөтү-сөллөтү
атка минип бастырган.
'Ат олтурган келбети
Капырга чалыш көрүнөт.
Алтын чырайнын нурбети
- 1500 Мусулманга чалыш көрүнөт.
Жоолой келе бу жасса,
мындай жүрбөс ал эле.
Кырк чоромо барайн,
элиме айтып көрөйн.
- 1505 Этегинен алдырып,
эртелетип кебин сурайн!
Жакасынан алдырып,
шаштырып кебин сурайн!
Манас кайта басты дейт.
- 1510 Темир таман үзөңгү
теппей ыргым минди дейт,
Манас чүдөп жүрдү дейт.
- Manas turup ayttı déyt:
'Cayma-kökül Caş-uul,
at tokuçu Boz-uul-
sañoor otko koyuñar,
kırkma çaydan salıñar,
kaymaktan alıp salıñar,
kanttan alıp koşuñar,
mart-uulap çaydı kaynatıp
bir özümö bériñer!
İlgerilep barayn,
él arıtıp kéleyn,
cér arıtıp kéleyn!'
Témir taman üzöngü
téppey ırğım mindi déyt,
Mérkénin başın késti déyt,
Aşmaranın Kum-bélden
Ak-kula baylay saldı déyt.
Aşmaranın Kum-bélden
takiyaday Kara-taş,
Kara-taşın üstündö
Manas kélip karadı,
tögürögün maradı,
tört aylana bara'dı-
anda eştème körünbeyt:
'Bériştelüü özümö
bélge bérgen ayanı:
mında émes al éle'.
Manastın kabağı kalıñ éken,
kırpigi uzun éken,
köstüñ castığında
kala bérgen éken.
- Aşmaranıñ astında,
Ak-érméndin özöndö,
Kıl-cirénin miniptir,
kıl kübözün kiyiptir,
arışıñ uzun Almambét
sölökötü-sölpötü
atka minip bastırğın.
'At olturğın kélbeti
Kıpırğa çalış körünöt.
Altın çıraynın nurbétı
Musulmanğa çalış körünöt.
Cooloy kéle bu cassa,
mındaı cürböş al éle.
Kırk çoromo barayn,
élime aytıp köröyn.
Éteginen aldırıp,
érteletip kébin surayn!
Cakasınan aldırıp,
şaştırıp kébin surayn!'
Manas kayta bastı déyt.
Témir taman üzöngü
téppey ırğım mindi déyt,
Manas çüdüp cürdü déyt.
- Manas dedi ki:
"Cayma-kökül, Caş-uul,
atlara eyer koyan Boz-uul
semaveri ateşe koy,
kırkma çaydan içine koy,
içine taze kaymak koy,
üstüne şekerden de koy,
sonra bir güzel pişir çayımı,
ve yalnız bana ver onu!
İleriye gideyim,
halkın içinden geçeyim,
memleketi dolaşayım."
Demir tabanlı üzengiye
basmadan ata atladı.
Merke kaynağını geçti,
Aşmara'nın Kum-bel'ine
Ak-kula'sını bağladı.
Aşmara'nın Kum-bel'inde
takke gibi Kara-taş,
bu kayanın tepesine
Manas çıktı bakındı,
sakin, sakın bakınarak
dört tarafını aradı.
Hiç bir şey görünmüyordu.
"Feriştelî özümə
rüyada gelen işaret
buradakine uymadı!"
Manas'ın kaşları çatık idi,
uzun kirpikleri
gözünün alt kirpiklerinin
üzerine yastlanmıştı.
Aşmara'nın alt başında
Ak-ermen ırmağının yanında
Kıl-ciren adlı atına binmiş
kıl zırhını giymiş
ulu kahraman Almambet,
ağır, tartılı adımlarla
atının üstünde ilerliyordu.
"Ata biniş biçimi
bir kafire benziyor,
altın yüzünün nurları,
müslümana benziyor.
Düşmanca niyetle gelseydi,
atını böyle sürmezdi.
Kırk yiğidime varayım,
kavmime haber vereyim.
Eteğinden tutayım da
çabuk konuşurayım!
Yakasından tutayım da,
hemen konuşurayım!"
Manas atını geri sürdü.
Demir tabanlı üzengiye
basmadan atladı,
Manas acele yurduna döndü.

- Алмамбеттин көсүнө караң-сураң болду дейт:
- 1515 'Бу Көкчөдөн качкалы караң-сураң бир неме мен көр'албай келемин, караң-сураң бир неме караң этип жоголду, мен ошаа барайн!'
Кунан төөнүн тересин кыйып алган булдурсун чапса кулак тундурсун, беште төөнүн тересин
- 1525 бычып алган булдурсун кош алакан салдырган алтын саптуу сыр камчы Кыл-жиренин толорсуктун жогор' жак, булчуң эттин төмөн жак
- 1530 тартып келип жиберди, тайдай эти бөлүндү, тайгандай жону түзөлдү! Ашмаранын Кум-белге салып чыгып барды дейт.
- 1535 Эки жагын караса, төгүрөгүн мараса, бир өкчөсү карыш көк жеке изи жатыр бир этиктен. Алмамбет аттан түшө калды дейт.
- 1540 баскан жерин басты дейт, бир элиси кем келди! Мундай басып бард'эле, бир аттын изи жатыры. Кыл-жиренди нары тартып бастырды,
- 1545 бери тартып бастырды, бир элиси кем келди!
'Ким-де болсо бу киши менден эки элиси артык эр экен!' Жаңыдан баскан бу жерде
- 1550 Ак-куланың истерин жаңы ат иси экенин билди дейт. Алмамбет кетип бара жатыр. Манас чоролорго келди, чоролоруна айтты дейт:
- 1555 'Капыр-минен Бусурман, чором, калчап алган кырандар, чором, элим-минен журтумдан, чором, экчеп алган эрендер, чором, колго кабар айтыңар, чором-
- 1560 журтка кабар айтыңар, чором-
- Almambéttin kösünö karañ-surañ boldu déyt:
'Bu Kökçödön kaçkalı karañ-surañ bir néme mén kör'albay kélemin, karañ-surañ bir néme karañ étip çoğoldu, men oşaa barayn!'
Kunan töönün téresin kıyıp alğan buldursun çapsa kulak tundursun, béşte töönün téresin bıçıp alğan buldursun koş alakan saldırgan altın saptuu sır kamçı Kıl-cirénin tolorsuktun çoğor' cak, bulçuñ étin tömön cak tartıp kélip ciberdi, tayday éti bölündü, tayğanday conu tüzöldü! Aşmaranın Kum-bélge salıp çığıp bardı déyt. Éki cağın karasa, tögürögün marasa, bir ökçösü karış kök céke izi catur bir étikten. Almambét attan tüşö kaldı déyt, baskan cérin bastı déyt, bir élisi kém kélđi! Munday basıp bard'эле, bir attın izi catırı. Kıl-ciréndi narı tartıp bastırdı, béri tartıp bastırdı, bir élisi kém kélđi!
'Kim-de bolso bu kişi ménden éki élisi artıq ér éken!' Cañıdan baskan bu cérde Ak-kulaniñ isterin cañı at isi ékenin bildi déyt. Almambét kétip bara catır. Manas çorolorǵo kélđi, çoroloruna ayttı déyt: 'Kapır-minen Busurman, çorom, kalçap alğan kırandar, çorom, élim-minen curtumdan, çorom, ékçep alğan érender, çorom, kolǵo kabар aytıñar, çorom, curtkа kabар aytıñar, çorom-
- Almambet'in gözüne kara bir şey göründü. "Kökçö'den kaçalı beri şimdiye kadar gözüme hiç kara bir şey görünmedi. Demin tam göremediğim kara şey işte bak tekrar yok oldu. Ben oraya bir gideyim!" Üç yaşındaki deve derisinden yapılmış kamçıyı elinde salladı, kulakta uğulduyor bu, beş yaşındaki deve derisinden yapılmış ince, ince kesilmiş iki karış örülmüş altın saplı kamçı ile Kıl-ciren'e vurdu o, kaba etinin altına, bileğinin üst tarafına, tay kadar yumuşak eti yarıldı, derin bir yara açıldı! Aşmara'nın Kum-bel'ine fırlayarak tırmandı. İki tarafını süzüp etrafına bakınca bir karış ökçe boyunca bir çizme izi göründü. Almambet atından atladı çizmenin izine bastı, kendininki bir parmak küçük geldi! Buraya basan bir ayak, bir de at izi vardı. Atı Kıl-ciren'i geri çekip bastırdı, beri çekip bastırdı: atının da ayağı bir parmak kısa kaldı. "Bu adam her kim ise iki parmak uzun benden!" İçine bastığı bu yerin Ak-kula'nın izlerinin yeni at izi olduğunu bildi. Yoluna gitti Almambet. Manas yiğitlerine vardı, yiğitlerine dedi ki: "Kafir ile müslüman, yiğitlerim, cenkte denenmiş yiğitlerim, yurdumdan kavminin arasından, yiğitlerim, seçilmiş erlersiniz siz, yiğitlerim, orduya bildirin, yiğitlerim, halka bildirin, yiğitlerim,

- сөлөкөтү-сөлпөтү, чором,
атка олтурган келбети, чором,
Капырга чалыш көрүнөт, чором,
алтын чырайнын нур бети, чором,
1565 Бусурманя чалыш көрүнөт, чором!
Элдей келе жатабы, чором?-
А жоо-сынын билбедим, чором.
Жоолай келе
жатабы, чором?
Өзүмнөн төмөн конгон
ал элдер, чором,
1570 мынан жогору конуңар, чором!
Үйдү каскатар кылып тигиңер,
чором,
көтүнө чатыр тигиңер, чором!
Аттан жөө болуңар, чором,
каскатар болуп торуңар, чором!
1575 Кол четине алты бир киши
чыгыңар, чором,
ошу жерден жөөлөтүп алып
келиңер, чором!
Алмамбет колду көрдү дейт,
кокту-минен кирди дейт
койнот-минен чыкты дейт,
1580 уча берген торгойду
Кыл-жиреннин шайбар-жоргосу-
минен
кармап алып кайтып койо берди!
Алты бир киши салам айтты:
'Асалаудан салау малмким!', деди.
1585 'Эликеме салам!', деди Алмамбет.
'Жолоочу болсоң, жол айтам,
жокчу болсоң,
мал айтам!
Кайдан чыгып келесин?'
'Кандуу жерден келемин,
1590 канга кебим айтамын:
бектүү жерден келемин,
бекке кебим айтамын.'
Эми алты киши айтты:
'Кандуу жерден келсеңис,
1595 канга сөзүң айтсаңыс:
бектү жерден келсеңис,
бекке кебиң айтсаңыс-
каным Манас тигиндей,
бейчарасы бис ак-пыс!
1600 Кар'аламан сис киши:
аттуу барган анч'емес.'
Чылбырынан кармады.
Кабылан тууган Алмамбет
булкуп алды чылбырды,
1605 жулкуп алды тискинди,
жакшынын жагасынан бастырып,
жаманды тепсетип
- сөлөкөтү-сөлпөтү, чором,
атка олтурган келбети, чором,
Капырга чалыш көрүнөт, чором,
алтын чырайнын нур бети, чором,
Busurmanya чалыш көрүнөт, чором!
Éldey kéle catabı, чором?-
A coo-sının bilbedim, чором.
Coolay kéle
catabı, чором?
Özümnön tömön konğon
al élder, чором,
mınan çoğoru konuñar, чором!
Üydü kaskatar kılıp tigiñer,
чором,
kötünö çatır tigiñer, чором!
Attan cöö boluñar, чором,
kaskatar bolup toruñar, чором!
Kol çétine altı bir kişi
çığıñar, чором,
oşu cérden cöölötüp alıp
kéliñer, чором!
Almambét koldu kördü déyt,
koktu-minen kirdi déyt
koynot-minen çıktı déyt,
uça bérgen torğoydu
Kıl-cirénnin şaybar-coğosu-
minen
karmaп alıp kaytıp koyo bérди!
Altı bir kişi salam ayttı:
'Asalaudan salau malmkim!', dédi.
'Élikeme salam!', dédi Almambét.
'Coloocu bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!
Kaydan çığıp kélesin?'
'Kanduu cérden kélemin,
kanğa kébim aytamın:
béktüü cérden kélemin,
békke kébim aytamın.'
Émi altı kişi ayttı:
'Kanduu cérden kélseñis,
kanğa sözüñ aytsañıs:
béktü cérden kélseñis,
békke kébiñ aytsañıs-
kanım Manas tigindey,
béyçarası bis ak-pıs!
Kar'alaman sis kişi:
attuu barğan anç'emes.'
Çılbırınan karmadı.
Kabılan tuuğan Almambét
bulkup aldı çılbırdı,
culkup aldı tiskindi,
caқsının cağasınan bastırıp,
camandı tépsetip
- ağır temkinli adımlarla, yiğitlerim,
bir atlı yaklaşıyor, yiğitlerim,
görünüşü kafire benziyor, yiğitlerim,
fakat yüzünün şulesi, yiğitlerim,
bir müslümana benziyor, yiğitlerim!
Buraya doğru geliyor, yiğitlerim!
Düşmana benzetemedim, yiğitlerim.
Düşmanca niyetle mi
gelmekte, yiğitlerim?
Aşağıya konup yerleşmiş
bütün halk, yiğitlerim,
benden yukarı yerleşin, yiğitlerim,
evleri sıra sıra dikin,
yiğitlerim,
arkasına çadırları kurdurun, yiğitlerim!
Atlardan inin, yiğitlerim,
bir sıra durun, yiğitlerim!
Altı kişi ordunun önüne
geçsin, yiğitlerim,
onu buraya alıp
getirin, yiğitlerim!"
Almambet askerleri gördü,
dar geçide atını sürdü,
dik patıkaya tırmandı.
Bir çayır kuşu uçarken
Kıl-ciren rahvan
koşarken
kuşu tutup yine salıverdi.
Altı kişi selam verdi.
"Selamunaleyküm!" dedi.
"Aleykümselam!" dedi Almambet.
"Yolcu isen yol göstereyim,
hayvanını kaybettiysen
yerini söyleyeyim,
nereden geliyorsun sen?"
"Han yurdundan geliyorum.
ben han ile görüşürüm.
Bey yurdundan geliyorum,
ben bey ile görüşürüm."
Altı kişi cevap verdi:
"Han yurdundan geliyorsanız
han ile görüşürsünüz.
Bey yurdundan geliyorsanız
bey ile görüşürsünüz.
Hanımız Manas orada duruyor,
biz onun ancak uşağıyız,
siz de ancak tebasınız,
yanına atla gidilmez."
Atı dizgininden tuttular,
Kaplan doğan Almambet,
tutup çekti dizgini,
çekip aldı dizgini,
iyi atları yanından bastırdı,
kötüleri teptirdi

- кете-бара жатыр.
'Алмамбет-минен Манас өкөө
- 1610** кантып жүс көрүшөр
экен?' кол деди.
Ак-чатырдың эшигинин алдына
Алмамбет жетип бард'эле.
Жатык тилдүү Ажыбай
эшикке чыга калды дейт:
- 1615** 'Асалаудан салау малийким!
'Эликеме салам!' деди дейт.
Ажыбай туруп айта'ды:
'Жолоочу болсоң, жол айтам,
жолду болсоң,
мал айтам!
- 1620** Кайдан чыгып келесин?
Анда Алмамбет айттың:
'Мен жокчу
эмес, жолоочу
жолду сурап келемин.
Кандуу жерден келемин,
- 1625** каныңа сөзүм айтамын:
бектуу жерден келемин,
бегине сөзүм айтамын!
Ажыбай анда айтты дейт:
'Кандуу жерден келсеңис,
- 1630** канга сөзүң айтсаңыс:
бектү жерден келсеңис,
бекке сөзүң айтсаңыс-
кар'аламан бис ак-пыс,
каным Манас тигиндей:
- 1635** бейчарасы бис ак-пыс,
бегим Манас тигиндей!
Атынын башын бурду дейт,
асыл тууган Алмамбет
ошу жерде турду дейт.
- 1640** Кыл-жиреннин чылбырын
кармап туруп айтты дейт:
'Кудай кылды, аргам жок,
Күдрөт кылды, чарам жок!
Кыл-жиреннин чылбырын
- 1645** ыргытып жиберди,
аттан түштү Алмамбет.
Жатык тилдүү Ажыбай
эңилип эшик ашты дейт.
Арышың узун Алмамбет
- 1650** эңкейип кирип келди дейт:
'Асалаудан асалау малийким!
Кан Манас, батыр, амамбы?
'Эликим салам!' деди дейт.
Энди Манас айтты дейт:
- 1655** 'Бу жагындан жолоочу
сөлөкөттүң-сөлпөттүң
атк'олтурган келбетин
Капырга чалыш көрүнөт,
- кете-бара catr.
'Almambét-minen Manas ököö
kantıp cüs körüşer
éken?' kol dédi.
Ak-çatırdın éşiginin aldına
Almambét cétip bard'эле.
Catık tildüü Acıbay
éşikke çığa kaldı déyt:
'Asalaudan salau maliykim!
'Elikeme salam!' dédi déyt.
Acıbay turup ayta'dı:
'Colooçı bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!
Kaydan çıgıp kélesin?
Anda Almambét ayttıñ:
'Mén cokçu
émes, colooçı
coldu surap kélemin.
Kanduu cérden kélemin,
kanıña sözüm aytamın:
béktuu cérden kélemin,
bégiñe sözüm aytamın!
Acıbay anda ayttı déyt:
'Kanduu cérden kélseñis,
kanğa sözün aytsañıs:
béktü cérden kélseñis,
békke sözün aytsañıs-
kar'alaman bis ak-pıs,
kanım Manas tigindey:
béyçarası bis ak-pıs,
bégim Manas tigindey!
Atının başın burdu déyt,
asil tuuğan Almambét
oşu cérde turdu déyt.
Kıl-cirénnin çılbırın
karmaп turup ayttı déyt:
'Kuday kıldı, arğam cok,
Küdröt kıldı, çaram cok!
Kıl-cirénnin çılbırın
ırgıtıp ciberdi,
attan tüştü Almambét.
Catık tildüü Acıbay
éñilip éşik aştı déyt.
Arışıñ uzun Almambét
éñkeyip kirip kélđi déyt:
'Asalaudan asalau maliykim!
Kan Manas, batır, amambı?
'Elikim salam!' dédi déyt.
Éndi Manas ayttı déyt:
'Bu çağından colooçı
sölököttüñ-sölpöttüñ
atk'olturğan kélbetiñ
Kapırğa çalış körünöt,
- ileri geri koşturdu.
Almambet ile Manas, bu ikisi,
nasıl yüz yüze görüşecek
diye merak oldu herkese.
Ak çadırın kapısının önüne
Almambet varmıştı.
Tatlı dilli Acıbay
eşiğe çıkıp dedi ki:
"Selamunaleyküm!"
"Aleykümselam!" dedi bu.
Acıbay dedi ki:
"Yolcu isen yol diyeyim,
kayıp bir şey arıyorsan
hayvanlarını göstereyim!
Nereden çıkmış geliyorsun?"
O zaman Almambet dedin ki:
"Ben bir şey aramıyorum,
yolcuyum,
yolu sormaya geliyorum.
Han yurdundan geliyorum,
sözümü hanına söyleyeceğim.
Bey yurdundan geliyorum,
sözümü beyine diyeceğim!"
Acıbay o zaman dedi ki:
"Han yurdundan geliyorsanız
sözünüzü hana söyleyin.
Bey yurdundan geliyorsanız
sözünüzü beye deyin.
Biz onun emrindeyiz,
hanımız Manas orada duruyor,
biz onun hizmetkarıyız,
beyimiz Manas orada duruyor!"
Atının başını çevirdi,
asil doğan Almambet
geldi bu yerde durdu.
Kıl-ciren'in dizginini
sımsıkı tutup dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım!
Kudret istedi, çarem yok!"
Kıl-ciren'in dizginini
bırakıp attan atladı,
yere indi Almambet.
Tatlı dilli Acıbay da
eğilip kapıyı açtı.
Arştan uzun Almambet
eğilip çadıra girdi:
"Selamunaleyküm" dedi,
"Manas Han bahadır, nasılsın?"
Dostça selamını alıp
Manas ona şöyle dedi:
"Bu tarafa ey yolcu sen
ağır, temkinli gelirken
at üstünde duran gövden bana
bir kafir gibi gelmişti,

- алтын чырай нур бетин
1660 Бусурманга чалыш көрүнөт-
атаңнын аты ким болот,
энеңнин аты ким болот?
Асыл тууган Алмамбет
Манасты тартып койду дейт:
- 1665** 'Кудай килдың, аргам жок, Манас,
Күдрөт кылдың, чарам жок, Манас!
Уктуңб'эле укмушту, Манас,
көрдүңб'эле көрмүштү, Манас?
Мен төө ичинде нар эдим,
- 1670** мен жеримде сенче бар эдим:
нар ичинде лөк эдим,
мен жеримде көп эдим!
Алты арыштуу Ойроттун
акымынын баласы,
- 1675** төрт арыштуу Ойроттун
төрөсүнүн баласы,
кыл жагалуу Ойроттун
кыйнынын баласы,
алты айдар, чок белбоо,
- 1680** азыс кандын баласы-
Кара-кандын баласы
кабылан тууган батырдан
Кан Алмамбет чыкты дейт!
Уктуңб'эле укмушту, Манас,
- 1685** көрдүңб'эле көрмүштү, Манас?
Мен Кан Алмамбет өзүмүн!
Манас туруп айтты:
'Кара-кандын баласы
Кан Алмамбет сен болсоң,
- 1690** келе бериң колунду!
Бир көрүшүп калды дейт,
энди Манас айтты дейт:
'капыр-минен Бусурман
калчап алган кырандар!
- 1695** Элим-минен журтумдан
экчеп алган эрендер!
Кара-кандын балас'ай
Кан Алмамбет батырга
барың туруп салам кыл!
- 1700** Саңор отко койгула!
Каймактан алып салгыла!
Канттан алып кошкыла!
Март-уулап чайды кайнатып
Алмамбетке бергиле!
- 1705** Наар алсын оосына,
чырым алсын көсүнө!
Асыл тууган Алмамбет
чырым алды көсүнө,
наар алды оозына.
- 1710** Энди Манас мыны айтты:
'Өркөчү бийк, зээри бас,
өктөм тууган Ак-кула,
- altın çiray nur betiñ
Busurmanğa çalış körünöt-
atañnın atı kim bolot,
éneñnin atı kim bolot?
Asıl tuuğan Almambét
Manastı tartıp koydu déyt:
- 'Kuday kildiñ, arğam cok, Manas,
Küdröt kıldıñ, çaram cok, Manas!
Uktuñb'эле ukmuştı, Manas,
kördüñb'эле körmüştü, Manas?
Mén töö içinde nar édim,
mén cérimde sénçe bar édim:
nar içinde lök édim,
mén cérimde köp édim!
Altı arıştuu Oyrottun
akımının balası,
- tört arıştuu Oyrottun
törösünün balası,
kıl çağalu Oyrottun
kıynının balası,
altı aydar, çok belboo,
azıs kandin balası-
Kara-kandin balası
kabılan tuuğan batırdan
Kan Almambét çıktı déyt!
Uktuñb'эле ukmuştı, Manas,
kördüñb'эле körmüştü, Manas?
Mén Kan Almambét özümün!
Manas turup ayttı:
'Kara-kandin balası
Kan Almambét sén bolsoñ,
kéle bériñ koluñdu!
Bir körişüp kaldı déyt,
éndi Manas ayttı déyt:
'kapır-minen Busurman
kalçap alğan kırandar!
Élim-minen curtumdan
ékçep alğan érender!
Kara-kandin balas'ay
Kan Almambét batırğa
barıñ turup salam kıl!
Sañor otko koyğula!
Kaymaktan alıp salğıla!
Kanttın alıp koşkıla!
Mart-uulap çaydı kaynatıp
Almambétke bérgile!
Naar alsın oosına,
çırım alsın kösünö!
Asıl tuuğan Almambét
çırım aldı kösünö,
naar aldı oozına.
Éndi Manas mını ayttı:
'Örköçü biyk, zeeri bas,
öktöm tuuğan Ak-kula,
- altın yüzünün şulesi
tamamen müslümandı.
Babanızın adı nedir?
Ananızın adı nedir?"
Asil doğan Almambet
Manas'ı sarsarak dedi ki:
"Tanrı istedi, ne yapalım, Manas,
Kudret istedi, çarem yok, Manas!
Duydun mu duyduğumu, Manas?
Gördün mü gördüğümü, Manas?
Ordunun en kuvvetlisi idim,
ben yurdumda senin gibi handım.
Develerin kocamanı idim,
ben yurdumda büyük idim.
Altı Oyrot kavmi içinden
ben Hanlarının oğlu idim,
dört Oyrot kavmi içinden
ben beylerin oğlu idim,
kıl yakalı Oyrotların
kahramanının oğluyum,
altın örgülü, saçaklı kuşaklı,
aziz hanın oğluyum.
Ben Kara Han'ın oğluyum
kaplan doğan kahramandan,
Han Almambet çıkmıştır!
Duydun mu duyduğumu, Manas?
Gördün mü gördüğümü, Manas?
Almambet Han benim işte!"
Manas kalkıp dedi ki:
"Kara Han'ın oğlu eğer,
Han Almambet sen isen,
ver bana öyle ise elini sen!"
Görüşmeye başladılar.
Şimdi Manas ona dedi ki:
"Kafir müslüman,
cenkte denenmiş erlerim,
yurdumdan, kavmimin arasında
seçilmiş er oğulları!
Kara Han'ın oğluna,
Han Almambet bahadıra,
gelin selam durun!
Semaveri ateşe koyun!
İçine biraz kaymak koyun!
Üstüne şeker de ekleyin!
Güzel bir çay yapıp
Almambet'e sunun!
Sıcak, sıcak ağzına koysun,
bir parçacık uykuya dalsın!"
O vakit asil Almambet
bir parçacık gevşedi,
sıcak çayı ağzına aldı.
Sonra Manas şöyle dedi:
"Hörgücü yüksek, sırtı alçak,
soylu Ak-kulamı getirin,

- Ак-куланы баш кылып
аның аркы жагына
1715 Сар'аланы кылыңар!
Аның арки жагына
Тай-буурлду кылыңар!
Ак-куланы баш кылып
тогусту тартып өткөрсүн!
- 1720 Бара-тыган элиңе,
бата-тыган тоона
айта келсин Алмамбет,
мине келсин бууданды!
Мениң Ак-олпогум алгыла,
- 1725 Алмамбеттиң үстүнө
алып жаба койгула!
кийе келсин Олпокту,
карагай найза, как зүңгү
кармай келсин колуну!
- 1730 Алаштан түшкөн болочу
көс чегели бос кесе
чалына келсин белине!
Кара бою киш телпек
башына алып койгула!
- 1735 Кийе келсин Алмамбет!
Бара-тыган элине,
бата-тыган тоона
айта келсин Алмамбет!
Өкчөсү карыш көк жеке
- 1740 кийе келсин бутуна!
Айтканындай кылды дейт.
Айтканындай кылганда,
Асыл тууган Алмамбет
бергенин алмай айтты дейт:
- 1745 'Сар'алаңды минейиң,
Ак-кулаң турсун өзүңдө-
болсо болсун!' деди дейт.
Манас батыр айтты дейт:
'Серек, Сыргак, эки уул, чором,
- 1750 айланайн Кудайга, чором,
арпа-минен пуудайга, чором,
"Беремин!" дегин колуга, чором,
белен кылып жолуна, чором,
Кара-кандын баласы
- 1755 кабылан тууган Алмамбет
башын тогус кылыңар!
Ат чабыш бир түшүрүп салыңар!
Ак-сакалың, ат чыгар!
Кичүү чоро, тон чыгар!
- 1760 Кара-кандын баласы
Кан Алмамбет бу болсо,
бир куттуктап түшүргүн, чором!
Айтканындай кылды дейт:
'Көк текени тоо текедей
коргуткан, чором,

Ak-kulanı baş kılıp
anıñ arki çağına
Sar'alanı kılıñar!
Anıñ arki çağına
Tay-buuruldu kılıñar!
Ak-kulanı baş kılıp
toğustu tartıp ötkörsün!
Bara-tığan éliñe,
bata-tığan toona
ayta kélsin Almambét,
mine kélsin buudandı!
Méniñ Ak-olpoğum alğıla,
Almambéttiñ üstünö
alıp caba koyğula!
kiye kélsin Olpoktu,
karağay nayza, kak züñgü
karmay kélsin koluna!
Alaştan tüşkön boloçu
kös çégeli bos kise
çalına kélsin béline!
Kara boyu kiş télpek
başına alıp koyğula!
Kiye kélsin Almambét!
Bara-tığan éline,
bata-tığan toona
ayta kélsin Almambét!
Ökçösü karış kök céke
kiye kélsin butuna!
Aytkanınday kıldı déyt.
Aytkanınday kılğanda,
Asıl tuuğan Almambét
bérgenin almay ayttı déyt:
'Sar'alañdı mineyn,
Ak-kulañ tursun özüñdö-
bolso bolsun!' dédi déyt.
Manas batır ayttı déyt:
'Sérék, Sırgak, éki uul, çorom,
aylanayn Kudayğa, çorom,
arpa-minen puudayğa, çorom,
"Béremin!" dégen koluğa, çorom,
bélen kılıp coluna, çorom,
Kara-kandın balası
kabılan tuuğan Almambét
başın toğus kılıñar!
At çabış bir түşürüp salıñar!
Ak-sakalıñ, at çığar!
Kiçüü çoro, ton çığar!
Kara-kandın balası
Kan Almambét bu bolso,
bir kuttuktap түşürgün, çorom!
Aytkanınday kıldı déyt:
'Kök tékeni too tékeдей
korğutkan, çorom,

Ak-kula başı çeksin,
ondan sonra arkasından
bana Sarı-ala'yı getirin!
Ondan sonra dizgininden
tutup getirin Tay-buurul'u,
başta Ak-kula olmak üzere
dokuz iyi at getirin!
Her gittiği memlekete,
her gittiği dağlık yere,
Almambet'i haber versin,
Almambet ata binsin!
Zırhımı da getirin
Almambet'in arkasına
gydirin bu zırhımı,
Almambet bu zırhımı giysin,
tahta kabızalı bu mızrağımı
isterse eline alsın!
Çok uzaktan getirdiğim
perçinli, boz renk kesemi,
alsın beline taksın!
Siyah samur kalpağımı
getir başına koyalım,
giysin Almambet kalpağı!
Her gittiği memlekete,
her bir geçtiği dağa,
Almambet söylesin bunu!
Uzun ökçeli çizmelerimi
ayaklarına giysin!"
Söylenileni yaptılar,
hanın sözünü tuttular.
Asil doğan Almambet
hediyeleri almadı dedi ki:
"Sarı-ala'na binerim ben
Ak-kula atın sende kalsın,
bu bana elverir!" dedi.
Er Manas dedi ki:
"Serek, Sırgak, ey iki yiğidim,
Tanrı şahit olsun, yiğitlerim ,
arpa ile buğdayı, yiğitlerim ,
veririm deyip eline, yiğitlerim,
yolluk vereceğim yiğitlerim,
Kara Han'ın oğluna,
kaplan doğan Almambet'e
dokuz atı getirin!
Bir at yarışı yapın!
Ak sakallıya at çıkacak!
En küçük yiğide elbise çıkacak!
Kara Han'ın oğlu
Han Almambet geldiyse
kutlalım koşu ile, yiğitlerim!
Söyleneni hep yaptılar:
"Kök-teke'yi, dağ tekesiymiş
gibi korkutan, yiğitlerim .

- 1765 атекеңе Жакып-байга
айтыңар, чором!
Аладан байтал сойсун де, чором!
ашыргы журтун жийсын де, чором!
Кемекениң башына, чором,
кырк кермени каксын де,
чором!
- 1770 Кырк атка бейга
тиксин де, чором!
Ошу жерден ат чабам, чором,
үйгө жеткенче ат чабам, чором!
Алмамбеттей батырга, чором,
жаңыдан сийм кылсын де, чором,
- 1775 астынан утурлап чыгып
келсин де, чором!
Эки чоро жүрдү дейт,
Жакып-байга жетти дейт.
'Асалаудан асалау малыйким, ата!
'Ээликиме салау малийким, ботом!'
- 1780 'Эртен-минен келиппис, ата,
атка минип желиппис, ата.
Кан ордунда эзенби, ата,
калк дагыда шүгүрбү, ата?'
'Кан ордунда эзен дир, ботом,
калк дагыда шүгүр дүр, ботом!'
'А сүйүнчү-сүйүнчүң, ата!
Кара-кандын баласы, ата,
Кабылан тууган Алмамбет, ата,
качып бир келди кошума, ата!
- 1785 Кара колдуу, көк биттүү, ата,
Кан Алмамбет келген, ата!
Төрөм Манас жиберди, ата,
"Аладан байтал сойсун!" дейт, ата,
"Ашыргы журтту жийсын!" дейт ата,
- 1795 "кемегениң башына, ата,
кырк кермени керсин!" дейт, ата,
"кырк атка бейге тиксин!" дейт, ата,
"ошу жерден ат чабам!" дейт, атам!
Жакып-бай мыны айтат:
- 1800 'Атан бир тууган жер кайда, ботом,
энең бир тууган
жер кайда, ботом?
Киндик бир кескен
жеркайда, ботом,
кириңди бир жууган
жер кайда, ботом?'
Анда эки уул айтат:
- 1805 'Киндик кескен жерлерди, атам,
кирди жууган жерлерди, атам,
мен билбаймин' дейди дейт.
'Киндик кескен жерлерин, ботом,
кириңди жууган жерлерин, ботом,
- 1810 Кебес бир тоодың бери жагы, ботом,
- atekeñe Cakıp-bayğa
aytıñar, çorum!
Aladan baytal soysun dé, çorum!
aşırgı(?) curtun ciysın dé, çorum!
Kémekeniñ başına, çorum,
kırk kérmeni kaksın dé,
çorum!
Kırk atka béyga
tiksin dé, çorum!
Oşu cérden at çabam, çorum,
üygö cétkençe at çabam, çorum!
Almambétey batırğa, çorum,
cañıdan siym kılсын dé, çorum,
astınan uturlap çıǵıp
kélsin dé, çorum!'
- Éki çoro cürdü déyt,
Cakıp-bayğa cétti déyt.
'Asalaudan asalau maliykim, ata!'
'Elilikime salau maliykim, botom!'
- 'Érten-minen kélippis, ata,
atka minip célippis, ata.
Kан ordunda ézenbi, ata,
kalk daǵıda şügürbү, ata?'
'Kан ordunda ézen dir, botom,
kalk daǵıda şügür dür, botom!'
'A süyünçü-süyünçüñ, ata!
Kara-kandın balası, ata,
Kabılan tuuǵan Almambét, ata,
kaçıp bir kéldi koşuma, ata!
Kara kolduu, kök bittüü, ata,
Kан Almambét kélgen, ata!
Töröm Manas ciberdi, ata,
"Aladan baytal soysun!" déyt, ata,
"Aşırgı curtı ciysın!" déyt, ata,
"kémegeniñ başına, ata,
kırk kérmeni kérsin!" déyt, ata,
"kırk atka béyge tiksın!" déyt, ata,
"oşu cérden at çabam!" déyt, aтам!'
Cakıp-bay mını aytat:
'Atan bir tuuǵan cér kayda, botom,
éneñ bir tuuǵan
cér kayda,botom?
Kindik bir késken
cérkayda, botom,
kiriñdi bir cuuǵan
cér kayda, botom?'
- Анда éki uul aytat:
'Kindik késken cérlerdi, атам,
kirdi cuuǵan cérlerdi, атам,
mén bilbaymin' déydi déyt.
'Kindik késken cérleriñ, botom,
kiriñdi cuuǵan cérleriñ, botom,
Kébes bir тоодыñ béri caǵı, botom,
- babam Cakıp-bay'a
söyleyin, yiǵitlerim ,
bir alaca kısırak kestirsın, yiǵitlerim
bütün halkı toplasın, yiǵitlerim!
Kemeke'nin başına, yiǵitlerim,
kırk tane kazık çaktırsın, deyin,
yiǵitlerim ,
kırk ata ödül
versin, deyin, yiǵitlerim ,
buradan ata binerek ben, yiǵitlerim ,
eve kadar koşacaǵım, yiǵitlerim ,
bahadır Almambet'e, yiǵitlerim ,
hediyeler hazırlasın, yiǵitlerim ,
ikramlarla karşılasın, böyle
söyleyin, yiǵitlerim !"
İki yiǵit ata binip,
Cakıp-bay'ın evine gitti.
"Selamunaleyküm, baba!"
"Aleykümselam, evlat!"
"Erkenden yola çıktık biz, ata,
atları sıkı sürdük, ata.
Han tahtında rahat mı, ata,
halk şükür içinde mi, ata?"
"Han tahtında rahat, oǵullarım,
halk da şükür içinde, oǵullarım!"
"Ben haberci geldim, ata!
Kara Han'ın oǵlu, ata,
kaplan doğuşlu Almambet, ata,
yurdumuza kaçıp geldi, ata!
Kara elli, mavi bitli, ata,
Han Almambet geldi, ata!
Beni Er Manas gönderdi, ata,
bir alaca kısırak kessin dedi, ata,
halkı da toplasın dedi, ata,
Kemege'nin başına, ata,
kırk kazık çaktırsın dedi, ata,
kırk ata ödül versin dedi, ata,
'oradan buraya atla koşacak, ata!"
Cakıp-bay da dedi ki:
"Babanın doğduǵu yer neresi yavrum,
anamın doğduǵu yer neresi, yavrum?"
Göbeǵinin kesildiǵi
yer neresi, yavrum?
İlk yıkandıǵın
yer neresi, oǵlum?
İki oǵlan dediler ki:
"Göbeǵimizin kesildiǵi yeri, ata,
kirimizin yıkandıǵı yeri, ata,
biz bilmiyoruz."
"Göbeǵinin kesildiǵi yer, yavrum,
kirinin de yıkandıǵı yer, yavrum,
Kebes daǵının beri yanı, yavrum.

- кеңирсип жаткан кең Эртиштин
баш эле, ботом.
Алмамбеттиң ыскарына
чыдабай, ботом,
көчүп бир жүрүп
түгөндүн, ботом-
алтымыш ала-баш
айгыр үүрү, ботом,
1815 алтымыш тай болд'эле, ботом!-
Аны көстөп сен алгын, ботом!
Тор'ала айгыр үүрү,
ботом,
алтымыш тай болд'эле, ботом!-
аны көстөп сен алгын, ботом!'
1820 Жакып-бай энди көштү дейт,
жер түсүнө конду дейт.
алтымыш желе, мың кулун
чыбырата байлап салды дейт:
жетимиш желе, мың кулун
1825 жергилете байлап салды дейт!
Дөбөдөй этти кылды дейт,
көлдөй чыкты кылды дейт,
Кемегениң башында
кырк кермени какты дейт,
1830 кырк атка бейге тикти дейт.
Манас энди ат чапты,
Кыл Эртиштен бу чыккан
Алмамбеттин Кыл-жирен
Ак-куладан чыгат дейт,
1835 көөнүнөн өр алат дейт!
Манастын астына койо берет дейт!
Ак-кула келет арыштап,
Манас келет манастап,
манастап, ураан чакырды!
1840 Жакындашып келгенде,
бу Чаканым байбиче
астынан утурлап чыгып келит дейт.
Алмамбетти көрөт дейт,
Алмамбет аттан түштү дейт,
1845 Манас-та түшө калды дейт.
Чаканымнын катып
калган ак эмчек,
аа сүттөр байда болду дейт,
тиркиреп агып турду дейт.
Андан Алмамбет батыр айтты дейт:
1850 'Энекеңнин ак эмчек
агып турат, Манас-кан!
Бир эмчегин сен эмгин,
бир эмчегин мен эмейн!
Белимди кындай буулайн!
1855 Жакып-байдан тууайн!
Сени-минен бир
тууган адам болайн!
Бир эмчегин Алмамбет эмди дейт,
- кeñirsip catkan kēñ Ērtiştin
baş éle, botom.
Almambéttiñ iskarına
çıdabay, botom,
köçüp bir cürüp
tügöndüñ, botom-
altımış ala-baş
ayğır üürü, botom,
altımış tay bold'эле, botom!-
Anı köstöp sēn alğın, botom!
Tor'ala ayğır üürü,
botom,
altımış tay bold'эле, botom!-
anı köstöp sēn alğın, botom!'
Cakıp-bay éndi köştü déyt,
cér түsünö konu déyt.
altımış céle, mıñ kulun
çıbirata baylap saldı déyt:
cétimiş céle, mıñ kulun
cérigilete baylap saldı déyt!
Döbödüy étti kıldı déyt,
köldöy çıktı kıldı déyt,
Kémegeñiñ başında
kırk kérmeni kaktı déyt,
kırk atka béyge tiktı déyt.
Manas éndi at çaptı,
Kıl Ērtiştin bu çıkkın
Almambéttin Kıl-cirén
Ak-kuladan çığat déyt,
köönünön ör alat déyt!
Manastın astına koyo béret déyt!
Ak-kula kélet arıştap,
Manas kélet manastap,
manastap, uraan çakırdı!
Cakındaşıp kélgende,
bu Çakanım baybiçe
astınan uturlap çığıp kélet déyt.
Almambétti köröt déyt,
Almambét attan tüştü déyt,
Manas-ta түşö kaldı déyt.
Çakanımın katıp
kalğın ak émçek,
aa süttör bayda boldu déyt,
tirkirep ağıp turdu déyt.
Andan Almambét batır ayttı déyt:
'Énekeñnin ak émçek
ağıp turat, Manas-kan!
Bir émçegin sēn émgin,
bir émçegin mén émeyn!
Bélimdi kınday buulayn!
Cakıp-baydan tuuayn!
Sēni-minen bir
tuuğın adam bolayn!'
Bir émçegin Almambét émdi déyt,
- hep genişleyen geniş İrtiş
nehriñin başı, yavrum,
Almambet'in donduran bakışlarına
dayanamayıp, yavrum,
o yerlerden göçüp
gitmiştin sen, yavrum.
Altmış alaca aygır
sürüsü ile, yavrum,
altmış tay hazırla, yavrum!
Kestirip sen al, yavrum!
Doru alaca aygır sürüsü şurada,
yavrum,
altmış tay orada, yavrum!
Sen de oraya git al, yavrum!
Cakıp-bay oradan göçtü,
düzlüğe konu,
altmış iple bin kulayı,
toplatıp bağlattı.
Yetmiş iple bin kulayı
sıra sıra bağlattı.
Tepe gibi et yığdırdı,
göl gibi içki hazırlattı,
Kemege'nin başına
kırk tane kazık çaktırdı,
kırk ata ödül verdi.
Derken Manas yel gibi koştı,
yukarı İrtiş'ten çıktı,
Almambet'in Kıl-ciren'i
Ak-kula'yı geçiyor, derken
adamakıllı geçmişti!
Manas atı koyuverdi!
Ak-kula hızla fırladı,
Manas Manasça geliyor,
Manas nidasını haykırıyor!
Yaklaşıp gelince
annesi Çakanım baybiçe,
sevinçle karşılamaya çıktı.
Derken Almambet'i gördü.
Almambet atından indi.
Manas da attan inmişti.
Çakanımın katılıp
kalan ak memesinden
sevincinden süt gelmişti,
şıpır şıpır akıyordu.
Almambet hemen dedi ki:
"Annenin ak memesinden
süt akıyor Manas Han!
Bir memesinden sen git em,
bir memesinden ben emeyim!
Belimi sıkı bağlayayım!
Cakıp-bay'dan doğayım!
Senin kardeşin
olayım!"
Almambet bir memeden emdi,

<p>бир эмчегин Манас эмди дейт! Эми үйүнө барды дейт, 1860 жыргап-кулап жатты дейт- Манас-минен Алмамбет өкөө бр тууган адам болду дейт!</p>	<p>bir émçegin Manas émdi déyt! Émi üyünö bardı déyt, cırğap-kulap cattı déyt- Manas-minen Almambét ököö bir tuuğan adam boldu déyt!</p>	<p>Manas öbüründen emdi! Derken evine girdiler. İçtiler, türkü söylediler, Manas ile Almambet ikisi kardeş oldular.</p>
---	--	---



- 1 Манас Манас болгондо,
Манас атка конгондо,
алчайып атка мингенде,
алыска сапар жүргөндө,
- 5 бу дүнөөнү коркуткан,
пенденин барын коркуткан-
ичерине аш койгон
Ак-падыша дегенге
шуга Манас баш койгон.
Бастырган жолун коолабай,
- 10 көп урушуп жоолабай,
Ак-падыша элдерине
ичерине аш койду,
Ак-падыша дегенге
батыр Манас баш койду,
- 15 кешене бууган бел болду,
Ак-падыша элине
батыр Манас эл болду-
буйрган дээмин жутуптур,
бар Манас тутуптур.
- 20 'Ак-куланын оосун жайгамын,
түндүктүн жабуун
найза-минен түрткөмүн,
эшигинин эңсесин
кылыш-минен булгамын,
- 25 таштан соккон коргонун
такыр кылып алгамын,
кумдан кылган коргонун
чуп-чуңкурчак кылгамын!
Каркаралуу бу кысын
- 30 кармап олжо кылгамын,
ач-билектен алгамын,
ат көтүрө салгамын!
Чүлдүреген. Шүршүттү
батыр Манас үркүттү!
- 35 Булуттун жайдай бурады,
аптап орой барысын
атыр Манас сурады.
Ак соот кийсе, жең болду-
Ак-падыша дегени
- 40 Манас-минен тең болду!
Ак-кула минип желген жок,
Манас Орусту жоолап келген жок!

- Тобурчак үрүн ийрди,
Орустан бөлөк бу журтту
45 Манас кеңешине кийрди.
Ак дөбө чыгып таш урду,
Орустан бөлөк бу журту
Манаска келип баш урду.
Шаксы жерде бадам жок:
50 Манаска кайрып айтар адам жок.
Жолойду жолдо таштаган,
кыбыраган жанды баштаган,
Кытайдын кыр мурундуу Коңурбай
кырка сайдың бу Манас,
55 Сарттын журтун сапырдың,
Калча журтун качырдың,
Кызыл-баш журтун кыйнадың,
Ак-падышага барып сийладың!
Ак асаба кызыл туу,
60 ак желегин аштаган,
кырк чорону баштаган,
Ажыбай чорону айкырган,
Алмамбетин шакырган-
кылычы бар билекте,
65 Манастың батырлыгы жүрөктө
жүткүнгөндө жүрөгү
кырк чоро шыманганда билеги!
Каркаранын карасы,
дүйүм алыптын сарасы,
70 алып пар кеңеш таппаган,
Манаска кайры камчы чаппаган!
Аргымак минсе, желмеген,
батыр Манастын алдына
туура адам келмеген-
75 айдыңынан ай коруккан,
күлпөнүнөн күн коруккан!
Ай булутка сийнган,
күн булутка сийнган!
Минген аты Ак-кула,
80 кийген тону Ак-күбө:
Ак-кулага ат жетпейт,
Ак-күбөгө ок өтпөйт!
Кагылап минген Кара-кер,
бастырган жолу кара жер!
85 Манас Манас болгону,
манас атка конгону,
Ак-кулага ат жетпейт,
Ак-күбөгө ок өтпөйт!
Атка миндиң, Эр Манас,
90 'Бастырган жолун коолайн!' деп,
'Эр Көкчөнү жоолайн!' деп,
'Ак-жолборс чаламын!' деп,
'Көкчөнүн көк алалуу көп жылкы
жайда ылоо кыламын!
95 Чыбыраган кулунун
сууга кийрип келемин!

Toburçak ürün iyrdi,
Orustan bölök bu curttu
Manas kéñéşine kiyrdi.
Ak döbö çıǵıp taş urdu,
Orustan bölök bu curtu
Manaska kélip baş urdu.
Şaksı cérde badam cok:
Manaska kayırıp aytar adam cok.
Coloydu coldo taştaǵan,
kıbıraǵan candı baştaǵan,
Kıtaydın kır murunduu Koñurbay
kırka saydıñ bu Manas,
Sarttın curtun sapırdıñ,
Kalça curtun kaçırdıñ,
Kızıl-baş curtun kınadıñ,
Ak-padışaǵa barıp siyladıñ!
Ak asaba kızıl tuu,
ak célegin aştaǵan,
kırk çoronu baştaǵan,
Acıbay çoronu aykırǵan,
Almambétin şakırǵan-
kılıçı bar bilekte,
Manastıñ batırılıǵı cüröktö
cütküngöndö cürögü
kırk çoro şımanǵanda bilegi!
Karkaranın karası,
düyüm alptın sarası,
alıp par kéñeş tappaǵan,
Manaska kayrı kamçı çappaǵan!
Arǵımak minse, cémegen,
batır Manastın aldına
tuura adam kélmeген-
aydıñınan ay korukkan,
kүlpөñүнөн күn korukkan!
Ay bulutka siynǵan,
kүн bulutka siynǵan!
Mingen atı Ak-kula,
kiygen tonu Ak-kübö:
Ak-kulaǵa at cétpeyt,
Ak-kübögö ok ötpöyt!
Kaǵılap mingen Kara-kér,
bastırǵan colu kara cér!
Manas Manas bolǵonu,
manas atka kongonu,
Ak-kulaǵa at cétpeyt,
Ak-kübögö ok ötpöyt!
Atka mindiñ, Er Manas,
'Bastırǵan colun koolayn!' dép,
'Er Kökçönü coolayn!l dép,
'Ak-cobors çalamın!' dép,
'Kökçönün kök alaluu көp cılıkı
cayda ıloo kılamın!
Çıbıraǵan kulunun
suuǵa kiyrip kélémin!

Bir çok sürüler toplandı,
Rus'tan başka milletler hep,
Manas'ın hükmüne girdi,
Ak daǵa çıkıp ahdetti.
Rus'tan başka hep milletler
Manas'a gelip baş vurdu.
Bu steplerde badem yok,
Manas'a çıkacak adam yok.
Coloy'u yolda yenerек
halkın içine girdi.
Çinlinin ince burunlu Konur-bay'ını
kılıçla devirdin, Manas.
Sart'ın yurdunu çiğnedin,
Kalça kavmini kaçırдын,
Kızıl-baş'ı inlettin,
Ak-padışa'ya hediye eyledin!
Ak direkli kızıl tuğun
üzerinden ak bayrak yükseldi,
kırk yiğidi götürüp
Acıbay yiğide emrettin,
Almambet'e seslendin,
kılıcın var elinde,
Manas, erliǵi var yüreğinde.
Yüreklери kuvvetlendi,
kırk yiğit kolları sıvadı,
turna kuşunun karası,
güçlülerini kuvvetlisi,
alpler şasırap kalmıştı,
artık Manas'a kamçı kaldıramadı.
Ata bindi ise atı yürümedi
Er Manas'ın karşısına
bir daha kimse çıkamadı,
aydınından ay korktu,
ışığından gün korktu,
ay bulutlara saklandı,
güneş buluta sığındı!
bindiǵi at Ak-kula,
giydiǵi zırh ak zırhtır,
Ak-kulasına at yetişmez,
zırhına hiç ok işlemez,
kara atına binince
yer yüzü simsiyah olur!
Manas Manas olalı,
Manas ata konalı,
Ak-kulasına at yetişmez,
zırhına hiç ok işlemez!
Ata bindin, Er Manas,
"Yoluma gideyim!" dedin,
"Kökçö ile vuruşayım!" dedin,
"Ak kaplanı yakalıyayım!" dedin,
"Kökçö'nün kök alaca sürüsünü
yaz gününde burayım!
Tay sürülerini
su başına sürdüreyim!

y'ını

- Азынаган айгырын
аңга салып аламын!
Шыңкылаган бээни
100 орусак саап келемин!
Жергелеп келген Көкчөнүн
жеке сайып аламын!
Тонун тон кыламын,
атын ылоо кыламын,
105 азыгын атка тартамын!
Айтында Күрөңчүлөй күлүгүн
Ак-пайшага алып тартамын,
ат жүгөндү тартамын!
Ак-падыша айтканы-минен боломун!
110 Жаркыраган жайда бар-
Ак-падыша мaa кеңеш айткан соң,
maa кайрып кеп кайда бар?
Андаганым аркал, кулжа, кийк тир,
Ак-падыша Ала-тоодан бийк тир.
115 Ак-падыша кеңеш айткан соң,
Манаска камчы
чабар киши кайда бар.
Ак-кула атым ток болгон:
Ак-падыша-мен аркалап турган соң,
maa урушар киши жок болгон-
120 батыр Манас аркасы!
"Кар жастанып мал таптым,
Каныкей жыргалды көрсүн!" деп,
"Мус жастанып мал таптым,
букарам жырғап жүрсүн!" деп,
125 "кыялуу жерден жылкы алдым,
кырк чором жырғап жүрсүн!" деп-
Алып жийлып келгенде,
башын койдой кесемин,
канын кара суудай төкөмүн!
130 Тонун тонго кыламын,
атын ылоо кыламын!
Каркаралуу кыстарын
ач билектен аламын,
олжо алып келемин!
135 Алмамбеттей чоромо,
aa соогат беремин!
Көкчө көп ала жылкы бар,
жийп терип айдадым,
жибектен кылган желкасин
140 канжыгама байландым,
көтүнөн кууп келген Көкчөнү
тосуп туруп сайгамын!"
Алдындагы Күрөңчү
Көкчө келди көтүнөн,
145 бу Манасты чакырат:
'Айдаган жылкың алты сан
тең аралга конолу!
Тең бөлүшү алалы!
Кууган жылкың жети сан
- Азынаган айгырын
аңга салып аламын!
Шыңкылаган beeni
orusak saap kélemin!
Cérgelep kélgen Kókçönün
céke sayıp alamın!
Tonun ton kılamın,
atın iloo kılamın,
aziğın atka tartamın!
Aytında KÜRÖŃçülöy külügün
Ak-payşağa alıp tartamın,
at cügöndü tartamın!
Ak-padişa aytkanı-minen bolomun!
Carkırağan cayda bar-
Ak-padişa maa kéñeş aytkan soñ,
maa kaytıp kép kayda bar?
Añdağanım arkal, kulca, kiyk tir,
Ak-padişa Ala-toodan biyk tir.
Ak-padişa kéñeş aytkan soñ,
Manaska kamçı
çabar kişi kayda bar.
Ak-kula atım tok bolğon:
Ak-padişa-men arkalap turğan soñ,
maa uruşar kişi cok bolğon-
batır Manas arkası!
"Kar castanıp mal taptım,
Kanıkéy cırğaldı körsün!" dép,
"Mus castanıp mal taptım,
bukaram cırğap cürsün!" dép,
"kıyaluu cérden cılkı aldım,
kırk çorom cırğap cürsün!" dép-
Alıp ciyılıp kélgenде,
başın koydoy késemин,
kanın kara suuday tökөmün!
Tonun tonğo kılamın,
atın iloo kılamın!
Karkaraluu kıstarın
aç bilekten alamın,
olco alıp kélemin!
Almambéttey çoromo,
aa sooğat béremин!
Kókçö көp ala cılkı bar,
ciyp térip aydadım,
cibekten kılğan célkasın
kancığama baylandım,
kötünön kuup kélgen Kókçөнü
tosup turup sayğamın!"
Aldındağı KÜRÖŃçü
Kókçö keldi kötünön,
bu Manastı çakırat:
'Aydağan cılkıñ altı san
téñ aralğa konolu!
Téñ bölüşü alalı!
Kuugan cılkıñ céti san
- Azılı aygır kişnetmesinden,
canavar izleri bulayım!
Ağlayan kısrak kişnemesinden
tay yokken süt sağayım,
konup gelen Kókçö'yü
tek başıma yere vurayım,
elbiselerini giyeyim,
atna yük yükleteyim,
aziğın atıma vereyim!
Yürük atı KÜRÖŃçü'yü
Ak-padişa'ya hediye edeyim,
malını mülkünü alayım,
Ak-padişa'nın dediğini yapayım.
Yazın güneş güzel parlar,
Ak-padişa benimle görüştüğüne göre
bana artık kim karışabilir?
Avladığım argal, dağ koçu, geyikdir,
Ak-padişa Ala-dağ'dan büyüktür.
Ak-padişa benimle görüştüğüne göre
Manas'a kamçı çarpacak
kişi nerede var?
Ak-kula atım doydı
Ak-padişa bana arka oldukça
benimle vuruşacak kişi yok artık,
ben, bahadır Manas,
karlı dağlarda yatıp mal buldum,
Kanıkey mesut yaşasın diye,
buzlu yamaçlara yatıp mal buldum,
fukaram mesut yaşasın diye,
kayalardan at sürüsü aldım,
kırk yiğidim de mesut olsun diye.
Alpler toplanıp gelince
başını koyun gibi keserim ben,
kanlarını sular gibi akıtırım,
giyimlerini giyerim,
atlarına yük vururum.
Başı sorguçlu kızlarımı
ince bileklerinden tutarım,
yurda esir götürürüm.
Yiğidim Almambet'e
verir, hediye ederim!
Kókçö'nün kula atı çok,
hepsini yakaladım ben,
ipekten tay yularını
eğerime bağladım,
arkamdan gelen Kókçö'ye
karşı çıkıp vuruşurum!"
Altında atı KÜRÖŃçü
Kókçö arkasından geldi,
Er Manas'ı çağırdı:
"Aldığın altı at sürüsü ile
düzlük yere konalım,
bölüşüp yarı yarıya alalım!
Aldığın yedi at sürüsü ile

- 150 тең аралга конолу!
Тең бөлөшү алалы!
Токсон тору жорго бар,
торооңа бөлөк ал!
Алтымыш ала жорго бар,
ак-сакалдуу атаңа бөлөк ал!
155 Жетимиш ала жорго бар,
жен аягын алгын,
торооңа бөлөк ал!
Манас Көкчө мыны айтат:
160 'Өкөмүстүн бүрөмүс,
бүрөмүс калбайлы.
Түптү болбоймун!
Мен аралга конбоймун,
тең бөлүшү албаймын,
165 түптү саа бербеймин!
Алың келсе, алып кан!
Алың жетпесе, коңшуй иттей
каңшылай туруп кал!
'Мал үчүн өлгөн ит, Манас,
мал үчүн өкө өлгөлү!
170 Он эки дүрмөт көтөргөн
от чыгар кара мылтыкты
өс колуңа берейин!
Кочуштап окту куюп ал!
Табактап дары салып ал!
175 Алакандай ак төшүм
андай ачып берейин!
Мылтык-минен атыб-бак!
Мени атып өлтүрсөң,
бу жылкымды айдап кел!
180 Өлтүр'албай сен турсаң,
зорлугуңа болбоймун!
АА Манас айтты дейт:
'Типти сени корукпаймын
сайышканын сайышкан,
185 атышканын атышкан,
урушканын урушкан,
өлөр-өлгүчө кармашамын,
мылтык-минен атышамын,
кылыч-минен чабышамын!
190 Атышсаңда корукпаймын,
чабышсаңда корукпаймын!
Кешене бууган белим бар,
кийген күбө тонум бар!'
Ак-кулага минди, дейди,
195 Ак-күбөсүн кийди, дейди
аттанып чыкты бу Манас.
Айдар-кан уулу Эр Көкчө
Күрөңчү атын минди, дейди,
кулгун тонун кийди, дейди.
200 Бу жактан чыкты Эр Көкчө,
бу жактан чыкты Эр Манас,
өкөө келди маңдайлашып,

tēñ aralğa konolu!
Tēñ bölöşü alalı!
Tokson toru corĝo bar,
torooña bölök al!
Altımış ala corĝo bar,
ak-sakalduu ataña bölök al!
Cétimiş ala corĝo bar,
cen ayağın alğın,
torooña bölök al!
Manas Kökçö mını aytat:
'Ökömüstün bürömüs,
bürömüs kalbaylı.
Tüptü bolboymun!
Mén aralğa konboymun,
tēñ bölüşü albaymın,
tüptü saa bərbeymin!
Alıñ kélse, alıp kan!
Alıñ cétpeşe, koñşuy ittey
kañşılaj turup kal!'
'Mal üçün ölgön it, Manas,
mal üçün ökö ölgölü!
On éki dürmöt kötörgön
ot çığar kara mılıtkı
ös koluña béreyin!
Koçuştap oktu kuyup al!
Tabaktap darı salıp al!
Alakanday ak töşüm
anday açıp béreyin!
Mılıtk-minen atıb-bak!
Méni atıp öltürsöñ,
bu cılıkımdı aydap kél!
Öltür'albay sén tursañ,
zorluğuña bolboymun!'
Aa Manas ayttı déyt:
'Tipti séni korukpaymın
sayışkanın sayışkan,
atışkanın atışkan,
uruşkanın uruşkan,
ölör-ölgüçö karmaşamın,
mılıtk-minen atışamın,
kılıç-minen çabışamın!
Atışsañda korukpaymın,
çabışsañda korukpaymın!
Kéşene buuğan béliм bar,
kiygen kübö tonum bar!'
Ak-kulağa mindi, déydi,
Ak-kübösün kiydi, déydi
attanıp çıktı bu Manas.
Aydar-kan uulu Ér Kökçö
Küröñçü atın mindi, déydi,
kulğun tonun kiydi, déydi.
Bu caktan çıktı Ér Kökçö,
bu caktan çıktı Ér Manas,
ököö kélди mañdaylaşıp,

düzlük yere konalım,
bölüşüp yarı yarıya alalım!
Doksan doru yürük var,
onların hepsini sen al!
Altmış yürük daha var,
bunu ak sakallı babana pay al!
Yetmiş ala yürük daha var,
bunlar da senin olsunlar,
bunu da hep sen al!"
Manas Kökçö'ye dedi ki;
"İkimizden biri yaşayıp,
öbürü şimdi ölmeli.
Ben senin fikrinde değilim,
barışmayı düşünemem,
malı paylaşmayı düşünemem,
sana bir şey veremem!
Kuvvetliysen hepsini al!
Alamazsan köpek gibi
geber kal!"
"Mal için ölen köpek Manas,
mal için ikimiz de geberelim!
On iki kurşun dayanır
ateşler saçan tüfeğimi
al eline ben vereyim!
İki avuç kurşun al koy!
Bir ölçü de saçma koy!
Ak göğsümü bir el kadar
açıp sana hazırlayım!
Tüfeğin ile çek de vur!
Vurup öldürebilirsen
sürülerimi al götür!
Fakat beni öldüremezsen
bu hakarete katlanmam!"
Manas ona dedi ki:
"Senden artık korkum yoktur,
vuruşalım, vuruşalım,
tüfek atışalım, atışalım,
güreşelim, güreşelim,
ölene kadar boğuşalım,
tüfek ile vuracağım,
kılıç ile vuracağım!
Benim kılıçtan korkum yok,
vuruşmadan korkum yok!
Kemerle boğulmuş belim var,
arkama giydiğim zırhım var."
Manas Ak-kulasına bindi,
ak zırhı da giyindi,
atına atladı Manas.
Aydar Han'ın oğlu Kökçö
atı Küröñçü'ye bindi,
deri elbiseyi giydi.
Kökçö ortaya fırladı,
Manas ok gibi saldırdı,
biri birine geçtiler,

- сүүлөспөй сөзүн таңдайлашып.
Өкөө келди жанаша-
- 205 Алмалы-тоо алаша!-
жакасына кармашты,
өрдө сүрөп кетти, дейди,
ылдый сүрөп кетти, дейди.
Соңдо Көкчө жалынат:
- 210 'Койо бергин жакамды!
Өрдө сүрөп бардың сен,
ылдый сүрөп бардың сен,
жылкымды тийп алдың сен,
кырк чорону кырдың сен!-
- 215 Кайны-минен кашташып,
катын-минен урушуп-
"Каныкканың жассын!" деп,
"Бир ачуунду бассын!" деп,
саа кайра камчы чаптымбы,
- 220 катуу кепти айттымбы?
Койо бергин жакамды!
Сен-де едеми Эр Манас!
Мен-де едеми Эр Көкчө!
Иттей болуп урушуп,
- 225 кулдай болуп жулушуп,
жаман аттуу болбойлу?
Өкөмүстүн бүрөмүс
мал үчүн өлмөк болдук!
"Кой! Кой!" десем, болбодуң,
- 230 мениң тилимиди албадың!
Он эки дүрмөт көтөргөн
от чыгар кара мылтыкты
Манастын колуна берди дейт,
табактап дары салды дейт,
- 235 кочууштап огун куйду дейт.
"Тарс!" дедире бир койду!
Көкчөнүн аты Күрөңчү
бу Көкчөнү көтөрүп
көк түтүн болуп кубулду!
- 240 Мындай Көкчө жүргөн жок,
мылтыгы бу Көкчөнү тийген жок!
Маңдайында Көкчө турат каткырып:
'От чыгар кара мылтыкты
менин колума бер!
- 245 Тамактап дары салайын
кочууштап огун куйайын!
Табылга бутак бол, Манас!
Татуу болуп туруп бер, Манас!
Мен сени тарс тең атайын!
- 250 Бек топчулап топчунду,
бек үпчүлөп үпчүндү,
ажалдын огу тийгенде,
токтотуп тургун, Ак-күбө!
Ачык жерге калбасын!
- 255 Огу жаңылып салбасын!
Манас, Манас, өлбөгүн!
- sүүлөспөй сөзүн таңдайлашып.
Ökөө keldi canaşa-
Almalı-too alaşa!-
cakasına karmaştı,
ördö süröp ketti, déydi,
ıldiy süröp ketti, déydi.
Soñdo Kökçö calınat:
'Koyo bérgin cakamdı!
Ördö süröp bardıñ sén,
ıldiy süröp bardıñ sén,
calkımdı tiyp aldıñ sén,
kırk çoronu kırdıñ sén!-
- Kaynı-minen kaştaşıp,
katın-minen uruşup-
"Kanıkkaniñ cassın!" dép,
"Bir açuunıdu bassın!" dép,
saa kayra kamçı çaptımbı,
katuu képti ayttımbı?
Koyo bérgin cakamdı!
Sén-de edemi Ér Manas!
Mén-de edemi Ér Kökçö!
Ittey bolup uruşup,
kulday bolup culuşup,
caman attuu bolboyлу?
Ökömüstüñ bürömüs
mal için ölmök bolduk!
"Koy! Koy!" désem, bolboduñ,
méniñ tilimidi albadıñ!'
On éki dürmöt kötörgön
ot çığar kara mıltıktı
Manastın koluna bérdi déyt,
tabaktap darı saldı déyt,
koçuuştap oğun kuydu déyt.
"Tars!" dédire bir koydu!
Kökçönün atı Küröñçü
bu Kökçönü kötörüp
kök tütin bolup kabuldu!
Mınday Kökçö cürgön cok,
mıltığı bu Kökçönü tiygen cok!
Mañdayında Kökçö turat katkırıp:
'Ot çığar kara mıltıktı
ménin koluma bér!
Tamaktap darı salayın
koçuuştap oğun kuyayın!
Tabılğa butak bol, Manas!
Tatuu bolup turup bér, Manas!
Mén séni tars téñ atayın!
Bék topçulap topçuñdu,
bék üpçülöp üpçüñdü,
acaldın oğu tiygende,
toktotup turğun, Ak-kübö!
Açık cerge kalbasın!
Oğu cañılıp salbasın!
Manas, Manas; ölbögün!'
- bir tek söz söyleşmediler.
İkisi karşılaşmıştı
Almalı-dağ'ın yanında!
Yakalarından tutarak
yukarı doğru çekiştiler,
aşağı doğru çekiştiler.
Sonunda yalvararak Kökçö dedi ki
"Koyuver artık yakamı,
yukarı doğru ezdin beni
aşağı doğru sürükledin,
sürülerimi aldın sen,
kırk yiğidimi aldın sen!
Kaynım ile savaşış
karım ile vuruştun!
"Hiddetini yatıştı!" dedim,
"Nefretini bastır!" dedim,
sana kamçım mı dokundı?
Kati bir söz mü söyledim?
Gel koyuver şu yakamı,
sen her zaman Er Manas'sın!
Ben de Er Kökçö'yüm daim!
Köpek gibi boğuşursak,
köle gibi döğüşürsek,
adımız fenaya çıkmaz mı?
İkimizden biri mutlak
bir mal için ölmeli mi?
Bırak, dedim, bırakmadın,
sözlerimi dinlemedin."
On iki kurşun dayanan
ateş saçan tüfeğini
Manas'ın eline verdi,
bir ölçü de saçma koydu,
iki avuç da kurşun koydu.
Pat! diye tüfeği boşalttı.
Kökçö'nün atı Köröñçü
Kökçö'yü havaya kaldırdı,
Kökçö gözlerden gaip oldu!
Kurşun ona değmemişti,
Kökçö gülerек karşısına çıktı:
"Ver şu ateş saçan tüfeği,
bir de ben ateş edeyim!
Ben de içine saçma koyup
iki avuç kurşun koyayım!
Tabılga dalı ol, Manas!
Orada dimdik dur, Manas!
Bir atışta seni vurayım!
Düğmelerini iyi ilikle,
bağlarını sıkı bağla,
ecelin oku değerse
ak zırhın onu tutsun!
Açık bir yerin kalmasın!
Ok yanılıp dalmasın!
Manas, Manas ölmesin."

- Көкчө "Тарс!" коюп бир атты, дейт!
Манастын жүрөгүн тийди, дейт!
Ошу минген Ак-кула
- 260 Көтөрүп алып кашты, дейт.
Көкчө көтүнөн чакырат:
"Эри жаңгыс сен эдең, Манас,
атамнын жаңгыс мен эдем, Манас!
Сен жаңгыс-та мен жаңгыс-та Манас,
- 265 өкөбүстен жаңгыс, Манас-
кароол көргөн бу көсүм, Манас,
качып кессең не болду, Манас?
Маша тарткан бу колум
байланып калсаң не болду, Манас?
- 270 Чыны деген чыным бар,
чий ийлеген дарым бар-
өлгөн жанды тиргискен,
өчкөн отту тамыскан,
ак бактага ороп алган сарын бар,
- 275 ак бактага ороп алган дарым бар:
ичинден эзип берейин,
тышыңдан дары сүртөйүн!
Айктырып койо берейн!
Жолдо бөд'өлүп каласын, Манас!"
- 280 Ошу жаралуу болду бу Манас,
'Алда!' деп атка мингени,
алыска сапар жүргөнү:
жасаткан Кудай жарында,
Ак-падыша барында.
- 285 "'Кудай, кудай!" дегенден
Кудай мен-де дөчү эдем-
Кудай бөлөк турбайбы?'
Кудай да эбес бу Манас,
Кудайды алды оосуна.
- 290 "'Кожо, Кожо!" дегенден
Кудай мен-де дөчү эдем-
А Кудайым, а Кожом,
аманатка сабыр кой!
Айгыр жаак, кара тил,
айкырганы жолборстой
- 295 Ажыбай де, кантейн?
Качырганы кабландай
Алмамбет те, кантейн?
Караңгыда кабыр-кубур жүгүргөн
- 300 карсактын исин жаңылбас
Каман, Жойпур, эки уул!
Түндө түлкүнүн исин жаңылбай
Түрсүн, Тайлак, эки уул!
Элим, Сейт, эки уул!
- 305 Күлдүрдүн уулу Чалбайым,
Чалбайга жанаша жүргөн Балбайым!
Көк Серек-минен Сыргагым!
Алтымыш алты мал досум,
мал досумдун ичинде
- 310 кыяматтык Кара-токо жан досум!
- Көкчө "Tars!" koyup bir attı, déyt!
Manastın cürögün tiydi, déyt!
Oşu mingen Ak-kula
kötörüp alıp kaştı, déyt.
Kökçö kötünön çakırat:
'Éri cañgis sén édeñ, Manas,
atamnın cañgis mén édem, Manas!
Sén cañgis-ta mén cañgis-ta Manas!
Ben tekim, sen teksin, Manas,
ököbüsten cañgis, Manas-
karool körgön bu kösüm, Manas,
kaçıp kesseñ né boldu, Manas?
Maşa tartkan bu kolum
baylanıp kalsañ né boldu, Manas?
Çını dégen çınım bar,
çiy iylegen darım bar-
ölgön candı tırgıskın,
öçkön ottu tamıskan,
ak baktağa orop alğan sarın bar,
ak baktağa orop alğan darım bar:
içiñden ézip béreyin,
tışıñdan darı sürtöyün!
Ayktırıp koyo béreyin!
Coldo böd'ölüp kalasın, Manas!'
Oşu caraluu boldu bu Manas,
'Alda!' dép atka mingeni,
alıska sapar cürgönü:
casatkan Kuday carında,
Ak-padışa barında.
"Kuday, kuday!" dégenderen
Kuday mén-de döçü édem-
Kuday bölök turbaybı?'
Kuday da ébes bu Manas,
Kudaydı aldı oosuna.
"Koco, Koco!" dégenderen
Kuday mén-de döçü édem-
A Kudayım, a Kocom,
amanatka sabır koy!
Ayğır caak, kara til,
aykırganı colborstoy
Acıbay dé, kanteyn?
Kaçırganı kablanday
Almambét té, kanteyn?
Karañgıda kabır-kubur cügürgön
karsaktın isin cañılbas
Kaman, Coypur, éki uul!
Tündö tülkünün isin cañılbay
Türsün, Taylak, éki uul!
Élim, Séyt, éki uul!
Küldürdün uulu Çalbayım,
Çalbayğa canaşa cürgön Balbayım!
Kök Sérék-minen Sırgagım!
Altımış altı mal dosum,
mal dosumduñ içinde
kıyamattık Kara-toko can dosum!
- Kökçö "güüm!" diye tüfeği boşalttı,
Manas'ın yüreğine değdi,
bindiği Ak-kula
kaçıp oradan gitti.
Kökçö arkasından bağırdı:
"Sen tek er idin Manas,
ben de babamın tek oğlu idim, Manas!
Ben tekim, sen teksin, Manas,
ikimizden biri ölür, Manas,
iyi nişan alır gözüm, Manas,
kaçıp gitsen olmaz mıydı, Manas?
Tetiği elimle çektim, Manas,
niçin bağlanıp kaldın sanki, Manas?
Çini denilen bir kasem var,
kasemde güzel bir ilacım var,
ölüyü diriltir bu ilaç,
sönmüş ateşi alevlendirir,
pamukta saklı bir otum var,
pamukta saklı bir ilacım var,
ezip sana içireyim,
vücuduna da süreyim!
Seni iyileştireyim!
Yoksa yollarda kalırsın, Manas!"
Ağır yaralı Er Manas
Allah deyip atına atladı,
atını uzaklara sürdü:
yaratan Allah'a sığındı,
Ak-padışa'nın huzuruna çıktı.
"Allah, Allah!" demekten,
kendimi Allah sanmıştım,
Allah her şeyin üstünde değil mi?"
Er Manas Allah değildi, elbet,
yalvarıp Allah'ı çağırđı.
"Ey Allahım, Allahım!" demekten
kendimi Allah sanmıştım,
Allahım, büyük Allahım,
emanet canıma sabır ver!
Aygır yanaklı kara dilli,
kaplan gibi böğüren
Acıbay, söyle ne yapayım?
Yağmacı bir sırtlan gibi
Almambet, söyle ne yapayım?
Kara gecede koşarken
bozkır tilkisinin izini kaçırmayan
Kaman, Coypur, bu iki oğul,
gece tilki izini şaşmadan bulan
Türsün, Taylak, iki oğul!
Elim, Seyit, bu iki oğul!
Küldür'ün oğlu Çalbayım,
Çalbay'ın arkadaşı Balbayım,
Kök Serek ile sen Sırgak,
altmış altı mal dostum,
mal dostlarımnın içinde
kıyamete dek Kara-toko can dostum!

boşalttı,

n. Manas!

lanas?

Manas?

nas!

mi?"

mekten

n?

ayan

osium!

Көктүн жылдыс батыры,
суудан кундус батыры!-
Кырык чоронун эң
жаманы Тазбаймат,
самабарга чай кайнат!
315 Жийрма күндө, жийрма түндө,
жер алтында келгенмин,
кырк чором ошу жолдо табалмас:
о дүнөөгө барганда
азабын кантип тартайын?
320 Жер алтындан өткөрүп,
эл четине жеткирип,
анан өлсөм, болбойбу?
А Кудайым, а Кожом,
аманатка сабыр кой!
325 Көкчө чылбырын кармады:
'Токто! Токтой бер!
Токтой тур, Манас!
Тура бер! Тура-тура тур, Манас!
Үстүнө бу Манасты көтөрүп,
үстүнө бу Көкчөнү көтөрүп,
330 аспан булуттуу күндүн алдынан,
буундуу чөптүн үстүнөн
алып учуп жүрдү дейт!
Барып жерге түштү дейт.
Чылбырынан кармаган,
335 Көкчө тартып тура калды дейт-
Ак-куланын оосы
жарылып кетти дейт,
эңкейип Манас көрдү дейт-
кынындагы кылычын
сууруп алды дейт,
чылбыр кармап турган Көкчөнү
340 кылыч-минен чапты дейт-
Көкчө аттан түшө кашты дейт!
Көкчө минген Күрөнчү
белинен үзө чаап салды дейт!
'Өзүңдү чаап өлтүрсөм,
345 Алдага язык тыр!
Төрт буту саа төрт күн азык тыр!
Төрт бутун кактап
жеп кеткин а Көкчө!
Күрөнчү атың өлдү, карып тыр!
350 Төрт бычкагы төрт күндө
бу бутуңа чарык тыр!
Кырык чоро
кууган бир жылкын.
Айкырганы жолборстой
Ажыбай жылкыны кууп жүрөт.
355 Боз-адыр тоонун сеңридей,
үстүндө Кудай теңридей
Алмамбет жылкыны айдап жүрөт.
Көк-жал дөбөт бөрүдөй,
жөлөнүш сары-да керидей

Köktün cıldıs batırı,
suudan kundus batırı!-
Kırık çoronun eñ
camanı Tazbaymat,
samabarğa çay kaynat!
Cıyrma kündö, cıyrma tündö,
cér altında kélgenmin,
kırk çorom oşu coldo tabalmas:
o dünöögö barğanda
azabın kantip tartayın?
Cér altından ötkörüp,
él çétine cétkirip,
anan ölsöm, bolboybu?
A Kudayım, a Kocom,
amanatka sabır koy!'
Kökçö çılbırın karmadı:
'Tokto! Toktoy bér!
Toktoy tur, Manas!
Tura bér! Tura-tura tur, Manas!'
Üstünö bu Manastı kötörüp,
üstünö bu Kökçönü kötörüp,
aspan buluttuu күндүн aldınan,
buunduу çöptün üstünön
alıp uçup cürdü déyt!
Barıp cerge tüştü déyt.
Çılbırınan karmağan,
Kökçö tartıp tura kaldı déyt-
Ak-kulanın oosı
carılıp kétti déyt,
eñkeyip Manas kördü déyt-
kınıндағы kılıçın
suurup aldı déyt,
çılbır karmaп turğan Kökçönü
kılıç-minen çaptı déyt-
Kökçö attan түşö kaştı déyt!
Kökçö mingen Kүrөнçү
bélinen үze çaap saldı déyt!
'Özüñdү çaap öltүrsöm,
Aldağa yazık tır!
Tört butu saa төрт күн azık tır!
Tört butun kaktap
cép kétkin a Kökçö!
Kүrөнçү atın öldü, karıp tır!
Tört bıçkağı төрт күндө
bu butuña çarık tır!'
Kırık çoro
kuuğan bir cılkın.
Aykırğanı colborstoy
Acıbay cıkını kuup cüröt.
Boz-adır toonun señridey,
üstündö Kудay teñridey
Almambét cıkını aydap cüröt.
Kök-cal dөböt bөрүdөy,
cölönüş sarı-da kéridey

Gögün yıldız bahadırı,
suyun kunduz bahadırı!
Kırk yiğidin en
fenası Taz-baymat,
semaverde çay kaynat!
Yirmi günde, yirmi gecede
yer altından geldim ben,
kırk yiğidem o yolda sizi bulamazsam
öbür dünyaya varınca
azabını nasıl çekeyim?
Yer altından geçerek ben
yurt sınırına varınca
o vakit ölsem olmaz mı?
Ey Allahım, büyük Allah,
emanetin canıma sabır ver!"
Kökçö yulara yapışıp;
"Dur, dur,
nereye, ey Manas!
Dur, diyorum, dur, Manas!"
Manas'ı yukarı kaldırdı,
Manas da Kökçö'yü kaldırdı,
bulutlu güneş gök altında,
boğumlu otlar üstünde,
sarılışıp uçtular,
sonra yere düştüler,
yuları sımsıkı tutan
Kökçö atı durdurmuştu:
Ak-kula'nın
ağzı yarıldı,
Manas eğilip gördü,
kınından kılıcını
çekip,
yularları tutan Kökçö'yü
kılıcı ile çarptı.
Kökçö attan inip kaçtı,
fakat Kökçö'nün bindiği Kүrөнçү
belinin ortasından yarıldı:
"Seni öldürmek isteseydim,
günah işlemiş olurdum,
dört but sana dört gün azıktır,
bu dört butu kızart da sen,
yiyiver gitsin a Kökçö!
Körөнçү adlı atın öldü, garip kaldın.
Dört at bacağıнын, dört derisi
ayağıна çarıktır."
Kırk yiğidiyle sürünün
arkasından gitti.
Kaplan gibi uluyan
Acıbay sürüyü götürdü.
Boz-adır dağı tepesinin
üstündeki Hüda Tanrı gibi
Almambet sürüyü götürdü.
Kır yeleli erkek kurt sanki,
yamaçtaki dağ çaylağı sanki

- 360 Алмамбет айдап жүрөт:
'Жылкыны айдап барасың,
барып үйүмө жетерсиң!
Атекем ак сакалдуу Жакып-бай
тосуп чыгар алдындан,
- 365 карындашым Кардыгач
тосуп чыгар алдындан,
эне Багды-дөлөөт байбиче
сурап чыгар алдындан:
"Төдай Манас кайда?" деп.
- 370 Мен буруламын бу жолдон,
талдан түптү жарамын:
Ак-падыша улукка
мен учурашып келемин!
Ак-падыша улуктун
- 375 айтканы-минен болормун!'...
'Калчанын журтун какшатамын-
ачууланба, Падышам!
Кызыл-баш журтун кырамын-
кыйктаба Манаска!
- 380 Кытайдын журтун кырамын-
ачууланба Манаска!
Сарттын журтун сапырамын,
Кокондун журтун коркутамын,
Ындынын журтун ийлатамын-
ачууланба Манаска!
- 385 Ак-падыша, улугум,
Тежиктин журтун тербендеймин!
Ак-кула атым аа жаратамын!
Жан, жан бары барысын
- 390 бир оосума каратамын!
Аргымак атты ийремин,
Кытайдардын кыр мурундуу
Коңур-бай
аны барып аламын,
Падышадан сураймын!
- 395 Жетти жылы жөйү басып,
тер жыттанган Жолойду,
аны барып аламын:
жетмиш алыпты өлтүрүп,
кан жыттанган Жолойду,
- 400 аны барып аламын!
Кара токой эл кылган,
кар'үңкүр-де үй кылган
Агыш-минен Кожош бар:
аны барып аламын!
- 405 Жар кемердин арасы
абышка кемпир баласы,
тогус уулдун толугу,
Элема-байдын уулу Эр Төштүк,
Кудайдын бир эрин деген
бир уул Төштүк-
- 410 аны өзүм караттым!
Текечинин тектир сооры Көк-ала

Almambét aydap cüröt:
'Cilkını aydap barasıñ,
barıp üyüme cétersiñ!
Atekem ak sakalduu Cakıp-bay
tosup çığar aldıñdan,
karındaşım Kardıgaç
tosup çığar aldıñdan,
éne Bagdı-dölööt baybiçe
surap çığar aldıñdan:
"Töday Manas kayda?" dép.
Mén burulamın bu coldon,
taldan tüptü caramın:
Ak-padışa ulukka
mén uçuraşıp kélemin!
Ak-padışa uluktun
aytkanı-minen bolormun!'...
'Kalçanın curtun kakşatamın-
açuulanba, Pağışam!
Kızıl-baş curtun kıramın-
kıyktaba Manaska!
Kıtaydın curtun kıramın-
açuulanba Manaska!
Sarttın curtun sapıramın,
Kokondun curtun korkutamın,
İndının curtun iylatamın-
açuulanba Manaska!
Ak-padışa, uluğum,
Téciktin curtun térbendeymin!
Ak-kula atım aa caratamın!
Can, can barı barısın
bir oosuma karatamın!
Arğımak attı iyremin,
Kıtaydardın kır murunduu
Koñur-bay
anı barıp alamın,
Pağışadan suraymın!
Cétti cılı cöyü basıp,
tér cıttanğın Coloydu,
anı barıp alamın:
cétmış alıptı öltürüp,
kan cıttanğın Coloydu,
anı barıp alamın!
Kara tokoy él kılğın,
kar'üñkür-de üy kılğın
Ağış-minen Kocoş bar:
anı barıp alamın!
Car kémerdin arası
abişka kémpir balası,
toğus uuldun toluğı,
Éléma-baydın uulu Ér Töştük,
Kudaydın bir érin dégen
bir uul Töştük-
anı özüm karattım!
Tékéçinin téktir soorı Kök-ala

Almambet çekti sürüyü geri.
"Yılıkıy şimdi sürüp
benim evime gidersin!
İhtiyar babam Cakıp-bay
seni karşılamaya çıkar,
kız kardeşim Kardıgaç
seni karşılamaya çıkar,
anam Bagdı-dölöt baybiçe
şöyle sorup karşına çıkar:
"Dağ gibi Manas nerede?" der.
Ben artık bu yoldan dönüyorum,
sögütten kökü yarayım.
Ulu Ak-padışa'ya ben
gideyim de geleyim.
Bu ulu Ak-padışa'nın
dediklerini yapayım!"...
"Kalça halkını inleyeyim,
hiddet etme padişahım!
Kızıl-baş yurdunu kırayım,
gazap etme Manas'a sen!
Çin halkını da ezeyim,
Manas'a sakın kızma sen!
Bütün Sartları mahvedeyim,
Hokandlıları korkutayım,
Hint kavmini inleyeyim,
sakın Manas'a kızma sen!
Ak-padışa, ulu han,
Tacik kavmini ezeyim!
Ak-kula atımı hazırlayayım!
Canları, bütün insanları,
bir sözüme mahkum edeyim!
Cins atları toplayıp
Çinlilerin ince burunlu
Konur-bay'ını
gidip esir alayım,
padişaktan izin alayım!
Yedi sene yol yürüyeyim!
Ter kokan Coloy'u ben
varıp onu alayım,
yetmiş tane at öldürüp
kan kokan Coloy'u ben
varıp onu alayım!
Kara orman kadar halkı olan,
kara vadi gibi evi olan,
Ağış ile Kocoş var,
varıp onu alayım!
Yar kemerin yamacında,
iki ihtiyarın çocuğu
dokuz oğulun en sonuncusu,
Eleman-bay'ın oğlu Er Töştük var,
Bu Hüda pesend
Er Töştük'ü
onu da kendim mağlup ettim!
Almambet Tekeçi'nin atı Kök-ala'yı

- сураганда бербеген,
Текечинен алган даң-минен,
алтымыш тогус мал-минен,
415 кара куйрук нар-минен,
балалуу жубан күң-минен-
ошу Көк-ала Алмамбет сураган,
сураганда аа бербеген,
Алмамбет тарынган,
420 ошу Көкчөнүн өзү мактанган
"Көк-аламды аа бербеймин!
Текечиден ойнош ойноп алгамын,
чындаса чындап тартып алгамын,
ойнош ойнок алгамын,
425 окшош зордук кылгамын!"
Алмамбет туруп айкырат:
"Өзү боюңду зордойсуң,
Текечини кордойсуң,
маа нек'ани кыласың?"
430 "Катын алып бердим!" деп,
"Кайрылбаймын катынга-
катын жолдо болучу,
бала белде болучу,
Мен аттанып аа кетемин,
435 Ногойлордун Эр
Жамгырчы Султан бар,
аа жолдош боломун,
анда калган бир катын,
мен теңдикте көнөмүн!"
Сени-минен олутумда
бирге олтурсам,
440 Көк-алаңды бербейсиң!
Көк-ала токпу эде?
Мен бир жылкыча жокпу эдем?
Мени жөйү жүрөт дейсиңбе,
жөйүдөн өлөт дейсиңбе?
445 Бир атты кандай менден аяйсың-
Көк-аланың тышы түк, ичи бок:
алал өлсө, бир казан эт,
арам өлсө, ит-минен кушка жем!
Көк-алача болбодум,
450 көңүлүм калды Көкчөдөн!
Мен Манаска барбасам,
барып жолдош болбосом!
Манас акылына жеңдирип,
ак сөзүнө көндүрүп,
455 аттанып сапар жүргөндө!"
Алмамбет
үчүн жүрдүм мен,
Эр Көкчөнүн жылкын алдым мен.
Эр Көкчө-минен урушуп,
кулдай болуп жулушуп
460 күрөң атын өлтүрдүм!
Кытайды кыргын кыламын,
Кызыл-баш журтун кыйнамын,
- сураганда бербеген,
Тékéçинен алган даң-минен,
алтмыш тогус мал-минен,
kara kuyruk nar-минен,
balaluu cuban küñ-минен-
oşu Kök-ala Almambét surağan,
surağanда аа бербеген,
Almambét тарынган,
oşu Kökçönün özü мактанған
"Kök-alamdı аа бербеймин!
Tékéçиден ойнош ойнор алгамын,
çындаса çындап tartıp алгамын,
ойнош ойнор алгамын,
okşoş zorduk kılğамын!"
Almambét turup айкырат:
"Özü boyuñду zordoysuñ,
Tékéçини kordoysuñ,
maa nek'ani kılasyñ?"
"Katın alıp bérdim!" деп,
"Kayrılбаймын katinga-
katın coldo болучу,
bala béлде болучу,
Mén attanıп аа kетемин,
Nogoylordun Эр
Camgirçi Sultan бар,
aa coldoş bolomun,
anda kalğan bir katın,
mén teñdikte könömün!"
Séni-минен olutumda
birge oltursam,
Kök-alañды bérbeysiñ!
Kök-ala tokpu éде?
Mén bir cılkıça cокpu éдем?
Méni cöyü cüröt déysiñbe,
cöyüdön ölot déysiñbe?
Bir атты kандай méнден аyaysiñ-
Kök-alañın тышы түк, içи bok:
alal ölsö, bir казан эт,
aram ölsö, it-минен kuşka cém!
Kök-alaça болbodum,
köñülüm kaldı Kөkçödön!
Mén Manaska барbasam,
barıp coldoş болbosom!
Manas akılıна cеñdirip,
ak sözünö köndürüp,
attanıп сапар cürgөndö!"
Almambét
üçün cürdüм mén,
Er Kөkçönün cılkın aldım mén,
Er Kөkçö-минен uruşup,
kulday болup culuşup
küröñ atın öltürdüм!
Kitaydı kırğın kılамын,
Kızıl-baş curtun kыynamın,
- istedi ama bu da ona vermedi.
Tekeçi'den ün yaparak aldığı
altmış dokuz mal ile,
kara kuyruklu deve ile,
çocuklu cariye ile,
Kök-ala'yı istedi Almambet.
İstedi, öteki vermedi.
Almambet de darıldı.
Kökçö şöyle öğündü:
"Kök-ala'yı ona vermedim!
Tekeçi ile oynaş ettim,
hakkımdı onu ben aldım.
Onu kendime oynaş yaptım.
Böylece işte cebir kullandım!"
Almambet kalktı, haykırdı:
"Kendini övüyorsun,
Tekeçi'yi küçük düşürüyorsun,
bana ne etmiş olursun?
Bir kadını verince
o kadına dönmem geriye,
kadın yolda pek çoktur,
hepsinin karnında çocuk var.
Ata binip gideyim ben.
Nogayların bir Er
Camgirçi sultanı var,
ona yoldaş olurum ben,
orada bir kadın kaldı,
gider onu isterim ben.
Seninle bir yerde
oturduk ama
yine atı vermezsin!
Kök-ala'n doydı mu?
Ben bir ata değmez miyim?
Bana yaya yürü der misin?
Yaya yürü, öl der misin?
Bir atı benden nasıl esirgersin?
Kök-ala'nın dışı yün, içi bok.
Helal ölse bir kazan et.
Haram ölse köpeklere, kuşa yem!
Ben bir Kök-alaca'ya değmez miyim!
Darıldım Kөkçö'ye!
Varıp Manas'a dönmezsem,
Manas'a yoldaş olmazsam, aşkolsun!
Manas'ın aklına uyacağım,
bilgili sözlerine güveneceğim
ata binip sefere çıktığımda."
"Ben, Manas, Almambet
için çıkmıştım,
Er Kөkçö'nün sürüsünü aldım ben,
Er Kөkçö ile kavga edip,
köleler gibi dövüştüm,
rahvan atını öldürdüm!
Çinlileri boğazladım ben,
Kızıl-baş yurdunu inlettim,

m,

ik var,

k-ala'yı

- Бндынын журтун ийлатамын,
 Тежиктин элин тербендеймин!
 465 Ак-падыша элине
 оосы түктүү Оруска
 ичерине аш койгон,
 ар башына чаш койгон!
 Ак-падыша элине
 470 типти өзүм катылбаймын,
 кешене бууган бел болдум:
 Ак-падыша элине
 урушпастан эл болдум!
 А жолборстой Падышам,
 475 кайда камчың чабалбайт?
 Бастырсаң, жолуң коо-да жок,
 Ак-падыша элине
 уруша-тугун жоо-да жок!
 Манас Ак-падыша алдына,
 480 Манас арызын айтты дейт.
 Ак-падыша айтты дейт:
 'Өңгө алыптын барына
 кылбаганды кылгын!' дейт,
 'Ашык барын атынба!
 485 Ак-падыша журтуна
 түптү Манас катылба!
 Акылың чачып катылсаң,
 түптү маа тарында!
 Аты жокко ат берсең
 490 тону жокко тон берсең,
 ашы жокко аш берсең-
 көкүрөк барда жөтөлөр-
 сени Кудай көтөрөр,
 буйрган даам ашатар,
 495 Кудай жүскө жашатар,
 от жакалай баш берер,
 өмрү узак жаш берер,
 бу дүнөө кештеп жүр!
 Менин ошу кебим эштип жүр!
 500 Менин бу кебимди унуссаң,
 жашыңда өлөрсүң, Манасым!
 Ар дүнөөнү жасаган,
 Ак-падыша дегени
 Кудай үлкөн жасаган,
 505 Кудай Ак-падышаны зор кылган
 Ачуум келсе коркутамын,
 Кытайдын юртун кыйнамын!
 Ала-тоодай Эр Манас
 Падыша-минен эл болсоң!
 510 Айдай кашым керегемин!
 Ак-падыша мен улук
 эки кайш, бир тискин
 Манастын өс колуна бергемин!
 Манас үйгө барган соң,
 515 атаккаси Жакып-бай
 тосуп чыкты Манасты:
- Indının curtun iylatamın,
 Téciktin élin térbendeymin!
 Ak-padışa éline
 oosi tüktüü Oruska
 içerine aş koyğon,
 ar başına çaş koyğon!
 Ak-padışa éline
 tipti özüm katılbaymın,
 kéşene buuğan bél boldum:
 Ak-padışa éline
 uruşpastan él boldum!
 A colborstoy Pağışam,
 kayda kamçıñ çabalbayt?
 Bastırsañ, coluñ koo-da cok,
 Ak-padışa éline
 uruşa-tuğun coo-da cok!
 Manas Ak-padışa aldına,
 Manas arızın ayttı déyt.
 Ak-padışa ayttı déyt:
 'Öñgö alıptın barına
 kılbağandı kılğın!' déyt,
 'Aşık barın atınba!
 Ak-padışa curtuna
 tüptü Manas katılba!
 Akılıñ çaçıp katılsañ,
 tüptü maа tarında!
 Atı cokko at bérseñ
 tonu cokko ton bérseñ,
 aşı cokko aş bérseñ-
 kökürök barda cötölör-
 séni Kудay kötörör,
 buyrğan daam aşatar,
 Kудay cüskö çaşatar,
 ot cakalay baş bérer,
 ömrü uzak çaş bérer,
 bu dünöö kéştep cür!
 Ménin oşu kébim éştіp cür!
 Ménin bu kébimdi unussañ,
 çaşıñda ölörsüñ, Manasım!
 Ar dünөөnü casağan,
 Ak-padışa dégeni
 Kудay үlkön casağan,
 Kудay Ak-padışanı zor kılğan!
 Açuum kélse korkutamın,
 Kıtaydın yurtun kıynamın!
 Ala-tooday Ér Manas
 Pađıша-minen él bolsoñ!
 Ayday kaşım kérgemin!
 Ak-padıша mén uluk
 éki kayş, bir tiskin
 Manastın ös koluna bérgegin!
 Manas üygö barğan soñ,
 atakkasi Cakıp-bay
 tosup çıktı Manastı:
- Hintlinin yurdunu ağılattım hep,
 Tacik kavmini yere serdim!
 Ak-padışa'nın milletine
 ağızı tüylü Rusların ben
 önüne yiyecek aş koydum,
 Başının tüyü sık olan
 Ak-padışa'nın kavmiyle
 hiç bir vakit kavga etmem.
 Kemerine bel oldum ben,
 Ak-padışa'nın kavmiyle
 vuruşmam, dargın yaşamam.
 Kaplan doğan pağışahım,
 kamçıñ nerelere varmaz?
 Toprağının sonu yoktur!
 Ak-padışa'nın kavmiyle
 vuruşacak millet yoktur!"
 Ak-padışa'nın öntünde
 Manas böylece arz etti.
 Ak-padıша ona dedi ki:
 "Öbür alplerin hepsine,
 ne yaparsan yap fakat
 yiyecekleri mahvetme!
 Ak-padışa'nın kavmiyle
 dargınlık çıkarma Manas!
 Akını kaçırıp kavga edersen
 sakın gelip bana kızma!
 Atsızlara et veren sen,
 elbisesizlere elbise veren,
 aç kalanlara aş veren sen!
 Göğsü hastalar öksürür!
 Tanrı seni yükseltir, bil,
 yiyecek aş da gönderir,
 seni yüz sene yaşatır.
 ocağının etrafına başlar gönderir
 Sana uzun ömür verir,
 bu dünyaya kulak verme!
 Dediğimi iyi işit!
 Dediğimi unutursan
 genç ölürsün Er Manas!
 Bütün dünyayı yaratan
 adı Ak-padıша olan
 hanı da Tanrı yükseltti,
 onu da Tanrı yüceltti!
 Kızarsam ben, korkuturum hem
 Çin halkını ezerim ben!
 Ala-dağ gibi Er Manas
 Bu pađıша ile iyi geçin!
 Ay gibi kaşımı çatarım!
 Ben ulu Ak-padıша,
 iki kayışla bir dizgini
 Manas'ın öz eline verdim!"
 Manas yurduna dönünce
 babası Cakıp-bay
 oğlu Manas'ı karşıladı:

- р,
- 'Ала-тоодай Манасым!
Кырк чоро үйгө келгенде,
үч айдан бери көрүнбей
520 кайда жүрдүң кулунум?
Асыл тууган Эр Манас
алдынан туруп айтты дейт:
'Кан атам Жакып-бай,
Көкчөнүн бу жылкыны кууп алганда,
525 көтүнүн келген куугунун
сайып салганда,
алтын барын алганда,
Кытайды кырып салганда,
Жолойду жолдон чапканда,
Жамгырчын жалындырып келгенде,
530 Агыш-минен Кожошту
айдап алып келгенде,
Аю-кем-минен Боо-бекти
айдап алып келгенде,
Эгиш-минен Сегишти
535 байлап алып келгенде,
Эр Көк-койон, Бай-мамат
эрчип кошо келгенде,
ошунун Ак-кула атын жараттым,
алыптыр барын бир оосума
караттым,
540 алтындан курак курадым,
Ак-падыша улуктан
барып кеңеш сурадым,
"Ак-кула атың ток болсун!
Менден, сенден улуу жок болсун!
545 Саа кайры камчы чапканда
Ак-падыша барында
башын койдой кесип ал!
Канын кара суудай төгүп ал!
Төгөрөк элдин барысын
550 Манас сен коркутуп алдың" деп,
"Ак-падыша элиме
түптү Манас катылба!-
О Манасым, уктуңбу?
Мениң элиме катылсаң,
555 батам урар Манасты!"
Дүүм алыптан корукпаймын,
баягыдай жортпой-мун!
Кайыптын кысын Кара-бөрүк
кармап алдым таладан:
560 Шооруктун кысын Акылай
олжолоп алдым коргондон-
кысалгандай болбодум,
кысы койнун көрбөдүм!
Кана ата Жакып-кан,
565 аргымак атын тистеткин,
аттанып кысты истеткин!
Мен жакшы катын алайын,
кысы койнун көрөйүн!"
- 'Ala-tooday Manasım!
Kırk çoro üygö kélgenде,
üç aydan béri körünbey
kayda cürdüñ kulunum?
Asıl tuuğan Ér Manas
aldınan turup ayttı déyt:
'Kan atam Cakıp-bay,
Kökçönün bu cılkını kuup alğanda,
Kötünün kélgen kuuğunun
sayıp salğanda,
altın barın alğanda,
Kıtaydı kırıp salğanda,
Coloydu coldon çapkanda,
Camgirçin calındırıp kélgenде,
Ağış-minen Kocoшту
aydap alıp kélgenде,
Ayu-kém-minen Boo-békti
aydap alıp kélgenде,
Égiş-minen Ségiшти
baylap alıp kélgenде,
Ér Kök-koyon, Bay-mamat
érçip қошо kélgenде,
oşunun Ak-kula atın carattım,
alıptır barın bir oosuma
karattım,
altından kurak kuradım,
Ak-padıша uluktan
barıp kéñeş suradım,
"Ak-kula atñ tok bolsun!
Ménden, sénden uluu çok bolsun!
Saa kayrı kamçı çapkanda
Ak-padıша barında
başın koydoy késip al!
Kanın kara suuday tögüp al!
Tögörök éldin barısın
Manas sén korkutup aldñ" деп,
"Ak-padıша élime
tüptü Manas katılba!-
O Manasım, uktuñbu?
Méniñ élime katılсаñ,
batam urar Manastı!"
Düüm alıptan korukpaymın,
bayağıday cortpoy-mun!
Kayıptın kısın Kara-börük
karmaп aldım taladan:
Şooruktun kısın Akılay
olcolop aldım korğondon-
kısılğандay bolbодum,
kısı koynun körbödüm!
Kana ata Cakıp-kan,
arğımak atın tistetkin,
attanıп kıstı istetkin!
Mén cakşı katın alayın,
kısı koynun köröyün!"
- "Ala-dağ gibi yüce Manasım,
kırk yiğidin eve döndüler,
sen üç aydır görünmedin,
nerede kaldın yavrucuğum?"
Asil doğan Er Manas
önünde durup dedi ki:
"Han babacığım, Cakıp-bay,
Kökçö'nün sürüsünü alırken
arkamdan geleni
boğarken
hep altınları almıştım,
Çinlileri helak ettim,
Coloy'u yolda yağma ettim.
Camgirçi'yı yalvarttım ben,
Ağış ile Kocoşu da
önüme katıp götürdüm.
Ayu-kem ile Boo-bek'i de
önüme katıp götürdüm.
Egiş ile Segiş'i de
bağlayıp getirdim.
Kök-koyon'la Bay-mamat'ı
yanıma katıp götürdüm,
böylece atım Ak-kula'yı zayıflatım,
alplerin hepsini sözüme
tabi ettim.
Altından halı dokudum,
ulu Ak-padıша'ya gidip
ondan bir akıl sordum ben.
"Atın her zaman tok olsun!
benden senden bir ulu kimse olmasın!
Sana kamçı atan olursa,
ben Ak-padıша olup yaşadıkça
başını koyun gibi kes al!
Kanını su gibi akıt gitsin!
Milletleri baştan başa,
Manas sen korkuya saldın,
bu Ak-padıша'nın kavmine sen
sakın el süreyim deme.
Anladın mı, ey Er Manas?
Kavmime bir dokunursan
bedduam seni mahveder!" dedi.
Hiç bir alpten korkmam ben,
eskisi gibi düşman çıkmam ben artık.
Kayıp'ın kızı Kara-börük'ü
yakaladım ovadan,
Şooruk'un kızı Nakılay'ı
ganimet aldım bir kaleden.
Henüz hiç bir kız almadım,
hiç bir kız koynu görmedim,
Cakıp Han benim han babam,
cins bir at koştur,
bin bu ata bana kız bul!
Güzel bir kadın alayım,
bir kız koynu göreyim!"

- Аттанып чыктың, Жакып-бай
 570 кысты таппай жүрөт, дейт,
 кыдырып келе жатат, дейт.
 Бакырып үнүн майтырган,
 көп койду жөйү кайтырган
 койчу таска туш болду.
- 575 Койчу адам тас чакырат:
 'О Жакып-бай, токтой тур!
 Сен кара киш бөрүгүң кар кылып,
 кайдан жаның кор кылып,
 караңыда кантып жүрөсүң?
- 580 Сен түлкү бөрүк суу кылып
 түндө кантып жүрөсүң?
 Батыр Манас уулуң бар,
 бу Манастын барында
 аттан жөйү болдуңбу?-
- 585 Атты истеп жүрдүңбү?
 Бу Манастын барында
 тондон кемчил болдуңбу? -
 Тонду истеп жүрдүңбү?
 Батыр Манас барында
- 590 аштан ачка болдуңбу? -
 Ашты истеп келдиңби?
 'Жөйү баскан ала-сын! -
 Мени кайда көргөн бала-сын?
 'Жакып-бай, сени мурун көрбөдүм,
- 595 кой кайтардым бурактан,
 даңкыңды уктум ырактан -
 келбетиңнен таныдым,
 сумбатыңнан таныдым.'
 'Батыр Манас барында
- 600 аттан жөйү болбодум,
 атты истеп келбедим.
 Аштан ачка болбодум,
 ашты истеп келбедим.
 Тондон кемчил болбодум,
- 605 тонду истеп келбедим.
 Батыр Манас бу балам
 ак сакалдан ат алды,
 Ак-падыша алдына
 Манас барып бат'алды.
- 610 "Батасынан тойдум!" дейт,
 "Көп жортконум койдум!" дейт,
 "Жыргаганды чалгыча,
 күйөлөп сулуу катын алгыча,
 ар жыргалды көргүчө!"
- 615 Ак-кула атты тистетти,
 маа кысты истетти.
 Ичериме тус истеп,
 Манастын аларына кыс истеп,
 кара киш бөркүм кар кылдым,
- 620 түлкү бөркүм суу кылдым.
 Кыс таб'албай бу жерде
 кайдан жаныма зар кылдым?
- Attanıп çıktıñ, Cakıp-bay
 kıstı tappay cüret, déyt,
 kídırıp kéle catat, déyt.
 Bakırıp ünün maytırğan,
 köp koydu cöyü kaytırğan
 koyçu tasca tuş boldu.
- Koyçu adam tas çakırat:
 'O Cakıp-bay, toktoy tur!
 Sén kara kiş börügüñ kar kılıp,
 kaydan canıñ kor kılıp,
 karañıda kantıp cürösüñ?
 Sén tülkü bөрük suu kılıp
 tündö kantıp cürösüñ?
 Batır Manas uuluñ bar,
 bu Manastın barında
 attan cöyü bolduñbu? -
 Attı istep cürdüñbü?
 Bu Manastın barında
 tondon kémçil bolduñbu? -
 Tondu istep cürdüñbü?
 Batır Manas barında
 aştan açka bolduñbu? -
 Aştı istep keldiñbi?
 'Cöyü baskan ala-sın! -
 Méni kayda körgön bala-sın?
 'Cakıp-bay, séni murun körbödüm,
 koy kaytardım buraktan,
 dañkıñdı uktum ıraktan -
 kélbetiñnen tanıdım,
 sumbatıñnan tanıdım.'
 'Batır Manas barında
 attan cöyü bolbodem,
 attı istep kélbedim.
 Aştan açka bolbodem,
 aştı istep kélbedim.
 Tondon kémçil bolbodem,
 tondu istep kélbedim.
 Batır Manas bu balam
 ak sakaldan at aldı,
 Ak-padışa aldına
 Manas barıp bat'aldı.
 "Batasınan toydum!" déyt,
 "Köp cortkonum koydum!" déyt,
 "Cırğağandı çalğıça,
 küyölöp suluu katın alğıça,
 ar cırğaldı körgüçö!"
 Ak-kula attı tistetti,
 maа kıstı istetti.
 İçerime tus istep,
 Manastın alarına kıs istep,
 kara kiş bөрküm kar kıldım,
 tülkü bөрküm suu kıldım.
 Kıс tab'alбай bu cérde
 kaydan canıma zar kıldım?"
- Cakıp-bay ata atıldı,
 yolda hiç bir kıз bulmadı,
 bütün yurdunu dolaştı.
 Yüksek sesle bağırarak
 sürüleri ağıla güden
 bir kel çobana rast geldi.
 Koyun çobanı dedi ki:
 "Hey Cakıp-bay dur biraz!
 Kara kalpağına kar yağdırmış,
 yüreğın neden yanık
 karanlıkta dolaşırsın?
 Tilki kalpağın ıslanmış
 gece neden dolaşırsın?
 Oğlun Er Manas var senin.
 Oğlun Er Manas yaşarken
 sen yaya mı kaldın nedir?
 Atını mı arıyorsun?
 Oğlun Er Manas yaşarken
 elbisesiz mi kaldın sen?
 Elbise mi arıyorsun?
 Oğlun Er Manas yaşarken
 açlık mı çekiyorsun sen?
 Kendine aş mı arıyorsun?"
 "Çıplak ayak deli çocuk!
 Sen beni nerede gördün?"
 "Cakıp-bay, seni önceden görmedim
 çayırlarda sürü güttüm,
 namını uzaktan işittim,
 yüzünü bilmeden tanıdım,
 yüce boyundan anladım."
 "Er Manas'ın varlığında,
 ben hiç yaya gezmedim,
 at aradığım yok benim,
 asla açlık çekmedim ben,
 aş aradığım yok benim,
 hiç elbisesiz kalmadım,
 kürk aradığım yok benim.
 Bahadır Manas oğlum
 ak sakal babasından at aldı,
 Ak-padışa'ya giderek
 onun duasını aldı.
 "Duasına doydum!" dedi,
 "Yola çıkmalardan vazgeçtim!" dedi.
 "Çalıp söylemek isterdim ben,
 güzel bir kızla evlenip
 bütün zevkleri tatmak isterim!"
 Atı Ak-kula'yı dizginletip
 beni kıз aramağa gönderdi.
 Aşa tuz aramak için,
 Manas'a kıз bulmak için
 samur kalpağım karlandı,
 tilki kalpağım ıslandı.
 Bu yerde hiç bir kıз bulmadım
 canıma o kadar zar kıldım!"

- Койчу бу сөсүн эште'ди,
Жакып-байга айтты, дейт:
- 625 'О Жакып-бай, атеке,
жалчылыктан алганым
жаңыс менин бос токтум,
токтумду кармап сойуюн!
Саа биширип берейин!
- 630 Оң батанды берип кет!
Кыстын жөнүн билемин.
Темир-кандын кысы Каныкей
Манаска теңтиш кыс эде:
жекен барындай желпинген,
- 635 жес жыгадай жеңилген,
алтындан сөкө кагычы,
кайн атасы Жакып-канга жагычы,
жакшы келин болочу;
кайн эне Багды-дөөлөт байбиче-
- 640 күмүштөн иймек кагычы-
байбичеге жагычы,
жакшы келин болочу!
Ошу кеш курчаган белинде,
ошу Темир-кандын элинде
- 645 Темир-кандын тилин сүүлөп туручу.
ошу аккан сууну сузучу,
Темир-кандын бере турган төрөлүк,
бербегенде бузучу,
көк-ала сакал Меңди-бай-
- 650 бузукка тууган кул эде!
Темир-кан-минен Жакып-кан
кудалашып турганда,
Манас койнуна келгенде,
Меңди-бай бузар барынды:
- 655 сениң бастырган жолун коо кылып
Манас-минен Темир-кан,
өзүнүң атасы Жакып-кан,
кайн атасы Темир-кан,
үчөө энди жоо кылар-
- 660 ошу жергика азыр бол!'
Оң батасын берди дейт,
Темир-канга барды дейт.
Көк-ала сакал Меңди-бай
көрө койду Жакыпты.
- 665 Атка минип желди дейт,
Жакыпты жанына келди дейт.
Желип келди жанына,
Жакып-канга айтты дейт:
'Сен айгаш атың арытып,
- 670 аягы алтын-минен чарытып,
төгөрөк журтун аралап,
кайдан келген сен чалсың,
кайда барган сен чалсың?
Алдыңгы эрдиң кезерет,
- 675 кызыл өңүң бозорот,
сен жайын жоо алып
- Koyçu bu sösün eşte'di,
Cakıp-bayğa ayttı, déyt:
'O Cakıp-bay, ateke,
calçılıktan alğanım
cañıs ménin bos toktum,
toktumdu karmap soyoyun!
Saa bişirip béreyin!
Oñ batañdı bérip két!
Kıstın cönün bilemin.
Témir-kandın kısı Kanıkéy
Manaska téñtiş kıs éde:
céken barınday célpingen,
cés ciğaday céñilgen,
altından sökö kağıçı,
kayn atası Cakıp-kanğa çağıçı,
cakşı kélin boloçu;
kayn éne Bagdı-döölöt baybiçe-
kümüşton iymek kağıçı-
baybiçege çağıçı,
cakşı kélin boloçu!
Oşu kesh kurçağan bélinde,
oşu Témir-kandın élinde
Témir-kandın tilin süülöp turuçı,
oşu akkan suunu suzuçı,
Témir-kandın bére turğan törölük,
bérbegende buzuçu,
kök-ala sakal Méñdi-bay-
buzukka tuuğan kul éde!
Témir-kan-minen Cakıp-kan
kudalaşıp turğanda,
Manas koynuna kélgende,
Méñdi-bay buzar barıñdı:
seniñ bastırğan colun koo kılıp
Manas-minen Témir-kan,
özünüñ atası Cakıp-kan,
kayn atası Témir-kan,
üçöö éndi coo kılar-
oşu cérgka azır bol!'
Oñ batasını bérđi déyt,
Témir-kanğa bardı déyt.
Kök-ala sakal Méñdi-bay
körö koydu Cakıptı.
Atka minip céldi déyt,
Cakıptı canına kéldi déyt.
Célip kéldi canına,
Cakıp-kanğa ayttı déyt:
'Sén ayğaş atıñ arıtıp,
ayağı altın-minen çarıtıp,
tögörök curtun aralap,
kaydan kélgén sén çalsıñ,
kayda barğan sén çalsıñ?
Aldıñğı érđiñ kézeret,
kızıl öñüñ bozorot,
sén cayın coo alıp
- Çoban bu sözü duyunca,
Cakıp-bay'a dedi ki:
"Ey Cakıp-bay Han atamız,
köle hizmeti olarak,
bir tek ak kuzum var benim,
bu ak kuzuyu keserek
sana hazırlayacağım.
Hayır duanı isterim.
Güzel bir kız biliyorum,
Temir Han'ın kızı Kanıkey
Manas'a denk bu kız işte,
rüzgarda saz gibi sallanır,
gelinler gibi süslüdür.
Kulağında altın küpe,
kayın pederi Cakıp Han beğenirse
çok güzel bir gelindir o.
Kayın ana Bagdı-döölöt baybiçe,
kulağında gümüş küpe,
kayın ana beğenirse
pek güzel bir gelindir o!
Belinde sıkı bir kemer,
Temir Han'ın halkı içinde biri vardır
Temir Han'ın sözcüsüdür,
akar sudan su çeker,
Temir Han ona beylik verecek,
vermezse bozucu olur.
Kır sakallı Mendi-bay
fesatlık için doğmuştur!
Temir Han ile Cakıp Han
helalleşirken,
Manas'la kucaklaşırken
Mendi-bay bozmağa kalktı.
O senin bastığın yolu kurutur.
Er Manas ile Temir Han
bir de babası Cakıp Han,
kayın pederi Temir Han,
üçünü birden düşman kılar.
Onun için çok dikkatli ol!"
Ona böyle dua etti.
Sonra Temir Han'a vardı,
kır sakallı Mendi-bay da
uzakdan Cakıp'ı gördü.
Ata atlayıp seğirtti
Cakıp-bay'ın yanına geldi,
yanıbaşına sokularak
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Sen aygash atını yorarak,
ayağını altınla çarıklayıp,
yurdun etrafını dolaşıp
nerelerden geliyorsun?
Nereye gidersen ihtiyar?
Alt dudağın sarkmış senin,
kızıl yüzün de bozulmuş,
yazın düşmanın aldıgı

edim

dedi,

- жабыгып жүргөн чалсыңбы,
кышын малын жут алып
жутап жүргөн чалсыңбы?
- 680 Айдаган малын буталып
селбик сурап келдиңби?
'Мен жайын жоо алып
жабыкканым түптү жок,
кышын малын жут алып
- 685 жутап келип жүрбөймүн,
айдаган малын буталып
селбик сурап жүрбөймүн.
Менин батыр Манас балам бар-
Кайыптын кысын Кара-бөрүк
- 690 кармап алган таладан,
Шооруктун кызын Накылай
олжолоп алды коргондан-
кыс алгандай болгон жок,
кысы койнун көргөн жок!
- 695 Айгаш атым тистеттим,
Манаска бир сулуу кыс истеттим-
чалдыр-чулдур сүүлөгөн
тилин адам билбеген
Кытайдын журтун кыдырдым,
- 700 андан бир кыс таппадым;
кетменин талга саптаган,
кер эшегин аргымак
аттай мактаган,
загыра наны койнуна,
айры, кетмен мойнуна
- 705 Сарттын журтун кыдырдым,
батыр Манас уулума
андан сулуу таппадым;
Жалпак-тоо чыгып жайлаган,
чочконун санын кесип алып
- 710 канжыгага байлаган,
төгөрөк калпак, чоктуу бөрүк
Калмактын журтун кыдырдым,
батыр Манас уулума
андан сулуу таппадым;
- 715 Калчанын журтун кыдырдым,
андан сулуу таппадым;
Кызыл-баш журтун кыдырдым,
андан сулуу таппадым;
суу башында үй бар,
- 720 үй башында бий бар
Кыргыстын журтун кыдырдым,
андан сулуу таппадым;
Ындынын журтун кыдырдым,
андан сулуу таппадым;
- 725 Тежиктин журтун кыдырдым,
андан сулуу таппадым;
Алыптын журтун айдадым,
андан сулуу таппадым;
Казактын журтун карчадым,

cabrğip cœrgön çalsıñbı,
kışın malın cut alıp
cutap cürgön çalsıñbı?
Aydağan malın butalıp
sélbik surap keldiñbi?
'Mén cayın coo alıp
cabıkkanıım tüptü cok,
kışın malın cut alıp
cutap kélip cürböymün,
aydağan malın butalıp
sélbik surap cürböymün.
Ménin batır Manas balam bar-
Kayıptın kışın Kara-börük
karmap alğan taladan,
Şooruktun kızın Nakılay
olcolop aldı korğondan-
kıs alğanday bolğon cok,
kısı koynun körgön cok!
Ayğaş atım tistettim,
Manaska bir suluu kıs istettim-
çaldır-çuldur süülögön
tilin adam bilbegen
Kıtaydın curtun kıldırdım,
andan bir kıs tappadım;
kétmenin talğa saptağan,
kér eşegin arğımak
attay maktağan,
zağıra nanı koynuna,
ayrı, kétmen moynuna
Sarttın curtun kıldırdım,
batır Manas uuluma
andan suluu tappadım;
Calpak-too çığıp caylağan,
çoçkonun sanın késip alıp
kancığağa baylağan,
tögörök kalpak, çoktuu börük
Kalmaktın curtun kıldırdım,
batır Manas uuluma
andan suluu tappadım;
Kalçanın curtun kıldırdım,
andan suluu tappadım;
Kızıl-baş curtun kıldırdım,
andan suluu tappadım;
suu başında üy bar,
üy başında biy bar
Kırgıstın curtun kıldırdım,
andan suluu tappadım;
İndinin curtun kıldırdım,
andan suluu tappadım;
Téciktin curtun kıldırdım,
andan suluu tappadım;
Alıptın curtun aydadım,
andan suluu tappadım;
Kazaktın curtun karçadım,

fakir bir ihtiyar değıl misin?
Kışın malını kar alan,
karda yürüyen ihtiyar değıl misin?
Sürüsünü kaybedip,
sadaka istemeğe gelmedin mi?"
Ben yazın düşmanın aldığı
bir dilenci değılim.
Kışın malını kar alan
karda yürüyen değılim.
Sürüsünü kaybedip,
sadaka istemeğe gelmedim.
Benim bahadır oğlum Manas var,
Kayıp'ın kızı Kara-börük'ü
bir ovada esir aldı.
Şooruk'un kızı Nakılay'ı
bir kaleden esir aldı.
Fakat o hiç evlenmedi,
hiç kız koynunda yatmadı!
Bal rengi atıma bindim,
Manas'a tatlı bir kız arıyorum.
Çaldur çuldur ederek
anlaşılmaz bir dil konuşan
Çin yurdunu dolaştım ben.
Orada bir kız bulamadım,
çapaya söğütten sap takıp
inatçı eşegini cins atmış
gibi metheden,
koynunda ekmek taşıyan,
boynuna çift çapa asan
Sartların yurdunu dolaştım ben.
Bahadır Manas oğluma
orada da güzel bulamadım.
Dümdüz dağlarda yazlayan
domuzun etini kesip
eğerlerine bağlayan
tekerlek kalpaklı, püsküllü başlıklı,
Kalmuk yurdunu dolaştım.
Bahadır Manas oğluma
orada da güzel bulamadım.
Kalça yurduna da gittim,
orada da güzel bulamadım.
Kızıl-baş ilini dolaştım,
orada da güzel bulamadım.
Su başında evi olan
ev başında beyi olan
Kırgız yurdunu dolaştım,
orada da güzel bulamadım.
Sonra Hint yurduna gittim,
orada da kız bulamadım.
Tacik yurduna da gittim
orada da kız bulamadım.
Alpler yurduna da vardım,
orada da kız bulamadım.
Oradan Kırgız yurduna gittim,

- 730 андан сулуу таппадым!
Алда Кудай жарында,
Ак-падыша барында,
ак сакалдан ат алган
Падышадан бат' алган,
735 Ак-кула ат ток болгон!
Ак-падышадан бат' алган соң,
Манаска кеп айтар
киши жок болгон!
Темир-кан деген кан бар,
ашка салган тузу бар,
740 Каныкей деген кысы бар:
күрөкө кийсе, жеңдеш дейт,
ол Каныкей деген кыс
бу Манаска теңдеш дейт-
Каныкейге жуучу түшө келдим!'
745 Көк-ала сакал Менди-бай
минген атын бура'ди,
Темир-кандын үйүнө
желип келип түштү дейт,
Темир-канга айтты дейт:
750 "Тербенбегин Темир-кан,
айылындын кашында,
бос дөбөнүн башында
ак-сакалдуу Жакып-кан
айдап келген малы жок,
755 артынып келген булу жок,
жумшап келген кулу жок-
"Атка минип желдим" дейт,
"Каныкейге жуучу түшө
келдим!" дейт.
Мундай кордук болорбу,
760 мундай зордук болорбу?
Дайранын башын бургун!
Куру келген куданы
кулдарыңа урдургун!
Анда Темир-кан айтты дейт:
765 'Көк-ала сакал Менди-бай,
бузукка тууган кулудан
бузугуңа кирбеймин!
Оң жактагы жоролор,
сол эшиктен чоролор,
770 чын Жакып-кан ол болсо,
батыр Манас уулу бар!-
Башына кийген бөрүгү!
"Төгөрөктөн көп алыпты
кырамын!" десе, эрки бар!-
775 Батыр Манас уулу бар!
Оң жактагы жоролор,
сол жактагы чоролор,
атынан көтөрүп алыңар!
Аягын жерге тийгиспей
780 атынан көтөрүп алыңар!
Калың төшөк салыңар!

- андан сулуу tappadım!
Alda Kудay carında,
Ak-padıша barında,
ak sakaldan at alğan
Padıшадan bat' alğan,
Ak-kula at tok bolğon!
Ak-padıшадan bat' alğan soñ,
Manaska kеп айтар
kişi cok bolğon!
Témir-kan dégen kan бар,
aşka salğan tuzu бар,
Kanıкей dégen kısı бар:
kürökö kiyse, cēñdeş déyt,
ol Kanıкей dégen kıs
bu Manaska téñdeş déyt-
Kanıкейге cuuču түшө kéldim!'
Kök-ala sakal Méñdi-bay
mingen atın bura'di,
Témir-kandin üyünö
célip kélip түштү déyt,
Témir-kanğa aytty déyt:
'Térbenbegin Témir-kan,
ayılıñdin kaşında,
bos döböñün başında
ak-sakalduu Cakıp-kan
aydap kélgen malı cok,
artınıp kélgen kulu cok,
cumşap kélgen kulu cok-
"Atka minip céldim" déyt,
"Kanıкейге cuuču түшө
kéldim!" déyt.
Munday korduk bolorbu,
munday zorduk bolorbu?
Dayranın başın burğun!
Kuru kélgen kudanı
kuldarıña urdurğun!'
Anda Témir-kan aytty déyt:
'Kök-ala sakal Méñdi-bay,
buzukka tuuğan kuludan
buzuğuña kirbeymin!
Oñ caktağı corolor,
sol éşikten çorolor,
çın Cakıp-kan ol bolso,
batır Manas uulu бар!-
Başına kiygen bөрүгү!
"Tөгөрöktön көp alıptı
kıramın!" dесе, érki бар!-
Batır Manas uulu бар!
Oñ caktağı corolor,
sol caktağı çorolor,
atınan көtөрүp alıñar!
Ayağın cerge tiygispey
atınan көtөрүp alıñar!
Kalıñ töşөk salıñar!

- hiç bir yerde kız bulamadım.
Tanrı'nın yardımını ile
Ak-padıша'nın ömrü uzun olsun,
ak sakaldan at aldı,
padıшадan dua aldı,
Ak-kula atı doydı.
Ak-padıша'nın duasını aldıktan sonra.
Manas'a söz söyleyecek
kimse çıkmadı.
Temir Han adlı bir han varmış,
aşa katacak tuzu varmış
bir de Kanıkey adlı bir kızı varmış.
Zırhını giyince boyu onunla birmiş.
Ol Kanıkey denen kız da
oğlum Manas'a denk imiş!
Kanıkey'i istemeğe geldim!
Kır sakallı Mendi-bay da
bindiği atı döndürdü,
Temir Han'ın evine doğru
koştı, sonra attan indi,
Temir Han'a şöyle dedi:
"Sakın kızma, ey Temir Han,
yurdunun kenarında hem
boz tepenin başında
ak sakallı Cakıp Han var.
Ardında sürü filan yok.
Ardında parası pulu da yok.
Kul, köle de getirmiyor.
Ata bindim koşup geldim, diyor,
Kanıkey'i istemeye
geldim, diyor!
Bu bir hakaret değil mi?
Bu bir cebir değil midir?
Nehrin başından geri çevir
eli boş gelen bu talibi!
Kullarına dayak attır!"
Temir Han ona dedi ki:
"Ey kır sakallı Mendi-bay:
Ara bozmak için doğan kul,
fesadına girmem ben.
Sağ yanında yoldaşları,
sol yanında yiğitleri,
Cakıp Han'ın, gelen o ise,
bahadır Manas oğlu var!
Başına giydiği bөрүгү var!
Etrafında bir çok alp var.
Yeneyim dese kuvveti var!
Bahadır Manas oğlu var!
Sağ yanında yoldaşları,
sol yanında yiğitleri,
attan indirip alın,
ayağı yere değmesin.
Attan indirip alın!
Kalın döşekler serin!

- Багылан койдун аш биширип
нарын тартып бериңер!
Байтал беден бал кымыс,
785 бал чайкатып алыңар!
Чынжырдуу кесе чыны аяк
чымалтып аяк сунуңар!
Суусунун жакшы кандырып
калың төшөк салыңар!
- 790 Жабууну жылу жабыңар!
Тынш уктатып коюңар!
Таң агарып атканда,
ободон жылдыс батканда,
күн мурдуна тийгенде,
795 ойготуп алып сурайн!
Ал атына мингисип
алып дөңгө чыгайн!
Жакшы жатык кеп айсса,
жакшы жооп берейн!
- 800 Жаман катуу кеп айсса,
жаман жооп берейн!
Айтканындай кылды дейт,
эртен-минен турду дейт,
чылапчынды койду дейт,
805 жүсүн-колун жууду дейт,
суусунун жакшы кандырып
эн жерге барды дейт.
Жакып-кандан Темир-кан
барып кеп сурады дейт:
- 810 'Ала-тоодай Жакып-кан,
азгансып кантып жүрөсүң?
Көк-ала сакал Менди-бай
бузукка тууган киши-де:
"Саска желип кирбе!" деп
- 815 менин турган төрөлүк
бербегенде бузучу,
бузук-бузук кеп айтты.
Бузугуна кирбедим-
келип сенден кеңеш сурадым.'
- 820 Анда айтты Жакып-кан:
'Менин келген жолуп сурасаң,
менин кебимди эшитсең-
башы кара, бут айры
адамсат бу журттан
825 анын барын кыдырдым:
Батыр Манас уулу
түптү сулуу таппадым!
Жасаганы жарай-ок дейт,
алтын иймек каккыдай,
- 830 кайн атасы мен Жакып
макылыгы жаккыдай,
маа жакшы келин болгудай
Каныкей кысың бар-ок дейт:
"Элчиликка өлүм жок,
835 жуучулукка кордук жок!"
- Багылан койдун аш биширип
нарын тартып бериңер!
Baytal beden bal kımıs,
bal çaykatıp alıñar!
Çıncırdıu kése çını ayak
çırmaltıp ayak sunuñar!
Suusunun cakşı kandırıp
kalıñ töşök salıñar!
Cabuunu cılı cabıñar!
Tıñş uktatıp koyuñar!
Tañ ağarıp atkanда,
obodon cıldıs batkanда,
kün murduna tiygende,
oygotup alıp surayn!
Al atına mingisip
alıp döñgö çıgayn!
Cakşı catık kęp ayssa,
cakşı coop béreyn!
Caman katuu kęp ayssa,
caman coop béreyn!
Aytkanındaй kıldı déyt,
értен-минен turdu déyt,
çılapçındı koydu déyt,
cüsün-kolun cuudu déyt,
suusunun cakşı kandırıp
en cerge bardı déyt.
Cakıp-kandan Témir-kan
barıp kęp suradı déyt:
'Ala-tooday Cakıp-kan,
azğansıp kantıp cürösüñ?
Kök-ala sakal Méñdi-bay
buzukka tuuğan kişi-de:
"Şaska cėlip kirbe!" dep
- mėnin turğan törölük
berbegende buzuçu,
buzuk-buzuk kęp ayttı.
Buzuğuna kirbedim-
kėlip sėnden kėñeş suradım.'
- Anda ayttı Cakıp-kan:
'Mėnin kėlgen colup surasañ,
mėnin kėbimdi eşıtseñ-
başı kara, but ayrı
adamsat bu curtтан
anın barın kıldırdım:
Batır Manas uuluma
tüptü suluu tappadım!
Casağanı caray-ok déyt,
altın iymek kakkıday,
kayn atası mėn Cakıp
makılığы cakkıday,
maa cakşı kėlin bolğuday
Kanıkey kısıñ bar-ok déyt:
"Élçilikka ölüm çok,
cuuçulukka korduk çok!"
- Büyük bir koyun pişirin,
misafire ikram edin.
Bal ile genç kısrak kımızı
güzelce karıştırılsın!
Kenarlı çini kase ile
eğilerek sunun ona.
Susuzluğunu bir güzel kandırın,
kalın döşekler yayın,
üstünü sessizce örtün,
rahat uyutun,
tan yeri ağıarıp
gökte yıldızlar sönerken
gün onun yüzüne doğarken
uyandırıp görüşürüz.
Onu al ata bindirip
tepeye götürceğim,
güzel şeyler söyler ise
güzel cevaplar veririm!
Fakat fena şeyler söyler ise
fena da cevaplar veririm!"
Emir edileni yaptılar.
Sabah erken kalktı o,
önüne leğen koydular,
elini yüzünü yıkadı,
içeceğini bol içti,
beklenilen yere gitti.
Temir Han yaklaşip sordu,
Cakıp Han'ın dilediğini:
"Ala-dağ gibi koca Cakıp Han,
neden atlı dolaşıyorsun?
Kır sakallı Mendi-bay, bir
ara bozan köledir, bil.
Bataklığa at sürme der.
İsteyip verdiğim şeyi
bozar o, vermek istemez,
kavga çıkaran sözler söyler,
fakat ben ona aldanmam,
kendim geldim görüşmeğe."
Cakıp Han da şöyle dedi:
"Geldiğim yolu soruyorsan
dinle anlatayım sana.
Başı kara iki ayaklı,
adam oğlu yurtlarını
baştan başa dolaştım ben,
bahadır oğlum Manas'a
bir tane kız bulamadım.
Pek münevver pek yüksek,
kulağı altın küpeli,
ben kayın babası ağzından,
pek methedilmeye yakışan,
bana layık gelin olan
Kanıkey adlı kızın varmış.
Elçiye zeval olmaz,
kız isteyene hakaret olmaz.

- Каныкейге келдим мен,
жуучу түшө келдим мен,
татасыңбы бу тусунду?
Бересиңби бу Манаска кысыңды?
- 840 Темир-кан туруп мына айтты:
'А Жакып-кан, тарынба!
Сенин балаң бу Манас
кудасы-минен кууша берет дебейби?
Досу-минен доолаша берет дебейби?
- 845 Карындаш-минен кармаша
берет дебейби?
Сенин балаң бу Манас
көп жортуучу дебейби?
Ак-куланын куйругун бууат дейт,
төгөрөк жылкы койбой кууат дейт.
- 850 Алыптар-минен алышып,
батырлар-минен сайышып,
көкүрөк-минен эриничи
келген Ак-кула
көлдөнөн окко жактырып,
жакасы алтын ак күбө
- 855 жакаланып жоога жырттырып,
бүрөнүн алыптан өлүп калбайбы?
Менин жаңыс кысым Каныкей
бир түндүктөн күн көргөн,
бир түтүктөн суу ичкен,
- 860 жоргодон талдап бос минген,
арактан талдап бал ичкен,
желбегей желге чыкпаган,
жел салкынын көрбөгөн,
түндө эшикке чыкпаган,
- 865 түнөгөн ашты ичпеген,
жаңыс кысым Каныкей
кара кийип калбайбы?
Жортучусун койдурсун!-
Анан кысымды беремин.
- 870 Атышканын койдурсун!
Чабышканын койдурсун!
Сайышканын койдурсун!-
Анан кысымды беремин!
Атышканын койбосо,
- 875 чабышканын койбосо,
сайышканын койбосо,
түптү кысым бербеймин!
Алачыктай Жакып-кан,
Ала-тоодай Жакып-кан,
- 880 Жакып-кан үрпөйдү дейт
ачуу жаман келди дейт:
'Темир-кан, э Темир-кан,
менин кабактагы какчыган
богун кемирген,
мен Манаска барбасам!
- 885 Барып кабар айтпасам!
Саска желе..., Темир-кан!
- Kanıkéyge keldim mén,
cuucu tüşö keldim mén,
tatasiñbi bu tusuñdu?
Béresiñbi bu Manaska kısıñdı?'
Témir-kan turup mına ayttı:
'A Cakıp-kan, tarınba!
Sénin balañ bu Manas
kudası-minen kuuşa béret débeybi?
Dosu-minen doolaşa béret débeybi?
- Karındaş-minen karmaşa
béret débeybi?
Sénin balañ bu Manas
köp cortuucu débeybi?
Ak-kulanın kuyruğun buuat déyt,
tögörök cılkı koyboy kuuat déyt.
- Alıptar-minen alışıp,
batırlar-minen sayışıp,
kökürök-minen ériñici
kélgen Ak-kula
köldönön okko caktırıp,
cakası altın ak kübö
cakalaşıp cooğa cırttırıp,
bürönün alıptan ölüp kalbaybı?
Ménin cañıs kısım Kanıkéy
bir tündüktön күn көrgön,
bir tütüktön suu içken,
corğodon taldap bos mingen,
araktan taldap bal içken,
célbegey célge çıkpаğan,
cél salkının көrbөгön,
tündö éşikке çıkpаğan,
tünögön aştı içpegen,
cañıs kısım Kanıkéy
kara kiyip kalbaybı?
Cortuçusun koydursun!-
Anan kısımdı béremин.
- Atışkanın koydursun!
Çabışkanın koydursun!
Sayışkanın koydursun!-
Anan kısımdı béremин!
Atışkanın koyboso,
çabışkanın koyboso,
sayışkanın koyboso,
tүptү kısım bérbeymin!'
Alaçıktay Cakıp-kan,
Ala-tooday Cakıp-kan,
Cakıp-kan үrpөydү déyt
açuu caman kélди déyt:
'Témir-kan, é Témir-kan,
ménin kabaktağı kakçığan
boğun kémirgen,
mén Manaska barbasam!
- Barıp kabар aytpasam!
Saska céle..., Témir-kan!
- ben de Kanıkey'e geldim,
onu istemeğe geldim.
Tadar mısın sen bu tuzu
verir misin Manas'a kızı?"
Temir Han kalktı dedi ki:
"Cakıp Han sakın darılma!
Senin oğlun bu Manas
sağdıciyla vuruşuyor, öyle değil mi?
Dostuyla dövüşüyor, öyle değil mi?
Kardeşile dalaşıyor,
öyle değil mi?
Senin oğlun bu Manas
orada burada sürtüyor, öyle değil mi?
Atının kuyruğunu bağlayıp
hep atları toparlayıp alıyor.
Alpler ile çarpışıyor,
bahadırlarla savaşıyor,
göğüs gererek
koşan Ak-kula'yı
çapraz gelen oklardan kaçırıyor,
yakası altın ak zırhını
boğazlaşıp düşmana yırttırıyor.
Bir alp elinde ölmez mi o?
Biricik kızım Kanıkey
yalnız bacadan gün gördü,
suyu yalnız evde içti.
Seçilmiş atlara bindi.
Uzaktan gelme bal yedi,
ince elbise ile rüzgara çıkmadı.
Soğuk nedir hiç bilmedi,
hiç gece kapıya çıkmadı.
Dünden kalma yemek yemedi.
Biricik kızım Kanıkey
karalar giyip kalmaz mı?
Yurt gezmekten vazgeçsin,
kızımı ona vereyim.
Ok atmaktan vazgeçsin,
çarpışmaktan vazgeçsin,
bıçaklamadan vazgeçsin,
kızımı ona vereyim.
Ok atmaktan vazgeçmese,
öldürmekten vazgeçmese,
saplamaktan vazgeçmese,
kızımı asla vermem!"
Yurt gibi koca Cakıp Han
Ala-dağ gibi yüce Cakıp Han,
Cakıp Han öfkelenmişti,
hiddetinden ateş saçıp:
"Temir Han, vay Temir Han,
benim dağ kenarındaki
bokumu kemiren
ben Manas'a varmazsam!
Varıp haber vermezsem!
Bataklığa yürü Temir Han!

- Манас кызылдан желек алычы,
кыр жагына чыгычы,
кыйкырып Манас сайычы,
890 сураса бербес Каныкей,
ач билектен алычы
ат көтүнө салычы
олжо жесирин кылычы,
анда алың неге жетет?
- 895 Куймалуу жүгөн кашкасында-
Ак-падыша элинен
бөлөк башкасын(да?)
талдап түптү жарганда
"Ак-падыша бат'аламын!"
деп барганда,
айдай кашын керди-де,
900 Орустан бөлөк бу журтту
Ак-падышам аа берди-де.
Жалтып-жултуп жайда бар-
Кысың маа бербес
жериң кайда бар?
Анда Темир-кан айтты:
905 'Ойноп айтамын, Жакып-бай,
талкактап айтамын, Жакып-бай!
Ай караңгы түн эде:
катын-минен бала
аралашып билген күн эде.
910 Катынга кеңеш салайн!
Балама кеңеш салайн!
Агама кеңеш салайн!-
Анан кайтып келейн!
Тура тургун, Жакып-кан!
915 Баягы көк-ала сакал Меңди-бай
бузукка тууган кул эде.
Падыша бере-туган
ат башындай алтынын,
кой башындай күмүшүн
920 "Кой!" дей-туган бузугу
ош'ол мени буспаса!
Кеңешип келейн!-
Тура тургун, Жакып-кан!
Кайтып бутка салды дейт,
925 башы туулуу бийлерин,
карысы салык кандарын
ат чаптырып алды дейт,
өзү үйүнө жийды дейт:
'Кече келген Ала-тоодай
Жакып-бай,
930 "Саска желе киргин!" дейт,
"Жаңгыс уулум Манаска
Каныкей кысың бергин!" дейт.
Кантебис жакшылар?
Көк-ала сакал Меңди-бай
935 бузукка тууган кул экен,
булкулуп кобо калды дейт:
- Манас кызилдан célek алычы,
кыр цагына чыгычы,
кыркырып Манас сайычы,
surasa bérbes Kanikéy,
aç bilekten алычы
at kötünö салычы
olco césirин kılıчы,
anda алың néге céтет?
Kuymaluu cügön кашкасында-
Ak-padiша élinen
bölök başkasın(da?)
taldap tüptü carğanda
"Ak-padiша bat'alamin!"
dép barğanda,
ayday кашын kérди-де,
Orustan bölök bu curttu
Ak-padiшам аа bérди-де.
Caltıp-cultup cayda bar-
Kısıñ маа bérbes
cériñ kayda бар?
Anda Témir-kan айтты:
'Oynop аytамын, Cakıp-bay,
talkaktap аytамын, Cakıp-bay!
Ay караңгы түн éде:
katın-minen бала
aralашып билген күн éде.
Katınğa kéñеш salayn!
Balama kéñеш salayn!
Ağama kéñеш salayn!-
Anan kaytıp kéleyn!
Tura turğun, Cakıp-kan!
Bayağı көк-ала sakal Méñди-bay
buzukka tuuған кул éде.
Padiша bére-tuған
at başындай altının,
koy başындай күмүшүн
"Koy!" déy-tuған buzугу
oş'ol méni buspasa!
Kéñeшип kéleyn!-
Tura turğun, Cakıp-kan!
Kaytıp butka салды déyt,
başı tuuluu biylerin,
karısı салык кандарын
at çaptırıp aldı déyt,
özü үyүнө ciydi déyt:
'Kéçe kélgen Ala-tooday
Cakıp-bay,
"Saska céle kirgin!" déyt,
"Cañгыс uulum Manaska
Kanikéy kısıñ bérgin!" déyt.
Kantebis cakşılar?
Kök-ala sakal Méñди-bay
buzukka tuuған кул éкен,
bulkulup kobo kaldı déyt:
- Манас кызил баярагы алып
дагын сirtundan чикакак,
haykыrarak buraya салдырарак.
Vermediğин Kanikey'i
ince bileğinden çekип alacak,
atının arkasına atıp
esir diye götüreceк,
o zaman kuvvetin ne işe yarar?
Atı süslü кошумлудур.
Ak-padiша
kavmiden başkasını,
söğüt dalı gibi yarar
Ak-padiша'nın duasını
alamaya gideli
ay gibi кашын çattı,
Rus'tan başка her milleti
Ak-padiша bana verdi diyor.
Yaz günleri sıcak eser,
kızını bana vermemeğe
nasıl cesaretin var?"
O zaman Temir Han da şöyle dedi
"Şaka söyledim Cakıp-bay,
latife ettim ben sana,
ay karanlık gecede olur,
karımla çocuğumla
bunu iyice düşünelim.
Gidip karımla görüşeyim,
kızımla da konuşayım,
ağabeyimle görüşeyim,
ondan sonra geleyim!
Sen burada dur, Cakıp Han!
Bayağı, kır sakallı Mendi-bay
ara bozmak için doğmuştur.
Padişaha layık olan şey
at başı kadar altındır,
koyun başı kadar gümüştür.
O, bunu vermeyeyim istiyor,
"Verme!" diye karşı çıkıyor.
Hele gidip görüşeyim,
sen burada dur Cakıp Han!"
Kamçıyı sallayıp gitti.
Başı tuğlu beylerini
bütün nüfuzlu hanlarını
at gönderip çağırttı o,
kendi evine topladı:
"Dün Ala-dağ gibi
Cakıp-bay geldi,
"Sazlığа bir ip ger!" dedi,
"Tek oğlum Manas'a
kızın Kanikey'i ver!" dedi.
Ne yapalım beyler?"
Kır sakallı Mendi-bay ki
ara bozmak için doğmuştur,
acele yerinden kalktı:

- 'Айдап келген малы жок,
артынып келген булу жок:
"Жаңгыс аттуу Жакыпта
940 аа кысым беремин!" деп
жаның чыгып барабы?
Дайранын башын бурамын,
катарлап калың коргон урамын,
өзүм сак боломун!
- 945 Аргымак оосын жаямын,
жаңгыс Манасты саямын,
атын ылоо кыламын-
Коркпо, коркпо, Темир-кан!
Меңди-бай бу сөс айтканда,
950 карысы салык кандары,
башы туулуу бийлери
Меңди-байга айтты дейт:
"Темир-кандын бергенине
тойбодуң,
бузугунду койбодуң,
955 көк-ала сакал сен тургай,
карысы салык кан мен тургай,
башы туулуу мен тургай!
Ак-падыша элинен,
андан бөлөк бу элине
- 960 Манас самандай кылып сапырып,
камыштай кылып жапырып,
каркаралуу бу кысын
кармап олжо кылычы,
касабалуу келинин
- 965 кармап олжо кылычы,
бодоңсуган жигитим,
батырсыган жигитим
барын кырып ийичи!
Жакып-кан чакырып алыңар!
- 970 Аягын жерге тийгиспей
так көтөрүп алыңар!
Кан тактага чыгарып
калың төшөк салыңар!
Барча-минен балкыны
- 975 алдына төшөп коюңар!
Буулум-минен бутаны
бутуна чулгап кылыңар!
Барча-минен балкыны
атына тердик буруңар!
- 980 Аракыга бал кошуп
алтындан кылган аякка
аа куюп сунуңар!
Досторконду коюңар!
Чылапчынды коюңар!
- 985 Өрүк-минен мейси
алдына барып тартыңар!
Алтындуу тондун тогусту
аа кигисип ийиңер!
"Темир-кандын кысыны
- 'Aydap kélgen malı cok,
artinıp kélgen bulu cok:
"Cañgis attuu Cakıpta
aa kısım béremin!" dép
canıñ çıǵıp barabı?
Dayranın başın buramın,
katarlap kalıñ korǵon uramın,
özüm sak bolomun!
- Arǵımak oosın cayamın,
cañgis Manastı sayamın,
atın iloo kılamın-
Korkpo, korkpo, Témir-kan!
Méñdi-bay bu sös aytkanда,
karısı salık kandarı,
başı tuuluu biyleri
Méñdi-bayǵa ayttı déyt:
'Témir-kandın bérgenine
toyboduñ,
buzuǵuñdu koyboduñ,
kök-ala sakal sén turǵay,
karısı salık kan mén turǵay,
başı tuuluu mén turǵay!
Ak-padıša élinen,
andan bölök bu éline
Manas samanday kılıp sapırıp,
kamıšťay kılıp capırıp,
karkaraluu bu kısın
karmap olco kılıçı,
kasabaluu kélinin
karmap olco kılıçı,
bodoñsuǵan cigitim,
batırısǵan cigitim
barın kırıp iyiči!
Cakıp-kan çakırıp alıñar!
Ayaǵın cérge tiygispey
tak kötörüp alıñar!
Kан taktaǵa çıǵarıp
kalıñ töşök salıñar!
Barça-minen balkını
aldına töşöp koyuñar!
Buulum-minen butanı
butuna çulǵap kılıñar!
Barça-minen balkını
atına térdik buruñar!
Arakıǵa bal koşup
altından kılǵan ayakka
aa kuyup sunuñar!
Dostorkondu koyuñar!
Çılapçındı koyuñar!
Örük-minen méysi
aldına barıp tartıñar!
Altınduu tondun toǵustu
aa kigisip iyiiñer!
"Témir-kandın kısını
- "Arttan gelen sürüsü yok,
bir hazine getirmemiş,
eli boş gelen Cakıp'a
ona kızımı vereyim diyorsun.
Sen aklını mı kaybettin?
Akan suyu çeviririm,
güçlü kaleler deviririm,
kendim onu karşılarım,
atın ağzını yırtarım,
Manas'ı kendim öldürürüm,
atını yük atı yaparım.
Korkma, korkma, Ey Temir Han!"
Mendi-bay böyle deyince
bütün o nüfuzlu hanlar,
bütün başı tuǵlu beyler
Mendi-bay'a dediler ki:
"Temir Han'ın nimetlerine
doymadın mı?
Fesatlıkdan vazgeçmedin mi?
Kır sakallı bir adam oldun,
biz hep nüfuzlu hanlarız,
hep başı tuǵlu beyleriz,
Ak-padıša'nın kavminden başka hep
bütün diǵer milletleri
Manas saman gibi savurdu,
hepsini kamaş gibi yardı,
başı sorguşlu kızları hep
kolundan tutup esir etti.
Duvaklı gelinleri de
yıǵın yıǵın esir aldı.
Erce çalıñan gençlerin,
bu kahraman yiǵitlerin
gelir hepsini mahveder!
Cakıp Han'ı çağırın!
ayaǵı topraǵa deǵmesin,
hürmetle koluna girin!
Han tahtına çıkarın,
kalın döşek yaptırın,
altın işlenmiş ipekten
altına döşek yaydırın.
Yumuşak ipek örtülerle
bacaklarını sarın.
Kumaş ile Belh kumaşı ile
atına süslü çul yayın!
Rakıya bal katın da
altın bir kupaya koyup,
ona hürmetle sunun.
Sonra sofralar kurulsun,
el leǵeni hazırlansın,
kuru üzüm, kaysılar,
sofrasına doldurulsun,
altın kürklerin dokuzunu
ona hediye verin!
Temir Han'ın kızını artık

- 990 Жакып-бай куда болду!" деп төгөрөк журту таңдасын!
"Он чуңкурун толтур!" деп,
"Жылкыны айдап келгин!" деп,
"Кырк чуңкурун толтур!" деп,
- 995 "Койду айдап келгин!" деп,
"Жүс чуңкурун толтур!" деп,
"Сийрды айдап келгин!" деп,
"Төрт чуңкурун толтур!" деп,
"Түөнү айдап келгин!" деп,
- 1000 Ашыра малды салбаспы?
Тапса айдап келпейби?
Таппаса ошунан ары кетпейби?
Айтканындай кылды дейт,
ашыра малды салды дейт,
- 1005 аа жарыша болду.
Жакып-бай кайтып барды Манаска,
жетип Манаска айтты дейт:
"Жортконуңду
койгун!" дейт.
"Жортконуңду койбосоң,
- 1010 кысымды бербеймин!" дейт.
Кырк чороңо кабар сал!
Айкырганы жолборстой
Алмамбетке кабар сал!
Алдырганы качырган кабландай
- 1015 Ажыбайга кабар сал!
Боз-адыр болпоңдуу
тоонун сеңирдей
үстүңгү Кудай Теңридей
Манас мында турасың.
Ак-падыша улукка
- 1020 өзүң барып катарсың,
айтканын-минен болорсуң!
Манас чорону чакырды:
'Алмамбет, айда жүс жылкы!
Ажыбай, айда жүс жылкы!
- 1025 Тең өскөнүм кырк чоро,
кыркы бирдей бир төрө,
кырктын кырк жүс жылкы айдаңар!
Он чуңкуру толбойбу?
Кырк чуңкуру толбойбу?
- 1030 Жүс чуңкуру толбойбу?
Төрт чуңкуру толбойбу?
Барына кабар салды,
Жакып-байдын үйүнө
Манас баштап келди дейт,
- 1035 келип үйдө түштү дейт:
'Кандай жол-минен барабыс?
Бүрөө жаман кеп айтып,
бүрөө жакшы кеп айтып
жакшылаша жакшылашып аларбыс,
- 1040 жаманлаша жамандашып аларбыс!
Дүрмөттү ү, мылтык түтөтүп
- Чакып-бай куда болду!" деп
төгөрөк курту таңдасын!
"Он чуңкурун толтур!" деп,
"Силкени айдап келгин!" деп,
"Кырк чуңкурун толтур!" деп,
"Койду айдап келгин!" деп,
"Сүс чуңкурун толтур!" деп,
"Сийрды айдап келгин!" деп,
"Төрт чуңкурун толтур!" деп,
"Түөнү айдап келгин!" деп,
Ашыра малды салбаспы?
Тапса айдап келпейби?
Таппаса ошунан ары кетпейби?
Айтканындай кылды дейт,
ашыра малды салды дейт,
аа чарыша болду.
Чакып-бай кайтып барды Манаска,
цетип Манаска айтты дейт:
"Cortkonuңду
койгун!" дейт.
"Cortkonuңду койбосоң,
кысымды бербеймин!" дейт.
Кырк чороңо кабар сал!
Айкырганы колборстой
Алмамбетке кабар сал!
Алдырганы качырган кабландай
Ацыбайга кабар сал!
Боз-адыр болпоңдуу тоонун
сэңирдей
үстүңгү Кудай Теңридей
Манас мында турасың.
Ак-падыша улукка
өзүң барып катарсың,
айтканын-минен болорсуң!
Манас чорону чакырды:
'Алмамбет, айда цүс жылкы!
Ацыбай, айда цүс жылкы!
Тең өскөнүм кырк чоро,
кыркы бирдей бир төрө,
кырктын кырк цүс жылкы айдаңар!
Он чуңкуру толбойбу?
Кырк чуңкуру толбойбу?
Сүс чуңкуру толбойбу?
Төрт чуңкуру толбойбу?
Барына кабар салды,
Чакып-байдын үйүнө
Манас баштап келди дейт,
кэлип үйдө түштү дейт:
'Кандай кол-минен барабис?
Бүрөө каман кеп айтып,
бүрөө чакшы кеп айтып
чакшылаша чакшылашып аларбис,
камандаша камандашып аларбис!
Дүрмөттүү, мылтык түтөтүп
- Чакып-бай гелсин истесин.
Бүтүн халк она яша, десин,
сонра он вадидолдурон,
ылкыы сүрүп гелин,
кырк вадидолдурон,
кочунлары сүрүп гелин,
цүс вадидолдурон,
сигирлары сүрүп гелин,
дөрт вадидолдурон,
девелири сүрүп гелин.
Бир чок хайван даха гелин,
сүрүлери гөрсе гелмец ми?
Гөрмецсе чыкып гери гитмец ми?
Сөйленин бу шей япылды,
даха бир чок мал верилди,
истенин шей кабул едилди.
Чакып-бай Манас'а дөндү.
Евде Манас'а деди ки:
"Yurt yurt долашмактан
вазгецекексин
вазгецекексин олурсан
кызыми вермец!" деди.
"Кырк цигидине хабер сал!
капланлар гили цүкереин
Алмамбет'е де хабер сал!
Каплан гили синси кошан,
Ацыбай'а да хабер сал!
Боз-адыр дагы тепеси
гили хейбетли
үстүндеки Хүда Танры гили,
Манас сен бурадасын.
Улу Ак-падыша'нын янына
калкып гитмелисин сен,
дедигими япмалысын!"
Манас цигитlerini чагырды:
"Алмамбет сен цүс ат гелин!
Ацыбай сен цүс ат гелин!
Денк буюдүгүм кырк цигидим,
кыркымы да бирер ефенди,
кыркымы кырк цүс ат гелин.
Бунуна он вадидолмац ми?
Кырк вадидолмац ми?
Дөрт вадидолмац ми?
Дөрт вадидолмац ми?"
Хепсине бөйле хабер салды.
Чакып-бай'ын евине
башта Ер Манас гелиди.
Ев гелир отурду:
"Ханги яолдан гитмелийиц?
Бириси фена сөз сөйлер,
өбүрү ийи сөз сөйлер,
ийилике сөйленини бегенириц,
көтү сөйлеени фена дериц!
Шурادا түтен түфеги

- аны асына алалы!
Сырдуу желек сүөлүп
карагай найза колго алалы!
- 1045** Катуу болуп баралы!
Жалан кылыч байланып
жалманышып баралы!
Жакшысы жандан түңүлсүн!
Жаманы малдан түңүлсүн!
- 1050** Айтканындай кылды дейт.
Кыргыз жылкы айдады,
карыбаган кара атан,
арыбаган ак атан
азык чоро артты дейт:
- 1055** 'Силер жүрө туруңар!
Мынын (?) Ак-куланы жүгүртүп
Ак-канга барып келайн!
Андан жооп алайн!
Алтындан курак курагын!
- 1060** Ак-падыша улуктан
барып кеңеш сурайын!
Ак-куланы арым-арым жүгүртүп,
домбултуп башы-минен түйүлтүп
Ак-падыша улукка
- 1065** Манас эми барды дейт,
Ак-падышага айтты дейт:
'Талдан түптү жарамын,
Кандын кысы Каныкей
эм алгалы барамын-
- 1070** Кандай болот, Падышам?'
'Барекелди өзүңө,
маашыр болдум сөзүңө,
разы болдум өзүңө,
бейил болдум сөзүңө!
- 1075** Оң жактагы чоролор,
сол жактагы санаттар,
ак-куржунду ачыңар!
Алтын дилде алып чык!
Акчаны кошо алып чык!
- 1080** Манас кайнына барганда,
жеңелари келгенде,
балдыстары барганда,
алтын, күмүш акчаны
аа берсин Эр Манас!
- 1085** Айтканынды кылды дейт:
оң эшикте төрт чоро
алтын дилде алып чыкты,
сол эшикте төрт санат
алтын, күмүш акчаны
- 1090** артып берди Манаска.
Ошу Манастын кырк чоро
орто жолго келгенде,
Ак-кула-минен бу Манас
аа жете келди дейт.
- 1095** Анда айтты кырк чоро:
- ан асына алалы!
Sırduu célek süölüp
karağay nayza kolğo alalı!
- Katuu bolup baralı!
Calan kılıç baylanıp
calmanışıp baralı!
Cakşısı candan tüñülsün!
Camanı maldan tüñülsün!
- Aytkanınday kıldı déyt.
Kırgız cılık aydadı,
karıbağan kara atan,
arıbağan ak atan
azık çoro arttı déyt:
'Siler cürö turuñar!
Mının (?) Ak-kulanı cügürtüp
Ak-kanğa barıp kélayn!
Andan coop alayn!
Altından kurak kurağın!
Ak-padışa uluktan
barıp kéñeş surayın!
- Ak-kulanı arım-arım cügürtüp,
dombultup başı-minen tüyültüp
Ak-padışa ulukka
Manas émi bardı déyt,
Ak-padışağa ayttı déyt:
'Taldan tüptü caramın,
Kandın kısı Kanıkey
ém alğalı baramın-
Kanday bolot, Padışam?'
- 'Barekeldi özünö,
maaşır boldum sözünö,
razı boldum özünö,
béyil boldum sözünö!
- Oñ caktağı çorolor,
sol caktağı sanattar,
ak-kurcundu açınar!
Altın dilde alıp çık!
Akçanı koşo alıp çık!
Manas kaynına barğanda,
ceñelari kélgende,
baldıstarı barğanda,
altın, күмүш akçanı
aa bérsin Ér Manas!
- Aytkanındı kıldı déyt:
oñ éşikте tört çoro
altın dilde alıp çıktı,
sol éşikте tört sanat
altın, күмүш akçanı
artıp bérdi Manaska.
Oşu Manastın kırk çoro
orto colğo kélgende,
Ak-kula-minen bu Manas
aa cete keldi déyt.
Anda ayttı kırk çoro:
- omzuma asayım!
Alaca bayrağıma dayanıp
çam mızrağı elime alayım!
Şiddetle oraya varayım!
Yalın kılıcımı bağlayıp,
korku saçarak varayım!
Erkeklerin seçmesi ölsün!
Hayvanların fenası ölsün!"
Söylediklerini yaptılar.
Kırgız at sürülerini sürdü,
kocamamış develere,
yorulmamış develere
yiğitler erzak yükledi:
"Siz yolunuza çıkın,
ben Ak-kulamı sürüp
Ak Han'a varıp geleyim,
ondan cevap alayım!
Bir çok altın toplayayım,
Ulu Ak-padışa'dan ben
öğüt alıp geleyim."
Ak-kulasını koşturdu,
atın başını koşturdu,
ulu Ak-padışa'ya doğru
Manas derken oraya vardı,
Ak-padışa'ya dedi ki:
"Söğüdün kökünü yararım,
Hanın kızı Kanıkey'i
zevce diye almaya gidiyorum,
sen ne dersin padişahım?"
"Tebrikler olsun sana,
münasip buldum sözünü,
uygun gördüm bunu,
doğru buldum sözünü!
Sağ tarafta yiğitler,
sol tarafta ulular
ak torbaları açın,
altın para çıkarın,
üste altın da verin.
Manas kayın baba evine varınca,
yengeler de hep gelince,
baldızlar da toplanınca
bu gümüş altın akçeleri,
onlara versin, Er Manas!"
Söyleneni yaptılar;
sağ kapıda dört çoro
altın para getirdi,
sol tarafta ulular
altın gümüş akçeleri
getirip Manas'a verdiler.
Manas'ın kırk yiğidi de
yolun ortasına gelince
Manas atı Ak-kula ile
yolda onlara yetiştii.
O zaman kırk yiğit dedi ki:

- 'Кайдан келдиң сен, Манас?
Кылкандай кызыл найза кылтайтып
Кытайды жоолап келдиңби?
Күйө сендей болорбу?
- 1100 Карагайдай мултук асынып
Калмакты жоолап келдиңби?
Күйө сендей болорбу?
Садагын сала курчанып
Сартты жоолап келдиңби?
- 1105 Күйө сендей болорбу?
'Тооба Теңри Кудайга,
Ак-падыша көрө алды,
жакшы көрдү Манасты!
Алтын, күмүш акчаны
- 1110 артып берди Манаска!
"Айтканымды кылгын!" дейт,
"Айлга жетип барганда,
жеңелери жеткенде,
балдыстары барганда,
- 1115 алтын да акча берсин!" дейт,
"Балдыстары барганда,
жеңелери жеткенде,
алтын, күмүш акчадан
балдысына берсин!" деп,
- 1120 "Жеңесине берсин!" деп.
Көк сакалдуу Менди-бай
бу Манасты көргөндө,
Темир-канга жүгүрүп
бузук кылып келди дейт,
- 1125 Темир-канга айтты дейт:
'Аттан, аттан, Темир-кан!
Ак асаба туу келди,
желпилдеген туу келди,
жери майшкан кол келди-
- 1130 ылдам аттан, Темир-кан!
Өгүн' айссам, болбодуң:
"Дайранын башын бурамын!" деп,
"Калың коргон урамын!" деп,
"Катарлап бекетип койомун!" деп,
- 1135 айткан тилимди албадың.
Тарбазаның оосуна
тарсылдаган көп мултук!-
Темир-кан, тес аттан!
Манас-минен кырк чоро
- 1140 эки бөлүп алалы!
Ала-жооны кылалы!
Темир-кан айтты дейт:
'Бузукка мен кирбеймин!
Барып көрө коюңар!'
- 1145 Темир-кандын колдошу,
бирге жүрөр жолдошу
чаап барып көрсө дейт,
кырк чоро келди дейт,
кырк жүс жылкы айдап келди.
- 'Kaydan keldiñ sën, Manas?
Kılkanđay kızıl nayza kıltaıtıp
Kıtaydı coolap keldiñbi?
Küyö sëndey bolorbu?
Karağayđay multuk asınıp
Kalmaktı coolap keldiñbi?
Küyö sëndey bolorbu?
Sadağın sala kurçanıp
Sarttı coolap keldiñbi?
Küyö sëndey bolorbu?
'Tooba Tëñri Kudayğa,
Ak-padışa körö aldı,
cakşı kördü Manastı!
Altın, kümüş akçanı
artıp bérđi Manaska!
"Aytkanımdı kılğın!" déyt,
"Aylğa cétip barğanda,
céñeleri cétkende,
baldıstarı barğanda,
altın da akça bérsin!" déyt,
"Baldıstarı barğanda,
céñeleri cétkende,
altın, kümüş akçadan
baldısına bérsin!" dép,
"Céñesine bérsin!" dép.'
- Kök sakalduu Mëñdi-bay
bu Manastı körgöndö,
Tëmir-kanğa cügürüp
buzuk kılıp keldi déyt,
Tëmir-kanğa ayttı déyt:
'Attan, attan, Tëmir-kan!
Ak asaba tuu keldi,
cëlpildegen tuu keldi,
cëri mayşkan kol keldi-
ıdam attan, Tëmir-kan!
Ögün' ayssam, bolboduñ:
"Dayranın başın buramın!" dép,
"Kalıñ korğon uramın!" dép,
"Katarlap bëketip koyomun!" dép,
aytkan tilimdi albađıñ.
Tarbazanıñ oosuna
tarsılđağan köp multuk!-
Tëmir-kan, tés attan!
Manas-minen kırk çoro
ëki bölüp alalı!
Ala-coonı kılalı!
Tëmir-kan ayttı déyt:
'Buzukka mén kirbeymin!
Barıp körö koyuñar!'
- Tëmir-kandıñ koldoşu,
birge cürör coldoşu
çaap barıp körsö déyt,
kırk çoro keldi déyt,
kırk cüs cılkı aydap keldi.
- "Nereden geliyorsun Manas?
Kızıl mızrağın saz gibi sallayıp
Çinlilerle mi savaşıp geldin?
Senin gibi güvey olur mu?
Ağaç kökü gibi tüfeğın omuzunda
Kalmuklarla mı savaşıp geldin?
Senin gibi güvey olur mu?
Okun beline bağlanmış
Sartlarla mı cenk ettin sen?
Senin gibi güvey olur mu?"
"Tövbeler olsun Tanrıma,
Ak-padışa gördü beni.
Manas'ı güzel kabul etti.
Bir dolu altın gümüş parayı
Manas'a hediye etti.
"Söylediğimi yap!
Aşiretine dönüp varınca
yengeler hep toplanıp da
baldızlar da gelince sen
bunu onlara hediye et,
baldızların toplanınca,
yengeler karşılayınca
bu altınla gümüşleri
hep baldızlarına ver,
yengelerine hediye et!" dedi."
Kır sakallı Mendi-bay'sa
Er Manas'ı görür görmez
hemen Temir Han'a koştı
ara bozmağa koşmuştu.
Temir Han'a şöyle dedi:
"Ata bin, ata bin Temir Han!
Ak bayraklı tuğlar geldi,
yelde uçan tuğlar geldi,
yeri titreten ordu geldi!
Çabuk ata bin Temir Han!
o gün dediğimi yapmadın,
nehirin başını çevireyim dedim,
kalın bir kale kurayım dedim,
katmerli tahkim edeyim dedim.
Sen sözümü dinlemedin.
Kapının tam önünde,
tüfek sesleri patlıyor.
Çabuk ata bin Temir Han!
Manas'la kırk yiğidini,
ikiye bölüp alalım,
karmaşa yaratalım."
Temir Han da şöyle dedi:
"Fesatlığa ben giremem,
hele çıkın bir bakın."
Temir Han'ın koldaşları,
yolda dahi yoldaşları
dışarı fırlayıp baktılar,
kırk yiğidin kırk yüz atla
geldiklerini gördüler.

- 1150 'Бу немени жылкылар?'
'Жакыптын элге салган алымы,
Каныкейге кырк чоронун
айдап келген калымы!'
'Жылкыны айдап алыңар!
- 1155 Төрт чуңкурга салыңар!
Төрт чуңкур толсо,
битти сениң калымың:
төрт чуңкур толбосо,
сенин калымың битпесе-
- 1160 дагы айдап келиңер!
Манас жаңгыс талада түштү.
Көк-ала сакал Менди-бай
Манастын кырк чорону
ак сарай үйге кийрди,
- 1165 эшигин бекитип койду.
Манас калды талада,
жаңгыс калды талада.
Кырк чоро үйгө кирген
аракыдан талдап бал ичип
- 1170 аңкабайт, сусабайт.
Бу Манастын жанында
кара баштуу адам жок,
төрт буттуу ит жок,
саратан тамыс, күн ыссык.
- 1175 'Манас суусалып өлүп барат!' дейт:
'Атадан жаңгыс туубаска тооба!
Атынды "Манас" койбоско тооба!
Алдымдан адам бар болсо,
"Арстан Манас канты?" деп
- 1180 келер эди жаныма:
аркамда ини бар болсо,
"Жаңгыс Манас калды!" деп
келер эди толгонуп.'
Манас аракыга бал кошкон
- 1185 көкүрүндөгү суусунун
өзү куюп ичерге
намас кылып олтурат
кыйныдан кыйн Манас.
Алтымыш алты мал досу,
- 1190 мал досунун ичинде
Кара-токо жан досу
эшикке чыгып караса,
пу Манастын жанында
кара баштуу киши жок,
- 1195 төрт буттуу ит-те жок.
Манас кара баш сыр жааны
тартып койо берди дейт.
Кырк чоро атка минди дейт,
ичпей калган кырк чоро,
- 1200 татпай калган кырк чоро,
коркуп эмди айтты дейт:
'Пу Манастын жанында
кара баштуу киши жок,
- 'Bu némeni cılkılar?'
'Cakıptın élge salğan alımı,
Kanıkéyge kırk çoronun
aydap kélgen kalımı!'
'Cılkını aydap alıñar!
Tört çuñkurğa salıñar!
Tört çuñkur tolso,
bitti séniñ kalımıñ:
tört çuñkur tolboso,
séniñ kalımıñ bitpese-
dağı aydap kéliñer!'
Manas cañgis talada tüştü.
Kök-ala sakal Méñdi-bay
Manastın kırk çoronu
ak saray üyge kiyrdi,
éşigin békitip koydu.
Manas kaldı talada,
cañgis kaldı talada.
Kırk çoro üygö kirgen
arakıdan taldap bal içip
añkabayt, susabayt.
Bu Manastın canında
kara baştuu adam cok,
tört buttuu it cok,
saratan tamıs, күn ıssık.
'Manas suusalıp ölüp barat!' déyt:
'Atadan cañgis tuubaska tooba!
Atıñdı "Manas" koybosko tooba!
Aldımdan adam bar bolso,
"Arstan Manas kantı?" dep
kéler édi canıma:
arkamda ini bar bolso,
"Cañıs Manas kaldı!" dép
kéler édi tolğonup.'
Manas arakığa bal koşkon
köküründögü suusunun
özü kuyup içerge
namas kılıp olturat
kıynıdan kıyn Manas.
Altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde
Kara-toko can dosu
éşikke çığıp karasa,
pu Manastın canında
kara baştuu kişi cok,
tört buttuu it-te cok.
Manas kara baş sır caanı
tartıp koyo bérđi déyt.
Kırk çoro atka mindi déyt,
içpey kalğan kırk çoro,
tatpay kalğan kırk çoro,
korkup émdi ayttı déyt:
'Pu Manastın canında
kara baştuu kişi cok,
- "Bunlar hangi sürü böyle?
Cakıp'ın halka saldığı alımı?
Kanıkey'e kırk yiğidin,
getirdiği hediyedir."
"Sürünüzü toplayın,
dört vadiye doldurun,
dört vadiyi doldurursa
gelin borcunuz bitti demektir.
Dört vadiyi doldurmazsa
gelin borcu bitmemiştir
daha hayvan getirirsiniz!"
Manas ovaya yalnız indi.
Kır sakallı Mendi-bay'sa
Manas'ın kırk yiğidini
ak saray eve götürdü.
Kapısını kilitledi.
Manas kaldı ovada,
yalnız kaldı ovada.
Kırk yiğit eve girince
ballı rakılar içtiler.
Açlık susuzluk çekmediler.
Manas'ın yanında ise
kara başlı insan yoktu,
dört ayaklı köpek bile yoktu.
Bu çok sıcak yaz gününde
susuzluktan ölecekti:
"Atadan yalnız doğmasaydım, tövbe,
adım Manas konulmasaydı,
bir ağabeyim bulunsaydı,
arслан Manas'a ne oldu diye
elbet yanıma gelirdi.
Küçük kardeşim olsaydı
Manas yalnız kaldı deyip
koşar yanıma gelirdi."
Manas rakıya bal kattı,
tulumundaki suyunu
kendisi doldurup içti.
Namaz kıldı oturup,
çok acılar çekti Manas.
Altmış altı mal dostu,
mal dostlarının içinde
Kara-toko can dostu,
kapıdan çıkıp bakındı,
Er Manas'ın yanında hiç
kara başlı adam yok.
Dört ayaklı köpek bile yok.
Manas kara baş alaca yayt,
germiş fırlatıyordu.
Kırk yiğidi ata bindi,
içmeden evvel, kırk çoro,
yemeklerden de yemeden
korkarak şöyle dediler:
"Er Manas'ın yanında tek
kara başlı kişi yok,

- төрт буттуу ит-те жок,
1205 төрө Манас кырбайбы?
 Бизди кырып ийбейби?
 Ылдам аттан, кырк чоро!
 Бис Манаска баралы,
 барып жооп айталы!
- 1210** Биринин атын
 бири мине чапты дейт,
 биринин тонун
 бири кийе чапты дейт.
 'Аш ичпедик, таш иштик,
- 1215** Кан эшиги каалга
 кара моо-минен аш иштик,
 бек эшиги бекитип
 бекитүү-мен аш иштик!
 Ала-тоодай Манас-кан
- 1220** ашырарбы экен жасканда,
 агын суудай Манас-кан
 кечирерби экен жасканда?-
 Кесичи болсоң, баш мына!
 Төгүчү болсоң, кан мына!
- 1225** Манас күлүп ийди дейт:
 'Кырк чоро, сени кырбайын!
 Кырбайын да көрбөйүн!
 Акылы саа кылармын!
 Жоо жеринден ийтейин!
- 1230** Саа өчөшүп кантейин?'
 Алтымыш танап ак чатыр
 астында жасып тикти дейт.
 Манас жаңгыс олтурду.
 Күндүс коркуп кел'албай
- 1235** балдыстар-мен жеңелер
 күгүм кирип кеткенде,
 парчага макмалды кошуп жамынып,
 берметке шуруну кошуп тагынып,
 упага эндикти кошуп жагынып,
- 1240** акырын басып шоодурап
 Манастын кашына келди кыс.
 Суксурдай мойнун суналтып,
 суудай бетин кызартып,
 басып келди кашына,
- 1245** бир жанаша олтурду.
 'Кече келе жатканда,
 Ак-падыша улукка,
 аа өзүм барганда,
 алтын, күмүш акчаны
- 1250** артып берди Падышам,
 мис табакка салыңар!
 Акча алдына салыңар!
 Айтканындай кылды дейт,
 Ажыбай акча төктү дейт.
- 1255** Эки ынак жеңеси
 'Түндө келген', деди дейт,
 'Каныкейдин койнуна
- tört buttuu it-te çok,
 törö Manas kırbayı?
 Bizdi kırıp iybeybi?
 İldam attan, kırk çoro!
 Bis Manaska baralı,
 barıp coop aytalı!
- Birinin atın
 biri mine çaptı déyt,
 birinin tonun
 biri kiye çaptı déyt.
 'Aş içpedik, taş iştik,
 Kan eşigi kaalğa
 kara moo-minen aş iştik,
 bek eşigi békitip
 békitüü-men aş iştik!
 Ala-tooday Manas-kan
 aşırarbi éken caskanda,
 ağın suuday Manas-kan
 kéçirerbi éken caskanda?-
 Késiçi bolsoñ, baş mına!
 Tögüçü bolsoñ, kan mına!
- Manas külp iydi déyt:
 'Kırk çoro, séni kırbayın!
 Kırbayın da körböyün!
 Akılı saa kılarımın!
 Coo cériden iyteyin!
 Saa öçöşüp kanteyin?'
 Altmış tanap ak çatır
 astında casıp tiktı déyt.
 Manas cañgıs olturdu.
 Kündüs korkup kél'albay
 baldıstar-men céñeler
 kügüm kirip kétkende,
 parçağa makımalı koşup camınıp,
 bérmetke şurunu koşup tağınıp,
 upağa éndikti koşup çağınıp,
 akırın basıp şoodurap
 Manastın kaşına kélđi kıs.
 Suksurday moynun sunaltıp,
 suuday bétin kızartıp,
 basıp kélđi kaşına,
 bir canaşa olturdu.
 'Kéçe kéle catkanda,
 Ak-padışa ulukka,
 aa özüm barğanda,
 altın, kümüş akçanı
 artıp bérđi Pağışam,
 mis tabakka salıñar!
 Akça aldına salıñar!
 Aytkanınday kıldı déyt,
 Acıbay akça töktü déyt.
 Éki inak céñesi
 'Tündö kélgen', déđi déyt,
 'Kanıkéydin koynuna
- dört ayaklı it bile yok.
 Manas bizi öldürmez mi?
 Hepimizi yok etmez mi?
 Ata atlayın kırk yiğit!
 Manas'ın yanına gidelim,
 ona cevap götürelim!"
 Birinin atına öbürü bindi,
 yerinden ok gibi fırladı,
 birinin elbisesini öbürü giydi,
 o da ok gibi fırladı.
 Aş değil biz, taş yedik,
 hanın kapısının
 iplerinden bir yemek yedik,
 beyin kapısının
 bağlarından bir yemek yedik!
 Ala-dağ gibi Manas Han,
 yaptığımızı bağışlar mısın?
 Akan su gibi kuvvetli Manas Han,
 suçumuzu bağışlar mısın?
 Başımızı kes istersen,
 kanımızı dök istersen."
 Manas gülerек dedi ki:
 "Size dokunmam kırk yiğidim,
 size ellemem, tövbeler!
 Size nasihat edeceğim!
 Sizi cenk yerinden çekeceğim!
 Sizden nasıl öç alıp ne edeyim?"
 Altmış kanatlı ak çadırı
 gök gibi yükseltip kurdular.
 Manas orada yalnız oturdu.
 Gündüz korkup gelmediler,
 baldızlar ile yengeler,
 gök yüzü pek kararınca
 kumaşlara ipeklere sarınıp,
 kalpak mücevher takınıp
 yüzlerini de boyayıp
 ağır ağır yürüdüler.
 Manas'ın yanına geldi kızlar.
 Suksur gibi boyunlarını uzatıp,
 su gibi yüzünü kızartıp,
 Manas'ın yanına geldi,
 bir kenara oturdular.
 "Gece yaklaştığında
 ulu Ak-padışa'nın ben
 yanına vardığımda
 altın gümüş bir çok para
 hediyeler verdi bana padişahım,
 bakır tabağa doldurun,
 akçaları önlerine koyun!"
 Söylediğini yaptılar,
 Acıbay parayı boşalttı.
 İki güzel yengesi de
 "Gece geldi," diyerek
 "Kanıkey'in koynuna

- жаткысалык!' деди дейт.
Түн жамынып барды дейт,
1260 Каныкейнин үйүнө келгенде,
ат байлабас акырга
ат-та байлап койду дейт,
камчы илбес талга
камчысын илип өттү дейт,
1265 куш кондурбас туурга
куш кондуруп өттү дейт.
От жакалай казы
чимирип алып жеди дейт.
Аягында сары бал
1270 татып өтүп кетти дейт,
байтал бенин бал кымыс
су'салып алып жутту дейт.
Отус түмө,
он топчу
чылдыратпай чешти дейт,
1275 'жарымчык-ка төшөккө
жанаша жатып алды дейт.
Жалпайып жаткан жаман жер
Манас бек батырып койду дейт.
Темир-кан кысы Каныке
1280 уйкусунан ойгонот,
көсүн ачып копту дейт,
ала саптуу аш бычак
аны колуна алды дейт:
'Атекем Темир-кандын
1285 ат байлабас акырга
ат байлаган ким эдең?
Камчы илбес талга
камчы илген ким эдең?
Куш кондурбас туурга
1290 куш кондурган ким эдең?
Аягымда сары бал
татып өткөн ким эдең?
Байтал бенин бал кымыс
су'салып жуткан ким эдең?
1295 'Чийип койгон кат эмес,
бөлөк киши жат эмес,
тобурчак-минен ат айдап,
сан жылкы бээ айдап
он чуңкурун толтурган
1300 ошу Манас өзүмин!
'Сен кай Манассың билейн!
Атекем Темир-кандын
бу дүнөөсү жар эле,
жылкысында жүрүчү,
1305 ол жылкысын багычы
"Манас" аттуу кулу бар!
Кой кайтарып жүрүчү
койчу кулдун аты бар,
дагы "Манас" болучу!
1310 Төө кайтарган кулу бар,

catkysalik!' dédi déyt.
Tün camınıp bardı déyt,
Kanıkéynin üyünö kélgende,
at baylabas akırğa
at-ta baylap koydu déyt,
kamçı ilbes talğa
kamçısın ilip öttü déyt,
kuş kondurbas tuurğa
kuş kondurup öttü déyt.
Ot cakalay kazı
çimirip alıp cédi déyt.
Ayağında sarı bal
tatıp ötüp kétti déyt,
baytal benin bal kımıs
su'salıp alıp cuttu déyt.
Otus tümö,
on topçu
çıldıratpay çéşti déyt,
'carımçık-ka töşökkö
canaşa catıp aldı déyt.
Calpayıp catkan caman cér
Manas bék batırıp koydu déyt.
Témir-kan kısı Kanıké
uykusunan oyğonot,
kösün açıp koptu déyt,
ala saptuu aş bıçak
anı koluna aldı déyt:
'Atekem Témir-kandın
at baylabas akırğa
at baylağan kim édeñ?
Kamçı ilbes talğa
kamçı ilgen kim édeñ?
Kuş kondurbas tuurğa
kuş kondurğan kim édeñ?
Ayağımда sarı bal
tatıp ötkön kim édeñ?
Baytal benin bal kımıs
su'salıp cutkan kim édeñ?
'Çiyip koyğon kat émes,
bölök kişi cat émes,
toburçak-ninen at aydap,
san cılkı bee aydap
on çuñkurun tolturğan
oşu Manas özümін!
'Sén kay Manassıñ bileyn!
Atekem Témir-kandın
bu dünüösü car éde,
cılıkısında cürüçü,
ol cılıkısın bağıçı
"Manas" attuu kulu bar!
Koy kaytarıp cürüçü
koyçu kuldun atı bar,
dağı "Manas" boluçu!
Töö kaytarğan kulu bar,

Er Manas'ı koyalım." dediler,
gecenin örtüsüne bürünüp gittiler.
Manas Kanıkey'in evine gelince
hiç at bağlanmamış bir ahıra
Manas atını bağladı,
hiç kamçı takılmamış bir kapıya
Manas kamçısını taktı,
kuş konmamış bir tüneğe
kuş oturttu o,
ocaktaki kazıdan
bir parça koparıp yedi,
çanaktaki tatlı balın
bir parça tadına baktı,
ballı kısraak kımızından
içti hararetini kesti,
otuz kumaş kaplı düğmeyi,
on kemik düğmeyi
sessiz sedasızca çözdü.
Kabartılmış döşeğe
yanaşıp girdi yattı.
Derin uykudaki kızı
Manas sımsıkı kendine bastı.
Temir Han'ın kızı Kanıkey
uykusundan uyandı,
gözünü açıp fırladı,
alaca saplı bir bıçağı
eline alıp dedi ki:
"Benim babam Temir Han'ın
at bağlanmaz ahırına
at bağlayan kimdir bu?
Kamçı takılmaz kapısına
kamçı takan kimdir bu?
Hiç kuş konmaz tüneğine
kuş bağlayan kimdir bu?
Çanaktaki sarı baldan
gelip tadan kimdir bu?
Kısrağın bal kızıyla
hararet söndüren kimdir bu?"
"Yazılmış bir mektup değil,
ben bir yabancı değilim,
kamçı ile at getirdim,
sayısız kısraak getirip
on vadi dolduran
işte o Er Manas benim!"
"Hangi Manas'ın bilmem ben,
sevgili babam Temir Han'ın
bu dünyası yar idi,
sürüler ile yaşayan
onun atlarına bakan
Manas adında bir kulu var!
Koyunlarımızı güden,
bir çobanın babası var,
onun adı da Manas!
deve güden bir kulumuz var,

- аты "Манас" болучу!
Кай Манассың билейин?
Копчу, "Манас", койнумдан!
Колуңду тарткын мойнумдан!
- 1315 Атекем Темир-кандын
абалак саптуу Ак-тинге
аш жүрөккө сайбасам!
Абалак саптуу Ак-тинге
кындан сууруп алды дейт.
- 1320 Анда Манас айтат дейт:
'Каныкей адам кантесиң?
Кан баласы эркесиң,
эркеликти айтасың:
бек баласы эркесиң,
- 1325 эркеликти айтасың!
Каныкей адам кантесиң?'
Абалак саптуу бу бычагын
кынынан суурап алды,
Каныкей шилтеп ийди дейт,
- 1330 алача балтыр, ак билек
айрып берип кетти дейт!
Этегин бүрүп кармады,
жеңин түрүп кармады.
Анда Манас айкырды:
- 1335 'Ерсиз жайдак болсомчу!
Катынсыс бойдок болсомчу!
Алты сан жылкы куубасам
сүрөп бери албасам!
Кара бет саа кылбасам!
- 1340 Колуңа таяк бербесем,
кой көтүнө салбасам,
бе көтүнө салбасам!
Кара бет саа кылбасам!
Айкырганы жолборстой,
- 1345 аттан, аттан, Алмамбет-
жөлөнүш сары керидей,
көк-жалдуу бөрүдөй!
Күлдүр уулу Чалбайым,
аттан, аттан, ылдам бас!
- 1350 "Жакшы сулуу таптым!" деп,
Ала-тоога жортолу!
Алты сан жылкы куугалы!
Сүрөп ары берели!
Сүрөп бери алалы!
- 1355 Колуна таяк берели,
кой көтүнө салалы!
Көп ыйлатып койолу!
Антип өчүм алайын!
Ерсис жайдак болсомчу!
- 1360 Катынсыс бойдок болсомчу!
Кучпай куруп калсамчы!
Албай арып түшсөмчү!
Кашкулак өтү барбы экен?
Кан Темир дары барбы экен?

- атı "Manas" boluçu!
Kay Manassıñ bileyin?
Kopçu, "Manas", koynumdan!
Koluñdu tartkın moynumdan!
- Atekem Témir-kandın
abalak saptuu Ak-tinté
aş cürökkö saybasam!
Abalak saptuu Ak-tinté
kından suurup aldı déyt.
- Anda Manas aytat déyt:
'Kanıkéy adam kantesiñ?
Kan balası érkesiñ,
érkelikti aytasıñ:
bék balası érkesiñ,
érkelikti aytasıñ!
Kanıkéy adam kantesiñ?'
Abalak saptuu bu bıçağın
kınınan suurap aldı,
Kanıkéy şiltep iydi déyt,
alaça baltır, ak bilek
ayrıp bérip kétti déyt!
Étegin бүрүp karmadı,
ceñin түрүp karmadı.
Anda Manas aykırdı:
'Ersiz caydak bolsomçu!
Katınsıs boydok bolsomçu!
Altı san cılıkı kuubasam
süröp béri albasam!
Kara bét saa kılbasam!
Koluña tayak bérbesem,
koy kötünö salbasam,
be kötünö salbasam!
Kara bét saa kılbasam!
Aykırganı colborstoy,
attan, attan, Almambét-
cölönüş sarı kériđey,
kök-calduu börüdöy!
Küldür uulu Çalbayım,
attan, attan, ıldam bas!
"Cakşı suluu taptım!" dép,
Ala-tooğa cortolu!
Altı san cılıkı kuuğalı!
Süröp arı béreli!
Süröp béri alalı!
Koluna tayak béreli,
koy kötünö salalı!
Köp ıylatıp koyolu!
Antip öcüm alayın!
Ersis caydak bolsomçu!
Katınsıs boydok bolsomçu!
Kuçpay kurup kalsamçı!
Albay arıp tüşsömçü!
Kaşkulak ötü barbı éken?
Kan Témir darı barbı éken?

- onun da adı Manas!
Hangi Manas'sın ne bileyim?
Çık sen bakayım koynumdan!
Çek kollarını boynumdan!
Babam Temir Han'ın bana verdiği
şu güzel gümüş hançeri
yüreciğine saplarım!"
Bu güzel saplı hançeri
sıyırıp kınından çıkardı.
Er Manas da şöyle dedi:
"Ne yapıyorsun Kanıkey?
Nazlı büyümüş han kızısın
nazlı şeyler söylemelisin,
nazlı büyümüş bey kızısın
nazlı şeyler söylemelisin!
Ne yapıyorsun Kanıkey?"
Bu güzel saplı hançeri
Kanıkey kınından sıyırıp çekti,
havada salladı,
sonra da Manas'ın ak bileğini
kesiverdi!
Eteklerini beline sokup
yenlerini sıvadı.
Manas şöyle haykırdı:
Eyersiz ata bineyim!
Kadınsız bekar yaşayayım!
Altı tane sürü görüp
arkalarından koşayım!
Sana gösteririm kahpe!
Eline sopa veririm,
koyunları güttürürüm,
kısraqları güttürürüm,
sana gösteririm kahpe!
Kaplanlar gibi bağırان
Almambet, haydi ata bin,
yamaçtaki dağ çaylağı sanki,
kır yeleli erkek kurt sanki!
Küldür'ün oğlu Çalbayım,
ata bin, çabuk ata bin!
Ben çok güzel bir kız buldum,
Ala-dağ'a çıkalım!
Altı sürü atı sürelim!
Sonra geriye güdelim!
Bu tarafa getirelim!
Eline bir sopa verip
koyunları güttürelim!
Ona acı çektirelim!
Belki öcümü alırım!
Eyersiz ata bineyim!
Kadınsız bekar kalayım!
Onu sarmaktansa kuruyayım!
Onu almadan kuruyayım!
Porsuk ödü var mı sende,
başka bir ilaç ey Temir Han?

- 1365 Ичине эсип бериңер!
 Тышына эсип сүртүңер!
 Аракыга бал кошуп
 аны ичемин, бериңер!
 Кара бет саа кылбасам!
- 1370 Жийрме чором, атка мин!
 Жакып-байдын жылкысын
 мында алып келиңер!
 Жийрме чором, аттанып
 Темир-кандын жылкысын
- 1375 мында алып келиңер!
 Кысын долы сактаган
 элдин сулуу дегени
 эл жеңгисис долы экен:
 калк сулуу дегени
- 1380 калк жеңгисис долы экен!
 'Токтай тургун, Манас-кан!
 кайн энеси чакырат,
 'Эки тулпар баласы
 бир акырга байлап коюпсуң,
- 1385 жемин бирге салып коюпсуң,
 акырын айдап чапчып
 бүрөө майып болбосун!
 Эки шумкар баласын
 бир төшөккө коюпсуң,
- 1390 жем талашып калбасын,
 бүрөө майып болбосун!
 Кан баласы Каныкей,
 Каныкей адам кантесиң?
 Бек баласы эркесиң,
- 1395 эркеликти айтасың!
 Каныкей кыс айтат дейт:
 'Каңкылдаган ит, какпа!
 Каңкылдабай үшүк жат!
 Мен адам көскө илейин,
- 1400 кай Манасты билейин!
 Сен Темир-кан болгула,
 дөлөтүңгө тоюпсуң,
 жылкы баккан кулундун
 атын "Манас" коюпсуң,
- 1405 ар дүнөөңгө тоюпсуң,
 төөнү баккан кулундун
 атын "Манас" коюпсуң,
 Кара-дөөнүң уулу Карт Манас,
 ол Манасты билбеймин!
- 1410 Чыйрды-байдын чын Манас,
 Жакыптын уулу жаш Манас,
 онуң ичинде жоо сайган!-
 орчун журтка баш болгон,
 алтындан курак кураган,
- 1415 "Ак-падыша" дегенден,
 анан барып кеңеш сураган-
 карагай найза чайрыды (?),
 Манастын кебин катын кайрылды!
- İçine ésip bériñer!
 Tışına ésip sürtüñer!
 Arakıǵa bal koşup
 anı içemin, bériñer!
 Kara bét saa kılbasam!
 Cıyrme çorom, atka min!
 Cakıp-baydın cılıksın
 mında alıp kéliñer!
 Cıyrme çorom, attanıp
 Témir-kandın cılıksın
 mında alıp kéliñer!
 Kısın dolı saktaǵan
 éldiñ suluu dégeni
 él céñgisis dolı éken:
 kalk suluu dégeni
 kalk céñgisis dolı éken!
 'Toktay turǵun, Manas-kan!
 kayn énesi çakırat,
 'Éki tulpar balası
 bir akırǵa baylap koyupsuñ,
 cémin birge salıp koyupsuñ,
 akırın aydap çapçıp
 büröö mayıp bolbosun!
 Éki şumkar balasın
 bir töşökkö koyupsuñ,
 cémi talaşıp kalbasın,
 büröö mayıp bolbosun!
 Kan balası Kanıkéy,
 Kanıkéy adam kantesiñ?
 Bék balası érkesiñ,
 ékelikti aytasıñ!
 Kanıkéy kıs aytat déyt:
 'Kañkıldaǵan it, kakpa!
 Kañkıldabay üşük cat!
 Mén adam köskö ileyin,
 kay Manastı bileyin!
 Sén Témir-kan bolǵula,
 dölötüñgö toyupsun,
 cılık bakkan kuluñdun
 atın "Manas" koyupsuñ,
 ar dünüñgö toyupsuñ,
 töönü bakkan kuluñdun
 atın "Manas" koyupsuñ,
 Kara-dööñüñ uulu Kart Manas,
 ol Manastı bilbeymin!
 Çıyrdı-baydın çın Manas,
 Cakıptın uulu çaş Manas,
 onuñ içinde coo sayǵan!-
 orçun curtkı baş bolǵon,
 altından kurak kuraǵan,
 "Ak-padışa" dégenden,
 anan barıp kéñeş suraǵan-
 karaǵay nayza çayrıdı (?),
 Manastın kébin katın kayrıldı!
- Ezip içime dökün!
 Ezip dışıma sürün!
 Rakıya bal karıştırıp
 onu içeyim, verin!
 Sana gösteririm kahpe!
 Yirmi yiǵidim ata binin!
 Cakıp-bay'ın atlarını
 alıp buraya getirin!
 Yirmi yiǵidim, ata binin!
 Temir Han'ın atlarını
 alıp buraya getirin!
 Kızını dolu yetiştiren,
 ilin en güzel dediǵi,
 ilin onu yenemediǵi,
 halkın en güzel dediǵi,
 halkın yenemediǵi bir kızmış.
 Biraz sabırlı dur, Manas Han!
 Kayın anası şöyle haykırdı:
 "İki atın has tayını
 bir tek kazıǵa baǵlattın,
 yemlerini bir araya koydun,
 biri kazıkta tepinirse
 öbürü rahatsız olmaz mı?
 İki sungur yavrusunu,
 bir tüneǵe baǵlamışsın
 yem için kavga etmezler mi?
 Her biri rahatsız olmaz mı?
 Kanıkey ey han kızı,
 Söyle ne eyledin sen?
 Nazlı büyümüş bey kızı,
 nazlı bir çocuk gibi konuş sen.
 Kanıkey şöyle dedi:
 "Kımıldama it, kalkma!
 Kımıldama rahat dur!
 Adamım yüzüne bakayım
 hangi Manas'tır bileyim!
 Sen Temir Han olalı
 devlet ile doymuşsun,
 sürüne bakan kulunun kölenin
 adını Manas koymuşsun,
 sen dünyaya doymuşsun,
 deve çobanı kölenin
 adını Manas koymuşsun,
 Kara-döö'nün oǵlu kart Manas,
 bu Manas'ı ben bilmiyorum."
 Çıyrdı-bay'ın oǵlu asıl Manas
 Cakıp'ın oǵlu genç Manas'ın
 üstüne düşman saldı!
 Yurdumun başı olan bu,
 altın örtüler işleyen
 Ak-padışa'ya giderek
 ondan öğütler isteyen
 mızrak savunan Manas'ı,
 bir kadın çıkıp reddetti!

- Кырк чоро түн ичинде аттанды,
1420 жийрма чоро Темир-кандын жылкысын алып келди,
 жийрма чоро Жакып-кандын жылкысын алып келди.
 Эки жагы дайра көл,
1425 эки жолу бар экен,
 жылкыны кийрип салды дейт,
 жатты уктап калды дейт.
 Таңга макул ойгонгон соң,
 алтымыш танап ак чатыр
1430 ат бууна чыдабай
 асманга чыгып барат дейт!
 'Батыр Манас, кантебис?
 Алтымыш танап ак чатыр
 ат бууна чыдабай
1435 асманга чыккан ак чатыр!
 'Ак таш-минен бастырып кой!
 Өкөөдөн өкөө болуңар, чором,
 өкөө барар бир бээ союңар, чором,
 майды туурап тоюңар, чором!
1440 Аштан бир кеңеш тутулбайт,
 токтон бир кеңеш кутулбайт!
 Жогор жакта кара туу,
 Темир-кан туу турбайбы?
 Төмөн жакта кызыл туу
1445 Жакып-кан туу турбайбы?
 Күндүн мурду тигенде,
 нооландан кылган ак көнөк
 желбегей жамынып
 басып дөңгө чыгайн!
1450 Жакып-минен Темир-кан
 жаңгыс уулга бат'албас,
 маа жаңгыс ок, чырга (?), ат'албас,
 барандын огу ат'албас,
 каранын огу ат'албас,
1455 Жакыптын элин мен саямын!
 Ала-тоодай Алмамбет,
 акылдуу тууган Ажыбай,
 Элим, Сейит, эки уул
 караңдагы баскан
1460 карсактын исин жаңылбас
 Каман, Жойпур, эки уул-
 о-да чыкты аттанып,
 Серек-минен Сыргак
 о-да чыкты аттанып!
1465 Кырк чоро эң жаманы Таз-баймат
 төрө суусаганда
 түшө калып чай кайнат,
 алдында атка минди дейт.
 Ажыбайлап тийди дейт,
1470 Алмамбеттеп тийди дейт,
 Жакып-кандын колун сайды!
 Темир-канды тийди дейт,
- Kırk çoro tün içinde attandı,
 ciyrma çoro Témir-kandın cılıksın alıp kélđi,
 ciyrma çoro Cakıp-kandın cılıksın alıp kélđi.
 Éki çağı dayra köl,
 éki colu bar éken,
 cılıkını kiyrip saldı déyt,
 cattı uktap kaldı déyt.
 Tañga makul oyğongon soñ,
 altımış tanap ak çatır
 at buuna çıdabay
 asmanğa çıǵıp barat déyt!
 'Batır Manas, kantebis?
 Altımış tanap ak çatır
 at buuna çıdabay
 asmanğa çıkkan ak çatır!
 'Ak taş-minen bastırıp koy!
 Ökөөдөн өкөө болуңар, çorom,
 ökөө барар bir bee soyuñar, çorom,
 maydı tuurap toyuñar, çorom!
 Aştan bir kéñeş tutulbayt,
 tokton bir kéñeş kutulbayt!
 Coğor cakta kara tuu,
 Témir-kan tuu turbayby?
 Tömön cakta kızıl tuu
 Cakıp-kan tuu turbayby?
 Kündün murdu tigende,
 noolandan kılğan ak könök
 célbegey camınıp
 basıp döñgö çıǵayn!
 Cakıp-minen Témir-kan
 cañǵıs uulğa bat'albas,
 maа cañǵıs ok, çırǵa (?), at'albas,
 barandın oǵu at'albas,
 karanın oǵu at'albas,
 Cakıptıñ élin mén sayamın!
 Ala-tooday Almambét,
 akılduu tuuğan Acıbay,
 Élim, Séyit, éki uul
 karañıdāǵı baskan
 karsaktın isin cañılbas
 Kaman, Coypur, éki uul-
 o-da cıktı attanıp,
 Sérék-minen Sırgak
 o-da cıktı attanıp!
 Kırk çoro éñ camanı Taz-baymat
 törö suusaǵanda
 tüşö kalıp çay kaynat,
 aldında atka mindi déyt.
 Acıbaylap tiydi déyt,
 Almambéteп tiydi déyt,
 Cakıp-kandın kolun saydı!
 Témir-kandı tiydi déyt,
- Kırk yiğit gece ata bindi,
 yirmi yiğit çölden Temir Han'ın atlarını alıp geldi.
 Yirmi yiğit Cakıp Han'ın atlarını alıp geldi.
 İki tarafı çevre göl,
 iki tarafta iki yol,
 atları yollara sürdüler,
 yatıp uykuya daldılar.
 sabah olup gün doğunca
 altmış at dolusu ak çadır
 at kokusuna dayanamayıp
 çadır göğe fırladı!
 "Bahadır Manas, şimdi biz ne yapalım?
 Altmış ipli ak çadır
 at buğusuna dayanamadı
 ak çadır havaya fırladı!"
 "Ak taşlarla bastırın!
 İkiniz birlikte, yiğitlerim,
 ikiniz gidip bir kısarak kesin yiğitlerim,
 karnınızı doyurun, yiğitlerim!
 Aç karnına görüşülmez,
 iyi fikirler toktan doğar!
 Şu aşağıdaki kara tuğ
 Temir Han'ın tuğu değil mi?
 Şu yanındaki kızıl tuğ
 Cakıp Han'ın tuğu değil mi?
 Güneş böyle parlarken
 beyaz keten gömleğimi
 omzuma atayım ben,
 şu tepeye çıkayım ben!
 Cakıp Han ile Temir Han
 bir tek oğlu sıkıştırmaz,
 tüfekten tek bir kurşunu
 üzerime atamazlar,
 kara, ateş silahımla
 Cakıp'ın halkını vurayım."
 Kaplan doğan Almambet
 akıllı doğan Acıbay,
 Elim'le Seyit, bu iki genç
 karanlık gecede bile
 bozkır tilkisinin izini bulan bu
 Kaman, Coypur, iki genç de
 ata binip yola çıktı,
 Serek ile Sırgak da
 ata binip yola çıktı!
 Kırk yiğidin en fenası Taz-baymat
 efendisi susayınca
 attan inip çayı kaynatmış,
 şimdi o da ata bindi.
 Acıbay nidasıyla hücum etti,
 Aymambet nidasıyla hücum etti,
 Cakıp Han'ın ordusunu dizdi!
 Temir Han'a hücum etti,

- барын сайып алды дейт!
Жакып уулы бу Манас
- 1475 Бир Каныкей деп жүрүп
Темир-кандын элинде
Каныкейди тартып алгалы.
Манаска тартуу кылгалы,
кара аламан, көй Тежик
- 1480 'Касты аламын!' деп жүгүрдү.
Каныкей киймин кийинди,
көп чогулуп келген соң,
Каныкей кор болорун билди дейт.
Жоргодон талдап бос минди,
- 1485 булгандан талдап тон кийди,
аракыдан талдап аш ишти.
Айып-кандын кысы экен,
Алтынайдай эжесин
Алмамбет атка мингисти.
- 1490 Караңыда жол тапкан
айгыр жаак, кара тил,
сүүлөңкү тууган Ажыбай
аа бир кыс аткарып,
Манастын кырк чоросу
- 1495 кырк кыс аткарып алды.
Темир-кандын кысы Каныкей
кырк чорого айтты дейт:
'Токто, токто, кырк чоро!
Сен кара да мен төрө!-
- 1500 Жакама колуң тийрбе!
Кырк чорого кырк кыс
мен алып парамын, Каныкей,
өзүм тартуу боломун,
өзүм эл болуп келемин!
- 1505 Кырк кыс-мен аттанып,
чыгып келди Каныкей.
Кара көстүү карт Манас,
капыс жерден көрдү дейт,
кырк чорого айтты дейт:
- 1510 'Кара бет келе жатпайбы?
Кырдан кырк кыс алып тыр,
алып келе жатып тыр!
Капыс жерден чыгыңар,
олжолоп алып келиңер!
- 1515 Кырк үй тигип коюп тур,
кырк төшөктү салып тур!
Аргымак оосын жаялы!
Биридей кылып кармайлы!
Ач билектен алалы!
- 1520 Ат көтүнө салалы!
олжо-жесир кылалы!
Эркелеген Каныкей
эми көөнү оорысын!
Эми көтү-аркага
- 1525 жайдак атка жоорысын!
Эркелеген Каныкей
- барын сайып алды дэйт!
Cakıp uullı bu Manas
Bir Kanıkéy dép cürüp
Témir-kandın élinde
Kanıkéydi tartıp alğalı.
Manaska tartuu kılğalı,
kara alaman, köy Técik
'Kastı alamın!' dép cügürdü.
Kanıkéy kiymin kiyindi,
köp çoğulup kélgen soñ,
Kanıkéy kor bolorun bildi déyt.
Corğodon taldap bos mindi,
bulğandan taldap ton kiydi,
arakıdan taldap aş işti.
Ayıp-kandın kısı éken,
Altunayday écesin
Almambét atka mingisti.
Karañıda col tapkan
ayğır caak, kara til,
sүүлöñkü tuuğan Acıbay
aa bir kıs atkarıp,
Manastın kırk çorosu
kırk kıs atkarıp aldı.
Témir-kandın kısı Kanıkéy
kırk çoroğo ayttı déyt:
'Tokto, tokto, kırk çoro!
Sén kara da mén törö!-
- Cakama koluñ tiyrbe!
Kırk çoroğo kırk kıs
mén alıp paramın, Kanıkéy,
özüm tartuu bolomun,
özüm éл болуп kélemin!
Kırk kıs-men attanıp,
çığıp kélди Kanıkéy.
Kara köstüü kart Manas,
kapis céрден көрдü déyt,
kırk çoroğo ayttı déyt:
'Kara bét kéle catpayıbı?
Kırktan kırk kıs alıp tır,
alıп kéle catıp tır!
Kapis céрден çıgıñar,
olcolop alıp kéliñer!
Kırk üy tigip koyup tur,
kırk төшөктü салıp tur!
Arğımak oosın cayalı!
Biridey kılıp karmaylı!
Aç bilekten alalı!
At kötünö salalı!
olco-césir kılalı!
Érkelegen Kanıkéy
émi көөнü оорısın!
Émi kötü-arkağa
caydak atka coorısın!
Érkelegen Kanıkéy
- hepsini de yere serdi!
Cakıp'ın oğlu Manas
"Ey Kanıkey" diye yürüyüp
Temir Han'ın yurduna gitti.
Kanıkey'i alarak
Manas'a getirmek için
bütün Tacikler
kızı almağa gittiler.
Kanıkey giyiniyordu
bunlar hücum ettiği zaman,
kız felaketi sezdi.
Seçme bir yürüğe bindi,
ipek elbiseler giydi,
yemek için rakı seçti.
Ayıp Han'ın bir kızı vardı,
Altınay bu, büyük yeğen
Almambet onu atına aldı.
Karanlıkta yolu bulan
bu aygır yanak, kara dil
hatip doğan Acıbay da
atına bir kız bindirdi,
Manas'ın kırk yiğidi de
atlarına kırk kız aldı.
Temir Han'ın kızı Kanıkey
kırk yiğide şöyle dedi:
"Durun, durun, kırk yiğit!
Siz haklısınız ben han kızı!
Yakamdan tutturmam size!
Kırkınıza kırk tane kız
getirdim ben Kanıkey,
size kendim hediye ettim,
bense sulh elçisi geldim."
Kırk kız ile ata binip,
Kanıkey çıkageldi.
Kara gözlü Manas bunu
ta uzaklardan görmüştü.
Kırk yiğidine dedi ki:
"Gelen şu kahpe değil mi?
Kırk tane kız seçmiş de bak
bize doğru getiriyor!
Ta buradan üstüne koşun,
esir edin getirin!
Kırk tane çadır kurun,
içine kırk döşek serin!
Atın ağzını yırtalım
onları hep birden tutalım!
İnce bileklerinden tutarak
atımızın arkasına atalım!
Hepsini esir kılalım!
O şımarık Kanıkey'in
şimdi gönlü daralsın!
Arkaları ile altları
at üstünde yara olsun!
Şımarık Kanıkey'in

- эми түшсүн эсине!
Өдө салып кетти дейт,
ылдый салып кетти дейт,
1530 Каныкей Манаска жалынат:
'Көгүрчкөн ушса, жүнүн кес!
Кара бет көп сүүлөсө, тилин кес!
Сагыскан ушса, жүнүн кес!
Кара бет көп сүүлөсө, тилин кес!'
1535 Бу Манас сүүлөптүр:
'Сагыскан учуп сарайга түштү-
санасыс байбак, нег' ойго түштү?
Көгүрчкөн учуп көк үйгө түштү-
көңүлчөк байбак, нег'
ойго түштү?'
1540 Эми алдынан барды дейт,
кырк үйгө түштү дейт.
Алмамбеттин түшкөн үйү
көкүрөгү көнөктөй,
көтү тамыр билектай
1545 кара кыс олтурат,
уй куймулчак Сар'ала,
уара болду Алмамбет.
'Алмамбет жакшы кыс жокпо?
Талдап алып келиңер!'
1550 Темир-кандын кысы Каныкей
бардың Алтынайдын кашына:
'Сенин атаң Айып-кан,
менин атам Темир-кан
өкөлөсү бир тууган-
1555 ак чырагың салсаңчы!
Кубулганың койсоңчу!
Үштөн чачың өрсөңчү!
Кызыл чырайың нүрбөтүң
Алмамбет көрсөчү!
1560 Ол Алмамбет айкыrsa,
карап туруп ит бакпайт,
качыrsa, жоосы бет пакпайт,
уй куймулчак Сар'ала
урудан күлүк бөлдү дейт!
1565 Көк-ала сакал Мөңди-бай
Манас каршы өлдү дейт!
Чыңга боюң чыгаргын, эжем,
чиңгил бетиң көргөскүн, эжем!
'Чыңга боюм чыгарбаймын,
1570 чиңгил бетим көргөспөймүн!
Бу кулуңду мен чансам,
бу кулуң мени
чанат, кантейн?'
'Манастын өзүнөн өдө эр дейт,
кечү чалган Алмамбет,
1575 кеңеш айткан Алмамбет,
көп сүүлөгөн Алмамбет!
Оң жагында жоро жок,
Алмамбет бөлөк сүүлөп чоро жок!

- émi түşsün éesine!
Ödö salıp kétti déyt,
ıldıy salıp kétti déyt,
Kanıkéy Manaska calınat:
'Kögürçkөн uşsa, cünün kés!
Kara bét көp süülösö, tilin kés!'
Sağısken uşsa, cünün kés!
Kara bét көp süülösö, tilin kés!'
Bu Manas süüloptür:
'Sağısken uçup sarayğa tüştü-
sanasis baybak, nég' oyğö tüştü?
Kögürçkөн uçup көk üygö tüştü-
köñülçök baybak, nég'
oyğö tüştü?'
Émi aldınan bardı déyt,
kırk üygö tüştü déyt.
Almambéttin түşken üyü
kөkürөгü көnөktöy,
kötü tamır bilektay
kara kıs olтурat,
uy kuymulçak Sar'ala,
uara boldu Almambét.
'Almambét cakşı kıs cokpo?
Taldap alıp kéliñer!'
Témir-kandın kısı Kanıkéy
bardıñ Altınaydın kaşına:
'Séniñ atañ Ayıp-kan,
ménin atam Témir-kan
ökölösü bir tuuğan-
ak çırağıñ salsañçı!
Kubulğaniñ koysoñçu!
Üştön çaçıñ örsöñçü!
Kızıl çırayıñ nürbötüñ
Almambét körsöçü!
Ol Almambét aykırса,
karap turup it bakpayt,
kaçırса, coosı bét pakpayt,
uy kuymulçak Sar'ala
urudan külük böldü déyt!
Kök-ala sakal Méñdi-bay
Manas karşı öldü déyt!
Çıñга boyuñ çığаргын, écem,
çiñgil bétiñ көrgөskün, écem!'
'Çıñга boyum çığарбаймын,
çiñgil bétim көrgөspөймүн!
Bu kuluñду mén çansam,
bu kuluñ méni
çanat, kanteyn?'
'Manastın özüñөн ödө ér déyt,
kéçüü çalğан Alrnambét,
kéñеш aйткан Alrnambét,
көp süüloğөн Almambét!
Oñ cağında coro cok,
Almambét bölök süülop çoro col!'
o zaman aklı başına gelsin!"
Onlarla dağa fırladı,
sonra vadilere at saldı,
Kanıkey Manas'a yalvardı:
"Güvercin kaçarsa tüyünü kes!
Kahpe çok söylerse dilini kes!
Saksağan uçarsa tüyünü kes!
Kahpe çok söylerse dilini kes!"
Manas da ona dedi ki:
"Saksağan uçup saraya kondu,
akılsız kadın uslandı mı?
Güvercin uçarak saraya kondu,
aklın başına geldi
mi budala?"
Daha ileri fırlayıp
kırk çadıra geldi Manas.
Almambet'in çadırına
memeleri kova gibi,
götü kök gibi
kara bir kız oturmuştu.
Öküz kuyruklu Sarı-ala'sıyla
Almambet şaşır kalmıştı.
"Almambet güzel kız mı yok!
Bir tane al da gel!"
Temir Han'ın kızı Kanıkey
Altınay'ın yanına gitti:
"Ayıp Han senin babandır,
Temir Han da benim babam.
İkimiz de han kızımız.
Ak çehreni açsana!
bu değışiklikten vazgeç!
Saçını üç örgü yap!
Çehreni, pembe yüzünü
gelince Almambet görsün!
Er Almambet haykırırsa,
köpek yukarı bakamaz,
kaçan düşman da bakamaz,
Kuyruk kılı bol Sarı-ala ile o
hırsızdan koşu atı aldı!
Kır sakallı Mendi-bay'sa
Manas'la vuruşurken öldü!
Güzel boyunu göster, kardeş,
ona güzel yüzünü göster, kardeş.
"Ona boyumu göstermem,
güzel yüzümü göstermem,
bu köleni ben küçümsemem
bu kölen beni küçümser,
ben ne yapayım?"
"O Manas'tan daha erdir,
geçitler geçer Almambet,
öğütler verir Almambet,
çok sözler söyler Almambet!
Sağ yanında yoldaş yoktur,
Almambet gibi yiğit yoktur!"

- Тең атанын баласы,
1580 теңдигине көнөмүн,
 кендигине болбоймун!
 Кечке мал болгондо,
 бе саап болгондо,
 "Бе агыта кой!" дерсиң,
1585 мен тең атанын баласы
 теңистей боюм чайып алар,
 ол жерине көнбөймүн,
 көнбөймүн-де болбоймун!
 "Желеден бээ саа!" десең,
1590 "Кошоктон койду саа!" десең,
 үйгө меймен келгенде,
 "Кооп кымыс куй!" десең,
 "Алып келип сун!" десең,
 ол жерине болбоймун!
1595 Алды, эжекем, тура тур!
 Алтындан иймек бураймын,
 өзүм жестемнен Манастан
 андан кеңеш сураймын!
 'Койгун, бала, сураба!
1600 Жакшылыгы кармаса,
 жакшы үйүт (?) кеп айтар:
 жамандыгы кармаса,
 жаман күт кеп айтар-
 анда көөнүң калбасын!
1605 Ай Алтынай, койсоңчы!
 Жакшы кебиң салсаңчы!
 Жаркып-жайнап турсаңчы!
 Суксурдай мойнуң суналтып,
 суудай бетиң кызартып,
1610 бала кастай баркылдап,
 алтын тондой жаркындап
 Алмамбетке көрүнгүн!
 Конок келип келгенде,
 "Кооп кымыс кой!" десең,
1615 "Желеден бээ саа!" десең,
 "Кошоктон койду саа!"
 "Көп кымыс куй!" десең,
 мен, эжекем, Каныкей
 төбөнү ачык-көк урсун,
1620 төштүктү жер урсун!
 Үштөн чачың өрүнчү!
 Алмамбетке чының-
 минен көрүнчи!
 'Айдай жаркып көрүнөмүн,
 күндөй жаркып көрүнөмүн!-
1625 Талып калсын Алмамбет,
 таңданып копсун Алмамбет!
 Айып-кан-минен Темир-кан
 эми байлык талашып
 булду жийган экенде,
1630 Эр Манаска кыс берген,
 Эштип экен Мэнди-бай.
- 'Tēñ atanın balası,
 tēñdigine kōnōmūn,
 kēndigine bolboymun!
 Kéçke mal bolğondo,
 be saap bolğondo,
 "Be ağıta koy!" dérsiñ,
 mén tēñ atanın balası
 tēñistey boyum çayıp alar,
 ol cérine kōnbōymūn,
 kōnbōymūn-de bolboymun!
 "Céleden bēe saa!" déseñ,
 "Koşokton koydu saa!" déseñ,
 üygö méymen kélgende,
 "Koop kımıs kuy!" déseñ,
 "Alıp kélip sun!" déseñ,
 ol cérine bolboymun!
 Aldı, écekem, tura tur!
 Altından iymek buraymın,
 özüm céstemnen Manastan
 andan kéñeş suraymın!
 'Koyğun, bala, suraba!
 Cakşılığı karmasa,
 cakşı üyüt (?) kēp aytar:
 camandığı karmasa,
 caman küt kēp aytar-
 anda kōönüñ kalbasın!
 Ay Altınay, koysoñçı!
 Cakşı kébiñ salsañçı!
 Carkıp-çaynap tursañçı!
 Suksurday moynuñ sunaltıp,
 suuday bētiñ kızartıp,
 bala kastay barkıldap,
 altın tondoy carkındaп
 Almambétke kōrüngün!
 Konok kélip kēlgende,
 "Koop kımıs koy!" désem,
 "Céleden bēe saa!" désem,
 "Koşokton koydu saa!"
 "Köp kımıs kuy!" désem,
 mén, écekem, Kanıkéy
 töbönü açık-kök ursun,
 töştüktü cér ursun!
 Üştön çaçıñ örünçü!
 Almambétke çınıñ-
 minen kōrünçi!
 'Ayday carkıp kōrünōmūn,
 күndey carkıp kōrünōmūn!-
 Talıp kalsın Almambét,
 tañdanıp kopsun Almambét!
 Ayıp-kan-minen Témir-kan
 émi baylık talaşıп
 buldu ciyğan ékende,
 Ér Manaska kıs bérgeñ,
 Éştip éken Méñdi-bay.
- "Denk babalar çocuğuyuz,
 şimdi de denk olmalıyız.
 Senden aşağı kalamam!
 Akşam olup sürü dönünce
 kısıraklardan süt akarken,
 kısırakları ağıla koy dersin.
 Ben denk babanın evladiyim
 deniz gibi boyum çalkanıyor,
 bu, benim hoşuma gitmiyor,
 artık bunu istemiyorum,
 kısırakları sağ dersen,
 koyunları sağ dersen,
 eve mihman geldiği vakit
 kalk da kırmız koy dersen,
 getir bize süt dersen,
 nasıl memnun olurum ben?
 Sevgili kardeşim dur.
 Altın küpeyi takayım,
 gidip eniştem Manas'a
 bir akıl danışayım ben!"
 "Bırak, çocuk, bir şey sorma!
 Er Manas keyifli ise
 güzel şeyler söyler sana,
 fakat keyifli değilse,
 fena sözler söyler sana,
 sakın gönün kalmasın!
 Vazgeç bundan, ey Altınay!
 Güzel sözlerini saç hep!
 Güzelliğınle parılda!
 Kuğu gibi boynunu бүk de
 su gibi şeffaf çehreni boya,
 yavru bir kaz gibi salın,
 altın kumaş gibi parılda,
 Almambet'e öyle görün!
 Misafir gelince ben sana
 kalk da kırmız ver diyecek olursam,
 bağılı kısırağı sağ diyecek olursam,
 koyunları sağ diyecek olursam,
 kalk da kırmız koy diyecek olursam
 beni, güzel kardeşim, Kanıkéy'i
 tepemi gök çarpsın,
 göğsümü toprak çarpsın!
 Saçını üç örgü yap!
 Almambet'in karşısına işte
 öyle çıkıver!"
 "Ay gibi parlak görünürüm,
 gün ışığı gibi görünürüm,
 dalıp kalsın Almambet,
 şaşırırsın kalsın Almambet!"
 Ayıp Han ile Temir Han
 yarış edip topladılar,
 hazinelerini yığdılar,
 Er Manas'a kız verirken.
 Mendi-bay bunu işitti.

- Темир-канга келди дейт,
Темир-канга айтты дейт:
'Кудай алсын, Темир-кан!
- 1635** Карт атасы Жакыпка
кармап кысың бербей кал!
Айып-кандын бергени
санаты сандан өтүптүр,
акчасы миңге жетиптир,
- 1640** кече сенин кысың Каныкей
Манаска жаман кеп айтып
журтка бузук салды да,
бузук-түшүк калды да!
Атка кошуп артты дейт,
- 1645** төөгө жүгүн жүктөдү дейт,
сүүлөгөн тилин тартты дейт,
койдой кордук тартты да!-
Өлүм берсең, Темир-кан!
Күнчүлүктөн түшчүлүк
узаткан кысын кондуруп койду,
- 1650** кайтып үйүнө чапты:
'Алтымыш тө алып кел!' деп,
'Отусуна алтын, күмүш
жүктөп келип алып кел!
Отусуна барча-минен балкыны
- 1655** жүктөп келип алып кел!
Буулум-минен бутаны
бутуна чылгоо кыларга,
алтын-минен күмүштү
атка така урарга-
- 1660** аны бөлөк жүктөп кел!
Бермет-минен шуруну
бетине тагып аларга-
аны бөлөк жүктөп кел!
Көк-ала сакал Меңди-бай,
- 1665** айткан сөсүм кылбасаң,
аны жүктөп келбесең,
көрүнбөгүн көзүмө,
жолобогун өзүмө!
Кайта бутка салды дейт,
- 1670** алып үйүнө барды дейт.
Айтканындай кылды дейт:
көк-ала сакал Меңди-бай
алтын-минен күмүшүн
аны жүктөп келди дейт,
- 1675** кызыл шуру, ак бермет
"Бетине тагып алсын!"
аны жүктөп келди дейт.
Токсон төөгө бул жүктөп
алып келип жүрдү дейт.
- 1680** Бу Калмактын бери жагы,
Бусурмандын ары жагы,
Көкчө-көз-минен Камаң-көз
уру үйү бар экен,
ала-көк сакал Меңди-бай

- Témir-kanğa kélđi déyt,
Témir-kanğa aytty déyt:
'Kuday alsın, Témir-kan!
Kart atası Cakıpka
karmap kısıñ bərbey kal!
Ayıp-kandın bérgeñi
sanatı sandan ötüptür,
akçası miñge cétiptir,
kéçe sénin kısıñ Kanıkéy
Manaska caman káp aytıp
curtka buzuk saldı da,
buzuk-tüşük kaldı da!
Atka koşup arttı déyt,
töögö cügün cüktödü déyt,
süülögön tilin tarttı déyt,
koydoy korduk tarttı da!-
Ölüm bérseñ, Témir-kan!
Künçülükton түшçülük
uzatkan kısıñ kondurup koydu,
kayıp üyünö çaptı:
'Altımış tö alıp kél!' dep,
'Otusuna altın, күмүш
cüktöp kélip alıp kél!
Otusuna barça-minen balkını
cüktöp kélip alıp kél!
Buulum-minen butanı
butuna çılgoo kılarga,
altın-minen күмүштү
atka taka urarğa-
anı bölök cüktöp kél!
Bérmet-minen şurunu
bétine tağıp alarğa-
anı bölök cüktöp kél!
Kök-ala sakal Méñdi-bay,
aytkan sösüm kılbaşañ,
anı cüktöp kélbeseñ,
körünbögün közümö,
colobogun özümö!
Kayta butka saldı déyt,
alıp üyünö bardı déyt.
Aytkanınday kıldı déyt:
kök-ala sakal Méñdi-bay
altın-minen күмүшүн
anı cüktöp kélđi déyt,
kızıl şuru, ak bérmet
"Bétine tağıp alsın!"
anı cüktöp kélđi déyt.
Tokson töögö bul cüktöp
alıp kélip cürdü déyt.
Bu Kalmaktın béri çağı,
Busurmandın arı çağı,
Kökçö-köz-minen Kamañ-köz
uru üyü bar éken,
ala-kök sakal Méñdi-bay

- Kalktı Temir Han'a gitti.
Temir Han'a şöyle dedi:
"Tövbeler olsun, Temir Han,
bu ihtiyar Cakıp'a
sakın kızını verme sen.
Ayıp Han'ın verdiği şey
pek büyük bir servettir,
bin akçeden de fazladır.
Senin kızın Kanıkey
Manas'a fena sözler dedi.
O da yurdu alt üst etti,
her şey alt üst oldu!
Eşyayı atlara yükledi,
hazineyi de develere.
Hatip dilleri kopardı,
koyun gibi hakaret etti,
ona ölüm ver, Temir Han!"
Günlerce çabalayıp o,
kızını geçirince ele,
ata binip döndü eve.
"Altmış deve getirin,
otuzuna altın, gümüş
yükleyin getirin,
otuzuna kadife ipek
yükleyin getirin.
Güzel ipek kumaşlarla
ayaklarını örtün o,
altınlarla gümüşle o
atlarını nallatıversin.
Onu ayrı yükle gel!
Kadın başlığı ile mercanı
yüzüne takıp süslenir o,
bunu ayrıca yükleyin.
Kır sakallı Mendi-bay sen
dediğimi yapmaz isen,
bunları yükletmez isen
bir daha görünme gözüme,
sakın sokulma özüme!"
Böyle deyip geri döndü,
atı evine doğru sürdü.
Hanın dediğini yaptı.
Kır sakallı Mendi-bay
altınları gümüşleri,
dediği gibi yükledi.
Kırmızı mercan, ak hotoz
yüzü süslemek içindi.
Bunları deveye yükletti.
Doksan hayvan yükletince
kendi de yola düzüldü.
Kalmuk yurdunun beri tarafında,
müslümanların öte tarafında,
Kökçö-köz ile Kamañ-köz
iki hırsızın evi vardı.
Kır sakallı Mendi-bay

- 1685 кабар берген экен дейт:
 'Аракыга бал куюп
 уу кошуп чайкаңар!
 Бу Манаска берели!
 Кабар салган экен дейт.
- 1690 Уч-капкактын оюнда,
 Үкүрчүнүн боюнда,
 Ой-кайыңдын боюнда,
 ак чатырды тикти дейт,
 ата, Манас түштү дейт!
- 1695 Белден килем салды дейт,
 белсенишип олтурду;
 тизеден төшөк салды дейт,
 тизелешип олтурду.
 Уу экенин билбеди.
- 1700 'Уктап койомун!' деп жатты.
 Өөдө болбойт бу Манас!
 Серек-минен бу Сыргак
 кийн калган экен дейт.
 Чорону чакырды Эр Манас:
- 1705 'Сүүлөгөнү бирин сөс,
 айгыр жаак, ширин сөс,
 айгыр жаак, кара тил
 Ажыбай тири калсачы!
 Жөлөнүш сары керидей,
- 1710 көк-жал төбөт бөрүдей
 Алмамбет калсачы!
 Эл ичинде эрмегим
 Элим, Сейит, эки уул-
 анын бири калсачы!
- 1715 Караңыда кабыр-кубур жүгүргөн
 карсактын исин жаңылбас
 Каман, Жойпур, эки уул-
 анын бири калсачы!
 Түндөгү дүбүрө-дүбүрө жүгүргөн
- 1720 түлкүнүн исин жаңылбас
 Түрсүн, Тайлак, эки ууланын
 бири калсачы!
 анын бири калсачы!
 Күлдүр уулу Чалбайым,
 Чалбай уулу Албайым-
- 1725 анын бири калсачы!
 Көктүн жылдыс батырым,
 суунун кундус батырым-
 анын бири калсачы!
 Кырк чоронун эң жаман
 Тазбаймат,
- 1730 суусаганда сен түшө
 калып чай кайнат!
 Коктуу толуп калгалы,
 кой өлүмү келдиби?
 Жылга толуп жаткалы,
 жылкы өлүмү келдиби?
- 1735 Кырк чоро барын Кудай алып тыр!
- kabar bérgeñ éken déyt:
 'Arakıǵa bal kuyup
 uu koşup çaykañar!
 Bu Manaska béreli!
 Kabar salǵan éken déyt.
 Üç-kapkaktın oyunda,
 Ükürçünün boyunda,
 Oy-kayıñdın boyunda,
 ak çatırđı tıktı déyt,
 ata, Manas tüştü déyt!
 Bélden kilem saldı déyt,
 bélsenışip olturdu;
 tizeden töşök saldı déyt,
 tizeleşip olturdu.
 Uu ékenin bilbedi.
 'Uktaп koyomun!' dep cattı.
 Öödö bolboyt bu Manas!
 Sérék-minen bu Sırgak
 kiyn kalǵan éken déyt.
 Çoronu çakırđı Er Manas:
 'Süülögönü birin sös,
 ayǵır caak, şirin sös,
 ayǵır caak, kara til
 Acıbay tiri kalsaçı!
 Cölönüş sarı kériđey,
 kök-cal töböt börüğey
 Almambét kalsaçı!
 Él içinde érmegim
 Élim, Séyit, éki uul-
 anın biri kalsaçı!
 Karañıda kabır-kubur cügürgön
 karsaktın isin cañılbas
 Kaman, Coypur, éki uul-
 anın biri kalsaçı!
 Tündögü dübüro-dübüro cügürgön
 tülkünün isin cañılbas
 Türsün, Taylak, éki uulanın
 biri kalsaçı!
 anın biri kalsaçı!
 Küldür uulu Çalbayım,
 Çalbay uulu Albayım-
 anın biri kalsaçı!
 Köktün cıldıs batırım,
 suunun kundus batırım-
 anın biri kalsaçı!
 Kırk çoronun eñ camanı
 Tazbaymat,
 suusaǵanda sén tüşö
 kalıp çay kaynat!
 Koktuu tolup kalǵalı,
 koy ölümü kéldibi?
 Cılǵa tolup catkalı,
 cılkı ölümü kéldibi?
- bunlara da haber verdi:
 "Ballı rakı hazırlayın,
 içine de zehir katın!
 Bunu Manas'a vereyim."
 İşte bu emri vermişti.
 Üç-kapkak vadisinde o,
 Ükürçü suyu boyunda,
 Oy-kayın'ın boyunda,
 beyaz çadırları kurdurdu.
 Derken Er Manas göründü.
 Altına yünlü bir kilim saldılar,
 bele kadar soyunmuş oturdu,
 dizinin altına bir yastık dayadılar,
 bir ayağını altına alıp oturdu.
 Zehir olduğunu bilmedi.
 Uyumaǵa uzanmıştı,
 halsiz düştü kalkamadı Manas!
 Serek ile Sırgak ise,
 daha geride kalmıştı.
 Yiğitleri çağırđı Er Manas:
 Atasından hatip doğan
 aygır yanak, keskin sözlü;
 aygır yanak, kara sözlü,
 Acıbay diri kalasın!
 Yamaçtaki daǵ çaylaǵı sanki,
 kır yeledi erkek kurt sanki,
 Almambet sen de diri kal!
 Halkın içinden seçtiğim,
 Elim ile Seyit, iki yiğit,
 biriniz hayatta kalsın.
 Karanlık gecede koşup,
 bozkır tilkisinin izini bulan,
 Kaman, Coypur, iki yiğit,
 biriniz hayatta kalsın.
 Karanlık gecede koşup
 tilki izlerini bulan
 Türsün, Taylak, iki yiğitten
 bir hayatta kalsın,
 biriniz hayatta kalsın.
 Küldür'ün oǵlu Çalbayım
 Çalbay'ın oǵlu Albayım,
 biriniz hayatta kalsın.
 Göklerin yıldız erleri,
 soların kunduz erleri
 biriniz hayatta kalsın.
 Kırk yiğidin en fenası,
 Taz-baymat,
 susayınca attan inip sen
 hemen çay kaynat!
 Biz daha hayatta kalalım!
 Koyuna ölüm mü geldi?
 Burada bir sene daha kalalım.
 At sürüsüne ölüm mü geldi?
 Allah kırk yiğidin hepsini alıp da

- Кырк чоронун жаманы
Серек-минен бу Сыргак
өлбөй кантып тирү калып тыр!
Манастын көкүрөктөн
жаны кете'лек.
- 1740** Кырк чоро айтты дейт:
'Жан сактар жерин айтып кет!
Кетменин талга саптаган,
эшегин кер тор'аттай мактаган,
"Атаңдын көрү...!" Сарт уулу
- 1745** аа кирсек кантейт?
Чалдыр-чулдур сүүлөгөн
тилин адам билбеген
Кытайга кирсек кантейт?
Жалпак Тор'ат жайланган,
- 1750** чочконун санын
канжыгага байланган
Калмакка кирсек кантейт?
Оңкогой мурун, чуңкур көс
Калчага кирсек кантейт?
Үрөн элек жоо эде,
- 1755** Үргөншкө кирсек кантейт?
Анда айтың Эр Манас:
'Айтканымдай кылыңар!
Айткан сөзүмнөн чыкпаңар!
Уктасам, тынч жатырсың!
- 1760** Оруска барып батырсың!
Сарттын журтун сапырдым-
типти аа барбагын!
Калчадын журтун какчаттым-
типти аа барбагын!
- 1765** Кытайдын журтун кырдым-
аа типти барбагын!
Тежиктин журтун тербенттим-
аа типти барбагын!
Ак-падыша улугу
- 1770** аа барып баш койгун!-
Төбөсүн албай чач койгон,
чачын албай койгон-дыр!
Ары кирсе тойгон-дыр:
жарды барып байыган,
- 1775** жалаңач барып кийнген,
ачка барып тоюнган,
арык барып семирген!
Не кылганы эп эде,
акчасын берсе, көп эде.
- 1780** Орустун журту бооры кер,
Орустан кирип жай алгын!
Ак-канга барып аш ичкин!
Кийм чечип беричи,
Орустан жатып олут ал!
- 1785** Аракы ичип буу чыкса,
булка ичип суу чыкса,
Алмамбеттеп кыйгыргын,
- Kırk çoronun camanı
Sérék-minen bu Sırgak
ölböy kantıp tirü kalıp tır!
Manastın köküröktön
canı kéte'lek.
- Kırk çoro ayttı déyt:
'Can saktar cérin aytıp két!
Kétmenin talğa saptağan,
eşegin kér tor'attay maktağan,
"Atañdın körü...!" Sart uulu
- aa kirsek kanteyt?
Çaldır-çuldur süülögön
tilin adam bilbegen
Kıtayğa kirsek kanteyt?
Calpak Tor'at caylanğan,
çoçkonun sanın
kancığağa baylanğan
- Kalmakka kirsek kanteyt?
Oñkoğoy murun, çuñkur kös
Kalçağa kirsek kanteyt?
Ürön élék coo éde,
Ürgönşkö kirsek kanteyt?
Anda aytıñ Ér Manas:
'Aytkanımday kılıñar!
Aytkan sözümñön çıkpañar!
Uktasam, tınç catisrıñ!
Oruska barıp batırsıñ!
Sartın curtun sapırdım-
tıptı aa barbağın!
Kalçadın curtun kakçattım-
tıptı aa barbağın!
Kıtaydın curtun kırdım-
aa tiptı barbağın!
Téciktin curtun térbenttim-
aa tiptı barbağın!
Ak-padışa uluğu
aa barıp baş koyğun!-
Töböñün albay çaç koyğun,
çaçın albay koyğun-dır!
Arı kirse toyğun-dır:
cardı barıp bayığan,
calañaç barıp kiyngen,
açka barıp toyunğan,
arık barıp sémirgen!
Né kılğanı ép éde,
akçasın béirse, köp éde.
Orustun curtı boorı kér,
Orustan kirip cay alğın!
Ak-kanğa barıp aş içkin!
Kıym çéçip bériçi,
Orustan catıp olut al!
Arakı içip buu çıksa,
bulka içip suu çıksa,
Almambéttep kıyırğın,
- kırk yiğidin en fenası
Serek ile şu Sırgak'ı
nasıl diri bıraktı?"
Teninden canı uçtu
Manas'ın
- Kırk yiğit ona dedi ki:
"Canı koruyan yeri söyle,
sögütten baltaya sap yapan,
eşegi yağız at gibi metheden
uğursuz Sart oğluna
gidelim mi, ne dersin?
Çaldır çuldur konuşan
dilini kimse anlamayan
Çin iline gitsek ne dersin?
Uzak Tor'at'ta oturan
semere domuz
budu bağlayan
- Kalmuklara gitsek ne dersin?
Gaga burunlu, çukur gözlü
Kalçalara gitsek ne dersin?
Durmada kanlı cenk olan
Ürgenç'e gitsek ne dersin?"
Er Manas o zaman dedin ki:
"Ne dersem onu yapın!
Sözlerimden çıkmayın!
Uyusam da dinç yaşarsınız!
Ruslara muti olun,
ben Sartları dağıtmıştım,
sakın oraya gitmeyin!
Kalçaları mahvetmiştim,
sakın onlara gitmeyin!
Çinlileri mahvetmiştim,
sakın oraya gitmeyin!
Tacik kavmini ezmiştim,
sakın oraya gitmeyin!
Ulu Ak-padışa'ya ben
gidip başımı eğmiştim.
Tepesinde saçı vardır,
saçlarını kestirmez o,
oraya giden doyar,
fakir giden zengin olur,
her çıplak giden giyinir,
aç gidenin karnı doyar,
kuru gidenler yağ bağlar.
Her şeyde hak gözetilir,
para hediye edilir.
Rus milleti pek cömerttir,
Rus iline giderseniz
Ak Han ile yemek yiyin,
çıkarpı elbisesini verir.
Rus ilinde yaşayın.
Rakı için, buğu çıkar
Erce için, su çıkar.
Almambet gibi bağırın,

- Ажыбайлап кыйгыргын,
Эр Манастап кыйгыргын!
1790 Манастын чымындай жаны
кетти дейт,
чын үйүне кетти дейт.
Ак-сарайлап койду дейт,
көк-сарайлап койду дейт.
Тоғус күнү жатты дейт,
1795 токсон-до бээ сойду дейт:
алты күнү жатты дейт,
алтымыш бээ сойду дейт.
Алтындуу тонун тогустан,
элге жыртыш берди дейт.
1800 Карагайдан калың табыт чаптырды,
ички жүсүн алтындап,
тышкы жүсүн күмүштөп.
Манасты табытына салды дейт,
сарайга сере кылды дейт.
1805 Алдыңы жерден сысын өткөрбөй,
үстүнү күнден көсүн тийгиспей,
сарайга серелеп койду дейт.
Кырк чоро атка минди дейт,
Жакып-канга келди дейт.
1810 Кырк чоронун жакшысы,
кеңеш айткан Алмамбет,
көп сүүлөгөн Алмамбет,
Жакып-канга айтты дейт:
"Токсон тору жоргону
1815 токуп алгын, Жакып-кан!
Алтымыш ала жоргону
алдыңа алгын, Жакып-кан!
Жетимиш жейрен жоргону
жана алгын, Жакып-кан!
1820 Кең Таластай жериңден,
мундан элиң көчкүнчө,
жаккан отуң өчкүнчө,
мундан элиң көчкүнчө,
ошу жылкы түгөнгүнчө,
1825 карыныңды ачырба, Жакып,
ийинди тостурба, Жакып!
Жаман кадырын айтпагын, Жакып!
"Жаңыс Манас өлдү!" деп, Жакып,
көсүңдү чыгарт кылба, Жакып!
1830 Бек байла белиңди, Жакып,
бектикке салгын көөнүңдү, Жакып!
Саадагың сала курчангын, Жакып!
Кылычыңды кыя байлангын, Жакып!
Карагайдан кара мултугуң асынып
1835 катуулугуң койбогун!
Тушпанга барып катуу болорсуң,
тууганга жакшы болорсуң!
"Ообадан жылдыс катуулан,
жаңгысым Манас өлдү!" деп,
1840 жабыкпагын, Жакып-кан!
- Acıbaylap kuyğırğın,
Ér Manastap kuyğırğın!
Manastın çımınday canı
kétti déyt,
çın üyüne kétti déyt.
Ak-saraylap koydu déyt,
kök-saraylap koydu déyt.
Toğus küni catti déyt,
tokson-do bee soydu déyt:
altı küni catti déyt,
altımış bee soydu déyt.
Altınduu tonun toğustan,
élge cırtış bérdi déyt.
Karağaydan kalıñ tabıt çaptırdı,
içki cüsün altındap,
tışkı cüsün kümüştöp.
Manastı tabıtına saldı déyt,
sarayğa sére kıldı déyt.
Aldıñı cérden sısın ötkörböy,
üstüñü күnden көsün tiygispey,
sarayğa sérelep koydu déyt.
Kırk çoro atka mindi déyt,
Cakıp-kanğa kélđi déyt.
Kırk çoronun cakşısı,
kéñeş aytkan Almambét,
köp süülögön Almambét,
Cakıp-kanğa ayttı déyt:
"Tokson toru corgonu
tokup alğın, Cakıp-kan!
Altımış ala corgonu
aldıña alğın, Cakıp-kan!
Cétimiş céyren corgonu
cana alğın, Cakıp-kan!
Kéñ Talastay cériñden,
mundan éliñ köçkünçö,
cakkан otuñ öçkünçö,
mundan éliñ köçkünçö,
oşu cılkı tügöngünçö,
karınıñdı açırba, Cakıp,
iyniñdi tosturba, Cakıp!
Caman kadırın aytpağın, Cakıp!
"Cañıs Manas öldü!" dép, Cakıp,
köсüñdü çığart kılba, Cakıp!
Bék bayla béliñdi, Cakıp,
béktikke salğın көөнüñdü, Cakıp!
Saadağıñ sala kurçaңğın, Cakıp!
Kılıçıñdı kıya baylaңğın, Cakıp!
Karağaydan kara multuğıñ asınıp
katuuluğıñ koyboğun!
Tuşpaңğa barıp катуu bolorsuñ,
tuuğаңға cakşı bolorsuñ!
"Oobadan cıldıs катуulan,
caңğısım Manas öldü!" dép,
cabıkpağın, Cakıp-kan!
- Acıbay gibi haykırın,
Er Manas gibi kükreyin!"
Manas'ın canı
uçmuştu,
asıl evine gitmişti.
Ak saray gibi bir bina yaptılar,
mavi bir mezar yaptılar,
dokuz gün orada kaldılar,
doksan kısarak kestiler,
altı gün orada kaldılar,
altmış kısarak kestirip
dokuz kat da altın kumaş
bulup halka dağıttılar.
Çamdan da bir tabut yapıp
iç yüzünü altın kapladılar
dış yüzünü gümüş kapladılar.
Tabuta Manas'ı koydular,
mezarı sıkıca kapadılar.
Yerden nem sızmasın diye,
güneş de vurmasın diye
sarayın içine koydular.
Kırk yiğit atlara binip
Cakıp Han'ın evine döndüler.
Kırk yiğidin en iyisi
pek akıllı Almambet,
gür konuşan Almambet
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Doksan doru yürük al da
hepsine eyer vurdur, Cakıp Han,
altmış da alaca yürük
önüne kat, sen Cakıp Han,
yetmiş tane de al yürük
yanına al, sen Cakıp Han!
Geniş Talas ovasından
halkın çekilip göçünce,
yanan ocağın sönünce,
kavmin buradan göçünce,
at sürülerin tükenince,
karnın aç kalmasın, Cakıp.
elbisen yırtılmasın, Cakıp,
acılarını söyleme, Cakıp,
oğlun Manas öldü diye
gözlerini çıkarma Cakıp!
Belini sıkı bağla, Cakıp,
gönlüne kuvvet ver, Cakıp,
beline okunu bağla, Cakıp,
kılıcını yanına as, Cakıp,
kara tüfeğini de al, Cakıp,
katılığını bırakma, Cakıp,
düşmana varıp katı ol, Cakıp,
akrabana yumuşak ol!
Varsın gökte yıldız batsın
biricik Manasım öldü diye,
sen kendin batıp gitme. Cakıp Han!

- Манастын барлыгындай катуулан!
Байдын уулу бу Бакай
Жакып-канга айтты дейт:
'Тууганды тоодай көтөргүн, Жакып,
1845 Тушпанды кара койдой
 бөктөргүн, Жакып!
Жакшылар үйдөн чыкпай колосун,
жамандар кантип саа жолосун!
Ошу айтканыма унутпа, Жакып!
Бир түндүктөн күн ичкен,
1850 бир түтүктөн суу ичкен,
Манас-минен бир курсакка
 жатышкан,
бирге эмчектен эмискен,
Манастын карындашы Кардыгач
карып болуп калбасын!
1855 Энеси Багды-дөөлөт байбиче
кекиликтей кедендеп
Сарт машагын тербесин!
Кан атасы Жакып-кан
тоодак куштай тоңкоңдоп
1860 Сарт орогун орбосун!
Манасың өлгөн болсо,
Алмамбеттей батыр бар,
Ажыбайдай жакшың бар,
соорунчу, кара далычы,
1865 ол чорон дагы бар.
Сениң уулуңнун Манастын
алтымыш алты мал досу,
мал досунун ичинде
кыяматтык Кара-токо жан досу!
1870 Ак-борчук атың жандачы!
Кырк чоронун бүрөөнү тандачы!
Айкаш атың тандачы!
Кырк чоронун жакшысын тандачы!
Көчкөндө төөңдү айдасын!
1875 Өрүүдө бээңди байласың!
Конок келип конгондо,
кол куушуруп атасын!
Үйүнө төшөк алчайтсын (?)!
Төрдөн төшөк жийдырбай,
1880 төбөдөн жийн таркатпай,
Манастын бардыгыдай кыл!
Манастын бардыгыдай дөөр сүр!
Ит агытып куш салгын!
Жонойл ылдый жол салгын!
1885 "Кыйбаттуу жаңгыс
 Манас өлдү!" деп,
кыйнанбагын, Жакып-бай!
Арамдыкка кылбасаң!
Бөлөктүгүн кылбасаң!
Тондон бир жалаңач койбоспус!
1890 Ачтан ачка кылбасың!
Бөлөктүгүн кылбагын!
- Manastın barlıgınday катуулан!
Baydın uulu bu Bakay
Cakıp-kañga ayttı déyt:
'Tuuğandı tooday kötörgün, Cakıp,
Tuşpandı kara koydoy
 böktörgün, Cakıp!
Cakşılar üydön çıkpay kolosun,
camandар кантип саа colosun!
Oşu aytkanıma unutpa, Cakıp!
Bir tündüktön күн ичкен,
bir tütüktön suu ичкен,
Manas-minen bir kursakka
 catushan,
birge émçekten émисken,
Manastın karındaşı Kardıgач
karıp bolup kalbасын!
Énesi Bagdı-döölöt baybiçe
kékiliktey kédeñдеp
Sart maşаgын térbesин!
Kan atası Cakıp-kan
toodak kuştay toñkoñдоp
Sart oroğun orbosun!
Manasıñ ölgön bolso,
Almambéttey batır bar,
Acıbayday cakşın bar,
soorunçu, kara dalıçı,
ol çoron dağı bar.
Séniñ uuluñnun Manastın
altımış altı mal dosu,
mal dosunun içinde
kıyamattık Kara-toko can dosu!
Ak-borçuk atıñ candaçı!
Kırk çoronun бүрөөнү tандачы!
Aykaş atıñ tандачы!
Kırk çoronun cakşısın tандачы!
Köçkөндө töөñdү aydasın!
Örüdө beeñdi bayласың!
Konok kélip kongondo,
kol kuuşurup atasın!
Üyünө töşök alçaytsın (?)!
Tördön töşök ciydırbay,
töbөdön jıyn tarkatpay,
Manastın bardıgıday kıl!
Manastın bardıgıday döör sür!
It ağıtıp kuş salğın!
Conoyl ıldiy col salğın!
"Kıybattuu cañgıs
 Manas öldü!" деп,
kıynanbağın, Cakıp-bay!
Aramdıkка cılbasañ!
Bölöktügün kılбасаñ!
Tondon bir calañaç koybospus!
Açtan açka kılбасың!
Bölöktügün kılбагын!
- Manas'ın varlıgındaki gibi katı kal."
Bay'ın oğlu Er Bakay da
Cakıp Han'a şöyle dedi:
"Akrabanı dağ gibi yücelt, Cakıp,
düşmanı kara koyunlar
 gibi zaptet, Cakıp,
yiğitleri korkut evde kalsın,
korkanlar karşına çıkmasın!
Bu söylediğimi unutma, Cakıp!
Güneşi yalnız bacadan gören,
suyunu yalnız evinde içen,
Manas ile bir karında
 yatan,
bir memeden süt emen,
Manas'ın kardeşi Kardıgач
garip olup kalmasın!
Anası Bagdı-döölöt baybiçe
kaya kekligi gibi sekerek
Sart'a başak toplamasın!
Han babası Cakıp Han
toykuşu gibi sallanıp
Sartlara ekin biçmesin!
Manas öldüyse de
Almambet gibi bir bahadır var ya,
kıymetlin Acıbay var ya,
talancı, soyguncu
yiğitlerin de hayatta.
Hem oğlundan kaldı sana
altmış altı mal dostu,
mal dostlarının içinde
kıyamete dek Kara-toko can dostu.
Atın Ak-borçuk'u yanına al,
kırk yiğidin birini seç,
atın Aykaş'ı seç,
kırk yiğidin en iyisini seç,
yolda senin deveni sürsün,
mola verince kısırakları bağlasın,
konağa misafir gelince
el bağlayıp karşılсын,
evde dөşekleri yapsın!
Han dөşeğini kaldırtma,
halk meclisini dağıtma,
Manas'ın varlıgındaki gibi yap!
O zamanki gibi varlıklı yaşa!
Kөpeği saldırt, kuşunu sal!
Yolunu vadilere çevir!
Heybetli Manasım
 öldü diye
kederlenme, Cakıp-bay,
haram işleme sen!
Sakın başka türlü yapma!
Seni elbisesiz bırakmayız biz.
Açlık asla çektirmeyiz!
Sakın başka türlü yapma!

- Бөлүктүк кылып сыстатпа!
Алмамбетти мустатпа!-
"Жөлөнгөндө жөлөк!" деп,
1895 "Атасы мундан бөлөк!" деп,
Ажыбай көөнүн салбагын!
Элим, Сейит, эки уул,
анын көөнүн салбагын!
Күлдүрдүн уулун Чалбайым,
1900 анын көөнүн салбагын!
Барысына болбосоң,
өкөмүс айлда конолу!
Байргыдай бололу!
Манастын барлыгындай жырылы!
1905 Бу дүнөөдө болжошкон,
кыяматта колдошкон,
досондогон жаны бир,
кудандаган малы бир,
болосуңбу, Жакып-бай?
1910 Манастын атасы Жакып-бай,
Байдын уулуна айтты дейт:
'Манас кунан тайдай курдашы,
тел козудай теңдечи,
кечүнү чалса, бир чалдың,
1915 ашууну ашса бир аштың-
айтуу калды Манаска!
Жылкыны кууса, бир куудуң-
чаңы калды Манаска!
Элди чапса, бир чаптың-
1920 даңы калды Манаска!
Манастын бир жүргөн кырк чоро,
Кыркы бирдей сап төрө,
кыркы бир суунун башында
жайлаган,
чубуратып бээ байлаган,
1925 чыны сырдуу кеска, чын' аяк
чырмалтып аракы сундурган,
эрдине жука сары аяк
эңкейтип аракы сундурган!-
Ашты суудай агыскан,
1930 ач-арыгын жагыскан!
"Арстан Манас өлдү!" деп,
карыгында Жакып-кан,
мен кайдан конуш истейн?
Өзүм жаттым бу жерге,
1935 байлаган малы асайса,
аркасы жок барбасам...
Манастын малы асайса,
ичер ашы түгөнсө
кийер тону түгөнсө,
1940 анан истеп барамын.
Манастын конушунан
айрылбаймын,
бу сөздү кайрылбаймын!
Бакай эмди айтти дейт:
- Bölüktük kılıp sıstatpa!
Almambétti mustatpa!-
"Cölöngöndö cölök!" dép,
"Atası mundan bölök!" dép,
Acıbay köönün salbağın!
Élim, Séyit, éki uul,
anın köönün salbağın!
Küldürdün uulun Çalbayım,
anın köönün salbağın!
Barısına bolbosoñ,
ökömüs aylda konolu!
Bayrğıday bololu!
Manastın barlığında cıyrıalı!
Bu dünüödö bolcoşkon,
kıyamatta koldoşkon,
dosondoğon canı bir,
kudandağın malı bir,
bolosuñbu, Cakıp-bay?
Manastın atası Cakıp-bay,
Baydın uuluna ayttı déyt:
'Manas kunan tayday kurdaşı,
tel kozuday téñdeçi,
kéçüünü çalsa, bir çaldıñ,
aşuunu aşsa bir aştıñ-
aytuu kaldı Manaska!
Cılkıñı kuusa, bir kuuduñ-
çañı kaldı Manaska!
Éldi çapsa, bir çaptıñ-
dañı kaldı Manaska!
Manastın bir cürgön kırk çoro,
Kırkı birdey sap törö,
kırkı bir suunun başında
caylğın,
çuburatıp beë baylağın,
çını sırduu késka, çın' ayak
çırmaltıp arakı sundurğın,
érdine cuka sarı ayak
éñkeytip arakı sundurğın!-
Aştı suuday ağıskan,
aç-arığın çağıskan!
"Arstan Manas öldü!" dép,
karığında Cakıp-kan,
mén kaydan konuş isteyn?
Özüm cattım bu cerge,
baylağın malı asaysa,
arkası cok barbasam...
Manastın malı asaysa,
içer aşı tügönsö
kiyer tonu tügönsö,
anan istep baramın.
Manastın konuşunan
ayrılбаймын,
bu sözdü kayrılбаймын!
Bakay émdi aytti déyt:
- Başka türlü yaşayıp sinirlenme!
Almambet'i kızdırma,
söz dinle, sen bize güven.
Babası bundan başka diye
Acıbay'ın gönlü kalmasın
Elim'le Seyit yiğitlerin
gönülleri de kalmasın!
Küldür'ün oğlu Çalbayımın
da bunda kalmasın!
Ötekilerle edemezsen
ikimiz beraber yaşayalım.
Eskisi gibi yaşayalım!
Manas'ın varlığındaki gibi içelim!
Bu dünyada bulduğumuz gibi
kıyamette de buluşalım.
Dostların canı birdir,
kaynataların malı birdir,
sözümle birlik misin, Cakıp-bay?
Manas'ın babası Cakıp-bay
Bay'ın oğluna dedi ki:
"İki arkadaş tay gibi idiniz,
iki yaşlı kuzu gibi idiniz,
denizleri beraber aşıp
dağlardan beraber geçtiniz.
Manas'ın dediği olurdu!
Beraber at sürerdiniz,
yağma Manas'ta kalırdı!
Yabancı kavimler yıktınız,
şöhret Manas'ta kalırdı.
Manas'ın kırk yiğidi
kırkınız da birer efendi,
kırkı da aynı su başında
yaşardı,
kısrakları sıra ile bağlardı,
alaca fağfur kaselerden
beraber rakı içerlerdi,
ince kenarlı sarı kase ile
eğilip rakı sunarlardı!
Aşı su gibi akitip,
aç yorgunlara can verirlerdi!
Arslan Manasım ölünce
Cakıp Han lanete uğradı,
şimdi nerede oturayım?
Her burada yaşadım ben,
ev hayvanım azalınca
yokluktan yola çıkarım.
Manas'ın hayvanı azalınca
zahireimiz tükenince,
giyeceğimiz de bitince
istemeğe çıkacağım
Manas'ın oturduğu bu
yerden ben ayrılmam.
Bu sözümden ayrılamam."
Bakay o zaman dedi ki:

- 'Кырк чоро кырк суудун башында
1945 кырдан төрөлөп жатат,
 баштагыдай болбогун!
 Батыр Манас өлгөндө,
 өс боюңа сакып бол!
 Кароолдын калыңы сал!
1950 Касанат бойго сакып бол-
 "Батыр Манас өттү!" деп,
 баш аламан көп тушпан
 жылкыңды тийп албасын!
 Өзүң жөйү калбагын!
1955 Мен саа бир айтканым ошу дур!
 Жакып эмди айтты дейт:
 'Алмамбет уктуңба?
 Үйүңө барып жерге тат!
 Манасым өлсө, башым бар,
1960 алтындуу курдун жаркын бар,
 "Жакып-кан" деген даңкым бар!
 Кулун, тайым, белгисис,
 барың жорго миниңер!
 Кулун, байым, белгисис,
 барың мурза жүрүңөр!
1965 Падышам Манас өлгөн соң,
 баш аламан болбоңор!
 Эки кайш бир тискин-
 кары Бакайга бериңер!
 Көп сүүлөгөн кеңешти
1970 Ажыбайга бериңер!
 Аттанып жоога барарга
 Алмамбетке бериңер!
 Уктуңбу менин кебимди?
 'Жакшы айттың, Жакып-кан,
1975 сен тилиңди алалы,
 айтканыңда бололу!
 Анда Жакып айттың дейт:
 'Мен даңкы-минен жатайн!
 Алтын берсе, албагын!
1980 Менин-минен тең караган кишини
 Бакайдын көөнүн салбагын!
 Кырк чоронун жакшысы,
 көп сүүлөгөн Алмамбет,
 Жакып-канга айтты дейт:
1985 'Айтканыңды кылайын,
 мен Бакайды сийлайын,
 Бакайдын көөнүн салбайын!
 Анда айтты Жакып-кан:
 'Берикелди эриңе, чором!
1990 Разы болдум өзүңө, чором!
 Жырып калдым сөсүңө, чором!
 Сен сийласаң "Бакай"
 деген карыңды,
 Кудай сийлар баш
 башыңды барыңды!
 Ар конушка конуңар!
- 'Kırk çoro kırk suudun başında
 kırktan törölöp catat,
 baştağiday bolboğun!
 Batır Manas ölgöndö,
 ös boyuña sakıp bol!
 Karooldın kalıñı sal!
 Kasanat boyğo sakıp bol-
 "Batır Manas öttü!" dép,
 baş alaman köp tuşpan
 cılkıñdı tiyp albasın!
 Özüñ cöyü kalbağın!
 Mén saa bir aytkanım oşu dur!
 Cakıp emdi ayttı déyt:
 'Almambét uktuñba?
 Üyüñö barıp cerge tat!
 Manasım ölsö, başım bar,
 altınduu kurdun carkın bar,
 "Cakıp-kan" dégen dañkım bar!
 Kulun, tayım, belğisis,
 barıñ corğo miniñer!
 Kulun, bayım, belğisis,
 barıñ murza cürüñör!
 Pağışam Manas ölgön soñ,
 baş alaman bolboñor!
 Éki kayş bir tiskin-
 karı Bakayğa bériñer!
 Köp süülögön kéñeşti
 Acıbayğa bériñer!
 Attanıp cooğa bararğa
 Almambétke bériñer!
 Uktuñbu ménin kébimdi?
 'Cakşı ayttıñ, Cakıp-kan,
 sén tiliñdi alalı,
 aytkanıñda bololu!
 Anda Cakıp ayttıñ déyt:
 'Mén dañkı-minen catayn!
 Altın berse, albağın!
 Ménin-minen téñ karağan kişini
 Bakaydın köcünün salbağın!
 Kırk çoronun cakşısı,
 köp süülögön Almambét,
 Cakıp-kanğa ayttı déyt:
 'Aytkanıñdı kılayın,
 mén Bakaydı siylayın,
 Bakaydın köcünün salbayın!
 Anda ayttı Cakıp-kan:
 'Bérikeldi ériñe, çorom!
 Razı boldum özüñö, çorom!
 Cıryap kaldım sösüñö, çorom!
 Sén siylasañ "Bakay"
 dégen karıñdı,
 Kuday siylar baş
 başıñdı barıñdı!
 Ar konuşka konuñar!
- "Kırk yiğit kırk su başında
 kırk efendi olmuş yaşarlar,
 başka türlü olamaz!
 Bahadır Manas ölünce
 kendi canına sahip ol!
 Etrafına nöbetçi sal!
 İtibarına sahip ol!
 Bahadır Manas uçtu diye
 bir çok düşmanın gelip de
 sürülerini almasın!
 Kendin yaya kalmayasın!
 Diyeceğim söz işte budur."
 O zaman Cakıp dedi ki:
 "Er Almambet işittin mi?
 Evine dönüp de yere yat!
 Manas ölse de başım var,
 parlak altın kemerim var.
 Cakıp Han denen şöhetim var!
 Taylarımı bilirsiniz,
 yürük atlara binin!
 kul ile beyi bilirsiniz,
 hep bey gibi yaşarsınız.
 Hanım Manas öldü diye
 sakın serkeş olmayın!
 İki kayış bir dizgin,
 ihtiyar Bakay'a verin!
 Fakat güzel sözleri hep,
 Acıbay'a verin!
 Atlanıp düşmana saldırmay!
 Er Almambet'e bırakın!
 Dediğimi duydunuz mu?"
 "Çok güzel dedin, Cakıp Han,
 sözlerini alıyoruz,
 dediğini yapıyoruz!"
 O zaman Cakıp sen de şöyle dedin:
 "Ben de şerefimle yaşayacağım,
 altın verseler almayın,
 benimle denk kişi olan
 Bakay'ın gönlünü kırmayın!"
 Kırk yiğidin en iyisi
 güzel sözlü Almambet de
 Cakıp Han'a şöyle dedi:
 "Dediğini yapacağız,
 Bakay'ı sayacağız,
 Bakay'ın gönlü kalmasın!"
 O zaman Cakıp Han da şöyle dedi:
 "Erkekliğe bu yaraşır, yiğidim!
 Uygun gördüm bunu, yiğidim!
 Hayran oldum sözüne, yiğidim!
 Sen Bakay adındaki
 ihtiyarı sayarsan
 Tanrı size
 bereket verir.
 Yurtlarınızda kalarak

- 1995 Эми жиргап жатыңар!
Жакып-минен тең болгон
Байдын уулу бу Бакай,
эми айтгы Жакыпка:
'Менин айтканымда
болбодуң, Жакып,
- 2000 менин кеңешимди албадың, Жакып,
бир кебиме кирбедин, Жакып!
Бурак атты байлайсың,
бир оосынды кармайсың,
ошунда керек болормун.
- 2005 Ошу жерде кантейн?-
Алаша боюм теңешип,
кырк чоро-минен кеңешип,
аргымак минсем, кыйнайын!
Арстан тууган Манастын
- 2010 бир арбайын сийлайын:
тобурчак минсем, кыйнайын!
Намыс Жакып-кан типти болгон жок
'Ак-куласы жарайт!' деп,
'Кече'лип бу Манасты!'
- 2015 Ала-тоодай Жакып-кан
'Кырк чорону көсүң карайт!' деп,
намыс типти Жакып болгон жок.
Айдан, айдан ай өттү,
Манастын азабы жаман чоң өттү
- 2020 Ала-тоодай Жакып-кан.
Күндөн, күндөн, күн өттү,
күлүстөн тууган Манастын
күтү жаман чоң өттү
Кан атасы Жакып-кан.
- 2025 Алтын сандык үгөлсө (?),
Манас таап берген бу малы
асайып кетти түгөнсө,
Манастын атасы Жакып-кан:
'Ар неме мактаймын!' деп,
- 2030 'Жанымды кантып сактаймын?
Малы кайдан табамын?' деп,
'Карып келген чагымда
атты кайдан табамын?' деп,
'Тоодак куштай тоңкоңдоп
- 2035 Сарт орогун оромун!' деп,
'Дийканчылык сүрөмүн!' деп,
'Жерге эрин саламын!' деп.
Тоодак куштай тоңкоңдоп
Жакып-кан Сарт орогун орду дейт,
- 2040 энеке Багды-дөөлөт байбиче
кекиликтей кеңденеп
Сарт машагын терди дейт,
карындашы Кардыгач
бир түндүктөн күн көргөн,
- 2045 бир түтүктөн суу ичкен,
жибектей чачы жүн болду,
куурай терип күң болду,
- Émi cirgāp catıñar!
Cakıp-minen téñ bolğon
Baydın uulu bu Bakay,
émi ayttı Cakıpka:
'Ménin aytkanımda
bolboduñ, Cakıp,
ménin kéñéşimdi albadıñ, Cakıp,
bir kébime kirbediñ, Cakıp!
Burak attı bay!aysıñ,
bir oosıñdı karmaysıñ,
oşunda kérek bolormun.
Oşu cérde kanteyn?-
Alaşa boyum téñeşip,
kırk çoro-minen kéñeşip,
arğımak minsem, kıynayın!
Arstan tuuğan Manastın
bir arbayın siylayın:
toburçak minsem, kıynayın!'
Namıs Cakıp-kan tipti bolğon cok:
'Ak-kulası carayt!' dép,
'Kéçe'lip bu Manastı!'
Ala-tooday Cakıp-kan
'Kırk çoronu kösüñ karayt!' dép,
namıs tipti Cakıp bolğon cok.
Aydan, aydan ay öttü,
Manastın azabı caman çoñ öttü
Ala-tooday Cakıp-kan.
Kündön, күндөн, күн öttü,
külüstön tuuğan Manastın
kütü caman çoñ öttü
Kan atası Cakıp-kan.
Altın sandık ügölsö (?),
Manas taap bérgeñ bu malı
asayıp kétti tügöñsö,
Manastın atası Cakıp-kan:
'Ar néme maktaymın!' dép,
'Canımdı kantıp saktaymın?
Malı kaydan tabamın?' dép,
'Karıp kélgeñ çagımda
attı kaydan tabamın?' dép,
'Toodak kuştay toñkoñdop
Sart oroğun oromun!' dép,
'Diykançılık süüröñün!' dép,
'Cérge érin salamın!' dép.
Toodak kuştay toñkoñdop
Cakıp-kan Sart oroğun ordu déyt,
éneke Bağdı-döölöt baybiçe
kékiliktey kéñdenep
Sart maşağın térdi déyt,
karındaşı Kardıgaç
bir tündüktön күн көргөн,
bir tütüktön suu içken,
cibektey çacı cün boldu,
kuuray térip küñ boldu,
- artık zevkle yaşayın!"
Cakıp ile denk olan
Bay'ın oğlu Bakay
Cakıp'a şöyle dedi:
"Benim dediğimi
yapmadın, Cakıp,
öğüdümü almadın, Cakıp,
sözüme girmedin, Cakıp,
has atları bağladın sen,
dediğimi yaptırmadın,
ben de mecbur olacağım,
ben burada ne yapayım?
Boyum kısa da olsa dengiyim,
kırk yiğit ile görüşüp
cins ata binip onu zorliyyayım!
Arslan doğan Manas'ın
ruhuna sığınayım,
koşu atına binip onu zorliyyayım!"
Cakıp Han'da hiç utanmak yok:
"Ak-kula atı uygundur,
Manas'ı bu geçirir!" dedi,
Ala-dağ gibi yüce Cakıp Han
"Kırk yiğidi gözün görür!" dedi,
Cakıp'ta hiç utanmak yok.
Böylece ay üstüne ay geçti
Manas'ın ızdırabını çekti
Dağ gibi yüce Cakıp Han.
Böylece günler, günler geçti
herkesten üstün doğan Manas'ın
derin acısını çekti
Han babası Cakıp Han.
Altın sandık бүкүлдү
Manas'ın kazandığı mallar
azalıp gitti tükendi.
Manas'ın babası Cakıp Han
her şeyi methedeyim dedi,
canımı nasıl koruyayım dedi,
hayvanı nereden bulayım dedi,
bu ihtiyar çağымда ben,
nereden at bulayım dedi.
Toykuşu gibi sarsılarak
Sart orağıyla ekin biçeyim,
dilencilik edeyim dedi.
yere ekin atayım dedi.
Toykuşu gibi sallanarak
Cakıp Han Sart orağıyla ekin biçti.
Bağdı-döölöt baybiçe de
kaya kekiği gibi sekerek,
Sartlara başak topladı.
Manas'ın kardeşi Kardıgaç
güneşi yalnız bacadan gören,
yalnız evinde su içen,
ipek saçı yün oldu,
çalı çırpı toplayıp köle oldu,

- отун алып суу сусту.
"Энекем Багды-дөөлөт байбиче,
2050 карып келген чагында
кантип сени сактайын?
Кабылан тууган Манасым
кайтылбады бу жерге.
Манасымдын алганы
2055 Кайып-кан кысы Кара Бөрүк
алган эди каноодан,
Шооруктун кысы Акылай
алдың үч коргондан каноодан!
Сениң айдап малың таштаган,
2060 алтындуу жаның карштаган,
сүрдүрүп малың таштаган,
сүнгөн жаның карштаган
Темир-кандын кысы Каныкей
бадачыга барган дейт!"
2065 Бир кайнатым чай ичип,
жарты токоч нан алып,
карып кеткен Жакып-бай,
картая Багды-дөөлөт байбиче-
үчөө Каныкей сактап жүрдү дейт.
2070 Манастын минген аты Ак-кула,
күн сарайдын түбүндө,
түн сарайдын түбүндө,
"Кылт!" этип сууду жутпады,
"Керт!" этип чөптөн жебеди,
2075 кабыргасын кара чымын кактады,
ылалып сарайдын түбүн сактады,
Манастын көрдө жатыптыр,
Ак-кула сүрөт болуп калыптыр,
күн сарайдын түбүндө,
2080 түн сарайдын түбүндө,
ообаны карап киштеди дейт,
Ак-кула арбай болуп катты дейт,
Алтын боо тактырган,
күмүш жагоо салдырган,
2085 Манастын Ак-шумкар
каркылдатып кас алды,
куркулдатып куу алды,
үш төбөдөй жийди дейт,
чокуп жемди жебеди.
2090 Күн сарайдын башында
ообаны карап чаңырат.
Серегей кулак, кырк эмчек,
Манастын Ак-тайганы бар экен:
кумдан кулан тиштеди,
2095 адырдан аркар тиштеди,
бурулуп бугу тиштеди,
үш төбөдөй жийди дейт,
чокуп жемди жебеди.
Ообаны карап ылал'ыды,
2100 куу шийрак болуп кур'ады.
Ол үчөө үнүнөн,
- otun alıp suu sustu.
"Énekem Bagdı-döölöt baybiçe,
karıp kélgen çağında
kantıp séni saktayın?
Kabılan tuuğan Manasım
kaytılbadı bu céрге.
Manasımдын алғанı
Kayıp-kan kısı Kara Bөрük
alğan édi kanoodan,
Şooruktun kısı Akılay
aldıñ üç korğondan kanoodan!
Séniñ aydap malıñ tаштаған,
altınduu canıñ karштаған,
sүrdүrүp malıñ tаштаған,
sүngön canıñ karштаған
Témir-kandın kısı Kanıkéy
badaçığa barған déyt!"
Bir kaynatım çay içip,
cartı tokoç nan alıp,
karıp kétken Cakıp-bay,
kartaya Bagdı-döölöt baybiçe-
üçөө Kanıkéy sактаp cүrdү déyt.
Manastın mingen atı Ak-kula,
kүн saraydın түbүндө,
tүн saraydın түbүндө,
"Kılt!" étip suudu cutpadı,
"Kért!" étip çöptön cébedi,
kabırğasın kara çımın kaktadı,
ılalıp saraydın түbүн saktadı,
Manastın kördө catıptır,
Ak-kula sүröt bolup kalıptır,
kүн saraydın түbүндө,
tүн saraydın түbүндө,
oobanı karap kıştedi déyt,
Ak-kula arbay bolup kattı déyt,
Altın boo taktırған,
kүmүş çağoo saldıрған,
Manastın Ak-şumkar
karkıldatıp kas aldı,
kurkıldatıp kuu aldı,
üş töbödöy ciydi déyt,
çokup cémdi cébedi.
Kүн saraydın başında
oobanı karap çañırat.
Séregey kulak, kırk émçek,
Manastın Ak-tayganı bar éken:
kumdan kulan tıştedi,
adırdan arkar tıştedi,
burulup buğu tıştedi,
üş töbödöy ciydi déyt,
çokup cémdi cébedi.
Oobanı karap ılal'ıdı,
kuu şiyrak bolup kur'adı.
Ol üçөө ününön,
- odun taşıdı, su çekti.
Anam Bagdı-döölöt baybiçe,
bu ihtiyar çağında ben,
sana nasıl bakayım?
Kaplan doğan Er Manas
geri dönmedi bu yere
Manasımın aldığı
Kayıp Han kızı Kara Bөрük'ü
harpte esir almıştı o.
Şooruk'un kızı Akılay'ı
harpte üç kal'eden esir aldı.
Ona mallarını taşıdığın,
altın kalbini verdiğin,
mallarını taşıdığın,
altın kalbini verdiğin
Temir Han kızı Kanıkey
bir çobana gitti şimdi."
Bir kaynatım çay içip,
yarım dilim nan yiyip,
pir olmuştu Cakıp-bay,
pir olmuştu Bagdı-döölöt baybiçe de,
üçüne Kanıkey bakıyordu.
Manas'ın bindiği Ak-kula at,
gündüz sarayın dibinde,
gece sarayın dibinde,
bir yudum su içmedi,
hışırdatıp ot yemedi,
kaburgasına sinek dolmuş,
sarayın dibinde ağlıyordu,
Manas'ın mezarında yatıyordu,
suret gibi donup kalmıştı,
gündüz sarayın dibinde,
Gece sarayın dibinde,
göge bakıp kışniyordu
kupkuru olmuştu Ak-kula.
Altın bir bağa bağlanmış,
gümüş gerdanlık takılmış,
Manas'ın Ak-şumkar'ı
kazları bağırtıp tuttu,
kuğuları bağırtıp tuttu,
üç tepe gibi yığdı hep
fakat yem edip yemedi,
gündüz sarayın başında
göge bakıp bağırdı.
Keskin kulaklı kırk memeli
bir tazısı vardı Manas'ın.
Kumdan kulan kaptı,
uçurumlardan argal kaptı,
dönüp geyik kaptı,
üç tane küme yaptı
fakat yem edip yemedi,
göge bakıp uluyordu hep,
o da kupkuru olmuştu.
Bu üçünön feryadından

- кабырган жанын барысы.
'Кандай муңдуу ит эде,
кандай муңдуу куш эде,
2105 кандай муңдуу эт эде?'
Эгем Таала жиберди,
бериштени жумшады:
'Жакшынын аты ол болсо,
жакшынын кушу ол болсо,
2110 жакшынын ити ол болсо,
есин тиргисип келиңер!
Жамандын аты ол болсо,
жамандын кушу ол болсо,
жамандын ити ол болсо,
2115 үчөөнү тең өлтүрүп келиңер!
Боорына койгон кара таш
езрет кысы Алтынай
сулуу катын болсун алыпка!
Үстүндө ак сарайдай күмбөсү
2120 алты канаттуу ак ордо үй болсун!
Ылдам баргын!' дейди дейт.
Ылдам жетип келди дейт,
бериштелер үн салды:
'Сен кандай иттиң кушусуң?
2125 Каркылдатып кас алып,
куркулдатып куу алып,
үш төбөдөй кылыпсың,
типти жемди жебейсиң,
куу канат болуп калыпсың-
2130 кандай иттиң куш эдең?
Сен кандай иттиң ат эдең?
"Кылт!" этип сШду ичпеген,
"Керт!" этип чөптөн жебеген,
кабырган кара чымын кактаган!-
2135 Кандай иттиң ат эден?
Сен кандай иттиң ит эдең?-
Кумдан кулан тиштеген,
адырдан аркар тиштеген,
бурулуп бугу тиштеген,
2140 үш төбөдөй кылыпсың,
типти жемди жебейсиң!-
Кандай иттиң ит эдең?
Анда Шумкар айтты дейт:
"Ит" тебегин емди!-
2145 Мен Манастын куш эдем!
Бу Манастын барында,
карындашы Кардыгач
бир түндүктөн күн көрдү,
бир түтүктөн суу ишти,
2150 желбегей желге чыккан жок,
жел салкынын көргөн жок,
түндө эшикке чыккан жок,
түнөгөн ашты ичкен жок-
Кардыгачтын жибектей
чачы жүн болду,
- kabırğan canın barısı.
'Kanday muñduu it éde,
kanday muñduu kuş éde,
kanday muñduu ét éde?'
Égem Taala cibardi,
bérişteni cumşadı:
'Cakşının atı ol bolso,
cakşının kuşu ol bolso,
cakşının iti ol bolso,
esin tirgisip kéliñer!
Camandın atı ol bolso,
camandın kuşu ol bolso,
camandın iti ol bolso,
üçöönü tēñ öltürüp kéliñer!
Boorına koyğon kara taş
ezret kısı Altınay
suluu katın bolsun alıpka!
Üstündö ak sarayday kümbösü
altı kanattuu ak ordo üy bolsun!
İldam barğın!' déydi déyt.
İldam cétip kélđi déyt,
bériştelér ün saldı:
'Sén kanday ittiñ kuşusuñ?
Karkıldatıp kas alıp,
kurkıldatıp kuu alıp,
üş töbödöy kılıpsıñ,
tıptı cémđi cébeysiñ,
kuu kanat bolup kalıpsıñ-
kanday ittiñ kuş édeñ?
Sén kanday ittiñ at édeñ?
"Kılt!" étip sŞdu içpegen,
"Kért!" étip çöptön cébegeñ,
kabırğan kara çımın kaktağan!-
Kanday ittiñ at éden?
Sén kanday ittiñ it édeñ?-
Kumdan kulan tiştegen,
adırdan arkar tiştegeñ,
burulup buğú tiştegen,
üş töbödöy kılıpsıñ,
tıptı cémđi cébeysiñ!-
Kanday ittiñ it édeñ?
Anda Şumkar ayttı déyt:
"İt" tébegin emdi!-
Mén Manastın kuş édem!
Bu Manastın barında,
karındaşı Kardıgaç
bir tündüktön күн көrdü,
bir tütüktön suu işti,
célbegey célge çıkkан cok,
cél salkının körgön cok,
tündö eşikke çıkkан cok,
tünögön aştı içken cok-
Kardıgaçtın cibektey
çaçı cün boldu,
- bütün kalpler titriyordu.
Bu ne dertli köpek bu böyle?
Bu ne hazine kuş bu böyle?
Bu ne kederli at bu böyle?
Hazreti Taala gönderdi
bir meleği şu emir ile;
"İyi atın biri ise,
iyi kuşun biri ise,
iyi köpeğin biri ise
efendilerini dirilt sen.
Fena atın biri ise
fena kuşun biri ise
fena köpeğin biri ise
üçünü de öldür gel!
Bağrına kara taş basan
hazret kızı Altınay
kahramana zevce olsun!
Üstündeki ak saray gibi mezar
altı kanatlı ak çadır olsun!
Haydi çabuk gidin!" dedi.
Hemen oraya gelerek
melekler söze başladı:
"Hangi itin kuşusun sen?
Bağırtıp kaz yakaladın
öztürüp kuğu yakaladın,
hepsini üç küme yaptın,
şimdi hiç bir şey yemiyorsun,
kanatların kurumuş hep,
hangi itin kuşusun sen?
Hangi itin atısın sen?
Lıkırdatıp su içmiyorsun,
hışırdatıp ot yemiyorsun,
kaburgan hep sinek dolu,
hangi itin atısın sen?
Hangi itin köpeğisin sen?
Kumlardan kulan kaptın
uçurumlardan argal kaptın,
dönüp geyik kaptın,
sonra üç yığın yaptın,
şimdi hiç bir şey yemiyorsun,
hangi itin köpeğisin sen?"
O zaman Şumkar dedi ki:
"Efendime it deme sen,
ben Manas'ın kuşu idim,
Er Manas'ın varlığında
kız kardeşi Kardıgaç
güneşi yalnız bacadan gördü,
suyu yalnız evde içti,
dışarı örtüsüz çıkmadı,
yel soğuğu nedir bilmedi,
gece kapıya çıkmadı,
gecelemiş yemek yemedi,
Kanıkey'in ipek
saçı yün oldu,

- 2155 куурай терип күң болду-
аны көрдүм, бир күйдүм!-
Анын үчүн какчадым!
Ак-кула туруп айтат:
'Кабыргамды кара чымын кактады,
- 2160 мен ылалып сарайдын
түбүндө сактадым!
Багды-дөөлөт байбиче
кекиликтей кенденеп
Сарт машагын көп терди-
аны көрдүм, бир күйдүм!
- 2165 Анын үчүн ыйладым!
"Ит" тебегин емди!-
Мен Манастын ат эдем!
Ак-тайган туруп айтат дейт:
'Адырдан аркар тиштедим,
- 2170 кумдан кулан тиштедим,
бурулуп бугу тиштедим,
үш төбөдөй үй кылдым,
анан чайнап жебедим!
Ообаны карап ылал'ыдым!
- 2175 Энеси Багды-дөөлөт байбиче
кекиликтей кенденеп
Сарт машагын көп терди-
аны көрдүм, бир күйдүм!
Анын үчүн ыйладым!
- 2180 "Ит" тебегин емди!-
Мен Манастын ит эдем!
Аспандагы периште
Манастын башындагы бейтин
эмди келип тепт'эди-
- 2185 Ак сарайдай үй болду,
боорундагы кара таш
эзрет кысы Алтынай сулуу болду!
Манас копту тирилип,
Ак-куланы минди дейт,
- 2190 Ак-күбону кийди дейт,
кылычын кыя байлады,
Ак-шумкарын колго алды!
Манас ит айытып салат,
Манас куш айытып салат,
- 2195 жонойл ылдый жол салат,
ак эмчекка кол салат...
Эртең-минен аттанат,
ит агытып, куш салат...
Дүнөө чыккан кишиден
- 2200 өлгөнүн Манас билген жок!
Ошунда Манас жүргөн соң,
кийгенин кара киш көрдү-
Темир-кандын кысы Каныкей
уктап жатып түш көрдү!
- 2205 Какылдаган кара бет
какшай кооп айтты дейт,
кирилдеп туруп айтты дейт:
- kuuray térip küñ boldu-
anı kördüm, bir küydüm!-
Anın üçün kakçadım!
Ak-kula turup aytat:
'Kabırğamdı kara çımın kaktadı,
mén ilalıp saraydın
tübündö saktadım!
Bagdı-döölöt baybiçe
kékiliktey kéñedenep
Sart maşağın köp térdi-
anı kördüm, bir küydüm!
Anın üçün ıyladım!
"It" tébegin emdi!-
Mén Manastın at édem!
Ak-taygan turup aytat déyt:
'Adırdan arkar tiştedim,
kumdan kulan tiştedim,
burulup buğu tiştedim,
üş töbödüy üy kıldım,
anan çaynap cébedim!
Oobanı karap ilal'ıdım!
Énesi Bagdı-döölöt baybiçe
kékiliktey kéceñdep
Sart maşağın köp térdi-
anı kördüm, bir küydüm!
Anın üçün ıyladım!
"It" tébegin emdi!-
Mén Manastın it édem!
Aspandağı périşte
Manastın başındağı béytin
émdi kélip tépt'edi-
Ak sarayday üy boldu,
boorundağı kara taş
ezret kısı Altınay suluu boldu!
Manas koptu tirilip,
Ak-kulanı mindi déyt,
Ak-kübönu kiydi déyt,
kılıçın kıya bayladı,
Ak-şumkarın kolğo aldı!
Manas it ayıtıp salat,
Manas kuş ayıtıp salat,
conoyl ıldıy col salat,
ak émçekka kol salat...
Érteñ-minen attanat,
it ağıtıp, kuş salat...
Dünöө çıkkан кішіден
ölgönün Manas bilgen çok!
Oşunda Manas cürgön soñ,
kiygenin kara kiş kördü-
Témir-kandın kısı Kanıkéy
uktap çatıp tüş kördü!
Kakılдаған кара бét
kakşay koop ayttı déyt,
kirildep turup ayttı déyt:
- çalı çırpı toplayıp köle oldu,
onu gördüm yandım ben,
onun için kederliyim ben!"
Ak-kula da şöyle dedi:
"Kaburgamı kara sinekler yedi,
ağlayıp sarayın
dibinde kaldım,
Bagdı-döölöt baybiçe
kaya kekligi gibi sekiyor,
Sartlara başak topluyor,
onu görüp yanıyorum,
ondan böyle ağlıyorum,
efendime it deme,
ben Manas'ın atıyım!"
Köpeği Ak-taygan dedi ki:
"Kumlarda kulan tutardım,
uçurumlardan argal kapardım,
dönüp geyik avladım,
bunları üç tepe yapardım,
çiğneyip yemem ben artık,
şu gördüğüme ben ağlıyorum:
Anneciği Bagdı-döölöt baybiçe
kaya kekligi gibi sekerek
Sartlara başak topluyor.
Bu hali görüp yanıyorum,
ondan böyle ağlıyorum,
efendime it deme,
ben Manas'ın köpeğiyim."
Gökteki melek
Manas'ın başındaki beyte
gelip girdi,
bu ak mezar bir ev oldu,
bağrındaki kara taş
hazret kızı Altınay oldu,
Manas kalktı dirilip
Ak-kula atına bindi,
ak zırhını giyinerek
kılıcı taktı beline,
Ak-şumkar'ını oturttu eline,
Manas köpeğini ava saldı,
Manas kuşunu ava saldı,
vadiye doğru yol aldı,
ak memesine el saldı,
erkenden atına bindi,
kuşla köpeği ava saldı...
Dünyaya gelen insanlardan
Manas ayrıldığını bilmiyordu.
Manas hayata döndükten sonra
siyah samurlar içinde gördü,
Temir Han'ın kızı Kanıkey
uykuda bir rüya gördü!
Zavallıcak haykırdı
fırlayarak dedi ki:
Acele kalkıp şöyle dedi:

- 'Mént atekem-minen énekem,
эки турбай бирб' экен?
2210 Түндө жатып түш көрдүм,
ошу түшүм опкон түш,
жүрөгүм башы копкон түш!
Ай караңгы түн экен,
ай төбөдөн тууптур:
2215 күн караңгы күн экен,
күн төбөдөн тууптур!
Мынан алал тилек ыгыптыр,
коломтодон бир терек,
колтойо терек чыгыптыр!
2220 Бир бутагы кайрылып
айдын көсүн алыптыр:
бир бутагы кайрылып,
күндүн күсүн алыптыр!
Күн ыссык болгондо,
2225 көлөңкөлөп жүрүптүр-
күлүш-жөнү Каныкей
көлөңкөлөп жүрүптүр!
Бир бутагы кайрылып
аспандын көсүн алыптыр-
2230 Ала-тоодай Жакып-кан
аа көлөңкөлөп жүрүптүр!
Бир бутагы кайрылып,
жердин жүсүн алыптыр!
Жер суук болгондо,
2235 Багды-дөөлөт байбиче
аа жылынып жүрүптүр!
Падышам Манас тирилип,
тирилип келген жүрбөйбү?
Анда Жакып-кан айтат:
2240 'Кырк чорого кабар сал, балам!
Ала-тоодай Манасың
тирилип келе-туганы
агын суудай Манасың
толкуп келе-туганы,
2245 теректей сенин Манасың
тербенип келе-туганы,
теңистей сенин Манасың
чайып ала-туганы!
Түшүң түш болбосун!
2250 Түш болсун, балам!
Анда Каныкей айтты дейт:
'Ак-кула кетти жоголуп,
Ак-шумкар кетти жоголуп,
Ак-тайган кетти жоголуп-
2255 Бу неменин сыр болду?
Ак-борчукту токунуп мин!
Ал жылкыдан карачы-
Ак-кула жок болду!
Ак-шумкар туурунан жок болду!
2260 Ак-тайган ордосунан жок болду!-
Бу неменин сыр болду?
- 'Mént atekem-minen énekem,
éki turbay birb' éken?
Tündö catıp түш көрдүм,
oşu түшüm опкон түш,
cürögüm başı kopkon түш!
Ay karañgı tün éken,
ay töbödön tuuptur:
kүн karañgı күн éken,
kүн töbödön tuuptur!
Mınan alal tilek ıǵıptır,
kolomtodon bir térek,
koltoyo térek çıǵıptır!
Bir butaǵı kayrılıp
aydın kösün alıptır:
bir butaǵı kayrılıp,
kүndүн күsүн alıptır!
Kүн ıssık bolǵondo,
kölöñkölöp cürüptür-
kүlüş-cönü Kanıkéy
kölöñkölöp cürüptür!
Bir butaǵı kayrılıp
aspandın kösün alıptır-
Ala-tooday Cakıp-kan
aa kölöñkölöp cürüptür!
Bir butaǵı kayrılıp,
cérdin cüsün alıptır!
Cér suuk bolǵondo,
Bagdı-döölöt baybiçe
aa cılınıp cürüptür!
Padişam Manas tirilip,
tirilip kélgen cürböybü?
Anda Cakıp-kan aytat:
'Kırk çoroǵo kabар sal, balam!
Ala-tooday Manasıñ
tirilip kéle-tuǵanı
aǵın suuday Manasıñ
tolkup kéle-tuǵanı,
térekтей sénin Manasıñ
térbenip kéle-tuǵanı,
téñistey sénin Manasıñ
çayıp ala-tuǵanı!
Tüşüñ түш bolbosun!
Tüş bolsun, balam!
Anda Kanıkéy ayttı déyt:
'Ak-kula kétти çoǵolup,
Ak-şumkar kétти çoǵolup,
Ak-taygan kétти çoǵolup-
Bu némenin sır boldu?
Ak-borçuktu tokunup min!
Al cılıkidan karaçı-
Ak-kula çok boldu!
Ak-şumkar tuurunан çok boldu!
Ak-taygan ordosunан çok boldu!-
Bu némenin sır boldu?
- "Anneciğim babacığım
iki miyim bir miyim ben?
Gece ben bir rüya gördüm,
dehşet bir rüya idi,
yüreğimi hoplattı!
ay karanlığı gece idi,
ay tepeden doğdu,
güneş karanlığı gün idi,
güneş tepeden doğdu!
Helal dileğim oluyor demek:
Ocak başından yüce bir
kavak yükseliyordu!
Dallardan biri eğilip
ayın ışığını örttü,
başka bir dal da eğilip
güneşin ışığını örttü!
Güneş sıcak olunca da
gölgelenip yaşadı,
Kanıkey gülümseyip
serin gölgede dolaştı!
Dallardan biri eğilip
göğün ışığını örttü,
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han
gölgesinde dolaştı!
Dallardan biri eğildi,
yer yüzünü örtüverdi!
Yer yüzü soğuduğunda
Bagdı-döölöt baybiçe
güneşte ısınıp yaşadı!
Efendim Er Manas acep
dirilmiş geliyor olmasın?"
O zaman Cakıp Han dedi ki:
"Kırk yiğide haber sal, yavrum,
Ala-dağ gibi doğan Er Manas'ın
dirilip geldiğini söyle,
seller gibi akan Manas
gürleyerek geliyor de.
Kavak gibi yüksek Manas
sallanarak geliyor de!
Ummanlar gibi Er Manas'ın
dalga dalga geliyor de!
Rüyan bir rüya olmasın,
rüyan gerçek olsun, yavrum!"
Kanıkey şöyle dedi:
"Ak-kula gitti yok oldu,
Ak-şumkar gitti yok oldu,
Ak-taygan gitti yok oldu,
bu nasıl sır olsa gerek?
Ak-borçuk'u hazırla bin!
At sürülerine git bir bak!
Çünkü Ak-kula yok oldu!
Tüneğindeki Ak-şumkar yok oldu!
Evdeki Ak-taygan yok oldu!
Bunda bir sır olsa gerek!"

- Манастын күмбөсүн
көрүп келсеңчи!
Ала-тоодай Жакып-кан
Ак-борчукту минди дейт,
2265 ал жылкыга барса дейт,
Ак-куласы дагы жок,
Ак-шумкары дагы жок,
Ак-тайганы дагы жок!
Ала-тоодай Жакып-кан
2270 кайтып келди үйүнө,
Багды-дөөлөт байбиче:
'Манас-бай өлбөгөн болсо,
эми өлдү Манасым-
эми өлгөнүн айтайн!
- 2275 Кырк чоро бистен бөлүнгөн;
Манастын как өзүндөй көрүнгөн
Ак-кула жок жылкыда;
баласы өткөн Манастын
баласындай көрүнгөн
2280 Ак-шумкар жок туурда;
Манастын инисиндей көрүнгөн
Ак-тайган жок үйүндө!-
Төрө Манас өлгөн соң,
төтөп болгон көөнүмө!
- 2285 Ак-кула сенден айрылдым-
эми аргам не болот?
Баласындай көрүнгөн
Ак-шумкардан айрылып-
эми аргам не болот?
2290 Инисиндей көрүнгөн
Ак-тайган сенден айрылып-
эми аргам не болот?
Маңдайдан кашкайып
менин аккан булагым,
2295 колумдагы кармаган
кош шамана-чырагым!-
Элинден элим көчпөгөн!-
Түндө жаксам өчпөгөн
карап турган карегим,
2300 кармап турган чырагым!
Бу Манастан дагы жок!
Манас өтүп кеткен соң,
кырк чоро менден бөлүнгөн!-
Эми арга не болот?
- 2305 Ай караңгы түнүндө,
карып өткөн күнүндө
каруудан тайган чагымда.
Сексенге жашым жеткен күн,
бир сергилген болгон күн,
2310 канатымдан кайрылып,
Кан Манастан айрылып,
кырк чором менден бөлүнгөн!
Бу Манастай көрүнгөн
Ак-кула сени кантейн?
- Manastın kümbösün
körüп kelseñçi!
Ala-tooday Cakıp-kan
Ak-borçuktu mindi déyt,
al cılıkğa barsa déyt,
Ak-kulası dağı çok,
Ak-şumkarı dağı çok,
Ak-tayganı dağı çok!
Ala-tooday Cakıp-kan
kaytıp keldi üyünö,
Bagdı-döölöt baybiçe:
'Manas-bay ölbögön bolso,
émi öldü Manasım-
émi ölgönün aytayn!
Kırk çoro bisten bölüngön;
Manastın kak özündöy körüngön
Ak-kula çok cılıkda;
balası ötkön Manastın
balasınday körüngön
Ak-şumkar çok tuurda;
Manastın inisindey körüngön
Ak-taygan çok üyündö!-
Törö Manas ölgön soñ,
tötöp bolğon köönümö!
Ak-kula sénden ayrıldım-
émi arğam né bolot?
Balasınday körüngön
Ak-şumkardan ayrılıp-
émi arğam né bolot?
Inisindey körüngön
Ak-taygan sénden ayrılıp-
émi arğam né bolot?
Mañdaydan kaşkayıp
ménin akkan bulağım,
kolumdağı karmağan
koş şamana-çırağım!-
Élinden élim köçpögön!-
Tündö caksam öçpögön
karap turğan karegim,
karmap turğan çırağım!
Bu Manastan dağı çok!
Manas ötüp kétken soñ,
kırk çoro ménden bölüngön!-
Émi arğa né bolot?
Ay karañğı tünündö,
karıp ötkön күнүндө
karuudan tayğan чагымда.
Séksenge caşım cétken күн,
bir sérgilgen bolğon күн,
kanatımdan kayrılıp,
Kan Manastan ayrılıp,
kırk çorom ménden bölüngön!
Bu Manastay körüngön
Ak-kula séni kanteyn?
- Manas'ın mezarına bir
bakıp gelsen!"
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han
Ak-borçuk'a binerek
sürünün yannına geldi,
Ak-kula'sı yok olmuştı,
Ak-şumkar'ı da yok olmuştı,
Ak-taygan'ı da yok olmuştı!
Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han
dönüp evine gelerek
Bagdı-döölöt'e dedi ki:
"Manasım eğer ölmedi ise
Er Manasım şimdi öldü!
Şimdi ona öldü derim!
Kırk yiğit bizden ayrılmıştı,
Manasım kadar sevdiğim
Ak-kula da elden gitti,
Manas'ın çocuğu gibi olan,
çocuğu kadar sevdiğim
Ak-şumkar da tünekten gitti,
kardeşi gibi sevdiğim,
köpeği de evden gitti!
Efendisi Manas ölünce
bunlar gönlüme teselli idi!
Ak-kulasından da ayrıldım,
şimdi ben ne edeyim?
Çocuğu gibi sevdiğim
Ak-şumkar'dan da ayrıldım,
şimdi ben ne yapayım?
Kardeşi gibi sevdiğim
köpeğinden de ayrıldım,
şimdi ben ne edeyim?
Yüzünden aşağı şimdi
göz yaşları boşanmıştı,
ellerimle tuttuğum şu
çifte mumlu şamdanım!
Kavmimden kavmim geçmeyen
geceleyin hiç sönmedi,
bakıp duran göz bebeğim
yakaladığım şamdanım!
Manasım da yok olmuştı!
Manasım ölüp gidince
kırk yiğit benden ayrıldı!
Ah şimdi ben ne yapayım?
Ay karanlığı gecede,
ihtiyar olmuş gönlümde,
mecalsiz kalmış çağымда,
seksen yaşındayım şimdi,
yapayalnız kaldım şimdi,
kanadımdan ayrıldım,
Manasımdan ayrıldım ben,
kırk yiğit de benden ayrıldı!
Onları Manas kadar severdim,
Ak-kula seni nerede bulayım?

- 2315 Манас өтүп кеткен соң,
эңкейбес эмел таягым
эңсесинен бүктөдүң.
Карып кеткен Жакып-кан
аңтара жүс жүктү жүктөдүң.
- 2320 Ой Ак-тайган сени кантейн?
Какайбас кайың таягым
кап ортодон бүктөдүң.
Картая карып кеткен байбиче
аңтара жүс жүктөй жүктөдүң!
- 2325 Тору чубар беден
тор'уул минер ат туубайт-
токсонго жеткен Жакыптан
Манастай эмди эр туубайт!
'Карып кеткен Жакып-кан,
- 2330 Ак-борчукту минсеңчи!
Кырк чорого барсаңчы!
Ак-шумкар жөнүн айссаңчы!
Ак-кула жөнүн айссаңчы!
Ак-тайган жөнүн айссаңчы!
- 2335 Манаска Кудай жарбы экен?
Кырк чоронун эсинде
Манас батыр барбы экен?-
Көөнүндө Манас барбы экен?
Аттанып чыкты Жакып-бай,
- 2340 Айкырганы жолборстой
Алмамбетке барды дейт,
айгыр жаак, кара тил
Ажыбайга барды дейт,
'Ак-кула жок жылкыда-
- 2345 аны кайдан истейбис,
Ак-шумкар жок туурда,
Ак-тайган жок каргыда-
аны кайдан табабыс?
Эми арга не болот?
- 2350 Эми амал не болот?
Канатымдан кайрылып,
Кан Манастан айрылып,
карып болгон жүргөндө,
Манастай көргөн Ак-кула
- 2355 көрсө, көсүм тойгонум-
үчөөнү бир жерден эми чыгарсын!
Күлпөн-минен күн көрдүм,
айдың-минен аш иштим,
аскына басып жол жүрдүм,
- 2360 аркаң-минен тон кийдим!
Үчөө ошу дүнөөдөн түңүлсө,
ичиме бычак урармын,
Манастын көтүнө барып турармын,
сарайдан кулап өлөрмүн,
- 2365 Манастын жанына кирермин!
Алмамбет-минен Ажыбай
дүнөөнү шыпшабайт (?),
бирдей бири тыңшабайт.
- Manas ötүp kétken soñ,
éñkeybes émel tayağım
éñsesinen бүктөдүñ.
Karıp kétken Cakıp-kan
añtara cüs cüktü cüktөdүñ.
- Oy Ak-taygan séni kanteyn?
Kakaybas kayıñ tayağım
kap ortodon бүктөdүñ.
Kartaya karıp kétken baybiçe
añtara cüs cüktөy cüktөdүñ!
- Toru çubar beden
tor' uul minер at tuubayt-
toksonğo cétken Cakıptan
Manastay émdi ér tuubayt!
'Karıp kétken Cakıp-kan,
Ak-borçuktu minseñçi!
Kırk çoroğo barsañçı!
Ak-şumkar cönün ayssañçı!
Ak-kula cönün ayssañçı!
Ak-taygan cönün ayssañçı!
Manaska Kuday carbı éken?
Kırk çoronun ésinde
Manas batır barbı éken?-
Kөөnүndө Manas barbı éken?
Attanıp cıktı Cakıp-bay,
Aykırğanı colborstoy
Almambétke bardı déyt,
ayğır caak, kara til
Acıbayğa bardı déyt,
'Ak-kula cок cıkıda-
anı kaydan isteybis,
Ak-şumkar cок tuurda,
Ak-taygan cок karğıda-
anı kaydan tababıs?
Émi arğa né bolot?
Émi amal né bolot?
Kanatımdan kayrılıp,
Kan Manastan ayrılıp,
karıp bolğon cürgөndө,
Manastay körgөн Ak-kula
kөrsө, kösüm toyğonum-
üçөөnү bir cérden émi cığarsın!
Kүlpөн-minen күn көrdüm,
aydıñ-minen aş iştim,
askına basıp col cүrdüm,
arkañ-minen ton kiydim!
Üçөө oşu dүнөөdөн түñүlsө,
içime bıçak urarмін,
Manastın kötүнө барıp turarмін,
saraydan kulap ölrөmүн,
Manastın canına kirerмін!
Almambét-minen Acıbay
dүнөөnү шыпшабайт (?),
birdey biri tıñşabayt.
- Manasım çıkıp gidince
bu sert meşe dayanağımı
ensesinden бүktün sen.
Bu ihtiyar Cakıp Han'a
yüzlerce yük yükleyerek sen.
Ey Ak-taygan seni ne yapayım?
Şu sert kayından dayağı
orta yerinden бүktün sen.
Şu ihtiyar baybiçe'ye
yüzlerce yük yükledin sen!
Al alaca kısrak artık
bireр rahvan at doğuramaz,
doksana giren Cakıp'tan artık,
Manas gibi er doğamaz!
Ey pir olmuş Cakıp Han, kalk,
Ak-borçuk atına bin de
kırk yiğidin yanına var!
Söyle Ak-şumkar nerede?
Söyle Ak-kula nerede?
söyle Ak-taygan nerede?
Manas'a Tanrı yar mı oldu?
Kırk yiğidin gönlünde
Manas hala yaşıyor mu?
Kalplerinde yaşıyor mu?
Artık Cakıp ata bindi,
kaplanlar gibi böğüren
Almambet'e doğru gitti.
Aygır yanak, kara dilli
Acıbay'a doğru gitti.
"Ak-kula yok sürüde,
onu nerede bulacağız?
Ak-şumkar tüneğinden uçmuş,
tazi da evden yok olmuş.
Bunları nerede bulacağız?
Şimdi biz ne yapacağız?
Hangi çareyi bulalım?
Kanadımdan ayrılıp,
ben Manasımdan ayrılıp,
garip olup kaldım ben.
Şu Ak-kula'ya baktıkça,
gözlerim hep nurlanırdı.
Bu üç şeyi getirin!
Ben onlarla gün gördüm,
aydınlığında aş yedim,
izine basıp yol yürüdüm,
onların yanında giyindim!
Göçüp dünyadan gittilerse
içime bıçak vurayım,
Manas'ın ardından gideyim.
Evimden fırlar ölürüm,
gider Manas'ı bulurum!"
Almambet ile Acıbay
dünyayı düşünmüyordu,
bu sözleri hiç tınmadılar.

- Ыйлап кайтты Жакып-кан,
2370 Багды-дөөлөт байбичеге келди дейт.
 'О байбиче кантейбис?
 Кырк чоронун барысын каттадым:
 Манастын маанысын баш койбойт
 арбагына аш койбойт!
- 2375** Барын унутуп коюптур!
 Анда байбиче айтты дейт:
 'Ала-тодай Жакып-кан,
 Серек-минен Сыргагы,
 Кара-токо жан досу,
- 2380** Бакайга бардыңбы?
 Барып кабар айттыңбы?
 'Аа кабар айтпадым.'
 'Ошу үчөөнү барып кел,
 барып кабар айтып кел!
- 2385** Тумчуктары кайкы'ды,
 кеңештери тайкы'ды,
 Серек-минен Сыргагын,
 ошу үчөөнү алып кел,
 Бакашды даа алып кел!
- 2390** Аман айт! Жанды бөлөлү!
 Манастын бейтин барып келели!
 Жакып-бай кайта чапты дейт,
 Серек-минен Сыргакты,
 аны аткарып алды дейт.
- 2395** Манастын алтымыш алты мал досу,
 мал досунун ичинде
 кыяматтык Кара-токо жан досу,
 аны аткарып алды дейт.
 Бакай-канга келди дейт-
- 2400** бал ичкенде, мактанган,
 мас-экен-минен аттанган,
 Байдын уулу Бакай Сарт,
 аны аткарып алды дейт.
 Төртү бирдей болду дейт,
- 2405** Багды-дөөлөт байбиче,
 анын үйүнө таштады,
 Байдын уулу Бакай Сарт
 Манастын бейтине баштады:
 'Бал ичкенда, мактанган,
- 2410** мас экен-минен аттанган
 Бакай келдиң аттанып!
 Серек-минен Сыргак,
 өкө келдиң аттанып!
 Көк-борчук аты желет дейт.
- 2415** Манастын Кара-токо жан досу
 о-да качан келет?' дейт.
 Байдын уулу Бакай,
 көс жашындан көл болуп,
 көлпүгүп ыйлап турат дейт-
- 2420** өлгөн Манас өчүктү!
 'Алтымыш алты мал досу,
 мал досунун ичинде
- Iyлаp kayttı Cakıp-kan,
 Bağdı-döölöt baybiçege keldi déyt.
 'O baybiçe kanteybis?
 Kırk çoronun barısını kattadım:
 Manastın maanısını baş koyboyt
 arbağına aş koyboyt!
- Barın unutup koyuptur!
 Anda baybiçe ayttı déyt:
 'Ala-today Cakıp-kan,
 Sérék-minen Sırgağı,
 Kara-toko can dosu,
 Bakayğa bardıñbı?
 Barıp kabarı ayttıñbı?
 'Aa kabarı aytpadım.'
 'Oşu üçöönü barıp kél,
 barıp kabarı aytıp kél!
- Tumçukarı kaykı'dı,
 kéñeşteri taykı'dı,
 Sérék-minen Sırgağın,
 oşu üçöönü alıp kél,
 Bakaşdı daa alıp kél!
- Aman ayt! Candı bölölü!
 Manastın béytin barıp kéleli!
 Cakıp-bay kayta çaptı déyt,
 Sérék-minen Sırgaktı,
 anı atkarıp aldı déyt.
- Manastın altmış altı mal dosu,
 mal dosunun içinde
 kıyamattık Kara-toko can dosu,
 anı atkarıp aldı déyt.
 Bakay-kanğa keldi déyt-
 bal içkende, maktanğan,
 mas-éken-minen attanğan,
 Baydın uulu Bakay Sart,
 anı atkarıp aldı déyt.
 Törtü birdey boldu déyt,
 Bağdı-döölöt baybiçe,
 anın üyünö taştadı,
 Baydın uulu Bakay Sart
 Manastın béytine baştadı:
 'Bal içkende, maktanğan,
 mas éken-minen attanğan
 Bakay keldiñ attanıp!
 Sérék-minen Sırgak,
 ökö keldiñ attanıp!
 Kök-borçuk atı célet déyt.
 Manastın Kara-toko can dosu
 o-da kaçan kélet?' déyt.
 Baydın uulu Bakay,
 kös çaşından köl bolup,
 kölpügüp ıyлаp turat déyt-
- ölgön Manas öçüktü!
 'Altmış altı mal dosu,
 mal dosunun içinde
- Cakıp Han ağlayarak döndü,
 Bağdı-döölöt baybiçeye geldi.
 "Ey baybiçe ne yapayım?
 Kırk yiğidin hepsini yokladım,
 Manas'a aldırın yoktu,
 onu kalpten silmişler hep,
 unutup gidivermişler!"
 İhtiyar kadın dedi ki:
 "Ala-dağ gibi doğan Cakıp Han,
 Serek ile Sırgak'ın
 can dostu Kara-toko ile
 Bakay'a da gittin mi?
 Ona da haber verdin mi?"
 "Hayır onlara gitmedim."
 "Bu üçüne kadar git de,
 onlara da haber ver gel!
 Burunları büyüdü,
 öğütler hep kayboldu.
 Serek ile Sırgak'ı da
 üçünü buraya alıp gel,
 Bakay'ı da alıp gel!
 Yalvar, canımızı feda edelim!
 Manas'ın mezarına gidelim."
 Cakıp-bay yine geri döndü.
 Serek ile Sırgak'ı
 birer ata bindirdi.
 Manas'ın altmış altı mal dostu vardı.
 Mal dostlarının içinde,
 kıyamete dek Kara-toko can dostu.
 Bu Toko'yu ata bindirdi.
 Sonra Bakay Han'a gitti.
 Bal içince öğünen,
 mest olunca ata binen
 Bay'ın oğlu Sart Bakay'ı da
 Cakıp Han ata bindirdi.
 Dördü birden bir olunca
 Bağdı-döölöt baybiçe'nin
 evine doğru at sürdüler.
 Bunları Bay'ın oğlu Sart Bakay,
 Manas'ın kabrine götürdü.
 "Bal içince öğünen
 mest olunca ata binen
 Bakay geldin ata binip!
 Sizde Serek ile Sırgak
 ata bindiniz geldiniz!
 Atı Kök-borçuk yel gibi koştı.
 Manas'ın can dostu Kara-toko
 o da ne zaman gelecek?" dedi.
 Bay'ın oğlu Bakay'ın
 göz yaşından göl oldu,
 hiçkırıklarla dedi ki:
 "Manas öldü, sönüp gitti,
 altmış altı mal dostu vardı.
 Bu dostların arasından,

- кыяматтык Кара-токо жан досу-
бу дагындай кечикти,
2425 минген аты желбеди!
Алтын берсе алдыбы
Ала-тоодай Манастан?
Кара-токо жан досу
Манастан көөнү калдыбы?
- 2430 Элим, Сейит, эки уул,
Серек-минен Сыргагым,
Кара-токо келгенде,
карылык кеңеш айтайн!
Кырк чоронун эң жаманы
Таз-баймат
- 2435 Манас суусап келгенде,
түшө калып чай кайнат!-
Алтынды жестей бөлөлүк!
Мунан барып келелик!
Манастын бейтин көрөлүк!
- 2440 Кырк чоро-минен Манас-кан
ат чаптырып ойногон
өзөндү булак талып ал!
Көлөңкөлөп жатышшы!
Майданда терек багы бар,
- 2445 бир ошуга баралы!
Бак түбүнө түшөлү!
Алтымыш танап ак чатыр
аспанда типтик тигели,
тактасына төрө салалы!
- 2450 Ала-тоодай Жакыпты
карыса дагы Кан көтөрүп койолу!
Ак-бос бээни сойолу,
Манастын арбайына багыштап,
кулкулдабат Куранды
- 2455 куптан окуп айталы!
Аятыл-күрсү ыман-да,
намастын абдан окуп айталы!
Ак-кула жөнү барбы экен?
Ак-тайган жөнү барбы экен?
- 2460 Ак-шумкар жөнү барбы экен?
Бакайдын айтканын кылды дейт,
эми барып конду дейт.
'Серекти аткарып ийди', деп,
Манастын бейтинин башына,
- 2465 күмбөсүнүн кашына
Серек жетип барды дейт.
Манастын күмбөсү жок болот,
күмбөсүнүн ордунда
сарайы жок үй турат!
- 2470 Ак-кулага окшош ат,
алтындан акыр жасаптыр,
арпадан кишмиш төгүптүр,
Ак-кула турат акырда!
Ак-шумкар турат туурда!
- 2475 Ак-тайган турат каргыда!
- kıyamattık Kara-toko can dosu-
bu dağında y kécikti,
mingen atı célbedi!
Altın bérse aldıby
Ala-tooday Manastan?
Kara-toko can dosu
Manastan köönü kaldıby?
- Élim, Séyit, éki uul,
Sérék-minen Sırgagım,
Kara-toko kélgende,
karılık kéñeş aytayn!
Kırk çoronun éñ camanı
Taz-baymat
- Manas suusap kélgende,
tüşö kalıp çay kaynat!-
Altındı céstey bölölük!
Munan barıp kélelik!
Manastın béytin körölük!
- Kırk çoro-minen Manas-kan
at çaptırıp oynoğon
özöndü bulak talıp al!
Kölöñkölöp çatışşı!
Maydanda térek bağı bar,
bir oşuğa baralı!
- Bak tübünö tüşölü!
Altımış tanap ak çatır
aspanda tiptik tigeli,
taktasına törö salalı!
Ala-tooday Cakıptı
karısa dağı Kan kötürüp koyolu!
Ak-bos beeni soyolu,
Manastın arbayına bağıştap,
kulkuldabat Kurandı
kuptan okup aytalı!
- Ayatıl-kürsü iman-da,
namastın abdan okup aytalı!
Ak-kula cönü barby éken?
Ak-taygan cönü barby éken?
Ak-şumkar cönü barby éken?'
- Bakaydın aytkanın kıldı déyt,
émi barıp kondu déyt.
'Sérékti atkarıp iydi', dép,
Manastın béytinin başına,
kümbösünün kaşına
Sérék cétip bardı déyt.
Manastın kümbösü çok bolot,
kümbösünün ordunda
sarayı çok üy turat!
- Ak-kulağa okşoş at,
altından akır casaptır,
arpadan kişmiş tögüptür,
Ak-kula turat akırda!
Ak-şumkar turat tuurda!
Ak-taygan turat karğıda!
- kıyamete dek can dostu Kara-toko'nun
bu kadar gecikmesi
bindiği at koşmadığından!
Altın verse alır mıydı
Ala-dağ gibi Manas'tan?
Can dostu Kara-toko
Manas'a dargın mıydı?
Elim Seyit, bu iki yiğit
Serek ile Sırgakım,
Kara-toko da artık geldiğinde
size bir öğüt vereyim!
Kırk yiğidin en fenası
Taz-baymat,
Manas susadığı vakit
attan inip çay kaynat!
Altını bakır gibi saçalım!
Şimdi buradan kalkalım,
Manas'ın kabrine varalım!
Manas Han'ın kırk yiğidi ile
at yarıştırap oynadığı
su başında oturalım!
Gölgelikte uzanalım!
Meydanda söğüt var,
biz oraya varalım!
Altına varalım inelim!
Altmış kanatlı ak çadırı,
göklere doğru dikelim,
hanı tahta oturtalım,
Ala-dağ gibi doğan Cakıp'ı
ihtiyarsa da han yapalım,
Ak-boz kısırağı kestirip
Manas'ın ruhuna başışlamak için
Kulhüvallahı diyelim,
Kur'anımızı okuyalım!
Ayete'l-kürsi'yi
Manas için okuyalım!
Ak-kula uğurlu mu acep
Ak-taygan uğurlu mu acep,
Ak-şumkar uğurlu mu acep?'"
- Hep Bakay'ı dinlediler,
oraya gidip kondular.
Serek'i ata binsin dedi diye
Er Manas'ın mezarına
türbesinin kenarına
Serek varıp geldi şimdi.
Manas'ın mezarı yok olmuştu,
Türbesinin yerinde şimdi
bir ak saray kurulmuştu.
Ak-kula gibi bir at vardı,
altından bir yemlik vardı,
arpa yerine kişniş vardı.
Ak-kula yemlikte durmakta,
Ak-şumkar tünemiş tüneğine,
tazı kargıda bağlı.

- Серек басып келди дейт,
төр капыштан ашты дейт,
Манас-кан анда жатат!-
Белден төшөк салыптыр-
- 2480** ай дегенде аты жок,
күн дегенде көркү жок-
барча-минен балкыга
Манас-та бөлөп коюптур,
берметке шуруну кошуп тагынып,
- 2485** макмалды кошуп жамынып,
Манастын башын желөп
бир сулуу кыс олтурат!
Төртөөсү тең көрдү дейт,
көөнү төтөн болду дейт!
- 2490** 'А Кудайы! А Кожом!
Коросон кылыч кын болсо,
Ак-кула-минен Ак-шумкар
Манастын тирилгени чын болсо,
койдон тогус алайн,
- 2495** уйдан тогус алайн,
төөдөн тогус алайн,
жылкыдан тогус алайн!
Кырк чоронун башы сайн бир тогус
"Тиле кыл!" деп салайн!
- 2500** Ат чаптырып, той кылып
Байдын уулу Бакайды
төгөрөккө баш кылып
ар тилегин толтурсун!
Карып кеткен Бакай-кан
- 2505** Манас-минен бир жанашаң олтурсун!
Айдай кашын кериптир,
картайып кеткен Бакайдын
тилегин Кудай берди-де,
бастырса, жолу жошулду!
- 2510** Байры өлгөн бу Манас
тирилип Бакайга кайтылып кошулду!
Алакан жайып бат' алсын!
Буюрса, дем ашасын!
Тирилип копкон Эр Манас
- 2515** миңге жете жашасын!
Эми Серек чакырат:
'Атекең келди, кобо кал, Манас!
Багды-дөөлөт байбице, Манас,
энекең келди, кобо кал, Манас!
- 2520** Кырк чороң келди, кобо кал, Манас!
Бал ичкенде мактанган, Манас,
мас экен-минен аттанган, Манас,
аргымак минип арыткан, Манас,
Жакып-кан-минен тең
жанаша карыган, Манас,
- 2525** Байдын уулу Бакай келди, Манас,
эми кобо кал, Манас!
Алмамбет келди, кобо кал, Манас!
Элим, Сейит, эки уул келди, Манас,
- Sérék basıp keldi déyt,
tör kapıştan aştı déyt,
Manas-kan anda catat!-
Bélden töşök salıptır-
ay dégende atı çok,
kün dégende körkü çok-
barça-minen balkığa
Manas-ta bölöp koyuπτur,
bermetke şurunu koşup tağınıp,
makmaldı koşup camınıp,
Manastın başın cölöp
bir suluu kıs olturat!
Törtöösü tēñ kördü déyt,
kөөnү tötön boldu déyt!
'A Kudayı! A Kocom!
Koroson kılıç kın bolso,
Ak-kula-minen Ak-şumkar
Manastın tirilgeni çın bolso,
koydon toğus alayn,
uydan toğus alayn,
tөөdön toğus alayn,
cılıkdan toğus alayn!
Kırk çoronun başı sayn bir toğus
"Tilö kıl!" dep salayn!
At çaptırıp, toy kılıp
Baydın uulu Bakaydı
tөгörökkö baş kılıp
ar tilegin toltursun!
Karıp kётken Bakay-kan
Manas-minen bir canaşañ oltursun!
Ayday kaşın kériptir,
kartayıp kётken Bakaydın
tilegin Kудай bérди-de,
bastırsa, colu çoşuldu!
Bayrı ölgön bu Manas
tirilip Bakayğa kaytılıp koşuldu!
Alakan çayıp bat' alsın!
Buyursa, dem aşasın!
Tirilip kopkon Er Manas
miñge çete çaşasın!
Émi Sérék çakırat:
'Atekeñ keldi, kobo kal, Manas!
Bagdı-dөөlöt baybiçe, Manas,
énekeñ keldi, kobo kal, Manas!
Kırk çoroñ keldi, kobo kal, Manas!
Bal içkende maktanğan, Manas,
mas éken-minen attanğan, Manas,
arđımak minip arıtkan, Manas,
Çakıp-kan-minen tēñ
canaşa karığan, Manas,
Baydın uulu Bakay keldi, Manas,
émi kobo kal, Manas!
Almambét keldi, kobo kal, Manas!
Élim, Séyit, éki uul keldi, Manas, Elim'le Seyit, bu iki genç, Manas,
- Serek oraya gelince
evin kapısını açtı.
Manas Han orada yatıyordu!
beline kadar döşek vardı.
Bir ay gibi güzel olan,
güneş gibi parlak duran
Manas'ın bir çok yumuşak
kadifelere sarıldığı
mercanlarla süslediği,
ipek kadife giydirdiği
Manas'ın baş dayadığı
güzel bir kız oturmuştu!
Dördünü birden görünce
gönlü sevinçlerle dolup
büyük Tanrım Allahım!
Kılıcın kını olsaydı,
Ak-kula ile Ak-şumkar
Manas'ın dirildiği gerçek ise
dokuz koyun alayım,
dokuz inek alayım,
dokuz deve alayım,
dokuz tane at alayım!
Kırk yiğidin her birine
dilek kıl deyip vereyim!
At yarıştırıp düğün edeyim,
Bay'ın oğlu Bakay'ı da
topluluğa baş kılıyım.
Dilekleri hep olsun,
ihtiyar olan Bakay Han,
ihtiyar olan Bakay Han,
Manas'ın yanında otursun!
Ay gibi kaşlarını çatan
ihtiyarlayıp giden Bakay'ın
Tanrı dileğini verdi,
yol gitse yolu açık oldu!
Önce ölmüş olan Manas
dirilip Bakay'la kavuştu.
Ellerini açıp dua alsın!
Buyur denilen aş yesin!
Tekrar dirilen Er Manas,
artık bin sene yaşasın!"
Serek seslendi:
"Baban geldi, kalk, Er Manas!
Bagdı-dөөlöt baybiçe, Manas,
anan geldi kalk, Er Manas!
Bak kırk yiğidin de geldi, Manas,
bal içince hep metheden, Manas,
mest olunca ata binen, Manas,
cins ata binip atı yoran, Manas,
Çakıp Han gibi ihtiyar
olan, Manas,
Bay'ın oğlu Bakay geldi, Manas!
Artık yerinden kalk, Manas!
Almambet geldi kalk, Manas!
Elim, Seyit, bu iki genç, Manas,

- эми кобо кал, Манас!
 2530 Каман, Жойпур, эки уул, Манас,
 о-да келди, кобо кал, Манас!
 Көктүн жылдыс батыры, Манас,
 сунун кундус батыры, Манас,
 о-да келди, кобо кал, Манас!
- 2535 Күлдүр уулу Чалбайың, Манас,
 жанаша келген Балбайың, Манас,
 о-да келди, кобо кал, Манас!
 Кытайдын журтун канап ал, Манас!
 Кырк чоронду санап ал, Манас!
- 2540 Манас эми айтты дейт:
 Тушпанды көскө илбеймин:
 мен не болгонум билбеймин!
 "Атекем" деген немине жөөт? дейт,
 "Энекем" деген
 немине жөөт? дейт,
 2545 "Кырк чоро" деган
 немине жөөт? дейт.
 Мен өлү эмесмин,
 мен тири эмесмин-
 мен өскө болуп калыппын!
 Серек эми айтты дейт:
- 2550 'Атакеңди билбедин, Манас,
 энекеңди билбедин, Манас,
 кырк чорону билбедин, Манас-
 Бакай барбы эсиңде, Манас?
 алтымыш алты мал досу,
- 2555 мал досунун ичинде
 кыяматтык Кара-токо жан досу
 барбы эсиңде, Манас?
 Эми Манас айтты дейт:
 'Кара-токо жан досу!-
- 2560 Ак асаба кызыл туу
 ак найзага аштадым,
 кырк чорону баштадым,
 аргымак минип ат алдым,
 Ак-падыша өзүнөн
- 2565 мен барып бат' алдым!
 Мен өлүп тирилген турбаймынбы?
 Атакемди Жакып-кан алып кел!
 Энекемди Багды-дөөлөт
 байбиче алып кел!
 Кырк чорону барынды алып кел!
- 2570 Кериней, сырнай тартыңар!
 Манас тирилип келгенин
 эми журтка айтыңар!
 Багды-дөөлөт байбиче
 чүнчилеп барыңар!
 Энекемди жылдам алып келиңер!
- 2575 Айтканындай кылды дейт,
 кериней, сырнай тартты дейт
 "Манас тирилип келген!" деп,
 калың журтка айтты дейт,
- эми кобо кал, Манас!
 Kaman, Coypur, éki uul, Manas,
 o-da keldi, kobo kal, Manas!
 Köktün cıldıs batırı, Manas,
 sunun kundus batırı, Manas,
 o-da keldi, kobo kal, Manas!
 Küldür uulu Çalbayıñ, Manaş,
 canaşa kélgen Balbayıñ, Manas,
 o-da keldi, kobo kal, Manas!
 Kıtaydın curtun kanap al, Manas!
 Kırk çoroñdu sanap al, Manas!'
 Manas émi ayttı déyt:
 "Tuşpandı köskö ilbeymin:
 mén né bolğonum bilbeymin!
 "Atekem" dégen némine cööt? déyt,
 "Énekem" dégen
 némine cööt? déyt,
 "Kırk çoro" dégan
 némine cööt? déyt.
 Mén ölü émesmin,
 mén tiri émesmin-
 mén öskö bolup kalıppın!'
 Sérék émi ayttı déyt:
 'Atakeñdi bilbediñ, Manas,
 énekeñdi bilbediñ, Manas,
 kırk çoronu bilbediñ, Manas-
 Bakay barbı ésiñde, Manas?
 altımış altı mal dosu,
 mal dosuñnun içinde
 kıyamattık Kara-toko can dosu
 barbı ésiñde, Manas?'
 Émi Manas ayttı déyt:
 'Kara-toko can dosu!-
 Ak asaba kızıl tuu
 ak nayzağa aştadım,
 kırk çoronu baştadım,
 arğımak minip at aldım,
 Ak-padışa özünön
 mén barıp bat' aldım!
 Mén ölüp tirilgen turbaymınbı?
 Atakemdi Cakıp-kan alıp kél!
 Énekemdi Bagdı-döölöt
 baybiçe alıp kél!
 Kırk çoronu barındı alıp kél!
 Kériney, sırnay tartıñar!
 Manas tirilip kélgenin
 émi curtka aytıñar!
 Bagdı-döölöt baybiçe
 çünçilep barıñar!
 Énekemdi cıldam alıp kéliñer!'
 Aytkanınday kıldı déyt,
 kériney, sırnay tartı déyt
 "Manas tirilip kélgen!" dép,
 kalıñ curtka ayttı déyt,
- geldiler, kalk haydi, Manas!
 Kaman, Coypur bu iki genç, Manas,
 onlar da geldi, kalk, Manas!
 Göklerin yıldız erleri, Manas,
 suların kunduz erleri, Manas,
 onlar da geldi, kalk, Manas!
 Küldür'ün oğlu Çalbay, Manas,
 yanında gelen Balbay, Manas,
 geldiler işte, kalk, Manas!
 Çinlinin kanını dök, Manas!
 Kırk yiğidini say, Manas!"
 Manas o zaman şöyle dedi:
 "Düşmana gözümü dikmem ben!
 Evvelce kimdim bilmem ben!
 Babam dediğiniz kim oluyor,
 anam dediğiniz
 kim oluyor,
 kırk yiğit dediğiniz de
 kimler oluyor?
 Ben hiç bir vakit ölmedim,
 diri dahi değilim,
 başka bir şey oldum ben!"
 Serek o zaman dedi ki:
 "Babanı tanımadın mı, Manas,
 ananı tanımadın mı, Manas,
 kırk çoronu tanımadın mı, Manas,
 Bakay'ı hatırlıyor musun, Manas?
 Altmış altı mal dostunu
 mal dostlarının içinde
 kıyamete dek can dostun Kara toko'yu
 hatırlıyor musun, Manas?"
 Manas şöyle cevap verdi:
 "Kara-toko can dostum
 ak direkte kızıl tuğ
 ak mızrağa kakmıştım ben,
 kırk yiğide baş olmuştum,
 has atıma binmiştim ben.
 Ak-padışa'nın kendine,
 gidip duasını almıştım.
 Ölüp tekrar dirilmedim mi?
 Babam Cakıp Han'ı al da gel!
 Anam Bagdı-döölöt
 baybiçe'yi al da gel!
 Kırk yiğidi al da gel!
 Davul zurna çalsın!
 Manas'ın dirilip geldiğini
 bütün halka söyleyin!
 Bagdı-döölöt baybiçe'ye
 haber verin,
 anamı alıp gelin!"
 Dediği hemen yapıldı,
 davul zurnalar çalındı,
 Manas'ın dirilip geldiğini
 bütün halka bildirdiler.

- энесине барды дейт.
2580 'Жакшы Манас кулунуң
 Ак-куласын миниптир,
 Ак-күбөсүн кийптир,
 Ак-шумкарын салыптыр-
 Манас эми тирилиптир!'
- 2585** Багды-дөөлөт байбиче:
 'Ат аттанып баралык!'
 Мендилени башына салды дейт,
 аттанып көстөп жүрдү дейт.
 Манаска кабар Сэрэк айтты дейт.
- 2590** Багды-дөөлөт байбиче
 алты канат ак ордо
 кир'эптеген Манаска,
 тулу калган Каныкей
 тий'эптеген Манаска,
- 2595** эшик аша берди дейт,
 Манас төрдөн кошту дейт,
 колун шоюп келгенде,
 көрүшкөлү келгенде!
 Эртеги күндүн кечине
- 2600** Багды-дөөлөт байбиче
 түшө калды эсине.
 'Сен өлгөн соң, кулунум,
 энекең Багды-дөөлөт байбиче
 көрбөгөнү көр болгон,
- 2605** көрдүгү-минен тең болгон!
 Сен аруу, кулунум,
 айнып кетерб'эке сиң?
 Четинен чебир, кулунум,
 четинен кетерб'эке сиң?
- 2610** Чачпаган чачым бууайн!
 Мен бүткөн боюм жууайн!
 Тазаланып келейн!
 Чачпаган чачын бууду дейт,
 улуу боюн тазаланып жууду дейт.
- 2615** Манасты көстөп жүрдү дейт,
 Манастын ал үстүнө кирди дейт.
 Багды-дөөлөт байбиче
 эне болуп жүрдү дейт-
 катып калган как эмчек
- 2620** делбиреп келип ийди дейт,
 Манас сүтүн эмди дейт!
 Багды-дөөлөт байбиче
 тактанын үстүнө койду дейт.
 Жаккан отун өчүрдү-
- 2625** Манас Жакып Канга көтөрдү,
 барып айлга кондурду.
 Төөдөн тогус алдырды,
 уйдан тогус алдырды,
 кырк чоро кырк
 тогус алды дейт,
- 2630** тогусту барын сойдурду,
 ач-арыгын тойдурду!
- énesine bardı déyt.
 'Cakşı Manas kulunuñ
 Ak-kulasın miniptir,
 Ak-kübösün kiyptir,
 Ak-şumkarın salıptır-
 Manas émi tiriliptir!'
- Bagdı-döölöt baybiçe:
 'At attanıp baralık!'
 Méndilini başına saldı déyt,
 attanıp köstöp cürdü déyt.
 Manaska kabar Sérék ayttı déyt.
- Bagdı-döölöt baybiçe
 altı kanat ak ordo
 kir'étpegen Manaska,
 tulu kalğan Kanıkey
 tiy'étpegen Manaska,
 éşik aşa bérđi déyt,
 Manas tördön koptu déyt,
 kolun şoyup kélgende,
 körüşkölü kélgende!
 Értegi kündün kéçine
- Bagdı-döölöt baybiçe
 tüşö kaldı éesine.
 'Sén ölgön soñ, kulunum,
 énekeñ Bagdı-döölöt baybiçe
 körböğönü kör bolğon,
 kördüğü-minen teñ bolğon!
 Sén aruu, kulunum,
 aynıp kéterb'ekesiñ?
 Çétinen çebir, kulunum,
 çétinen kéterb'ekesiñ?
 Çaçpağan çaçım buuayn!
 Mén bütköñ boyum cuuayn!
 Tazalanıp kéleyn!'
 Çaçpağan çaçın buudu déyt,
 uluu boyun tazalanıp cuudu déyt.
- Manastı köstöp cürdü déyt,
 Manastın al üstünö kirdi déyt.
 Bagdı-döölöt baybiçe
 éne bolup cürdü déyt-
 katıp kalğan kak émçek
 délbirep kélip iydi déyt,
 Manas sütün émdi déyt!
 Bagdı-döölöt baybiçe
 taktanın üstünö koydu déyt.
 Cakkan otun öçürdü-
 Manas Cakıp Kanğa kötördü,
 barıp aylğa kondurdu.
 Töödön toğus aldırđı,
 uydan toğus aldırđı,
 kirk çoro kirk
 toğus aldı déyt,
 toğustu barın soydurdu,
 aç-arığın toydurdu!
- Bagdı-döölöt'e gidip
 "Yavrucuğın güzel Manas,
 Ak-kula'sına bindi,
 ak zırhını da giyindi,,
 Ak-şumkar'ını ava saldı,
 Manas dirildi!" dediler.
 Bagdı-döölöt baybiçe de:
 "Ata binip gidelim!" dedi.
 Mendilini başına sarıp
 ata atlayıp fırladı.
 Serek de haberi Manas'a verdi.
 Bagdı-döölöt baybiçe'yi
 altı kanatlı ak saraya
 Manas'ın yanına buyur etmediler.
 Dul kalan Kanıkey'i de
 Manas'ın yanına almadılar.
 Manas'ın kapısını açtılar,
 Manas da yerinden kalktı,
 ellerini uzattı,
 gelenlerle ile selamlaştı!
 Ertesi günün akşamı
 Bagdı-döölöt baybiçe
 ancak aklına gelmişti.
 "Sen ölünce tayım,
 anacığın Bagdı-döölöt baybiçenin
 başına gelmeyen kalmadı,
 içi kararıp daraldı!
 Benim sevgili, temiz tayım,
 bizden nasıl uzaklaştın?
 Benim aziz tayım, nasıl
 bizden ayrılıverdın sen?
 Dağınık saçımı toplayayım,
 bütün boyumu yıkayayım,
 temizlenip sana öyle geleyim!"
 Saçlarını bağladı o,
 ulu boyunu yıkadı,
 Manas'ın yanına gidip
 onun karşısına çıktı.
 Bagdı-döölöt Manas ile
 bir ana gibi yaşadı.
 Kaskatı olan memesi
 yumuşayarak süt doldu,
 Manas da bu sütü emdi!
 Bagdı-döölöt baybiçe'yi
 tahta çıkarıp oturttu.
 Yanan ateşi söndürmüşlerdi,
 Cakıp Manas 'ı Han yaptı,
 oturacak yer gösterdi.
 Dokuz deve aldırđı,
 dokuz da inek aldırđı,
 kirk yiğit kirkı da
 dokuzar tane getirdi,
 bu dokuzu kestirip,
 bütün açları doyurdu.

Карыганды, Жакыпты,
Байдын уулун Бакайды
Кан көтүрүп койду дейт,
2635 кан тактага чыгарып
Кандын кысы Каныкей,
Манас өтүп кеткен соң,
ак сөгү күл болгон,
азат башы күң болгон,
2640 кайн атасы Жакып-кан,
кайн энеси Багды-дөөлөт байбиче,
карындашы Кардыгач-
бүрөдөн май алып,
бүрөдөн чай алып,
2645 бүрөдөн токош алып-
үчөөнү сактап жүрдү!
Сактаганын эми Манас билди дейт,
Каныкейге Манастын
көөнү тойду дейт!
Багды-дөөлөт байбиче
2650 жанаша кылып койду дейт.
Чымынсыс тоога жайлатып,
чыбырлатып кулун байлатып,
бир дөбөдөй эт кылды,
бир көлдөй шорпо кылды,
2655 ач-арыгын тойдурду!
Жакып-байдан ат алды,
Бакайдан бат' алды.
Жакып-кан конду бир сууга,
Бакай конду бир сууга,
2660 Манас конду бир сууга,
Ажыбай конду бир сууга,
Кара-токо конду бир сууга,
Алмамбет конду бир сууга,
Серек конду бир сууга,
2665 Сыргак конду бир сууга,
Адамды көскө илди дейт,
Ак-падышанын элинен
бөлөктүн барын билди дейт.
Манастын Ак-куласы ток болду!
2670 Ак-падышанын эли-минен
түптү бузук жок болду!
Урушпай жыргап уктады,
тынч болуп уктады!
Келишпей жатып кеңешти,
2675 кеңешкенде, не дешти?
'Манасты көскө ил!' деди.
'Падышам,
өзүң бил!' деди.
Падыша айтты: 'Мен билсем,
ачууланып курушпа,
2680 көп журт-минен урушпа!'
Буюрган дем жутуптур,
элдин барын тутуптур!
Падышадан бат' алып,

Karığandı, Cakıptı,
Baydın uulun Bakaydı
Kan kötürüp koydu déyt,
kan taktağa çıkarıp.
Kandın kısı Kanıkéy,
Manas ötüp kétken soñı,
ak söğü kül bolğon,
azat başı küñ bolğon,
kayn atası Cakıp-kan,
kayn énesi Bagdı-döölöt baybiçe,
karındaşı Kardıgaç-
bürödön may alıp,
bürödön çay alıp,
bürödön tokoş alıp-
üçöönü saktap cürdü!
Saktağanın émi Manas bildi déyt,
Kanıkéyge Manastın
kөөnү toydu déyt!
Bagdı-döölöt baybiçe
canaşa kılıp koydu déyt.
Çımınsıs tooğa caylatıp,
çıbırlatıp kulun baylatıp,
bir döbödöy ét kıldı,
bir köldöy şorpo kıldı,
aç-arıgın toydurdu!
Cakıp-baydan at aldı,
Bakaydan bat' aldı.
Cakıp-kan kondu bir suuğa,
Bakay kondu bir suuğa,
Manas kondu bir suuğa,
Acıbay kondu bir suuğa,
Kara-toko kondu bir suuğa,
Almambét kondu bir suuğa,
Sérék kondu bir suuğa,
Sırgak kondu bir suuğa,
Adamdı köskö ildi déyt,
Ak-padışanın élinen
bölöktün barın bildi déyt.
Manastın Ak-kulası tok boldu!
Ak-padışanın éli-minen
tüptü buzuk cok boldu!
Uruşpay cırğap uktadı,
tıñç bolup uktadı!
Kélišpey cıtıp kéñeşti,
kéñeşkende, né deşti?
'Manastı köskö il!' dédi.
'Padışam,
özüñ bil!' dédi.
Padışa ayttı: 'Mén bilsem,
açuulanıp kuruşpa,
kөp curt-minen uruşpa!'
Buyurğan dem cutuptur,
éldin barın tutuptur!
Padışadan bat' alıp,

İhtiyar Cakıp ile
Bay'ın oğlu Bakay'ı da
hemen hanlığa çıkardı,
han tahtına oturttu.
Han kızı Kanıkey'in,
Er Manas öldüğü vakit
kemikleri kül olmuştu,
azat başı carıye olmuştu.
Kayın atası Cakıp Han'ı,
kayın anası Bagdı-döölöt baybiçe'yi,
karındaşı Kardıgaç'ı,
birisinden yağ dilenip,
öbüründen çay dilenip
birinden ekmek isteyip,
üçünü de beslemişti.
Manas bunu duyunca
Kanıkey'e şükran
duydu Manas.
Bagdı-döölöt baybiçe'yi
Er Manas yanına aldı.
Sineksiz bir dağda yazladı,
sayısız taylar bağlatıp
bir tepe gibi et yığdı,
bir göl gibi çorba yığdı.
Bütün açları doyurdu!
Cakıp-bay'dan bir at aldı,
Bakay Bey'den dua aldı.
Cakıp Han bir su başına kondu,
Bakay bir su başına kondu,
Manas bir su başına kondu.
Acıbay kondu bir su başına,
Kara-toko kondu bir su başına,
Almambet kondu bir su başına,
Serék kondu bir su başına,
Sırgak kondu bir su başına,
Herkesi gözüyle kolladı,
Ak-padışa'nın kavminden başka
her millete hükümdar o.
Manas'ın Ak-kulası doydı.
Ak-padışa'nın milleti ile
hiç arası bozulmadı.
Vuruşmadan mutlu yaşadı.
Uykuları da dinç oldu!
İşler aksayınca öğüt verdi,
söyle nasıl öğüt verdi?
Manas'a: "Dikkatli ol!" dedi.
Manas: "Pağışahım en
iyisini sen bilirsin!" dedi.
Ak-padışa da "Bana sorarsan
kızıp hiddetlenme,
çok milletle vuruşma!" dedi,
Buyurulan yemekten yiyip
hep milletlere hükmedip
Pağışanın duasını alıp

Манас жакшы болду дейт,
2685 тушпаны тентип кетти дейт,
бакт-муратына жетти дейт.

Manas cakşı boldu déyt,
tuşpanı téntip kétti déyt,
bakt-muratına cétti déyt.

Manas güzel yaşıyordu,
düşmanlar hep kaçıyordu.
Bahti muradına erdi.



Kökötöy Han hastalanmış / Kökötöy Kandın kesel boluşu / Көкөтөй Кандын кесел болушу

IV

BOK-MURUN

- 1 Кан Көкөтөй оорыды,
картка кирип салды дейди,
кан түкүрүп калды дейди.
Кан түкүрүп калган соң,
- 5 Бок-мурунду акырды,
эли-журтун чакырды:
"Эңкейгенден карым бар,
эмгектеген жашым бар,
башы туулуу каным бар,
- 10 бийлеп турган бийм бар." Чакырып алгандан кейн,
эли-минен көп журту
чогулуп келген экен.
Айнектөй көсү сүзүлдү,
- 15 Кан Көкөтөй үзүлдү.
Энди калган Бок-мурун
асыл жерден акырат,
беш ботосун чакырат.
Чакырганда, не дейди?
- 20 "Атекем Кан Көкөтөй
үзүлүп калган экен!
Ашты эсен тартыңар!
Ошу жерде жатыңар!
Энди мынан кетиңер!
- 25 Ашка чакырып барыңар!
Мынан ары сен барсаң,
бекип калган бейштин
эшигин ачкан Эр Кошой,
байланып калган базардын
- 30 жолун жаскан Эр Кошой-
ол Кошойго барыңар!
Аа барып айтыңар!
"Көк дөнөндүн баш'эди,
Көкөтөй-кандын эш'эди!"
- 35 Башкы аттын байгеси:
сан сарыча төө саям,
сан сар'ала бээ саям,
сан сары башыл кой саям!
- 40 токойлуу жерге топтоттум,
бадачы кулга жоктоттум,
мың алабаш кунажын!
Беш жүс токсон беш атка байге бар!
Ат байлабай болбосун!
- 45 Аты өлүп калбасын!
Өкүнчүсү болбосун!
- Кан Көкөтөй оориди,
картка кирип салды дэydi,
кан түкүрүп калды дэydi.
Кан түкүрүп калган соң,
Bok-murundu akırdı,
éli-curtun çakırdı:
'Éñkeygenden karım bar,
émgektegen çasım bar,
başı tuuluu kanım bar,
biylep turğan biym bar.'
- Çakırıp alğandan kéyn,
éli-minen көp curtu
çoğulup kélgen éken.
Aynektey kösü süzüldü,
Kan Kөkötöy üzüldü.
Éndi kalğan Bok-murun
asıl cérden akırat,
bеш botosun çakırat.
Çakırğanda, né dэydi?
'Atekem Kan Kөkötöy
üzüлүp kalğan éken!
Aştı ésen tartıñar!
Oşu cérde catıñar!
Éndi minan kетиñar!
Aşka çakırıp barıñar!
Minan arı sén barsañ,
békip kalğan béyştin
éşigin açkan Ér Koşoy,
baylanıp kalğan bazardın
colun caskan Ér Koşoy-
ol Koşoygo barıñar!
Aa barıp aytıñar!
"Kök dönөndün baş'édi,
Kөkötöy-kandın éş'édi!"
- Başkı attın baygesi:
san sarıça töө sayam,
san sar'ala bee sayam,
san sarı başıl koy sayam!
tokoyluu cérge toptottum,
badaçlı kulğa cокtottum,
mıñ alabaş kunacın!
Bеш çüs tokson беш atka bayge bar!
At baylabay bolbosun!
Atı öлүp kalbasın!
Ökүнçüsü bolbosun!
- Han Kөkötöy hastalandı,
çünkü pek ihtiyarladı,
kan tükürmeğe başladı,
kan tükürmeğe başladığından
Bok-murun'u çağırттı,
bütün kavmini çağırттı:
"Yaşlandım, iki kat oldum,
zayıfım, emekliyorum,
başı tuğlu hanlarım var,
hükmedecek beylerim var."
Halkı böyle çağırınca,
pek kalabalık olan halk
hemen koşuşup gelince,
ayna gibi gözü söndü,
ve Han Kөkötöy öldü.
Geride kalan Bok-murun
tahta çıkıp oturarak
beş yavrusunu çağırdı.
Çağırıp bakalım ne demiş:
"Bakın, babam Han Kөkötöy,
göçüp gitti.
Bir yemek hazırlayın,
burada kalıp yatın,
sonra çıkıp giderseniz,
yemeğe misafir çağırın,
buradan ileri giderseniz
kapalı kalan behiştin
kapısını açan Er Koşoy
bağlı kalan pazarın da
yolunu açan Er Koşoy var.
İşte bu Er Koşoy'a gidin,
ona gidince deyin ki:
Mavi tayın baş olduğu
Kөkötöy Han'ın aşы var.
Yarıшта ilk gelen ata
sayısız sarı deve keseceğim,
pek çok sarı alaca kısrak keseceğim
sayısız koyun keseceğim!
Son gelen ata ödül olarak
ormanlık yere toplattım
bin alaca tayı!
Beş yüz doksan beş ata ödül var!
Bağlanmadık at kalmasın!
Kimsenin atı öлүp de kalmasın!
Kimse hiç bir keder duymasın!

- Өзү арманда калбасын!
Бул ашыма келбесе,
көрүнбөсүн көсүмө!
- 50 Тарынбасын өзүмө!
Таң атардын алдында,
күн чыгардын кейнинде,
Бок-мурундай батырдын
айшыгы алтын кызыл
туу келер,
- 55 төтөгөлү бос үйүн
төшкө сүрөй салбасам,
төр толтурган сулуун
ач билектен албасам,
ат соңунан салбасам,
- 60 артык олжа кылбасам!
Бул ашыма келбесе,
тарынбасын өзүмө,
көрүнбөсүн көсүмө!
Айта барыңар Кошойго!
- 65 Анан ары сен барсаң,
токойдо аюу беттенген,
белесте жолборс баштанган,
чаян көстүү, чап жаактуу,
тескей жакка кыштаган,
- 70 энеден жаңы түшкөндө,
кой боорындай
кара кан
оң колуна уштаган,
кабагы бийк, кашы бас,
көсү кызыл, өңү сас,
- 75 кандуу тууган Эр Манас,
көлөкөдө көн өскөн,
көөнү-минен өрг' өскөн,
ашыктуу жилик жотосу,
Жакып-байдын ботосу
- 80 асыл тууган Манаска
жетип кабар бериңер!
Андан ары сен барсаң,
кара үнкүрдү үй эткен,
караңгы токой мал эткен,
- 85 бооры чыбар бала куш
көтөрө тууган Эр Агыш-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
тогус уул кенжеси,
- 90 Кудайдын сүйгөн мендеси,
Элеман-байдын баласы
Эр Төштүккө жетип айт!
Андан ары сен барсаң,
Эртиш чыга жайлаган,
- 95 эгис кат'ат байлаган
Көкүмдүн уулу Үрбү бар-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,

- Özü арманда kalbasın!
Bul aşıma kélbese,
körünbösün kösümö!
Tarinbasın özümö!
Tañ atardın aldında,
kүн çığardın kéyninde,
Bok-murunday batırdın
ayşığı altın kızıl
tuu kélér,
tötögölü bos üyün
töşkö süröy salbasam,
tör tolturğan suluun
aç bilekten albasam,
at soñunan salbasam,
artık olca kılbasam!
Bul aşıma kélbese,
tarınbasın özümö,
körünbösün kösümö!
Ayta barıñar Koşoygo!
Anan arı sén barsañ,
tokoydo ayuu béttengen,
béleste colbors baştanğan,
çayan köstüü, çap caaktuu,
téskey cakka kıştağan,
éneден cañı түşkөндө,
koy boorındaу
kara kan
oñ koluna uştağan,
kabağı biyk, kaşı bas,
kösü kızıl, öñü sas,
kanduu tuuğan Er Manas,
kölöködö kön öskön,
kөөnү-minen örg' öskön,
aşıktuu cilik cotosu,
Cakıp-baydın botosu
asil tuuğan Manaska
cétip kabар bériñer!
Андан arı sén barsañ,
kara үnkүрдү üy étken,
karañгы tokoy mal étken,
boori çıbar bala kuş
kötörö tuuğan Er Agış-
ağa cétip kabар bér!
Андан arı sén barsañ,
toğus uul kéncesi,
Kudaydın süygön méndesi,
Éleman-baydın balası
Er Töştükkö cétip ayt!
Андан arı sén barsañ,
Értiş çığa caylağan,
égis kat'at baylağan
Kökümdün uulu Ürbü bar-
ağa cétip kabар bér!
Андан arı sén barsañ,

- Hayaller kırılmasın!
Bu aşıma gelmezse
görünmesin hiç gözüme,
darılmasın sakın sözüme
tan atar atmaz
güneş doğar doğmaz
ben, batır Bok-murun,
nakışları altın hilalli kızıl
sancakla gelip
boz kıldan evini
yerlere sermezsem,
yurdundaki güzelleri
ince bileklerinden çekmezsem,
atımın ardına atıp
onları esir etmezsem!
Eğer aşıma gelmezse
bana sonra darılmasın,
gözüme hiç görünmesin!
Gidin Koşoy'a böyle söyleyin!
Sonra ilerleyip yürüyün,
yüzü ormandaki ayıyı andıran,
başı dağdaki kaplana benzeyen,
çiyan gözlü, basık yanaklı,
gölgeli yamaçta kışlayan,
anadan doğduğunda
koyun ciğeri büyüklüğünde
bir kan pıhtısı
sağ avcunda tutuan,
alınını çatmış, kaşları çatık,
gözü kızıl, yüzü saz sarısı
kanlı doğan Er Manas,
gölgede mağrur büyüyen,
mağrur büyüyüp er olan,
bacak kemikleri iri
Cakıp-bay'ın er oğlu
asil doğan Er Manas'a
kadar gidip haber verin.
Oradan da ileri gidin,
kuytu inleri ev eden,
kara ormanda sürü yaşatan,
ala ciğerli yavru kuş,
yüksek doğan Er Agış'a
kadar gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
dokuz kardeşin en genci
Tanrının bu sevgilisi
Eleman-bay'ın da oğlu
Er Töştük'e haber verin.
Oradan da ileri gidin,
İrtiş'e çıkıp yazlayan
ikiz yağız beygirli,
Köküm'ün oğlu Ürbü var,
ona gidip haber verin!
Oradan da ilerleyin,

- Алпай-мамeт иниси,
100 абышка кемпир баласы
алты жашар Көк-койон-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
кара мылтык улаган,
105 атканы тоодан кулаган
энчегей бойлуу Эреш бар-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Акпай-мамeт баласы
110 эсен-аман эрендер-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Жедигердин Эр Багыш-
ага жетип кабар бер!
115 Андан ары сен барсаң,
Көк-дөбөнүн башында,
Темир-бала кашында.....
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
120 Күн-туумуш эли болучу-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Кара-дөө уулу Жар Манас-
ага жетип кабар бер!
125 Андан ары сен барсаң,
Кырымдардын Боз-уул-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Самарканда Кан-кожоң-
ага жетип кабар бер!
130 Андан ары сен барсаң,
Эркеч эли, Ит эли-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
135 тоодактай мойну соскон кул,
байлыгы журттан оскон кул,
Айдар-кандын Кан Көкчө-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
140 Капырдын журту бар экен
булчуң эти букадай,
эгине сакал койбогон,
эрдинен мурут албаган,
Орустан каны Чоң Жолой-
ага жетип кабар бер!
145 Андан ары сен барсаң,
Кабырдын каны Нез-кара-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
150 Кашкар, Жаркан бураган,
мың Кытайды сураган,
кыр мурундуу, кыза көс,
- Alpay-mamét inisi,
abişka kémpir balası
altı çaşar Kök-koyon-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
kara miltık ulağan,
atkamı toodan kulağan
énçegey boyluu Éréş bar-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Akpay-mamét balası
ésen-aman érender-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Cédigérdin Ér Bağış-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kök-döbönün başında,
Témir-bala kaşında.....
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kün-tuumuş éli boluçu-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kara-döö uulu Car Manas-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kırımдardın Boz-uul-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Samarkanda Kan-kocoñ-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Érkéç éli, It éli-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
toodaktay moynu soskon kul,
baylığı curttan oskon kul,
Aydar-kandın Kan Kökçö-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kapırdın curtu bar éken
bulçuñ éti bukaday,
egine sakal koyboğon,
érdinen murut albağan,
Orustan kanı Çoñ Coloy-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kabırdın kanı Néz-kara-
ağa cétip kabar bér!
Andan arı sén barsañ,
Kaşkar, Carkan burağan,
mıñ Kıtaydı surağan,
kır murunduu, kıza kös,
- Alpay-mamet'in küçüğü,
iki ihtiyar çocuğu
altı yaşında Kök-koyon var,
ona gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
kara tüfekle nişan alan,
dağda canavar kovalayan
arkası çarpık Ereş vardır,
ona da haber götürün!
Oradan da ileri gidin,
Akpay-mamet'in oğlu var,
bu çok ulu, güçlü ere
gidip bunu haber verin.
Oradan da ilerleyin,
Cediger'in oğlu Bağış var,
gidip bunu haber verin.
Oradan da ileri gidin,
gök tepenin başında
Temir-bala'nın yanında bir kavim var,
gidip onlara haber verin!
Oradan da ileri gidin,
gün doğusunda bir yurt var,
gidin onlara haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kara-döö oğlu Car Manas var,
gidin ona haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kırımlıların Boz-uulu var,
gidin ona da haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Semerkand'da Kan-koco var,
gidin ona haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Erkeç kavmi, It kavmi var,
onlara da gidip haber verin!
Oradan da ileri gidin,
toykuşu gibi boynunu süzen,
halkın en zengin kulu
Aydar Han'ın oğlu Han Kökçö var,
gidin ona haber verin!
Oradan da ileri gidin,
bir kafirin yurdu vardır,
eti boğa eti gibi,
çenede sakal bırakmaz,
fakat bıyığını kesmez,
Rusların hanı Çon Coloy var,
gidin ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
kafirin hanı Nez-kara var,
gidin ona da haber verin!
Oradan da ileri gidin,
Kaşgar ile Yarkent'te hüküm süren
bin Çinliye buyuran
basık burunlu, kısık gözlü

- Кытайлардын Коңур-бай-
О Коңур-бай, кашка кул,
155 кылыгы журттан башка кул,
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Капырдын каны Жыл-басал-
ага жетип кабар бер!
- 160 Андан ары сен барсаң,
Өгүз-кан эли болучу-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Тоо-теңешер эли болучу,
165 ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Оогандын каны Муз-бурчак-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
170 Турпандын журту болучу-
ага жетип кабар бер!
Андан ары сен барсаң,
Ороңгу эли болучу-
ага жетип кабар бер!
- 175 Бок-мурундун ботосу
кандын сөсүн уккан соң
атка минип чыкты дейт,
төгөрөк төрт бурчун
барын бирдей өттү дейт.
- 180 Ашка конок чакырды.
Көкөтөй уулу Бок-мурун
асыл жерден акырат,
чоролорун чакырат:
'Бу ашты кандай тартамын?
185 Атты кандай чабамын?
Бу акрет жайды утамын?
Бу Капыр-минен Бусурман
бу кайсы жерде тутамын?
Мен бу жерден көчөмүн,
190 мен Сайрамга кономун!
Мен о жерден көчөмүн,
мен Чибикентке кономун,
Сары-булак басамын
Кара-буура ашамын,
195 кең Таласка түшөмүн!
Мен о жерден көчөмүн,
Кара-көл басып чыгамын,
Үч-корумду ашамын,
Суу-самырга түшөмүн,
200 козу-минен коңкорду
барын бычып саламын,
малды субай кыламын!
Бир ай анда жатамын,
мал семиртип аламын,
205 үй жыгачын асамын,
үйдү оңдоп саламын!
- Кытайлардын Коңур-бай-
О Коңур-бай, кашка кул,
кılığı curtтан başka kul,
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Kapırdın kanı Cıl-basal-
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Ögüz-kan éli болучу-
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Too-téñéşér éli болучу,
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Oogandın kanı Muz-burçak-
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Turpandın curtı болучу-
ağa cétip kabар bér!
Андан ары sén barsañ,
Oroñgu éli болучу-
ağa cétip kabар bér!
- Bok-murundun botosu
kandın sösün ukkan soñ
atka minip çıktı déyt,
tögörök dört burçun
barın birdey öttü déyt.
Aşka konok çakırdı.
Kökötöy uulu Bok-murun
asil cérden akırat,
çorolorun çakırat:
'Bu aştı kanday tartamın?
Attı kanday çabamın?
Bu akret caydı utamın?
Bu Kapır-minen Busurman
bu kaysı cérde tutamın?
Mén bu cérden köçömün,
mén Sayramğa konomun!
Mén o cérden köçömün,
mén Çibikéntke konomun,
Sarı-bulak basamın
Kara-buura aşamın,
kéñ Talaska tüşömün!
Mén o cérden köçömün,
Kara-köl basıp çıgamın,
Üç-korumdu aşamın,
Suu-samırğa tüşömün,
kozu-minen koçkordu
barın bıçıp salamın,
maldı subay kılamın!
Bir ay anda catamın,
mal sémirtip alamın,
üy cığaçın asamın,
üydü oñdop salamın!
- Çinlilerin Konur-bay'ı yaşar,
alın parlak Konur-bay var,
adetleri halktan başka kuldur,
gidin ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
kafirin hanı Cıl-basal var,
gidip ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Ögüz Han'ın kavmi vardır,
gidip onlara da haber verin,
Oradan da ileri gidin,
Bir Too-teneşer kavmi vardır,
gidip onlara da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Afganların hanı Muz-burçak var,
gidip ona da haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Turfan şehri halkı vardır,
Onlara gidip haber verin.
Oradan da ileri gidin,
Orongu kavmi vardır,
Ona da gidip haber verin."
Bok-murun'un yavruları
hanın sözünü duyunca
ata binip çıktılar.
Burchun dört bir etrafına
hep birden yola çıktılar.
Herkesi aşa çağırdılar.
Kökötöy'ün oğlu Bok-murun
asil yerinden haykırdı,
yiğitlerini çağırdı:
"Aşı nasıl hazırlayayım,
atları nasıl koşturayım,
ahreti nasıl kazanayım,
kafir ile müslümanı
sofraya nasıl toplayayım?
Ben bu yerlerden göçeyim
Sayram'a gidip konayım
o yerden de göçeyim ben,
Çibikent'e gidip konayım,
Sarı-bulak'a varayım,
Kara-buura'yı aşayım,
oradan Talas'a ineyim,
oradan da göçeyim ben,
Kara-köl'e döneyim,
Üç-korum'u da aşayım,
Suu-samır'a ineyim ben.
Kuzularla koçları ben
varıp hepsini iğdiş edeyim,
kısrakları yavrudan ayırayım!
bir ay orada yatayım,
mal semirtip alayım,
ev direği yaptırayım,
ondan da ev yaptırayım,

- Кайра көчүп саламын:
Кара-балга ашамын,
Кайыңдыны басамын!
- 210 Кайра көчүп келгенде,
Агыр-минге келгенде,
төдүн комун чечемин,
Короготу кыдырып
Ит-кечүүди кечемин,
- 215 Ак-жар ойду кыдырып
Ак-булуңга кономун.
Кой күзөмүн аламын,
үйдү жаап саламын!
Мен о жерден көчөмүн,
- 220 Ыргайтыны ашамын,
Копуну туура басамын!
Мен о жерден көчөмүн,
Каркара бойлой кономун,
Калдай-минен дос болуп,
- 225 тус кайнатып аламын!
Мен о жерден көчөмүн,
Термидик тооны басамын,
мен Куулуктан ашамын!
Мен о жерден көчөмүн,
- 230 Бакты-куурай басамын,
Куш-мурун тоосын ашамын,
Улуу Кулжа чатынан,
Кичи Кулжа башынан
ортосуна кономун!
- 235 Келген жет'ай болгунча,
кемегемди касамын,
орошон он ай болгунча,
отунумду аламын!
Акрет жайды утамын:
- 240 Капыр-минен Бусурман
барын бирдей тутамын!
Анын бери жагында
асыл жайдан акыргын!
Бирин койбой чакыргын!
- 245 Асыл тууган тентек бар,
бөйрөк жамбым бөтөн бар,
тай туйгагым бүрөө бар,
чыныгы жамбым үчөө бар,
келсе тентек эл бусат,
- 250 көөнү келсе келсинде,
болбосо келбей койсунда.
Бок-мурундай төрөдөн
чыккан элчи кетти дейт,
төгөрөк төрт бурчун
- 255 барын бирдей өттү дейт,
Капыр-минен Бусурман
барын бирдей чакырды.
Чакырганда Эр Манас,
ылдый өтүп кеткенде,
- 260 ыкыс берип токтоду;
- Kayra köçüp salamın:
Kara-balta aşamın,
Kayıñdını basamın!
Kayra köçüp kélgenде,
Agır-minge kélgenде,
tödün komun çéçemin,
Korogotu kídırıp
İt-kéçüüdi kéçemin,
Ak-car oydu kídırıp
Ak-buluñğa konomun.
Koy küzömün alamın,
üydü caap salamın!
Mén o cérden köçömün,
Irgaytını aşamın,
Kopunu tuura basamın!
Mén o cérden köçömün,
Karkara boyloy konomun,
Kalday-minen dos bolup,
tus kaynatıp alamın!
Mén o cérden köçömün,
Térmirdik toonı basamın,
mén Kuuluktan aşamın!
Mén o cérden köçömün,
Baktı-kuuray basamın,
Kuş-murun toosın aşamın,
Uлуу Kulca çatınan,
Kiçi Kulca başınan
ortosuna konomun!
Kélgen cét'ay bolğunça,
kémeгемди kasamın,
oroşon on ay bolğunça,
otunumdu alamın!
Akret caydı utamın:
Kapır-minen Busurman
barın birdey tutamın!
Anın béri çağında
asil caydan akırğın!
Birin koyboy çakırğın!
Asıl tuuğan téntek bar,
böyrök cambım bötön bar,
tay tuyğağım бүрөө bar,
çınığı cambım üçөө bar,
kélse téntek él busat,
köönü kélse kélsinde,
bolboso kélbey koysunda.
Bok-murunday törödön
çıkkan élçi kétti déyt,
tөгөрök төрт burçun
barın birdey öттү déyt,
Kapır-minen Busurman
barın birdey çakırdı.
Çakırğанда Эр Manas,
ıldıy өтүп kэткенде,
ıkıс беріp toktodu;
- sonra da göçüp gideyim,
Kara-balta'yı aşayım,
Kayındı'dan geçeyim,
sonra da göçüp gideyim,
Agır-min'e gelince de
develerimi salayım,
Korogotu'yu da aşınca
İt-keçüü'yü geçeyim,
Ak-car çukurunu geçip,
Ak-bulun'a konayım.
Orada koyunları kırkayım,
Yurdumun üstünü örteyim.
Ben o yerden de göçeyim.
Irgaytı'ydı da aşayım,
doğru Kopu'ya varayım.
Ben o yerden de göçeyim.
Karkara'ya konayım,
Kalday ile dost olup ben
tuz kaynatıp alayım,
ben o yerden de göçeyim.
Temirdik dağa varayım,
ben Tuluk'tan da aşayım,
sonra oradan da göçeyim,
Baktı-kuuray'a varayım,
Kuş-murun dağını aşayım,
Uлуу-Kulca'ya yaklaşınca
Küçük Kulca'ya yaklaşınca
ortalarına yerleşeyim.
Yedi ay tamam olunca
ateş delikleri yapayım,
on ay da tamam olunca
odunumu alayım!
ahireti kazanayım,
kafirlerle müslümanların
hepsini bir tutayım!
İşte ondan sonra ben
asil yerinden seslen!
Kusursuz hepsini çağır!
Asil doğan bir ateşli can var,
başkaca, bir gümüş param var,
bir de büyük gümüş param var.
üç halis gümüş param var,
ateşli can gelirse ili karıştırır,
canı isterse gelsin,
istememezse gelmesin."
Efendi Bok-murun'un yiğitleri
çıkıp elçi gittiler,
tekerleğin dört bucağına
hepsi birden çıktılar.
Kafir ile müslümanın
hepsini aşa çağırıldılar.
Er Manas'ı çağırınca
bir tarafa at sürdü o,
öteye gelince durdu,

- өөдө жүрүп кеткенде,
өкүс берип токтоду-
элчиге жооп айтпады.
Анда элчи боюна айтты, дейт.
- 265 'Аткан ок таштан кайтпайт,
барган элчи жолдон кайтпайт:
мен ошу жерден кайтамын,
Бок-мурундай төрөмө
немене жооп айтамын?'
- 270 Мыны айтып бу элчи
кайраттанып салды дейт,
Маникердей күлүктү
кайра тартып алды дейт,
Манаска барып салды дейт.
- 275 Кабылан тууган Эр Манас
кан ойну чатраш
Улуу-камыр башинда
Алмамбет-минен ойноп жатты дейт.
Үч ташын Алмамбет
- 280 утуп алып экен дейт,
уялып кетти Эр Манас,
жанындагы жоолукты
жүсүн арчып алды дейт,
Бок-мурундун элчиси
- 285 жайма көкүл Жаш-уул,
аны көрүп салды дейт.
Кабылан тууган тентектин
ачуу жаман келди дейт.
Жанындагы кырк чоро
- 290 тура конду зыркырап
сакалы кетти буркурап,
Алмамбет турду жалынып,
мойнуна бото салынып.
'Акай, тентек, не дейсин?
- 295 Ачууңны бассана!
Акылыңа түссөнө!
Күлүп туруп сүйлөссөң,
күн тийгендей көрүнөт,
кабагың бүркөп сүйлөссөң,
- 300 кар жаагандай көрүнөт!
Анда айттиң Эр Манас:
'Акай, чором-ай, ай жаркын,
акай, чором-ай, күн жаркын,
элдуу жерден чогултуп,
- 305 эчкеп алган көй-гашка,
бура тарсса болбогон,
букадан талым алган кул
сундуруп найза тартпагган,
сумсайып жоодан кайтпаган,
- 310 барың бирдей чоролор,
кара байрга казанат,
жоо качырган азамат-
мен көргөндү көрдүңбү,
мен билгенди билдинби?
- өөдө cүрүп кеткенде,
өкүс бeрiп токтоду-
элчиге coop айтпады.
Анда элчи бойуна айтты, дeйт.
'Аткан ок тастан кайтпайт,
барган элчи coldon кайтпайт:
mэн ошу cерден кайтамын,
Bok-murunday төрөмө
нeмене coop айтaмын?'
Mини айтып бу элчи
кайраттанып салды дeйт,
Manikérdey күлүктү
кайра тартып алды дeйт,
Manaska барып салды дeйт.
Kabılan тууган Эр Manas
кан ойну çатраш
Uлуу-kамыр башинда
Almambét-minen ойнор çattı дeйт.
Üç ташын Almambét
utup алып экен дeйт,
уялып кeтті Эр Manas,
canındaгы coolıktı
cүсүн арчып алды дeйт,
Bok-murundun элчиси
çayma көкүл Çаш-uул,
анı көрүп салды дeйт.
Kabılan тууган тeнтектin
açуу çaman кeлди дeйт.
Canındaгы kırk çоро
tura конду зırkırap
sakalı кeтті burkurap,
Almambét турду çалынып,
moynuna boto салынып.
'Akay, tэntek, né дeysin?
Açуuñmı бассана!
Akılıña түссөнө!
Kүлүп туруп сүйлössөн,
kүн тийгендей көрүнөт,
kabağın бүркөп сүйлössөн,
kar çaağандay көрүнөт!'
Анда айттиң Эр Manas:
'Akay, çором-ay, ай çarkın,
akay, çором-ay, күн çarkın,
éldуу çерден çоğultup,
éçкеп алған көy-ğашка,
bura тарсса болбоğон,
bukadan talım алған кул
sundurup найза тартпаğған,
sumsayıp coodan кайтпаğан,
barıñ birdey çоролор,
kara байрға казанат,
çoo kaçırған azamat-
mén көргөндү көрдüñbү,
mén билгенди bildinbi?
- ileri сүрүп giderken
aşağı inerken durdu,
elçiye cevap vermedi.
Elçiler birbirine dedi ki:
"Atılan ok taştan dönmez,
giden elçi yoldan dönmez,
ben de buradan dönemem.
Bok-murun efendime ben
ne cevap götüreyim?"
Elçi böyle diyerek
hamle yapıp ilerledi,
Maniker adlı atını
yola çevirdi.
Manas'ın yanına vardı.
Kaplan doğan Er Manas
han oyunu satranç oynuyordu,
Uлуу-kамыр'ın başında
Almambet'le oynuyordu.
Üç taşını Almambet,
yutup almıştı onun.
Er Manas buna kızmıştı,
yanındaki yağlıkla o
yüzünün terini sildi,
Bok-murun'un elçisi,
Çaş-Uul adlı gencin
atla geldiğini gördü,
Kaplan doğan bu ateşli can
hiddetinden köpürüyor.
Yanındaki kırk yiğit
şangırtıyla yerinden kalktı,
hep titriyordu sakalı,
derken Almambet de kalktı,
yalvarıp ona sarıldı:
"Ey ateşli can, neyin var senin?
Hiddetini yensene,
aklını devşirsene,
gülerek konuşurken sen,
güneş doğuyor gibi.
Kaşlarını çatınca da
sen, kar yağıyor gibi."
Er Manas da cevap verdi:
"Ey, ay ışığı yiğitlerim,
ey, gün ışığı yiğitlerim,
o kadar halkın içinden,
seçilmiş erler,
koşuda önüne geçilmez sizin,
boğadan talim alan kul,
soktuğu kargıyı geri çekmeyen,
susup düşmandan kaçmayan,
hepiniz de benim aslan yiğitlerimsiniz,
hepsi güçlü genç erlerim,
düşman kaçırان ey azamet,
gördüğümü sen gördün mü,
bildiğimi sen bildin mi?"

- 315 Жайма көкүл Жаш-уул
келе жатат көрдүңбү?
Бого салам бергеймин,
башы кетет өлүмгө,
малы кетет талоога!
- 320 Кылчайып карап алгандым,
көсүн чукуп алгандым,
туруп атын алгандым!
Бутун кесип саламын,
батырларын сайышип,
- 325 балбандарын көрүшүп,
бука минип булкушуп,
тай букадай жулкушуп,
тамаша кылып жатыңар!
Төрт бутуна төрт касыкты кагиңар!
- 330 Мойнуна маржан шуру салыңар!
Айры кесең ач белге
уруп керип кетиңер!
Манас чоролоруна айтыпты,
анда туруп чоролор
- 335 айры кесең ач белге
оодура тартып алды дейт,
төрт касыкты какканда,
кыдырата чапты дейт.
Эртең-минен турду дейт,
- 340 өркөчү бийк, мойн усун,
жорго басык чоң кула
ак каңгы эр сырдыгаш
ак-кулага токутту,
кашка таман жеке өтүк
- 345 темир таман үзөңгү
теппей ыргым минди дейт,
ак көйнөкчөн дамбалчан
бастырып чыгып келди дейт.
Ногойдун ошундай
уул туарб'экен?
- 350 Кабылан тууган Эр Манас
кайра тартып алды дейт,
кыйкырип бакырды,
Манас чоролорун чакырды:
'Мурат-алым, Мурат-бек!
- 355 Мундай чапкан Куат-бек!
Элим, Сейит, эки уул!
Казактардын Каргандай, жаш уул!
Төлгөчү кара Төлөгүм!
Түндө түлкүнүн исин жаңылбас
- 360 Түрсүн-тайлак, шуутум!
Караңгыда карсактын
исин жаңылбас
Каман-жойпур, шуутум!
Үшүн Үмөт, Жайзаң, эки уул!
Сары-ала минген Алмамбет!
- 365 Көскө сайган көк Сыргак!
Жатык тилдүү Ажыбай!
- Сайма көкүл Саҥ-уул
келе catat көрдүңбү?
Boğo salam béргеуimin,
başı kétéт ölümgö,
malı kétéт talooğa!
Kılçayıp karap alğandım,
kösün çukup alğandım,
turup atın alğandım!
Butun késip salamın,
batırların sayışıp,
balbandarın körüşüp,
buka minip bulkuşup,
tay bukaday culkuşup,
tamaşa kılıp catıñar!
Tört butuna төрт kasıktı kağıñar!
Moynuna marcan şuru salıñar!
Ayırı késeñ aç bélge
urup kérip kétiñer!
Manas çoroloruna aytıptı,
anda turup çorolor
ayırı késeñ aç bélge
oodura tartıp aldı déyt,
tört kasıktı kakkanda,
kıdırata çaptı déyt.
Érteñ-minen turdu déyt,
örköchü biyk, moyn usun,
corğo basık çoñ kula
ak kañğı ér sırdığaş
ak-kulağa tokuttu,
kaşka taman céke ötüк
témir таман üzöngü
téppeу ırgım mindi déyt,
ak köynökçön dambalçan
bastırıp çıgıp keldi déyt.
Noğoydun oşunday
uul tuarb'экен?
Kabilan tuuğan Er Manas
kayra tartıp aldı déyt,
kıykırıp bakırđı,
Manas çorolorun çakırđı:
'Murat-alım, Murat-bék!
Munday çapkan Kuat-bék!
Élim, Séyit, éki uul!
Kazaktardın Karganday, caş uul!
Tölgöçü kara Tölögüm!
Tünde түлкүнүн isin cañılbas
Türsün-taylak, şuutum!
Karañgıda karsaktın
isın cañılbas
Kaman-coypur, şuutum!
Üşün Ümöt, Cayzañ, éki uul!
Sarı-ala mingен Almambét!
Köskö sayğan köк Sırgak!
Catık tildüü Acıbay!
- Дағирик кахкүллү Саҥ-уул'un
geldiğini gördün mü?
Ona selam vereyim ben,
başı ölüme gidecek,
malı bize yağma olacak!
Bakınırken gördüm onu,
gözünü çıkarıp aldıgım,
atını elinden aldıgım,
ayaklarını kestiğim,
bahadırlarına saldırıp,
pehlivanlar ile güreşip,
boğaya binip boğuşup,
taylar gibi zıplayıp,
eylenin biraz!
Elini ayağına dört kazık çakın,
boynuna da mercan takın,
ıssız dağ geçidine
götürüp asın!"
Manas yiğitlerine böyle deyince
yiğitler ayağa kalktılar,
ıssız dağ geçidine
götürüp astılar,
dört sağlam kazık çaktılar,
gelip üstünden atladılar.
Manas sabah erken kalktı,
hörgücü büyük boynu uzun,
yürük kula atına o
alaca eyeri koydu,
kula ata koşum vurdu,
çizmesisini özengiye
demir tabanlı üzengiye
değirmeden ata bindi.
Sırtında beyaz don gömlek
ileri atıldı.
Nogaylarda boy ölçüşecek
böyle bir er var mı?
Kaplan doğan Er Manas
atını tekrar eve sürdü,
haykırarak, bağırdı,
Manas yiğitlerini çağırđı:
"Murat-alım, Murat-bek,
yaman saldır Kuat-bek,
Elim, Seyit, iki oğul,
Kazak Karganday, genç,
bilgiç falcı kara Tölöküm,
gece tilki izini şaşmadan bulan
benim Türsün-taylakım, tosunum
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
yanılmaz Kaman-coypur,
Üşün Ümöt ile Cayzan, iki oğul,
Sarı-ala'ya binen Almambet,
göz çıkararak yağız Sırgak,
tatlı dilli Acıbayım,

- Төмөнгө кире барганда,
Кырктын башы Кыргызлым!
Көк-чебич минген Серегим!
- 370 Жайлыштын иниси,
Жаш-камыштын агасы
ат кайтарчы Боз-уул!
Чоролордын эң кичү Таз-баймат-
о казанды тес кайнат!
- 375 Ат качырмак күн тууды,
төө өрмөгү алтын ак чатыр
түрө салып бүктөнөр!
Тутам жерин нылдаткан,
тутам жерин сырдаткан
- 380 көш көмөкөй сыр найза
башы көккө жайлган,
түбү жерге сайлган,
кең Нарынды кыдырып
Ак-куланын үстүнө
- 385 жолборстон кежим жабыңар!
Башына манаттан нокто катыңар!
Көк доолбас байлаңар!
Жетелетип салыңар!
Түргөгү алтын ак чатыр
- 390 кош атка бекем тартыңар!
Кебести-тоодын нары жагы,
кең Кашкардын бери жагы,
Бок-мурундай төрөнүн
тартуу болсо көрөлү:
- 395 а жерден тартуу келбесе,
желекти жерден түрөлү!
Желбиретпей найзаны
тура кармап саялык!
Ашын карам кылалык!
- 400 Ак-куланын үстүнө,
жолборстон кежим жаптырып,
жетелетип желпинтип,
Нарынды бойлоп чыкты дейт.
Түргөгү алтын ак чатыр
- 405 Кебести-тоодын боюна
састуу жерге тикти дейт,
Ак-булчунду минди дейт,
Кебести-тоодын жанында
кергиштетип чыкты дейт.
- 410 Төгөрөктөн маралды,
жер арыгып карады,
алты капка чарбактан
буудак-буудак чаң чыкты.
Буудак чаңды караса,
- 415 'Бу немеңе болду?' деп,
кабылан тууган Эр Манас
кайта желип келди дейт:
'Чоролор атка токум сал!
Капыр-минен Бусурман
- 420 карчалышып калганбы?

- Tömöngö kire barğanda,
Kırktın başı Kırgılım!
Kök-çébiç mingen Sérégim!
- 370 Caylımıştın inisi,
Caş-kamıştın ağası
at kaytarçı Boz-uul!
Çorolordın éñ kiçü Taz-baymat-
o kazandı tés kaynat!
- 375 At kaçırmak күn tuudı,
töö örmögü altın ak çatır
türö salıp бүktöñör!
Tutam cérin nıldatkan,
tutam cérin sırdatkan
- 380 köş kömököy sır nayza
başı kökkö caylğan,
tübü céрге saylğan,
keñ Narındı kıldırıp
Ak-kulanın üstünö
- 385 colborston kécim cabıñar!
Başına manattan nokto katıñar!
Kök doolbas baylañar!
Cételetip salıñar!
Türgögü altın ak çatır
- 390 koş atka békem tartıñar!
Kébésti-toodın narı cağı,
keñ Kaşkardın béri cağı,
Bok-murunday törönün
tartuu bolso körölü:
- 395 a cérden tartuu kélbese,
célekti cérden türölü!
Célbiretpey nayzanı
tura karmap sayalık!
Aşın karam kılalık!
- 400 Ak-kulanın üstünö,
colborston kécim captırıp,
cételetip célpintip,
Narındı boylop çıktı déyt.
Türgögü altın ak çatır
- 405 Kébésti-toodın boyuna
sastuu céрге tiktı déyt,
Ak-bulçuñdu mindi déyt,
Kébésti-toodın canında
kérgiştetip çıktı déyt.
- 410 Tögöröktön maraldı,
cér arıtıp karadı,
altı kapka çarbaktan
buudak-buudak çañ çıktı.
Buudak çañdı karasa,
- 415 'Bu némeңe boldu?' dép,
kabilan tuuğan Er Manas
kayta célip kéldi déyt:
'Çorolor atka tokum sal!
Kapır-minen Busurman
- 420 karçalışıp kalğanbı?

- biz buradan inersek,
kırkın başı, Kırgılım,
Kök-çepiç ile Serekim,
Cayılmış'ın küçüğü,
Caş-kamış'ın ağabeyi,
at getir sen, Boz-uul!
Yiğitlerin en küçüğü Taz-baymat.
sen de kazanı tez kaynat.
Bugün at yarışı günü,
deve derisi, altından ak çadırı,
açtırıp sıkı bağlayın!
Tutam yeri hep resimli,
tutam yeri hep çizgili,
iki püsküllü mızrağımız,
bu, başı göklere degen,
sapı toprakta köklenen
geniş Narın'ı geçelim.
Ak-kulamin üzerine
kaplan derisi at örtümü örtün!
Başına al yuları koyun!
Şahin davulunu bağlayıp
ipi ile bana getirin!
Altınlı ak çadırı da
yük atına bağlayın!
Kebesti-dağının ötesinde,
Kaşgar'ın da berisinde
Bok-murun efendi oturur.
Hediyeniz nedir göreyim,
oradan hediye gelmezse
bayrağı kapıp kaldıralım.
Kargıları sallayıp,
ganimet alıp kaçalım,
aşını haram kılalım!"
Ak-kula'nın üzerine
kaplan eyeri vurdular,
ipinden onu yiderek
Narın suyu boyunca çektiler.
Sonra altın ak çadırı,
Kebesti-dağının başında
sazlı bir yere dikti,
Ak-bulçun atına bindi,
Kebesti dağının yanında
yürük atını hoplattı.
Dört tarafa el attı,
bütün memlekete baktı,
altı kapılı kaleden
bulut bulut toz çıktı.
Toz bulutunu görünce,
"Bu ne ola ki?" dedi,
kaplan doğan Er Manas
atı çadırına sürdü.
"Yiğitler atları hazırlayın!
Kafir ile müslüman,
birbirine mi girişti?

- Арасына түшөлүк!
Арачалап салалык!
Ашын карам кылбайлы!
Тутам жерин нылдаткан,
425 тутам жерин сырдаткан
кош көмөкөй сыр найза
колтукка кысып салалык!
Ак-куланын үстүнө,
ак каңгы эр сырдыгаш
430 Ак-кулага токуңар!
Алача көпчүк салыңар!
Алтын быштан тартыңар!
Арасына түшөлүк!
Арачалап салалык!
435 Атка минип жүрдү дейт-
көгүчкөн көрсө туралман,
көсүмнүн жашын тийялман-
Капыр карчы келди деп,
Абылай, Жаңгыр, Кан-кожом
440 мылтык-минен тарс койду.
Калдырагын салынып
Калдай чыга урушту,
белдкамчисин салынып
Межин чыга урушту.
445 Кара баштуу тууну көтөрүп
Капырдын каны Нез-кара
карсылдашып урушту.
Кабылан тууган Эр Манас
арасына түштү дейт,
450 арачалап салды дейт.
'Мөндү! Бурут кашты!' деп
Калдай чыга кууды дейт,
'Сай! Бурут кашты!' деп
сансыган Калмак кууды дейт.
455 Кан-кожо
элин сайд'эле,
кабылан тентек желд'эле,
Кан-кожомо келд'эле.
'Көркү! Бурут кашты!' деп
көңкү Калмак аттанды.
460 'Аргимак башин буратур!
Кан-кожомо астын жерге тура тур!
Ак батанды берип кет!
Эгине сакал койбогон,
эрдинен мурут албаган
465 уй түгүндөй көп Калмак
аттанды!
Алда, чором, жоо кашты!
Тооба, чором, жоо кашты!
Кайра каптап келди дейт,
Алмамбет, Сыргак, эки уул,
470 жасоол болуп салды дейт,
Капир-минен Бусурман
ашкан айдап келди дейт.

- Арасына түшөлүк!
Арачалап салалык!
Ашын карам кылбайлы!
Тутам céрин нылдаткан,
tutam céрин сырдаткан
кош көмөкөй сыр найза
koltukka kysyp salalyk!
Ak-kulanyн üstünö,
ak kaңgy ér сырдыгаш
Ak-kulağa tokuñar!
Alaça көпчүк салыñar!
Altyn byштан tartыñar!
Arasyna түшөлүк!
Araçalap salalyk!
Atka minip cürdü déyt-
kөгүчкөн көрсө туралман,
көсүмнүн чаşын tiyyalman-
Kapыр карчы келди деп,
Abılay, Caңgyр, Kan-kocom
mıltık-minen tars koydu.
Kaldırağын salımp
Kalday çığa uruştu,
béldkamçisin salınıp
Mécin çığa uruştu.
Kara baştuu tuunu көтөрүп
Kapırdın kanı Néz-kara
karsılдашып uruştu.
Kabılan tuuğan Эр Manas
arasyna түштү déyt,
araçalap saldı déyt.
'Mөндü! Burut kaşty!' деп
Kalday çığa kuudy déyt,
'Say! Burut kaşty!' деп
sansığan Kalmak kuudy déyt.
Kan-koco
élin sayd'эле,
kabılan téntek céld'эле,
Kan-kocomo kéld'эле.
'Körkü! Burut kaşty!' деп
köñkü Kalmak attandı.
'Aргımak başın buratur!
Kan-kocomo astın céрге tura tur!
Ak batandı берип кет!
Egine sakal koyboğon,
érdinen murut albağan
uy түгүндөй көп Kalmak
attandı!
Alda, çorom, coo kaşty!
Tooba, çorom, coo kaşty!
Kayra kaptap kéldi déyt,
Almambét, Sırgak, éki uul,
casool bolup saldı déyt,
Kapır-minen Busurman
aşkan aydap kéldi déyt.

- Араларына кошалым,
бирбирден айралым!
Ашы haram кылмайалым!
Тутам yeri hep ресимли,
tutam yeri hep çizgili,
iki püsküllü mızrağı
koltuğumuza sıkıştırıp
Ak-kula'nın üzerine,
alaca eyeri vurun,
Ak-kulama eyer vurun,
bir de alaca minder koyun,
altın kayışı sıkı çekin,
aralarına saldıralım,
birbirinden айралым."
Atına binip yürüdü,
uçan güvercinden çabuk,
kuruyan göz yaşından çabuk
kafirin yanına geldi,
Abılay, Cangır, Kan-koco
güm diye tüfeğini boşalttı.
Fişek çantasını yanına asıp,
Kalday çıkıp vuruştı.
Fişek kemerini bağlayıp
Mecin çıkıp vuruştı.
Kara başlı tuğunu kaldırıp
kafirin hanı Nez-kara
karşılaşıp vuruştı.
Kaplan doğan Er Manas
aralarına saldırdı,
birbirinden айырды.
"Mөндü! Burut kaşty!" diyerek
Kalday çıkıp onları kovaladı,
"Say! Burut kaşty!" diyerek
pis kokan Kalmuk onları kovdu.
Kan-koco'nun yurduna
saldıracaklardı ki
ateşli can bu kaplan ortaya çıktı,
Kan-koco'ya geldi.
"Körkü! Burut kaşty!" diyerek
Kalmuklar atlarla kaçtı.
"Rahvan atının başını çevir!
Kan-koco'nun yanında dur!
Hayır duanı ver de git!
Sakalını tıraş eden,
bıyığını hiç kesmeyen,
inek kılı kadar çok Kalmuk ata
binip kaçtı!
Allahım, düşman kaçtı, yiğitler!
Tövbe, yiğitler, düşman kaçtı!"
Yavaş yavaş geri döndü,
Almambet ile Sırgak'ı
yol için öncü yaptı.
Kafir ile müslümanları
güzelce yola koydu.

- Бекип калган бейшгин
эшигин ачкан Эр Кошой,
475 байланып калган сарайдын
жолун жаскан Эр Кошой
Кабылан тууган Эр Манас
чатырын жакын тикши дейт.
Ошугуна Бок-мурун
480 жайма көкүл Жаш-уул
ак боз атты кыналап,
бермет, шуру тагынтып,
кыштуу тартуу кылды дейт
Кабылан тууган Манаска.
485 Бок-мурундай баланы-
'Бир-да күнү келет' деп,
бир-де күнү келген жок,
'Эки күнү келет' деп,
эки күнү келген жок,
490 'Үчүнчү күнү келет' деп,
үчүнчү күнү келген жок.
Төртүнчү күнү Бок-мурун
Маныкерды минди дейт,
бадананы кииди дейт,
495 бастырып чыгып келди дейт.
Кабылан тууган Кошойго,
ага салам берди дейт.
Кабылан Кошой айтты дейт:
"Ак жайкын тоңгон
мусту" айтам,
500 бир-де күнү келбедин,
бийсип калган экесиң,
эки күнү келбедин,
эрсип калган экесиң,
үчүнчү күнү келбедин...
505 төрөсүп калган экесиң.
"Ар жийндын ичинде
карчыйып калган баланы"
Бок-мурун систи айтамын,
элди өзүң билгенсип
510 муну-минен жоругун.'
Анда Бок-мурун айттың:
'Кабылан Кошой, Кан Аба,
эрикпе-де, терикпе!
Бир-де күнү келбесем,
515 бий тыныксын мен дедим,
эки күнү келбесем,
эл тыныксын мен дедим,
Эсен-аман болдуңбу?
Сак-саламат жүрдүңбү?
520 Ашты кандай тартамын?
Атты кандай чабамын,
акрет жайды утамын?
Капыр-минен Бусурман
кандай кылып тутамын?'
525 Анда Кошой айтты дейт:

Békip kalğan béyştin
éşigin açkan Êr Koşoy,
baylanıp kalğan saraydın
colun caskan Êr Koşoy
Kabılan tuuğan Êr Manas
çatırın cakın tikşi déyt.
Oşuğuna Bok-murun
cayma kökül Caş-uul
ak boz attı kınalap,
bérmét, şuru tağıntıp,
kıştuu tartuu kıldı déyt
Kabılan tuuğan Manaska.
Bok-murunday balanı-
'Bir-da күnү kélet' dép,
bir-de күnү kélgén cok,
'Éki күnү kélet' dép,
éki күnү kélgén cok,
'Üçünçü күnү kélet' dép,
üçünçü күnү kélgén cok.
Törtünçü күnү Bok-murun
Manıkérdı mindi déyt,
badananı kiidi déyt,
bastırıp çığıp kéldi déyt.
Kabılan tuuğan Koşoyğó,
ağa salam bérdi déyt.
Kabılan Koşoy ayttı déyt:
"Ak caykın toñgon
mustu" aytam,
bir-de күnү kélbédin,
biysip kalğan ékesiñ,
éki күnү kélbédin,
érsip kalğan ékesiñ,
üçünçü күnү kélbédin...
törösüp kalğan ékesiñ.
"Ar ciyndın içinde
karçıyıp kalğan balanı"
Bok-murun sisti aytamın,
éldi özün bilgensip
munu-minen coruğun.'
Anda Bok-murun ayttıñ:
'Kabılan Koşoy, Kan Aба,
érikpe-de, térikpe!
Bir-de күnү kélbesem,
biy tınıksın mén dédim,
éki күnү kélbesem,
él tınıksın mén dédim,
Ésen-aman bolduñbu?
Sak-salamat cürdüñbü?
Aştı kandaу tartamın?
Attı kandaу çabamın,
akret caydı utamın?
Kapır-minen Busurman
kandaу kılıp tutamın?'
Anda Koşoy ayttı déyt:

Cennetin kapısını
Açmış olan Er Koşoy
kapalı kalan sarayın,
yolunu açan, Er Koşoy,
kaplan doğan Er Manas'ın
yakınına gelip çadır kurdu.
Bu aralık Bok-murun da
genç Caş-uul'u bekliyordu,
ak atına binmişti o,
boynuna boncuk dizi takılmış
atını hızla koşturdu,
kaplan doğan Manas'a geldi.
Bok-murun sandı uşağı
bir günde gelecek,
bir günde baktı gelen yok.
İki günde gelir, dedi,
iki günde de gelen yok.
Üçüncü gün gelir o, dedi,
üç gün sonra da gelen yok.
Dördüncü gün Bok-murun
atı Manıker'e bindi,
zırhını da giyindi,
heybet ile yola çıktı.
Kaplan doğan Er Koşoy'a
gidip selamını verdi.
Kaplan Koşoy da dedi ki:
"Yaz vakti donup
kalmış, diyorum sana,
bir gün geçti, sen gelmedin,
bey edasına bürünüp sen.
İkinci gün de gelmedin,
erlik edasına bürünüp sen.
Üçüncü gün de gelmedin,
Efendilik edasına bürünüp sen.
Her topluluğun içinde
dikkat çeken bir çocuksun sen,
Bok-murun size diyorum,
halkı sen yönetiyormuşsun gibi
bu ne davranış böyle!"
Bok-murun da dedi ki:
"Han babası kaplan Koşoy,
hiddet edip söylenme!
İlk günü gelmedim ben,
beyler dinlensin, dedim.
İkinci günü gelmedim,
milletim dinlensin dedim.
Sıhhatin yerinde mi?
Yolculuk rahat geçti mi?
Aşı nasıl yaptırayım?
Atları nasıl koşturayım?
Ahreti kazanmak için,
kafir ile müslümanı
nasıl sulhda tutayım?"
İhtiyar Koşoy dedi ki:

- ‘Акай, тентек, тура тур!
Капыр-минен Бусурман
бис билгинче неш керек?
Бис билгинче көт керек!
- 530 Жөлөнүш тоо кериси,
Бусурмандын бөрүсү,
Манас билсин жийнды.’
Манас анда айтты дейт:
‘Андай дебе Кан Кошой, Аба,
- 535 тондун жакасын түрүп,
этегинен кийеби?
Агасы айлда туруп,
инеси ишин билеби?
Бу жийнды өзүң бил, Кошой!’
- 540 Ак-коргон-кенттин каласы
Көкүм Сарттын баласы
Үрбү айтып тура’ды:
‘Мен бир үч оос кеп айтайн!
Жараса кебим кылыңар,
- 545 жарабаса коюңар!’
Кан Кошой айтты дейт:
‘Айссаң айта сал!’ дейди,
‘Сенин кебинди угалы!’
Үрбү айтып тура’ды:
- 550 ‘Нары барсын он беш күн,
бери келсин он беш күн.
Аттуу ошундан чабалык,
күнү-түнү он төрт күн
ат тердетип алалык!
- 555 Он алты күндөр болгунча,
ат чубатып алалык!
Капыр-минен Бусурман
аттын санатын билелик!’
Кабылан тууган Эр Манас
- 560 ачуу жаман келди дейт,
жанындагы Ак-албарс
кармап алып сабынан
качырып койо берди дейт,
Алты Шээр көп Капыр
- 565 аралата кууды дейт,
үч араан Бусурман
тегеренте кууды дейт,
жетип чаап ирерде
Жолойдун жолун басты дейт,
- 570 Агышты аттап кашты дейт,
Төштүктүң төбөсүн басып
өттү дейт,
Кошойдун койнуна кире кашты дейт.
- Кабылан тууган Эр Манас
Ак-албарс-минен Үрбүнүн этегин
- 575 түшүрө чаап ирди дейт.
‘Атаң билген ой эмес,
энең билген той эмес,
- ‘Akay, téntek, tura tur!
Kapır-minen Busurman
bis bilginçe neş kérek?
Bis bilginçe köt kérek!
Cölönüş too kérésii,
Busurmandın bөрүсү,
Manas bilsin ciyndı.’
Manas anda ayttı déyt:
‘Anday débe Kan Koşoy, Aba,
tondun cakасын түрүп,
éтегинен кийеби?
Aғасы айлда туруп,
inesi işin bileби?
Bu ciyndı özüñ bil, Koşoy!’
Ak-korgon-kénttin kalası
Köküm Sarttın balası
Ürbü ayttı tura’dı:
‘Mén bir üç oos kép aytayn!
Carasa kébim kılıñar,
carabasa koyuñar!’
Kan Koşoy ayttı déyt:
‘Ayssañ ayta sal!’ déydi,
‘Sénin kébiñdi uғalı!’
Ürbü ayttı tura’dı:
‘Narı barsın on béş күн,
béri kélsin он беш күн.
Attuu oşundan çabalık,
күнү-түнү он төрт күн
at térдетip alalık!
On altı күндör bolğunça,
at çubatıp alalık!
Kapır-minen Busurman
attın sanatın bilelik!’
Kabilan tuuğan Er Manas
açuu caman kéldi déyt,
canındağы Ak-albars
karmap alıp sabınan
качырıp koyo bérди déyt,
Altı Şeer көп Kapır
aralata kuudı déyt,
үч араан Busurman
tégerente kuudı déyt,
cétip çaap ирерде
Coloydun colun bastı déyt,
Ağıştı attap kaştı déyt,
Töştüktüñ töbösün basıp
өттү déyt,
Koşoydun koynuna kire kaştı déyt.
- Kabilan tuuğan Er Manas
Ak-albars-minen Ürbünün éтегин
tüşürө çaap ирди déyt.
‘Ataң bilgen ой émes,
éneñ bilgen той émes,
- "Ey budala, söyleme dur,
kafir ile müslümanlar
benim neyime gerek?
Benim kıcıma gerek!
Yamaç dağının gerisi,
o müslümanların kurdu
Manas düzeltsin yığını."
O zaman Manas dedi ki:
"Öyle deme, ey Koşoy Han,
kürkün yakasını dürüp,
eteğinden mi giyilir?
Ağası evde oturup,
işi küçükler mi görür?
Şenliği sen hazırla Koşoy!"
Ak-korgon-kent şehri
Sart Köküm'ün genç oğlu
Ürbü dedi ki:
"Yalnız üç söz diyeceğim,
yararsa sözüm yapın,
yaramazsa kulak asmayın!"
Han Koşoy da dedi ki:
"Söyle düşündüğün şeyi,
sözlerini dinliyoruz!"
Ürbü kalkarak dedi ki:
İleri varsan on beş gün,
geriye gelsen on beş gün,
koşuya buradan çıkalım,
gece gündüz on dört gün
atımızı terletelim!
On altı günü bulunca,
atlarımızı sürelim!
Kafirlerle müslümanlar
atlara bakarlar o zaman!
Kapan doğuşlu Er Manas
pek öfkelendi o zaman,
belindeki kılıcını,
kınından hızla çıkardı
sağa sola savurdu,
Altı Şeer kafir dolu
geçip onları kovaladı.
Üç müslüman konak yerinde
dönüp onu kovaladı.
Yakalayıp kılıç saldı,
Coloy'un yolunu bastı
Ağış'ı atlayıp geçti,
Töştük'ün tepesinden
atladı.
Koşoy'un koynuna girip kaçtı.
Kapan doğan Er Manas,
kılıcı ile Ürbü'nün eteğini
vurup indirip kesti.
"Atan bilmez böyle öğüt,
anan bilmez böyle öğüt,

- кыска саналуу чала көтөн
карам кул,
мындан кийн бу
жоругуң коюп жүр!'
- 580 Кабылан тууган Эр Манас
Ак-албарсты кынына
кайтып катып алды дейт,
Эр Кошойго салды дейт,
Кошойго кеңеш салган соң:
- 585 'Журт карысы Кан Кошой,
сен-де билгин жийнды!'
Анда Кан Кошой айттың:
'Акай, тентек, тура тур!
Мен билбеймин жийнды!
- 590 Жөлөнүш тоо кериси,
Бусурмандын бөрүсү,
өзүң билгин жийнды!
Капыр-минен Бусурман
бис билгинче неш керек?
- 595 Бис билгинче көт керек!
Өзүң билгин жийнды, тентек!'
Анда Манас айттың дейт:
'Кабылан Кошой, Кан Аба,
бу он беш күн дегени,
- 600 бис бала чакта жайдак торбокту
жарышып келчи жер эле-
Капыр-минен Бусурман
карчалышып келгенде,
бейге талаш болбойбу?
- 605 Журтка бузук түшпөйбү?
Аш арам болбойбу?
Бок-мурундай төрөнүн
көөнү чөгөт болбойбу?
Барсын коңур саткын күс-минен,
- 610 келсин чымын учкан
ала-чалбырт жас-минен,
жакшысы келсин терилип,
жаманы калсын теригип!
Анда айттың Кан Кошой:
'Акай, тентек, бу кебиң
болсо болсун!' дейди дейт.
Капыр-минен Бусурман
дуу көтөрүп кетти дуйт.
Дуу көтөрүп кеткен соң,
күнү-түнү он беш күн
- 620 ат тердетип алды дейт.
Күнү-түнү үч ай
он жети күн болгунча,
ат чубатып келди дейт.
Чакчы чактап келди дейт,
сынчы сынап келди дейт.
- 625 Сынчы сынап салган соң,
атка карап айтты дейт:
'Куйругуна кут түшкөн
- kıska sanалуу çala kötön
karam kul,
mından kiyn bu
coruğuñ koyup cür!'
- Kabilan tuuğan Ér Manas
Ak-albarstı kınına
kayıp katıp aldı déyt,
Ér Koşoygo saldı déyt,
Koşoygo kéñeş salğan soñ:
'Curt karısı Kan Koşoy,
sén-de bilgin ciyndı!'
Anda Kan Koşoy ayttıñ:
'Akay, téntek, tura tur!
Mén bilbeymin ciyndı!
Cölönüş too kérésii,
Busurmandın börtüsü,
özün bilgin ciyndı!
Kapır-minen Busurman
bis bilginçe neş kérek?
Bis bilginçe köt kérek!
Özün bilgin ciyndı, téntek!'
Anda Manas ayttıñ déyt:
'Kabilan Koşoy, Kan Aba,
bu on beş kün dégeni,
bis bala çakta caydak torboktu
carışıp kélçi cér éle-
Kapır-minen Busurman
karçalışıp kélgende,
beyge talaş bolboybu?
Curtka buzuk tüşpöybü?
Aş aram bolboybu?
Bok-murunday törönün
köönü çөгöt bolboybu?
Barsın koñur salkın küs-minen,
kélsin çımın uçkan
ala-çalbırt cas-minen,
caķsısı kélsin térilip,
camanı kalsın térigip!'
Anda ayttıñ Kan Koşoy:
'Akay, téntek, bu kébiñ
bolso bolsun!' déydi déyt.
Kapır-minen Busurman
duu kötörüp kétti duyt.
Duu kötörüp kétken son,
künü-tünü on beş kün
at terdetip aldı déyt.
Künü-tünü üç ay
on cétii kün bolğunça,
at çubatıp kélđi déyt.
Çaķçı çaktap kélđi déyt,
sınçı sınaп kélđi déyt.
Sınçı sınaп salğan soñ,
atka karap ayttı déyt:
'Kuyruğuna kut tüşkөн
- aklı kısa, ardı katı,
haram kul,
bundan sora
bırak bu aklı!"
Kaplan doğuşlu Er Manas,
o keskin kılıcı kınına
gerisin geri koydu,
Er Koşoy'a dönüp,
Koşoy'dan öğüt istedi:
"Halkın en yaşlısı Koşoy Han
şenlik düzenini sen vereceksin!"
Koşoy Han da şöyle dedi:
"Ey ateşli can, dur,
şenlik filan bilmem ben!
Yamaç dağın gerisi,
ey müslümanların kurdu,
şenlik düzmeği sen bilirsin!
Kafirlerle müslümanlar,
onu bilmek neyine gerek,
onu bilmek götüme gerek!
Şenlik düzmeği kendin bil, ateşli can!"
O zaman Manas şöyle dedin:
"Han babası kaplan Koşoy,
Onun on beş gün dediği şey,
bizim çocukluğumuzda çıplak atla,
yaptığımız yarışa benziyor.
Şimdi kafirle müslüman,
bir araya toplanmışken,
böyle dalaş mı olacak?
Yurda bozgun girmez mi?
Yemek haram olmaz mı?
Bok-murun gibi bir efendinin
gönlü daralmaz mı?
Serin güz vakti çıkalım yarışa
dönelim sinekler
uçuşurken yaz başında
güzel atlar gelsin hep birlik,
kötü atlar geride kalsın gücenik!"
Han Koşoy, sen de şöyle dedin:
"Ey ateşli can, bu sözün,
olursa olsun!" dedi.
Kafirle müslümanlar,
gürültü ile çekildiler,
gürültü çekilince,
gece gündüz tam on beş gün
atlarını terlettiler.
gecesi gündüzüyle üç ay
on yedi gün dolunca
at mahmuzlayıp geldiler.
Gözcüler terlediler,
bakıcılar bakındılar,
gözcüler gözetleyince
atlara bakıp dediler ki:
"Kuyruğu kuvvetli olan şu

- кутмандуу кул'ат кимдики?
Өркөчү бийк, мойну узун
- 630** нардай кул'ат кимдики?
Жыгылганы нар төдей
жардай кул'ат кимдики?
Өркөчү бийк, мойну узун
садактай саны салынган,
- 635** жакшы кул'ат кимдики?
Элбистей ичин тартылган
эчки кул'ат кимдики?
Тумчугу ушту арадай,
туйгагы сырдап койгон чарадай,
- 640** бөрү кулак, бөкөн сан,
бөлөкчө кул'ат кимдики?
Кулжа кулак, куран сан,
кутурган кул'ат кимдики?
Ичегеси ийнедей
- 645** ичке кул'ат кимдики?
Сыдырып койгон тасмадай
сумбаттуу кул'ат кимдики?
Кең соорысы кетмендей-
кеселек бою кетмендей!-
- 650** кеңештү кул'ат кимдики?
Эбиреген жагын эркейткен,
эркештей мойнун койкойткан,
өрүстү кул'ат кимдики?
Как чокусу кумгандай,
- 655** кулактары кыйгандай,
өрүштү кул'ат кимдики?
Кашка тиши кадоодай
какчийган кул'ат кимдики?
Кызыл тили бүлөдей
- 660** кысмагтуу кул'ат кимдики?
Арка мойну бир кулач
ак жолтой кул'ат кимдики?
Кадыксыс бирди бейгеге!
Анан бери жагында
- 665** майканында машат бар,
куйругунда кудук бар,
астыртын аяктуу калып кетпеген,
үстүртүн канаттуу дайрып өтпөгөн,
кабыргасы Калкан-тоо,
- 670** омурткасы Орол-тоо,
сары жылан кезектү,
кызыл жылан өзөктү,
суксурдай мойнун сук'салган
суудай сур ат кимдики?-
- 675** Талаш болду бейгеге!
Бистин жөлөнүс тоо кериси,
Бусурмандын бөрүсү
Эр Манастын Ак-кула,
ошу кандай көрүнөт?-
- 680** Ошу алды бейгени!
Бу Капырдын каны Чоң Жолой,
- kutmanduu kul'at kimdiki?
Örköçü biyk, moynu uzun
narday kul'at kimdiki?
Cıǵılǵanı nar tödey
carday kul'at kimdiki?
Örköçü biyk, moynu uzun
sadaktay sanı salınǵan,
caǵşı kul'at kimdiki?
Élbistey için tartılǵan
éçki kul'at kimdiki?
Tumçuǵu uştu araday,
tuyǵaǵı sırdap koyǵon çaraday,
börü kulak, bökön san,
bölökçö kul'at kimdiki?
Kulca kulak, kuran san,
kudurǵan kul'at kimdiki?
Içegesi inyede
içke kul'at kimdiki?
Sıdırıp koyǵon tasmaday
sumbattuu kul'at kimdiki?
Kēñ soorisı kētmendey-
kēselek boyu kētmendey!-
kēñeştü kul'at kimdiki?
Ébiregen çagin érkeytken,
érkeştey moynun koykoytkan,
örüstü kul'at kimdiki?
Kak çokusu kumǵanday,
kulaktarı kuyǵanday,
örüştü kul'at kimdiki?
Kaşka tişi kadooday
kakçiyǵan kul'at kimdiki?
Kızıl tili bülödey
kısmattuu kul'at kimdiki?
Arka moynu bir kulaç
ak coltoy kul'at kimdiki?
Kadıksıs birdi beygege!
Anan béri çağında
maykanında maşat bar,
kuyruǵında kuduk bar,
astırtın ayaktuu kalıp kētpegen,
üstürtün kanattuu dayırıp ötpögön,
kabırǵası Kalkan-too,
omurtkası Orol-too,
sarı cılan kēzecktü,
kızıl cılan özöktü,
suksurday moynun suk'salǵan
suuday sur at kimdiki?-
- Talaş boldu beygege!
Bistin cölönüs too kērisi,
Busurmandın bōrüsü
Ér Manastın Ak-kula,
oşu kanday körünöt?-
- Oşu aldı beygeni!
Bu Kapırdın kanı Çoñ Coloy,
- kocaman kula at kiminki?
Hörgücü büyük, boynu uzun
kocaman kula at kiminki?
Şu develer gibi yüksek
dağlar gibi at kiminki?
Hörgücü büyük, boynu uzun
bacaǵını ok gibi geren,
güzel kula at kiminki?
Gövdesi ince, keçi gibi,
şu ince at kiminki?
Burnu testere gibi sivri,
nalları alca çanak gibi,
kurt kulaklı, geyik butlu,
şu yabancı at kiminki?
Dağ koçu kulaklı, geyik butlu,
kuduran kula at kiminki?
Tüyleri hep iğne gibi,
şu ince kula at kiminki?
Gerilmiş bir tasma gibi,
şu güzel kula at kiminki?
Omuzları kürek gibi,
göğsü de sert kürek gibi,
şu zeki kula at kiminki?
Yuvarlak yanını kaldıran,
boynunu alımla uzatan,
şu gösterişli kula at kiminki?
Alnının saç tarak gibi,
kulakları ince sivri,
şu güzel çevik at kiminki?
Dişleri tırnak gibi keskin,
şu parlak kula at kiminki?
Kızıl dilin bileği gibi,
kısmetli kula at kiminki?
Arka boynu bir kulaç,
şu uğurlu kula at kiminki?
Terbiye görmeden yarışa girdi!
Onun beri yanında
arkasında pınar var.
Yuvalı bir kuyruǵu var.
Hiç bir nallı ayak onu geçmemiş,
hiç bir kanat ondan önce gelmemiş,
kaburgası Kalkan-dağ gibi
omurgası Orol-dağ gibi,
sinirleri sarı yılan,
ilikleri kızıl yılan,
ördek gibi boyun uzatan
şu esmer kula at kiminki?
Bu onunla yarışacak,
bizim Yamaç dağın gerisi,
biz müslümanların kurdu,
Er Manas'ın Ak-kula'sı
size nasıl görünüyor bu?
Yarışı bu kazanacak,
fakat kafirlerin hanı ulu Coloy,

- Чон Жолойдун Ач-буудан,
ошу кандай көрүнөт? -
Эмесе талаш болот бейгеси!
- 685 Анын бери жагында
туйгагында тура жок
тулпар өңдү мал экен,
жүрөгүндө дүлөй жок,
буудан чалыш мал эркен,
- 690 "Жүгүрөм!" деп жүткүнгөн,
"Чыгамын!" деп тургани,
жерде ойо чачып токтобойт,
жүгүргөнү билинбейт,
буудан чалыш мал эркен,
- 695 кары жилик каккандай,
өзү быйыл жети бейге чапкандай
тоодай тор'ат кимдики?
Жер астынан чикканы
жети күндөр болд'эле,
- 700 арык чаап салыптыр,
уятынан кошуптур,
Элеман-байдын баласы
Эр Төштүктүн Чал-куйрук
ошу алды бейгени!
- 705 Анын бери жагында
бутунда бурмадан чидер муңу бар,
үстүндө коржун көзү куму бар,
өрөлү тор'ат кимдики?
Ошу алды бейгени!
- 710 Анын бери жагында
чубала баскан чыбар ат-
өзү кимдин ат экен?
Кадыксыс кирди бейгеге!
Бат жагынан карасам,
- 715 нокто кескен агы бар,
кыр аркадан карасам,
эки киши учкашкан,
көтөн жоор тагы бар-
көкүл кер ат кимдики?
- 720 Ач айбалта белинде,
Кыргыстардын элинде
Агыш, Кожоштун Жоор-кер-
ошу алды бейгени!
Ыйык жалдан карасам,
- 725 араба баскан тагы бар,
каптал жүнүн карасам,
түндүк баскан таги бар-
өзү Боз-бээнин баласы,
бу Тор'айгыр кимдики?
- 730 Ошу алды бейгени!
Анын бери жагында,
Кар'айгырдың баласы
Карт-күрөндүн иниси,
Жоор-боздун баласы,
- 735 Жорго-боздун иниси,
- Çon Coloydun Aç-buudan,
oşu kandy körünöt? -
Èmese talaş bolot beygesi!
Anın béri çağında
tuyğagında tura cok
tulpar öñdü mal éken,
cürögündö dülöy cok,
buudan çalış mal érken,
"Cügüröm!" dép cütküñgön,
"Çığamın!" dép turğani,
cérde oyo çaçıp toktoboyt,
cügürgönü bilinbeyt,
buudan çalış mal érken,
karı cilik kakkanday,
özü bıyl céti beyge çapkanday
tooday tor'at kimdiki?
Cér astınan çıkkanı
céti küñdör bold'эле,
arık çaap salıptır,
uyatınan koşuptur,
Éleman-baydın balası
Ér Töştüktün Çal-kuyruk
oşu aldı beygeni!
Anın béri çağında
butunda burmadan çider muñu bar,
üstündö korcun közü kumu bar
örölü tor'at kimdiki?
Oşu aldı beygeni!
Anın béri çağında
çubala baskan çıbar at-
özü kimdin at éken?
Kadıksıs kirdi beygege!
Bat çağınan karasam,
nokto késken ağı bar,
kır arkadan karasam,
éki kişi uçkaşkan,
kötön coor tağı bar-
kökül kér at kimdiki?
Aç aybalta bélinde,
Kırgıstardın élinde
Ağış, Kocoştun Coor-kér-
oşu aldı beygeni!
Iyık caldan karasam,
araba baskan tağı bar,
kaptal cünün karasam,
tündük baskan tağı bar-
özü Boz-bééñin balası,
bu Tor'aygır kimdiki?
Oşu aldı beygeni!
Anın béri çağında,
Kar'aygırđın balası
Kart-küröñdün inisi,
Coor-bozdun balası,
Corgo-bozdun inisi,
- ulu Coloy'un Aç-buudan atı
size nasıl göründü bu?
O bunu geçip yenmez mi?
Bu atın beri yanında
nalını hiç çarpmayan hem
bir er atına benzeyen
yüreği korku bilmeyen
karışık kanlı bir at var,
hep fırlamak düşünüyor,
kurtulup kaçmak istiyor,
durmadan yeri kazıyor,
görünmez gibi koşuyor,
nalları yere değmiyor,
iliği sanki mihlanmış,
tam yedi yarış kazanmış
şu dağ gibi al at kiminki?
Yerin dibine inerek
yedi gün orada yaşayan,
koşmaktan kupkuru olan
sanki utanmış, koşup durur
Eleman-bay'ın oğlu
Er Töştük'ün Çal-kuyruk atı,
yarışı mutlak bu kazanır!
Onun da beri yanında
budunda zincir yarası,
üstünde bir kum torbası,
şu bağlı al at kimin ki?
Yarışı mutlak bu kazanır!
Onun da beri yanında
ölçülü giden bir at var,
bu at acaba kimindir?
Kusursuz girdi yarışa!
Baş tarafına doğru baksan,
yuların kestiği akı var,
bir de kır arkasına bak,
iki kişi birden binmiş,
arkasını dağlamışlar,
kahküllü at kiminki?
Keskin savaş baltası belinde,
Kırgızların elinde
Ağış, Kocoş'un atı o,
yarışı mutlak bu kazanır!
Yelesine bakacak olsam
araba çekmiş gibi yer etmiş
eyerinin altına baksam
yük taşımış gibi izi var,
Boz-bee'nin yavrusu,
bu Tor-aygır kiminki?
Yarışı bu at kazanır.
Onun da beri yanında
Kara-aygır'ın yavrusu,
Kart-kürön al atın kardeşi,
Coor-boz ak kırsağın yavrusu,
Corgo-boz yürük atın kardeşi,

- беренди алган экен даң-минен,
алтымыш тогус мал-минен,
жем жеген экен жети
батман дан-минен,
мустакка тууган Көк-ала-
- 740** темир туяк, жес билек,
жеткилең күлүк Көк-ала-
бу бейгеден калыптыр!
Кең Кулжанын боюнда
мурун кырк бейгесин алыптыр!
- 745** Анын бери жагында,
беш жүс токсон беш аттын аягы
Ороңгунун Кула-бээ-
ошу алды бейгени!
Энди ат айдамак болду дейт,
- 750** Ысык-көлдү кыдыртып,
Тосор-минен Танманы
бир ашырып салды дейт.
Кең Нарынды кыдыртып,
сыртка салкын жайлоога
- 755** 'Аттын туягы жашка күйөт' деп,
'Жай-кышы кетет' деп,
'Ат танылбай калат' деп,
Нарын ылдый кыдыртып,
ат чабычы баланын
- 760** азык-түлүгүн Букарга салды.
'Баланы жай-кышы баксын!' деп,
'Атка жемди берсин!' деп,
алтын мөр бастырып,
Букарга азык салдырып.
- 765** 'Барсын коңур салкын күс-минен,
келсин чымын учкан
ала-чалбырт жас-минен,
жакшысы келсин терилип,
жаманы калсын теригип!'
Аты жүрүп кетти дейт.
- 770** 'Алты араан Капырды,
үч араан Бусурман
барын чактап келсин!' дейт.
Бок-мурундай балаңыс
Маныкерди минди дейт.
- 775** Элди чактап келгенде,
кыр мурундуу, кыза көс,
Кытайлардын Коңур-бай
Бок-мурундай төрөнү
келип кармай алды дейт:
- 780** 'Калдырагын салынып,
Калдай минер мал экен;
белдемчисин чалынып,
Межин минер мал экен!
Ак коржун артарга,
- 785** Эсен-канга тартарга
эптү жайлуу мал экен!
Маныкерди мага бер!
- bérendi алган éken dañ-minen,
altmış toğus mal-minen,
cém cégen éken céti
batman dan-minen,
mustakka tuuğan Kök-ala-
témir tuyak, cés bilek,
cétkileñ külük Kök-ala-
bu beygeden kalıptır!
Kéñ Kulcanın boyunda
murun kırk beygesin alıptır!
Anın béri cağında,
béş cüs tokson béş atın ayağı
Oroñgunun Kula-bée-
oşu aldı beygeni!
Éndi at aydamak boldu déyt,
Isık-köldü kıldırıp,
Tosor-minen Tanmanı
bir aşırıp saldı déyt.
Kéñ Narındı kıldırıp,
sırtka salkın caylooğa
'Attın tuyağı caşka küyöt' dép,
'Cay-kış kétéť' dép,
'At tanılбай kalat' dép,
Narın ıldıy kıldırıp,
at çabıçı balanın
azık-tülügün Bukarğa saldı.
'Balanı cay-kışı baksın!' dép,
'Atka cémdi bérsin!' dép,
altın mör bastırıp,
Bukarğa azık saldırıp.
'Barsın koñur salkın күs-minen,
kélsin çımın uçkan
ala-çalbırt cas-minen,
caқsısı kélsin térilip,
camanı kalsın térigip!'
Atı cürüp kétti déyt.
'Altı араан Капырды,
үç араан Busurman
barın çактап kélsin!' déyt.
Bok-murunday балаñıs
Manikérди mindi déyt.
Éldi çактап kélgende,
kır murunduu, kıza көs,
Kıtaylardın Koñur-bay
Bok-murunday төrөнү
kélip karmay aldı déyt:
'Kaldırağın salınıп,
Kalday miner mal éken;
béldemçisin çalıнып,
Mécin miner mal éken!
Ak korcun artarğa,
Ésén-kanğa tartarğa
éptü cayluu mal éken!
Manikérди mağa бér!
- büyük ödül almıştı,
altmış dokuz mal kazandı,
yem yediğinde yedi
batman arpa yerdi,
yüksek dağ yaylasında doğan Kök-ala'da
demir tırnak, bakır bilek
var bu halis Kök-ala'da,,
yarışı kazanmayacak bu!
Geniş Kulca'ya gelince
kırk ödül almıştı o!
Onun da beri yanında
beş yüz doksan beş atın en aşağısı
Orongu'nun kısağı Kula-bee var,
yarışı mutlak bu kazanır!"
Atları sayıp sıraladıktan sonra
Isık-kölüne çektiler,
Tosor ile Tanma
üzerinden geçtiler.
Geniş Narın boyunca gittiler,
sırta yaylaya saldılar,
taşta nallar yanar diye,
yaz, kış yürüdüler diye,
atlar tanınmaz olur diye,
Narın boyunca gittiler.
Yarıшта ата binen çocukları
azıkla Buhara'ya gönderdiler.
Atlara baksınlar diye
ata yem versinler diye,
alta mühür bastırıp,
Buhara'ya azık gönderdiler.
Serin güz vakti çıkalım yarıша
dönelim sinekler
uçuşırken yaz başında
güzel atlar gelsin hep birlik,
kötü atlar geride kalsın gücenik!"
Atlar artık yola çıktı.
Kafirin altı kabilesine
müslümanların üç kabilesine
baş olup da baksın diye,
genç bahadır Bok-murun da
Maniker adlı atına bindi.
Halkı gözden geçirirken,
basık burunlu, kısık gözlü
Çinlilerin Konur-bay'ı
bahadır Bok-murun'u
yakalayıp şöyle dedi:
"Çantası sallanan
bir Kalday'a yaraşır bu at,
cepli kemeri beline bağlayan
bir Mecin'e yaraşır bu at!
Ak torbalar yükleyin,
Esen Han'a yollayın
ona yaraşır attır, bu!
Maniker'i sen bana ver,

- Маныкерди бербесең,
желекти жерден түрөрмүн,
790 ас Бусурман кургурду
Букардын Көк-ташын
көстөй сүрөрмүн!
Атандар жолго жатпайбы,
азамат алды катпайбы?
Азууларын аркайтып,
795 ат өлүмү болбойбу?
Муруттарын чычайтып,
эр өлүмү болбойбу?
Желектү найза май болор,
арадагы ас Кыргыз
800 ат жемине жай болор,
чөптөй болгон бай Казак
төшөгүнө жай болор!
Маныкерди мага бер!
Маныкерди бербесең,
805 баг ийлген багларын,
балапан кырчын чагларын
кыйратармын каласын,
ийлатармын баласын!
Анда айтгың Бок-мурун:
810 'Журтка кеңеш салайн!
Журт "Бер!" десе берейн!
Бок-мурундай о төрө
кайта салып келди дейт,
журт карысы Кошойго,
815 ага кеңеш салды дейт.
Анда Кошой айтат дейт:
'Тооба, Бокум, туратыр!
Алда, Бокум, туратыр!
Ат аягын жер карайт,
820 куштун боозы тутам дыр,
куш аягын көк карайт:
Маныкерди тилесе,
Манаска кеңеш салыңын!
Манас Маныкерди "Бер!" десе,
825 андан кийн бериңин!
Бок-мурундай төрөмүс
Манаска желип келди дейт,
Манаска келип айтгы дейт:
'Акай, тентек, тура тур!
830 Кытайлардын Коңур-бай
"Маныкерди берсин!" дейт:
берсем, эби барб'экен,
койсом, эби барб'экен,
"Берет!" деген немени?
835 Анда айтгың Эр Манас:
'Алты жашар экенде,
Ак-кулага мингенде,
айрмашта жүргөндө,
аягы дайра Сүр-көлдөн
840 жайн алдым мен Манас!

Manikérdi bérbeseñ,
célekti cérden түрөрмүн,
as Busurman kurğurdu
Bukardin Kók-taşın
köstöy сүрөрмүн!
Atandar colgo catpaybı,
azamat aldı katpaybı?
Azuuların arkayıp,
at ölümü bolboybu?
Muruttarın çıçayıp,
ér ölümü bolboybu?
Célektü nayza may bolor,
aradağı as Kırgız
at cémine cay bolor,
çöptöy bolğon bay Kazak
töşögünö cay bolor!
Manikérdi mağa bér!
Manikérdi bérbeseñ,
bağ iyngen bağların,
balapan kırçın çağların
kıyratarмын kalasın,
iylatармын balasın!
Anda ayttıñ Bok-murun:
'Curtka kéñeş salayn!
Curt "Bér!" dесе béreyn!
Bok-murunday o төрө
kayta salıp kéldi déyt,
curt karısı Koşoyğo,
ağa kéñeş saldı déyt.
Anda Koşoy aytat déyt:
'Tooba, Bokum, turatır!
Alda, Bokum, turatır!
At ayağın cér karayt,
kuştun boozı tutam dır,
kuş ayağın kök karayt:
Manikérdi tilese,
Manaska kéñeş salıñın!
Manas Manikérdi "Bér!" dесе,
andan kiyn bériñin!
Bok-murunday төрөмүс
Manaska célip kéldi déyt,
Manaska kélip ayttı déyt:
'Akay, téntek, tura tur!
Kıtayların Koñur-bay
"Manikérdi bérsin!" déyt:
bérsем, ébi barb'экен,
koyсом, ébi barb'экен,
"Béret!" dégen némeni?
Anda ayttıñ Ér Manas:
'Altı caşar ékеnde,
Ak-kulağa mingende,
ayrmaşta cürgөndө,
ayağı dayra Sür-kөldөн
cayn aldım mén Manas!

Maniker'i vermez isen
cenk sancağını açarım ben,
kahrolası aşağılık müslümanı
Buhara'nın Kók-taş'ına
doğru sürerim ha!
Develer yolda kalmaz mı?
Erlер donup kalmaz mı?
Dişlerimi gıcırdatıp
atlara ölüm saçmaz mıyım?
Bıyıklarımı burup
erlere ölüm saçmaz mıyım?
Bayraklı kargılar yağ olur,
geri kalan biraz Kırgız
at yemine döner kalır.
Çim gibi bir çok zengin Kazak
döşеğinde rahat eder!
Maniker'i ver sen bana!
Maniker'i vermezsen
bağ ile seni bağlarım,
gençlerini mahvederim,
şehrini kırıp dökerim
çocuklarını ağlatırım."
Bok-murun da dedi ki:
"Halka öğüt sorayım da,
halk ver derse, vereyim!"
Sonra Bok-murun atının
başını geriye çevirdi,
halkın piri Koşoy ile,
görüşmeğe başladı.
Er Koşoy ona dedi ki:
"Tövbe, bokum, sabret, sen!
Aman, bokum, sabret, sen!
At ayağı yerde durur,
kuşun boğazı bir tutamdır,
kuş ayağı gökte durur,
Maniker'i diliyorsa
siz Manas'a danışın!
Manas Maniker'i verin derse
siz de atı verirsiniz."
Bok-murun efendimiz
at ile Manas'a koştı,
Manas'a varıp dedi ki:
"Ey ateşli can, dur!
Çinlilerin Konur-bay'ı,
Maniker'i versin, diyor.
Atı ona vereyim mi?
Yoksa onu vermeyeyim mi?
Söyle, nasıl edeyim?"
Er Manas da dedi ki:
"Altı yaşında iken ben,
atım Ak-kula'ya bindiğimde
sağa sola seyirtmişim,
Sür gölün etrafında
gönlümü eğledim, ben Manas!

- Капырдын каны чоң Жолой
токсон төөгө жүктөткөн
чайын алдым мен Манас!
Кылбаган ишим жок болду,
- 845 төмөнгө кире барганда,
"Алооке" деген кан чыкты,
айтканынан жан чыкты:
"Койдон зекет берсин!" деп,
"Койдон зекет бербесе,
- 850 тилеп алган Манасты,
ак үүрүн кармап бербесе,
"Ак үүрүн кармап бербесе,
урушар жерин айссын!" деп,
"Турушар жерин айссын!" деп,
- 855 "Боктобогун жеримди,
токтобогун элимди!
Эр тилекти көссүн!" деп,
"Элин таап кессин!" деп.
Ага эки элчи жиберген
- 860 менин атам Жакып-бай
заманасы куурулган,
тобурчак атым байлатып,
"Өзүм берем!" деп жатат,
"Батыр Манас тентеги
- 865 Ит-ичпестин Ала-көл
ит агытып куш салган."
Алтымышта Жакып-бай.
Кайра тартып келгенде,
кадырдуу жалгыс айтканда,
- 870 алтымышка чыкканда,
алты жашар Эр Манас
алтымышка чыкканда,
кан атасы Жакып-бай
ак үрүн кармап берди, деп.
- 875 'Аскына Ногой калкыма
кантып жооп беремин?'
Ак-кулага минет дейт,
кабылан тууган Эр Манас
ачуу жаман келет дейт,
- 880 ат куйругун чүйөт дейт,
алты капка кең Кокан
аралап жүрүп чабат дейт.
'Берет деген немени?
Кече сары өзөн Чүйдүн башында
- 885 бир тогоштум Коңур-бай,
сондо алы жетпеген.
"Атасы кайтып куупту,
энеси эгис туупту!"
Берет деген немени?-
- 890 Бүгүн Маныкерди алган сон,
эртен "Ак-куланы бергин!" деп,
элдерде жигит күлүк ат
барын алып койгон соң,
"казанбактай кайран баш
- Kapırdın kanı çoñ Coloy
tokson töögö cüktötkön
çayın aldım mén Manas!
Kılbağan işim çok boldu,
tömöngö kire barğanda,
"Alooké" dégen kan çıktı,
aytkanının can çıktı:
"Koydon zékét bérsin!" dép,
"Koydon zékét bérbese,
tilep alğan Manastı,
ak üürün karmap bérbese,
"Ak üürün karmap bérbese,
uruşar cérin ayssın!" dép,
"Turuşar cérin ayssın!" dép,
"Boktoboğun cérimdi,
toktoboğun élimdi!
Ér tilekti kössün!" dép,
"Élin taap késsin!" dép.
Ağa éki élçi cibergen
ménin atam Cakıp-bay
zamanası kuurulğan,
toburçak atım baylatıp,
"Özüüm bérem!" dép catat,
"Batır Manas téntegi
It-içpestin Ala-köl
it ağıtıp kuş salğan."
Altımyşta Cakıp-bay.
Kayra tartıp kélgende,
kadırduu calğıs aytkanda,
altımyşka çıkkanda,
altı yaşar Ér Manas
altımyşka çıkkanda,
kan atası Cakıp-bay
ak ürün karmap bérdi, dép.
'Askına Nogoy kalkıma
kantıp coop béremin?'
Ak-kulağa minet déyt,
kabılan tuuğan Ér Manas
açuu caman kélet déyt,
at kuyruğun çüyöt déyt,
altı kapka kéñ Kokan
aralap cürüp çabat déyt.
'Béret dégen némeni?
Kéçe sarı özön Çüydüñ başında
bir toğoştum Koñur-bay,
sondo alı cétpegen.
"Atası kaytıp kuuptu,
énesi égis tuuptu!"
Béret dégen némeni?-Bügün Manıkerdi alğan son,
érten "Ak-kulanı bérgin!" dép,
élderde ciğit külük at
barın alıp koyğon soñ,
"kazanbaktay kayran baş
- Kafirin hanı Coloy'un
doksan deve yikündeki
çayını aldım, ben Manas!
Yapmadık iş bırakmadım.
Bir gün aşığa yiderken
karşıma Alooke denen han çıktı,
sözleri ile korkuttu,
koyun zekatı versin, dedi,
koyun zekatı verilmezse
Manas verilsin bana dedi.
Ak atı versin dedi,
ak atı vermezse
vuruşma yerini söylesin dedi,
duruşma yerini söylesin dedi,
sakın sövmesin yurduma,
çekiştirmesin halkımı,
dilediği verilecek,
halkı ile görüşecek.
İki elçi yollamıştı ona
benim babam Cakıp-bay.
O zaman pek korkarak
cins atını bağlayarak,
kendim vereyim, demişti.
Bahadır Manas ateş can,
köpeğin su içmediği Ala-köl'de
kuş ile tazı salardı."
Altmış yaşında Cakıp-bay,
geri dönüp geldiğinde
tek oğlu şöyle dediğinde
o altmış yaşına girmişti,
Manas ise altı yaşında idi.
Altmışına girmiş olan
Manas'ın babası Cakıp-bay
şimdi ak atı verdi:
"Ben bu Nogay milletime
nasıl cevap veririm?"
Kaplan doğan Er Manas,
Ak-kula atına bindi,
korkunç hiddetle köpürdü.
Bir çok at sürdü, getirdi,
altı kapılı Hokand'dan
savaşarak geçip gitti.
"Ak atı nasıl verirsin?
Dün gece sarı yataklı Çu'nun başında
Konur-bay'la karşılaştım.
Bana gücü yetişmedi,
babası korkudan kaçtı,
anası ikiz doğurdu!
Ona nasıl verilir?
Bugün Manıker'i alsa
yarın tayı ver, diyecek.
Tayların da atların da
o hepsini isteyecek.
Kazan gibi o büyük baş

- 895 кан алдынан жайласа,
туулгадай кайран баш
туу алдынан жайласа",
сыра берет деген немени?
Кече Бакты-куурай башында,
- 900 бир тогоштум Коңур-Бай,
сондо алы жетпеген-
эми алы жетейби?
Батыр тууган Эр Манас
ыргып кетти ордунан-
- 905 көт жагынан караса,
кырк кишинин чаңы бар,
бет жагынан караса,
беш айдар түгү бар.
Токойдо аюу беттенген,
- 910 белесте жолборс баштанган,
чаян көстүү, чап жаактуу,
коңур сакал, сас беттүү,
кабылан тууган Эр Манас
Бок-мурундай баланы
- 915 ачууланып салды дейт:
'Берет деген немени?'
Жийн кайтып жаткан соң,
үч ай жүсү болгунча,
ашты тартып болду дейт,
- 920 'Эми немени мөрөй кылам?' деп,
жаткан элге чакыруучу салды дейт.
'Жө бейге чабамын!' деп,
жө бейгенин баш экен,
алтымыш ала бука сайди дейт.
- 925 Төштүк жер астынан тааптыр,
Жерин-секиртпес деген бар экен,
Жолойдун оозы мүүс
бир Куу-кемпир бар экен,
ол кошулуп салды дейт.
- 930 Үч айчылык жолдордон
жөө бейгени чапмак
болуп калды дейт.
Үч айчылык жолдордо
жетип барда жөөлөп,
о кемпирди карасаң,
- 935 арак куюп алыптыр,
тамам барган жөгө
аракты берип салыптыр,
ошу барган жөлөр
мастар болуп калыптыр,
- 940 кемпир кайта салыптыр.
Элеман-байдын баласы
Эр Төштүк төңгө чыгыптыр,
төгөрөктө караптыр,
жер астынан тааптыр,
- 945 Каз-атар-мерген караптыр:
'Аты такшы, ай жаркын, төрөм,
өзү жакшы, күн жаркын, төрөм,
- kan aldınan caylasa,
tuulğaday kayran baş
tuu aldınan caylasa",
sıra béret dégen némeni?
Kéçe Baktı-kuuray başında,
bir toğostum Koñur-Bay,
sondo alı cétpegen-
émi alı cétéybi?
Batır tuuğan Ér Manas
ırǵıp kétti ordunan-
köt caǵınan karasa,
kırk kişinin çañı bar,
bét caǵınan karasa,
beş aydar tügü bar.
Tokoydo ayuu béttengen,
béleste colbors baştañǵan,
çayan köstüü, çap caaktuu,
koñur sakal, sas béttüü,
kabılan tuuğan Ér Manas
Bok-murunday balanı
açuulanıp saldı déyt:
'Béret dégen némeni?'
Ciyn kaytıp catkan soñ,
üç ay cüsü bolǵunça,
aştı tartıp boldu déyt,
'Émi némeni möröy kılam?' dép,
catkan élge çakırucu saldı déyt.
'Cö beyge çabamın!' dép,
cö beygenin baş éken,
altımış ala buka saydı déyt.
Töştük cér astınan taaptır,
Cérin-sékirtpés dégen bar éken,
Coloydun oozı müüs
bir Kuu-kémpir bar éken,
ol koşulup saldı déyt.
Üç ayçılık coldordon
cöö beygeni çapmak
bolup kaldı déyt.
Üç ayçılık coldordo
cétip barda cöölöp,
o kémpirdi karasañ,
arak kuyup alıptır,
tamam barǵan cögö
araktı bérıp salıptır,
oşu barǵan cölör
matar bolup kalıptır,
kémpir kayta salıptır.
Éleman-baydın balası
Ér Töştük tönǵö çıǵıptır,
tögöröktö karaptır,
cér astınan taaptır,
Kaz-atar-mérgén karaptır:
'Atı takşı, ay çarkın, töröm,
özü cakşı, күn çarkın, töröm,
- Hanın önünde kalkarsa
o tuğ ile süslenen baş,
bir tuğ önünde kalkarsa
sonra verecek neyin kalır?
Dün, Baktı-kuuray'ın başında
Konur-bay'la karşılaştım.
O zaman gücü yetmedi.
Şimdi mi gücü yetecek?"
Kıplan doğan Er Manas,
derken yerinden fırladı,
arkasına bakarsan,
kırk kişinin tozu var,
önüne bakarsan,
beş örgülü saçı var.
Yüzü ormandaki ayıyı andıran,
başı dağdaki kaplana benzeyen,
çıyan gözlü, basık yanaklı,
o kumral sakallı, saz benizli,
kaplan doğan Er Manas,
şimdi bu genç Bok-murun'a,
köpürerek dedi ki:
"Ona niçin vereceksin?"
Toplantıya döndüğünde,
üç ay geçinceye kadar
yemekleri o yedirdi,
"Şimdi ne murad edeyim?" deyip
yurda bir çok tellal saldı,
"At yarışı olacak!" dedi,
"Bu yarışta ilk gelene
altmış alaca boğa var!" dedi.
Töştük'ün yer altından bulduğu
Cerin-sekirtpes isimli biri vardı,
Coloy'un ağız boynuzlu,
Kuu-Kempir'i vardı,
yarışa bu atı yolladı.
Üç ay süren yollardan
bunlar
yarışa çıkarak.
Üç ay koşuktan sonra da
yurda döndü koşucular,
şu kocakarıya bakarsan
nasıl rakı dolduruyor,
bütün bu koşuculara
nasıl rakı dağıtıyor.
Şu koşucu yığını hep
rakı içip mest olmuştu.
Yaşlı kadın geri gitti,
Eleman-bay'ın oğlu
Er Töştük tepeye çıktı,
dönüp etrafına bakındı,
yerin altından bulduğu
Kaz-atar avcıya baktı,
"Adı güzel, ay ışığı efendim,
kendi güzel, gün ışığı efendim.

- Жолойдун кемпир
келе жатыр, төрөм!
- Көнөчөктөй богоону
950 кылып алды Каз-атар,
бир бетине уу сийпайт,
бир бетине суу сийпайт.
Жасаганына жалынып,
Кудайына сийнып,
955 эрген тартып кечинде
кечки маал бешинде
тартып ийди кемпирге.
Анда айттың, Каз-атар:
'Бу кемпирге карасам,
960 алаасын айра бергемби?
Амына уулар жабылып,
алаасы шишип кеткемби?
Чаткаяктан Куу-кемпир
жүгүрө албай калгамбы?
965 Жерин-секиртпес карасам,
уктап тура калгамбы?
Ошу жерден желгемби?
Куу-кемпирге жеткемби?
Желдап желип өткөндө,
970 жебени сууруп алгамбы?
Желип бейге киргемби,
мөрөйдү алып алгамбы?
Энди кайтып жаткамбы?'
Журтка чакырып салганда,
975 журт алганын билгенде,
Бок-мурундай төрөмүс
'Эми немени мөрөй кылам?' деп,
жаткан элге чакыруучу салды дейт.
'Же балбан түссүн!' деп,
980 алтымыш ала жоргону
матоога салды Бок-мурун.
'Карасы коюп калсын,
төрөсү-түссүн балбанга!'
Капыр-минен Бусурман
985 Кайда мындай аш берет?
Күн чачырап чыкканда,
балтыр эти баладай
тоолой болгон Эр Жолой
бос төбөнүн башында
990 басып келип олтурду.
Улуу шашке болгунча,
Бусурмандан аста адам чыкпады,
Жолойдун саарына чыдабай.
Күндөр чашке болгон соң,
995 бөрү көстүү, куу мурут,
кабылан тууган Эр Манас
бастырып келди Кошойго,
Кан Кошойго айтты дейт:
'Кабылан Кошой, Кан Аба,
1000 бу Капырга жыкпай
- Coloydun kémpir
kéle catır, töröm!
- Könöçöktöy boğoonu
kılıp aldı Kaz-atar,
bir bétine uu siypayt,
bir bétine suu siypayt.
Casaganına calınıp,
Kudayına siynıp,
értén tartıp kéçinde
kéçki maal béşinde
tartıp iydi kémpirge.
Anda ayttıñ, Kaz-atar:
'Bu kémpirge karasam,
alaasın ayra bérgembi?
Amına uular cabılıp,
alaası şışıp kétkembi?
Çatkayaktan Kuu-kémpir
cügürö alбай kalğamby?
Cérin-sékirtpés karasam,
uktap tura kalğamby?
Oşu cérdén célgembi?
Kuu-kémpirge cétkembi?
Céldap célip ötköndö,
cébeni suurup alğamby?
Célip beyge kirgembi,
möröydü alıp alğamby?
Éndi kaytıp catkamby?'
Curtka çakırıp salğanda,
curt alğanın bilgende,
Bok-murunday törömüs
'Émi némeni möröy kılam?' dep,
catkan élge çakırucuı saldı déyt.
'Cö balban tüssün!' dep,
altımış ala corğonu
matooğa saldı Bok-murun.
'Karası koyup kalsın,
törösü-tüssün balbanğa!'
Kapır-minen Busurman
Kayda mındaй aş béret?
Kün çacırap çıkkanda,
baltır éti baladay
tooloy bolğon Ér Coloy
bos töbönün başında
basıp kélip olturdu.
Uлуу şaşke bolğunça,
Busurmandan asta adam çıkpadı,
Coloydun saarına çıdabay.
Kündör çaşke bolğon soñ,
börü köstüü, kuu murut,
kabılan tuuğan Ér Manas
bastırıp kélđi Koşoygo,
Kan Koşoygo ayttı déyt:
'Kabılan Kooşoy, Kan Aба,
bu Kapırğa cıkpay
- Coloy'un ihtiyarı geçti,
geliyor efendim!"
- Kova gibi düğmesinden
Kaz-atar'ı yakaladı,
bir tarafına zehir sürdü,
öbür tarafına su püskürdü.
Yaratan'a yalvarıp
Hüdasına sığınarak
sabah erken yola çıktı.
Akşam sular kararırken
kadına yetişip geçti,
Kaz-atar dedi ki:
"Bu ihtiyar dişiyе bakıyorum,
dudakları çatlamış hep,
amına zehir sürülmüş,
dudakları şışıp kalmış,
arka üstü yatmış kadın
geri kalmış, yol almıyor.
Cerin-sekirtpe'se bakıyorum,
ayakta uyumuş kalmış,
durduğu yerden adım atmıyor,
kadına yetişemedi mi?
Kanat açıp geçmedi mi?
Oku sıyırıp almadı mı?
İlk önce o varamadı mı?
Ödülü kazanmadı mı?
Şimdi gün doğmadı mı?"
Halkı çağırıp toplayınca,
halk bu galibi görünce
genç Bok-murun şöyle dedi:
"Ne ödül koyayım şimdi?"
Halka tellallar yolladı,
pehlivanlar gelsin diye,
altmış alaca yürük atı
Bok-murun ödül koydu.
Halk yerinde otursun,
beyler çıksın pehlivana,
kafirlerle müslümanlara,
nerede böyle ziyafet verildi?
Güneş saçılıp çıkarken
Er Coloy uykudan kalktı,
baldırları çocuk kadar,
boz tepenin ta başına
doğru çıkıp oturdu.
Öğle vakti oluncaya dek
bir müslüman güreşe çıkmadı,
Coloy'a kimse denk çıkmadı.
Öğle zamanı geçince
Kaplan doğan Er Manas,
kurt gözlü, hem kır sakallı,
Koşoy'a doğru yürüdü,
Er Koşoy'a dedi ki o:
"Han babası Kaplan Koşoy,
kafirin hanına ödülü

- ошу бейге ким берет,
жыгылбай бейге ким алат?
Бекип калган бейштин
эшигин ачкан Эр Кошой,
1005 эл карысы Кан Кошой,
сен кандайсын балбанга-
жыгып бейгени алганга,
жыгылып куру калганга?
Кошой Кан айтады:
- 1010 'Карылык каршы келд'эле, тентек,
жашым токсон бешке чыкт'эле,
бир картайып кеткемин!
Кең Кегендин боюнда,
Кенжекенин тоюнда
- 1015 Тоо-теңешер-мен кармашып,
анда күчүм бир тайды.
Казалактын оюнда.
Кар-жаабастын боюнда,
Алп-бөрү-мен кармашып,
- 1020 анда күчүм бир тайды.
Капырдын каны Нез-кара
аны камап жатканда,
Жаңыр уулу Билерик
Капыр кармап кеткенде,
- 1025 алты капка чарбакта
катуу уруш салгамын
Жаңыр уулу Билерик,
анда күчүм бир тайды.
Түш'албаймын балбанга, тентек!
- 1030 Жигып бейге алганга
бөлөктүн уулу түшүргүн, тентек!
Балык-Балакшан элине
бастырып келди Эр Манас:
'Тоғус уул кенжеси,
- 1035 Кудайдын сүйгөн мендеси,
Элеман-байдын баласы,
жерге түскөн Эр Төштүк,
сен кандайсын балбанга,
жыгып бейге алганга
- 1040 жыгылып куру калганга?
О-да болбой койду дейт.
Төштүк туруп мыны айтат:
'Жер астына түшкөлү,
жети жылдар болд'эле,
- 1045 жер үстүнө чыккалы,
чакыруучу келд'эле,
уятымдан келгемин,
түш'албаймын балбанга,
жыгып бейге алганга,
- 1050 жыгылып куру калганга, тентек!
Төштүк болбой койду дейт.
Кызыл-баш, Ооган журтунан
эр кейип чыккан бала экен,
батыр Манас бастырып
- ошу beyge kim берет,
ciğılбай beyge kim alat?
Békip kalğan béyştin
éşigin açkan Ér Koşoy,
él karısı Kan Koşoy,
sén kandaysın balbanğa-
ciğıp beygeni alğanğa,
ciğılip kuru kalğanğa?
Koşoy Kan aytadı:
'Kanlık karşı keld'эле, téntek,
çaşım tokson bешке çıktı'эле,
bir kartayıp kétkemin!
Kéñ Kégéndin boyunda,
Kéncékénin toyunda
Too-téñéşér-men karmaşıp,
anda küçüm bir taydı.
Kazalaktın oyunda.
Kar-caabastın boyunda,
Alp-börü-men karmaşıp,
anda küçüm bir taydı.
Kapırdın kanı Néz-kara
anı kamap catkanda,
Cañır uulu Bilérik
Kapır karmap kétkende,
altı kapka çarбакта
katuu uruş salgamın
Cañır uulu Bilérik,
anda küçüm bir taydı.
Tüş'albaymın balbanğa, téntek!
Ciğıp beyge alğanğa
bölöktün uulu түşүргүн, téntek!
Balık-Balakşan éline
bastırıp keldi Ér Manas:
'Toğus uul kéncesi,
Kudaydın süygön méndesi,
Éléman-baydın balası,
céрге түskön Ér Töstük,
sén kandaysın balbanğa,
ciğıp beyge alğanğa
ciğılip kuru kalğanğa?
O-da bolboy koydu déyt.
Töstük turup mını aytat:
'Cér astına түşkölü,
céti cıldar bold'эле,
cér üstünö çıkkalı,
çakırucu keld'эле,
uyatımdan kélgemin,
tüş'albaymın balbanğa,
ciğıp beygeñ alğanğa,
ciğılip kuru kalğanğa, téntek!
Töstük bolboy koydu déyt.
Kızıl-baş, Oogan curtunan
ér kéyip çıkkан bala éken,
batır Manas bastırıp
- güreşmeden kim verecek?
Kim yenmeden ödül alır?
Kapalı kalan behişt'in
kapisını Koşoy açtı,
halkın piri Koşoy Han
sen nasıl pehlivanları
yıkıp ödül almazsın?
Yenilip bomboş kalırsın?"
Er Koşoy Han da dedi ki:
"Ey ateşli can, ben kocadım!
Yaşım doksan beşe çıktı!
Şu kocamış halime bak!
Geniş Kegen'in boyunda
Kenceke'nin büyük aşında
Teneşer-dağ'la güreşirken,
gücüm yetişmez olmuştu.
Kazalak vadisinde ben,
Kar-caabas suyu boyunda
Alp-börü ile güreşirken
gücüm yetişmez olmuştu.
Kafir hanı Nez-kara
Canır'ın oğlu Bilerik'i
yakalayıp aldığıнда
kafir onu yakalayıp gittiğinde
altı kapılı kalede
sıkı dövüştüm ben
Canır'ın oğlu Bilerik için
o zaman güçüm yetişmez oldu!
Artık güreşmem ben, ateşli can!
Ödülü almak için
başkasını gönder sen, ateşli can!
Balık-Balakşan iline
yürüyüp geldi Er Manas:
"Ey dokuz oğlun en genci
Hüda'nın pek sevgilisi,
Eleman-bay'ın çocuğu,
yer altına inen Er Töstük,
bir güreş etmez misin?
Yenip ödül almağa
yenilip de yerde kalmağa?"
O da tenezzül etmedi.
Er Töstük kalkıp dedi ki:
"Ben yer altına ineli
yedi sene oldu tam,
yerin üstüne çıkalı
ben çağırıcı geleli,
utancımдан gelmiştim ben,
fakat güreş edemem.
Yenip ödül almam ben
yenilip kuru kalmam!"
Töstük kabul etmeyince,
Kızıl-baş, Afgan yurdundan
er doğmuş bir genç oğlana
doğru yürüdü Er Manas,

- 1055 маңдайына келди дейт,
батыр Манас айтат дейт:
Алпай-мамат иниси,
абышка, кемпир баласы,
алты жашар Көк-койон,
1060 сен кандайсын балбанга-
жыгып бейгең алганга,
жыгылып куру калганга?
Көк-койон айтат Манаска:
'Жыгып бейге алганга,
1065 жыгылсам куру калганга
түш' албаймын балбанга!
Тоодай болгон Жолойдун
айдыңга чыдабайт,
ас Бусурман бу кургур
1070 эр адам-да чыкпады.
Кашка таман жек' өтүк
темир таман үзөңгү
Ак-булчундун үстүнөн
кабылан тууган Эр Манас
1075 теппей ыргып түштү дейт.
Басып бара жатканда,
кичигине Көк-койон
бастырып чыгып келди дейт:
'Акай, тентек, кантейсин?
1080 Жөлөнүш сары кериси,
Бусурмандын бөрүсү,
жасып-тайып мен жыксам,
Кудай биске бербейби?
Жасып-тайып жыгылсам,
1085 "Бусурмандын бели катуу
бир туткасын бастык!" деп,
желекти жерден түрбөйбү?
Ас Бусурман кургурду
Букарды көстөй сүрбөйбү?
1090 Атандар жолго жатбайбы,
азамат алды катпайбы?
Жыгылсам жерлер көтөрөр,
жыксам Жолой көтөрөр,
Мен түшөйм балбанга!
1095 Кичигине Көк-койон
аттан түшүп келди дейт,
жүрөгү тоодан чоң экен,
колу-күчү жок экен.
Эл четинде Каң Кошой
1100 бастырып чыгып келди дейт:
'Акай, тентек, кантейсин?
Кичигине Көк-койон
жүрөгү тоодан чоң экен,
колу-күчү жок экен.
1105 Картайсам-да Кан Кошой,
мен түшөйн балбанга!
Кошойду чечиндирип караса,
бою алача, бел эңчер,

mañdayına keldi déyt,
batır Manas aytat déyt:
Alpay-mamét inisi,
abiška, kémpir balası,
altı çaşar Kök-koyon,
sén kadaysın balbanğa-
cıǵıp beygeñ alǵanğa,
cıǵılıp kuru kalǵanğa?
Kök-koyon aytat Manaska:
'Cıǵıp beyge alǵanğa,
cıǵılsam kuru kalǵanğa
tüş' albaymın balbanğa!
Tooday bolǵon Coloydun
aydıńǵa çıdabayt,
as Busurman bu kurǵur
ér adam-da çıkpady.
Kaşka taman cék' ötük
témir taman üzöńgü
Ak-bulçuñdun üstünön
kabılan tuuǵan Ér Manas
téppey ırǵıp tüştü déyt.
Basıp bara catkanda,
kiçigine Kök-koyon
bastırıp cıǵıp keldi déyt:
'Akay, téntek, kanteysin?
Cölönüş sarı kérésisi,
Busurmandın börösü,
casıp-tayıp mén cıksam,
Kuday biske bərbeybi?
Casıp-tayıp cıǵılsam,
"Busurmandın béli katuu
bir tutkasın bastık!" dep,
célekti cérden türböybü?
As Busurman kurǵurdu
Bukardı köstöy sürböybü?
Atandar colǵo catbaybı,
azamat aldı katpaybı?
Cıǵılsam céler kötörör,
cıksam Coloy kötörör,
Mén tüşöym balbanğa!
Kiçigine Kök-koyon
attan tüşüp keldi déyt,
cürögü toodan çoñ éken,
kolu-küçü cok éken.
Él cétinde Kan Koşoy
bastırıp cıǵıp keldi déyt:
'Akay, téntek, kanteysin?
Kiçigine Kök-koyon
cürögü toodan çoñ éken,
kolu-küçü cok éken.
Kartaysam-da Kan Koşoy,
mén tüşöym balbanğa!
Koşoydu cécindirip karasa,
boyu alaça, bél éñçer,

tam karşısında durarak
Er Manas şöyle dedi:
Ey Alpay-mamet'in küçüğü,
iki ihtiyar çocuğu
altı yaşında Kök-koyon,
söyle güreş eder misin,
yenip ödül alır mısın,
yenilip kuru kalır mısın?"
Kök-koyon Manas'a dedi ki:
"Ne yenip ödül isterim,
ne yenilip boş dönerim.
güreş filan edemem ben!"
Dağ gibi ulu Coloy'un
ışığına çıkışan yok,
kahrolası aşağılık müslümanlardan
bir er adam çıkmadı.
Çizmelerini özeniye
demir tabanlı üzeniye
değirmeden oturuverdi
Ak-bulçun'un üstüne
kaplan doğan Er Manas.
Azametle ilerlerken
genç Kök-koyon hemen
koşup karşısına çıktı:
"Ey ateşli can, benden ne istiyorsun?
Yamaçtaki dağ çaylağı,
müslümanların kurdu,
bu adamı altedeceğim,
Allah bize nasip ederse!
Yenilip düşecek olursam
bizim sert müslümanları
bir hücum yaptık diyerek
tuğu göğe yükseltmez mi?
Kahrolası aşağılık müslümanları
Buhara'ya sürüvermez mi?
Sürüler yolda kalmaz mı?
Kahramanlar da korkmaz mı?
Ben yığılsam cesedim toprağı kabartır
ben yığısam Er Coloy kabartır,
edeyim bari güreş ben!"
Bu henüz pek genç Kök-koyon
atından aşağı atladı,
yüreği dağ gibi yüce,
fakat genç, kolları zayıf.
Yurdun en uzak yerinden
Han Koşoy bastırıp geldi:
"Vay, ateşli can, sen ne yapıyorsun?
Bu henüz çok genç Kök-koyon'un
yüreği dağdan yüce idi,
fakat gücü kuvveti yok idi.
Yaşlı isem de ben Koşoy Han,
ben güreş edeceğim!"
Koşoy'u soyup da bakarsan,
boyu kısacık, arka bükük,

- бооры жасы кемедей,
1110 балбан жасап койгон кемедей.
 Кан абасы Эр Кошой
 балбанга түшмөк болду дейт.
 Басып бара жатканда,
 Кан-кожомдон бат'алып,
1115 басып бара жатып тыр.
 Батыр Манас чакырат:
 'Акай, Кошой, Кан Аба,
 бутундагы чалбарың
 тууган марал тереси
1120 жаска мал атыпсын,
 окурасы бар экен-
 ортон колун салбайбы?
 Алаңдан айрып албайбы?
 Абыйрың журтка көрсөтүп
1125 уят кылып койбойбу?
 Кан баласы Каныкей,
 катындардын жакшысы,
 мактап айссам болбойбу?
 Кан баласы Каныкей
1130 мергендерге ок берген
 алаасына салгалы-
 алтымыш алты мойногу
 бары алаага салгалы,
 алтымыш теке тереси
1135 кой макмал-минен иштеттим,
 Каныкейге тиктирдим!
 Ашаткысын айтайн!
 Төрт ай жүсү болгончо
 үч ийлетип малдырдым.
1140 Кан абасы карт Кошой,
 ычкырдын жайын айтайн!
 Асыл жерде далдалга,
 төө көтөргөн балбанга
 жең ичине ийлеттим.
1145 Кан абасы карт Кошой,
 эми балбанга түшсөң,
 чалбарымды кийп түш!
 Кабылан тууган Эр Кошой
 анда айтты Манаска:
1150 'Аяк тентек, Манасым,
 атын мактай турбайбы?
 Баш тентек, Манасым,
 катынын мактай турбайбы?
 Чалбарыңды алып кел!
1155 Багалагын жулкайн!
 Барын айрып салайн!
 Картайса-да Кан Кошой,
 колу-күчүн чогултуп
 чалбарды кийп алды дейт,
1160 тизеге ченеп түрдү дейт.
 Колу-минен тарт'эле,
 жашка кайштай чоюлуп,
- boori cası kémedey,
 balban casap koyğon kémedey.
 Kan abası Er Koşoy
 balbanğa түшmök boldu déyt.
 Basıp bara catkanda,
 Kan-kocomdon bat'alıp,
 basıp bara catıp tır.
 Batır Manas çakırat:
 'Akay, Koşoy, Kan Aba,
 butuñdağı çalbarıñ
 tuuğan maral téresi
 caska mal atıpsın,
 okurası bar éken-
 orton kolun salbaybı?
 Alañdan ayırıp albaybı?
 Abıyırñı curtka körsötüp
 uyat kılıp koyboybu?
 Kan balası Kanıkéy,
 katındardın cakşısı,
 maktap ayssam bolboybu?
 Kan balası Kanıkéy
 mérgenderge ok bérgen
 alaasına salğalı-
 altımış altı moynoğu
 barı alağa salğalı,
 altımış téke téresi
 koy makmal-minen iştettim,
 Kanıkéyge tiktirdim!
 Aşatkısın aytayn!
 Tört ay cüsü bolğonço
 üç iyletip maldırdım.
 Kan abası kart Koşoy,
 ıçkırdın cayın aytayn!
 Asıl cérde daldalğa,
 töö kötörgön balbanğa
 cėñ içine iylettim.
 Kan abası kart Koşoy,
 émi balbanğa түşsöñ,
 çalbarımdı kiyp түş!
 Kabılan tuuğan Er Koşoy
 anda ayttı Manaska:
 'Ayak téntek, Manasım,
 atın maktay turbaybı?
 Baş téntek, Manasım,
 katının maktay turbaybı?
 Çalbarıñdı alıp kél!
 Bağalağın culkayn!
 Barın ayırıp salayn!
 Kartaysa-da Kan Koşoy,
 kolu-küçün çoğultup
 çalbardı kiyp aldı déyt.
 Kolu-minen tart'эле,
 caşka kayştay çoyulup,
- böğrü sal gibi yassı,
 gemi gibi vücutlu bu pehlivan.
 Han babası Er Koşoy
 güreş etmeğe hazırdı.
 İleriye atılıp
 Kan-kocomdan dua alıp,
 ileriye yürüdü.
 Er Manas ona dedi ki:
 "Ey Er Koşoy Han babası,
 budundaki şalvarın
 genç meral derisindedir.
 Yazın onu sen vurmıştun,
 uçkuru da var onun,
 düşman oradan elini sokmaz mı?
 O, bunu parçalamaz mı?
 Ayıbını halka gösterip,
 seni utandırmaz mı?
 Han çocuğu Kanıkey'i,
 kadınların en güzeli,
 methetsem ben olmaz mı?
 Hanın kızı Kanıkey'e
 avcının ok torbaları
 şalvarına iç olsun,
 altmış altı sağlam post,
 şalvarına iç olsun,
 altmış da teke derisi
 kadife ile işlettim.
 Kanıkey'e diktirdim!
 Bak anlatayım!
 Dört ay yüz üstü bıraktım,
 üç defa debbağlattırdım.
 Han babası kart Koşoy,
 sert uçkuru söylüyorum,
 en asil yerde ben onu
 deve süren pehlivanın
 kolu içinde ekşittim.
 Ey Han babası Han Koşoy,
 şimdi güreşe girersen
 bu şalvarı giy de gir!"
 Kaplan doğan Er Koşoy Han
 o zaman Manas'a dedi ki:
 "Ey Manasım, aptal değil midir,
 atını metheden adam?
 Fakat en büyük aptal
 karısını metheleyeyen!
 Şalvarını alıp da gel!
 paçalarını parçalayıp
 birbirinden ayırayım!"
 Kart ise de Er Koşoy Han
 kolunun gücünü çoğaltıp
 şalvarı bacağına giyip,
 dizine kadar çıkardı,
 elleriyle iyice çekti,
 taze kayış gibi açarak

- бою-минен тең болду;
койо берип салган соң,
1165 жашка кайштай биришип!
Илип барып калган соң,
Кошой батыр дагы айтат,
Манаска туруп кеп айтат:
'Акай, тентек, туратыр,
1170 бул айтканың эп экен:
бистин жаман катындар
келиндин тырмагынан бир күндө
мың айланса эп экен!
Эсен барып соо кайссам,
1175 саламат барып сак кайссам,
жар Кудайым жар болсо,
Жасаган пири колдосо,
алтын жаным акпаса,
күмүш жаным күйбөсө,
1180 бутумдагы чалбарды
аны-минен талашпа!
Картайган аба Кан Кошой
Манастын берген чалбарды
сурап алды кетти дейт,
1185 Манастын төрөлүгүн билди дейт.
Атан төөдөй алчайып
Жолой басып чыкты дейт,
тайлак төөдөй тайрандап
Кошой басып келди дейт,
1190 каба катар кош кашат,
кол сунушуп келди дейт,
өкө кармалашып келди дейт.
Кармалашып салганда,
булчуң этин үзүшүп,
1195 тай букадай сүрүшүп
күнү-түнү он беш күн,
өкө кармалашып жатты дейт.
Бура тарсса болобогон,
кабылан Кошой карасаң,
1200 букадан талым алган кул!
Кайра тарсса болбогон,
камандан талым алган кул!
Алаасынан алды дейт,
алаасын айрып салды дейт,
1205 абуйрын журтка көрсөтүп,
уят кылып койду дейт.
Бир күндөрдө "Кантты?" деп,
кабылан тууган Эр Манас
бастырып чыгып келди дейт.
1210 Ар кайсы жерден караса,
тоодай болгон Чоң Жолой
Кошойду баса калыптыр,
Манастын ачуу жаман келиптир.
Он экидан өргөн булдурсун,
1215 асий өгүс тересин
өзөк кылган булдурсун,
- boyu-minen téñ boldu;
koyo bérip salğan soñ,
çaşka kayştay birişip!
İlip barıp kalğan soñ,
Koşoy batur dağı aytat,
Manaska turup kęp aytat:
'Akay, téntek, turatır,
bul aytkanıñ ép éken:
bistin caman katındar
kélindin tırmağınan bir күндө
miñ aylansa ép éken!
Ésen barıp soo kayssam,
salamat barıp sak kayssam,
car Kudayım car bolso,
Casagan piri koldoso,
altın canım akpasa,
kümüş canım küybösö,
butumdağı çalbardı
anı-minen talaşpa!
Kartayğan aba Kan Koşoy
Manastın bérgen çalbardı
surap aldı kétти déyt,
Manastın törölүгүн bildi déyt.
Atan töödöy alçayıp
Coloy basıp çıktı déyt,
taylak töödöy tayrañdap
Koşoy basıp kélди déyt,
kaba katar koş қашат,
kol sunuşup kélди déyt,
ökö karmalaşıp kélди déyt.
Karmalaşıp salğanda,
bulçuñ étin üzüşüp,
tay bukaday sürüşüp
künü-tünü on bеш күн,
ökö karmalaşıp catti déyt.
Bura tarssa boloboğon,
kabılan Koşoy karasañ,
bukadan talım alğan kul!
Kayra tarssa bolboğon,
kamandan talım alğan kul!
Alaasınan aldı déyt,
alaasın ayırıp saldı déyt,
abuyrın curтка көрсötüp,
uyat kılıp koydu déyt.
Bir күндördө "Kanttı?" деп,
kabılan tuuğan Эр Манас
bastırıp çığıр kélди déyt.
Ar kaysı cérden karasa,
tooday bolğon Çoñ Coloy
Koşoydu basa kalıptır,
Manastın açuu caman kéliptir.
On ékidan örgön buldursun,
asıy ögüs téresin
özök kılğan buldursun,
- boyuna göre büyülttü.
Tekrar koyuverince de
taze kayış gibi kasıldı.
Böyle kasılıverince
Er Koşoy Han da konuştu,
Er Manas'a şu sözleri söyledi:
"Sen sus bakayım, ateşli can,
sözün çok uygun doğrusu,
bizim fena kadınlar demek
senin karının tırnağında
bin bir şeikle giriyor hep!
Evime sağ varırsam,
selamtle döner isem,
mevlam Hüda yar olursa,
Yaratan'ım sağ koyarsa,
altın canım akmaz ise,
gümüş canım yanmaz ise,
budumdaki şu şalvarı
sakın parçalayayım deme!"
Er Koşoy Han kart baba
giderken istemişti
Er Manas'tan bu şalvarı.
Manas'ın efendiliğini bilirdi.
Deve gibi adımlarla
Coloy çıkmış geliyordu,
genç deve gibi sallanıp
Koşoy çıkmış geliyordu.
Dağ gibi iki kahraman
birbirine el vererek
güreş etmeye başladı,
derken güreş kızışınca
etlerini kopardılar,
genç boğa gibi çarpıştılar,
gece gündüz tam beş gün
birbiriyle güreştiler.
Bu yana çekildi olmadı.
Kaplan Koşoy bir baktı
boğadan talim almış kul!
Geri çekildi olmadı,
yaban domuzundan talim almış kul!
Şalvarından yakaladı,
şalvarını ikiye ayırdı,
namusunu halka göstererek
halk önünde rezil etti.
Bir gün işler nasıl gidiyor diyerek
kaplan doğan Er Manas
çıkıp oraya gelmişti.
Etrafa bakınca gördü
dağ gibi yüksek Er Coloy
Koşoy'u yere yatırmıştı.
Manas buna öfkelen-di.
On iki kayıştan örülmüş
öküz derisi kırbacını,
kendi yaptığı bu kırbacı

- кой сойбогон Сарттарды
кокуйлаткан булдурсун,
төбөдөгү жийнды
- 1220** төрт бөлүнткөн булдурсун
тартып ийдин, Эр Манас,
кабылан тууган Кошойду
катуу чап салгамбы?
Кабылан тууган Эр Кошой
- 1225** эт ачынып калгамбы?
Кабылан Кошой карасаң,
Манасты кылчайып карап алды дейт,
Манаска карап айттың дейт:
'Акай, тентек, не дейсин?
- 1230** Окой, тентек, не дейсин?
Энекем жаман киши экен,
тар бешикке салыптыр,
тал ортом кууш болуптур,
айкалыша бүтүптүр,
- 1235** аяктай болгон сары суу
астыма уюп калыптыр,
кабукка ырбап кетиптир.
Тоодай болгон Чоң Жолой
Калмакча кармап алыптыр,
- 1240** чыканактан салыптыр,
тал ортомдо чемирчек
кобугум карап кетиптир.
Ченеп уктап жүрүмүн.'
Картайса-да Кошойдон
- 1245** тамашасын көрүптүр!
Кабылан тууган Эр Кошой
Манаска бу кеп айтканда,
каптий кармап алды дейт,
кайра таштап кетт'эле,
- 1250** тон кураган эмедей,
таш кулаган эмедей
Жолойду жыгып кетт'эле.
Ас Бусурман кургурду-
мөрөй алып калд'ыла,
- 1255** 'Бу жийнга ким чыгат?
Кудай берсе ким жыгат?'
Картайган-да Кан Кошой
мөрөй алып калды дейт.
Мөрөй алып калган соң,
- 1260** он экиде Бок-мурундай төрөнүс
чакыруучу салды дейт,
алтымыш ала жоргону
матоога салды Бок-мурун.
'Карасы коюп төрөсү түссүн,
- 1265** сайышка киши түссүн!', деп.
Капыр-минен Бусурман
кайда мундай аш берчи?
Чакыруучу келгенде,
Кашкар, Жаркен сураган
- 1270** кыр мурундуу, кыза көс
- koy soyboğon Sarttardı
kokuylatkan buldursun,
töbödöğü ciyndi
tört bölüntkөн buldursun
tartıp iydiñ, Ёr Manas,
kabılan tuuğan Koşoydu
katuu çap salğambı?
Kabılan tuuğan Ёr Koşoy
ét açınıp kalğambı?
Kabılan Koşoy karasañ,
Manastı kılçayıp karap aldı déyt,
Manaska karap ayttıñ déyt:
'Akay, téntek, né déysin?
Okoy, téntek, né déysin?
Énekem caman kişi éken,
tar béşikke salıptır,
tal ortom kuuş boluptur,
aykalısha бүтүптүр,
ayaktay bolğon sarı suu
astıma uyup kalıptır,
kabukka ırbaп kétiptir.
Tooday bolğon Çoñ Coloy
Kalmakça karmap alıptır,
çıkanaktan salıptır,
tal ortomdo çémirçek
kobuğum karap kétiptir.
Çéneп uktap çürümün.'
Kartaysa-da Koşoydon
tamaşasın köriүptür!
Kabılan tuuğan Ёr Koşoy
Manaska bu kеп aytkanda,
kaptiy karmap aldı déyt,
kayra taştap kett'эле,
ton kurağan émedey,
taş kulağan émedey
Coloydu cığıp kett'эле.
As Busurman kurğurdu-
möröy alıp kald'ıla,
'Bu ciynğa kim cığat?
Kuday bérse kim жыгат?'
Kartayğan-da Kan Koşoy
möröy alıp kaldı déyt.
Möröy alıp kalğan soñ,
on ékide Bok-murunday törөнüs
çakıruuçı saldı déyt,
altımış ala corğonu
matooğa saldı Bok-murun.
'Karası koyup törösü tüссүн,
sayıška kişi түссүн!', деп.
Kapır-minen Busurman
kayda munday aş bérçi?
Çakıruuçı kélgenде,
Kaşkar, Çarkén surağan
kır murunduu, kıza көs
- Koyun kesmeyen Sartları
yıldırımıştı bu kırbaç,
tepedeki yığını da
dörde bölmüştü bu kırbaç.
Bir salladın Er Manas
kaplan doğan Er Koşoy'a
kırbacını vurmadın mı?
Kaplan doğan Er Koşoy'un
canı çok yanmadı mı?
Er Koşoy bakınca gördü,
karşısında Er Manas'ı
Manas'a bakıp dedi ki:
"Söyle, ateşli can, ne diyorsun,
konuş, ateşli can, ne diyorsun?
Anam fena bir kadınmış,
beni dar bir beşiğe koymuş,
içim sıkışmış,
biri birine karışmış,
çanak dolusu cerahat
altıma birikip toplanmış,
çürüyüp kokuşmuş.
Dağ gibi yüksek ulu Coloy
Kalmuk usulü beni yakalayıp,
dirseklerini bana kaktı,
içimdeki pislik
aşağıdan akıp gitti.
Uyuyup kalmışım."
Kart ise de bu Koşoy'un
şimdi temasasını görmüş!
Kaplan doğan Er Koşoy Han
Manas'a böyle deyince
yukarı doğru saldırdı,
düşmanı yere fırlattı,
elbise diken kocakarı gibi
kayadan yuvarlanan kocakarı gibi
Coloy'u yere devirdi.
Kahrolası aşağılık müslümanlar
güreşte ödülü tam alacak iken
güreşe artık kim çıkar?
Allah'ın izniyle kim onu yıkar?
İşte ihtiyar Er Koşoy
ödülü kazanıp almıştı.
Ödülü alınca o,
on ikisindeki genç Bok-murun
çağirtıcıları yola çıkardı,
altmış alaca yürük atı
güreşe ödül koydu.
"Halk kalsın beyler de buyursun,
mızrak güreşinde bulunsun!" dedi.
Kafir olsun müslüman olsun
nerede böyle şenlik olmuştur?
Çağirtıcılar gelince
Kaşgar ve Yarkent'i isteyen
basık burunlu, kısık gözlü

- Кытайлардын Коңур-бай канаттуу кара бедени бутка салып чыкты дейт. Карагай найза комдонуп,
1275 мустай темир кийнип, буттай темир курчанып, бутка салып чыккан соң, ас Бусурман кургурдан Коңур-байдын саарына чыдабай
- 1280** типти адам чыккан жок. Кытайлардын Коңур-бай алтымыш ала жоргону матоосын кыркып алды дейт. Алтымыш ала жоргону
1285 тийп алып жөнөлдү. Бөрү көштү, куу мурут кабылан тууган Эр Манас бура тарта бергенде, Коңур-байды чапты'ла.
1290 'Журтка бузук салды!' деп, алтымыш ала жоргону кайта айдат келд'эле. Бөрү көстүү, куу мурут кабылан тууган Эр Манас
1295 Бусурманга кыйгырды: 'Бу жМнга ким чыгат? Кудай берсе, ким жыгат?' [Оогандын каны Муз-бурчак] Ак-булчуңду минди дейт.
1300 Түп Коконго жиберген, тутам жерин нылдаткан, тутам жерин сырдаткан, көш көмөкөй сыр найза колтукка кысып алды дейт.
1305 Эңкейштен өткөрүп, көлөңкөгө жеткирип, Коңур-байдай кашкага жетип найза салды дейт. Бура тарта берген соң,
1310 Манас сая'лбай өтүп кетти дейт. Кытайлардын Коңур-бай канаттуу кара бедени санга басып алды дейт, колтукка кысып салды дейт,
1315 найза-минен Манасты колтукта коюп кетт'эле Батыр тууган Манастын-Эр Назар тийген кул экен-этинен найза тарыбай,
1320 эти оорып калган соң, Ак-булчуңдай күлүктү кайра тартып алган соң, Манастын ачуу жаман келген соң, качырып койо берген соң,
- Кытайлардын Коңур-бай канаттуу кара бедени бутка салып чыкты дейт. Карагай найза комдонуп, mustay témir кийнип, buttay témir курчанып, бутка салып чыккан соң, ас Busurman кургурдан Коңур-байдын saarina чыдабай типти адам чыккан çok. Кытайлардын Коңур-бай altmış ала corғону matоosin kırkып aldı déyt. Altmış ала corғону tiyp алып cönöldү. Bөрү köштү, kuu murut kabilan тууган Ёr Manas bura тарта бérгенде, Коңур-байды чапты'ла. 'Curtka buzuk салды!' деп, altmış ала corғону kayta айдат keld'эле. Bөрү köstүү, kuu murut kabilan тууган Ёr Manas Busurmanга кыйгырды: 'Bu cMnға ким чыгат? Kудай бérсе, ким жыгат?' [Oogandin kаны Muz-burçak] Ak-bulçuңду минди déyt. Tүп Kokonго cibergen, tutam cérin nылдаткан, тутам cérin сырдаткан, көш көмөкөй сыр найза koltukka kысып aldı déyt. Ёңкейштен ötkörүп, көлөңкөгө cétкирип, Коңур-байдай кашкага cétип найза салды déyt. Bura тарта бérген соң, Manas saya'lbай öтүп kétti déyt. Кытайлардын Коңур-бай канаттуу кара бедени санга басып aldı déyt, koltukka kысып салды déyt, найза-минен Manastы koltukта koyуп kétt'эле Batır тууган Manastын-Ёr Nazar tiyген кул éкен-étinen найза тарыбай, éti оорып калған соң, Ak-bulçuңдай күлүктү kayра tartып алған соң, Manastын ачуу caman kélген соң, качырып koyo бérген соң,
- Çinlilerin Konur-bay'ı kanatlı yağız atına binip hemen yola çықты. çam mızrağı sallayıп, buz gibi demir giyinip, ağır demiri kuşanıп, böyle yağıza binince kahrolası ашаğılık müslümanlardan Konur-bay'a çыкысacak tek bir adam çыкмады. Çinlilerin Konur-bay'ı altmış alaca yürüğü artık ödül almıştı. Bu altmış alaca atı алып beraber götүрдү. Kurt gözlü, kırca bıyıklı kaplan doğan Er Manas artık atını çevirdi, Konur-bay'a bir saldırdı. "Halkı bozguna uğrattı!" diyerek altmış alaca atı da aldı götүрүyor, şimdi. Kurt gözlü, kırca bıyıklı kaplan doğan Er Manas müslümanlara haykırdı: "Bu yığından kim çыкacak, Tanrı'ya güvenip kim yenecek?" Afganların hanı Muz-burçak Ak-bulçun'a bindi. Ta Hokand'a gönderdiği sapı güzel, yağlı boya, sapı güzel işlenilmiş çift püsküllü mızrağını koltuğuna sıkıştırdı. İki бүklüm eğilerek gölge tarafa dönerek Er Konur-bay üzerine koşup mızrağını saldı. Öbür tarafa dönünce Manas yanından geçmişti. Çinlilerin Konur-bay'ı kanatlı kыsраğı ile yandan geçerek saldırdı. Koltuğunda mızrak ile Manas'a bu mızrak ile koltuğuna kыstırıp saldırdı. Bahadır doğan Manas'ın, evliyanın koruduğu etine kargı işlemedi, eti böyle ağırır iken Ak-bulçun yürük atını çabuk geriye döndүрдү, Manas öyle bir kızdı ki onu hemen kaçыrıverdi.

- 1325 алдараган (?) көп Капыр арасын көстөй качкан соң, найза-минен Эр Манас колтукта келип койгон соң, Кытайлардын Коңур-бай
- 1330 ыргыта коюп салган соң, мактанып келди Эр Манас: 'Бу жийнга ким чыгат? Бу жийнга мен чыгам, Кудай берсе, мен жыгам!'
- 1335 Түркүгүн алтын ак чатыр эшигине түштү дейт, жанында жыбанак саптуу ак кестик жанынан сууруп алды дейт, жерде жаткан жыгашты
- 1340 жерден сууруп алды дейт, кыя жонун олтурду. Эмди он экиде Бок-мурун чакыруучу салды дейт: 'Найза бою ор касты,
- 1345 алтымыш жамбы көп төктү, төө байлап салды дейт, алда байлаган төөнү тиш-минен чечмек ким болор?' Капырдан чыккан Ороңгу
- 1350 тө чечмек болду дейт, көтү башын чапкылап Ороңгу басып келди дейт. Төө чечип атканда, Бусурмандын Койлуу-бай
- 1355 басып келди Манаска: 'Аты жакшы, ай жаркын, төрөм, Ороңгу барайн! Олжосуна орток болуп келейн!' Андан Манас айтат дейт:
- 1360 'Барсан, бара койгун!' деп. Койлуу-бай касып кетти дейт, эңкейип аткан Ороңгу көт жагынан келди дейт, тай букадай какт'эле,
- 1365 алтымыш жамбы чачылды! Өкөө бөлүп алган соң, асыл Манас мыны айтат, асыл жайдан акырат, Алмамбетти чакырат:
- 1370 'Асыл чором, ай жаркын, тооба, чором, күн жаркын, Ороңгу ургачы да болсо, кан эле Ороңгунун бир көөнүнө жетпесин!- Төрөлүк кылып салайн!
- 1375 Ат алып барып мингисчи! Тон алып барып кийгисчи! Абуйрын жаап келсеңчи!' Асыл чоро Алмамбет
- алдараган (?) көп Капыр арасын көстөй качкан соң, найза-минен Эр Манас колтукта келип койгон соң, Кытайлардын Коңур-бай ыргыта коюп салган соң, мактанып келди Эр Манас: 'Bu ciynga kim ciğat? Bu ciynga mén ciğam, Kuday bérse, mén ciğam!' Türkügün altın ak çatır éşigine tüştü déyt, canında cıbanak saptuu ak késtik canınan suurup aldı déyt, cérde catkan ciğastı cérden suurup aldı déyt, kıya conun olturdu. Émди on ékide Bok-murun çakıruuçı saldı déyt: 'Nayza boyu or kasti, altımış cambı köp töktü, töö baylap saldı déyt, alda baylağan töönü tiş-minen çéçmek kim bolor?' Kapırdan çıkkан Oroñgu tö çéçmek boldu déyt, kötü başın çapkılap Oroñgu basıp kéldi déyt. Töö çéçip atkanda, Busurmandın Koyluu-bay basıp kéldi Manaska: 'Atı cakşı, ay carkın, töröm, Oroñgu barayn! Olcosuna ortok bolup kéleyn!' Andan Manas aytat déyt: 'Barsan, bara koyğun!' dép. Koyluu-bay kasıp kétti déyt, éfikeyip atkan Oroñgu köt çağınan kéldi déyt, tay bukaday kakt'эле, altımış cambı çağıldı! Ökөө bölüp alğan soñ, asıl Manas mını aytat, asıl caydan akırat, Almambétti çakırat: 'Asıl çorom, ay carkın, tooba, çorom, күн carkın, Oroñgu urğaçı da bolso, кан эле Oroñgunun bir көөнүнө cétpesin!- Törölük kılıp salayn! At alıp barıp mingisçi! Ton alıp barıp kiygisçi! Abuyrın caap kélseñçi!' Asıl çoro Almambét
- Kafir yığını içinden çabucak arasından kaçtı o. Er Manas mızrağı koltuğunda saplamaya hazır iken Çinlilerin Konur-bay'ı arkasından fırladı. Övünüp geldi Er Manas: "Bu yığından çıkacak var mı? İşte karşı duruyorum, Allah'ın izniyle ben yeneceğim!" Altın direkli ak çadırın kapısında attan indi. Kemik saplı bıçağını yanından çekip çıkardı. Yerde yatan ağaççığı yerden sökerek aldı, bıçağıyla soydu, yonttu, o zaman Bok-murun yine çağirtıcılar gönderdi: "Mızrak boyu çukur kazdım, içine altmış cambı döktüm, bir de deve bağladım ben, bağladığım bu deveyi dişleriyle kim sökecek?" Kafirden çıkan Orongu bunu çözmeyi düşündü, kalçalarını sallayarak Orongu yürüdü geldi, deveyi çözmek istedi. Müslümanlardan Koyluu-bay yürüdü Manas'a geldi: "Adı güzel, gün ışığı, efendim, Orongu'ya gideyim ben, hediyesine ortak olup geleyim!" O zaman Manas dedi ki: "İstiyorsan haydi var git!" Koyluu-bay yürüyüp gitti. Yere eğilen Orongu'nun arka tarafına gitti, boğa tayı gibi kalktı, altmış cambı saçıldı! İkiye bölüp alınca asil Manas şöyle dedi, asil yerinden haykırdı Almambet'i çağırdı: "Ay gibi parlak, asil yiğidim, tövbe, gün gibi parlak mert yiğidim. Orongu bir kadın ise de o bir han, Orongu'nun gücüne gitmesin! Ben efendilik edeyim! Binsin diye at verelim! Giyinsin diye elbise verelim! Namus yerini kapasın!" Asil yiğit Almambet

- Сары-ала-минен желет дейт,
 1380 Ороңгуга келет дейт,
 келе жатып мыны айтат:
 'Пуу! Ороңгу, бетиң-ей!
 Ач-бууданны жетелеп,
 Жолой кирсин көгүңө!
- 1385 Кемирейип көрүнөт,
 керки сапты тыккамбы?
 Үңүрөйүп көрүнөт,
 үшкүнү сабын тыккамбы?
 Тышы кара көрүнөт,
- 1390 кара кө жагып койгомбу?
 Ичи кызыл көрүнөт,
 кызыл өпкө тыккамбы?
 Пуу! Ороңгу, бетиң-ей!
 Ач-бууданны жетелеп,
- 1395 Жолой кирсин көгүңө!
 Көтүңдүн ичи жылгадай,
 бөбөчөгүң туулгадай!
 Анда Алмамбет чоро
 таштап кетти сарпайды,
- 1400 көтү башын аштырып.
 Ороңгу алды мөрөйдү,
 алып барды жамбыны.
 Ар мөрөйү биткен соң,
 ашын тартып болгон соң,
- 1405 кең Букардан ат келет,
 чымын учкан ала-чалбырт жасминен,
 Илени бойлоп чыгыптыр,
 Сыр-теңистин аягын
 Жакшысы келди терилип,
- 1410 жаманы келди теригип.
 'Атты сүрөп алам!' деп,
 көтөрмөгө, сүрөңгө,
 тойлоп жүргөн эл кетти.
 Бусурмандын элдерден
- 1415 Алмамбет, Сыргак, эки уул,
 Манастын ал чоросу турбайбы?
 'Кокондон барып сүрөйн!' деп,
 Коконго көстөп чыктылар.
 Капырдан кеттиң, эки адам,
- 1420 Чоң Жолойдун эки уулу,
 Өкүм-болот, Төрө-бек,
 о-да кетти Коконго.
 Сыр-дайрага келгенде,
 Ач-буудан келет алдында,
- 1425 өркөчү бийк, мойн узун,
 жорго басык чоң кула,
 Эр Манастын Ак-кула
 кара тери катыптыр-
 'Сур-кула' болуп калыптыр!
- 1430 Арандай оосын ачыптыр,
 кандуу көбүк чачыптыр,
 Ак-кула келет тарыштап,
- Sarı-ala-minen célet déyt,
 Oroñguğa kélet déyt,
 kéle catıp mını aytat:
 'Puu! Oroñgu, betiñ-ey!
 Aç-buudannı cételep,
 Coloy kirsin kötünö!
 Kémireyip körünöt,
 kérki saptı tıkkambı?
 Üñüröyüp körünöt,
 üškünü sabın tıkkambı?
 Tışı kara körünöt,
 kara kö çağıp koyğombu?
 Içi kızıl körünöt,
 kızıl öpkö tıkkambı?
 Puu! Oroñgu, betiñ-ey!
 Aç-buudannı cételep,
 Coloy kirsin kötünö!
 Kötündün içi cılğaday,
 böböçögüñ tuulğaday!
 Anda Almambét çoro
 taştap ketti sarpaydı,
 kötü başın aştırıp.
 Oroñgu aldı möröydü,
 alıp bardı cambını.
 Ar möröyü bitken soñ,
 aşın tartıp bolğon soñ,
 keñ Bukardan at kélet,
 çımın uçkan ala-çalbırt casminen,
 İleni boylop çığıptır,
 Sır-teñistin ayağın
 Caqsısı kélđi tériлип,
 camanı kélđi tériгip.
 'Attı süröp alam!' деп,
 kötörmөгө, sürөngө,
 toylop cürgөн эл ketti.
 Busurmandın élderден
 Almambét, Sırgak, éki uul,
 Manastın al çorosu turbaybı?
 'Kokondon barıp süröyn!' деп,
 Kokonğo köstöp çıktıлар.
 Kapırdan kettiñ, éki adam,
 Çoñ Coloydun éki uulu,
 Öküm-bolot, Törö-bék,
 o-da ketti Kokonğo.
 Sır-dayrağa kélgenде,
 Aç-buudан kélet алдында,
 örkөçü biyk, moyn uzun,
 corğo basık çoñ kula,
 Er Manastın Ak-kula
 kara téri katıptır-
 'Sur-kula' bolup kalıptır!
 Aranday oosın açıptır,
 kanduu köbük çaçıptır,
 Ak-kula kélet tarıştap,
- Sarı-ala'yı sürdü,
 Orongu'nun yanına geldi,
 gelince de şöyle dedi:
 "Tüü senin suratına, Orongu!
 Aç-buudan'ı götürürken
 Coloy girsin götüne!
 Açılan bir yarık görünür,
 kazma sapı mı tıkanı?
 Açılan bir delik görünür,
 kürek sapı mı tıkanı?
 Dışı kara görünüyor,
 kara kömür mü yakıp koydun?
 İçi kızıl görünüyor,
 kızıl ciğer mi tıkadın?
 Tüü senin yüzüе Orongu!
 Aç-buudan'ı götürürken
 Coloy girsin götüne
 götünün içi dere gibi,
 miğfer kadar bızırın var!"
 Sonra Er Almambet çoro
 üzerine elbiseyi örttü,
 götünü başını açtırıp,
 Orongu ödülü aldı,
 alıp cambıları gitti.
 Bütün ödüller dağıtılıp bitince
 yemekler de yenilince.
 büyük Buhara'dan atlar geldi,
 İli boyunca gittiler,
 Sır denizi arkasından
 güzel atlar geldi hep birlik,
 kötü atlar geldi gücenik.
 Atı sürüp almak için
 sürüp götürmek için
 bütün misafirler çıktı,
 müslümanların yurdundan
 Almambet ile Sırgak, iki oğul,
 Manas'ın bu en iyi yiğitleri durur mu?
 Hokand'dan sürüp çıkarmak için
 Hokand'a doğru gittiler.
 Kafirden de iki adam gitti.
 Çünkü Coloy'un iki oğlu
 Öküm-bolot'la Törö-bek,
 onlar da Hokand'a gittiler.
 Siriderya'ya varınca
 en önce Aç-buudan koştu,
 sırtı yüksek, boynu uzun
 bu sert yürük, güzel kula
 Er Manas'ın Ak-kulası
 kara derisi katı oldu,
 pek çirkin olup kalmıştı.
 Ağzını da açar açmaz
 kanlı köpükler saçıldı.
 Ak-kula kızgın gelmişti.

- Таз-маймат келет Манастап!
Жар-мазарга келгенде,
1435 жарым чаңы бир көрөт
келе жатыр Ак-кула.
Кан Жолойдун Ач-буудан
астына келе жатыр.
Өрө кеткен ат экен,
1440 картайыңкы тартыптыр,
калжаңдап келе жатыр.
Ак-куланын жүгүргөнү билинбейт,
туягы жерге илинбейт!
Жар-мазарга келгенде,
1445 чоролору чогултуп,
асыл Манас мыны айтат:
'Барың бирдей көй-яшка,
барың бирдей сап-кашка,
Каңгайлап келет бир атың,
1450 Алтайлап келет бир атың,
Орустап келет бир атың,
Ойроттоп келет бир атың,
Кыргыстап келет бир атың,
Кырымдап келет бир атың-
1455 Алаштаган ураан жок,
Манастаган сүрөн жок!
Ак-кула саа кылбасам,
керилчек башың кеспесем,
кең соорыңды ойбосом,
1460 жол үстүнө сойбосом,
бөрү-минен кускунга
бөөдө тоюп кылбасам!'
Ат башындай жүрөгү
аттай түйлөп батпады,
1465 көкүрөккө жатпады.
Балык-Балакшан элине
чыгып келген Ажыбай-
жаткан койду тургуспас,
коңур жигит турбайбы?
1470 Журттан алкыш көп алган
бек-сат жигит турбайбы,
төрөлүгү ашынган?
Ат көбүктөп туруптур.
Ого койду Ажыбай:
1475 'Э алда, төрөм, ай жаркын,
э тооба, төрөм, күн жаркын,
Алмамбет чороңнун
кыйгыл-кычкыл ачуун!-
Куласы-минен үч чыкты!
1480 Ак-кула келе жаткан бээм?
Атыңнын башын бура тыр, төрөм!
Ажыбай айтты бу кепти.
Асыл тентек акырат:
Жоролордун ат атынан чакырат:
1485 'Э Мурат-алым, Мурат-бек, чором!
Мындай чапкан Куат-бек, чором!
- Taz-maymat kélet Manastap!
Car-mazarğa kélgende,
carım çañı bir köröt
kéle catır Ak-kula.
Kan Coloydun Aç-buudan
astına kéle catır.
Örö kétken at éken,
kartayıñkı tartıptır,
kalcañdap kéle catır.
Ak-kulanın cügürgönü bilinbeyt,
tuyağı céрге ilinbeyt!
Car-mazarğa kélgende,
çoroloru çoğultup,
asil Manas mını aytat:
'Barıñ birdey köy-yaška,
barıñ birdey sap-kaška,
Kañgaylap kélet bir atıñ,
Altaylap kélet bir atıñ,
Orustap kélet bir atıñ,
Oyrottop kélet bir atıñ,
Kırgıstap kélet bir atıñ,
Kırımnap kélet bir atıñ-
Alaštağan uraan cok,
Manastağan sürön cok!
Ak-kula saa kılbasam,
kérilçek başıñ késpedesem,
kén sooriñdi oybosom,
col üstünö soybosom,
börü-minen kuskunğa
böödö toyup kılbasam!'
At başıндай cürögü
attay tүйlöp batpadı,
kökürökkö catpadı.
Balık-Balakşan éline
çığıp kélgen Acıbay-
catkan koydu turğuspas,
koñur cigit turbaybı?
Curttan alkış көp alğan
bék-sat cigit turbaybı,
törölügü aşıñğan?
At көbüktöp turuptur.
Oğo koydu Acıbay:
'É alda, töröm, ay çarkın,
é tooba, töröm, күn çarkın,
Almambét çoroñnun
kıyğıl-kıçkıl açuun!-
Kulası-minen üç çıktı!
Ak-kula kéle catkan beem?
Atıñnın başın bura tır, töröm!
Acıbay ayttı bu képti.
Asıl téntek akırat:
Corolorдun at atınan çakırat:
'É Murat-alım, Murat-bék, çorom!
Mıндаy çapқан Kuat-bék, çorom!
- Taz-maymat Manas diye geldi!
Car-mazar'ını geçmiş de
yarı toza batmış da
geliyor idi Ak-kula.
Han Coloy'un Aç-buudan'ı
arkasından geliyordu.
İlerleyen bir attır bu,
kırgın saldırap geldi,
oynayıp sıçırıyordu.
Ak-kula'nın yürüdüğü görünmüyor,
ayakları yere değmiyor!
Car-mazar'a gelince
yiğitlerini toplayıp,
asil Manas şunu dedi:
"Hepiniz birbirinize denk erlersiniz,
kuvvette hep birsiniz siz,
Kangay türü bir at geliyor,
Altay türü bir at geliyor,
Rus türü bir at geliyor,
Oyrot türü bir at geliyor,
Kırgız türü bir at geliyor,
Kırım türü bir at geliyor,
Alaş nidasını haykıran yok,
Manas diye bağırان halkın yok!
Ak-kula sana göstermezsem,
dik başını ezmezsem,
kocaman sağrını deşmezsem,
yol üstünde seni kesmezsem,
kurtlar ile kuzgunlara
seni yiyecek etmezsem!"
At başı kadar yüreği,
bir at gibi şaha kalktı,
göğsünde rahat durmadı.
Balık-Balakşan iline
çıkıp gitmişti Acı-bay.
Yatan koyunu yerinden kaldırmayan,
munis bir yiğit değil mi o?
Yurttan çok alkış toplayan
asil yiğit değil mi o?
Efendiliği anlatmakla bitmez!
Atı köpükler saçıyor,
Acı-bay ona dedi ki:
"Ey Allahım, ay ışığı beyim,
tövbeler olsun, güneş ışığı beyim,
Almambet yiğidin,
öfkesi öyle coştı ki!
Kulası ile üç kere çıktı!
Ak-kula geliyor beyim,
atının başını çevir beyim!"
Acı-bay bunları demişti.
Dik kafalı asil de şöyle bağırdı,
yiğitleri adıyla çağırdı:
"Ey Murat-alım. Murat-bek, yiğitlerim,
hemen koşan Kuat-bek yiğidim,

- Эжемден тууган женим, чором,
Элим, Сейит, эки уул, чором!
Казактардын Каргандай, чором!
- 1490 Мырза, жаш уулум, чором!
Бөрүнүн уулу Бөрүчүм, чором!
Ак-кулам аксап кеткенде,
алтын така, жес мыкты,
бек такалап берүчүм
- 1495 Ак-балта уулу Болотум, чором!
Коңгуроолу-байдын
Кош-абыш, чором!
Төлгөчү кара Төлөгүм, чором!
Жорочу Кара-бадышам, чором!
Түндө түлкүнүн исин
жоголбас, чором,
- 1500 Түрсүн-тайлак, шуутум, чором!
Түтөп турган мылтыкка, чором,
түрс качырып урушкан, чором,
караңыда карсактын исин
жаңылбас
Кабылан-тайлак, ай жаркын, чором!
- 1505 Ай-минен күнүм э, чором,
ортосунан бүткөнүм, чором,
күн түбүндө тайганым, чором,
ортосунан бүткөнүм, чором,
курсакка бүссө бир бүткөн, чором,
- 1510 кундакка жасса бир жаткан, чором,
көскө сайган Көк Сыргак, чором!
"Капырдын каны болгунча", чором,
"Бусурман кулу
болом!" деп, чором,
ак теңки булун чачканым, чором,
- 1515 Алтайлаган Калмактан,
эр өлтүрүп качканым, чором,
Сар'ала минген Алмамбет, чором!
Ак-куланы токтоткун, чором!
Он эки кыстын колуна, чором,
- 1520 жумурулап чалдырган, чором,
жибектен кылган ноктом бар-
чечпей (?) туруп катыңар, чором!
Эмди кырк чоро үнүн укканда,
Ак-кулага камалап кетпеспи?
- 1525 Манастын үнүн уккан соң,
батыраша түшпөспү?
Өкүм-болот, Төрө-бек,
"Ач-буудан!" үнүн салыптыр,
катты сүрөп калыптыр-
- 1530 башын чайкап салыптыр.
Ак-куланы карасаң,
асыл тентек Эр Манас
Ак-куланы сүрөптүр,
Ач-буудан өткөрүп
- 1535 кайра тартып туруптур.
Орус-та болсо, кан эди,
- Écemden tuuǵan cenim, çorum,
Élim, Séyit, éki uul, çorum!
Kazaktardın Karganday, çorum!
Mırza, caş uulum, çorum!
Börünün uulu Börüçüm, çorum!
Ak-kulam aksap kétkende,
altın taka, cés mıktı,
bék takalap bérüçüm
- Ak-balta uulu Bolotum, çorum!
Koñguroolu-baydın
Koş-abış, çorum!
Tölgöçü kara Tölogüm, çorum!
Coroçu Kara-badışam, çorum!
Tündö tülkünün isin
çoǵolbas, çorum,
- Türsün-taylak, şuutum, çorum!
Tütöp turǵan mıltykka, çorum,
türs kaçırıp uruşkan, çorum,
karañıda karsaktın isin
cañılbas
Kabilan-taylak, ay carkın, çorum!
Ay-minen künüm é, çorum,
ortosunan бүtkönüm, çorum,
kün түbündö tayǵanım, çorum,
ortosunan бүtkönüm, çorum,
kursakka büssö bir бүtkön, çorum,
kundakka cassa bir catkan, çorum,
köskö sayǵan Kök Sırgak, çorum!
"Kapırdın kanı bolǵunça", çorum,
"Busurman kulu
bolom!" dép, çorum,
ak téñki bulun çaçkanım, çorum,
Altaylaǵan Kalmaktan,
ér öltürüp kaçkanım, çorum,
Sar'ala mingen Almambét, çorum!
Ak-kulanı toktotkun, çorum!
On éki kıstın koluna, çorum,
cumurulap çaldırǵan, çorum,
cibekten kılǵan noktom bar-
çéçpey (?) turup katiñar, çorum!
Émdi kırk çoro ünün ukkanda,
Ak-kulaǵa kamalap kétpespi?
Manastın ünün ukkan soñ,
batıraşa түşpöspü?
Öküm-bolot, Törö-bék,
"Aç-buudan!" ünün salıptır,
kattı süröp kalıptır-
başın çaykap salıptır.
Ak-kulanı karasañ,
asıl téntek Ér Manas
Ak-kulanı süröptür,
Aç-buudan ötkörüp
kayra tartıp turuptur.
Orus-ta bolso, kan édi,
- ecemden doǵan yeǵenim, yiǵidim,
Elim, Seyit, iki oǵul, yiǵitlerim,
Kazakların Karganday'ı, yiǵidim,
Mırza, genç oǵlum, yiǵidim,
Ak-kula atım aksayınca,
altınlı demir nal takan,
bakır çivi ile mıhlayan,
Börü'nün oǵlu Börüçü,
Ak-balta oǵlu Bolotum, yiǵidim,
Konguroolu-bay'ın oǵlu
Koş-abış, yiǵidim,
Ey, falcı kara Tölok, yiǵidim,
gerçeǵi bildiren Kara-badışa, yiǵidim,
gece tilki izini
kaybetmeyen yiǵidim,
Türsün-taylak Şuutum, yiǵidim,
doldurulmuş tüfek ile, yiǵidim,
cenkte düşmanı kaçırان yiǵidim,
karanlıkta bozkır tilkisinin
izini şaşmadan bulan
Kabilan-taylak, ay ışığı yiǵidim,
ay ile güneşin, yiǵidim,
ortasından doǵan, yiǵidim,
seher vakti bekçi köpeğim, yiǵidim,
ortasından doǵan, ey yiǵidim,
ana rahmine tek başına düşen yiǵidim,
kundakta tek başına yatan yiǵidim,
gözalıcı Kök Sırgak yiǵidim,
kafire han olmaktansa
müşlüman kulu olayım
diyen, yiǵidim,
bütün gümüşünü saçan yiǵidim,
Altayca konuşan Kalmukların
erlerini öldürüp bize kaçan, yiǵidim,
Sarı-ala'ya binen Almambet yiǵidim!
Ak-kula'yı hazırlayın, yiǵitlerim,
on iki kızın elleriyle, yiǵitlerim,
eǵirip ördüǵü, yiǵitlerim,
ipekli bir yular var, yiǵitlerim,
bunu ona bağlayın, yiǵitlerim!"
Kırk yiǵit bu sözü duyunca,
Ak-kula'nın çevresini sarmazlar mı?
Manas'ın sesini alınca
hep erce yola düştüler,
Öküm-bolot'la Törö-bek,
Aç-buudan'a bağırıldılar.
Onu ileri saldılar.
At öfke ile baş savurdu.
Ak-kula ata bakarsan
ateşli can bu asil Er Manas,
Ak-kula'yı sürmekte hep.
Aç-buudan'ı geçti derken
onu arkada bıraktı.
Rus da olsa han idi o,

- бир талай элдин баш эди.
'Ач-бууданды жолго жакшы
кылалык!
Жолго жакшы кылган соң,
1540 Ак-куланын көтүнөн
анан салып кетелик!
Көй-кашкасын чогултуп,
Чоң Жолой-кан айтты дейт.
Батыр Манас карасаң,
1545 тура калды Ач-буудан!
Жар Кудайга жалынып,
Жасаганга сийнып,
Ач-бууданды тартт'эле.
Жыгыларга жер таппай
1550 тоо кулаган эмедей
жерди каап жогулду!
'Өштүк-минен жыкты!' деп,
Өкүм-болот, Төрө-бек,
Манастын чоросун келип чапт'эле,
1555 кызык уруш болду дейт.
Эмди айды карасаң,
күнү-түнү он төрт күн
найза-минен сайышып,
жаркасы көккө чыгышып,
1560 балта-минен чабышып,
балдагынан айрышып,
кылыч-минен чабышып,
жаны колдо алышып...
кызык уруш болгон соң,
1565 Капырдын каны Чоң Жолой,
Каңкайдан кабар жеткен соң,
агар алтын, ак күмүш,
Жолой талап алган соң,
Алтайлаган көп Капыр
1570 намыс кылып кеткен соң,
он беш чоро баш болуп,
Алмамбет турдуң урушта,
желекти жерден түрүшүп,
түпөктү найза сүрүшүп,
1575 башы-көсүн баралап,
бүткөн боюн жаралап,
кой боорындай кара кан
койнуна жаман толушуп,
Капырдын иши оңошуп
1580 ак каңгы иер сырдыгаш
кашын жара чаптырып,
кан жөткүрдү Алмамбет...
Кытайлардын Коңур-бай
өштүү, көктүү кул экен.
1585 Сар'аланы жүргүспөй
Сар'ала минген Алмамбет
Айгыр-жалы бос төндү
Сар'аланы жүргүспөй,
жан башы толгон ок болду,

- bir talay éldin baş édi.
'Aç-buudandı colğo
caqşı kılalık!
Colğo caqşı kılğan soñ,
Ak-kulanın kötünön
anан salıp kételik!
Köy-kaşkasın çoğultup,
Çoñ Coloy-kan ayttı déyt.
Batır Manas karasañ,
tura kaldı Aç-buudan!
Car Kudayğa calınıp,
Casaganğa siynıp,
Aç-buudandı tartt'эле.
Cıǵılarğa cér tappay
too kulağan émedey
cérди каап çoǵuldu!
'Öştük-minen cıktı!' dép,
Öküm-bolot, Törö-bék,
Manastın çorosun kélip çapt'эле,
kızık uruş boldu déyt.
Émdi aydı karasañ,
künü-tünü on dört күн
nayza-minen sayışıp,
carkası kökkö çıǵışıp,
balta-minen çabışıp,
baldaǵınан ayırışıp,
kılıç-minen çabışıp,
canı koldo alışıp...
kızık uruş bolğon soñ,
Kapırdın kanı Çoñ Coloy,
Kañkaydan kabar cétken soñ,
ağar altın, ak күмүш,
Coloy talap alğan soñ,
Altaylağan көп Kapır
namıs kılıp kétken soñ,
on beş çoro baş болуп,
Almambét turduñ uruşta,
célekti cérден түрүшүп,
tüpektü nayza sürüşüp,
başı-kösün баралап,
bütkön boyun caralap,
koy boorındaй кара кан
koynuna caman toлушup,
Kapırdın işi oñoшup
ak kañgy иер sırdıǵaş
kaşın cara çaptırıp,
kan cötkürdü Almambét...
Kıtaylardın Koñur-bay
öştüü, köktüü kul éken.
Sar'alanı cürgüspөй
Sar'ala mingen Almambét
Aygır-calı bos töñdü
Sar'alanı cürgüspөй,
can başı tolğon ok болду,

- bir sürü insanın başı idi.
Aç-buudan'ı yola
çıkartalım!
Onu yola çıkartalım,
Ak-kula'nın arkasında
biz onu yola salalım!"
Erlerini toplayarak,
ulu Coloy Han böyle demişti.
Bahadır Manas bir baksana,
durakladı Aç-buudan!
Mevlam Hüda'ya yalvarıp
Yaratan'a sığınıp,
Aç-buudan'ı çektiler!
Yuvarlanacak yer bulamayan
dağdan yuvarlanan kocakarı gibi
yeri tutup yığıldı!
Fenalık yapıldı diye
Öküm-bolot, Törö-bek
Manas'ın yiğitlerine saldırdılar,
kızgın vuruşma başladı.
Artık ayın günlerini sayarsan
gece gündüz tam on dört gün
mızraklarla çarpıştılar,
parıltısı göklere vurdu hep.
Baltalarla vuruştular,
baltalarla koparıp,
kılıçlarla yardılar.
Oklarını ellerine alıp
kızgın vuruşmalar oldu.
Kafir hanı Çon Coloy'a
Kankay'dan haber gelince
sarı altın, beyaz gümüşü
Coloy gelip yağma etti.
Altayca bağırان kafirler
bir çok fenalık edince
on beş yiğidin başına geçip
Almambet cenge karıştı,
tuğу yerden kaldırdı o,
püsküllü mızrağını kaldırdı,
baş göz yara bere,
bütün gövde yaralanmış,
koyun ciğeri gibi кара кан
göğsünü doldurmuştu hep.
Kafirin işi iyi gitti,
maden çivili alaca eyerin
kayışı iki parça oldu,
kızıl kan kustu Almambet...
Çinlilerin Konur-bay'ı
pek kinci bir çapkın idi.
Sarı-ala'yı oradan yürütmedi,
Sarı-ala'ya binen Almambet
Aygır-calı'nın boz tepesine
Sarı-ala'yı yürütmedi,
kalçası hep oklar doldu,

1590 кабылан төрө жок болду!

Эки жагын маранып,
Алмамбет төгөрөктө каранып-
Ошу тентек кел'атат!
Өзүнөн өзү оңурайт,

1595 Ак-куланы ары-бери жетелеп!

Сары өзөк чалып кетпесин!
Туягына кан түшүп,
бар таман болуп калбасын!
Алмамбет туруп мыны айтат:

1600 'Көй-гашканын көбү келет,

көбү жок, төрөм,
Сап-кашканын жарым келет,
жарымы жок, төрөм,
жылкылуу жерге туякчы, төрөм,
элдүү жерде көгөн жат, төрөм,
кыстуу жерде ойношчу, төрөм,
1605 ак каңгы иер сырдыгаш, төрөм,
кашын жара чаптырып, төрөм,
кан жөткүрдү Алмамбет, төрөм!
Алты араан Капырдан, төрөм,
арасына таштадың, төрөм.

1610 Кандай шумдук

баштадың, төрөм?"
Анда айттың Эр Манас:
'Андай болсо, ай жаркын, чором,
өзү жакшы, күн жаркын, чором,
Конгуроолу-байдын

1615 кош ат-минен үйгө бар, чором!
Сары-өзөн Чүйдү

кыдырып, чором,
бир Чөнөрдү аша көр, чором,
кең Таластын боюнда, чором,
Алты-байдын аралда, чором,

1620 атакем Жакып-байдын

эли болучу, чором,
төкөр уста болучу,
бердим эле беш ай жүсү болголу,
Ак-албарс сынып калгалы.
Кылдыб'экен кылышты,

1625 соктуб'экен соотты?

Кылбаса эмди кылышты,
сокпосо эмди соотты,
төкөр устаны бир өлтүрүп салыңар!
Жатык тилдүү Ажыбай, чором,

1630 мындан ары сен барсаң, чором,

наргы атасы Камбар-кан,
өзү атасы Айдар-кан,
Айдар уулу Көкчөгө
Көк-ала атын берсин де!

1635 Көк-ала атын бербесе,

Көк-аласы көскө жеткинче,
Көкчөдөн башка жоом жок!

kabilan törö cok boldu!

Éki çağın maranıp,
Almambét tögöröktö karanıp-
Oşu téntek kél'atát!
Özünön özü oñurayt,
Ak-kulanı arı-béri cételep!
Sarı özök çalıp kétpesin!
Tuyağına kan түшүп,
bar taman bolup kalbасын!
Almambét turup mını aytat:
'Köy-ğaşkanın köbü kélet,
köbü cok, töröm,
Sap-kaşkanın carım kélet,
carımı cok, töröm,
cılkıлуу жерге туякчы, töröm,
éldüü céрге көгөн cat, töröm,
kıstuu céрге ойношчу, töröm,
ak kaңгы ier sırdığaş, töröm,
kaşın cara çaptırıp, töröm,
kan cökürdü Almambét, töröm!
Altı araan Kapırdan, töröm,
arasına taştadıñ, töröm.

Kanday şumduk
baştađıñ, töröm?"

Anda ayttıñ Ér Manas:
'Anday bolso, ay carkın, çorom,
özü cakşı, күн carkın, çorom,
Koңguroolu-baydın

1615 Koş-at-minen üygö bar, çorom!
Sarı-özön Çüydü

kıdırıp, çorom,
bir Çönördü aша көр, çorom,
keñ Talastın boyunda, çorom,
Altı-baydın aralda, çorom,
atakem Cakıp-baydın

1620 éli boluçu, çorom,
tökör usta boluçu,

bérdim éle beş ay cüsü bolğolu,
Ak-albars sınıp kalğalı.
Kıldıb'экен kılıştı,

1625 soktub'экен soottı?
Kılбаса émdi kılıştı,

sokпосо émdi soottı,
tökör uстаны bir öлтүрүп салıңар!
Catık tildüü Acıbay, çorom,
mıндан arı sén barsañ, çorom,

1630 narğı atası Kambar-kan,
özü atası Aydar-kan,
Aydar uulu Kөkçөгө
Kөk-ala atın bérsin dé!

1635 Kөk-ala atın bérbese,
Kөk-аласы көскө cétкинче,
Kөkçөдөн başка coom cok!

kaplan efendi yok oldu!

İki yana çılgınca bakarak
Almambet etrafı taradı:
Ay bak, ateşli can geliyor!
kendi kendine konuşup
Ak-kula'yı sağa, sola çekiyor!
Cerahat toplamasın,
tırnaklarına kan oturmasın,
büsbütün hasta olmasın!
Almambet dedi ki:
"Erlerin kimi geldi, kimi
gelmedi, efendim,
güçlülerin bir kısmı geldi,
yarısı yok, efendim,
at olan yerde nal izi olur, efendim,
halk olan yerde hırsız bulunur, efendim,
kız olan yerde aşık bulunur, efendim,
maden çivili, alaca eyerin, efendim,
bak kayışı yarıldı, efendim,
kan kustu Almambet, efendim,
altı kafır sürüsüne, efendim,
beni saldın, efendim,
nasıl böyle fena bir iş
ettin, efendim!"

O zaman Er Manas dedi ki:
"Ya öyle mi, ay ışığı yığidim,
özü güzel gün ışığı yığidim,
Konguroolu-bay'ın oğlu,
Koş-abam, yığidim,
iki atla evine gidiyor, yığidim,
sarı yataklı Çu boyunca
atını sür, yığidim,
Çönör dağına aşiver, yığidim,
geniş Talas boyunda, yığidim,
Altı-bay'ın kabilesinde, yığidim,
babam Cakıp'ın
yurunda, yığidim,

bir Tökör usta var,
işte beş ay evvel ona,
kırılan şu kılıcı vermiştim,
kılıcımı tamir etti,
zırhımı da o yapmıştı.
Kılıcı yine yapmaz ise,
zırhı şimdi yapmaz ise,
Tökör usta'yı öldürün!
Tatlı dilli Acı-bay, yığidim,
benden önce sen git, yığidim,
arka atası Kambar Han,
kendi babası Aydar Han,
Aydar'ın oğlu Kөkçө'ye
Kөk-ala atını versin, de!
Kөk-ala atını vermezse
Kөk-ala'yı görmezsen,
Kөkçө'den başka düşmanım yok!

- Кең Алжан ичинде,
өст'ай экен Жамгырчы,
1640 Жамгырчыга жетип айт,
алтын көстүү Мердийен,
Мердийенди берсин де!
Мердийенди бербесе,
Жамгырчыдан башка жоом жок!
- 1645 Сүт-болотту берсин де!
Кар'уста кылып бек соккон,
Сүт-болот өзү жакш'эле.
Андан ары сен барсаң,
эл четинде Кошой бар,
- 1650 журт карысы киш'эле,
андан бата алып кайт!
Андан ары сен барсаң,
Абылай, Жаңгыр, Кан-кожон
андан бата алып кайт!
- 1655 Ажыбай жүрүп кетти дейт,
Коңгуроолу уулу Кош-абыш
кош ат-минен чапты дейт,
сары-өзөн Чүйдү кыдырып,
бир Чөңөрдү ашты дейт,
- 1660 кең Таластын боюнда,
кең Кол-ата оюнда,
Жакып-бай эли бар экен,
Алты-байдын араанда.
Төкөр уста барды дейт,
- 1665 айткан экен устага.
Төкөр уста мыны айтат:
'Кылдым эле кылышты, чоро,
соктум эле соотты, чоро!
Мен тентекке барайн, чоро,
- 1670 Манаска жооп айтайн, чоро!
Кылыштын жайын айткан соң, чоро,
кара бээ минип кайтайн, чоро,
Каныкейге айтайн, чоро!
Төкөр уста мыны айтып,
- 1675 атка минип бастырды,
Манасты көстөй бастырды.
Манаска жете келген соң,
Манаска салам берген соң,
Манас айтты устага:
- 1680 'Кылдыңб'эле кылышты, даркан?
соктуңб'эле соотты, даркан?
Төкөр уста жооп айтты:
'Кылдым эле кылышты, тентек,
соктум эле соотты, тентек!
- 1685 Кылыштын жайын айтайн, тентек!
Кылууна чыдабай, тентек,
жаман жаным кыйналды, тентек;
өгөсүнө чыдабай, тентек,
элү өгөм жоюлду, тентек;
- 1690 согууна чыдабай, тентек,
сом балкалар жоюлду, тентек;
- Kéñ Alcan içinde,
öst'ay éken Camgırçı,
Camgırçığa cétip ayt,
altın köstüü Mérdiyén,
Mérdiyéndi bérsin dé!
Mérdiyéndi bérbese,
Camgırçıdan başka coom cok!
Süt-bolottu bérsin dé!
Kar'usta kılıp bék sokkon,
Süt-bolot özü cakş'эле.
Andan arı sén barsañ,
él çétinde Koşoy bar,
curt karısı kiş'эле,
andan bata alıp kayt!
Andan arı sén barsañ,
Abılay, Cañgır, Kan-kocoñ
andan bata alıp kayt!
Acıbay cürüp kétti déyt,
Koñguroolu uulu Koş-abış
koş at-minen çaptı déyt,
sarı-özön Çüydü kıdırıp,
bir Çöñördü aştı déyt,
kéñ Talastın boyunda,
kéñ Kol-ata oyunda,
Cakıp-bay éli bar éken,
Altı-baydın араанда.
Tökör usta bardı déyt,
aytkan éken ustağa.
Tökör usta mıny aytat:
'Kıldım эле kılıştı, çoro,
soktum эле soottı, çoro!
Mén téntekke barayn, çoro,
Manaska coop aytayn, çoro!
Kılıştın cayın aytkan soñ, çoro,
kara bee minip kaytayn, çoro,
Kanıkéyge aytayn, çoro!
Tökör usta mıny aytıp,
atka minip bastırdı,
Manastı köstöy bastırdı.
Manaska céte kélgen soñ,
Manaska salam bérgen soñ,
Manas ayttı ustağa:
'Kıldıñb'эле kılıştı, darkan?
soktuñb'эле soottı, darkan?
Tökör usta coop ayttı:
'Kıldım эле kılıştı, téntek,
soktum эле soottı, téntek!
Kılıştın cayın aytayn, téntek!
Kılıuuna çıdabay, téntek,
caman canım kıynaldı, téntek;
ögösünö çıdabay, téntek,
élü ögöm coyuldu, téntek;
soğuuna çıdabay, téntek,
som balkalar coyuldu, téntek;
- Geniş Alcan memleketinde
Er Camgırçı yaşamakta
Camgırçı'ya git de ki:
onda altın gözlü Merdiyén var
Merdiyén'i versin, de
Merdiyén'i vermezse,
Camgırçı'dan başka düşmanım yok!
Süt çeliği de versin de!
Onu kar üstüne işledi,
bu süt çelik pek güzeldir.
Oradan öteye gidersen,
bu yurttan Er Koşoy yaşar,
halkın en yaşlısıdır o,
git onun duasını al!
Oradan ileri varırsan,
Abılay, Cangır, Kan-koco'dan
sen dua al gel!"
Acı-bay yürüyüp gitti,
Konguroolu oğlu Koş-abış
iki atla koştı gitti,
sarı yataklı Çu boyunca gitti,
Çönör dağını da aştı,
geniş Talas'ın boyunda,
geniş Kol-ata vadisinde,
Cakıp-bay'ın halkı yaşar,
Altı-bay aşiretinde.
Oradaki Tökör Usta'ya var,
ona hanın sözünü de.
O zaman Tökör usta dedi ki:
"Ben kılıcı yaptım, ey yiğit,
ben zırhı da yaptım, ey yiğit,
ben şu ateşli cana gideyim, ey yiğit,
Manas'a cevap vereyim, ey yiğit!
Kılıcı methedeyim, ey yiğit,
kara kısırağa binip döneyim, ey yiğit,
Kanıkey'e haber vereyim, ey yiğit."
Tökör usta böyle deyip
ata bindi
Manas'a yollandı.
Manas'ın yanına varınca,
Manas'a selam verdi.
Manas, ustaya dedi ki:
"Kılıcı yaptın mı, sanatkar?
Zırhı da yaptın mı, sanatkar?"
Tökör usta cevap verdi:
"Kılıcı yaptım, ateşli can,
zırhı da yaptım, ateşli can!
Kılıcı methedeyim, ateşli can!
Bu işe dayanamayıp, ateşli can,
canım çok yandı, ateşli can,
eğeye dayanamadı, ateşli can,
elli eğim köreldi, ateşli can,
döğmeye dayanamadı, ateşli can,
som baltalarım kırıldı, ateşli can,

- басууна чидабай, тентек,
балдарым бары жадады, тентек!
"Мизи сары болсун!" деп,
1695 мизин ууга сугардым, тентек!
Өзүңдү карап шилтебе, тентек:
катуу урушка салыңар, тентек!
Кайта жүрдү Эр Манас,
кырк чорого келди дейт.
- 1700 Кабылан тууган Эр Манас
кырк чорого айтты дейт:
'Сайындык-саргыл минели, чором!
эриксе-кулан аталы, чором,
эрикпесе-мөйрөгө аталы, чором!
- 1705 Үч-кароолга баралы, чором,
Айдар-кан уулу
Көкчөдөн, чором,
Көк-ал'ат сурап берген
жок, чором,
малга кароо "Шык тыр!" кул, чором,
Көкчөдөн башка жоом
жок, чором!
- 1710 Эртең-минен туруңар, чором!
Сар'алага мине көр, чором!
Үч-кароол өтүп бар, чором!
Калдырагын салыңан, чором,
Калдай малын көрүп кел, чором!
- 1715 Салбырагын салыңан, чором,
Жайзаң малын көрүп кел, чором!
Жаңыс аттын жолунда, чором,
Жа-Меркенин жегинде, чором,
Кызыл-көкөн жайы бар, чором,
- 1720 Капырдын каны Чоң Жолой
жылкысын оттор жатат дейт,
жылкыны чалып алыңар!
Жылкы оттор ол болсо,
жылкы басып алалы!
- 1725 Көрүнбөй күрмөн кийели!
Топу тоноп алалы!
Таң түңкүйүп аткан соң,
тараза жылдыс баткан соң,
жылдыска оңдоп чыккан соң,
- 1730 Сар'аланы минди дейт,
Сар'ала минип Алмамбет,
чалгынга жүрүп келди дейт,
жаңгыс аттын жолунда,
Жа-Меркенин жегинде
- 1735 Капырдын каны Чоң Жолой
жылкысы оттоп келиптир,
төгөрөктө кастырып
жер арытып бастырып,
жер арытып алган соң,
- 1740 кайта салды төрөгө,
төрөгө келип айтты дейт:
'Жангыс аттын жолунда,
- basuuna çidabay, téntek,
balдарым барı cadadı, téntek!
"Mizi sarı bolsun!" деп,
mizin uuğa suğardım, téntek!
Özüñdü karap şiltebe, téntek:
katuu uruşka salıñar, téntek!
Kayta cürdü Ér Manas,
kırk çoroğo keldi déyt.
Kabılan tuuğan Ér Manas
kırk çoroğo ayttı déyt:
'Sayındık-sarğıl mineli, çorom!
érikse-kulan atalı, çorom,
érikpese-möyrögö atalı, çorom!
Üç-karoolğa baralı, çorom,
Aydar-kan uulu
Kökçödön, çorom,
Kök-al'at surap bergeñ
cok, çorom,
malğa karoo "Şık tır!" kul, çorom,
Kökçödön başka coom
cok, çorom!
- Érteñ-minen turuñar, çorom!
Sar'alağa mine kör, çorom!
Üç-karool ötüp bar, çorom!
Kaldırağın salıñan, çorom,
Kalday malın körüp kél, çorom!
Salbırağın salıñan, çorom,
Cayzañ malın körüp kél, çorom!
Cañıs attın colunda, çorom,
Ca-Mérkéñin ceginde, çorom,
Kızıl-kökön cayı bar, çorom,
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
cılıkısın ottor catat déyt,
cılıkını çalıp alıñar!
Cılıkı ottor ol bolso,
cılıkı basıp alalı!
Körünböy kürmön kiyeli!
Topu tonop alalı!
Tañ tünküyüp atkan soñ,
taraza cıldıs batkan soñ,
cıldıska oñdop çıkkан soñ,
Sar'alalı mindi déyt,
Sar'ala minip Almambét,
çalğınğa cürüp keldi déyt,
cañgıs attın colunda,
Ca-Mérkéñin ceginde
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
cılıkısı ottop kéliptir,
tögöröktö kастırıp
cér arıtıp bastırıp,
cér arıtıp alğan soñ,
kayta saldı törögö,
törögö kélip ayttı déyt:
'Cangıs attın colunda,
- basmağa dayanamadı, ateşli can,
körüğüm patladı, ateşli can,
kılıcın ağı sarı olsun diye,
keskin yerine ağı sürdüm, ateşli can,
kendine doğru sallama, ateşli can,
sert doğuşte kullan, ateşli can!"
O zaman Er Manas evine koştı,
kırk yiğidine kavuştu.
Kaplan doğan Er Manas,
kırk yiğidine dedi ki:
"Çabuk olun atlara binelim, yiğitlerim,
isterseniz kulan vuralım, yiğitlerim,
istemezseniz hedefe atalım, yiğitlerim!
Üç-karool'a varalım, yiğitlerim,
Aydar Han'ın oğlu
Kökçö'den, yiğitlerim,
Kök-ala atı istedik, veren
yok, yiğitlerim,
davar çobanı o köleden, yiğitlerim,
Kökçö'den başka düşmanım
yok, yiğitlerim!
Sabahleyin erken kalkın, yiğitlerim!
Sen Sarı-ala'ya bin, yiğidim!
Üç-karool'a kadar git, yiğidim!
Ok çantasını sallandıran, yiğidim,
Kalday'ın malını gör de gel, yiğidim!
Ok çantasını sallandıran yiğidim,
Cayzan'ın malını gör de gel yiğidim!
Yalnız atının yolunda, yiğidim,
Ca-Merke'nin yanında, yiğidim,
Kızıl-kökön denen yer var, yiğidim,
kafirin hanı Çon Coloy
orada at sürülerini otlatır,
atları çalıp getirin!
Atları otlar görürseniz,
sürüyü yakalayıp alın!
Kimseye görünmeden kaputları giyin!
Yağma edip gelin!
Tan yeri ağarıp,
Terazi yıldızı batarken,
güneş parlayıp çıkarken,
Sarı-ala'ya bindi.
Almambet Sarı-ala'ya binip
keşif yapmaya çıktı.
Daracak bir at yolunda,
Ca-Merke'nin tam kenarında
kafirin hanı Çon Coloy'un
at sürüleri otliyordu.
Dört yanına dönüp bakındı,
her tarafı araştırdı.
Her tarafı arayınca
sonra efendisine dönerek
efendisine şöyle dedi:
"Daracak bir at yolunda,

- Жа-Меркенин жегинде,
жылкысы оттоп келиптир, төрөм.
- 1745 Ошу бүгүн аттанып, төрөм,
урунгалы тоо болду, төрөм,
Жолой-минен жоо болдук, төрөм!
Түпөктү жерден түрөлү, төрөм!
Жылкыны каттуу тийели, төрөм!
- 1750 Калдырагын салынган, төрөм,
Калдайды сайып алалы, төрөм!
Манаска жооп берди дейт.
АА батыр Манас айтты дейт:
'Аты жакшы, ай жаркын, чором,
- 1755 атка чуак күн тууар, чором,
эр эмди жортор күн тууар, чором!
Устага жооп берели, чором!
Эмди кайссаң, уст'еке даркан,
кырк кулунду бээ алгын!-
- 1760 Кылычыңнын кыноо дейт.
Каныкейге айта бар:
ак күрөкө, торгой көс,
жакасы алтын, жеңи жес,
каранын огу какпаган,
- 1765 бараңдын огу батпаган,
келтенин огу келбеген,
"Ак-олпок" деген тонум бар!-
Каныкейге айта бар!
Бирди алып жапсын де!
- 1770 Эсен барып соо кайссам,
саламат барып сак кайссам,
Жолойдун улуу кысы Улуу-бике
өзүңө токол кылармын,
кичи кысы Кишмишти
- 1775 уулуна алып берермин!
Эмди кайткын, уст'еке!
Уста жүрүп кетти дейт.
Эмди жылкы тиймек болду дейт.
Аңгычал касы Ак-сайкал
- 1780 Жолойдун сайбы турбайбы?
Убаалы керим (?) киши экен,
түндө түштү көрүптүр.
Эртең-минен турду дейт,
басып келди Жолойго,
- 1785 Жолойго келип айтты дейт:
'Тоба, Жолой, чоң Каным,
түндө жатып түш көрдүм,
түндөгү түшүм опкон түш,
сыра жүрөгүмнүн башы
- 1790 аттай туйлап копкон түш!
Карачаны жаман деп,
ат түбүртүн көп уктум,
жоо кордугун көп тарттым!-
Асылыңды көрбөдүм,
- 1795 азабыңды көп тарттым,
батыр Жолой, чоң Каным!
- Ca-Mérkénin ceginde,
cılıksı ottop kéliptir, töröm.
Oşu bugün attanıp, töröm,
urunğalı too boldu, töröm,
Coloy-minen coo bolduk, töröm!
Tüpöktü cêrden türölü, töröm!
Cılıkını kattuu tiyeli, töröm!
Kaldırağın salınğan, töröm,
Kaldaydı sayıp alalı, töröm!
Manaska coop bérdi déyt.
AA batır Manas ayttı déyt:
'Atı cakşı, ay carkın, çorom,
atka çuak kün tuuar, çorom,
ér émdi cortor kün tuuar, çorom!
Ustağa coop béreli, çorom!
Émdi kayssañ, ust'eke darkan,
kırk kulundu bee alğın!-
Kılıcıñnın kınoo déyt.
Kanıkéyge ayta bar:
ak kürökö, torğoy kös,
cakası altın, cêni cés,
karanın oğu kakpağan,
barañdın oğu batpağan,
kêltenin oğu kêlbegen,
"Ak-olpok" dégen tonum bar!-
Kanıkéyge ayta bar!
Birdi alıp capsın dé!
Ésen barıp soo kayssam,
salamat barıp sak kayssam,
Coloydun uluu kısı Uлуу-bike
özünö tokol kılarmın,
kiçi kısı Kişmişti
uuluña alıp bérermin!
Émdi kaytkın, ust'eke!
Usta cürüp ketti déyt.
Émdi cılıkı tiymék boldu déyt.
Añğıçal kası Ak-saykal
Coloydun sayıbı turbayıbı?
Ubaalı kırım (?) kişi éken,
tündö tüştü körüptür.
Érteñ-minen turdu déyt,
basıp keldi Coloyğo,
Coloyğo kélip ayttı déyt:
'Toba, Coloy, çoñ Kanım,
tündö catıp tüş kördüm,
tündөгү түшüm opkon түş,
sıra cürөгүmnün başı
attay tuylap kopkon түş!
Karaçanı caman dep,
at түbürtün köp uktum,
coo korduğın köp tartım!-
Asılıñdı körbödüм,
azabıñdı köp tartım,
batır Coloy, çoñ Kanım!
- Ca-Merke'nin tam kenarında
atlarımı otlatıyor, efendim!
bu gün atlara binelim, efendim,
etrafı hep dağlık, efendim,
Coloy'la düşman olduk, efendim,
tuğumuzu kaldırıp biz, efendim!
Atlara hücum edelim, efendim!
Ok çantasını sallandırın, efendim,
Kalday'ı sarıp alalım, efendim!"
Manas'a böyle cevap verdi.
Er Manas ona dedi ki:
"Adı güzel ay ışığı, yiğidim,
atlar için gün pek sıcak, yiğidim,
erlere de güç olacak, yiğidim,
Usta'ya cevap verelim, yiğidim!
Şimdi evine dönerken, üstat sanatkar,
kırk kısrağ al da git,
bu, yaptığın kılıç içindir.
Kanıkey'e söyle, de ki:
Güzel bir zincir zırh vardır,
yakası altın, yeni bakır,
ona hiç bir ok işlemez,
hiç bir tüfek kurşunu geçmez,
hiç bir kurşun işlemez,
Ak-olpok diye bir zırhım var,
Kanıkey'e söyle bunu!
Hepsini güzelce saklasın, de!
Sağ kalır eve varırsam,
selamete eve dönersem,
Coloy'un büyük kızı Uлуу-bike'yi
sana kuma kılarım,
küçük kızı Kişmiş'i de
oğluna vezce getiririm!
Haydi artık dön evine!"
Usta oradan çıkıp gitti.
Bunlar atlara saldırdı.
Añğıçal kızı Ak-saykal
Coloy'un karısı değil mi?
Pek kerim bir insan idi,
gece bir rüya görmüştü.
Erkenden ayağa kalktı,
çıkıp Coloy'a geldi o,
Coloy'a gelince dedi ki:
"Tövbe, Coloy, büyük hanım,
dün gece bir rüya gördüm,
bu pek müthiş bir rüyaydı,
yüreğimi ürküten
bir rüyaydı bu.
Karaça'yı kötü niyetli görüp
hep at sesi işittim.
Düşman zulmünü çok gördüm!
Kudretini görmedim ben,
gazabını çok tattım ben,
bahadır Coloy, büyük han!

- Түндө түшүм бузулат:
чыканактай Эр Манас
жылкыга тийп калыптыр,
1800 жылдыска оңдоп салыптыр.
Күнгө орой тийптир,
күрмө тоноп кийптир,
топу тоноп салыптыр!-
Бу немени болуптур?
- 1805** Бу куруган Сайкалың
Жолойго келип айтг'эле.
Капырдын каны Чоң Жолой
айткан кепти илбейт:
'Менин жылкым ким алат?
- 1810** Бу чыканактай уру кул
айгыр үрү байталды
ала качып кеткендир.
Бакты-куурай басармын;
мен ошуңду жетпесем,
- 1815** Челекти ченеп жетермин;
мен ошуңду жетпесем,
Чекиргенин чаарташ,
мен ошоңду жетермин;
мен ошоңду жетпесем,
- 1820** Бой-барактын кара таш
мен ошоңду басармын;
мен ошоңду баспасам,
Көк-ойроктун сары сас,
мен ошоңду басармын;
- 1825** мен ошоңду баспасам,
Копуну туура басамын,
Ыргайтыны ашармын,
сары өзөн Чүйдүн башында,
Буураланын кашында
- 1830** мен ошоңду басармын;
мен ошоңду баспасам,
Ач-маралдын алкымдан
ат куйругун шүйөмүн
Чаткалдагы Манаска
- 1835** чабуулду койормун!
Айттырып калың бердирген
кан баласы Каныкей
аш билектен алармын,
ат соңунан салармын,
- 1840** кара бет, Ак-сайкал,
саа күңнү кылармын!
Карачаны жаман деп,
карадан тууган Кан Жолой,
мени тууган жакшы деп,
- 1845** качып келип сен тийсең,
мениң жылкым ким алат?
Тоолуу жерде бадам жок,
жылкымны алар адам жок:
кара жерде кеме жок,
- 1850** Капыр-минен Бусурман
- Tündö tüşüm buzulat:
çıkanaktay Ér Manas
cılıkğa tiyp kalıptır,
cıldıska oñdop salıptır.
Küngö oroy tiyptir,
kürmö tonop kiyptir,
topu tonop salıptır!-
Bu némeni boluptur?'
- Bu kuruğan Saykalıñ
Coloygo kélip aytg'эле.
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
aytкан képti ilbeyt:
'Ménin cılıkım kim alat?'
- Bu çıkanaktay uru kul
aygır ürü baytaldı
ala kaçıp kétkendir.
Baktı-kuuray basarımın;
mén oşuñdu cétpesem,
Çélékti cénep cétermin;
mén oşuñdu cétpesem,
Çékirténin çaartaş,
mén oşoñdu cétermin;
mén oşoñdu cétpesem,
Boy-baraktın kara taş
mén oşoñdu basarımın;
mén oşoñdu baspasam,
Kök-oyroktun sarı sas,
mén oşoñdu basarımın;
mén oşoñdu baspasam,
Kopunu tuura basamın,
Irgaytıny aşarımın,
sarı özön Çüydün başında,
Buuralanın kaşında
mén oşoñdu basarımın;
mén oşoñdu baspasam,
Aç-maraldın alkımdan
at kuyruğın şüyömün
Çatkaldagı Manaska
çabuuldu koyormun!
Ayttırıp kalıñ bérdirgen
kan balası Kanıkéy
aş bilekten alarımın,
at soñunan salarımın,
kara bét, Ak-saykal,
saa küñnü kılarımın!
Karaçanı caman dép,
karadan tuuğan Kan Coloy,
méni tuuğan cakşı dép,
kaçıp kélip sén tiyseñ,
méniñ cılıkım kim alat?'
- Tooluu cérdе badam cok,
cılıkımın alar adam cok:
kara cérdе kéme cok,
Kapır-minen Busurman
- Rüyam beni korkutuyor,
arşın boylu Er Manas
sürülerine saldırmış,
yıldızlara doğru bakıp,
yüzünü güneşe çevirmiş,
elbise yağmalayıp sırtına giymiş,
başlık yağmalayıp başına geçirmiş!
Bunlar ne demek olsa gerek?''
Bu bozuk Saykal işte böyle
Coloy'a gelip söylemişti.
Kafirin hanı Çon Coloy
söylenen sözü dinlemedi.
"Benim atımı kim çalabilir?
Bu arşın boylu haydut
canım kısırak sürüsünü,
alıp kaçmış olacak.
Baktı-kuuray'a gideyim,
orada ona yetişemezsem,
oradan Çelek'e gideyim,
orada ona yetişemezsem,
Çekirte'nin kayalığında
ben ona yetişirim.
Orada da yetişemezsem,
Boy-barak kayalarında
onu ben bastırırım,
orada da yetişemezsem,
Kök-oyrok sazlığında,
ben ona yetişirim.
Orada da yetişemezsem
doğru Kopu'ya giderim,
Irgaytı'yı aşırım ben,
sarı yataklı Çu'nun başında
Buurala'nın karşısında
ben onu elbet basarım.
Onu orada da basamazsam
Aç-maral'ın tepesinde
at kuyruğu çözerim ben
Çatkal üstünde Manas'a
çapulunu yanında koyar mıyım?
Evlenmek için bir çok para verdiği,
han kızı Kanıkey'i
ince bileğinden tutup,
atımın arkasına atayım,
ben Ak-saykal kadını
sana cariye vereyim.
Karaça'ya fena deyip,
şerden doğan Han Coloy,
beni, asil doğmuş diye,
bana kaçıp karım olsan,
atlarımı kim alabilir?
Dağlık yerde badem yoktur,
atımı alacak adam yoktur,
topraklarda gemi yoktur,
kafir ile müslümanda

- маа каш кайтарар неме жок!
Аңгычал кысы Ак-сайкал
'Аңкылдабай тим олтур,
асты Жолой оңбо!' деп,
1855 Ак-сайкал чыкты сүйлөнүп,
Сайкал басты балдарга.
'Сундуруп найза тартпаган,
сумбаттуу Болот кулунум,
качыргандан катипаган
1860 кайраттуу Болот кулунум,
атекең Жолой болбоду,
Ач-бууданды алыңар!
Асыл тууган Манастын
көтүнөн кууп багыңар,
1865 жылкыны айрып салыңар!
Намыс андан бүтпөйбү?
Түндө түшүм бузулат,
Көкөтөй-кандын ашында
Бок-мурундай төрөнүн
1870 ошу каннын кашында
агар алтын, ак күмүш
талап алды атекең-
мен коркомун ошундан,
оңо-турган иш болбойт!
1875 Өкүм-болот, Төрө-бек,
кан атасы Жолойго
басып келди балдары,
атасы Жолойго кеп айтат:
'Каранын каны, Кан Жолой,
1880 атеке, Ач-бууданды мага бер!
Чыканактай уру кул
көтүнөн кууп барайн!
Жылкыны айрып салайн!
Капырдын каны Чоң Жолой
1885 анда айтты балдарга:
'Андай дебе, жаш балдар!
О чыканактай уру кул-
атасы кайтып куупту,
энеси эгис туупту!
1890 Ач-бууданды бербеймин!-
Ач-бууданды берген соң,
"Үйүнө жатып калды!" деп,
өпкөсү көбөр Манастын!
Ач-бууданды мен минемин,
1895 асты балдар бербемин.
Калдырагын салынган
Калдайым келчи кашыма,
белдемчисин чалынган
Межиним келчи жаныма,
1900 салбырагын салынган
Жайзаңым келчи жаныма!
Таргыл-тазч келчи кашыма!
Таргыл-таз далы жаккан соң,
далына карап алган соң,

maa kaş kaytarar néme cok!
Añgıçal kısı Ak-saykal
'Añkıldabay tim oltur,
astı Coloy oñbo!' dép,
Ak-saykal çıktı süylönüp,
Saykal bastı baldarğa.
'Sundurup nayza tartpağan,
sumbattuu Bolot kulunum,
kaçırğandan katıpağan
kayrattuu Bolot kulunum,
atekeñ Coloy bolbodu,
Aç-buudandı alıñar!
Asıl tuuğan Manastın
kötünön kuup bağıñar,
cılıkını ayırıp salıñar!
Namıs andan bütpöybü?
Tündö tüşüm buzulat,
Kökötöy-kandın aşında
Bok-murunday törönün
oşu kannın kaşında
ağar altın, ak kümüş
talap aldı atekeñ-
mén korkomun oşundan,
oño-turğan iş bolboyt!
Öküm-bolot, Törö-bék,
kan atası Coloygo
basıp keldi baldarı,
atası Coloygo kęp aytat:
'Karanın kanı, Kan Coloy,
ateke, Aç-buudandı mağa bér!
Çıkanaktay uru kul
kötünön kuup barayn!
Cılıkını ayırıp salayn!
Kapırdın kanı Çoñ Coloy
anda ayttı baldarğa:
'Anday débe, caş baldar!
O çıkanaktay uru kul-
atası kaytıp kuuptu,
énesi égis tuuptu!
Aç-buudandı bərbeymin!-
Aç-buudandı bérgen soñ,
"Üyünö catıp kaldı!" dép,
öpkösü köbör Manastın!
Aç-buudandı mén minemin,
astı baldar bərbemin.
Kaldırağın salınğan
Kaldayım kélçi kaşıma,
bélдемчисин çalıñğan
Mécinim kélçi canıma,
salbırağın salınğan
Cayzañım kélçi canıma!
Targıl-tazç kélçi kaşıma!
Targıl-taz dalı çakkan soñ,
dalına karap alğan soñ,

bana karşı çıkacak kişi yoktur!"
Añgıçal kızı Ak-saykal
"Ses çıkarma, sus otur,
lanetler olsun sana Coloy!" deyip
Ak-saykal söylenip çıktı,
bastı çocuklarına gitti:
"Sapladığı mızrağı çekmeyen,
gayretli Bolot yavrucuğum,
savaş yerinden kaçmayan
gayretli Bolot, tay yavrum,
baban Coloy bana vermedi,
Aç-buudan'ı sen aliver,
asil yürekli Manas'ın
izini takip edin,
at sürülerini alın!
Namus o zaman temizlenmez mi?
Beni bir rüya rahatsız etti,
Kökötöy Han'ın ölü aşında
Bok-murun'un verdiği bu aşta
işte bu hanın yurdunda,
sarı altın, beyaz gümüşü,
sevgili baban çapul etti.
Bu beni çok korkutmuştu.
Böyle işte uğur olmaz!"
Öküm-bolot'la Törö-bek
han babası Coloy'a
geldiler her iki oğlu.
Babalarına dediler ki:
"Yeryüzünün hanı, Han Coloy,
Aç-buudan'ı bana ver baba!
Arşın boylu çapulcunun
izini takip edeyim!
At sürülerini alayım!"
Kafirin hanı, Han Coloy,
çocuklarına dedi ki:
"Öyle demeyin çocuklar,
arşın boylu çapulcunun
babası korkusundan kaçtı,
anası ikiz doğurdu.
Aç-buudan'ı veremem
Aç-buudan'ı verirsem,
ben evde kala kaldığım için
Manas'ın göğsü kabarır!
Aç-buudan'a ben binerim,
asla size vermem onu.
Ok çantasını sallandıran
Kaldayım gelsin karşıma.
Çantasını sallandıran
Mecinim gelsin yanıma.
Oklarını sallandıran
Cayzanım gelsin yanıma!
Targıl-taz gelsin karşıma!"
Targıl-taz kürek kemiğini yakınca
yanan kemiğe bakınca,

1905 Таргыл-таз туруп дагы айтат:

'Капырдын каны Чоң Жолой,
мен коркомун далыдан,
бу далынын ичинде
казанбактай кайран баш

1910 кан алдынан жайлады,

туулгадай кайран баш
туу алдынан жайлады!
Ошу бийл аттанба!-

Атка каршы ай экен,

1915 эрге каршы жил экен-

бу чыканактай конкур кул
жылдыска оңдоп салыптыр,
күнгө орой тийптир,
жылкы берер жоо эмес!

1920 Аттанбагын, ай жаркын, төрөм!

Анда Жолой дагы айтат:

'Кудай-минен сүйлөшкөн,
куруган Калмак, не дейсин?
Калдырагын салынган

1925 Калдайым жүргөн кашыма,

белдемчисин чалынган
Межиним жүргөн жаныма!
Кара баш туусун көтөрүп,
Кан Жолой жүрмөк болду дейт.

1930 Кан Жолой жүрүп эерде

Таргыл-таз туруп тагы айтат:
"Кой! Кой!" десем, болбодуң:
казанбактай кара баш
Кан Жолой алдынан жайлады,

1935 аттанбачы, Кан Жолой!

Туулгадай кайран баш
туу алдынан жайлады,
аттанбачы, Чоң Жолой!
Жылан жылы жылсаңчы!

1940 Жылкы жылы о жерде

барып уруш салсаңчы!
Кудай сага бербейби?
Сатка каршы ай эле:
ага деген болбосоң,

1945 ай жаңыргып аттангын!

Ага Жолой болбоду,
аттанып жүрүп кетти дейт.
'Кызык ишти салам!' деп,
'Кызык уруш салам!' деп,

1950 Жолой-кан кетти чалкындап.-

Уу аракты байлантип,
суу аракты ишти дейт;
карт буурадай чалкылдап,
Кан Жолой жүрүп берди дейт.

1955 Кан Жолой жүрүп берген соң,

Айгыр-жалы бос төңдү
жылкыны ашырып таштаптыр-
Батыр Манас карасаң,

Targıl-taz turup dağı aytat:

'Kapırdın kanı Çoñ Coloy,
mén korkomun dalıdan,
bu dalının içinde
kazanbaktay kayran baş

kan aldınan cayladı,

tuulğaday kayran baş
tuu aldınan cayladı!

Oşu biyl attanba!-

Atka karşı ay éken,

érge karşı cil ékén-

bu çıkanaktay konkur kul
cıldıska oñdop salıptır,
küngö oroy tiyptir,
cılıkı bérer coo émes!

Attanbağın, ay carkın, töröm!"

Anda Coloy dağı aytat:

'Kuday-minen süylöşkön,
куруган Kalmak, né déysin?
Kaldırağın salınğan

Kaldayım cürgön kaşıma,

béldemçisin çalıñğan

Mécinim cürgön canıma!"

Kara baş tuusun kötörüp,

Kan Coloy cürmök boldu déyt,

Kan Coloy cürüp éerde

Targıl-taz turup tağı aytat:

"Koy! Koy!" désem, bolboduñ.

kazanbaktay kara baş

Kan Coloy aldınan cayladı,

attanbaçı, Kan Coloy!

Tuulğaday kayran baş

tuu aldınan cayladı,

attanbaçı, Çoñ Coloy!

Cılan cılı cılсаңчы!

Cılıkı cılı o cérde

barıp uruş salsaңчы!

Kuday sağa bérbeibi?

Satka karşı ay éle:

ağa dégen bolbosoñ,

ay cañırtıp attanğın!"

Ağa Coloy bolbodu,

attanıp cürüp kétti déyt.

'Kızık işti salam!' dép,

'Kızık uruş salam!' dép,

Coloy-kan kétti çalkındap.-

Uu araktı baylantıp,

suu araktı işti déyt;

kart buuraday çalkıldap,

Kan Coloy cürüp bérđi déyt.

Kan Coloy cürüp bérđen soñ,

Aygır-calı bos töñdü

cılıkını aşıрып taştaptır-

Batır Manas karasañ,

Targıl-taz dedi ki:

"Kafirin hanı Çon Coloy,
ben korktum bu kürek kemiğinden,

bu kürek kemiğinin içinde

kazan kadar baş görünüyor,

hanın önüne yığılıyor,

tuğluk kadar büyük bir baş

tuğ önüne yığılıyor!

Sen bu sefer ata binme!

Ata karşı ay duruyor,

Adama karşı yıl duruyor!

Bu arşın boylu kan içen kul

yıldızlara göre hareket ediyor,

güneşe göre hareket ediyor.

At verir bir düşman değil o!

Ay ışığı efendim, atına binme!"

O zaman Coloy şöyle dedi:

"Hüda ile söyleşen

Kalmuk köpeği ne dersin?

Ok çantasını sallandıran,

Kaldayım yürü karşıma.

Ok çantasına sallandıran,

Mecinim yürü yanıma!"

Kara baş tuğunu açıp

Han Coloy yürümeğe hazırlandı.

Han Coloy yürüyeceği zaman

Targıl-taz tekrar dedi ki:

"Bırak! Bırak! dedim, dinlemedin.

Kazan kadar bir baş gördüm,

Coloy'un önüne yığıldı,

ata binme Han Coloy!

Tuğluk kadar baş gördüm,

tuğunun önüne yığıldı,

ata binme Çon Coloy!

Yılan yılına sürün gir!

At yılı yaklaşınca sen,

çık o zaman cenge git!

Tanrı sana yardım etmez mi?

Bu ay uğursuz bir aydır,

söylediğimi dinle sen,

yeni ayda ata bin sen!"

Coloy bunu dinlemedi,

ata binip yola çıktı.

İyi bir iş göreyim diye,

çok iyi vuruşayım diye,

salınarak gitti Coloy Han,

zehir rakıdan da aldı,

önce sulu rakı içti,

kart deve gibi sallandı,

Han Coloy böyle yola çıktı.

Han Coloy böyle yola çıkıp

Aygır-calı'nın boz tepesinden

atını aşırıp geçirdi.

Er Manas bakındı,

- 'Куугун качан келет?' деп,
1960 аңдып карап жатыптыр.
 Аңдып карап жаткан соң,
 жер майшып кол келет,
 желпилдешип туу келет,
 мылтыктары шоодырайт,
1965 найзалары коодырайт!
 Чалкылдап келе жаткан соң,
 Батыр Манас мыны айтат:
 'Батыр Сыргак, барсаңчы!
 Көк-текени минсеңчи!
1970 Он беш Жайзаң атка мин!
 Он алты Жайзаң атка мин!
 Жылкыны катты тийңер!
 Он беш Жайзаң жасоолга
 көтүнөн түшүп алыңар!
1975 Найзаны катты кагыңар!
 Жылкынын чаңын көрбөйбү,
 найзаны кармап албайбы,
 жылкыны көстөй салбайбы?
 Токойлуу жерден тосойн!
1980 Айгыр-жалы бос төңдөн
 аңдып карап турайн!
 Кыя тартып өткөндө,
 кый сүбөдөн салайн!
 Бир Кудайдан тилейн!
1985 Жер майшып кол келет, чором,
 желпилдешип туу келет, чором!
 Алдараган (?) көп Капыр, чором,
 барысы атка мингенб'эм, чором,
 намыс кылып салганб'эм, чором!
1990 Ак-куланы бери тарт, чором,
 ак каңгы эр сырдыгаш, чором,
 бекем токуп салыңар, чором!
 Тутам жерин нылдатып, чором,
 тутам жерин сырдатып, чором,
1995 Кокондон алдым
 найзаны, чором!
 Желбир-жулбур
 желекти, чором,
 жерден түрүп алалы, чором!
 Желбиретпей найзаны, чором,
 туура кармап салалы, чором!
2000 Жылкыны катты тийди дейт,
 жылкы тийп алган соң,
 көтүнөн куугун жүргөн соң,
 Айгыр-жалы бос төңдөн
 аңдып карап турду дейт.
2005 Жылкынын чаңын көргөн соң,
 калдырагын салынып,
 Калдай кууп өттү дейт:
 белдамчисин чалынып,
 Межин кууп өттү, дейт.
2010 төгөрөктө марады,
- 'Kuuğun kaçan kélet?' dep,
 ańdıp karap catıptır.
 Ańdıp karap catkan soń,
 céр mayşıp kol kélet,
 célpildeşıp tuu kélet,
 mıltıktarı şoodırayt,
 nayzaları koodırayt!
 Çalkıldap kéle catkan soń,
 Batır Manas mıny aytat:
 'Batır Sırgak, barsañçı!
 Kók-tékéni minseñçi!
 On béş Cayzań atka min!
 On altı Cayzań atka min!
 Cılkını kattı tiyñer!
 On béş Cayzań casoolğa
 kötünön tüşüp alıñar!
 Nayzana kattı kağınar!
 Cılkının çañın körböybü,
 nayzana karmap albaybı,
 cılkını köstöy salbaybı?
 Tokoyluu céрden tosoyn!
 Aygır-calı bos töñdön
 ańdıp karap turayn!
 Kıya tartıp ötköndö,
 kıy sübödön salayn!
 Bir Kudaydan tileyn!
 Céр mayşıp kol kélet, çorom,
 célpildeşıp tuu kélet, çorom!
 Aldarağan (?) köp Kapır, çorom,
 barısı atka mingenb'ém, çorom,
 namıs kılıp salğanb'ém, çorom!
 Ak-kulanı béri tart, çorom,
 ak kañğı ér sırdığaş, çorom,
 békem tokup salıñar, çorom!
 Tutam cérin nıldatıp, çorom,
 tutam cérin sırdatıp, çorom,
 Kokondon aldım
 nayzana, çorom!
 Célbir-culbur
 célekti, çorom,
 céрden түрүп alalı, çorom!
 Célbiretpey nayzana, çorom,
 tuura karmap salalı, çorom!
 Cılkını kattı tiydi déyt,
 cılkı tiyp alğan soń,
 kötünön kuuğun cürgön soń,
 Aygır-calı bos töñdön
 ańdıp karap turdu déyt.
 Cılkının çañın körgön soń,
 kaldırağın salınıp,
 Kalday kuup öttü déyt:
 béldkamçısın çalınıp,
 Mécin kuup öttü, déyt.
 tögөрөktö maradı,
- takıpçiler kaç ki diye,
 yere yatıp gözetledi.
 Böyle yatıp gözetlerken,
 yer sarsan bir ordu geliyor,
 uçuşan tuğlar geliyor,
 tüfekleri hep şakırđıyor,
 mızrakları hep şakırđıyor!
 Bu gümbürtü yaklaşıncı
 Bahadır Manas dedi ki:
 "Er Sırgak, sen git oraya!
 Kók-teke'ye bineceksin!
 On beş Cayzan ata bin!
 On altı, Cayzan ata bin!
 At sürülerini götür!
 On beş Cayzan yasavulun siz
 arkasından gidin!
 Mızrağı sert saplayın!
 Atların tozu görünmüyor mu?
 Mızrağa sarılmadılar mı?
 At sürülerine doğru gitmiyorlar mı?
 Ben ormanda bekleyeyim!
 Aygır-calı'nın boz tepesinden
 etrafı gözetleyim ben!
 Siz yarılacak olursanız,
 kargıyı böğrüme çevirerek
 ben Tanrı'ya yalvarayım!
 Yer sallanıp bir kul geliyor, yiğidim,
 uçuşarak tuğlar geliyor, yiğidim,
 kaynaşarak, kafir geliyor, yiğidim,
 atlara binmemişler, yiğidim,
 namus bilip saldırmıyorlar, yiğidim,
 Ak-kula atını beri sür, yiğidim,
 maden kakılı ak eyerle, yiğidim,
 üstüne eyer örtüsünü koy, yiğidim,
 sapı nefis boyanmıştır, yiğidim,
 sapı güzel işlenmiştir, yiğidim,
 Hokand'dan aldığım bu
 kargıyı, yiğidim,
 püfür püfür dalgalanan
 bayrağı, yiğidim,
 kaldırıp götürelim, yiğidim,
 iki yana sallamadan kargımızı, yiğidim.
 dimdik tutalım, yiğidim."
 Atlara sert saldırdılar,
 bunlara iyice yaklaşıncı,
 arkalarından kovalayınca,
 Aygır-calı'nın boz tepesinden
 etrafa bakıp gözetleyince,
 atların tozunu görünce,
 ok çantasını sallandıran,
 Kalday oradan geçiyordu,
 ok çantasını sallandıran
 Mecin oradan geçiyordu.
 Dört tarafa bakınca o,

- Калдайдын ичин карады,
анда Жолой көрүнбөйт!
Эки жагын кар'алып,
төгөрөктө мар'алып,
2015 кара көсүн кан чалып,
кайрата-туган Эр Манас.
Кызыл өңүн сур чалып,
ачууланып турду дейт,
токойлуу жерден тосту дейт,
2020 тосуп карап турду дейт.
Кийинтен Жолой келе жатат!
Таргыл-таз коштоп салыптыр,
Жолой уу арактан ичиптир.
Саярына жоо таппай,
2025 урушурга тоо таппай,
Жолой келет чалкылдап.
Таргыл-таз туруп мыны айтат:
'Кокуй, Жолой, чоң Каным,
эрикпе-де, терикпе, Жолой!
2030 Саяр жоо алдында, Жолой!
Алтымыш Калдай бир барса,
ашкере сайган чоролор!
Жетимиш Калдай бир барса,
жеке сайган чоролор!
2035 Ашыкпагын, Чоң Жолой,
асты жакта бос төңдүн
чыканактай уру кул
андып карап калыптыр!
Ашырып койо берейн!
2040 'Койо бер!' десе, болбоду,
ачуу жаман келди дейт.
Жолойдун ашуу келген соң,
Таргыл-тазды чапт'эле,
жаагы кетет жарылып,
2045 жагынан кара кан кетет жайылып!
'Бир өлмөктөн мың өл!' деп,
койо берди Таргыл-таз!
Жаскы желдей күркүрөп,
Жолой кетти дүркүрөп!
2050 Бура тарсса, болбогон,
букадан талым алган кул:
кайра тарсса, болбогон,
камандын талым алган кул!
Кабылан тууган Эр Манас-
2055 кыя тартып өткөндө-
тоодай болгон Эр Жолой
качырып койо берди!-
ай дегинче болгон жок,
найзаны имерип салган жок!
2060 Кол көтөрүп берген соң,
найза-минен Эр Манас
Жолойду келип сайган соң
түптүү кара теректей
теңселт'албай Жолойду!

Kaldaydın için karadı,
anda Coloy körünböyt!
Éki cağın kar'alıp,
tögöröktö mar'alıp,
kara kösün kan çalıp,
kayrata-tuğan Ér Manas.
Kızıl öñün sur çalıp,
açuulanıp turdu déyt,
tokoyluu cérden tostu déyt,
tosup karap turdu déyt.
Kiynten Coloy kéle catat!
Targıl-taz koştóp salıptır,
Coloy uu araktan içiptir.
Sayarına coo tappay,
uruşurğa too tappay,
Coloy kélet çalkıldap.
Targıl-taz turup mıñı aytat:
'Kokuy, Coloy, çoñ Kanım,
érikpe-de, térikpe, Coloy!
Sayar coo aldıñda, Coloy!
Altımış Kalday bir barsa,
aşkere sayğan çorolor!
Cétimış Kalday bir barsa,
céke sayğan çorolor!
Aşıkpağın, Çoñ Coloy,
astı cakta bos töñdün
çikanaktay uru kul
añdıp karap kalıptır!
Aşırıp koyo béreyn!
'Koyo bé!' dесе, bolbodu,
açuu caman kélđi déyt.
Coloydun aşuu kélgen soñ,
Targıl-tazdı çapt'эле,
caağı kétéт carılıp,
cağınan кара кан kétéт cayılıp!
'Bir ölmöktön miñ öl!' dép,
koyo bérdi Targıl-taz!
Caskı céлdey күркүрөп,
Coloy kétti дүркүрөп!
Bura tarssa, bolboğon,
bukadan talım alğan kul:
kayra tarssa, bolboğon,
kamandın talım alğan kul!
Kabilan tuuğan Ér Manas-
kıya tartıp ötköndö-
tooday bolğon Ér Coloy
kaçırıp koyo bérdi!-
ay déginçe bolğon cok,
nayzanı imerip salğan cok!
Kol kötörüp bérgen soñ,
nayza-minen Ér Manas
Coloydu kélip sayğan soñ
tüptüü кара térektey
téñsel't'albay Coloydu!

Kaldayları gördü o,
o görünen Coloy değil mi?
İki tarafa bakıp da
etrafını görünce o,
kara gözüne kan doldu,
bu azametli doğan Er Manas'ın.
Yüzü kıpkırmızı oldu,
taşkın bir hiddetle doldu,
sık ormandan gözetliyordu,
gözetleyip duruyordu.
Arkasından Coloy geliyordu,
Targıl-taz onunla yürüyor,
Coloy zehir raki içmekte hep,
vuruşmağa düşman bulamayınca,
güreşmeğe bir dağ bulamayınca,
salınıp Coloy gelmekte hep,
Targıl-taz şunu dedi:
"Eyvah, Coloy büyük hanım,
acele etme sabret, Coloy!
Bak düşman karşında Coloy!
Altmış Kalday bir yürüsün,
iyi kılıç çalar bu yiğitler.
Yetmiş Kalday seninle yürüsün,
nefis saplayan yiğitler,
acele etme, büyük Coloy,
şu boz tepenin alt yanında
arşın boylu bir çapulcu var,
seni gözleyip duruyor.
Haydi oraya gidelim!"
Dediğini dinlemedi,
pek fena hiddetlenmişti,
Coloy böyle kızdığı için
Targıl-taz'a bir vurdu,
çenesi ikiye ayrıldı,
kara kanlar boşaldı.
"Bir ölmektense bin öl!" dedi,
koyuverdi Targıl-taz'ı!
Güzde kopan fırtına gibi,
Han Coloy vınlayıp gitti!
Döndürülse, dönmeyen
boğadan talim alan kul,
geri çevrilse gelemeyen,
aygırdan talim alan kul!
Kaplan doğan Er Manas,
kıydan geçip gidersen,
dağ gibi olan Er Coloy'u,
önüne katıp kaçak etti.
"Ay" demeğe vakit bulamadı,
kargısıyla vuramadan,
kollarını kaldırdırınca
Er Manas mızrağını
Coloy'a gelip saplayınca,
derin köklü kavak emsali
Coloy yerinden oynamadı!

- 2065 'Эки тешик бир келсе,
абыйрыңдын кеткени:
эки найза бир жессе,
ажалыңдын жеткени!' -
Сар'ала минген Алмамбет
- 2070 найза-минен сал'эле,
'тоо кулаган эмедей'
жыгып кетти Жолойду!
Кабылан тууган Эр Манас
жанындагы Ак-албарс
- 2075 кармап алды сабынан,
сууруп алды кабынан
качырып чапты Жолойду!
Казанбактай кайран баш
Кан алдынан жайлады,
- 2080 туулгадай кайран баш
туу алдынан жайлады!-
Чоң Жолой анда өлдү дейт!
Манас жүрүп кетти дейт.
Чоң Жолой-кан өлгөн соң,
- 2085 Манас жүрүп кеткен соң,
Чоң Жолойдун уулуна,
Өкүм-болот, Төрө-бек,
ага кабар жетти дейт:
'Кабылан тууган Эр Манас
- 2090 атекеңди Чоң Жолой
жылкысын алып өлтүрдү!'
Ач бөөрөгүн таянып,
кабылан Болот келди дейт.
Сол бөөрүгүн таянып,
- 2095 'Султаным аттан!' деп,
Төрө-бек кошо келди дейт,
Он бешинде качып
келген Алмамбет
Бусурман тилин-де билет,
Капырдын тилин-де билет,
- 2100 күрмө кийип салды дейт.
Чоң Жолойдун уулуна
келип уруш салды дейт,
кой боорындай
кара кан
койнуна жаман толушуп,
- 2105 тентектин иши оңушуп,
көп Капырды качырды,
Өкүм-болот, Төрө-бек,
өкөөдү анда өлтүрдү!
Алдараган (?) көп Капыр
- 2110 'Мөндү! Бурут сайды!' деп,
'Жабы! Бурут сайды!' деп,
алты араан көп Капыр
эки сууга кондуруп,
кайтып барды Алмамбет,
- 2115 Манаска кабар айтты дейт.
Төрө туруп дагы айтат:

'Éki téşik bir kélse,
abıyrıñdın kétkeni:
éki nayza bir césse,
acalıñdın cétkeni!' -
Sar'ala mingen Almambét

nayza-minen sal'эле,
'too kulağan émedey'
cığıp kétti Coloydu!
Kabılan tuuğan Ér Manas
canındağı Ak-albars
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan
kaçırıp çaptı Coloydu!
Kazanbaktay kayran baş
Kan aldınan cayladı,
tuulğaday kayran baş
tuu aldınan cayladı!-
Çoñ Coloy anda öldü déyt!
Manas cürüp kétti déyt.
Çoñ Coloy-kan ölgön soñ,
Manas cürüp kétken soñ,
Çoñ Coloydun uuluna,
Öküm-bolot, Törö-bék,
ağa kabар cétti déyt:
'Kabılan tuuğan Ér Manas
atekeñdi Çoñ Coloy
cılıksın alıp öltürdü!'
Aç böörögün tayanıp,
kabılan Bolot kéldi déyt.
Sol böörögün tayanıp,
'Sultanım attan!' dép,
Törö-bék košo kéldi déyt,
On beşinde kaçıp
kélgen Almambét

Busurman tilin-de bilet,
Kapırdın tilin-de bilet,
kürmö kiyip saldı déyt.
Çoñ Coloydun uuluna
kélip uruş saldı déyt,
koy boorınday
kara kan
koynuna caman toluşup,
téntektin işi oñuşup,
köp Kapırdı kaçırdı,
Öküm-bolot, Törö-bék,
ököödü anda öltürdü!
Aldarağan (?) köp Kapır
'Möndü! Burut saydı!' dép,
'Cabi! Burut saydı!' dép,
altı араан көп Kapır
éki suuğa kondurup,
kayıp bardı Almambét,
Manaska kabар ayttı déyt.
Törö turup dağı aytat:

İki delik birden açılırsa
namusun gitmiş demektir,
iki mızrak birden gelirse,
ölümün gelmiş demektir!
Sarı-ala'daki Almambet,
mızrak ile saldırdı,
dağdan yuvarlanan kocakarı gibi,
yere devirdi Coloy'u.
Kaplan doğan Er Manas
belinde ak kılıcı,
kabzasından yakalayıp
hızla kınından sıyırdı,
çekip Coloy'a indirdi!
Onun kazan kadar başı,
hanın önüne devrildi,
tuğluk kadar büyük başı,
tuğun önüne serildi!
Büyük Coloy orada öldü!
Er Manas yürüdü gitti.
Büyük Coloy Han ölünce,
Manas yoluna gidince,
büyük Coloy'un oğulları
Öküm-bolot'la Törö-bek'e
ölüm haberi gitti:
"Kaplan doğan Er Manas,
babanız büyük Coloy'un
atlarını alıp öldürdü!"
Böğürlerine dayanıp,
kaplan Bolot çıkıp geldi.
Sol böğürlerine dayanıp
sultanım ata bin diyerek
Törö-bek onunla geldi.
On beş yaşında kaçıp gelen Almambet,
müslümanların da dilini bilirdi,
kafirlerin dilini de bilirdi.
Arkasına ceket giyip
büyük Coloy'un oğullarına
gelip onlarla vuruştı.
Koyun ciğeri büyüklüğünde
bir kan pıhtısı
göğsüne fena dolmuştu,
ateşli canın işi rast gitti,
kafirleri kovaladı,
Öküm-bolot'la, Törö-bek'in
ikisini de orada öldürdü!
Alaca (?) kafir sürüsü
"Möndü! Burut bağışladı!"
"Cabi! Burut bağışladı!" dediler.
Altı aşiretin kafirini
iki ırmağa kondurup
geri döndü Almambet,
Manas'a haber götürdü.
Han Manas dedi ki:

- 'Элдүү жерден
чогултуп,
экчеп алган
көй-гашка,
калктуу жерден
чогултуп,
2120 калап алган
сап-кашка
барың бирдей эрендер,
барың бирдей берендер,
эртең-минен туруңар!
Тоок үнү чыгычы,
2125 торгой үнү сайрачы,
самбыректи тарс коюп,
Манастын ураан чакырып,
ат куйругун шүйүңөр,
Алаштан келген Ак-келте
2130 тарсылдата койкулап,
Жолойдун элин чабалы!
Жолойдун элин чапкан соң,
улуу кысын Улуу-бике
устага алып берели!
2135 Сөстү жалган кылбайлы!
Калпычы болуп калбайлы!
Кичи кысын Кишмишти
устанын уулуна алып берели!
Жалганчы уят болбойлу!
2140 Жаман көрүп салбасын!
Эртең-минен турду дейт,
туруп Манас дагы айтат:
'Соотты жийдым сен үчүн, чором,
сайышып өлгүн мен үчүн, чором!
2145 Кылышты жийдым сен үчүн, чором,
кырылышкын мен үчүн, чором!
Ай-балта жийдым сен үчүн, чором,
чабышып өлгүн мен үчүн, чором!
Ошундан кайта качканы
2150 башы кетет өлүмгө,
малы кетет талоога!
Жоодан мурун жаямын,
Кытайдан мурун кырамын!
Бууданды жийдым
сен үчүн, чором,
2155 булкушуп өлгүн мен үчүн, чором!
Мен Ташкенден алдырым,
арабага салдырым-
алма баштуу кой-чагыр,
аны жийдым сен үчүн, чором,
2160 атышып өлгүн мен үчүн чором!
Таң түңкүйүп аткан соң,
самбыректи тарс коюп,
Манастап ураан чакырды!
Каңкай толгон көп Калмак
2165 түйүп көтүрүп чапты дейт!
- 'Éldüü cérden
çoğultup,
ékçep alğan
köy-ğasha,
kalktuu cérden
çoğultup,
kalap alğan
sap-kaška
barıñ birdey érender,
barıñ birdey bérender,
érteñ-minen turuñar!
Took ünü çığıcı,
torğoy ünü sayraçı,
sambirekti tars koyup,
Manastın uraan çakırıp,
at kuyruğun şüyüñör,
Alaştan kélgen Ak-kélté
tarsıldata koykulap,
Coloydun élin çabalı!
Coloydun élin çapkan soñ,
uluu kısın Uluu-biké
ustağa alıp bérelı!
Söstü calğan kılbaylı!
Kalpıçı bolup kalbaylı!
Kiçi kısın Kişmişti
ustanın uuluna alıp bérelı!
Calğançı uyat bolboylu!
Caman körüp salbasın!
Érteñ-minen turdu déyt,
turup Manas dağı aytat:
'Soottı ciydım sén üçün, çorom,
sayışıp ölgün mén üçün, çorom!
Kılıştı ciydım sén üçün, çorom,
kırılışkın mén üçün, çorom!
Ay-balta ciydım sén üçün, çorom,
çabışıp ölgün mén üçün, çorom!
Oşundan kayta kaçkanı
başı kétéт ölümgö,
malı kétéт talooğa!
Coodan murun cayamın,
Kitaydan murun kıramın!
Buudandı ciydım
sén üçün, çorom,
bulkuşup ölgün mén üçün, çorom!
Mén Taşkénden aldırım,
arabağa saldırım-
alma baştuu koy-çağır,
anı ciydım sén üçün, çorom,
atışıp ölgün mén üçün çorom!
Tañ tüñküyüp atkan soñ,
sambirekti tars koyup,
Manastap uraan çakırdı!
Kañkay tolğon көр Kalmak
tüyüp көтүрүп çaptı déyt!
- "Kalabalık yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
halkı çok yerlerden seçip aldım,
yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
hepiniz birsiniz erlerim, yiğitlerim,
hepiniz kuvvette birsiniz, yiğitlerim,
erkenden kalkın, hep siz,
horoz sesi çınlayınca,
çayır kuşu cıvıldaınca
o zaman topları atın.
Manas nidasıyla haykırın,
atlarınızı sürün,
Alaştan gelen bıçaklarınızı,
alıp hep şakırdatın,
Coloy'un halkını kırılım biz!
Coloy'un halkını yenince biz,
büyük kızı Uluu-bike'yi
silah ustamıza aliverelim!
Sözümüz yalan çıkmasın!
Sözümüzde yalancı çıkmayalım!
Küçük kızı Kişmiş'i de
ustanın oğluna alalım!
Sözümüz yalan çıkmasın!
Bize fena bakmasın o!"
Sabah erkenden kalktılar,
Er Manas da dedi ki:
Zırh yığdırdım, sizin için, yiğitlerim,
vuruşup ölün benim için, yiğitlerim!
Kılıç yığdım sizin için, yiğitlerim,
dövüşün benim için, yiğitlerim!
Ay balta yığdım sizin için, yiğitlerim
çarşışıp ölün benim için, yiğitlerim!
Buradan kaçmak isteyenlerin
başını ölüme verirler,
malını çapula verirler!
Düşmanın burnunu ezerim,
Çinlinin burnunu kırarım ben!
Yarış atları topladım
sizin için, yiğitlerim,
koşuda ölün benim için, yiğitlerim,
onları Taşkent'ten aldırım,
arabalara bindirdim,
elma başlı keskin bıçaklar
yığdırdım hep sizin için, yiğitlerim,
atışıp benim için ölün, yiğitlerim!
Tan yeri ağırıp, gün doğarken
toplaları attılar onlar,
Manas nidasıyla haykırdılar,
kaynaşan Kalmuk yığınını
saldırıp yere vurdular!

- Аңгычал кысы Ак-сайкал
кайшаны көп берип,
карсылдашып урушту!
Жолойдун улуу кысы Улуу-бике
- 2170** кармап алдың, Эр Манас,
устага бөтөн чыгарды:
кичи кысы Кишмишти
кармап алып Алмамбет,
уулуна бөтөн чыгарды.
- 2175** Эмди кайта чапкан соң,
кошуна келип
түшкөн соң,
үйгө барды Эр Манас.
'Намысым мында бүттү!' деп,
Манас үйгө келди дейт.
- 2180** Барыңгы төшөк басты дейт,
чымындыкты курдуруп,
кан баласы Каныкей
бүлкүлдөктөн тартты дейт,
тамаша кылып жатты дейт.
- 2185** Эртен туруп бакырат,
шолок уста дарканды
Батыр Манас чакырат.
Чакырганда, не дейди?
'Олжонду беремин!' дейт,
- 2190** Улуу кысы Улуу-бике
Жолойдун кысы турбайбы?
Устага берди токолго.
Кичи кысы Кишмишти
уулуна кармап берди дейт.
- 2195** 'Кылык кылып берди!' деп,
алтымыш ала жылкыны
айдатып берди устага.
- Аңгычал кысы Ак-сайкал
кайшаны көп берип,
карсылдашып урушту!
Coloydun uluu kısı Uлуу-bike
кармап алдың, Эр Манас,
ustağa bötön çıғardı:
kiçi kısı Kişmişti
кармап алып Almambét,
uuluna bötön çıғardı.
Émdi kayta чапкан соң,
koşuna kélip
tüşkөн soñ,
üygө bardı Эр Манас.
'Namısım mında бүттү!' деп,
Манас üygө keldi déyt.
Barıñğı tüşök bastı déyt,
çımındıktı kurdurup,
kan balası Kanıkey
bүlkүldөktөн tarttı déyt,
tamaşa kılıp cattı déyt.
Érten turup bakırat,
şolok usta darkandı
Batır Manas çakırat.
Çakırғанда, né déydi?
'Olcoñdu béremин!' déyt,
Uлуу kısı Uлуу-bike
Coloydun kısı turbaybı?
Ustağa bérди tokolғo.
Kiçi kısı Kişmişti
uuluna кармап bérди déyt.
'Kılık kılıp bérди!' деп,
altımış ala cılkını
aydatıp bérди ustağa.
- Аңгычал кысы Ак-сайкал
кары койуп
şakırdayan silahla vuruştı!
Coloy'un büyük kızı Uлуу-bike'yi
yakalayıp aldın, Er Manas,
ustaya hediye vermek için.
Küçük kızı Kişmiş'i de
yakalayıp aldın sen Almambet,
oğluna hediye vermek için.
Şimdi bu cenkten döndükten sonra,
konakladığı keçeden evine
vardıktan sonra,
evine döndü Er Manas.
"Namusum burada temizlendi!" dedi.
Evine geldi Er Manas.
Döşegine uzandı.
Cibinliğı kurdurdu,
han kızı Kanıkey'i
yumuşak etinden tuttu.
Temaşa edip durdu.
Erken kalkıp bağıрarak,
sanatkar ustayı çağırды,
Bahadır Manas çağırды.
Çağırınca, neler dedi?
"Ganimetini vereyim,
Coloy'un büyük kızı
Uлуу-bike değil midir?
Ustaya onu ikinci zevce verdi.
Küçük kızı Kişmiş'i de
tutup oğluna verdi.
Çok hizmetleri dokundu diye
altmış alaca atı da
götürüp ustaya verdi.



Kokotoy'un cenaze yemeği / Kokotoydün aşı / Kөкөтөйдүн ашы

KÖZKAMAN

- 1 Жакыптын уулу Кан Манас,
кабылан тууган Эр Манас
үч катын алган экен-
Кайып-кандын Кара-бөрүк
- 5 карматып алды таладан.
Ҷоорук кысы Акылай
чакырып алды үйүнөн,
Аталыктын ак дөлөт!
Өзү келип тийгенде,
- 10 кан баласы Каныкей
алтымыш атан айдаткан,
аракы балын байлаткан,
желмаяңга той жүктөп,
малы-минен алыптыр.
- 15 Кан атасы Жакып-бай
эмди отко кыдырып
баланы сынап олтурат,
баланы сынап нени айтат?
‘Тиги олтурган баламдын
- 20 эр таалайы жок экен,
эл таалайы жок экен,
мандайында багы жок-
баксыс балам турбайбы?
Тиги олтурган баламдын
- 25 таңдайында мөрү бар,
как тилинде сөлү бар-
каргышчы балам турбайбы?
Тиги олтурган баламдын
эр таалайы бар экен,
- 30 эл таалайы бар экен,
мандайында багы бар-
бактуу балам турбайбы?
Ак сөк кандын баласы
жакшы адам турбайбы?
- 35 Кылган ишин оңдурган,
кыйматтуу бала турбайбы?
Ак сөк кандын баласы
ак дөлөт тууган бала экен!’
Кан атасы Жакып-бай
- 40 жактырды кан баласы Каныкей,
Ак-куланын үстүндө
угуп турган Эр Манас.
Кайра тартып алган соң,
кары атаны бакырат,
- 45 кабылан тууган Эр Манас

Cakıptın uulu Kan Manas,
kabılan tuuğan Ėr Manas
üç katın alğan éken-
Kayıp-kandın Kara-börük
karmatıp aldı taladan.
Şooruk kısı Akılay
çakırıp aldı üyünön,
Atalıktın ak dölöt!
Özü kélip tiygende,
kan balası Kanıkéy
altmış atan aydatkan,
araki balın baylatkan,
célmayañga toy cüktöp,
malı-minen alıptır.
Kan atası Cakıp-bay
émdi otко kıdırıp
balanı sınaп olturat,
balanı sınaп néni aytat?
‘Tigi olturğan balamdın
ér taalayı çok éken,
él taalayı çok éken,
mañdayında bağı çok-
baksıs balam turbaybı?
Tigi olturğan balamdın
tañdayında mörü bar,
kak tilinde sölü bar-
kargışçı balam turbaybı?
Tigi olturğan balamdın
ér taalayı bar éken,
él taalayı bar éken,
mañdayında bağı bar-
baktuu balam turbaybı?
Ak sök kandın balası
cakşı adam turbaybı?
Kılğan işin oñdurğan,
kıymattuu bala turbaybı?
Ak sök kandın balası
ak dölöt tuuğan bala éken!’
Kan atası Cakıp-bay
caktırdı kan balası Kanıkéy,
Ak-kulanın üstündö
uğup turğan Ėr Manas.
Kayra tartıp alğan soñ,
karı atanı bakırat,
kabılan tuuğan Ėr Manas

Cakıp'ın oğlu Han Manas
kaplan doğan Er Manas
üç kadın almıştı:
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü
yakalatıp almıştı ovadan!
Şooruk'un kızı Akılay'ı
çağırtıp almıştı evinden,
ak servet Atalık'ı!
Kendisi geldiğinde
han kızı Kanıkey,
altmış deve getirmişti.
O da balla, rakı ile,
düğüne başka ne lazımsa,
vererek kızı almıştı.
Han babası Cakıp-bay
ocak başında düşünürken
gelinleri sınıyordu.
Sınarken o ne diyordu?
"Şurada oturan kızımın,
erlik talihi yoktur hiç,
il talihi de yoktur hiç,
alında bahtı yoktur.
Bahtsız bir kız değil mi bu?
Ötede oturan kızımın
alında mührü var,
dilinde siğili var,
belalı bir kız değil mi bu?
Ötede oturan kızımın,
bak, erlik talihi var,
onda il talihi var,
alında bahtı var,
bahtlı bir kız değil mi bu?
Gerçek hanın kızı
güzel bir insan değil mi bu?
Gördüğü her iş mükemmel,
benim kıymetli kızım değil mi bu?
Gerçek hanın kızı o.
Ak devletten doğan çocuğum!
Han babası Cakıp-bay
han kızı Kanıkey'i beğendi.
Ak-kula atın üstündeki
Er Manas işitti bu sözleri.
Sonra geriye dönerek,
yaşlı babasına seslendi,
Kaplan doğan Er Manas

- кырк чоросун чакырат:
 'Кайып-кандын Кара-бөрүк
 карматып алдым таладан,
 Ҷоорук кысы Акылай
 50 чакыргып алдым үйүнөн-
 кан атеке Жакып-кан
 Каныкейни мактайт!' дейт.
 'Эртең-минен сен турсаң,
 эр чоролор, кырк жигит,
 55 бетиң-колун сен жуусаң,
 чоролор, Каныкейге баралы,
 кысматы болсо көрөлү,
 ыскаты болсо билели!
 Көңүлүмө жакпаса,
 60 кан атекем Жакып-бай
 калпычы кылып кайталы!'
 Эртең турду чоролор,
 буудан минип булкушуп,
 тай букадай жулкушуп,
 65 төрөгө келди чоролор.
 'Каныкейге барам!' деп,
 өркөчү бийк, мойну узун,
 жорго басык чоң кула,
 жоругу тынч Ак-кула,
 70 ак каңгы эр сырдыгаш
 Ак-кулага токутуп,
 алача көпчүк салдырып,
 алтын быштан тарттырып.
 Манас-Ак-кулага минген соң,
 75 Каныкей көстөп жүргөн соң,
 кан баласы Каныкей
 убаалы керим киши экен,
 тура калды о жерден.
 Эки кысы бар экен-
 80 чакырып алды Каныкей.
 Чычаладай сары кыс,
 чычаладай кара кыс
 чакырып алса Каныкей,
 мойундары койкойот,
 85 богоктоу салактайт,
 келеңкер чачпак бир кучак
 май соорыда чалкылдайт,
 бала куштай калкылдайт,
 балтыргандай солкулдайт.
 90 Эки кыска айтат дейт:
 'Кабыланым ай жаркын төрөм
 Эр Манас келе жатыр,
 кабыланым күн жаркын төрөм
 Кан Манас келе жатыр!-
 95 Атын тосуп алыңар!
 Бириң эшик ачыңар!
 Бириң Ак-куланы алыңар!
 Сарт байлоон' салыңар!
 Төрөмө арак-шербет аш берип

кырк чоросун чакырат:
 'Кайып-кандын Кара-бөрүк
 карматып алдым таладан,
 Ҷоорук кысы Акылай
 чакыргып алдым үйүнөн-
 кан атеке Чакып-кан
 Каникейни мактайт!' дейт.
 'Эртең-минен сэн турсаң,
 эр чоролор, кырк цигит,
 бетиң-колун сэн куусаң,
 чоролор, Каникейге баралы,
 кысматы болсо көрөлү,
 ыскаты болсо билели!
 Көңүлүмө чакпаса,
 кан атекем Чакып-бай
 калпычы кылып кайталы!'
 Эртең турду чоролор,
 буудан минип булкушуп,
 тай букадай кулкушуп,
 65 төрөгө келди чоролор.
 'Каникейге барам!' деп,
 өркөчү бийк, мойну узун,
 корго басик чоң кула,
 коругу тынч Ак-кула,
 ак каңгы эр сырдыгаш
 Ак-кулага токутуп,
 алача көпчүк салдырып,
 алтын быштан тарттырып.
 Манас-Ак-кулага минген соң,
 Каникей көстөп жүргөн соң,
 кан баласы Каникей
 убаалы керим киши экен,
 тура калды о жерден.
 Эки кысы бар экен-
 чакырып алды Каникей.
 Чычаладай сары кыс,
 чычаладай кара кыс
 чакырып алса Каникей,
 мойундары койкойот,
 богоктоу салактайт,
 келеңкер чачпак бир кучак
 май соорыда чалкылдайт,
 бала куштай калкылдайт,
 балтыргандай солкулдайт.
 Эки кыска айтат дейт:
 'Кабиланым, ай чаркын төрөм
 Эр Манас келе цатыр,
 кабиланым, күн чаркын төрөм
 Кан Манас келе цатыр!-
 Атын тосуп алыңар!
 Бириң эшик ачыңар!
 Бириң Ак-куланы алыңар!
 Сарт байлоон' салыңар!
 Төрөмө арак-шербет аш берип

кырк үйүдине сеслени:
 "Кайып Хан'ин кызы Кара-бөрүк'ү
 yakalattım cenk yerinde,
 Ҷоорук'un кызы Акылай'ы
 çağırttım aldım evinden,
 fakat babam Cakıp Han
 Kanikey'i methediyor!
 Sabahleyin erken kalkın,
 er yiğitler, kırk yiğit,
 el yüz yıkayın da siz
 Kanikey'e gidelim,
 hizmeti varsa görelim,
 meziyetlerini görelim!
 Gönlüme uygun gelmezse
 han babamız Cakıp-bay'ı
 yalancı bilelim biz!"
 Erkenden kalkıp yiğitler,
 yürük atlara atladılar,
 yavru boğalar gibi zıplayıp,
 efendilerinin yanına geldi yiğitler.
 Kanikey'e varalım diye,
 sırtı yüksek, boynu uzun,
 yürük giden bu Ak-kula'ya
 dinç yürük bu Ak-kula'ya
 maden işlemeli eyerini
 Ak-kula'ya vurdurdu,
 üstüne minder koydurdu,
 sonra altın koşumu çekirtirdi.
 Manas Ak-kula'ya bindi,
 Kanikey'e gitti.
 Han çocuğu Kanikey
 uzak görüşlü bir insan idi.
 Oturduğu yerden kalktı.
 iki hizmetçi kızı vardı,
 onları çağırdı Kanikey.
 Yanan odun gibi sarı kızı
 yanan odun gibi kara kızı
 çağırınca Kanikey
 kuğu gibi boyun büküp,
 gerdanını titreterek,
 saç örgülerinin süsü bir kucak
 tumbul kalçasında şıkırdar,
 yavru atmaca gibi kımıldar,
 baldıran gibi hışırdar.
 Bu iki kıza dedi ki:
 "Kaplanım, ay ışığı, efendim,
 Er Manasım geliyor,
 kaplanım, gün ışığı efendim,
 Han Manasım geliyor!
 Kalkın onu bekleyin!
 Biriniz kapıyı açın!
 Biriniz Ak-kula atı alın!
 Atı Sartlar gibi bağlayın!
 Efendime tatlı aşlar verin,

- 100 таң-тамаша кылалык,
чындырмалуу көкөрдү
абдырадан алалык,
арак куйуп берелик,
чорого сарпай жабалык,
- 105 ат мингизип алалык,
бир тон кийгизип салалык!
Ыскаты болсо кылалык,
кысматына туралык!
Келди батыр Эр Манас,
- 110 эки бирдей кыстары,
бириң Ак-кула алат дейт,
бириң эшик ачат дейт.
Бирин Sart байлоон' салат дейт.
Алтын сандык абдыра
- 115 сууруп алдың аракты,
кырк чоро келип олтурду,
кырк чоро келип олтурса,
чорого бердиң аракты,
чорого берсең аракты,
- 120 чоролор ала үйгө кирет дейт.
Кан баласы Каныкей
'Чорого сарпай
жабам!' деп
ак коржунду оодырды-
кең Кашкардан алдырган,
- 125 арабага салдырган,
он экиден топчу кадаган,
мылтык огу жадаган
ак күрөкө торгой көс,
жакасы алты, жеңи жес,
- 130 алып жапты сарпайды.
Кийп алды чоролор.
Жана ак коржунду оодырат-
чүштөдөн көйнөк кийгизет,
тубардан дамбал кийгизет!
- 135 Тамашага батырат-
кең Ташкенден алдырган,
арабага салдырган,
кашка таман жеке өтүк
как бутуна кийгизет!
- 140 Барына сарпай кийген соң,
чоролор туруп куанат:
'Каныкей жакшы экен!' деп.
Кайып-кандын Кара-бөрүк
карматып алды таладан,
- 145 андан мындай жок эле!
Аталыктын ак дөлөт,
андан мындай жок эле-
Ҷооруктун кысы Акылай,
андан мындай жок эле!
- 150 Ак сөк кандын баласы
акыл артык киши эккан,
абыдан макул бала экен!
- таң-тамаша кылалык,
чындырмалуу көкөрдү
абдырадан алалык,
арак куйуп бэрелик,
чорого сарпай cabalık,
at mingizip alalık,
bir ton kiygizip salalık!
Iskatı bolso kılalık,
kısmatına turalık!
Kéldi batır Ér Manas,
éki birdey kıstarı,
biriñ Ak-kula alat déyt,
biriñ éşik açat déyt.
Biriñ Sart bayloon' salat déyt.
Altın sandık abdıra
suurup aldıñ araktı,
kırk çoro kélip olturdu,
kırk çoro kélip oltursa,
çoroğo bérdiñ araktı,
çoroğo bérseñ araktı,
çorolor ala üygö kiret déyt.
Kan balası Kanıkéy
'Çoroğo sarpay
cabam!' dép
ak korcundu oodırdı-
kéñ Kaşkardan aldırğan,
arabağa saldırğan,
on ékiden topçu kadağan,
mıltyk oğu cadağan
ak kürökö torğoy kös,
cakası altı, céñi cés,
alıp captı sarpaydı.
Kıyp aldı çorolor.
Cana ak korcundu oodırat-
çüştödön köynök kiygizet,
tubardan dambal kiygizet!
Tamaşağa batırat-
kéñ Taşkénden aldırğan,
arabağa saldırğan,
kaşka taman céke ötüк
kak butuna kiygizet!
Barına sarpay kiygen soñ,
çorolor turup kuanat:
'Kanıkéy cakşı éken!' dép.
Kayıp-kandın Kara-börük
karmatıp aldı taladan,
andan mınday çok éle!
Atalıktın ak dölöt,
andan mınday çok éle-
Şooruktun kısı Akılay,
andan mınday çok éle!
Ak sök kandın balası
akıl artık kişi ékkan,
abıdan makul bala éken!
- zevкли bir şenlik yapalım!
Zincirli deri tulumları
boyunlarından alalım!
Rakı doldurup verelim!
Yiğitleri giydirerek,
hep atlara bindirelim,
güzel kürkler giydirelim!
Her şeyi güzel hazırlayıp
hizmetine duralım biz!"
Derken Er Manas gelince,
kızlar denileni yaptı,
biri Ak-kula'yı aldı,
öbürü kapıyı açtı,
biri Sart usulü atı bağladı.
Altın sandıktan alıp
keskin rakıyı çıkardı.
Kırk yiğit gelip oturdu,
kırk yiğit oturunca
yiğitlere rakı verdiler,
yiğitlere rakı verince
yiğitler alaca eve girdiler.
Han çocuğu Kanıkey,
yiğitleri şenlik kıyafetiyle
donatmak için,
beyaz deri torbaları boşalttı,
ta Kaşgar'dan getirttiği,
arabalara yüklettiği,
on iki düğmeyle süslü
tüfek kurşunu işlemez,
ak çayır kuşu gözlü
yakası altın, yeni bakır kıyafetleri
alıp giydirtti.
Yiğitler bunları giyinince,
Kanıkey ak deri torbaları yine boşalttı.
İnce gömlekler giydirdi,
pamuktan gömlekler giydirdi!
Erleri hayrete düşürdü!
Ta Taşken'den getirttiği
arabalara doldurttuğu,
değerli çizmeleri
ayaklarına giydirdi.
Hepsi böyle giyinince,
yiğitler pek sevindiler:
"Kanıkey fevkaladeymiş,
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü
cenk yerinden yakalatmıştı,
o böyle şeyler vermedi!
Ak servet Atalık
bize böyle şeyler vermedi o!
Şooruk'un kızı Akılay,
hiç böyle bir şey vermedi!
Ak-kemik hanın çocuğu
çok akıllı bir insanmış,
pek güzel bir kadınmış!"

- Чоролор кетти куанып.
Чоролор кессе куанып
155 эмди Манас жаткан соң,
'Ат семирип түс болот,
бос кыроо түшүп күс болот,
эрендер жатып бук болот-
эмди жортмок болду!' дейт.
- 160 Алтай толгон көп Калмак
Ай-канга ооп жатат дейт:
Күнкөй толгон көп Калмак
Күн-канга ооп жатат дейт-
соода кылып жатат дейт.
- 165 Анда Манас айтты дейт:
'Алтай толгон көп Калмак,
Күнкөй толгон көп Калмак
ортосун тосуп алалы!
Тилди кармап салалы!
- 170 Аттанылы, жортолу!
Ак-куланы тартыңар!
Аттанып сапар чыгалы,
ак каңгы эр сырдыгаш
Ак-кулага токутуп!
- 175 Кашка таман жек' өгүк
Ак-кулага теппей ыргып
минген соң,
кан баласы Каныкей
кармай алды Манасты
Кан Манаска айтты дейт:
- 180 'Айбанга каршы
күн-гө чат, төрөм,
жийрме бесте жашың,
жылың барс, төрөм,
ошу быйыл мүчөлүң, төрөм,
атка каршы ай эле, төрөм,
эрге каршы жыл эле, төрөм!'
- 185 Кармай алса Манасты,
'Кой! Кой!' десе, болгон жок,
Каныкейдин тилин алган жок!
Манастын ачуу жаман келди дейт-
он экиден өргөн булдурсун.
- 190 чапса кулак тундурсун,
тартып ийди Каныкей!-
Дарайдан кылган көйнөгү
жик жигинен сөгүлүп,
бермет-минен шурусу
- 195 жол үстүнө төгүлөт!
Кан баласы Каныкей
карс-карс күлүп жиберди:
'Ачуңду баса көр, төрөм!
Акылыңа түшө көр, төрөм!
- 200 барган жооң басып кайт төрөм!
Баг алдырып андан кайт төрөм!
Жорткондон жолуң
жошулсун, төрөм!
- Чоролор кетти куанып.
Чоролор кессе куанып
эмди Манас catkan соң,
'At sémirip түs bolot,
bos kiroo түшүп күs bolot,
érender catıp buk bolot-
émди cortmok болду!' déyt.
- Altay tolğon көp Kalmak
Ay-kanğa oop catat déyt:
Kүnkөy tolğon көp Kalmak
Kүн-kanğa oop catat déyt-
sooda kılıp catat déyt.
- Anda Manas ayttı déyt:
'Altay tolğon көp Kalmak,
Kүnkөy tolğon көp Kalmak
ortosun tosуп alalı!
Tildi karmap salalı!
- Attanalı, cortolu!
Ak-kulanı tartıñar!
Attanıp sapar çıғalı,
ak kañğı ér sırdıғаш
Ak-kulağa tokutup!'
- Kaška taman cék' ötüк
Ak-kulağa téppey ırğıp
mingen soñ,
kan balası Kanıkéy
karmay aldı Manastı
Kan Manaska ayttı déyt:
- 'Aybanğa karşı
күн-гө çat, töröm,
ciyrme béste चाşıñ,
cılıñ bars, töröm,
oşu bıyıl müçölüñ, töröm,
atka karşı ay éle, töröm,
érge karşı cil éle, töröm!'
- Karmay alsa Manastı,
'Koy! Koy!' dése, bolğon cok,
Kanıkéydin tilin alğan cok!
Manastın açuu caman kéldi déyt-
on ékiden örgön buldursun,
çapsa kulak tundursun,
tartıp iydi Kanıkéy!-
Daraydan kılğan köynöğü
cik ciginen sögүlүp,
bermet-minen şurusu
col üstünö tögүlöt!
- Kan balası Kanıkéy
kars-kars күlүp ciberdi:
'Açuñdu basa kör, töröm!
Akılıña түşө kör, töröm!
barğan cooñ basıp kayt, töröm!
Bağ aldırıp andan kayt, töröm!
Cortkondon coluñ
çoşulsun, töröm!
- Yiğitler sevinçle gittiler,
yiğitler sevinçle gidince,
Manas burada kalınca,
atlar semirip gevşedi,
boz kırağı düşüp güz geldi,
erler de tembel oldu,
"Artık yürüyüş zamanı geldi!" dedi.
Altay'ı dolduran Kalmuklar,
Ay Han'ın idaresinde yaşıyorlardı.
Kүnkөy'ü dolduran Kalmuklar,
Kүн Han idaresinde yaşıyorlardı.
Ticaret yapıp yaşıyorlardı.
İşte Er Manas dedi ki:
"Altay'ı dolduran Kalmukların
Kүnkөy'ü dolduran Kalmukların
arasına gidip bakalım!
Sözlerinden bir haber kapalım!
Atlara binip gidelim!
Ak-kula'yı getirin!
Ata binip sefere çikalım!
Benim alaca eyeri alıp
Ak-kula'ya vurun!"
Çizmesini üzengiye değirmeden
Ak-kula atuna
sıçradı.
Han çocuğu Kanıkey,
Manas'ı yakaladı,
Han Manas'a dedi ki:
"Hayvanlar için bu uğursuz
bir gün, efendim,
pars yılında yaşın yirmi
beş, efendim,
bu yıl senin doğduğun yıl, efendim,
atlar için bu uğursuz bir yıl, efendim,
erler için bu uğursuz bir yıl, efendim!"
Manas' yakalayıp da
"Dur! Dur!" dediyse de Manas aldırmadı.
Kanıkey'in sözüne kulak vermedi!
Manas fena hiddetlendi.
On iki örgülü kamçıyı,
vurunca kulaklarda uğuldayan kamçıyı
Kanıkey'e savurdu!
Daray ipeğinden gömleği
dikişlerinden söküldü.
Mercanının boncukları
yol üstüne saçıldı.
Han çocuğu Kanıkey,
kah kah gülerек dedi ki:
"Hiddetini yeniver, efendim,
aklın ile iş gör, efendim,
git düşmanı yen de gel, efendim,
baht kazan da dön gel, efendim!
Yürüdüğün yollar
düz olsun, efendim,

- Жолдошуң Кыдыр
кошулсун, төрөм!
Каныкей кирдиң үйүңө.
205 Батыр Манас бастырды.
'Кече келген Каныкей
Кан Манасты кармады-
бис немеңе болдук?' деп,
Ҷооруктун кысы Акылай
210 Манасты кармай алды дейт:
'Айбанга каршы күн-гө
чат, төрөм,
жийрме беште жашың,
жылың барс, төрөм,
ошу быйыл мүчөлүң, төрөм,
аттанбачы, ай жаркын, төрөм,
215 аттанбагың көн жаркын төрөм!
Атка каршы ай эле, төрөм,
эрге каршы ай эле, төрөм,
Манас айтат катынга:
'Арынап сүрөк жедиргин, чиркин!
220 Каныкей тилин албаган чиркин,
сенин тилиңди аламбы чиркин?'
Тартып ийдиң, Эр Манас!-
Дарай кылган көйнөгү
жик жигинен сөгүлөт,
225 бермет-минен шурусуну
жол үстүнө төгүлөт!-
Каргап туруп калды дейт.
Манас болбой жүрүп калды дейт.
'Барганынан келбе, төрөм!
230 Кайтып үйүң көрбө, төрөм!
Каныкейди кучпа, төрөм!
Бүлкүлдөктөн тартпа, төрөм!
Кара оосыңа кан толсун, төрөм!
Кайрылгысың күн туусын, төрөм!'
235 Каргап туруп калды дейт.
Манас кетип жүргөн соң,
Бар-көлдү басып өттү дейт,
Төр-көлдү туура кешти дейт,
Козу-башы, Коыморок,
240 аны басып өттү дейт.
Үйдө жаткан Каныкей
керетинде билди дейт,
кереминде туйду дейт.
Асыл жерден акырат,
245 төө көтөргөн балбанды
Каныкей өзү чакырат:
'Асыл жерде далдалым,
төө көтөргөн балбаным,
көш' атты колго ал!' дейди.
250 'Кош' атты колго алган соң,
асыл тууган төрөмө
жетип кабар бер!' дейди.
'"Ак-кыяга кономун,

Coldoşuñ Kıdır
koşulsun, töröm!
Kanıkéy kirdiñ üyüñö.
Batır Manas bastırdı.
'Kéçe kélgen Kanıkéy
Kan Manastı karmadı-
bis némeñe bolduk?' dép,
Şooruktun kısı Akılay
Manastı karmay aldı déyt:
'Aybanğa karşı күn-gö
çat, töröm,
ciyrme beşte çasıñ,
cılıñ bars, töröm,
oşu bıyl müçölüñ, töröm,
attanbaçı, ay çarkın, töröm,
attanbağın, kön çarkın, töröm!
Atka karşı ay éle, töröm,
érge karşı ay éle, töröm,
Manas aytat katınğa:
'Arınap sürök cédirgin, çirkin!
Kanıkéy tilin albağan, çirkin,
sénin tiliñdi alambı, çirkin?'
Tartıp iydiñ, Ér Manas!-
Daray kılğan köynögü
cık cigenen sögülöt,
bérmét-minen şurusu
col üstünö tögülöt!-
Karğap turup kaldı déyt.
Manas bolboy cürüp kaldı déyt.
'Barğanınan kélbe, töröm!
Kaytıp üyüñ körbö, töröm!
Kanıkéydi kuçpa, töröm!
Bülküldöktön tartpa, töröm!
Kara oosiña kan tolsun, töröm!
Kayrılığısı күn tuusin, töröm!'
Karğap turup kaldı déyt.
Manas kétip cürgön soñ,
Bar-köldü basıp öttü déyt,
Tör-köldü tuura kéşti déyt.
Kozu-başı, Koymorok,
anı basıp öttü déyt.
Üydö catkan Kanıkéy
kéretinde bildi déyt,
kéreminde tuydu déyt.
Asıl çérden akırat,
töö kötörgön balbandı
Kanıkéy özü çakırat:
'Asıl çérde daldalıм,
töö kötörgön balbanım,
köş' atı kolğo al!' déydi.
'Koş' atı kolğo alğan soñ,
asıl tuuğan törömö
cétip kabar bérl!' déydi.
'"Ak-kıyağa konomuñ,

yoldaşın Hızır
olsun, efendim!"
Sonra sen Kanikey evine girdi.
Bahadır Manas atını sürdü.
"Yeni gelen Kanikey
Han Manas'ı yakaladı,
başımıza neler geldi?" diyerek
Şooruk'un kızı Akılay
Manas'ı yakaladı:
"Hayvanlar için bu uğursuz
bir gün, efendim,
pars yılında yaşıң yirmi
beş, efendim,
bu yıl doğduğun yıl, efendim,
ata binme, ay işığı, efendim,
ata binme, gün işığı, efendim!
Bu ay atlara uğursuz bir ay, efendim,
bu ay erlere uğursuz bir ay, efendim!"
Manas kadına dedi ki:
"Lanetli yaratık, çirkin şey!
Kanikey'in dediğini yapmadım, çirkin,
senin sözünü dinler miyim, çirkin?"
Kamçıyı savurdu Er Manas!
Daray ipek gömleği
dikişlerinden söküldü!
İncilerle mercanları
yol üstüne saçıldı!
Kadın ona lanet etti.
Fakat Manas aldırmadı:
"Gidip de gelmez olasın, efendim!
Gelip de evini göremez olasın efendim!
Kanikey'i kucaklayamaz olasın, efendim!
Yumuşak etini tutamaz olasın, efendim!
ağızına kanlar dolsun, efendim!"
Kadın böyle lanet etti.
Manas yola koyuldu,
Bar-köl'den geçti,
Tör-köl'ü aşıp geçti.
Kozu-başı'yla Koymorok'tan
basıp geçti.
Evde oturan Kanikey,
keskin zekasıyla bildi,
algılarıyla sezdi.
Asil kadın yerinden seslendi,
deve kaldıran pehlivanı
Kanikey çağırıttı:
"Asil yerden seçilmiş,
deve kaldıran pehlivanım,
yanına bir de yedek at al,
yedek atı aldıktan sonra
asil doğan efendimin
yanına git, benden haber sal!
Ak-kıya'da oturuyor, de,

- ак-бос бээ сойомун!
 255 А Кудайга жалынып,
 түлөө кылып жүрөмүн!
 Көгүрчкөн көрсө, жүнүн кес!-
 Кара беттин, көп сайраса, тилин кес!
 Сагыскан көрсө, жүнүн кес!-
 260 Кара беттин, көп сайраса, тилин кес!
 Акылайдын үйүнө
 төрөм келип жассын!" де!
 "Сары суун' төксүн!" де!
 "Каргышы алгыш болсун!" де!"
 265 Асыл жерде далдал кул,
 төө көтөргөн балбан кул
 Бар-көлдүн башын сайрамда
 жетип айтты Манаска.
 Батыр Манас болгон жок:
 270 'Катындын тилин алды.' деп,
 'Кайтып үйгө кетти.' деп,
 'Чоролорго кантип
 жооп беремин?' деп,
 болбой жүрүп кетти дейт.
 Манастын куш уйкусу келди дейт,
 275 бактасы карыш Ак-олпок
 айкыранын салды дейт.
 Жылкычынын Ташша-бек
 кашына Манас келди дейт,
 уктап жатып алды дейт.
 280 Жорго басык чоң кула,
 жоругу тынч Ак-кула
 чоодурата бастырат!
 Чоролорду карасаң,
 касканат болуп келе жатат,
 285 алды кийнин чырмаптыр,
 Ак-кула туура-туура
 калып келе жатат!
 Алмамбет туруп мыны айтат:
 'Э чоролор, бери токточу,
 Айгыр-жалы бос төндө
 290 кароол карай берчи элең!
 Сен Ак-балтанын уулу Болотум,
 сен кыран Чалбай, Шуутум,
 сен Коңгуроолу-байдын Кошабыш,
 төртөө мени эрчичи!'
 295 Алмамбет-минен беш чоро
 Айгыр-жалы бос төңгө
 төгөрөтөн марады,
 жер арытып карады:
 көрүнгөндө көрүнөт,
 300 көрүңбөсө көк түтүндөй сосулат.
 Бир адамсат келе жатат!
 Алмамбет барды Манаска.
 Манаска келип айтты дейт:
 'Төмөн кире барганда, бээм,
 305 атымды минип желсем, бээм,
- ak-bos bee soyomun!
 A Kudayga calinyp,
 tülöö kılıp cürömün!
 Kögürçkөн көrsө, cünün kės!-
 Kara bėttin, көp sayrasa, tili kės!
 Sağıskan көrsө, cünün kės!-
 Kara bėttin, көp sayrasa, tili kės!
 Akılaydın üyünө
 törөm kėlip cassın!" dė!
 "Sarı suun' төksün!" dė!
 "Kargışы algış bolsun!" dė!"
 Asıl cėrde daldal kul,
 töө көtөrgөн balban kul
 Bar-kөldün başın sayramda
 cėtip ayttı Manaska.
 Batır Manas bolğon cok:
 'Katındın tilin aldı.' dėp,
 'Kaytıp üygө kėtti.' dėp,
 'Çorolorğo kantip
 coop bėremin?' dėp,
 bolboy cürüp kėtti dėyt.
 Manastın kuş uykusu kėldi dėyt,
 baktası karış Ak-olpok
 aykıranın saldı dėyt.
 Cılkıçının Taşşa-bėk
 kaşına Manas kėldi dėyt,
 uktaп catıp aldı dėyt.
 Corğo basık çoñ kula,
 coruğu tıңç Ak-kula
 çoodurata bastırat!
 Çorolordu karasañ,
 kaskanat bolup kėle catat,
 aldı kiynin çırmaptır,
 Ak-kula tuura-tuura
 kalıp kėle catat!
 Almambėt turup mını aytat:
 'É çorolor, bėri toktoçu,
 Aygır-calı bos төndө
 karool karay bėrçi éleñ!
 Sėn Ak-baltanın uulu Bolotum,
 sėn kıran Çalbay, Şuutum,
 sėn Koñguroolu-baydın Koşabış,
 törtө mėni érchіçi!'
 Almambėt-minen bėş çoro
 Aygır-calı bos төngө
 tögөрөtөн maradı,
 cėr arıtıp karadı:
 көrүngөndө көrүнөt,
 көrүңbөsө көk tütүndөy sosulat.
 Bir adamsat kėle catat!
 Almambėt bardı Manaska.
 Manaska kėlip ayttı dėyt:
 'Tөmөн kire barğanda, beem,
 atımdı minip cėlsem, beem,
- bir ak kısırak kestirmiş, de,
 Allah'a yalvarıyor, de,
 pek çok dua ediyor, de!
 güvercin görürsen tüyünü kes!
 Çok öterse kaltağın dilini kes!
 Saksagan görürsen tüyünü kes!
 Çok öterse kaltağın dilini kes!
 Akılay'ın evinde
 efendim gelip kalsın, de.
 Sarı suyu döksün, de,
 laneti hayıra çevrilsin, de."
 Asil yerden seçilen kul,
 deve kaldıran pehlivan kul,
 Bar-köl'ün en yüksek yerinde
 yetişip Manas'ı buldu.
 Bahadır Manas razı olmadı.
 "Kadının sözüne uydu,
 kalkıp yurduna döndü! derler,
 sonra ben yiğitlere ne cevap
 veririm?" dedi,
 sözüne kulak asmayıp çekip gitti.
 Manas'ın kuş uykusu geldi,
 kalın pamuklu zırhını
 geniş açıp yere serdi.
 Çoban Taşşa-bek'in
 yanına geldi,
 uzanıp yattı Manas.
 Yürük kula atı,
 dinç yürüyüşlü Ak-kula
 yeri tepiyor!
 Yiğitlere bakarsan
 sel gibi geliyorlar,
 öndeki arkadaki hep bir güruh,
 Ak-kula dosdoğru
 geliyor.
 Almambet şunu dedi:
 "Ey yiğitler beri durun,
 Aygır-calı'nın boz tepesinde
 etrafı gözetleyin.
 Sen Ak-balta'nın oğlu Bolotum
 sen yakışıklı Çalbay, sen Şuutum,
 Konguroolu-bay'ın oğlu sen Koşabışım.
 Siz dördünüz, benimle gelin!"
 Almambet ile birlikte beş yiğit
 Aygır-calı'nın boz tepesinden
 etrafı gözetlediler,
 dört tarafa bakındılar,
 görünen görülür,
 görünmeyen, mavi duman gibi yükselir.
 İşte bir atlı adam geliyor.
 Almambet Manas'a gitti,
 Manas'a gidince dedi ki:
 "Demin geri gelirken,
 atımı sürüp gelirken,

- токойлуу жерден тоссом, бээм,
Айгыр-жалы төбөдөн, бээм,
андып карап турсам, бээм?-
Өңү шүттү көрүнөт,
310 көзү оттуу көрүнөт,
сакалы жок такырдай,
дени болсо, капырдай-
келе жатат бир адам!
Эмди кантейн, жаркын-ай, төрөм?
- 315 Анда Манас сен айттың:
'Кабылан тууган Алмамбет,
бир адамсат көрүнсө,
теги-жайын суратып
бир чоруну жиберсең!'
- 320 Алмамбет батыр турду дейт,
чоролорго жүрдү дейт:
'Кыйкырык күсөп киргенсин,
кырктын башы Кыргыным,
Кырым бир журттан келгенсин,
- 325 Боз-чолок минип желсеңчи,
токойлуу жерден тоссоңчу,
андып карап турсаңчы!
Анда келет бир адам-
сакалы жок такырдай,
330 дени болсо, капырдай-
кармап алгын баланы,
акырет жайдан бурагын!
Ошу баланын теги-жайын сурагын!
- 335 Боз-чолокту минди Кыргын-чал
эңги-деңги желет дейт,
омбы-домбы желет дейт,
токойлуу жерден тосот дейт.
Айгыр-жалы төбөдөн
андып карап турат дейт.
- 340 Бала өтүп бара атат,
Боз-чолок минген Кыргын-чал
мында келген баланы
качырып кармай алды!
Бала кылчайып карай салды:
- 345 'Мөндү, мөндү, мөндү!' деп,
'Көркү, көркү, көркү?' деп,
'Сайын, сайын сайын!' деп,
'Алтай, алтай, алтай?' деп.
Анда айттың Кыргын-чал:
- 350 'Э сакал жок такыр кул,
дени болсо капыр кул,
"Мөндү!" деген немеңе?
"Көркү?" деген немеңе?
"Сайын!" деген немеңе?
- 355 "Алтай?" деген немеңе?
Сен "Асаламдан салам!" десеңчи!
Мен "Алаудан элейки
салам!" десеңчи!
Бала туруп айтты дейт:
- tokoyлуу céerden tossom, beem,
Aygır-calı töbödön, beem,
añdıp karap tursam, beem?-
Öñü şüttü körünöt,
közü ottuu körünöt,
sakalı çok takırday,
déni bolso, kapırday-
kéle catat bir adam!
Émди kanteyn, çarkın-ay, töröm?
- Anda Manas sén ayttıñ:
'Kabılan tuuğan Almambét,
bir adamsat körünsö,
tégi-cayın suratıp
bir çorunu çiberseñ!'
- Almambét batır turdu déyt,
çorolorgo cürdü déyt:
'Kıykırık küsöp kirgensin,
kırktın başı Kırgınım,
Kırım bir çurttan kélgenсин,
Boz-çolok minip celseñçi,
tokoyлуу céerden tossoñçu,
añdıp karap tursañçı!
- Anda kélet bir adam-
sakalı çok takırday,
déni bolso, kapırday-
karmaп алгын balanı,
akıret caydan burağın!
- Oşu balanın tégi-cayın surağın!
- Boz-çoloktu mindi Kırgın-çal
eñgi-deñgi célet déyt,
omby-domby célet déyt,
tokoyлуу céerden tosot déyt.
- Aygır-calı töbödön
añdıp karap turat déyt.
- Bala ötüp bara atat,
Boz-çolok mingen Kırgın-çal
mında kélgen balanı
kaçırıp karmay aldı!
- Bala kılçayıp karay saldı:
'Möndü, möndü, möndü!' dép,
'Körkü, körkü, körkü?' dép,
'Sayın, sayın sayın!' dép,
'Altay, altay, altay?' dép.
- Anda ayttıñ Kırgın-çal:
'É sakal çok takır kul,
déni bolso kapır kul,
"Möndü!" dégen némeңe?
"Körkü?" dégen némeңe?
"Sayın!" dégen némeңe?
"Altay?" dégen némeңe?
- Sén "Asalamdan salam!" déseñçi!
Mén "Alaudan eleyki
salam!" déseңçi!
- Bala turup ayttı déyt:
- ormanda etrafı gözlerken,
Aygır-calı'nın tepesinden
etrafı gözlerken
yüzü toprak gibi uçuk,
gözü ateş gibi yanan
sakalı yok, çenesi çıplak,
görünümü kafir gibi
bir adam geliyordu.
Söyle ne yapayım, beyim?"
O zaman sen Manas dedin ki:
"Kaplan doğan Er Almambet,
orada bir adam gördünse,
kim olduğunu anlamaya
bir yiğidi gönder sen!"
O zaman Almambet kalkarak,
yiğitlerin yanına gitti:
Her zaman çığlıkla giren
kırkların başı, Kırgınım,
Kırım yurdundan gelmiştin,
Boz-çolok adlı atına bin de
ormanlık yerde git gözle,
orada gözcülük et sen!
Oradan bir adam geliyor,
sakalı yok, çenesi çıplak,
görünümü kafir gibi.
Bu oğlanı yakala sen,
yakasından yakala!
Bu oğlanın kim olduğunu soruştur!"
Boz-çolok'a bindi Kırgın-çal,
rüzgar gibi gitti,
deli gibi gitti,
ormandan kestirme geçti.
Aygır-calı'nın tepesinden
etrafını gözetledi.
Delikanlı tam oradan geçerken
Boz-çolok'un üstünde Kırgın-çal,
yakınlaşan bu çocuğu
kovalayıp yakaladı!
Çocuk yan gözle bir bakıp:
"Möndü, möndü, möndü!" dedi.
"Körkü, körkü, körkü?" dedi.
"Sayın, sayın, sayın!" dedi.
"Altay, Altay, Altay?" dedi.
Kırgın-çal da dedi ki:
Ey sakalsız takır, kul,
görünümü kafir kul,
"Möndü!" acep ne demek?
"Körkü?" demek ne demek?
"Sayın!" demek ne demek?
"Altay?" demek ne demek?
Sen "Selamunaleyküm!" de ki
ben de "Aleykümselam!"
diyeyim.
Delikanlı dedi ki:

- 'Саламыңды билбеймин,
360 элигиңди билбеймин.
"Алтай, алтай?" дегеним-
"Амансыңбы?" дегеним.
"Көркү, көркү?" дегеним-
"Көрүштүңбү?" дегеним.
365 "Жабы, жабы?" дегеним-
"Жакшысыңбы?" дегеним!
Мен төрөлү журттан келемин,
төрөңө кебим айтамын!
Кандуу журттан келемин,
370 каныңа кебим айтамын!
Төрөң кайсы болучу,
төлөңгүт кайсы болучу,
каның кайсы болучу,
караң кайсы болучу?"
375 Кыргыз-чал тутуп айтат:
'Кула байтал минген
куу бала, байкуш,
менин төрөм сурасаң, байкуш,
астындагы Ак-кула, байкуш,
Бөлчөрүү-тоодын сеңирдей, байкуш:
380 үстүндөгү төрөбүс, байкуш,
ободо көккө теңирдей, байкуш,
тийген экен төрөбүс, байкуш!
Төрөнү истеп
нетемин, байкуш?"
Кула байтал минген куу бала,
385 куулжуган шум бала
чылбырды кагып жиберди,
колунан чыгып кетти дейт,
такымга чалып алды дейт.
колтукка кысып салды дейт.
390 Кула байтал оосы каттуу ат экен-
чүдөп жүрүп берген соң,
октоп келе жаткан Алмамбет:
Сары-аланын башына
бек урунуп калган соң,
395 кашка таман жеке өтүк
үзөңгүсү бутунан
чыгып кетти Алмамбетке!
Ай кулагын жасат дейт,
чолпондой көзүн ачат дейт,
400 кылчайып карап салат дейт.
Саламды үрөнүп калган куу бала
Алмамбетке салам берет дейт.
Элик алдың Алмамбет.
Алмамбет туруп айтат дейт:
405 'Кула байтал минген
куу бала, байкуш,
көсүн оттуу көрүнөт, байкуш,
өңүң шүттуу (?) көрүнөт, байкуш.
Атка минип кастырдың, байкуш,
кайдан бери астырдың, байкуш?

- 'Salamıñdı bilbeymin,
eligiñdi bilbeymin.
"Altay, altay?" dégenim-
"Amansiñbi?" dégenim.
"Körkü, körkü?" dégenim-
"Körüştüñbü?" dégenim.
"Cabi, cabı?" dégenim-
"Cakşısıñbi?" dégenim!
Mén törölü curttan kélemin,
töröñö kébim aytamın!
Kanduu curttan kélemin,
kaniña kébim aytamın!
Töröñ kaysı boluçı,
tölöñgüt kaysı boluçı,
kaniñ kaysı boluçı,
karañ kaysı boluçı?"
Kırgın-çal tutup aytat:
'Kula baytal mingen
kuu bala, baykuş,
ménin töröm surasañ, baykuş,
astındağı Ak-kula, baykuş,
Bölçörüü-toodın séñirdey, baykuş:
üstündөгү төрөбүс, baykuş,
obodo kökkö téñirdey, baykuş,
tiygen éken төрөбүс, baykuş!
Törönü istep
nétemin, baykuş?"
Kula baytal mingen kuu bala,
kuulcuğan şum bala
çılbirdi kağıp ciberdi,
kolunan çığıp ketti déyt,
takımğa çalıp aldı déyt,
koltukka kısıp saldı déyt.
Kula baytal oosı kattuu at éken-
çüdöp cürüp bérgen soñ,
oktop kéle catkan Almambét:
Sarı-alanın başına
bék urunup kalğan soñ,
kaşka taman céke ötüк
üzöñgüsü butunan
çığıp ketti Almambétke!
Ay kulağın casat déyt,
çolpondoy közün açat déyt,
kılçayıp karap salat déyt.
Salamdı ürөнүп kalğan kuu bala
Almambétke salam béret déyt.
Elik aldıñ Almambét.
Almambét turup aytat déyt:
'Kula baytal mingen
kuu bala, baykuş,
kösün ottuu körünöt, baykuş,
öñüñ şüttuu (?) körünöt, baykuş.
Atka minip kastırdıñ, baykuş,
kaydan béri astırdıñ, baykuş?

- "Senin selamını bilmem,
Aleykümünü bilmem ben.
"Altay, altay?" demekle ben,
"Sağlığın nasıl?" diyorum.
"Körkü, körkü?" demekle ben,
"Selamladın mı beni?" diyorum.
"Cabi, cabı?" demekle ben,
"İyi misin? diyorum!
Beyli yurttan geliyorum,
beyine sözümü söyle!
Hanlı yurttan geliyorum,
yalnız beyle konuşurum!
Senin beyin kimdir burada?
Hizmetkar kimdir burada?
Senin hanın kimdir burada?
Hanının halkı kimdir burada?"
Kırgın-çal şunu dedi
"Kula kısrağa binen kurnaz
oğlan, a baykuş,
beyimi soruyorsan, a baykuş,
altında Ak-kula var onun, a baykuş,
Bölçörüü dağının zirvesi gibi, a baykuş,
üzerinde efendimiz, a baykuş,
Tanrı gibi göklere erişiyor, a baykuş,
erişiyor efendimiz, a baykuş!
Efendiği görmek istemen
neyine gerek, a baykuş?"
Kula kısrağa binen delikanlı,
bu kurnaz kafir çocuğu,
yuları öyle çekti ki
(Kırgın'ın) elinden fırlayıp gitti,
dizlerine doladı onu,
koltuğuna sıkıştırdı.
Kula kısrağ sert ağızlı bir at idi,
sürmek için mahmuzlayınca,
ok gibi Almambet göründü.
Sarı-ala'nın başına
sıkıca sokulmuş,
değerli çizmeleri,
ayağındaki üzengiler,
Almambet'in ayağından savruldu!
Ay kulağını açtı o,
yıldız gözlerini açtı o.
Yan gözle bir baktı.
Selamı öğrenmiş olan kurnaz çocuk
Almambet'e selam verdi.
Almambet "Aleykümselam!" dedi.
Almambet dedi ki:
"Kula kısrağa binen
kurnaz oğlan, a baykuş,
gözün ateşli görünüyor, a baykuş,
yüzün soluk görünüyor, a baykuş,
ata binmiş geliyorsun, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?"

- 410 Атка минип желесиң, байкуш,
кайсы жактан келкасиң, байкуш?
Ат сурамак келбеттен, байкуш,
эр сурамак сүрнөттөн, байкуш!
Алтың жоору, эр арык, байкуш,
- 415 кайсы жактан келесиң, байкуш?
Куу бала туруп мыны айтат:
'Аты жакшы ай жаркын, төрөм,
тексис киши дейсиңби, төрөм?
Төрөлү журттан келемин, төрөм!
- 420 Бир сага айтамын, төрөм.
айтамын-да кайтамын, төрөм.
Билбесем-де жолуң бар,
төрөм!
Көрбөсөм-дө күрүшкөмүн
колуң бер, төрөм!
Алмамбеттин колун
кармай алды дейт:
- 425 'Кандуу журттан келемин, төрөм!
Каным сага айтамын, төрөм!
Айтaмин-да кайтамын!
А сүйүнчү, ай жаркын, төрөм,
Бу сүйүнчү, күн жаркын, төрөм!
- 430 Сүйүнчүмдү бат' берчи төрөм!
Бат' берсең-де тес берчи, төрөм!
Матодан чечпей төө берчи, төрөм,
бокчодон чечпей тон берчи, төрөм!
Кан агасы Жакып-бай, төрөм,
- 435 алты жашар экенде, төрөм,
Көзкамандай
иниси, төрөм-
Алтай толгон көп Калмак, төрөм,
Ай-кан келип чапканда, төрөм,
Күнкөй толгон көп
Калмак, төрөм,
- 440 Күн-кан келип чапканда, төрөм,
Көскамандай иниси, төрөм,
Калмакка түшүп кетиптир, төрөм!
Калмакка барып жайн' алып, төрөм,
Кытайдан барып үй алып, төрөм,
- 445 кырымга барып журт алып, төрөм!
Көчүп келет Көзкаман, төрөм!
Беш төрөдөй уулу бар, төрөм!
Беш уулунун ичинде, төрөм!
кабагы бийк, көс үңүр, төрөм,
- 450 кара ниет Көкчөкөз, төрөм-
ак-сакалы ол экен, төрөм!
Бирин аты Бөрбөлжүн, төрөм,
бирин аты Дөрбөлжүн, төрөм,
бирин аты Чагалдай, төрөм,
- 455 бирин аты Агалдай, төрөм!
Көчүп келет Көзкаман, төрөм!
Талага жүгү тарактап,
төрөм,
- Атка минип célesiñ, baykuş,
kaysı caktan kélkasiñ, baykuş?
At suramak kélbetten, baykuş,
ér suramak sürnöttön, baykuş!
Altıñ cooru, ér arık, baykuş,
kaysı caktan kélesiñ, baykuş?
Kuu bala turup mıny aytat:
'Atı cakşı ay carkın, töröm,
téksis kişi déysiñbi, töröm?
Törölü curttan kélemin, töröm!
Bir sağa aytamın, töröm.
aytamın-da kaytamın, töröm.
Bilbesem-de coluñ bar,
töröm!
Körbösöm-dö kürüşkömün
koluñ bér, töröm!
Almambétin kolun
karmay aldı déyt:
'Kanduu curttan kélemin, töröm!
Kanın sağa aytamın, töröm!
Aytamin-da kaytamın!
A süyünçü, ay carkın, töröm,
Bu süyünçü, күn carkın, töröm!
Süyünçümdü bat' bérçi, töröm!
Bat' bérseñ-de tés bérçi, töröm!
Matoodan çéçpey töö bérçi, töröm,
bokçodon çéçpey ton bérçi, töröm!
Kan atası Cakıp-bay, töröm,
altı çaşar ékende, töröm,
Közkamanday
inisi, töröm-
Altay tolğon көp Kalmak, töröm,
Ay-kan kélip çapkanda, töröm,
Künköy tolğon көp
Kalmak, töröm,
Kün-kan kélip çapkanda, töröm,
Köskamanday inisi, töröm,
Kalmakka түşüp kéiptir, töröm!
Kalmakka барıp cayn' alıp, töröm,
Kıtaydan барıp üy alıp, töröm,
kırımğa барıp curt alıp, töröm!
Köçüp kélet Közkaman, töröm!
Bés törödöy uulu бар, töröm!
Bés uulunun içinde, töröm!
kabağı biyk, көs üñür, töröm,
kara niyet Kökçököz, töröm-
ak-sakalı ol éken, töröm!
Birin atı Bөрbөлcün, töröm,
birin atı Dөрbөлcün, töröm,
birin atı Çagalday, töröm,
birin atı Agalday, töröm!
Köçüp kélet Közkaman, töröm!
Talağa cügü taraktap,
töröm,
- Ата binmiş koşturup, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?
Atı görünüşünden, a baykuş,
eri adabından bilirsin, a baykuş,
atın zayıf, er sıska, a baykuş,
nereden geliyorsun, a baykuş?"
O zaman kurnaz oğlan dedi ki:
"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
evsiz barksız mı sandın beni, efendim,
beyli yurttan geliyorum, efendim,
yalnız sana söyledim, efendim,
söyleyip geri döneceğim, efendim.
Duymamış olsam da yolun açık
olsun dersin, efendim,
görmemiş olsam da ver elini, gördüm
seni, efendim!"
Almambet'in
elini tutup:
"Hanlı bir yerden geliyorum, efendim,
hanımı sana söyleyeyim, efendim,
söyleyip yurda döneyim, efendim,
ben bir elçiyim, ay ışığı, efendim,
bir elçiyim, gün ışığı, efendim,
bu elçiye dua et, efendim,
dua edersen tez et, efendim,
bağını çözmeden deve ver, efendim,
uçkurunu çözmeden kıyafet ver, efendim,
han babası Cakıp-bay'ın, efendim,
altı yaşında iken, efendim,
Közkaman adında bir küçük
kardeşi vardı, efendim,
Altay'ı dolduran Kalmuklarla, efendim,
Ay Han gelip yağmaladığında efendim,
Künköy'ü dolduran
Kalmuklarla, efendim,
Kün Han gelip yağmaladığında, efendim,
küçük kardeşi Közkaman, efendim,
Kalmuk'un eline düşmüştü, efendim,
Kalmuk içinde yaşadı, efendim,
Çin'e gidip ev aldı, efendim,
Kırım'a gidip yurt aldı, efendim,
şimdi o Közkaman geliyor, efendim,
onun beş efendi oğlu var, efendim,
beş oğlunun içinde, efendim,
alınını çatmış, gözleri çukur, efendim,
kötü niyetli Kökçököz var,
Közkaman'ın akıl hocası o, efendim!
Birinin adı Bөрbөлcün, efendim,
birinin adı Dөрbөлcün, efendim,
birinin adı Çagalday, efendim,
birinin adı Agalday, efendim!
Közkaman buraya göçüyor, efendim.
yük hayvanlarının yankısı bozkırda,
efendim,

- келе жатат Көзкаман, төрөм!
Куу баланын кебин уккан соң,
460 кабылан тууган Алмамбет
Сар'алага миниптир,
Эр Манаска барыптыр,
уккан кебин айтыптыр.
Эмди Манас айтат дейт:
- 465 'Элдүү жерден
чогултуп, чором,
экчеп алган көй-гашка, чором,
калыктуу жерден чогултуп,
чором,
каалап алган сап-кашка,
чором,
барың бирдей эрендер, чором,
470 барың бирдей берендер, чором,
сундуруп найза
тартпаган, чором,
катынга сырын айтпаган чором,
барың бирдей көй-гашка чором!-
Кула байтал куу бала, чором,
475 кубулжуган шум бала, чором,
сүйүнчүлөп кеп айтат, чором,
сүйүнчүсүн берели, чором!
Кайып-кандын Кара-бөрүк,
чором,
карматып алдым таладан чором,
480 бир Алмамбет баладан, чором!
Аталыктын ак дөлөт, чором,
чакыртып алдым үйүнөн, чором,
андан мерсет жог-эле, чором:
кимге берем сүйүнчү, чором:
485 Шооруктун кысы Акылай, чором,
андан мерсет жог-эле, чором-
кимге берем сүйүнчү, чором?
Кан баласы Каныкей, чором,
андан мерсет жог-элка, чором-
490 кимге берем сүйүнчү, чором?
Менин атам Жакып-бай, чором,
өзү жалгыс киш' эле, чором!
Жумурткадан ак элем, чором,
бир энеден так элем, чором,
495 жаңыс эдим кыядан, чором,
жаңыс эдим уядан, чором,
бир тууганым жок эди, чором!
Анын бери жагында, чором,
аркамда куйрук жог-эле, чором,
500 астымда жалы жог-эле, чором-
эр жалгысы бал' элем, чором,
кимге берем сүйүнчү, чором?
Бир тууганым Кардыгач, чором,
он беште эрзек бал' эле, чором,
505 жек'өтүктү
жет' албай, чором,

- келе catat Közkaman, töröm!
Kuu balanın kébin ukkan soñ,
kabılan tuuğan Almambét
Sar'alağa miniptir,
Ér Manaska barıptır,
ukkan kébin ayıptır.
Émdi Manas aytat déyt:
'Éldüü cérden
çoğultup, çorom,
ékçep alğan köy-ğaşka, çorom,
kalıktuu cérden çoğultup,
çorom,
kaalap alğan sap-kaşka,
çorom,
barıñ birdey érender, çorom,
barıñ birdey bérender, çorom,
sundurup nayza
tartpağan, çorom,
katinga sırın aytpağan, çorom,
barıñ birdey köy-ğaşka, çorom!-
Kula baytal kuu bala, çorom,
kubulcuğan şum bala, çorom,
süyüncülöp kęp aytat, çorom,
süyüncüsün bérelı, çorom!
Kayıp-kandın Kara-börük,
çorom,
karmatıp aldım taladan, çorom,
bir Almambét baladan, çorom!
Atalıktın ak dölöt, çorom,
çakırtıp aldım üyünön, çorom,
andan mérset çoğ-éle, çorom:
kimge bérem süyüncü, çorom:
Şooruktun kısı Akılay, çorom,
andan mérset çoğ-éle, çorom-
kimge bérem süyüncü, çorom?
Kan balası Kanıkéy, çorom,
andan mérset çoğ-élka, çorom-
kimge bérem süyüncü, çorom?
Ménin atam Cakıp-bay, çorom,
özü calğıs kiş' éle, çorom!
Cumurtkadan ak élem, çorom,
bir énedен tak élem, çorom,
cañıs édim kıyadan, çorom,
cañıs édim uyadan, çorom,
bir tuuğanım cok édi, çorom!
Anın béri çağında, çorom,
arkamda kuyruk çoğ-éle, çorom,
astımда calı çoğ-éle, çorom-
ér calğısı bal' élem, çorom,
kimge bérem süyüncü, çorom?
Bir tuuğanım Kardıgaç, çorom,
on beşte érzek bal' éle, çorom,
cék'ötüktü
cét'albay, çorom,

- Közkaman geliyor, efendim!"
Kurnaz çocuğun dediğini duyunca,
kaplan doğan Almambet,
Sarı-ala'ya bindi,
Er Manas'ın yanına gitti.
İştittiği sözü anlattı.
O zaman Manas dedi ki:
"Kalabalık yerlerden seçip
aldım, yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim, yiğitlerim,
halkı çok yerlerden seçip
aldım, yiğitlerim,
sizleri, kıymetli seçkinlerim,
yiğitlerim,
hepiniz birsiniz erlerim, yiğitlerim,
hepiniz kuvvette birsiniz, yiğitlerim,
sapladığınız kargıyı geri
çekmediniz, yiğitlerim,
kadına sır açmadınız, yiğitlerim,
erlikte hep birsiniz, yiğitlerim!
Kula kısraktaki şu çocuk, yiğitlerim,
kurnaz hilekar oğlan, yiğitlerim,
bir elçi sözü söylüyor, yiğitlerim,
müjde parası verelim ona, yiğitlerim!
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü,
yiğitlerim,
cenk yerinde yakalattım, yiğitlerim,
Almambet'e delikanlı iken, yiğitlerim!
Ak servet Atalık'ı, yiğitlerim,
evinden getirtip aldım, yiğitlerim
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim, yiğitlerim,
Şooruk'un kızı Akılay'a, yiğitlerim,
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim, yiğitlerim?
Han kızı Kanikey'e, yiğitlerim,
ona başlık vermedim, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim, yiğitlerim?
Benim babam Cakıp-bay, yiğitlerim,
tek başına bir adam, yiğitlerim!
Yumurtadan ak idim, yiğitlerim,
anamın bir tek çocuğuyum, yiğitlerim,
yalnız indim kayadan, yiğitlerim,
yalnız indim yuvadan, yiğitlerim,
hiç akrabam yok idi, yiğitlerim!
Sonra, ondan sonra, yiğitlerim,
arkamda kuyruk yok idi, yiğitlerim,
önümde yele yok idi, yiğitlerim,
ben tek doğmuş çocuğum, yiğitlerim,
kime müjde parası vereyim, yiğitlerim?
Kız kardeşim Kardıgaç, yiğitlerim,
on beş yaşına erdi, yiğitlerim,
değerli çizme giyecek kadar
büyümedi, yiğitlerim,

- соор өгүктү
баг'албай, чором:
теги кайны жог-эле, чором-
мен кимге берем
сүйүнчү, чором?
Анын бери жагында, чором,
- 510 Багды-дөөлөт байбиче-
кимге берем сүйүнчү, чором?-
колоттон үйдү көрдүбү, чором,
койноттон жылкы таптыбы, чором,
жыбыттан үйдү көрдүбү, чором,
- 515 жылгадан жылкы таптыбы, чором?
Колоттон үйдү ол көрсө, чором,
койноттон жылкы от тапса, чором,
жыбыттан үйдү ол көрсө,
жылгадан жылкы от тапса, чором,
- 520 баштап алып барыңар, чором,
сүйүнчүсүн бериңер, чором!
Акрет жайдан бурап ал, чором!
Куу бала жайын сурап кел, чором!
Сар'ала миндин Алмамбет!
- 525 Сар'ала минип желди дейт,
куу балага келди дейт,
куу балага айтты дейт:
'Кула байтал куу бала, байкуш,
көсүң оттуу бала экен, байкуш,
- 530 өңү шүттү (?) бала экен, байкуш,
сүйүнчөлөп кеп айттың, байкуш-
кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Жумурткадан ак эле, байкуш,
менин төрөм Эр Манас, байкуш,
- 535 бир энеден так эле, байкуш-
кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Жаңгыс эле кыядан, байкуш,
менин төрөм Эр Манас, байкуш,
бир уядан эр жаңыс, байкуш-
- 540 кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Астында жалы жок эле, байкуш,
аркада куйрук жок эле, байкуш;
алтымышта атасы, байкуш,
элүге чыккан энеси, байкуш-
- 545 менин төрөм Эр Манас, байкуш,
кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Анын бери жагында, байкуш,
Кайып-кандын Кара-бөрүк, байкуш,
андан мерсет жок эле, байкуш-
- 550 кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Ҷооруктун кысы Акылай, байкуш,
андан мерсет жок эле, байкуш-
кимге берет сүйүнчү, байкуш?
Кан баласы Каныкей, байкуш,
- 555 алганы алт'ай бол'элек, байкуш,
бетинде ула оң'элек, байкуш,
чырлаган чий оң'элек, байкуш,
- soor ötüktü
bat'albay, çorum:
tégi kaynı coğ-éle, çorum-
mén kimge bérem
süyünçü, çorum?
Anın béri cağında, çorum,
Bagdı-döölöt baybiçe-
kimge bérem süyünçü, çorum?-
kolotton üydü kördübü, çorum,
koynotton cılkı taptıby, çorum,
cıbtıtan üydü kördübü, çorum,
cılğadan cılkı taptıby, çorum?
Kolotton üydü ol körsö, çorum,
koynotton cılkı ot tapsa, çorum,
cıbtıtan üydü ol körsö,
cılğadan cılkı ot tapsa, çorum,
baştap alıp bariñar, çorum,
süyünçüsün bériñer, çorum!
Akret caydan burap al, çorum!
Kuu bala cayın surap kél, çorum!
Sar'ala mindiñ Almambét!
Sar'ala minip céldi déyt,
kuu balağa kélđi déyt,
kuu balağa ayttı déyt:
'Kula baytal kuu bala, baykuş,
kösüñ ottuu bala éken, baykuş,
öñü şüttü (?) bala éken, baykuş,
süyünçölöp kęp ayttıñ, baykuş-
kimge béret süyünçü, baykuş?
Cumurtkadan ak éle, baykuş,
ménin töröm Ér Manas, baykuş,
bir énedен tak éle, baykuş-
kimge béret süyünçü, baykuş?
Cañgıs éle kıyadan, baykuş,
ménin töröm Ér Manas, baykuş,
bir uyadan ér cañıs, baykuş-
kimge béret süyünçü, baykuş?
Astında calı cok éle, baykuş,
arkada kuyruk cok éle, baykuş;
altımışta atası, baykuş,
élüge çıkkан énesi, baykuş-
ménin töröm Ér Manas, baykuş,
kimge béret süyünçü, baykuş?
Anın béri cağında, baykuş,
Kayıp-kandıñ Kara-börük, baykuş,
andan mérsет cok éle, baykuş-
kimge béret süyünçü, baykuş?
Şooruktun kısı Akılay, baykuş,
andan mérsет cok éle, baykuş-
kimge béret süyünçü, baykuş?
Kan balası Kanıkéy, baykuş,
alğanı alt'ay bol'élek, baykuş,
bétinde upa oñ'élek, baykuş,
cırлаған çiy oñ'élek, baykuş,
- pabuç giyecek kadar
büyümedi, yiğitlerim,
hiç akrabam yok benim, yiğitlerim,
ben kime müjde parası
vereyim, yiğitlerim?
Ondan başka bir de, yiğitlerim,
Bagdı-döölöt baybiçe
kime vereyim müjde parası yiğitlerim?
Vadide evleri gördü mü, yiğitlerim,
çukurda atları gördü mü, yiğitlerim,
boğazda evleri gördü mü, yiğitlerim,
ırmakta atları gördü mü, yiğitlerim,
vadide evleri gördü ise, yiğitlerim,
çukurda atları gördü ise, yiğitlerim,
boğazda evleri gördü ise,
ırmakta atları gördü ise, yiğitlerim,
gidin onu alıp getirin, yiğitlerim,
elçi parası verin ona, yiğitlerim!
Yakasından yakalayın, yiğitlerim!
Kurnaz oğlanın ağzını arayın, yiğitlerim!
Almambet Sarı-ala'ya bindi,
Sarı-ala'ya binip gitti,
kurnaz çocuğun yanına vardı,
kurnaz çocuğa şu sözleri dedi:
"Kula kısraktaki kurnaz oğlan, a baykuş,
gözlerin senin pek ateşli, a baykuş,
Yanakların pek soluk, a baykuş,
elçilik sözleri söyledin, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Yumurtadan ak idi o, a baykuş,
benim efendim Er Manas, a baykuş.
anasından tek doğdu, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Yalnız geldi kayadan o, a baykuş,
benim efendim Er Manas, baykuş,
yuvadan tek geldi, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Önünde yele yok, a baykuş,
ardında kuyruk yok, a baykuş,
altmışında babası, a baykuş,
elli yaşında anası, a baykuş,
benim efendim Er Manas, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Hem de bundan başka, a baykuş,
Kayıp Han'ın kızı Kara-börük'ü, a baykuş
alırken para vermedi, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
Şooruk'un kızı Akılay'ı, a baykuş,
alırken para vermedi, a baykuş.
kime verir müjde parası, a baykuş?
Han kızı Kanıkey'i, a baykuş,
alalı altı ay olmadı, a baykuş,
daha yüzünün boyası solmadı, a baykuş,
dikişli hasır örgüsü solmadı, a baykuş,

- менин төрөм Эр Манас, байкуш,
кимге берет сүйүнчү, байкуш?
- 560 Анын бери жагында, байкуш,
"колоттон үйдү ол көрсө", байкуш,
"төрөм "Баштап барсын!"
дейт, байкуш!
"Жыбыттан үйдү ол көрсө", байкуш,
төрөм "Баштап барсын!"
дейт, байкуш!"
- 565 Куу бала туруп айтат дейт:
'Төрөлү журттан келемин,
төрөңө кебим айтамын-
айтамын-да кайтамын!
Кандуу журттан келемин,
- 570 кан төрөңө айтамын-
айтамын-да кайтамын!'
Кула байтал минген куу бала
бу байталдын жоорын
оңдоп минип алыптыр,
- 575 Манасты көстөй салыптыр,
Манаска келип айтыптыр:
'Аты жакшы, ай жаркын, төрөм,
өзү жакшы, күн жаркын, төрөм,
а сүйүнчү, ай жаркын, төрөм,
- 580 а сүйүнчү, күн жаркын, төрөм-
"Айтканы жалган!" деп эсең,
көчүп келет Көзкаман, төрөм!
Кабылан тууган Манастын, төрөм,
кабарынан угуптур, төрөм!
- 585 Капыр-минен Бусурман, төрөм,
ортосунан көштү дейт, төрөм!'
Анда айттың Эр Манас:
'Э кула байтал куу бала,
э куулжуган шум бала,
- 590 андай айтпады атекем!
Алты капка кең Букар,
аны чаптым мен Манас,
андай айтпады атекем!
Ак бос аттын такада,
- 595 кең Андыян жакада
өс тай экен Жамгырчы
жылкысын тийп алганда,
анда айтпады атекем!
Оогандын каны Муз-бурчак,
- 600 аны чаап алганда,
күрмө тоноп кийгенде,
топо тоноп алганда,
тоноога кызык батканда,
анда айтпады атекем!
- 605 Турпан журтун чапканда,
анда айтпады атекем!
Кырк чорого баш кылып,
Сар'алага мингизип,
Алмамбеттей чорону
- ménin töröm Ér Manas, baykuş,
kimge béret süyünçü, baykuş?
Anın béri çağında, baykuş,
"kolotton üydü ol körsö", baykuş,
"töröm "Baştap barsın!"
déyt, baykuş!
"Cıbıttan üydü ol körsö", baykuş,
töröm "Baştap barsın!"
déyt, baykuş!"
- Kuu bala turup aytat déyt:
'Törölü curttan kélemin,
töröñö kébim aytamın-
aytamın-da kaytamın!
Kanduu curttan kélemin,
kan töröñö aytamın-
aytamın-da kaytamın!'
Kula baytal mingen kuu bala
bu baytaldın coorın
oñdop minip alıptır,
Manastı köstöy salıptır,
Manaska kélip aytıptır:
'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, күн carkın, töröm,
a süyünçü, ay carkın, töröm,
a süyünçü, күн carkın, töröm-
"Aytkanı calğan!" dép éseñ,
köçüp kélet Közkaman, töröm!
Kabılan tuuğan Manastın, töröm,
kabarınan uğıptır, töröm!
Kapır-minen Busurman, töröm,
ortosunan köştü déyt, töröm!'
Anda ayttıñ Ér Manas:
'É kula baytal kuu bala,
é kuulcuğan шум бала,
anday aytpadı atekem!
Altı kapka kéñ Bukar,
anı çaptım mén Manas,
anday aytpadı atekem!
Ak bos attın takada,
kéñ Andıyan cakada
ös tay éken Camgırçı
cılıkın tiyp alğanda,
anda aytpadı atekem!
Oogandın kanı Muz-burçak,
anı çaaр alğanda,
kürmö tonop kiygende,
topo tonop alğanda,
tonooğa kızık batkanda,
anda aytpadı atekem!
Turpan curtun çapkanda,
anda aytpadı atekem!
Kırk çoroğo baş kılıp,
Sar'alağa mingizip,
Almambétтей çoronu
- benim efendim Er Manas, a baykuş,
kime verir müjde parası, a baykuş?
hem de ondan sonra, a baykuş,
boğazdan bir ev gördünse, a baykuş,
yolu göstereceğini diyor
efendim, a baykuş,
vadiden bir ev gördünse, a baykuş,
yolu göstereceğini diyor
efendim, a baykuş!"
- Kurnaz oğlan dedi ki:
"Hanlı yurttan geliyorum ben,
sözümü beye söylüyorum ben,
söyleyince dönerim ben,
hanlı yurttan geliyorum,
han efendinle görüşürüm ben,
görüştükçe de dönerim, ben!"
Kula kırsağa binen kurnaz oğlan,
kula kırsağın başını
sağa çevirip yoluna gitti,
doğru Manas'a gitti.
Manas'a gelip dedi ki:
"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
kendi güzel, gün ışığı, efendim,
ben elçiyim, ay ışığı, efendim,
bir elçiyim, gün ışığı, efendim,
sözümde yalan deme, efendim,
Közkaman göç etmiş geliyor, efendim,
kaplan doğan Er Manas'ın, efendim,
haberini almış o, efendim,
kafirle müslümanın, efendim,
ortasına göçtü o, efendim!"
O zaman Manas dedin ki:
"Ey kula kırsaktaki kurnaz oğlan,
ey kurnaz hilekar oğlan,
babam öyle bir şey demedi!
Altı kapılı büyük Buhara'yı
ben yıktım, ben Er Manas,
babam ondan bana bahsetmedi!
Ak boz atın nalları,
geniş Endican'ın kenarlarında
bir tay idi Camgırçı'nın
atlarını çapıp aldığımda,
babam ondan bana bahsetmedi!
Afganların Han'ı Muz-burçak'ı
cenkte ben yendiğimde,
yelek yağmalayıp sırtıma giydiğimde,
başlık yağmalayıp aldığımda,
çapul zevkini sürerken,
babam ondan bana bahsetmedi!
Turfan yurdunu yendiğimde
babam ondan bana bahsetmedi!
Kırk yiğide baş kıldığımda
Sarı-ala'ya bindirip,
Almambet yiğidi

- 610 төрө орнунан көтөрүп,
Орустан Орок батырдын
он сан жылкысын тийгенде,
анда айтпады атекем!
Казылыктын ойунда,
- 615 Кар-жаабастын бойунда,
Кашгар, Жаркен бураган,
мың Кытайды сураган
Конур-байды сайганда,
анда айтпады атекем!
- 620 Сыра Ак-кула мингели
жашым жийрма беште келгели,
мага айтпады атекем!
Кула байтал куу бала
кorkконунан айтасың-
- 625 кокус кирип келипсин!
Аттан оодырып тартыңар!
Бутуна жырым көндү салыңар!
Бек бекитип алыңар!
Кең Кол-ата ойунда,
- 630 кең Таластын бойунда
Атекем Жакып-бай болучу-
Кан атекем Жакып-бай
алтынды жестей бурачы,
туугандан жайын сурачы!
- 635 Бу айтканы чын болсо,
өрүшүн малга толтуруп,
үйүн булга толтуруп,
келине кете кийгизип,
кысына кимкап кийгизип,
- 640 кап четине сар төгүп,
эшигине жес буйлалуу нар чөгүп,
журт катар кылалы!
Журт тискинин берели!
Табактап дилде тарталы!
- 645 Кан көтөрүп алалы!
Бу-да кеби жалганчы болсо,
башын койдой кесели,
канын суудай төкөлү!
Сар'ала минген Алмамбет
- 650 эңги-деңги желет дейт,
эңке аткандай болот дейт:
омбу-домбу желет дейт,
орд' аткандай болот дейт!
Жүрүп келет Алмамбет,
- 655 Копуну туура басат дейт,
Ыргайтыны ашат дейт,
сары-өзөн Чүйдү кыдырып,
бир Чөнөрдү ашат дейт.
Кең Таластын бойунда,
- 660 кең Кол-ата ойунда
Жакып-бай айлы бар экен,
Кабата-атар кош кашат
чыга түштүң Алмамбет.
- törö ornuna kötörüp,
Orustan Orok batırdın
on san cılıksın tiygende,
anda aytpadı atekem!
Kazılıktın oyunda,
- Kar-caabastın boyunda,
Kaşgar, Carkén burağan,
mıñ Kıtaydı surağan
Koñur-baydı sayğanda,
anda aytpadı atekem!
- Sıra Ak-kula mingeli
çaşım ciyrma béşte kélgeli,
mağa aytpadı atekem!
Kula baytal kuu бала
korkkonunan aytasıñ-
- kokus kirip kélipsin!
Attan oodırıp tartıñar!
Butuna cırım köndü salıñar!
Bék békítip alıñar!
Kéñ Kol-ata oyunda,
- kéñ Talastın boyunda
Atekem Cakıp-bay boluču-
Kан atekem Cakıp-bay
altındı céstey buraçı,
tuğandan çayın suraçı!
- Bu aytkanı çın bolso,
örüşün malğa tolturup,
üyün bulğa tolturup,
kélíne kété kiygizip,
kısına kimkap kiygizip,
- kap çétine sar tögüp,
éşigine cés buylaluу nar çögüp,
curt katar kılalı!
Curt tiskinin béreli!
Tabaktap dilde tartalı!
- Kан kötörüp alalı!
Bu-da kébi çalğançı bolso,
başın koydoy késeli,
kanın suuday tökölü!
Sar'ala mingen Almambét
- éñgi-déñgi célet déyt,
éñke atkanday bolot déyt:
ombu-dombu célet déyt,
ord' atkanday bolot déyt!
Cürüp kélet Almambét,
- Kopunu tuura basat déyt,
Irgaytını aшат déyt,
sarı-özön Çüydü kıdırıp,
bir Çönördü aшат déyt.
Kéñ Talastın boyunda,
- kéñ Kol-ata oyunda
Cakıp-bay ayılı бар экен,
Kaba-atar кош кашат
çığа түштüñ Almambét.
- efendiliğe yükselttiğimde ben,
Rus bahadırı Orok'un
on sürü atını aldığında ben,
babam ondan bana bahsetmedi!
Kazılık vadisinde
Kar-caabas suyu boyunda,
Kaşgar'la Yarkent'i baskıda tutun
bin Çinliye buyuran
Konur-bay'ı yendiğimde
babam ondan bana bahsetmedi!
Ben Ak-kula'ya bineli,
işte yaşım yirmi beş,
babam ondan bana bahsetmedi!
Kula kısıraktaki kurnaz oğlan,
sen korkundan böyle diyorsun,
şaka etmeğe gelmişsin!
İndirin onu attan aşığı!
Bağlayın ayağına kayışı!
Sımsıkı bağlayın onu!
Geniş Kul-ata vadisinde
geniş Talas'ın boyunda
babam Cakıp-bay yaşar.
Han babam Cakıp-bay
altını bakır gibi burkar,
soruşturun ondan şu akraba işini!
Oğlanın dediği doğru ise
ağılını hayvanla doldurun,
evini mal ile doldurun,
geline elbiseler giydirin,
kızına işlemeler giydirin,
torbasına altın dökün,
kapisına bakır yularlı deve çekin,
insanları önüne sıra sıra dizelim!
Eline yurt dizgini verelim!
Tabakla altın sikke verelim!
Götürüp han yapalım!
Fakat sözü yalan ise,
başını koyun gibi keselim,
kanını su gibi dökelim!"
Sarı-ala'nın üstünde Almambet,
rüzgar gibi gitti,
aşık atılmış gibi gitti,
deli gibi gitti,
ordo oyununda bir atış gibi gitti.
Böyle gidiyordu Almambet,
dosdoğru Kopu'dan geçerek
Irgaytı'yı aştı,
sarı yataklı Çu boyunca gitti,
Çönör geçidini aştı.
Geniş Talas'ın boyunda
geniş Kol-ata vadisinde
Cakıp-bay'ın yurdu vardı.
Kaba-atar'ın kenarından
aşığıya indin Almambet.

- Жаа-колотто камынып,
665 киш ичигин жамынып
 кан атасы Жакып-бай
 кородон койун чыгарып,
 төндө олтурган экен дейт.
 Анда айттың Алмамбет:
- 670** 'Асаламдын салам Жакып-бай, ата!
 'Алоодан элейки Алмамбет, балам!
 Барар жерге болжол жок, балам,
 соога дерге олжо
 жок, балам-
 бачым барып, тес кайттың, балам!
- 675** Элеман элин чаптыңб' ай, балам?
 Токомон элин чаптыңб' ай, балам?
 Калкаман элин чаптыңб' ай, балам?
 Бачып барып, тес кайттың, балам!
 Немени кылып жүрөсүң балам?
- 680** Ак-кула аман барб' экен, балам?
 Кан төрөм аман
 барб' экен, балам?
 Кай жерден кайттыңар, балам?
 Алмамбет айтты бу кепти:
 'Тооба сүйүнчү, атекем!
- 685** Сүйүнчүмдү бат берчи, ата!
 Бат' берсең-де, тес берчи, ата!
 Кородон бөлбөй кой берчи ата!
 Матоодан чечпей төө берчи, ата!
 Бокчодон чечпей тон берчи, ата!
- 690** Сен атадан сисканда, ата,
 сен энеден тууганда, ата,
 нече агайны киши элең, ата?
 Жакып-бай туруп айтат дейт:
 'Туугандан кабар
 уктуңб' ай, ботом,
- 695** айналайн Алмамбет, ботом?'
 Алмамбет туруп айтат:
 'Аты жакшы ай жаркын, ата,
 өзү жакшы күн жаркын, ата,
 Алтай толгон көп Калмак, ата,
- 700** Ай-кан келип чапканда, ата,
 Күнкөй толгон көп Калмак, ата,
 Күн-кан келип чапканда, ата,
 сениң иниң Көзкаман, ата
 түшкөн экен Калмакка, ата.
- 705** Асыл тууган төрөм-эй, ата,
 Калмактан кабар угуптур, ата!
 Үч күрөнтүү
 Калмактан, ата,
 көчүп келет Көзкаман, ата!
 Төрөлөсө, төрө эмес, ата,
- 710** Кан төрөмдөн кем эмес, ата!
 Беш төрөдөй уулу бар, ата-
 биринин аты Бөрбөлжүн, ата,
 биринин аты Дөрбөлжүн, ата,
- Сая-колотто камынып,
 киш ичигин камынып
 кан атасы Чакып-бай
 кородон койун чыгарып,
 төндө олтурган экен дейт.
 Анда айттың Алмамбет:
 'Асаламдын салам Чакып-бай, ата!
 'Алоодан элейки Алмамбет, балам!
 Барар жерге болжол жок, балам,
 соога дерге олжо
 жок, балам-
 бачым барып, тес кайттың, балам!
- 675** Элеман элин чаптыңб' ай, балам?
 Токомон элин чаптыңб' ай, балам?
 Калкаман элин чаптыңб' ай, балам?
 Бачып барып, тес кайттың, балам!
 Немени кылып жүрөсүң, балам?
- 680** Ак-кула аман барб' экен, балам?
 Кан төрөм аман
 барб' экен, балам?
 Кай жерден кайттыңар, балам?
 Алмамбет айтты бу кепти:
 'Тооба сүйүнчү, атекем!
 Сүйүнчүмдү бат берчи, ата!
 Бат' берсең-де, тес берчи, ата!
 Кородон бөлбөй кой берчи, ата!
 Матоодан чечпей төө берчи, ата!
 Бокчодон чечпей тон берчи, ата!
- 690** Сен атадан сисканда, ата,
 сен энеден тууганда, ата,
 нече агайны киши элең, ата?
 Чакып-бай туруп айтат дейт:
 'Туугандан кабар
 уктуңб' ай, ботом,
 айналайн Алмамбет, ботом?'
 Алмамбет туруп айтат:
 'Аты жакшы ай жаркын, ата,
 өзү жакшы күн жаркын, ата,
 Алтай толгон көп Калмак, ата,
 Ай-кан келип чапканда, ата,
 Күнкөй толгон көп Калмак, ата,
 Күн-кан келип чапканда, ата,
 сениң иниң Көзкаман, ата
 түшкөн экен Калмакка, ата.
 Асыл тууган төрөм-эй, ата,
 Калмактан кабар угуптур, ата!
 Үч күрөнтүү
 Калмактан, ата,
 көчүп келет Көзкаман, ата!
 Төрөлөсө, төрө эмес, ата,
 Кан төрөмдөн кем эмес, ата!
 Беш төрөдөй уулу бар, ата-
 биринин аты Бөрбөлжүн, ата,
 биринин аты Дөрбөлжүн, ата,
- Сая-колот'та сүрүлери yanında,
 самур күрке сарынмыш
 han babası Cakıp-bay,
 sürüden koyunları salmış,
 bir tepede oturuyordu.
 O zaman Almambet dedi ki:
 "Selamunaleyküm, Cakıp-bay baba!"
 "Aleykümselam Almambet, oğlum!
 Yola çıkacak zaman değil, oğlum,
 bu sanadır diyebileceğim hediye
 yok, oğlum,
 çabuk gidip erken döndün, oğlum!
 Eleman halkını kırdınız mı, oğlum?
 Tokomon halkını kırdınız mı, oğlum?
 Çabuk gidip erken döndün, oğlum!
 Derdin nedir, oğlum?
 Ak-kula'nın sağlığı iyi mi, oğlum?
 Han efendimin sağlığı
 iyi mi, oğlum?
 Hangi taraftan geldin, oğlum?"
 Almambet şu sözleri dedi:
 "Müjdem i isterim, atam!
 Müjdem i hemen ver, ata!
 Dua edersen çabuk et, ata!
 Sürüden ayırmadan koyun ver, ata!
 Takımını çözmeden deve ver, ata!
 Bohçadan çıkarmadan giyim ver, ata!
 Sen babandan ilkah olunurken, ata,
 sen anandan doğduğunda, ata,
 kaç erkek kardeşiniz, ata?"
 Cakıp-bay o zaman dedi ki:
 "Akrabamdan bir haber
 mi aldın, oğlum,
 canım Almambet, oğlum?"
 O zaman Almambet dedi ki:
 "Ey adı güzel ay ışığı, ata,
 ey kendi güzel gün ışığı, ata,
 Altay'ı dolduran Kalmuklarla, ata,
 Ay Han gelip yağmaladığında, ata,
 Künköy'ü dolduran Kalmuklarla, ata,
 Kün Han gelip yağmaladığında, ata,
 senin kardeşin Közkaman, ata,
 Kalmuk'un eline düşmüş, ata.
 Asil doğan efendim, ata,
 bunu bir Kalmuk'tan haber aldı, ata!
 üç koyu al atla yol alan Kalmuk'tan
 ayrılmış, ata,
 göçüp geliyor Közkaman, ata!
 Efendi desen, efendi değil, ata,
 han efendimden de kem değil, ata!
 Beş tane efendiden oğlu var, ata,
 birinin adı Bөрbөлcün, ata,
 birinin adı Dөрbөлcün, ata,

- ак-сакалы Көкчөкөз, ата,
715 биринин аты Чагалдай, ата,
биринин аты Агалдай, ата!
Көчүп келет Көзкаман, ата!
Жакып-бай мыны айтат:
'Айналайн ай жаркын, ботом,
720 Кудай кылган жаңгыстан, ботом,
өйдө чыкса өбөк жок, ботом,
ылдый түшсө жөлөк жок, ботом:
астында жалы жок эле'и, ботом,
аркада куйрук жок эле'и, ботом,
725 жаңгырактуу кыядан, ботом,
Алда Таалам бир Кудай, ботом,
өзү кылган жаңгыс бу, ботом!
Тууган укса, сүйүнсүн, ботом,
тушман укса, күйүнсүн, ботом!
730 Кудай кылган тентек ай, ботом,
кайта жакшы болуптур, ботом!
Кече кан атекең Жакып-бай, ботом,
алты жашар экенде'и, ботом,
Көзкамандай инис'ай, ботом,
735 түштү эле Калмакк'ай, ботом!
Үйдө олтурган байбиче
алаканы чап койду,
көтүн жерге так койду-
чыңырып чыкты байбиче:
740 'Жыгылган арча баштаган, как баш,
жыртылган барча беттеген, как баш!
Жаңгысыма Манаска, как баш,
каттуу күн тууган
турбайбы, как баш?
Жаңгысыма Манаска, как баш,
745 каран түн тууган турбайбы,
как баш-
Беш бөрү бир бөрүнү таласа,
как баш,
талап жесе этине, как баш,
эркин тойорбу бөрү, как баш?
"Тууганы-минен тус
куйлгу!", как баш:
750 Калмактан келген
тууганың, как баш,
асты сага эл болбос, как баш!
Кытайдан келген тууганың, как баш,
асты сага журт болбос, как баш!
"Бөрбөлжүн" аттуу оңорбу,
как баш?
755 "Дөрбүлжүн" аттуу оңорбу,
как баш?
"Агалдай" аттуу оңорбу,
как баш?
"Чагалдай" аттуу оңорбу,
как баш?
- ак-сакалы Көкчөкөз, ата,
биринин аты Чагалдай, ата,
биринин аты Агалдай, ата!
Көчүп келет Көзкаман, ата!
Жакып-бай мыны айтат:
'Айналайн ай жаркын, ботом,
720 Кудай кылган жаңгыстан, ботом,
өйдө чыкса өбөк чок, ботом,
ылдый түшсө жөлөк чок, ботом:
астында чалы чок эле'и, ботом,
аркада куйрук чок эле'и, ботом,
725 жаңгырактуу кыядан, ботом,
Алда Таалам бир Кудай, ботом,
өзү кылган жаңгыс бу, ботом!
Тууган укса, сүйүнсүн, ботом,
тушман укса, күйүнсүн, ботом!
730 Кудай кылган тентек ай, ботом,
кайта чакшы болуптур, ботом!
Кече кан атекең Жакып-бай, ботом,
алты чашар экенде'и, ботом,
Көзкамандай инис'ай, ботом,
735 түштү эле Калмакк'ай, ботом!
Үйдө олтурган байбиче
алаканы чап койду,
көтүн церге так койду-
чыңырып чыкты байбиче:
'Цыгылган арча баштаган, как баш,
жыртылган барча беттеген, как баш!
Жаңгысыма Манаска, как баш,
каттуу күн тууган
турбайбы, как баш?
Жаңгысыма Манаска, как баш,
745 каран түн тууган турбайбы,
как баш-
Беш бөрү бир бөрүнү таласа, как
баш,
талап цесе этине, как баш,
эркин тойорбу бөрү, как баш?
"Тууганы-минен тус
куйлгу!", как баш:
750 Калмактан келген
тууганың, как баш,
асты сага эл болбос, как баш!
Кытайдан келген тууганың, как баш,
асты сага журт болбос, как баш!
"Бөрбөлцүн" аттуу оңорбу,
как баш?
755 "Дөрбөлцүн" аттуу оңорбу,
как баш?
"Агалдай" аттуу оңорбу,
как баш?
"Чагалдай" аттуу оңорбу,
как баш?
- ак сакалысы Көкчөкөз, ата,
биринин ады Чагалдай, ата,
биринин ады Агалдай, ата,
гөчүп geliyor Көзкаман, ата!"
Жакып-бай шимди деди ки:
"Var ol, ay ışığı, yavrum,
Tanrı beni yalnız bıraktı, yavrum,
yukarı çıksam destek yok, yavrum,
aşağı insem yardım yok, yavrum,
önümde yele yok, yavrum,
arkamda kuyruk yok, yavrum,
kayanın aksi sedasından başka, yavrum,
Allah Taala bir Hüda, yavrum,
beni yalnız bıraktı, yavrum!
Akrabadan haber alan sevinsin, yavrum,
düşmandan haber alan yanar, yavrum!
Tanrı'nın ateşli yarattığı, yavrum,
artık her şey güzel olacak, yavrum,
çünkü han baban Çakıp-bay, yavrum,
altı yaşında iken, yavrum,
küçük kardeşi Közkaman, yavrum,
Kalmukların eline düşmüştü, yavrum!"
Evde oturan ihtiyar kadın
ellerini birbirine vurdu,
tak diye yere oturdu,
yalvararak geldi baybiche:
"Bayılana ardıc getirirler, ey budala,
yırtık yere yama yamarlar, ey budala,
bir tek oğlum Manasıma, ey budala,
katı gün doğmadı
mı, ey budala?
Bir tek oğlum Manasıma, ey budala,
kara gün doğmadı mı,
ey budala?
Beş kurt bir kurda saldırırsa,
ey budala,
saldırıp etini yerler, ey budala,
ete doyar mı kurtlar, ey budala?
akraba ile ekmek mi
yenir, ey budala?
Kalmuk'tan gelen
akrabaların, ey budala,
sana boyun eğmez, ey budala!
Çin'den gelen akrabaların, ey budala,
sana tabi olmaz, ey budala!
Börbölцүн sana uğur mu
getirir, ey budala?
Dörbölцүн sana saadet
mi verir, ey budala?
Agalday saadet mi
getirir, ey budala?
saadet mi verir sana Çagalday, ey
budala?

- "Көкчөкөз" аттуу
оңорбу, как баш?
"Көзкаман" аттуу
болорбу, как баш?
- 760** "Тууганың-минен
тус куйул!", как баш:
кандай шумдук айтасын, как баш?
Байбиче басып келген соң,
Жакып-байды чаап жиберди!
Жакып-бай мыны айтат дейт:
- 765** 'Асыл эчек сайыпсын, чиркин!
Кудай кылган майыпсын, чиркин!
Орто жериң ойдурган, чиркин,
эмчегиң койдурган, чиркин!
Акылы жоктон айтасын, чиркин!-
- 770** "Жаңгысыма кайта жакшы
болду!" деп, чиркин,
"канаты бутак бүттү" деп, чиркин,
кайта жакшы көрсөңчү, чиркин!
Карс-карс күлүп Жакып-кан,
каткырып карап калды дейт.
- 775** Андан кетип Алмамбет,
не кыларын билбеди.
Кан баласы Каныкей
кантип жооп бер'албай,
'Айссамбы? Айтпасамбы?',
- 780** ыргылжың болуп келе жатат.
Убаалы керим (?) киш'экен.
Кан баласы Каныкей
басарына эринет,
күчүгүттөй керилип,
- 785** мойндору койкойуп,
бококтору салаңдап,
келеңкер чачпак бир кучак
май соорунда шалкылдайт,
бала кастай калкылдап,
- 790** чынжырлуу көкөр колтуктап,
Каныкей басып келе жатат.
Алтын жайдан акырат-
кан баласы Каныкей
Алмамбетти чакырат:
- 795** 'Сар'ала минген ай жаркын, уул,
Сар'ала башын бура тур, уул!
Астың жерге тура тур, уул!
Барар жерге болжол жок, уул,
"Соога!" дегре олжо
жок, уул!
- 800** Токомон элин чаптыңбы, уул?
Калкаман элин чаптыңбы, уул?
Кайра тартып келдиңби, уул?
Кабыланым ай жаркын, уул,
токойдо айуу беттенген, уул,
- 805** белесте жолборс баштанган, уул,
тескей жакка кыштаган, уул,
- "Көкчөкөз" attuu
oñorbu, kak baş?
"Közkaman" attuu
bolorbu, kak baş?
"Tuuganiñ-minen
tus kuyul!", kak baş:
kanday şumduk aytasın, kak baş?
Baybiçe basıp kélgen soñ,
Cakıp-baydı çaap ciberdi!
Cakıp-bay mını aytat déyt:
'Asıl écek sayıpsın, çirkin!
Kuday kılğan mayıpsın, çirkin!
Orto cériñ oydurğan, çirkin,
émçégiñ koydurğan, çirkin!
Akılı cокton aytasın, çirkin!-
- "Cañgısına kayta cakşı
boldu!" dép, çirkin,
"kanatı butak büttü" dép, çirkin,
kayta cakşı körsöñçü, çirkin!
Kars-kars külüp Cakıp-kan,
katkırıp karap kaldı déyt.
Andan kétip Almambét,
né kıların bilbedi.
Kan balası Kanıkéy
kantip coop bér'albay,
'Ayssambı? Aytpasambı?',
ırğılciñ bolup kéle catat.
Ubaalı kérim (?) kiş'éken.
Kan balası Kanıkéy
basarına érinet,
küçügüttöy kérilip,
moyndoru koykoyup,
bokoktoru salañdap,
kéleñker çaçpak bir kuçak
may soorında şalkıldayt,
bala kastay kalkıldap,
çincirлуу kökör koltuktap,
Kanıkéy basıp kéle catat.
Altın caydan akırat-
kan balası Kanıkéy
Almambétti çakırat:
'Sar'ala mingen ay carkın, uul,
Sar'ala başın bura tur, uul!
Astıñ cérge tura tur, uul!
Barar cérge bolcol cок, uul,
"Sooğa!" dérge olco
cок, uul!
- Tokomon élin çaptıñbı, uul?
Kalkaman élin çaptıñbı, uul?
Kayra tartıp kéliñbi, uul?
Kabilanıм ay carkın, uul,
tokoydo ayuu béttenген, uul,
béleste colbors baştañган, uul,
téskey cakka kıştañган, uul,
- Kökçököz saadet mi
getirir, ey budala?
Közkaman saadet
mi verir, ey budala?
Ye bakalım ekmeğini akraban
ile, ey budala:
Ne konuşuyorsun sen, ey budala?"
Baybiçe böyle çıkıştıktan sonra
Cakıp-bay'ı dövmeğe başladı!
Cakıp-bay şunu söyledi:
"Fena bir ihtiyarsın, çirkin!
Allah'ın sakat kıldığı, çirkin!
Orta yerini oyduran çirkin,
memelerini sallandıran, çirkin,
akılsızlıktan böyle diyorsun, çirkin!
Biricik oğlumuz
iyi oldu bu, çirkin,
kanatları çıktı diye, çirkin,
sen de bizimle sevin, ey çirkin!"
Kah kah gülerек Cakıp Han,
katılarak kadına baktı.
Oradan ayrıldı Almambet,
ne yapacağını bilmiyordu.
Han çocuğu Kanıkey'e
ne diyeceğini bilemiyordu,
"Söylesem mi, söylemesem mi?",
Ne yapacağını şaşırmişti.
Gayet asil bir insandı,
han çocuğu Kanıkey,
ağır ağır yürüyerek geldi,
enik gibi kurulup,
boynunu edayla çevirip
gerdanını sallayıp,
saç örgülerinin süsü bir kucak
tombul kalçasında şakırdatıp
yavru kaz gibi kumıldayıp,
şıkırtılı su tulumu koltuğunda
Kanıkey gelmişti.
Altın yerinden bağırdı,
han çocuğu Kanıkey
Almambet'i çağırdı:
"Sarı-ala'ya binen ay ışığı oğul,
Sarı-ala'nın başını çevir, oğul,
olduğun yerde dur, oğul!
Yola çıkacak zaman değil, oğul,
bu sanadır diyebileceğim hediye
yok, oğul,
Tokomon halkını kırdınız mı, oğul?
Kalkaman halkını kırdınız mı, oğul?
Sonra da geri dönüp geldin mi, oğul?
Kaplanım, ay ışığı oğul,
yüzü ormandaki ayıyı andıran, oğul,
başı dağdaki kaplana benzeyen, oğul,
gölgeli yamaçta kışlayan, oğul,

- кой боорындай
 кара кан, уул,
 оң колуна уштаган, уул,
 көт жагынан карасаң, уул,
810 кырк кишинин чаңы бар, уул,
 бет жагынан карасаң, уул,
 беш айдар түгү бар, уул!
 Кабыланым ай жаркын, уул,
 Кан төрөм амамбы, уул?
815 Айында сапар көп жүрсөң, уул,
 ай ашырып ол кессең, уул,
 ала жүргөн сайып жок, уул,
 кадыр билер катын жок, уул!
 Жыл айланып ол кессең, уул,
820 "Көйнөккө кир!" деп,
 "Кетет!" деп, уул,
 "Көөнү чөгөт төрөмнүн
 болот!" деп, уул,
 бир жаңгактын көсүндөн, уул,
 кыл коржуннун көсүндөн, уул,
 оодарып ачып карасаң, уул,
825 чүштөдөн көйнөк бүрө бар, уул,
 тубардан көйнөк бүрөө бар, уул,
 торгундан көйнөк өкөө бар уул,
 барчадан көйнөк бөшөө бар, уул,
 бачай көйнөк алтоо бар, уул-
830 "Барың алып кийсең!" деп, уул,
 бир жаңгакка тыкамын, уул!
 Аны алып кийген соң, уул,
 куру келген черүнүн, уул,
 соогалмак
 анч'эмес, уул,
835 куру келген мергендин, уул,
 "Шыралга!" демек анч'эмес, уул!
 Бачым барып тес кайттың, уул:
 барын аман барсыңбы, уул,
 барын эсен барсыңбы, уул?"
840 Анда айттың Алмамбет:
 'Ай сүйүнчү, ай жаркын, жеңе,
 бат' берсең-де, тес берчи, жеңе!-
 Кородон бөлбөй кой берчи, жеңе,
 матоодан чечпей төө берчи, жеңе,
845 бокчодон чечпей тон берчи, жеңе!
 Менин атам Жакып-бай, жеңе,
 алты жашар экенде, жеңе,
 Көзкамандай иниси, жеңе,
 ол беш жашар экенде, жеңе,
850 Алтай толгон көп Калмак, жеңе,
 Ай-кан келип чапканда, жеңе,
 Күнкөй толгон көп Калмак, жеңе,
 Күн-кан келип чапканда, жеңе,
 Жакып-байнын иниси, жеңе,
855 Көзкаман түшкөн
 Калмакка, жеңе,

- koy boorınday
 kara kan, uul,
 oñ kolunan uştağan, uul,
 köt çağınan karasañ, uul,
 kırk kişinin çañı bar, uul,
 bét çağınan karasañ, uul,
 beş aydar tügü bar, uul!
 Kabılanım ay carkın, uul,
 Kan töröm amambı, uul?
815 Ayında sapar köp cürsöñ, uul,
 ay aşırıp ol késseñ, uul,
 ala cürgön sayıp cok, uul,
 kadir biler katın cok, uul!
 Cıl aylanıp ol késseñ, uul,
 "Köynökkö kir!" dép,
 "Kétet!" dép, uul,
 "Köönü çөгöt törömnün
 bolot!" dép, uul,
 bir cañgaktın kösündön, uul,
 kıl korcunnun kösündön, uul,
 oodarıp açıp karasañ, uul,
 çüştödön köynök bürö bar, uul,
 tubardan köynök bürö bar, uul,
 torğundan köynök ököö bar uul,
 barçadan köynök böşöö bar, uul,
 baçay köynök altoo bar, uul-
 "Barıñ alıp kiyseñ!" dép, uul,
 bir cañgakka tıkamın, uul!
 Anı alıp kiygen soñ, uul,
 kuru kélgen çerünün, uul,
 sooğalmak
 anç'emes, uul,
835 kuru kélgen mérgendin, uul,
 "Şıralğa!" démek anç'emes, uul!
 Baçım barıp tés kayttıñ, uul:
 barın aman barsıñbı, uul,
 barın ésen barsıñbı, uul?"
840 Anda ayttıñ Almambét:
 'Ay süyüncü, ay carkın, céñe,
 bat' bérseñ-de, tés bérçi, céne!-
 Korodon bölböy koy bérçi, céñe,
 matoodan çéçpey töö bérçi, céñe,
 bokçodon çéçpey ton bérçi, céñe!
 Ménin atam Cakıp-bay, céñe,
 altı çaşar ékende, céñe,
 Közkamanday inisi, céñe,
 ol beş çaşar ékende, céñe,
845 Altay tolğon köp Kalmak, céñe,
 Ay-kan kélip çapkanда, céñe,
 Künköy tolğon köp Kalmak, céñe,
 Kün-kan kélip çapkanда, céñe,
 Cakıp-baynın inisi, céñe,
 Közkaman түşkөн
 Kalmakка, céñe;

- doğduğunda koyun ciğeri
 büyüklüğünde bir kan pıhtısını, oğul,
 sağ avcunda tutan oğul,
 arkasına bakarsan, oğul,
 kırk kişinin tozu var, oğul.
 önüne bakarsan, oğul.
 beş örgülü saçı var, oğul,
 kaplanım, ay ışığı, oğul,
 han efendim iyi mi, oğul?
 Bir ayda bir çok sefere çıkarsan, oğul,
 bir aydan uzun gezersen, oğul,
 yürünecek yolun sonu yok, oğul,
 kadir bilecek kadın yok, oğul!
 bir yıl gidip gezeceksen, oğul,
 bir gömlek giy de
 öyle git, oğul,
 efendimin gönlünü
 daralmasın, oğul,
 heybenin bir gözünden, oğul,
 kıl heybenin gözünden, oğul
 boşaltıp bakarsan, oğul,
 beyaz patiskadan gömlek var, oğul,
 tubar ipeğinden gömlek var, oğul,
 torgun ipeğinden iki gömlek var, oğul,
 beş kadife gömlek var orada, oğul,
 baçay ipeğinden altı gömlek var, oğul,
 gömleklerin hepsini giy diye, oğul,
 bir çantaya koydum ben, oğul,
 hepsini alıp giyince, oğul,
 eli boş gelen orduya, oğul,
 sefa geldin hediyesi
 vermedin demezler, oğul,
 eli boş gelen avcının
 hediyesini vermedin demezler, oğul!
 Çabuk gidip erken geldin, oğul,
 sağlığını yerinde mi, oğul,
 işlerin yolunda mı, oğul?"
 O zaman Almambet dedin ki,
 "müjde, ay ışığı, yenge,
 dua edersen çabuk et, yenge,
 sürüden ayırmadan koyun ver, yenge,
 takımını çözmeden deve ver, yenge,
 bohçadan çıkarmadan giyim ver, yenge!
 Benim atam Cakıp-bay, yenge,
 altı yaşında iken, yenge,
 küçük kardeşi Közkaman, yenge,
 on beş yaşında iken, yenge
 Altay'ı dolduran Kalmuklarla
 Ay Han gelip yağmaladığında, yenge.
 Künköy'ü dolduran Kalmuklarla, yenge.
 Kün Han gelip yağmaladığında yenge,
 Cakıp-bay'ın küçük kardeşi, yenge,
 Közkaman, Kalmukların eline
 düşmüş, yenge,

- Калмакка барып эл
болуп, жеңе,
Кытайга барып журт болуп, жеңе,
кабылан тууган Манастын, жеңе.
кабарын уккан ошу жерде, жеңе.
- 860 "Мен туугамга барам!" дейт, жеңе.
Көчүп келет Көзкаман, жеңе!
Беш төрөдөй
уулу бар, жеңе,
ол уулунун ичинде, жеңе,
кабагы бийк, көсү үңүр, жеңе,
- 865 кара нийет Көкчөкөз, жеңе,
көчүп келет Калмактан, жеңе!
Кан баласы Каныкей
анда туруп айтты дейт:
"Көзкаман" деген немени?
- 870 "Көкчөкөз" деген немени?
"Бөрбөлжүн" деген немени?
"Дөрбөлжүн" деген немени?
"Чагалдай" деген немени?
"Агалдай" деген немени?
- 875 Мен коркомун Калмактан!
Калмактан келген кош айгыр
астыбыска журт болбос,
үстүбүскө эл болбос!-
Келини кете кийген соң,
- 880 кемпир куйрук чайнаса,
кысы колкоп кийген соң,
семис атка минген соң,
семисчилик кылган соң,
жаңыс туума төрөмдү
- 885 шерт алышып келген соң,
беш бөрү бир бөрүнү
таласа, ол койобу?
Талап жесе кишини
этине эркин тойобу?
- 890 Кел, төрөмө айта бар,
өзү майып болбосун,
өс бойуна дос болсун!
Аттанганда коркомун
атаңдын эли, ай жаркын!
- 895 Сар'ала башын бура тур!
Чынжырлуу көкөрдү
колтуктан сууруп алды дейт,
чыны кесе куйду дейт,
Сар'аланын үстүнөн
- 900 кан баласы Каныкей
Алмамбетке сунду дейт,
Сар'ала минген Алмамбет
кыя тартып алды дейт,
"Аракы" деген ачуу баш
- 905 Алмамбет алып жутту дейт,
бура тартып желди дейт.
Сар'ала минген Алмамбет

- Kalmakka barıp él
bolup, céñe,
Kıtayğa barıp curt bolup, céñe,
kabılan tuuğan Manastın, céñe.
kabarın ukkan oşu cérdе, céñe.
- "Mén tuuğamğa baram!" déyt céñe.
Köçüp kélet Közkaman, céñe!
Béş törödöy
uulu bar, céñe,
ol uulunun içinde, céñe,
kabağı biyk, kösü ünür, céñe,
kara niyet Kökçököz, céñe,
köçüp kélet Kalmaktan, céñe!
Kan balası Kanıkéy
anda turup aytty déyt:
"Közkaman" dégen némeni?
"Kökçököz" dégen némeni?
"Börbölcün" dégen némeni?
"Dörbölcün" dégen némeni?
"Çagalday" dégen némeni?
"Agalday" dégen némeni?
Mén korkomun Kalmaktan!
Kalmaktan kélgen koş ayğır
astıbıska curt bolbos,
üstübüskö él bolbos!-
Kélini kéte kiygen soñ,
kémpir kuyruk çaynasa,
kısı kolkop kiygen soñ,
sémis atka mingen soñ,
sémisçilik kılğan soñ,
cañıs tuuma törömdü
şért alışıp kélgen soñ,
béş börü bir bөрүнү
talasa, ol koyobu?
Talap cése kişini
étine éркиn toyobu?
Kél, törömö ayta bar,
özü mayıp bolbosun,
ös boyuna dos bolsun!
Attanğanda korkomun
atañdın éli, ay çarkın!
Sar'ala başın bura tur!
Çıncırлуу көкөрдү
koltuktan сууруп aldı déyt,
çını kése kuydu déyt,
Sar'alanın üstünön
kan balası Kanıkéy
Almambétke sundu déyt,
Sar'ala mingen Almambét
kıya tartıp aldı déyt,
"Arakı" dégen açuu baş
Almambét alıp cuttu déyt,
bura tartıp céldi déyt.
Sar'ala mingen Almambét

- Kalmuklarla gidip beraber
yaşamış, yenge,
Çinlilerin içine karışmış, yenge,
kaplan doğan Manas'ı, yenge,
memleketinde duymuş o, yenge,
akrabama gideyim ben diye, yenge,
göçüp geliyor Közkaman, yenge!
Beş tane efendi gibi
oğlu var onun, yenge,
oğullarının içinde, yenge,
alınını çatmış, gözü çukur, yenge,
sert huylu Kökçököz, yenge,
Kalmuk'tan göçüp geliyor yenge!"
Han çocuğu Kanıkey
o zaman dedi ki:
Közkaman'dan bana ne?
Kökçököz'den sana ne?
Börbölcün'den bana ne?
Dörbölcün'den bana ne?
Çagalday'dan bana ne?
Agalday'dan bana ne?
Ben Kalmuklardan korkarım!
Kalmuk'tan gelen bir çift aygır,
bizim insanımıza denk olamaz,
bizim büyüklerimizle olamaz!
Gelinleri elbiseler giyse de,
ihtiyarı kuyruk çignese de,
kızları eldiven giyinip süslenip
semiz bir atlara binse de,
bol ikram görse de,
yalnız doğan efendim ile
andiçtikten sonra
beş kurt bir kurda
saldırса iş biter mi?
İnsana saldırıp yeseler,
etini yemekle doyarlar mı?
Gel, efendime söyle, de ki:
kendine zarar verdirmesin,
kendi insanına dost olsun!
Babanın adamları ata bindiğinde
korkuyorum ben, ay ışığı!
Çevir Sarı-ala'nın başını!"
Şingirdayan zincirli tulumu,
koltuğundan çıkardı.
çini kaseyi doldurdu,
Sarı-ala'nın üstünden
han çocuğu Kanıkey
kaseyi Almambet'e sundu,
Sarı-ala'nın üzerinde Almambet,
atın başını geriye çekti.
rakı denilen acı içkiyi
Almambet bir yudumda içti.
atının başını çevirip rüzgar gibi uçtu
Sarı-ala'ya binen Almambet,

- кан төрөгө келди дейт:
'Асалоодан салам, ай
жаркын, төрөм!'
- 910 'Аледан аалейки салам,
күн жаркын, чором!
ен кеткели он төрт күн, чором,
менин атам Жакып-бай, жором,
туугандын жайын сурадың, чором!
Кан атекем нени айтат, чором?'
- 915 Алмамбет чоро мыны айтат:
'А сүйүнчүң, ай жаркын, төрөм!-
Алтынды жестей бурадым, төрөм,
тууганнын жайын сурадым, төрөм!
енин атаң Жакып-бай, төрөм,
- 920 алты жашар экенде, төрөм,
Көзкамандай иниси, төрөм,
Алтай толгон көп Калмак, төрөм,
Ай-кан келип чапканда, төрөм,
Күнкөй толгон көп
Калмак, төрөм,
- 925 Күн-кан келип чапканда, төрөм,
түшкөн экен Калмакка, төрөм!
Батыр Манас турду дейт:
'Кула байтал минген
куу бала, байкуш,
куулжуган шум бала, байкуш,
- 930 колу-буту чечинер, байкуш!
Кололуу кумган бериңер, байкуш!-
Кол таратын албаспы, байкуш?
Бедердүү кумган бериңер, байкуш!-
Бет таратын албаспы, байкуш?
- 935 Энди кайта жүрүп бар, байкуш,
жаңыдан келген тууганды, байкуш,
баштап алып келиңер, байкуш!
Сүйүнчүңдү беремин, байкуш!
Эсен барып соо кайссаң, байкуш,
- 940 саламат барып сак
кайссаң, байкуш,
мөрөйүн артык
кылармын, байкуш!'
Андан соң айтты чорого:
'Барын бирдей көй-гашка, чором,
барың бирдей
сап-кашка, чором,
- 945 Ак-кула атым арыбас, чором,
асты сапар карыбас, чором!
Жаңыдан тууган келет, чором,
өрүлүгүң берели, чором!-
Андан сапар
жортобос, чором!
- 950 Тооба Теңир Кудай-ай, чором,
эриксек, кулан атарбыс, чором,
эрикпесек күнүндө бир
мөрөйгө батарбыс, чором!'
- kan törögö keldi déyt:
'Asaloodan salam, ay carkın,
töröm!'
- 'Alödan aaleyki salam,
kün carkın, çorom!
Sén kétkeli on dört күn, çorom,
ménin atam Cakıp-bay, corom,
tuugandıñ cayın suradıñ, çorom!
Kan atekem néni aytat, çorom?'
- Almambét çoro mıñı aytat:
'A süyünçüñ, ay carkın, töröm!-
Altındı céstey buradım, töröm,
tuugannın cayın suradım, töröm!
Sénin atañ Cakıp-bay, töröm,
altı çaşar ékende, töröm,
Közkamanday inisi, töröm,
Altay tolğon köp Kalmak, töröm,
Ay-kan kélip çapkanda, töröm,
Künköy tolğon köp
Kalmak, töröm,
- Kün-kan kélip çapkanda, töröm,
tüşkөн éken Kalmakka, töröm!'
Batır Manas turdu déyt:
'Kula baytal mingen
kuu bala, baykuş,
kuulcuğаñ şum bala, baykuş,
kolu-butu çéçinер, baykuş!
Kololuu kumğаñ bériñer, baykuş!-
Kol taratın albaspı, baykuş?
Béderdüü kumğаñ bériñer baykuş!-
Bét taratın albaspı, baykuş?
Éndi kayta cürüp bar, baykuş,
Éndi kayta cürüp bar, baykuş,
cañıdan kélgen tuugandı, baykuş,
baştap alıp kéliñer, baykuş!
Süyünçüñdү béremин, baykuş!
Ésen barıp соо kayssañ, baykuş,
salamat barıp sak
kayssañ, baykuş,
möröyün artık
kılarmın, baykuş!'
Andan soñ ayttı çoroğo:
'Barın birdey köy-ğaşka, çorom,
barıñ birdey
sap-kaşka, çorom,
Ak-kula atım arıbas, çorom,
astı saпар karıbas, çorom!
Cañıdan tuuğаñ kélet, çorom,
örülügüñ béreli, çorom!-
Andan saпар
cortobos, çorom!
Tooba Téñir Kудай-ay, çorom,
ériksek, kulan atarbıs, çorom,
érikpесek күnүндө bir
möröyğö batarbıs, çorom!'
- han efendisine gelip dedi:
"Selamunaleyküm,
ay işığı, efendim!"
"Aleykümselam gün
ışığı, yiğidim!
Sen gideli on dört gün oldu, yiğidim,
babam Cakıp-bay'dan, yiğidim,
şu akrabalık işini sordun mu, yiğidim?
Han babam ne dedi, yiğidim?"
Almambet yiğit şöyle dedi:
"Müjde, gün işığı, efendim!
Altını bakır gibi бүktüm, efendim,
akraba işini sordum, efendim,
senin atan Cakıp-bay, efendim,
altı yaşında iken, efendim,
bir Közkaman kardeşi varmış, efendim,
Altay'ı dolduran Kalmuklarla, efendim,
Ay Han gelip yağmaladığında, efendim,
Künköy'ü dolduran
Kalmuklarla, efendim,
Kün Han gelip yağmaladığında, efendim,
Kalmuk'un eline düşmüş, efendim!"
Bahadır Manas ayağа kalktı:
"Kula kısrağа binmiş
kurnaz oğlan, a baykuş,
kurnaz, kırılıksız, fakir kuş!
elini ayağını çözün baykuşun!
Bakır güğümü verin baykuşa!
Ellerini yıkasın artık baykuş!
Süslü güğümü verin baykuşa!
Yüzünü gözünü yıkasın baykuş!
Haydi artık geriye dön git, a baykuş,
yeni gelen akrabalara, a baykuş,
baş ol da buraya getir, a baykuş!
Müjdeni vereyim, baykuş!
Esen gidip sağlıkla dönünce, a baykuş,
selametle gidip sağ salım
dönünce, a baykuş,
sana daha çok şey
veririm, a baykuş!"
Sonra yiğitlere dedi ki:
"Erlikte hepiniz birsiniz, yiğitler,
cenk etmekte
hepiniz birsiniz, yiğitler,
Ak-kula atım yorulmaz, yiğitler,
önündeki yolu aramaz, yiğitler,
yeni akrabalarım gelince, yiğitler,
sefa geldin, diyelim, yiğitler!
buradan öteye sefer
ettirmeyelim, yiğitler!
Tanrı Hüda'ya hamdolsun, yiğitler,
sıkılırsak kulan avlarız, yiğitler,
sıkılmazsak cenk
oyunları yaparız, yiğitler!"

- Кайта келип жүрдү дейт,
жүрүп келип Эр Манас.
- 955 Ыргайтыны аштырып,
сар'өзөн Чүйдү бастырып,
келе жатат Эр Манас!
Келерин билди Каныкей
алтымыш баштуу ак ордоо.
- 960 Аракы, шербет аш жыят,
казы-минен жал жыят.
'Барыңгы төшөк басат!' деп,
'Батыр төрөм келет!' деп,
'Бүлкүлдөктөн
тартат!' деп.
- 965 Кабылан тууган Эр Манас
өркөчү бийк, сейри бас,
жорго басык чоң кула,
аткан таңдай сүрүлтүп,
аркадай санын түрүлтүп,
- 970 Ак-кула-минен келе жатат,
ат байлабас акырга
Ак-куланы байлады,
эңген-ээси бийк бос ордоо
эңкейип кирди Эр Манас-
- 975 токойдо айуу беттенген,
белэсте жолборс баштанган,
чаян көстүү, чап жаактуу,
Кырк Чилтен башында,
Кыдыр азыр кашында-
- 980 көт жагынан караса,
кырк кишинин чаңы бар:
бет жагынан караса,
беш айдар түгү бар!
Тескей жакка кыштаган,
- 985 кой боорындай
кара кан
оң колуна уштаган,
көлөкөдө көөн өскөн,
көөнү-минен өрг'өскөн,
ашыктуу жилик жотосу,
- 990 Жакып-байдын ботосу-
асыл тууган Эр Манас
үйгө кирип олтурду!
Бура тарсса, болбогон,
букадан талым алган кул:
- 995 кайра тарсса, болбогон,
камандан талым алган кул-
көй-гашка атка минди дейт,
кабылан тууган тентектин
ак ордоо түштү дейт.
- 1000 Таң тамаша кылды дейт,
тамаша кылып жатты дейт-
аракы, шербет аш ичэт,
казы-минен жал жеди.
Кан баласы Каныкей
- Kayta kélip cürdü déyt,
cürüp kélip Ér Manas.
Irgaytını aştıtırıp,
sar'özön Çüydü bastırıp,
kéle catat Ér Manas!
Kélerin bildi Kanikéy
altmış baştuu ak ordoo.
Arakı, şerbet aş cıyat,
kazı-minen cal cıyat.
'Barıñgi töşök basat!' dép,
'Batur töröm kélet!' dép,
'Bülküldöktön
tartat!' dép.
Kabılan tuuğan Ér Manas
örköçü biyk, séyri bas,
corĝo basık çoñ kula,
atkan tañday sürültüp,
arkaday sanın türültüp,
Ak-kula-minen kéle catat,
at baylabas akırĝa
Ak-kulanı bayladı,
éñgen-eesi biyk bos ordoo
éñkeyip kirdi Ér Manas-
tokoydo ayuu béttengen,
béleste colbors baştañĝan,
çayan köstüü, çap caaktuu,
Kırk Çiltén başında,
Kıdır azır kaşında-
köt çaĝınan karasa,
kırk kişinin çañı bar:
bét çaĝınan karasa,
béş aydar tügü bar!
Téskey cakka kıştaĝan,
koy boorınday
kara kan
oñ koluna uştaĝan,
kölöködö köön öskön,
kөөnү-minen örg'öskön,
aşıktuu cilik cotosu,
Cakıp-baydın botosu-
asıl tuuğan Ér Manas
üygö kirip olturdu!
Bura tarssa, bolboĝon,
bukadan talım alĝan kul:
kayra tarssa, bolboĝon,
kamandan talım alĝan kul-
köy-ĝaşka atka mindi déyt,
kabılan tuuğan téntektin
ak ordoo tüştü déyt.
Tañ tamaşa kıldı déyt,
tamaşa kılıp cattı déyt-
arakı, şerbet aş içet,
kazı-minen cal cédi.
Kan balası Kanikéy
- Ondan sonra yola düştüler,
Er Manas da yola düştü,
Irgaytı'yı atla aştı,
sarı yataklı Çu'yu da geçti,
gelmekte idi Er Manas!
Geldiğini anladı Kanıkey
altmış kubbeli ak saraya.
Rakı, şerbet, aş yıĝdı,
kazı ile bumbar yıĝdı.
"Yataĝa uzanacak şimdi!
Bahadır efendim geliyor!
Yumuşacık etimden beni kendine
çekecek!" dedi.
Kaplan doğan Er Manas,
sırtı yüksek at üstünde,
sıkı yürük at üstünde
tan ağırır gibi yavaş,
arkar gibi süzülüp,
Ak-kula atla geliyordu,
kimsenin at bağlamadığı ahıra
Ak-kula atını bağladı,
yüksek ve ak çadıra
eĝilip girdi Er Manas,
yüzü ormandaki ayıyı andıran
başı daĝdaki kaplana benzeyen,
çıyan gözlü, basık yanaklı,
Kırk Çiltén başında kolluyor,
Hızır hazır yanında.
Arkasına bakarsan
kırk kişinin tozu var,
önüne bakarsan,
beş örgülü saçı var!
Gölgeli yamaçta kışlayan,
doĝduĝunda koyun ciĝeri
büyüklüğünde bir kan pıhtısını
sağ avcunda tutan,
gölgelikte erkeklige ulaşan,
gönlü ile yükselen,
aşık kemiği ilik dolu,
Cakıp-bay'ın yavrusu,
asil doğan Er Manas,
eve girip oturdu!
Düşman tartaklayacak olsa sarsılmayan,
boĝadan talım alan kullar,
geriye itse kımıldamayan,
deveden talım alan kullar,
bu seçilmiş cenkçiler ata bindiler,
kaplan doğan ateşli canın
ak sarayına geldiler.
Büyük bir şenlik yapıldı,
şenlik de uzun sürdü,
rakı, şerbet aş içtiler,
kazı ile bumbar yediler.
Han çocuĝu Kanıkey,

- 1005 басарына эринэт,
күчүгүттөй керилэт,
мойндору койкойот,
богоктору салаңдайт,
казылары эгилэт,
- 1010 карындары эшилэт,
келэңкер чачпак бир кучак,
май соорыда шалкылдайт,
бала кастай калкылдайт,
күдөрүдөй былкылдайт,
- 1015 чынжырлуу көкөр колтуктап
чыны кесе колго алат,
кырк чорого кыдырата көп берэт.
Аракы, шербет аш ичип,
ала күүгө кирген соң,
- 1020 чоролор таң тамашаа баткан соң,
түш эңкейип келген соң,
улуу бешим болгон соң,
маң-маң үрдү Бай-төбөт!
Бай-төбөт үнүн уккан соң,
- 1025 'Кокуй, серек, оңбосун!
Чы ит!' деп чыга калат дейт,
кылчайып карап салат дейт-
келе жатат Калмактар!
Талага жүгү тарактап,
- 1030 ыңырчагы шарактап,
көчүп келет Көзкаман.
Асты жагын карасаң,
Коржоң-боздой аты бар,
кожогойлуу тону бар,
- 1035 кийс каптуу кылычы,
чотолодой мылтыгы,
урунганы бурама!
Көзкаман жайын сурама!
Көк-ала сакал кулжадай
- 1040 келе жатат Көзкаман.
Анда ерек мыны айтат:
'Айналайн ай жаркын, төрөм,
айткан тууган ошубу?
Чарыгынан чаң чыгат,
- 1045 чалбарынан чуу чыгат,
келе жатат жүйөлөп!
Кудай кылган тентектин
үйүн көрүп салган соң,
сүрдөп кетти күйөлөп!-
- 1050 Бу немени болду?" деп,
"Үч таш тулга бир очок",
айналайн ай жаркын,
мынын кестир'елек көк чочок
мундай жаман неме бул?"
- 1055 күпүрөп кирди о ерек.
Кара кандуу, көк биттүү,
жөлөнүш сары Алмамбет,
кара кандуу, көк биттүү,
- basarına érinet,
küçügüttöy kérilet,
moyndoru koykoyot,
boğokтору salañdayt,
kazıları égiilet,
karındarı éşilet,
kéleñker çaçpak bir kuçak,
may soorida şalkıldayt,
bala kastay kalkıldayt,
küdürüdüy bilkıldayt,
çincirлуу kökör koltuktap
çını kése kolğo alat,
kırk çoroğo kıdırata köp béret.
Arakı, şerbet aş içip,
ala küügö kirgen soñ,
çorolor tañ tamaşaa batkan soñ,
tüş éñkeyyip kélgен soñ,
uluu béşim bolğon soñ,
mañ-mañ ürdü Bay-töböt!
Bay-töböt ünün ukkan soñ,
'Kokuy, sérek, oñbosun!
Çı it!' dép çıga kalat déyt,
kılçayıp karap salat déyt-
kéle catat Kalmaktar!
Talağa çügü taraktap,
ıñırçağı şaraktap,
köçüp kélet Közkaman.
Astı çağın karasañ,
Korçoñ-bozdooy atı bar,
kocoğoyluu tonu bar,
kiys kaptuu kılıçı,
çotolodoy mıltığı,
urunğanı burama!
Közkaman çayın surama!
Kök-ala sakal kulcaday
kéle catat Közkaman.
Anda Sérék mıñı aytat:
'Aynalayn ay çarkın, töröm,
aytкан tuuğan oşubu?
Çarığınан чаñ çıғat,
çalбарınан çuu çıғat,
kéle catat çüyölöp!
Kuday kılğан ténтектin
üyün көрүп салğан soñ,
sürdöp kétti küyölöp!-
Bu némeni boldu?" dép,
"Üç taş tulğa bir oçok",
aynalayn ay çarkın,
mıñın késtir'elek kök çoçok
munday caman néme bul?"
küpüröp kirdi o Sérék.
Kara kanduu, kök bittüü,
çölönüş sarı Almambét,
kara kanduu, kök bittüü,
- evin içinde salındı,
enik gibi kuruldu,
boynunu edayla çevirip
gerdanını salladı,
karnına tohum ekilmiş,
Karnı eşilmiş,
saç örgülerinin süsü bir kucak,
tombul kalçasında şakırdıyor,
yavru kaz gibi kımıldayarak,
ceylan gibi titreyerek,
koltuğunda şarap tulumu,
elinde de çini kase,
kırk yiğide bol bol verdi.
Rakı, şerbet içip yemek yiyip,
biraz sarhoş olunca,
yiğitler şenliğe dalınca,
öğle vakti gelip de
namaz vakti olunca
bir havlamadır Bay-töböt'te!
Bay-töböt'ün havlamasını işitince
"Allah kahretsin seni!
Defol buradan, köpek!" diyerek çıktılar,
dört taraflarına baktılar,
gelmekte idi Kalmuklar!
Yük hayvanları bozkırda yankılanıp,
eyerleri şakırdayıp,
geliyordu Közkaman.
Önüne bakarsan,
Korcon-boz isimli bir atı var,
sertleşmiş gocuktan kıyafeti var,
keçe kılıflı kılıcı,
fitilli tüfeği var,
ona rastlarsan canını sıkma,
Közkaman'ın işine burnunu sokma!
Ak sakallı dağ koçu gibi,
geliyor işte Közkaman.
O zaman Serek şöyle dedi:
"Ay ışığı kıymetli efendim,
sözünü ettiğin akraban bu mu?
Çarığından toz çıkıyor,
şalvarından toz çıkıyor,
bak yayan geliyor.
Tanrı'nın yarattığı bu ateşli canın
evini uzaktan görünce,
bir damat gibi geliyor!
Bu ne demek olsa gerek?" dedi.
"Üç taş ile sacayak eder bir ocak,
canım ay ışığı,
bak bunun çükü sünnet edilmemiş.
bundan kötü ne olabilir?"
Böyle söylenerek girdi eve Serek.
Kara kanlı, mavi bitli,
dağ çaylağı Almambet,
kara kanlı, mavi bitli,

- көк-жал төбө Алмамбет
1060 эрдин тиштеп койгон соң,
 көсүн кысып салган соң,
 'Ак булун теңге чачкан кул!'
 ерек туруп айтат дейт-
 'Ак булун теңге чачкан кул,
- 1065** Алтай толгон Калмактын
 эр өлтүрүп качкан кул,
 өс элине батпаган,
 аттай туйлап жатпаган,
 темирден калган ширенди,
- 1070** Көкчөдөн келген киренди,
 арам кыял шиктир кул!'-
 эркексип көсүн кысып олтурду,
 күбүрөп барып олтурду!
 Кабылан тууган Алмамбет
- 1075** 'Ак-куланы тарт!' деди.
 Ак каңгы эр сырдыгаш
 Ак-кулага токутуп,
 алача көпчүк салдырып,
 алтын быштан тарттырып,
- 1080** кашка таман жеке өтүк
 темир таман үзөңгү
 теп миндиң, Эр Манас!
 Андан айттың Эр Манас:
 'Карс-карс казанат, чором,
- 1085** барың атка миниңер!'
 Чоролорду карасаң,
 аракы, шербет аш алат,
 байланып жүрдү чоролор.
 'Жаңыдан келген туугандын
- 1090** өрүлүгүн берем!' деп,
 Манас жүрдү шоодырап.
 Улуу-чынар башынан
 Кызыл-токой аягы
 Көзкамандын балдары
- 1095** алып келип түшүрдү.
 Алтай толгон Калмактан
 көчүп келген Көзкаман,
 кара курсак куругур
 аракы ичип алган соң,
- 1100** мастер болуп салган соң,
 аракы ичип алкынат,
 бала куштай талпынат!
 Энди Батыр Манас дагы айтат:
 'Төмөн кире барганда, чором,
- 1105** кыйкырык үнүң күсөгүн, чором!
 Кырктын башы, Кыргыным, чором,
 бөр' ордуна сен апкел, чором!
 Сар'ала минген Алмамбет, чором,
 бөр' ордуна апкел, чором,
- 1110** Бирге жасса, бир тууган, чором.
 Асылым Сыргак сен болдуң, чором,
 бери ордуна сен апкел, чором!
- көк-чал төбө Almambét
 érdin tiştep koyğon soñ,
 kösün kısıp salğan soñ,
 'Ak bulun téñge çaçkan kul!'
 Sérék turup aytat déyt-
 'Ak bulun téñge çaçkan kul,
 Altay tolğon Kalmaktın
 ér öltürüp kaçkan kul,
 ös éline batpağan,
 attay tuylap catpağan,
 témirden kalğan şirendi,
 Kökçödön kélgen kirendi,
 aram kıyal şiktir kul!'-
 érkekşip kösün kısıp olтурdu,
 kübüröp barıp olтурdu!
 Kabılan tuuğan Almambét
 'Ak-kulani tart!' dédi.
 Ak kañğı ér sırdığaş
 Ak-kulağa tokutup,
 alaça көпçүк saldırıp,
 altın bıştan tarttırıp,
 kaşka taman céke ötüк
 témir taman üzöңgü
 tep mindiñ, Ér Manas!
 Andan ayttıñ Ér Manas:
 'Kars-kars kazarat, çorom,
 barıñ atka miniñer!'
 Çorolordu karasañ,
 arakı, şербet aş alat,
 baylanıp cürdü çorolor.
 'Cañıdan kélgen tuuğandıñ
 örülügün bérem!' dép,
 Manas cürdü şoodırap.
 Uluu-çınar başınan
 Kızıl-tokoy ayağı
 Közkamandıñ baldarı
 alıp kélip түşürdü.
 Altay tolğon Kalmaktan
 көçүp kélgen Közkaman,
 kara kursak kuruğur
 arakı içip alğan soñ,
 master bolup salğan soñ,
 arakı içip alkınat,
 bala kuştay talpınat!
 Éndi Batır Manas dağı aytat:
 'Tömön kire barğanda, çorom,
 kıykırık ünüñ küsögün, çorom!
 Kırktıñ başı, Kırgınıм, çorom,
 bér' orduna sén apkel, çorom!
 Sar'ala mingen Almambét, çorom,
 bér' orduna apkel, çorom,
 Birge cassa, bir tuuğan, çorom.
 Asılıм Sırgak sén bolduñ, çorom,
 béri orduna sén apkel, çorom!
- kır yelesi erkek kurt Almambet,
 dudaklarını ısırды,
 gözlerini kısıttı,
 "Gümüş parasını saçıp savuran kul!"
 dedi Serek ona,
 "Gümüş parasını saçıp savuran kul,
 Altay'ı dolduran Kalmuklardan
 erler öldürüp kaçan kul,
 kendi yurdunda kalmayıp,
 bir at gibi şaha kalkan,
 çekiçten fırlayan kıvılcım,
 Kökçö'den gelen pislik,
 haram işleyen rezil kul!"
 erkeksi tavırla gözünü yumup
 көpürüp oturdu (Serek).
 Kaplan doğan Almambet,
 "Ak-kula atı getir!" dedi.
 Maden işli alaca eyeri
 Ak-kula'nın üstüne vurdurdu,
 alaca bir minder koydurdu,
 altın kayışlı yuları çekti,
 değerli çizmesiyle özengiye,
 demir tabanlı üzengiye
 basıp Er Manas ata bindi.
 O zaman Er Manas dedin ki:
 "Kah kah gülen yiğitlerim,
 haydi atlara binin!"
 Hele yiğitlere bakın,
 rakı, şербet, aş alarak,
 kuşandı yiğitler.
 "Yeni gelen akrabalara
 ikram yapayım!" deyip
 şakırdayıp Manas çıktı.
 Ulu çınarın başından
 kızıl orman ayağına,
 Közkaman'ın oğullarını,
 alıp aşağıya indirdi.
 Altay dolusu Kalmuklardan
 göçüp gelmişti Közkaman,
 bu yabancı çapkınlar hep
 rakı alıp içtiğinden,
 sarhoş olmuşlardı,
 rakıdan sallanıyorlardı,
 yavru kuş gibi sendeliyorlardı!
 Er Manas tekrar dedi ki:
 "Tepeden inerken, yiğitlerim,
 sesi pek güр, yiğitlerim!
 Kırklar başı, Kırgınıм, yiğidim,
 onları yerlerine sen götür, yiğidim!
 Sarı-ala'ya binen Almambet, yiğidim,
 onları yerlerine sen götür, yiğidim,
 birlikte konaklasak da tek doğan yiğidim.
 Asilim Sırgak sen oldun, yiğidim,
 onları yerlerine sen götür, yiğidim!

- Алты ордо кылып бер, чором!
Аш кылалы калкыма, чором,
1115 ага кабар бериңер, чором!
Ак саргылдан бээ сойуп, чором,
ак сарбашыл кой сойуп, чором,
улуу түлө кылалы, чором!
Чабардарын бай кылып, чором,
1120 чабардарын май кылып, чором,
келиңе кете кигизип, чором,
кемпирге куйрук
чайнатып, чором,
барын бирдкай тең
кылып, чором,
эгине сакал койолу, чором!
1125 Эрдинен мурут алалы, чором!
Дин Бусурман кылалы, чором!
Жаңыдан келген тууганы,
Калмактан келген тууганы
алт' ордого киргисти,
1130 эгине сакал койду дейт,
эрдинен мурут алды дейт,
бисмилланы билгизип,
дин Бусурман кылды дейт!
Дин Бусурман кылган соң,
1135 асыл тентек дагы айтат:
'Эгине сакал койуппус, чором,
эрдинен мурут алыппыс, чором,
дин Бусурман кылыппыс, чором,
аш кылалы, калкым бар, чором!
1140 Ага кабар бериңер, чором!
Ат байлабай койбосун, чором,
өкүнчүсү
болбосун, чором!
Ат байгесин айтайн, чором!
Башкы аттын байгеси, чором,
1145 алтымыш жамбы саямын, чором;
аяккы аттын байгеси, чором,
кызыл куйрук нар саям, чором!
Чочогун кесип алалы, чором,
анда Алдалап салалы, чором!
1150 Кара-буура оосында, чором,
уй каймакка семирген, чором,
сары майын кемирген, чором,
Байдын уулу Бакай-бай, чором!
Кудай дешкен дос эле, чором
1155 кадыр кismet
киш'эле, чором-
Бакайга кабар бер, чором!
Байдын уулун чакырды,
Байдын уулу ол Бакай
улуу түлө кылды дейт.
1160 О түлөдүн башында
Ак-баңкылдай күлүктү
минип алдың, Эр Бакай,
- Алты ордо кылып бэр, чором!
Аш кылалы калкыма, чором,
ага кабар бериңер, чором!
Ак саргылдан бее сойуп, чором,
ак сарбашыл кой сойуп, чором,
улуу түлө кылалы, чором!
Чабардарын бай кылып, чором,
чабардарын май кылып, чором,
келиңе кете кигизип, чором,
кемпирге куйрук
чайнатып, чором,
барын бирдкай тең
кылып, чором,
егине сакал койолу, чором!
Эрдинен мурут алалы, чором!
Дин Бусурман кылалы, чором!
Caңидан келген тууганы,
Kalmaktan келген тууганы
алт' ордого киргисти,
егине сакал койду дэйт,
эрднен мурут алды дэйт,
bismillanı билгизип,
дин Бусурман кылды дэйт!
Дин Бусурман кылган соң,
асыл тентек дагы айтат:
'Eгине сакал койуппус, чором,
эрднен мурут алыппыс, чором,
дин Бусурман кылыппыс, чором,
аш кылалы, калкым бар, чором!
Ага кабар бериңер, чором!
Ат байлабай койбосун, чором,
өкүнчүсү
болбосун, чором!
Ат байгесин айтайн, чором!
Başkı attın байгеси, чором,
altmış cambı sayamın, чором;
ayakkı attın байгеси, чором,
kızıl куйрук нар sayam, чором!
Çоçoğun кесип алалы, чором,
anda Алдалап салалы, чором!
Kara-buura оосында, чором,
uy kaymakка сémirген, чором,
сары майын кémirген, чором,
Baydın uulu Bakay-bay, чором!
Kудай дешкен dos эле, чором
kadir кismet
kiş'эле, чором-
Bakayга кабар бэр, чором!
Baydın uulun çакырды,
Baydın uulu ol Bakay
улуу түлө кылды дэйт.
O түлөдүн башында
Ak-baңkылдай күлүктү
минип алдың, Эр Bakay,
- Алты han çадırı курувер, yiğidim!
Аш vereyim halkıма, yiğidim,
ona haber verin, yiğitlerim!
Ak kısрак kesin, yiğitlerim,
ak baş koyun kesin, yiğitlerim,
ulu dileklerde bulunalım, yiğitlerim!
Elçilerini zengin edeyim, yiğitlerim,
elçilerini semirtеyim, yiğitlerim,
geline gelinlik vereyim, yiğitlerim,
ihtiyarına кuyрук
çığneteceğim, yiğitlerim,
hepsine bir ikramда
bulunayım, yiğitlerim,
çenesine sakal uzatalım, yiğitlerim,
dudağından bıyığı alalım, yiğitlerim,
Biz onu müslüman kılalım, yiğitlerim!"
Bu yeni gelen akrabaları,
Kalmuklardan gelen akrabaları,
altı han çadırına koydular.
Çenesine sakal uzattılar,
dudağından bıyığı aldılar.
Bismillah'ı öğrettiler,
onları müslüman ettiler.
Onları müslüman edince,
ateşli can bu asil dedi ki:
"Çenesine sakal uzattık, yiğitlerim,
dudağından bıyığı aldık biz, yiğitlerim,
dinini müslüman kıldık biz, yiğitlerim,
halka bir aş verelim, yiğitlerim!
Herkesе haber verin, yiğitlerim!
Bağlı hiç at kalmasın, yiğitlerim,
hakkımızda söz söyleyen
kalmasın, yiğitlerim!
Koşu ödülünü söyleyeyim, yiğitlerim!
Birinci ata ödül, yiğitlerim,
altmış cambı koyuyorum, yiğitlerim,
son gelen ata ödül, yiğitlerim,
kızıl кuyruklu deve koydum, yiğitlerim!
şimdi sünnet edelim, yiğitlerim,
ederken Allah'a yalvaralım, yiğitlerim!
Kara-buura ağzında, yiğitlerim,
kaymakla semiren, yiğitlerim,
tereyağıyla beslenen, yiğitlerim,
Bay'ın oğlu Bakay-bay, yiğitlerim,
Tanrı'nın bize bir lütfudur, yiğitlerim,
kadir bilir kısmeti bol
bir kişidir, yiğitlerim,
Bakay'a haber verin yiğitlerim!"
Bay'ın oğlunu çağırды,
Bay'ın oğlu Bakay da
ulu bir dilek söyledi.
O dileğin sonunda,
yürük atın Ak-bankıl'a
bindin sen ey Er Bakay

- бала кастай калкылдап,
эл башкардың, Эр Бакай!
- 1165** Ак-кула чыкты аттардан!
Ат байгеси бүткөн соң,
журтка дилде чачкан соң,
карагайдан табыт жардырып,
ара-минен тарттырып,
- 1170** меселеңди кылдырып,
мойн турук кылдырып,
асыл жерде далдалга,
тө көтөргөн балбанга
башын бекем койдуруп,
- 1175** балта-минен бастырып,
Калмактардын чочогун
керки-минен кестирип,
Бусурман кылып койду дейт,
беш'бак намаз билгизип,
- 1180** көтүнө тарат талдырып!
Куран китеп койнунда,
бир Бусурман болгон соң,
Күдрөт сөсү оосында
жаттың эле Көзкаман,
- 1185** алтынды жестей бурашып,
журтун акыл сурашып.
Меселең кылып жаткан соң,
атанып жүрүп бакырды,
Көзкамандын балдарын
- 1190** кырк чоро ар кимиши чакырды!
Аракы берди акыртып,
ат мингисти чакыртып,
жаңыдан келген тууганды
окшош сийлап чакырды.
- 1195** Бир күндөрдө болгон соң,
Көзкаман туруп мыны айтат,
балдарына деп айтат:
'Алда, балдар, кеп айтам!
Бери кара, сөс айтам!
- 1200** Үч күрөңтү Калмактан
көчүп келген жайып бар,
талага жүгүм тарактап,
ыңырчагым чарактап.
Алтай толгон
Калмакта (?),
- 1205** балдар, анда кабар укканда,
Кудай кылган Манастын
кабарын угуп көчкөндө,
келдим эле тууганга.
Келинине кете кигисти,
- 1210** кемпириме куйрук чайнатты.
Балдар, Көк-адыр чыга жайлаңар!
Чыбырата бээ байлаңар!
Курчутуп кымыс жийңар,
кутуртуп аракы жийңар!
- 1215** Эр Назар тийген кул экен-
- bala kastay kalkıldap,
él başkardıñ, Êr Bakay!
Ak-kula çıktı attardan!
At baygesi бүткөн соñ,
curtka dilde чаçкан соñ,
karağaydan tabıt cardırıp,
ara-minen tarttırıp,
meseleñdi kıldırıp,
moyn turuk kıldırıp,
asil cёрde daldalğa,
tө kётөргөн balbanğa
başın békem koydurup,
balta-minen bastırıp,
Kalmaktardın çoçoğun
kérki-minen késtirip,
Busurman kılıp koydu déyt,
béş'bak namas bilgizip,
kötünө tarat taldırıp!
Kuran kitep koynunda,
bir Busurman bolğon соñ,
Küdröt sösü oosında
cattıñ эле Közkaman,
altındı céstey burasıp,
curtun akıl surasıp.
Meseleñ kılıp catkan соñ,
atanıp cürüp bakırdı,
Közkamandın baldarın
kırk çoro ar kimişi çakırdı!
Arakı bérди акırtıp,
at mingisti çakırtıp,
cañıdan kélgen tuugandı
okşoş siyлаp çakırdı.
Bir күndördө bolğon соñ,
Közkaman turup mıny aytat,
baldarına dep aytat:
'Alda, baldar, kеп aytam!
Béri kara, sös aytam!
Üç күrөñtü Kalmaktan
kөçүp kélgen çayıp bar,
talağa cügüm tarактаp,
ıñırçağım çарактаp.
Altay tolğon
Kalmakta (?),
baldar, anda kabар ukkanda,
Kuday kılğan Manastın
kabарın uğup көçkөndө,
keldim эле tuuğanğa.
Kélinime kete kigisti,
kempirime kuyruk çaynattı.
Baldar, Kök-adır çıға çayлаңар!
Çıbirata bee bayлаңар!
Kurçutup kımız çıyñар,
kuturtup arakı çıyñар!
Êr Nazar tiygen kul éken-
- yavru kaz gibi kımlıdayarak,
halkın başına gittin Er Bakay!
Ataların hepsini yendi Ak-kula!
Yarış şenliği bitince,
halka altın saçılınca,
çam tahtaları kestirip,
aralarını yardırdı,
Bismillah dedirip,
boyunlarını eğdirip,
asil doğan bir kahramana,
şöhret salan bir pehlivana,
başını sıkı tutturup,
balta ile bastırıp
Kalmukların çükünü
bıçak ile kestirdi,
böylece müslüman etti,
beş vakit namaz kıldırıp
kıçını taharet ettirdi!
Kur'an-ı Kerim koynunda
onlar müslüman olunca,
Tanrı'nın sözleri ağızında,
Közkaman
altını bakır gibi бүrküp,
halktan akıl danışıp.
Bismillah dedikten sonra
atla gezip bağırды,
Közkaman'ın çocuklarını
kırk yiğidin her biri misafir çağırды!
Rakı verip ağırladı,
binecek at verdi,
yeni gelen akrabalarını
hepsine aynı şekil hürmet edildi.
Böylece bir kaç gün geçince,
Közkaman yerinden kalkıp,
çocuklarına şöyle dedi:
"Dinleyin, çocuklar, bir şey diyeceğim.
buraya bakın, bir söz diyeceğim!
Üç Kalmuk kümesinden ben
gөçүp geldim buraya,
yüküm bozkırda yankılanıp,
yük eyerlerim şakırdayıp.
Altay dolusu Kalmukların
yanında iken,
çocuklarım, orada haber aldım.
Hüda pesend Manas'tan.
Bu haber üzerine buraya göçtüm,
akrabalarımın yanına geldim.
Gelinlerime güzel kıyafet verdi o,
ihtiyar kadınlara kuyruk çіğnettі!
Çocuklar, Kök-adır'a çıkıp yayılın!
Genç kısrakları bağlayın,
bolca kuvvetli kımız yapın,
çokça güçlü rakı hazırlayın!
Er Nazar'ın sevdiği o

- Кудай кылган Манасты
 бери чакырып алыңар!
 Аракы берип салыңар!
 Ат мингизип алыңар!
- 1220 Макул сийлап салыңар!
 Аракы, шербет аш жийп,
 асыл жерден акырып,
 Батыр Манас чакырып,
 бал кайнатты Манаска.
- 1225 'Чакырам!' деп Чагалдай
 Коржоң-бозго минет дейт,
 кырк чорого барат дейт.
 Батыр тууган Манаска
 барып кебин айталбай,
- 1230 Манас типти баталбай,
 'Кырк чородон угар!' деп,
 кайта салды Чагалдай.
 Чаап келе жаткан соң,
 кырк чоро турду чогулуп.
- 1235 Кырк чоро келет кастырып,
 келе жатат бастырып.
 Төгөрөтө марады-
 асты ерек оңбосун!-
 кырк чоронун ичин карады:
- 1240 'Айналайн ай жаркын, чоро,
 асылым төрөм Кан экен,
 өзү күн жаркын, чоро,
 тооба төрөм
 Кан экен!
 Теккаси жок эчкидкай
- 1245 телмирип кантип барабыс?
 Ботосу жок төөдөй
 босоруп кантип барабыс?
 Асыл жерден желка көр,
 кабылан тууган төрөмө
- 1250 Алмамбет өзүң келе көр!
 Атка минип Алмамбет
 кабылан тууган төрөгө
 желип өзү келет дейт.
 Алтын тактуу акырга
- 1255 Сар'ала-минен түрс түштү.
 Бели (?) керим Каныкей
 түбүрт угуп алган соң,
 чынжырлуу көкөр колтуктап,
 ашкере сулуу киши экен,
- 1260 акыл артык күң экен-
 Каныкей басып чыкты дейт:
 'Айналайн ай жаркын, уул,
 өзү жакшы күн жаркын, уул,
 асты төрөм ойготпо, уул!
- 1265 Туугандын иши жаман иш, уул!
 Аракы ичип болгон соң,
 төрөмө айп болбосун!
 Жанбашы толгон ок болор,
- Kuday kılğan Manastı
 béri çakırıp alıñar!
 Arakı bérip salıñar!
 At mingizip alıñar!
 Makul siylap salıñar!
 Arakı, şérbet aş ciyp,
 asıl cérden akırıp,
 Batır Manas çakırıp,
 bal kaynattı Manaska.
 'Çakıram!' dép Çagalday
 Korcoñ-bozgo minet déyt,
 kirk çoroĝo barat déyt.
 Batır tuuĝan Manaska
 barıp kébin aytalbay,
 Manas tipti batalbay,
 'Kirk çorodon uĝar!' dép,
 kayta saldı Çagalday.
 Çaap kéle catkan soñ,
 kirk çoro turdu çoĝulup.
 Kirk çoro kélet kastırıp,
 kéle catat bastırıp.
 Tögörötö maradı-
 astı Sérék oñbosun!-
 kirk çoronun için karadı:
 'Aynalayn ay çarkın, çoro,
 asılım töröm Kan éken,
 özü kün çarkın, çoro,
 tooba töröm
 Kan éken!
 Tékkasi cok éçkidkay
 télmirip kantip barabis?
 Botosu cok töödöy
 bosorup kantip barabis?
 Asıl cérden célka kör,
 kabilan tuuĝan törömö
 Almambét özüñ kéle kör!'
 Atka minip Almambét
 kabilan tuuĝan törögö
 célip özü kélet déyt.
 Altın taktuu akırĝa
 Sar'ala-minen türs tüştü.
 Beli (?) kırım Kanıkéy
 tübürt uĝup alĝan soñ,
 çıncırluu kökör koltuktap,
 aškere suluu kişi éken,
 akıl artık küñ éken-
 Kanıkéy basıp çıktı déyt:
 'Aynalayn ay çarkın, uul,
 özü çakşı kün çarkın, uul,
 astı töröm oygotpo, uul!
 Tuuĝandın işi caman iş, uul!
 Arakı içip bolĝon soñ,
 törömö ayp bolbosun!
 Canbaşı tolĝon ok bolor,
- Hüda pesend Er Manas'ı
 buraya aşa çağırın!
 Bol rakı ile ağırlayın!
 Atlara bindirip onu,
 layıkıyla ağırlayın!"
 Rakı, şerbet, aş hazırlatıp
 asil yerden bağırap,
 Er Manas'ı çağırıp
 bal kaynattı Manas'a.
 Çağırmaq için Çagalday
 Korcon-boz'a bindi,
 kirk yiĝidin yanına gitti.
 Bahadır doğan Manas'a
 vardı söz söyleyemedi,
 Manas'ın yanına çıkamadı,
 kirk yiĝitten haberi duyar diye,
 geri döndü Çagalday.
 Hemen fırlayıp gidince o,
 kirk yiĝit toplandı,
 kirk yiĝit gidip kıstırdı,
 varıp bastırdı.
 Atlarının ayak izleri hep yer etti.
 Fakat Serek yok olası
 kirk yiĝide baktı:
 "Ay ışığı sevgili yiĝitler,
 asil doğan bir efendimiz hanımız var.
 Ey gün ışığı yiĝitler,
 tövbe bizim bir efendimiz,
 hanımız var!
 Tekesi olmayan keçiler gibi
 sağa sola bakınıp nasıl yola çıkarız?
 Yavrusu olmayan develer gibi
 neşesiz nasıl yola gideriz?
 Asil olan han yerinden
 kaplan doğan efendimize
 Almambet kendisi gitsin!"
 Atına binip Almambet
 kaplan doğan efendiye
 kalkıp bizzat kendisi gitti.
 Altın kakmalı kapıda
 Sarı-ala'yı durdurdu.
 Kerim olan Kanıkey
 eşinen atı işitince,
 zincirli tulumu koltuĝuna alıp
 hepsinden güzel olan,
 kızların en akıllısı olan
 Kanıkey evden çıktı.
 "Canım ay ışığı oĝul,
 kendi güzel, gün ışığı oĝul,
 efendimizi uyandırma, oĝul!
 Akrabaların işi fena iş, oĝul!
 Orada rakı içilince
 efendine ayıp gelmesin, oĝul!
 Kalçaları ok dolu, oĝul,

- жанында чоро жок болор!
 1270 "Эки тууган урушса,
 эр теңиле табышар,
 эптеп тууган болгон соң,
 жаңыдан келген тууганга
 уят болуп кантем?" деп.
- 1275 Чоролор кетер жайына,
 Бөрбөлжүн турар акырып,
 Көкчөкөз турар булкушуп,
 кекиртек саптуу чот болот
 кармап алар сабынан,
- 1280 темир асыл Кабырдын
 төрөмө жаскай бергенде,
 төрөмө айп болбосун!
 Бериште тайып кетпесин!
 Өзүңөр барып ичип кел!
- 1285 Болсо болсун!" дейди дейт.
 Акылман тууган кул экен,
 Алмамбет кайта желди дейт,
 кырк чорого келди дейт.
 Кырк чорого келген соң,
- 1290 Алмамбет туруп айтат дейт:
 'Э, чоролор, тура тур!
 Алда, төрөм кас болуп,
 батыр төрөм мас болуп,
 Каныкей, курусун,
- 1295 эртен-минен аракты
 төрөмө берип салыптыр,
 мастар болуп калыптыр!
 Аракы ичип алкынып,
 мастар болуп талпынып,
- 1300 төрөм жатып калыптыр!
 Өзүбүс элка баралы!
 Тамашасын көрөлү!
 Аракы ичип келели!
 Алмамбет аны айткан соң,
- 1305 ерек туруп айтат дейт:
 'Алмамбет, кандай немесин?
 Ар качаннан бир качан
 Каныкей тилин сүүлөйсүн!
 Кылчайып карап койгондо,
- 1310 бир өпкөңсүп каласын!
 Ыржайып күлүп койгондо,
 бир алгансып каласын!
 Өзүм эле барам!' дейт.
 Асты ерек оңбосун!-
- 1315 Көк-чебиç-минен салды дейт.
 Бура тарта бергинче,
 Алмамбет ачуу жаман келди дейт-
 он экиден өргөн булдурсун
 тартып ийди еректи,
- 1320 жагы кетти жарылып,
 кара кан кетти жайылып!
 ерек туруп ыйлайт дейт:
- canında çoro çok bolor!
 "Éki tuuǵan uruşsa,
 ér tēñile tabıǵar,
 éptep tuuǵan bolǵon soñ,
 cañıdan kélgen tuuǵanǵa
 uyat bolup kantem?" dép.
- Çorolor kéter cayına,
 Bөрbөлcün turar akırıp,
 Kөkçököz turar bulkuşup,
 kékirtek saptuu çot bolot
 karmap alar sabınan,
 témir asıl Kabırdın
 törömö caskay bérgende,
 törömö ayp bolbosun!
 Bérişte tayıp kétpesin!
 Özüñör barıp içip kél!
 Bolso bolsun!" déydi déyt.
- Akıyman tuuǵan kul éken,
 Almambét kayta céldi déyt,
 kırk çoroǵo kélđi déyt.
 Kırk çoroǵo kélgen soñ,
 Almambét turup aytat déyt:
 'É, çorolor, tura tur!
 Alda, töröm kas bolup,
 batır töröm mas bolup,
 Kanıkéy, kurusun,
 érten-minen araktı
 törömö bérip salıptır,
 mastar bolup kalıptır!
 Arakı içip alkınıp,
 mastar bolup talpınıp,
 töröm çatıp kalıptır!
 Özübüs élka baralı!
 Tamaşasın körölü!
 Arakı içip kéleli!
 Almambét anı aytkan soñ,
 Sérék turup aytat déyt:
 'Almambét, kanday némesin?
 Ar kaçannan bir kaçan
 Kanıkéy tilin süülöysün!
 Kılçayıp karap koyǵondo,
 bir öpkönsüp kalasın!
 İrcayıp külüp koyǵondo,
 bir alǵansıp kalasın!
 Özüm éle baram!" déyt.
 Astı Sérék oñbosun!-
- Kök-çebiç-minen saldı déyt.
 Bura tarta bérginçe,
 Almambét açuu caman kélđi déyt-
 on ékiden örgön buldursun
 tartıp iydi Sérékti,
 caǵı kétти carılıp,
 kara kan kétти çayılıp!
 Sérék turup ıylayt déyt:
- yanında yiǵitleri olmayacak, oǵul!
 İki akraba vuruşsa, oǵul,
 erlikte denk olur onlar,
 aynı kandan doğmuşlardır,
 yeni gelen akrabalardan
 korkarım zarar gelecek!
 Yiǵitler çıkıp gidecekler,
 Bөрbөлcün baǵıracak,
 Kөkçököz kalkarak
 süslü saplı hançerini,
 sapından yakalayacak,
 kafinin demir çeliǵi
 efendimize çevrilecek.
 Efendime ayıp gelmesin!
 Melek kaçıp gitmesin!
 Sen gidip iç de gel!
 En iyisi bu olacak!"
 Akıllı doğmuş bir kul olan
 Almambet de geriye döndü,
 kırk yiǵidin yanına geldi.
 Kırk yiǵidin yanına gelince,
 Almambet dedi ki:
 "Ey yiǵitler durun,
 efendimizin hali fena,
 bahadır efendimiz sarhoş olmuş,
 kuruyası Kanıkey,
 ona erken rakı vermiş,
 asil doğan efendimiz de
 sarhoş olup kalmış!
 Rakı içip sallanınca
 sarhoş olup kalmış,
 efendim yatıp kalmış!
 Oraya kendimiz gidelim,
 şenliklerini görelim!
 Rakıyı içip gelelim!"
 Almambet böyle deyince,
 Serek varıp dedi ki:
 "Almambet bu ne demektir?
 Söyle ne vakitten beri,
 Kanıkey'in diliyle konuşuyorsun!
 Sana göz ucuyla bir bakınca
 onu öpecek gibi oluyorsun!
 Gülümseyip tebessüm edince
 alıklaşıp kalıyorsun!
 Ben kendim ona gideyim!"
 Er Serek olmaz olası,
 Kök-çebiç adlı atına bindi,
 fakat atını döndürünce
 Almambet hiddetle koştı,
 on iki örgülü kamçıyı,
 Serek'e indirdi.
 Yanaǵı çatlayıp yarıldı.
 kara kan akıp yayıldı!
 Er Serek inleyip dedi ki:

- 'Кудай бардыр Калмак кул,
төрөмнүн кордук көрбөсөм,
1325 сенден кордук көк тарттым!-
Алмамбет, сага кылбасам!
Кайта салды бу ерек,
"Алтын Мечит" акырга
Көк-чебичти байлады.
- 1330 Түбүрт укту Каныкей:
бутундагы жек'өтүк
тарсылдата басты дейт!-
Каныкей жүгүрүп чыгып келди дейт!
Асты ерек оңбосун!-
- 1335 эпчи жакта, эр жакта
түбүрттү андан угусту,
тегерене басты дейт.
Каныкейдей куругур
'Кайсы жакка кетти?' дейт.
- 1340 Асты ерек оңбосун!-
тегерене басты дейт,
үйгө кирип келди дейт.
'Барыңгы төшөк баскан кул,
мерекеге баткан кул,
- 1345 күн тийгинче жаткан кул,
шашке кылып окуйм!' деп
жаткан экен Эр Манас.
Сарыккы (?) аа Ак-олпок
этегинен тартат дейт:
- 1350 'Акай, төрөм, не болдуң,
батыр төрөм, не болдуң?
Күндөр тийп калыптыр,
күнөгө батып калыпсын!
Окуй көргөн, ай жаркын,
- 1355 жаңыдан келген тууганың
өрүлүк кыла чакырды-
бир көөнүнө албайбы,
жаман көрүп салбайбы?
Батыр төрөм, турсаңчы!'
- 1360 Уйку сүрө көстөрдү
ачып алдың, Эр Манас,
алтын туяк жек'өтүк
ак бутуна салды дейт,
келе бото чалы кур
- 1365 белине бекем чалынды,
ак-каңгы эр сырдыгач
Ак-кулага токуду,
кашка таман жек'өтүк
темир таман үзөңгү
- 1370 [теппей] ыргып миндиң, Эр Манас!
Бастырып бара жатканда,
кылчайып карап салганда,
еректи көрө койгондо,
анда айттың, Эр Манас:
- 1375 'Кокуй, ерек, не болду?-'
Уруштан келдиңби, ерек?
- 'Kuday bardır Kalmak kul,
törömnün korduk körbösöm,
sénden korduk kök tartım!-
Almambét, sağa kılbasam!
Kayta saldı bu Sérék,
"Altın Méçit" akırğa
Kök-çébiçti bayladı.
Tübürt ukту Kanıkéy:
butundağı cék'ötük
tarsıldata bastı déyt!-
Kanıkéy cügürüp çığıp kélди déyt!
Astı Sérék oñbosun!-
épçi cakta, ér cakta
tübürttü andan ugustu,
tégerene bastı déyt.
Kanıkéydey kuruğur
'Kaysı cакка kétti?' déyt.
Astı Sérék oñbosun!-
tégerene bastı déyt,
üygö kirip kélди déyt.
'Barıñгы төшök баскан кул,
méreкеге баткан кул,
kün tiyginçe catkan кул,
şaşке kılıp okuym!' dep
catkan éкен Ér Manas.
Sarıkki (?) aa Ak-olpok
éteginen tartat déyt:
'Akay, töröm, né bolduñ,
batır töröm, né bolduñ?
Kündör tiyp kalıptır,
künögö batıp kalıpsın!
Okuy körgön, ay carkın,
cañıdan kélgen tuuğanıñ
örülük kıla çakırdı-
bir köönünö albaybı,
caman körüp salbaybı?
Batır töröm, tursañçı!'
Uyку sürö köstördü
açıp aldıñ, Ér Manas,
altın tuyak cék'ötük
ak butuna saldı déyt,
kéle boto çalı kur
béline békem çalındı,
ak-kañгы ér sırdığaç
Ak-kulağa tokudu,
kaşka таман cék'ötük
témir таман üzöñgü
[téppey] ırğıp mindiñ, Ér Manas!
Bastırıp bara catkanда,
kılçayıp карар салганда,
Sérékти көрө koyğondo,
anda ayttıñ, Ér Manas:
'Kokuy, Sérék, né boldu?-'
Uruştan kélдиñби, Sérék?
- "Kalmuk uşaqı, Allah büyüktür,
efendim beni aşaqılamadı,
sen beni aşaqıladıñ!
Almambet, ben sana gösteririm!"
Serek geri döndü,
altın kakmalı kapıya
atı Kök-çebiç'i bağıladı.
Kanıkey nal sesini duydu,
ayağındaki değerli çizmelerle
bir şangırtıyla geldi Serek!
Kanıkey evden dışarı çıktı,
olmaz olası Serek
önce kadınların sonra erkeklerin
tarafından dolandı,
evin etrafını dolaştı.
Kanıkey şaşırmişti,
"Ne tarafa gitti?" diye.
Er Serek olmaz olası
evin etrafını dolaştı,
sonra evin içine girdi.
"Yumuşak döşeğe gömülen kul,
dügün zevkine batan kul,
güpegündüz yatan kul,
ögle olmuş utan!" diye kendi kendine,
uzanmış yatıyordu Er Manas.
Oku ile ak zırhını
eteğinden çekip sarstı Serek:
"Ey Er efendim, sana ne oldu?
Bahadır efendim, ne oldu?
Bak üstüne güneş doğmuş,
sen hala yatıyorsun.
Gözünü aç bak, ay ışığı efendim,
bak yeni gelen akrabaların seni
şerefine verdikleri ziyafete çağırıyorlar.
Sonra darılmazlar mı?
Sana kızmazlar mı?
Bahadır efendim kalksana!"
Uykulu gözlerini
açtı o zaman Er Manas,
altın işleme çizmeleri
ak ayaklarına giydi,
deve derisinden kemerini
beline sımsıkı sardı.
Süslü alaca eyeri de
Ak-kula'ya koydurdu,
değerli çizmesini özengiye
demir tabanlı üzengiye
değirmeden ata atladı Er Manas.
Sen böylece gelirken,
göz ucuyla bakıyorken
Serek'i görüverince,
sen ona dedin ki Er Manas:
"Aman, Serek, sana ne oldu?
Vuruşmadan mı geliyorsun, Serek?"

Көрүштөн келдиңби, ерек?
Жагында болду кара кан-
бу кан кайдан болду?" дейт.

1380 Анда ерек сен айттың:

'Аты жакшы, ай жаркын, төрөм,
өзү жакшы, күн жаркын, төрөм,
бирге жассам, бир туудум, төрөм,
мен Манастан

көм эмес, төрөм!

1385 Кечке ак теңге булун чачкан кул,

Алтайлаган Калмактан,
Күнкөйлөгөн Калмактан
эр өлтүрүп качкан кул,
өс журтунда жатпаган,

1390 өс элинде батпаган,

кабылан тууган Алмамбет,
ошу кул чапты жагымды,
кара каным чыгарды!

Батыр төрөм, Эр Манас,

1395 систен кордук көрбөдүм,

Алмамбеттей Калмактан
мен кордукти көп көрдүм!

Мыны-минен турбасам,

аты жакшы, ай жаркын, төрөм,

1400 өзү жакшы, күн жаркын, төрөм,

жа Алмамбетти алып жүр,
жа-да мени алып жүр!

Ошу кулдун кордугун

мен жаман көрдүм, төрөм!

1405 Анда айттың, Эр Манас:

'Аты жакшы, ай жаркын, чором,
өзү жакшы, күн жаркын, чором,
анын бери жагында, чором,
ак сөк кандын баласы-

1410 асыл тууган Алмамбет,

ачуу келсе, сени урат,
ачуу келсе, мени урат!

Анда ээк ыйлайт:

'Кокуй, төрөм, не дейсин?'

1415 Ар качаннан бир качан

Алмамбет кебин сүүлөйсүн!

Жагынын каны жууган соң,

Батыр Манас келе жатат.

Тууганнаш аш ичип,

1420 арактары мол ичип,

тамаша кылып жаткан соң,

Кудай урду Калмакты:

аракы мастар болгон соң,

семисчилик кылган соң,

1425 кекиртектен саптуу чот болот

кармап алды сабынан,

сууруп алды кабынан,

кагып ийди Манасты-

үч таш тулга бир очок,

Körüşton keldiñbi, Sérék?

Cağında boldu kara kan-

bu kan kaydan boldu?" déyt.

Anda Sérék sén ayttıñ:

'Atı cakşı, ay carkın, töröm,
özü cakşı, күn carkın, töröm,
birge cassam, bir tuudum, töröm,
mén Manastan

kém émes, töröm!

Kéçke ak téñge bulun çaçkan kul,

Altaylağan Kalmaktan,

Künköylögön Kalmaktan

ér öltürüp kaçkan kul,

ös curtunda catpağan,

ös élinde batpağan,

kabılan tuuğan Almambét,

oşu kul çaptı cağımdı,

kara kanım çığardı!

Batır töröm, Ér Manas,

sisten korduk körbödüm,

Almambéttey Kalmaktan

mén kordukti köp kördüm!

Mını-minen turbasam,

atı cakşı, ay carkın, töröm,

özü cakşı, күn carkın, töröm,

ca Almambétti alıp cür,

ca-da méni alıp cür!

Oşu kuldun korduğun

mén caman kördüm, töröm!

Anda ayttıñ, Ér Manas:

'Atı cakşı, ay carkın, çorom,

özü cakşı, күn carkın, çorom,

anın béri cağında, çorom,

ak sök kandin balası-

asil tuuğan Almambét,

açuu kélse, séni urat,

açuu kélse, méni urat!

Anda Sérék ıylayt:

'Kokuy, töröm, né déysin?'

Ar kaçannan bir kaçan

Almambét kébin süülöysün!

Cağının kanı cuuğan soñ,

Batır Manas kéle catat.

Tuuğannaş aş içip,

araktarı mol içip,

tamaşa kılıp catkan soñ,

Kuday urdu Kalmaktı:

araktı mastar bolğon soñ,

sémisçilik kılğın soñ,

kékirtektен саптуу çot bolot

karmap aldı sabınan,

suurup aldı kabınan,

kağıp iydi Manastı-

üç taş tulğa bir oçok,

Görüşmeden mi geliyorsun, Serek?

Yanağın kara kan içinde,

bu kan nereden geldi ki?"

O zaman Er Serek dedin ki:

"Adı güzel ay ışığı efendim,

kendi güzel, gün ışığı efendim,

doğalı seninle yaşıyorum töröm,

ben Almambet'ten

kem değilim efendim!

Bütün parasını saçan kul,

Altay'daki Kalmuklardan,

Künköy'deki Kalmuklardan

er öldürüp kaçan bu kul,

Kendi evinde yapamayan,

kendi yurdunda edemeyen

kaplan doğan Almambet,

işte bu kul vurdu yanağıma,

kara kanımı akıttı!

Bahadır efendim, Er Manas,

sizden kötülük görmedim ben,

Kalmuk olan Almambet'ten,

çok kötülük gördüm ben,

artık onunla yaşamam.

Adı güzel ay ışığı efendim,

kendi güzel ay ışığı efendim,

ya Almambet'i uzaklaştır,

yahut beni uzaklaştır!

Bu kulun ettiği kötülük,

beni çok kızdırdı, efendim!"

O zaman Er Manas dedi ki:

"Adı güzel, ay ışığı yiğidim

kendi güzel, gün ışığı yiğidim,

ama o, yiğidim,

gerçek han çocuğudur,

asil doğan Almambet,

kızıp sana vurmuştur,

kızarsa bana da vurabilir!"

O zaman Serek ağlayarak:

"Aman, efendim, ne diyorsun?

Her vakit sen, her zaman

Almambet'ten taraf oluyorsun!"

Yanağındaki kanı yıkayınca,

bahadır Manas beraber gitti.

Akrabalarla yemek yiyip,

bol bol rakı içip

eğlendiler, derken

Hüda Kalmukları çarptı,

rakıdan sarhoş olunca,

adamakıllı yiyip içince

içlerinden biri güzel saplı hançeri.

sapından yakaladı,

kınından çıkardı,

Manas'a sapladı,

üç taş ile saçayak bir ocak,

- 1430 кестирелек көк чочок,
чот болот-минен какты дейт!
Такианын астына,
жасы маңдай үстүнө
учу барып тийди'ле!
- 1435 Алда Таала бир Кудай
арман кылдың Эр Манас,
суу жакалай жалбысты!
Алда Таалам Күдүрөт,
не жасадың жаңгысты?
- 1440 Жаңгырактуу кыядан,
бу Күдрөт жаңыс кылдың уядан!
Жанбашы толгон ок болду,
жанында чоро жок болду!
Кызык ичип кеткен соң,
- 1445 кызык уруш болгон соң,
ал атасы Көзкаман
арасына түшкөн соң,
арачалап салган соң,
айрылып кеттиң, Эр Манас.
- 1450 Каныкейге барган соң,
кайтып үйгө кирген соң,
Каныкейге сен жаттың,
уйктап калдың кашында.
Эртен таң аткан соң,
- 1455 күн жарыгы чыккан соң,
анда турдуң, Эр Манас.
Эртен туруп дагы айтат,
Батыр Манас акырат,
чоролорду ат атынан чакырат:
- 1460 'Мурат-алым, Мурат-бек, чором,
мындай чапкан Куат-бек, чором,
эжемнен тууган женим, чором,
Элим, ейит, эки уул, чором,
Казактардын Каргандай, чором,
- 1465 Мырза, жаш уул, сен, чором,
Бөрүнүн уулу Бөрүчүм, чором,
Ак-кулам аксап кеткенде, чором,
алтын така, жес мыкты
бек такалап беричип, чором,
- 1470 Кенендин уулу Кен-жанбай, чором,
Коңгуроолу-байдын
Кош-абыш, чором,
Ачыктын уулу Жаш-жигит, чором,
Үмөт, Жайзаң, эки уул, чором,
төлгөчү кара Төлөгүм, чором,
- 1475 жорочу Кара-бадышам, чором,
Куу-чабдар минген
Эр Чалбай, чором,
түндө түлкүнүн исин
жаңылбас, чором,
Түрсүн-тайлак, Шуутум, чором,
түтөп турган мылтыкка, чором,
- 1480 түрс качырып урушкан, чором,
- késtirelek kök çoçok,
çot bolot-minen kaktı déyt!
Takianın astına,
cası mañday üstünö
uçu barıp tiydi'le!
Alda Taala bir Kuday
arman kıldıñ Ér Manas,
suu cakalay calbıstı!
Alda Taalam Küdüröt,
né casadıñ cañğıstı?
Cañğıraktuu kiyadan,
bu Küdrot cañıs kıldıñ uyadan!
Canbaşı tolğon ok boldu,
canında çoro cok boldu!
Kızık içip kétken soñ,
kızık uruş bolğon soñ,
al atası Közkaman
arasına tüşkön soñ,
araçalap salğan soñ,
ayrılıp kettiñ, Ér Manas.
Kanıkéyge barğan soñ,
kaytıp üygö kirgen soñ,
Kanıkéyge sén cattıñ,
uyktap kaldıñ kaşında.
Érten tañ atkan soñ,
kün carıǵı çıkkан soñ,
anda turduñ, Ér Manas.
Érten turup daǵı aytat,
Batır Manas akırat,
çorolordu at atınan çakırat:
'Murat-alım, Murat-bék, çorom,
mınday çapkan Kuat-bék, çorom,
écemnen tuuğan cenim, çorom,
Élim, Séyit, éki uul, çorom,
Kazaktardın Karganday, çorom,
Mırza, caş uul, sén, çorom,
Börünün uulu Börüçüm, çorom,
Ak-kulam aksap kétkenде, çorom,
altın taka, cés mıktı
bék takalap bériçip, çorom,
Kénéndin uulu Kén-canbay, çorom,
Koñguroolu-baydın
Koş-abış, çorom,
Açıktın uulu Caş-cigit, çorom,
Ümöt, Cayzañ, éki uul, çorom,
tölgöçü kara Tölögüm, çorom,
coroçu Kara-badışam, çorom,
Kuu-çabdar mingen
Ér Çalbay, çorom,
tündö tülkünün isin
cañılbas, çorom,
Türsün-taylak, Şuutum, çorom,
tütöp turğan mıltıkka, çorom,
türs kaçırıp uruşkan, çorom,
- sünnetsiz haliyle,
sapladı o hañçerini,
takkesinin alt tarafına,
yüksek alınının üstüne
keskin ucunu deǵirdi.
Allahu Taala Tanrım
Er Manas'ı korudu,
su kıyısında alev gibi!
Allahu Taala, ey Tanrı,
neden yarattın bu yalnızı?
Yan bıraktın kayadan,
uzak koydun yuvadan,
kalçası oklarla doldu,
yanında hiç bir yiğit yoktu,
bu kadar içip kızışınca,
kızgın vuruşmalar olunca
babaları Közkaman da
aralarına girerek,
birbirlerinden ayırdı.
Ayrılıp gittin Er Manas,
sonra Kanıkey'e gittin,
dönüp eve gelince sen,
Kanıkey ile yattın,
yanında uyuyup kaldın.
Erkenden tan ağarıırken,
gün ışığı saçılırken,
o zaman kalktı Er Manas,
böyle erkenden kalkarak
bahadır Manas haykırdı,
yiğitleri adlarıyla çağırdı:
Murat-alı, Murat-bek, yiğitlerim,
hızlı binici Kuat-bek, yiğidim,
ablamdan doğan yeğenim, yiğidim,
Elim'le Seyit, iki oğul, yiğitlerim,
Kazaklardan Karganday, yiğidim,
Mırza, genç oğul, sen de yiğidim,
Börü'nün oğlu Börüçüm, yiğidim,
Ak-kula'm aksayıp kalırsa, yiğidim,
altın nalı bakır çiviyle,
atına perçinle onu, yiğidim,
Kenen'in oğlu Ken-canbay, yiğidim,
Konguroolu-bay'ın oğlu
Koş-abış, yiğidim,
Açık'ın oğlu Caş-cigit, yiğidim,
Ümöt, Cayzan, iki oğul, yiğitlerim,
falcı kara Tölök'üm, yiğidim,
arkadaş Kara-badış'a'm, yiğidim,
Kuu-çabdar'a binen,
sen Er Çalbay, yiğidim,
gece tilki izini
şaşmadan bulan, yiğidim,
Türsün-taylak, sevgili yiğidim,
tüfekle hep nişan alan, yiğidim,
üstüne yürüyüp vuruşan, yiğidim,

- караңгыда карсактын исин
жаңылбас, чором,
Кабылан-тайлак, ай жаркын, чором!
Менин энем байбиче, чором,
бала таппай жүргөндө, чором,
1485 аргымак атты байлаган, чором,
ак бос бээ чайлаган, чором!
Меке кирип кеткенде,
Асрет Султан Пайгамбар, чором,
Менин кошчу болд'эле, чором!
- 1490 Бирге жасса, бир
тууган, чором,
курсакка бүссө, бир жаткан, чором,
кундакка жасса, бир жаткан чором,
ай-минен күнүнүн, чором,
бүрө-минен бүткөн кул, чором:
- 1495 асыл-минен болотым, чором,
бүрөө-минен бүткөн кул, чором-
асылым Сыргак, ай жаркын, чором!
Төмөнгө барганда, чором,
Кырымдын элин чапканда, чором,
- 1500 кыйкырык күзөп киргенсип, чором,
Боз-чолок минген
Кыргыным, чором,
Балк, Балакшан басканда, чором,
барып Төштүк чапканда, чором,
оолия журттан келгесин, чором,
- 1505 жатык тилдүү Ажыбай, чором!
Капырдын каны болгунча, чором,
"Бусурман кулу
болот!" деп, чором,
ак сөөк кандын баласы, чором,
асыл тууган Алмамбет, чором!
- 1510 Жайлмыштын иниси, чором,
Жаш-камыштын агасы, чором,
ат кайтарчы Боз-уул, чором!
Манайдын уулы Мадашым, чором,
Төгөрөк журтка адашым, чором!
- 1515 Көк-чебич минген
эгим, чором!-
Бери келгин кеп айтам, чором!
Чоролордон эң кичү
Таз-баймат, чором,
жаңы казанды тес кайнат, чором!
Атка чубак күн тууду, чором,
- 1520 эрендер жортор күн тууду, чором!
Эриксек кулан атарбыс, чором,
эрикпесек бир мөрөйгө
батарбыс, чором!
Болжолдуунун бос
төңгө, чором,
ордо чийп саларбыс, чором,
- 1525 оробой деп аларбыс, чором!
Күнөкөргө барыңар, чором,
- караңгыда карсактын исин
cañılbas, çorum,
Kabılan-taylak, ay çarkın, çorum!
Ménin énem baybiçe, çorum,
bala tappay cürgöndö, çorum,
arğımak attı baylağan, çorum,
ak bos bee çaylağan, çorum!
Méke kirip kéktende,
Asret Sultan Payğambar, çorum,
Ménin koşçu bold'эле, çorum!
Birge cassa, bir
tuuğan, çorum,
kursakka büssö, bir catkan, çorum,
kundakka cassa, bir catkan çorum,
ay-minen kününün, çorum,
bürö-minen бүткөн кул, çorum:
asıl-minen bolotum, çorum,
büröö-minen бүткөн кул, çorum-
asılım Sırgak, ay çarkın, çorum!
Tömöngö barğanda, çorum,
Kırımın élin çapkanда, çorum,
kıykırık küzöp kirgensip, çorum,
Boz-çolok mingен
Kırğınım, çorum,
Balk, Balakşan baskanda, çorum,
barıp Töştük çapkanда, çorum,
ooliyya curttan kélgesin, çorum,
catk tildüü Acıbay, çorum!
Karırdın kanı bolğunça, çorum,
"Busurman kulu
bolom!" dép, çorum,
ak söök kandin balası, çorum,
asıl tuuğan Almambét, çorum!
Caylımıştın inisi, çorum,
Caş-kamıştın ağası, çorum,
at kaytarçı Boz-uul, çorum!
Manaydın uulu Madaşım, çorum,
Tögörök curtkа адаşım, çorum!
Kök-çébiç mingен
Sérégim, çorum!-
Béri kélgin kép aytam, çorum!
Çorolordон éñ kiçü
Taz-baymat, çorum,
cañı kazandı tés kaynat, çorum!
Atka çubak күн tuudu, çorum,
érender cortor күн tuudu, çorum!
Ériksek kulan atarbis, çorum,
érikpесек bir möröyгө
batarbis, çorum!
Bolcolduunun bos
töñgө, çorum,
ordo çiyр salarbis, çorum,
oroboy déр alarbis, çorum!
Kүнökörgө barıñar, çorum,
- karanlıкта bozkır tilkisinin izini
şaşmadan bulan yiğidim,
Kabılan-taylak, ay ışığı yiğidim!
benim annem baybiçe, yiğidim,
çocuğu olmazken, yiğidim,
semiz bir atı bağlatıp, yiğidim,
bir ak kısrak kurban etmişti, yiğidim!
Mekke'ye gittiğimde,
Hazret-i sultan peygamber, yiğidim,
bana yoldaşlık etmişti, yiğidim!
Birlikte konaklasa da doğarken
tek doğan, yiğidim,
ana rahmine tek düşen, yiğidim,
kundakta tek başına yatan, yiğidim,
ayı ayına, günü gününe, yiğidim,
benimle beraber doğan kul, yiğidim,
benim gerçek çelik güçlüm, yiğidim,
benimle beraber doğan, yiğidim,
asil Sırgakım ay ışığı, yiğidim!
Tömön'e vardığın zaman, yiğidim,
Kırım halkını yenince, yiğidim,
yan bakıp gözünü kırparsan, yiğidim,
Boz-çolok'a binen
Kırğınım, yiğidim,
Belh ile Bedehşan'a girince, yiğidim,
gidip Töştük'ü yenince, yiğidim,
evliya yurdundan geldin sen, yiğidim,
sen tatlı dilli Acıbay, yiğidim,
kafirin hanı olmaksansa, yiğidim,
müslümana kul olayım
diyen sen, yiğidim,
gerçek han çocuğu, yiğidim,
asil doğan Almambet, yiğidim!
Cayılmış'ın küçük kardeşi, yiğidim,
Caş-kamış'ın büyüğü, yiğidim,
at sürücüsü Boz-uul, yiğidim!
Manay'ın oğlu Madaş, yiğidim,
bütün yurda dost, yiğidim!
Kök-kebiç'e binen
Serek, yiğidim,
buraya gel, diyeceğim var, yiğidim!
Yiğitlerin en küçüğü
Taz-baymat, yiğidim,
bize kazanı tez kaynat, yiğidim!
bugün atlara uğursuz bir gün, yiğitlerim
erler için de uğursuz bugün, yiğitlerim!
Çıkıp kulan vuralım, yiğitlerim,
yahut hedefe ok
atalım, yiğitlerim,
Bolcolduu'nun mavi
tepesine, yiğitlerim,
çıkıp biz saray kuralım, yiğitlerim.
açmadan onu alalım, yiğitlerim,
Kүнökör'e varalım, yiğitlerim,

- күндү сурап салыңар, чором!
Жаңгасын бээ сойуңар, чором,
жакшы күнү кош чыгарып
койуңар, чором!
- 1530 Ала байрак кызыл туу, чором,
түбүн жерге сайыңар, чором,
башын көккө жайыңар, чором!
Замберекти тарс койуп, чором,
аттанып үйдөн
чыгалы, чором!
- 1535 Жаңгасын ашын ичели, чором!
Бакты-куурай баскан соң,
Күн-тийбестен ашкан соң, чором,
Калмакты көстөй жорголу, чором!
Ат семирип түс болду, чором,
- 1540 Бос кыроо түшүп күс
болду, чором-
чоодырамакка кирели, чором!
Алтай толгон көп Калмак, чором,
Ай-канга ооп жатат, чором:
Күнкөй толгон кап
Калмак, чором,
- 1545 Күн-канга ооп жатат, чором-
арасын тосуп алалы, чором,
тилди кармап алалы, чором!
Тилди кармап алган соң, чором,
Калмакты чаап алалы, чором!
- 1550 Кыраталы каласын, чором!
Йлаталы баласын, чором!
Бак ийген бактарын, чором,
балапан кырчын чагларын, чором,
башынан күбүп түшөлү, чором!
- 1555 Жүрүп сапар жорголу, чором!
Чоролорду карасаң,
Күнүкөргө барды дейт,
күндү сурап салды дейт.
Ала байрак кызыл туу
- 1560 түбүн жергика сайды дейт,
башын көккө жайды дейт!
емберекти тарс койуп,
аттанып үйдөн чыкты дейт!
Бар-көлдү басып өттү дейт,
- 1565 Тур-көлдү туура көштү дейт.
Казылыктын ойуна,
Кар-жаабастын бойуна,
Күн-тийбестин бойуна,
Күрөбөстүн ойуна
- 1570 Батыр Манас барды дейт.
Ҷоодырап кирип жатты дейт!
Үйдө жаткан Көкчөкөз
үч күндөн кийн билди дейт.
Үч жүс колго баш болуп,
- 1575 көтүнөн кууп жүрдү дейт.
'Ҷоодырап келе жатам!' дейт.
- kүндү surap salıñar, çorum!
Cañgasın bee soyuñar, çorum,
caķşı künü koş çığarıp
koyuñar, çorum!
- Ala bayrak kızıl tuu, çorum,
tübün cerge sayıñar, çorum,
başın kökkö cayıñar, çorum!
Zamberekti tars koyup, çorum,
attanıp üydön
çıǵalı, çorum!
- Cañgasın aşın içeli, çorum!
Baktı-kuuray baskan soñ,
Kün-tiybésten aşkan soñ, çorum,
Kalmaktı köstöy cortolu, çorum!
At sémirip tüs boldu, çorum,
bos kıroo tüşüp küs
boldu, çorum-
çoodıramakka kireli, çorum!
Altay tołǵon köp Kalmak, çorum,
Ay-kanǵa oop catat, çorum:
Künköy tołǵon kap
Kalmak, çorum,
- Kün-kanǵa oop catat, çorum-
arasın tosıp alalı, çorum,
tildi karmap alalı, çorum!
Tildi karmap alǵan soñ, çorum,
Kalmaktı çap alalı, çorum!
Kıyratalı kalasın, çorum!
İylatalı balasın, çorum!
Bak iylgen baktarın, çorum,
balapan kırçın çaǵların, çorum,
başınan kübüp tüşölü, çorum!
Cürüp sapar cortolu, çorum!
Çorolordu karasañ,
Künükörgö bardı déyt,
kündü surap saldı déyt.
Ala bayrak kızıl tuu
tübün cergıka saydı déyt,
başın kökkö caydı déyt!
Sémberekti tars koyup,
attanıp üydön çıktı déyt!
Bar-köldü basıp öttü déyt,
Tur-köldü tuura köştü déyt.
Kazılıktın oyuna,
Kar-caabastın boyuna,
Kün-tiybéstin boyuna,
Küröböstün oyuna
Batır Manas bardı déyt.
Şoodırap kirip catti déyt!
Üydö catkan Kökçököz
üç күндөн kiyın bildi déyt.
Üç cüs kolǵo baş bolup,
kötünön kuup cürdü déyt.
'Şoodırap kele catam!' déyt.
- havaya bakıp gelelim, yiğitlerim!
Orada bir kısrak keselim, yiğitlerim,
hayırlı günü bulup
çıkarın, yiğitlerim,
al bayrakla kızıl tuǵu, yiğitlerim,
yüksek yere dikelim, yiğitlerim,
başını göǵe saralım, yiğitlerim!
Topları gürlетip, yiğitlerim,
ata binip evden çıkıp
gidelim, yiğitlerim!
Yabancı aşını yiyelim, yiğitlerim,
Baktı-kuuray'a varınca,
Kün-tiybes'i aşınca, yiğitlerim,
Kalmuk yurduna dönelim, yiğitlerim,
atlarımız semirince, yiğitlerim,
beyaz kıraǵı düşüp güz
olunca, yiğitlerim,
çadırlara girelim, yiğitlerim!
Altay'ı dolduran Kalmuklar, yiğitlerim,
Ay Han'a tabi yaşıyor, yiğitlerim,
Künköy'ü dolduran
Kalmuklar, yiğitlerim,
Kün Han'a tabi yaşıyor, yiğitlerim,
ikisinin arasında güzleyelim, yiğitlerim,
dilden bir söz kapalım, yiğitlerim,
dilden bir söz kapınca, yiğitlerim,
Kalmukları basalım, yiğitlerim!
Şehirlerini bozalım, yiğitlerim!
Çocuklarını aǵlatalım, yiğitlerim!
dolgun bahtlarını, yiğitlerim,
balaban yavrularını, yiğitlerim,
silkeleyip alaşaǵı edelim, yiğitlerim!"
Yürüyüp yolumuza gidelim, yiğitlerim!"
Bu yiğitlere bakarsan,
Künükör'e gittiklerini görürsün,
gün nasıl diye bakıyorlar.
Al bayrakla kızıl tuǵu,
topraǵa saplamışlar,
başını göǵe yaymışlar!
Topları gümbürdetip
atlanıp evden çıkmışlar!
Bar-köl'ü geçip gitmişler,
Tur-köl'e doğru dönmüşler,
Kazılık vadisine
Kar-caabas suyu boyuna,
Kün-tiybes suyu boyuna,
Küröbö vadisine
bahadır Manas varmıştı.
Çadırlarını kurdurdu!
Evde kalan Kökçököz
bunu üç gün sonra duydu.
Üç yüz orduya baş olup,
o da arkasından geldi,
"Gürültüyle geliyorum!" deyip.

- Түнү-күнү алты күн
ат урунду кылды дейт.
Көкчөкөз Калмак келди дейт.
- 1580 Эртең-минен таң атып,
энди туруп мыны айтат,
Батыр Манас кеп айтат:
'Сар'ала минген Алмамбет, чором,
менин атам Жакып-бай, чором,
- 1585 Жакып-бай-минен бир
тууган, чором,
Көзкаман как баш
келген бээм, чором?
Сар'ала минип сен желсең, чором,
Көзкамандын баласы, чором,
Көкчөкөзгө барсаң бээм, чором?
- 1590 Алтынды жестей бурап кел, чором!-
Кечке Калмактан келип
келгенде, чором,
өзү көргөн жол эл'ай, чором,
өзөңдү булак суу эл'ай, чором:
анын бери жагында, чором,
- 1595 өрдөй түшүп чалсын де, чором!
Өзү жылкы тапсын де, чором!
Баштап алып жүрсүн де, чором!
Барып жайды сурачы, чором!
Эңги-деңги желди дейт,
- 1600 эңке аткандай болду дейт:
омбу-домбу желди дейт,
орд'аткандай болду дейт!
Көзкамандын баласы
Көкчөкөзгө келди дейт,
- 1605 келип жайды айткан соң:
'Эртең-минен турамыс,
батыр тууган төрөмө
эки сап болуп жүрөмүс!
Ат жаңылыш болбосун,
- 1610 эр жаңылыш өлбөсүн!
Замберекти тарс койуп,
эки сап болуп жүрдү дейт.
'Салкын-минен жүрөм!' деп,
сыртка чыгып кетти дейт.
- 1615 Көзкамандын балдары,
батыр тууган Эр Манас
кумду басып жүрдү дейт.
Кумду басып келе жасса,
карагай найза ыргады-
- 1620 Батыр Манас жыргады!
Үч-кароолдан өттү дейт,
үч күн мурун барды дейт.
Үч күндөн кийн бу жерде
Көзкамандын балдары
- 1625 атын ташыркатып салыптыр,
чарыгынан чаң чыгып,
жүдө келе жатыптыр,

- Tünü-künü altı күн
at urundu kıldı déyt.
Kökçököz Kalmak kélđi déyt.
Érteñ-minen tañ atıp,
éndi turup minı aytat,
Batur Manas kęp aytat:
'Sar'ala mingen Almambét çorom,
ménin atam Cakıp-bay, çorom,
Cakıp-bay-minen bir
tuuğan, çorom,
Közkaman kak baş
kélgen beem, çorom?
Sar'ala minip sén celseñ, çorom,
Közkamandın balası, çorom,
Kökçöközgö barsañ beem, çorom?
Altındı céstey burap kél, çorom!-
Kéçke Kalmaktan kélip
kélgende, çorom,
özü körgön col él'ay, çorom,
özöndü bulak suu él'ay, çorom:
anın béri cağında, çorom,
ördöy tüşüp çalsın dé, çorom!
Özü cılık tapsın dé, çorom!
Baştap alıp cürsün dé, çorom!
Barıp caydı suraçı, çorom!
Éñgi-déñgi celdi déyt,
éñke atkanday boldu déyt:
ombu-dombu celdi déyt,
ord'atkanday boldu déyt!
Közkamandın balası
Kökçöközgö keldi déyt,
kélip caydı aytkan soñ:
'Érteñ-minen turamıs,
batur tuuğan törömö
éki sap bolup cürömüs!
At cañılış bolbosun,
ér cañılış ölbösün!
Zamberekti tars koyup,
éki sap bolup cürdü déyt.
'Salkın-minen cüröm!' dép,
sırtka çığıp ketti déyt.
Közkamandın baldarı,
batur tuuğan Ér Manas
kumdu basıp cürdü déyt.
Kumdu basıp kéle cassa,
karağay nayza ırğadı-
Batur Manas ırğadı!
Üç-karooldan öttü déyt,
üç күн murun bardı déyt.
Üç күндөн kiyn bu cérde
Közkamandın baldarı
atın taşırkatıp salıptır,
çarığınan çañ çığıp,
cüdö kéle catıptır,

- Gece gündüz tam altı gün,
atlarını koşturdu,
Kökçököz Kalmuk geldi.
Erkenden tan ağarıken
kalkıp şu sözleri dedi,
Bahadır Manas şöyle söyledi:
'Sarı-ala atlı Almambet, yiğidim,
benim babam Cakıp-bay, yiğidim,
Cakıp-bay'ın
kardeşi, yiğidim,
Közkaman buraya
geldi, yiğidim,
Sarı-ala'na bin de yola çık, yiğidim,
Közkaman'ın oğluna, yiğidim,
Kökçököz'e git sen, yiğidim!
Altını bakır gibi bürküp, yiğidim!
Kalmuk'tan o daha yeni
geldiği için, yiğidim,
yolları pek iyi bilir o, yiğidim,
bulak yolunu da iyi bilir, yiğidim,
o suyun beri yanından, yiğidim,
yukarı doğru çıkın, de, yiğidim,
at sürüleri bulun, de, yiğidim!
başa geçip yol göster, de, yiğidim!
başka ne lazımmış, sor, yiğidim!"
Koşa koşa yola çıktı,
yaydan fırlamış ok gibi,
vınlayarak yola gitti
yaydan fırlamış ok gibi,
Közkaman'ın çocuğu,
Kökçököz'ün yanına gitti.
Söylenecek şeyleri dedi:
"Erkenden kalkalım da biz,
bahadır doğan efendime,
ikimiz yardımcı gidelim!
Atlar yolu şaşırmasın,
erler yolu şaşırıp ölmesin!"
Zembereği sıkı koyup,
iki yardımcı yürüdüler,
serinlikte gitmek için
sırta çıkıp yürüdüler.
Közkaman'ın çocukları,
bahadır doğan Er Manas,
kumlu yerden yürüdüler,
kumu yürüyüp geçince,
çam mızrağı sallandı,
Bahadır Manas memnun oldu!
Sonra Üç-karool'dan geçti,
üç gün yoluna gitti,
üç gün sonra bu yerde
Közkaman'ın çocukları,
atlarını güç çektiler.
Çarığından toz çıkararak,
yorgun argın geldiler,

- үч күнү анда жатыптыр.
Анда айттың Эр Манас:
- 1630 'Көзкамандын баласы,
Көкчөкөздөй бу Калмак
кароолга барсын!' деп,
'Чалгын чалып келсин!' деп,
'Коржоң-бозду минсин" деп,
- 1635 'Кожогоймо кийсин!' деп
'Биске кабар берсин!' деп.
Батыр тууган Эр Манас,
анын жайын сураса,
кабар берген экен дейт.
- 1640 'Чалгынга баргын!' дегенде,
ичи-карды 'Шылк!' этип,
чалгынга жүрүп кетти дейт,
Алтайдагы Калмакка
аралап кирип кетти дейт.
- 1645 Калмактардын ичинде
Ай-кан турган экен дейт,
Жайзаң турат жанында,
Калдай турат кашында.
Бу Калмактын Жайзаңы
- 1650 ары-бери басыптыр,
аралап кирген Көкчөкөздү
Жайзаң көрүп салды дейт,
көрүп танып алат дейт:
'Атанын көрү Көкчөкөз
- 1655 Калмак келе жатат!' дейт.
Ай-канга карап кулдурап
кабар берип салды дейт:
'Көкчөкөздү ал!' деди,
'Ат үстүнөн көтөрүп
- 1660 Жайзаңга кошуп сал!' деди,
'Тилин сурап ал!' деди.
Ат үстүнөн көтөрүп
Көкчөкөчдү алды дейт,
Жайзаңга кошуп салды дейт,
- 1665 тилин сурап алды дейт.
Тилин сурап алган соң,
анда айттың, Көкчөкөз:
'Манас келди кырк киши,
өзүм келдим жүс киши-
- 1670 Манас Сартты саялык!
Бир өлтүрүп салалык!
Төрт катынын алайн,
төрөсү өзүм болойн!
Элиме акым түшөйн!
- 1675 Кан баласы Каныкей
нике кыйып алайн!
Көкчөкөз кабар берген соң,
Ай-кандын өзүн карасаң,
карагай найза чайлатып,
- 1680 мылтыктары шоодырап,
найзалары коодырап,
- үч күнү анда катуу.
Анда айттың Эр Манас:
'Көзкамандын баласы,
Көкчөкөздөй бу Калмак
кароолга барсын!' деп,
'Чалгын чалып келсин!' деп,
'Коржоң-бозду минсин" деп,
'Кочогоймо кийсин!' деп
'Биске кабар берсин!' деп.
Батыр тууган Эр Манас,
анын саяын сураса,
кабар берген экен дейт.
'Чалгынга баргын!' дегенде,
ичи-карды 'Шылк!' этип,
чалгынга жүрүп кетти дейт,
Алтайдагы Калмакка
аралап кирип кетти дейт.
Калмактардын ичинде
Ай-кан турган экен дейт,
Жайзаң турат жанында,
Калдай турат кашында.
Бу Калмактын Жайзаңы
ары-бери басыптыр,
аралап кирген Көкчөкөздү
Жайзаң көрүп салды дейт,
көрүп танып алат дейт:
'Атанын көрү Көкчөкөз
Калмак келе жатат!' дейт.
Ай-канга карап кулдурап
кабар берип салды дейт:
'Көкчөкөздү ал!' деди,
'Ат үстүнөн көтөрүп
Жайзаңга кошуп сал!' деди,
'Тилин сурап ал!' деди.
Ат үстүнөн көтөрүп
Көкчөкөчдү алды дейт,
Жайзаңга кошуп салды дейт,
тилин сурап алды дейт.
Тилин сурап алган соң,
анда айттың, Көкчөкөз:
'Манас келди кырк киши,
өзүм келдим жүс киши-
Манас Сартты саялык!
Бир өлтүрүп салалык!
Төрт катынын алайн,
төрөсү өзүм болойн!
Элиме акым түшөйн!
Кан баласы Каныкей
нике кыйып алайн!
Көкчөкөз кабар берген соң,
Ай-кандын өзүн карасаң,
карагай найза чайлатып,
мылтыктары шоодырап,
найзалары коодырап,
- үч күн орда kaldılar.
O zaman Manas dedin ki sen:
"Dinle Közkaman'ın oğlu
Kökçököz Kalmuk kalk da haydi,
nöbete var git sen,
etrafı dolaş da gel!
Korcon-boz adlı atına bin,
sertleşmiş gocuğunu giy,
bize oradan haber getir!"
Bahadır doğan Er Manas,
onun halini sorarsan
işte böyle emretmişti.
Onu böyle gönderince,
iki bozkırı atla geçti
gönderilen gitmiş idi,
Altay'daki Kalmukların
arasından geçip gitti.
Kalmukların ortasında
yaşıyordu bu Ay Han.
Cayzanlar vardı yanında,
karşısında Kaldaylar.
Cayzan ile Kalmuklar,
ileri geri dolaşırdı.
Aralarına gelen Kökçököz'ü
bir Cayzan bakıp görünce
hemen tanıyıp dedi ki:
"Uğursuz Kökçököz,
bizim Kalmuk geliyor, bak!"
Ay Han'a hemen koşturup
haber gönderip dedi ki:
"Kökçököz'ü al!" dedi,
"Onu bir ata bindirip
yanına bir Cayzan sal!" dedi,
"Sor da işini anla!" dedi.
Bir at üstüne bindirdiler,
Kökçököz'ü tuttular,
yanına bir Cayzan verdiler
onu sorguya çektiler,
böyle sordukları vakit,
şöyle cevap verdin Kökçököz:
"Manas geldi kırk kişi,
kendim geldim üç kişi,
Manas'ın üstüne saldıralım!
Bir öldürüp bırakalım!
Dört karısını alayım!
Efendileri ben olayım!
Halka hakim ben olayım!
Han kızı Kanıkey'i
nikah kıyıp alayım!"
Kökçököz bu haberi verince,
bak Ay Han ne yaptı gör,
mızrakları sallatıp
silahları şakırdatıp,
mızrakları getirtip,

- шамаланы чоң жагып,
шылмырданда бери кагып,
айчыгы алтын туу-минен,
1685 алты сан кара кол-минен,
колду курап калды дейт.
Көкчөкөз кайта жүрдү дейт,
Манаска жооп бербеди,
түн жамынып келди дейт,
1690 чатырына түштү дейт.
Асты жооп берген жок,
бөрү көстүү, куу мурут,
кабылан тууган Эр Манас
асабасын илинип,
1695 чатырга жакын сайылып,
көрө койдуң, Эр Манас!
Асыл жерден акырат,
Алмамбетти чакырат:
'Акырет жайдан бурачы, чором!
1700 Көзкамандын баласы, чором,
Көкчөкөздүн жайды сурачы, чором!
Чалгынга барып келгенде, чором,
жоодын жайын билиппи, чором,
елдин жайын билиппи, чором?'
1705 Атка минип желди дейт,
кабылан тууган Алмамбет
Көкчөкөзгө келди дейт,
алтынды жестей бурады,
жоодын жайын сурады.
1710 Анда айтгың Көкчөкөз:
'Уй-түгүндөй көп Калмак,
жатыр экен чарбакта,
дөөлөтүнө мас болуп,
жыргап-кулап жатыры!
1715 Ошу жерден сен чапсаң,
кай жагынан сен кирсең,
олжо кылып чыккандайсын!'
Жоо бөрүсү куругур
мыкыны 'Мылк!' этет,
1720 ичы-карды 'Шылк!' этет.
Келе жатат Алмамбет,
көктүү-минен ойуптур,
жылга-минен жылыптыр.
Бос кисесин чалынып,
1725 бос чепкенин жамынып
келе жатат Көзкаман,
Алмамбетти чакырды:
'Атыңнын башын бура тур, ботом,
астың бир жерге тура тур, ботом!
1730 Түндөтөн бери күйбүр-чийбыр
көбөйдү, ботом-
каңгы баш болгон букадай, ботом,
картайганда атасы, ботом,
чатырдан бөлүп таштады, ботом!
Оңо турган иш эмес, ботом,
- шамаланы чоң чагып,
шылмырданда бери кагып,
айчыгы алтын туу-минен,
алты сан кара кол-минен,
колду курап калды дейт.
Көкчөкөз кайта жүрдү дейт,
Манаска жооп бербеди,
түн камынып келди дейт,
чатырына түштү дейт.
Асты жооп берген чок,
бөрү көстүү, куу мурут,
кабылан тууган Эр Манас
асабасын илинип,
чатырга жакын сайылып,
көрө койдуң, Эр Манас!
Асыл чөрдөн акырат,
Алмамбетти чакырат:
'Акырет чайдан бурачы, чором!
Көзкамандын баласы, чором,
Көкчөкөздүн чайдан сурачы, чором!
Чалгынга барып келгенде, чором,
чоодун чайын биліппи, чором,
элдин чайын биліппи, чором?'
Атка минип келди дейт,
кабылан тууган Алмамбет
Көкчөкөзгө келди дейт,
алтынды чөстей бурады,
чоодун чайын сурады.
Анда айттың Көкчөкөз:
'Уй-түгүндөй көп Калмак,
чатыр экен чарбакта,
дөөлөтүнө мас болуп,
чыргап-кулап чатыры!
Ошу чөрдөн сөн чарсаң,
кай чагынан сөн кирсең,
олчо кылып чыккандайсын!'
Чоо бөрүсү куругур
мыкыны 'Мылк!' этет,
ичи-карды 'Шылк!' этет.
Келе чатат Алмамбет,
көктүү-минен ойуптур,
чылга-минен чылыптыр.
Бос кисесин чалынып,
бос чөпкенин камынып
келе чатат Көзкаман,
Алмамбетти чакырды:
'Атыңнын башын бура тур, ботом,
астың бир чөрге тура тур, ботом!
Түндөтөн бери күйбүр-чийбыр
көбөйдү, ботом-
каңгы баш болгон букадай, ботом,
картайганда атасы, ботом,
чатырдан бөлүп таштады, ботом!
Оңо турган иш эмес, ботом,
- меңалери бол чакырып,
дөвмелери чакырып
накышлары алтын хилалли санчак иле,
алты кол орду иле
бир орду hazır etti.
Көкчөкөз sonra geri döndü.
Манас'a cevap vermedi,
ortalığа gece çöktü diye,
çekilip çadırına girdi.
Baktı cevap getiren yok,
kurt gözlü, kırçıl sakallı,
kaplan doğan Er Manas,
kılıcı kuşanıp,
çadırın önünde durdu,
Манас buradan bakıyordu!
Asil yerinden bağırıp
Almambet'i çağırды:
"Yakasından yakala, yiğidim,
Közkaman'ın çocuğu, yiğidim,
gözcülük etmeğe gittiği yerin, yiğidim,
ordusundan haber aldı mı, yiğidim,
halkından haber aldı mı, yiğidim?"
Ata binip yel gibi gitti,
kaplan doğan Almambet
Közközü'nün yanına geldi,
altını bakır gibi бүркүп
düşmanın ordusunu sordu.
Közközü o zaman dedin ki:
"İnek kılı kadar çok Kalmuk,
şenlikte toplanmışlar,
mest olmuşlar,
kadeh tokuşup, türkü çağırıyorlar!
Doğru üzerlerine varıp,
onları bir yağma etsen,
pek çok ganimet alırsın!"
Cenk yerinin bu yüce kurdu,
kalçalarını bir sarstı,
karnının içi şılк etti.
Geliyordu Almambet,
yeşillikleri oyuyor,
susuz bir dere içinde kayıp gidiyor.
Boz kesesini yanına asmış,
boz cepkenini giyinmiş
Közkaman da geliyordu,
Almambet'i çağırды:
"Atının başını çevir, tayım,
olduğun yerde dur, tayım!
Geceden bu yana çok
laf edildi, tayım,
kır başıyla boğa gibi, tayım,
çok ihtiyar babası, tayım,
onu çadırından kovdu, tayım!
İyiye bir alamet değil bu tayım!"

- 1735 оңдурa-тыган жоо эмес, ботом!
Айга барчы жалгыск'ай, ботом,
ак каңгы эр сырдыгач, ботом,
Ак-кулага токутуп, ботом!
Калмакты чалып алсын, ботом!
- 1740 Туйгун жатып калбасын, ботом!
Уй-түгүндөй Калмак-ай, ботом
бир бастырып салбасын, ботом!
Алмамбетти ерчитип, ботом,
чалып алсын Эр Манас, ботом!
- 1745 Мен коркомун
Калмактан, ботом!'

Салып келдиң, Алмамбет
кабылан тууган төрөгө.
Айтты жооп сөстөрүн:
'Ар кимиси бир сүйлөгөн,
- 1750 мың баш букадай жаман журт экен,
атасы туруп бирд'айтат, төрөм,
уулу туруп бирд'айтат, төрөм-
чалгынды каттуу чалалы, төрөм,
өзүбүс сырын билели, төрөм!'
- 1755 Сар'алаа миндиң, Алмамбет,
Ак-кулаа миндиң, Эр Манас.
Түп Коконго жиберген,
тутам жерин нылдаткан,
тутам жерин сырдаткан,
- 1760 кош көмөкөй сыр найза
колтукка кысып алды дейт,
желбир-жулбур желекти
жерден түрүп алды дейт,
желбиретпей найзаны
- 1765 туура кармап салды дейт!
Алтай толгон Калмакты,
аны чалып келет дейт,
күгүм кирип күн батат,
каш карарып кеткенде,
- 1770 кирип келдиң Алмамбет.
Жылдыстай оттор жайлыптыр-
'Бу немеңе болду?' деп,
алт'айчыкты
туу жатат,
алты сан кара кол жатат!
- 1775 'Кабар берген экен!' деп,
бу жагынан булт берди,
бу жагынан жылт берди:
айл-минен чарбактын
элдер жатып алгандар!
- 1780 'Жерди тосуп алам!' деп,
'Тилди сурап салам!' деп,
тосуп тура калд'эле,
картайганда чалдарың
келе жатат
мөңдүлөп.
- 1785 Батыр тууган Алмамбет
- oñdura-tıǵan coo émes, botom!
Ayta barçı calǵısk'ay, botom,
ak kañǵı ér sırdıǵaç, botom,
Ak-kulaǵa tokutup, botom!
Kalmaktı çalıp alsın, botom!
- Tuyǵun çatıp kalbasın, botom!
Uy-tügüñdöy Kalmak-ay, botom
bir bastırıp salbasın, botom!
Almambétti erçitip, botom,
çalıp alsın Ér Manas, botom!
Mén korkomun
Kalmaktan, botom!'

Salıp keldiñ, Almambét
kabılan tuuǵan törögö.
Ayttı coop söstörün:
'Ar kimisi bir süylögön,
mıñ baş bukaday caman curt éken,
atası turup bird'aytat, töröm,
uulu turup bird'aytat, töröm-
çalǵındı kattuu çalalı, töröm,
özübüs sırın bileli, töröm!'
- Sar'alaal mindiñ, Almambét,
Ak-kulaa mindiñ, Ér Manas.
Tüp Kokongo cibergen,
tutam cérin nıldatkan,
tutam cérin sırdatkan,
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp aldı déyt,
célbir-culbur célekti
cérden türüp aldı déyt,
célbiretpey nayzanı
tuura karmap saldı déyt!
Altay tolǵon Kalmaktı,
anı çalıp kélet déyt,
kügüm kirip күn batat,
kaş kararıp kétkende,
kirip keldiñ Almambét.
Cıldıstay ottor çayıptır-
'Bu némene boldu?' dép,
alt'ayçıktı
tuu catat,
altı san kara kol catat!
'Kabar bérgeñ éken!' dép,
bu çağınan bult bérdi,
bu çağınan cılt bérdi:
ayl-minen çarbaktın
élder çatıp alǵandar!
'Cérdi tosıp alam!' dép,
'Tildi surap salam!' dép,
tosıp tura kald'эле,
kartayǵanda çaldarıñ
kéle catat
möñdülöp.
- Batır tuuǵan Almambét
- Bu cenk hiç uǵur getirmez, tayım!
git, bunu yalnız ona söyle, tayım.
Maden çivili eyeri, tayım,
Ak-kula'ya vursun o, tayım!
Kalmuk'un etrafını sarsın o, tayım!
Beyaz atmaca ölüp gitmesin, tayım!
İnek kılı kadar çok Kalmuk, tayım,
onun üstüne çullanmasın, tayım!
Almambet'i de beraber alıp, tayım,
Er Manas buradan uzaklaşsın, tayım!
Ben korkuyorum
Kalmuk'tan, tayım!"

Sonra sen ata bindin, Almambet,
kaplan doğan efendime geldin.
ona şu cevabı verdin:
"Hepsinin söylediği birdir,
bin boğa kadar fena bir halk,
babası şunları dedi, efendim,
büyükleri de böyle dedi, efendim,
atlarla sıkı gidelim, efendim,
iş bir de kendimiz soralım, efendim!"
Sarı-ala'ya bindin Almambet,
Ak-kula'ya bindin, Er Manas.
Ta Hokand'a kadar varan,
tutacak yeri süslü olan
tutacak yeri güzel boyalı,
iki püsküllü mızrağı
koltuǵuna sıkıştırdı,
yel gibi esip atını sürdü,
sonra bir yerde durarak,
mızrağını sallatmadı!
Onu elinde dimdik tuttu!
Altay'ı dolduran Kalmuklara
atını sürüp geliyordu,
güneş derine batıp da,
her taraf tam kararırken
gelip girdin sen Almambet.
Yıldızlar ateş gibi yanardı,
bu ne demekti acep böyle?
Nakışları altın hilalli altı
sancak duruyor,
altı kol ordu duruyor!
Buraya bir haber verilmiş
şakırdayıp bir yana sıçradı,
hışırtyla öbür yana fırladı,
ağıl ile köylerin
halkı birikmiş duruyordu,
yurdu gözetlemek için
dilden bir söz kapmak için
sormağa çıktı şimdi o.
İşte yaşlı bir adamcık
"möñdü" gibi birşeyler
diyerek geliyordu.
Bahadır doğan Almambet

- он бешинде качып келген эмеспе?
Бусурман тилин-де билет,
Капыр тилин-де билет:
'Мөндү, мөндү!' дед'эле,
1790 'Жабы, жабы?' дед'эле.
Алмамбет аны айткан соң,
тура калдың, абышка.
'Абышка, кайдан келесин?
Ат сурамак келбеттен,
1795 эр сурамак сүрнөттөн!-
Абышка, түн жамынып келесин,
түндө кайда барасын?
"Ай-кан колду курайт!" деп,
Колго келе жатабыс!'
1800 'Ай-канды жоо кайдан тийптир,
элди кайдан чааптыр?
Айды ошондо карасаң,
калкандарын байлатып,
немени көрүп не туйдуң?
1805 Жайзандарын ойнотуп,
Калдайларын булатып,
Межиндерин үрөтүп,
немени кылып жатыры?'
'Ой, ботом, ой жигит,
1810 менден не деп сурайсын?
Кан жаргы каттуу болд'эле,
кайран жан таттуу болд'эле!
Мага кылбаңар жамандык,
"Азык алайн!" деп чыгып,
1815 үйгө барып жатырмын!'
'Бу оттордун кашында
малдай киши көп экен,
тоодай үйлөп көп экен-
бу немени болучу?'
1820 'Келеңкер чачпак келин бар,
бойго жетккан уулу бар,
ашкере сулуу кыстар бар,
төрөлөрү дагы бар,
төлөңгүтү дагы бар!
1825 Ай-кандын кысы Алтынай
оюн кылып жатыры!'
'Башка кебиң барба, абышка,
башка сөзүң барба, абышка?'
'Жок, жок, кебим жок, төрөм,
1830 картайганда абышка
не кеп билсин-ай, төрөм?'
Батыр тууган Алмамбет
жанындагы ак албарс
кармап алды сабынан,
1835 сууруп алды кабынан,
башка келип чапт'эле,
арка мойнун сый койду,
башы канды жайылып!
Казанбактай кайран баш
- он бешинде качып келген эмеспе?
Busurman tilin-de билет,
Kapır tilin-de билет:
'Möndü, möndü!' déd'эле,
'Cabi, cabı?' déd'эле.
Almambét anı aytkan soñ,
tura kaldıñ, abıška.
'Abıška, kaydan kélesin?
At suramak kélbetten,
ér suramak sürnöttön!-
Abıška, tün camınıp kélesin,
tündö kayda barasın?'
"Ay-kan koldu kurayt!" dép,
Kolğo kéle catabıs!'
'Ay-kandı coo kaydan tiyptir,
éldi kaydan çaaptır?
Aydı oşondo karasañ,
kalkandarın baylatıp,
némeni körüp né tuyduñ?
Cayzañdarın oynotup,
Kaldayların bulatıp,
Mécinderin üürötüp,
némeni kılıp catırı?'
'Oy, botom, oy cigit,
ménen né dép suraysın?
Kan carğı kattuu bold'эле,
kayran can tattuu bold'эле!
Mağa kılbañar camandık,
"Azık alayn!" dép çığıp,
üygö barıp catırmın!'
'Bu ottordun kaşında
malday kişi köp éken,
tooday üylöp köp éken-
bu némeni boluçı?'
'Kéleñker çaçpak kélin bar,
boyğo cétkkan uulu bar,
aşkere suluu kıstar bar,
törölörü dağı bar,
tölöñgütü dağı bar!
Ay-kandın kısı Altınay
oyn kılıp catırı!'
'Başka kébiñ barba, abıška,
başka sözüñ barba, abıška?'
'Cok, cok, kébim cok, töröm,
kartayğanda abıška
né kép bilsin-ay, töröm?'
Batır tuuğan Almambét
canındağı ak albars
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan,
başka kélip çapt'эле,
arka moynun sıy koydu,
başı kandı cayılıp!
Kazanbaktay kayran baş
- он беş yaşında kaçmamış mıydı?
müslüman dilini de bilirdi,
kafir dilini de bilirdi:
"Möndü, möndü!" diye selam verdi.
Sonra "Cabi, cabı?" dedi.
Almambet böyle deyince,
durakaldı ihtiyarcık.
"Nereden geliyorsun ihtiyarcık?
at sorulur cüssesinden,
er sorulur terbiyesinden!
karanlık örtmüş üstünü, ihtiyarcık,
geceleyin nereye böyle?"
"Ay Han bir ordu topluyor,
biz orduya gidiyoruz!"
"Ay Han'a düşman nereden saldırdı?
Halkı nerede çapul yapıyor?
Şimdi şu aya bakarsan sen,
kalkanları beline bağlatıp,
söyle burada neler gördün, ne duydun?
Cayzanları yerinden oynatıp
Kaldayları saldırtıp
Mecinleri eğitip
söyle burada ne yapılıyor?"
"Ey tay oğlum, yiğidim,
benden ne diye sorarsın?
Han yarlığı çok sıkıdır,
canımızsa pek tatlıdır!
Bana bir fenalık etme,
azık alayım diye çıktım.
Şimdi evime dönüyorum!"
"Bu ateşlerin karşısında
pek çok insan toplanmış,
dağlar gibi evler kurulmuş,
bu ne demek acep böyle?"
"Saçı örgülü süslü gelin var,
boyunca bir oğlu var,
gayet güzel genç kızlar var,
efendileri de var,
bir çok da köleleri var!
Ay Han'ın kızı Altınay
orada oyun oynuyor!"
"Başka sözün var mı, ihtiyar.
başka bir haber var mı, ihtiyar?"
"Yok, yok, sözüm yok, efendim,
bu kadar yaşlı bir adam
ne haber bilsin, efendim?"
Bahadır doğan Almambet
yanındaki ak kılıcı,
yakaladı sapından,
sıyırıp aldı kınından,
ihtiyarın başında salladı,
ensesini parçaladı,
başını yere düşürdü!
Bu kazan kadar iri baş,

- 1840 калдайып жатып калган соң,
туулгадай кайран баш
туура чаап салган соң,
батыр тууган Алмамбет
Сар'аладан түштү дейт,
1845 киймин чечип тикти дейт,
Сар'алага бөктөрдү.
Анда жаткан чалынын
тонон тоноп кийди дейт,
көнсүзүнүн белине
1850 бекем чалып алды дейт,
көнсүзүнүн көстөрүн,
көзүн ачып карады.
Сар'аланы коштотуп,
'Мен кыстарга барам!' деп,
1855 ат башындай жүрөгү
аттай туйлап батпады,
көкүрөккө жатпады.
Манаска келди Алмамбет,
Эр Манаска айтты дейт:
1860 'Асыл төрөм, ай жаркын,
өлүп кимди азайтам,
өлбөй кимди көбөйтөм? -
Өлсө, ит тереси кишимин,
өлбөсө кой тереси кишимин!
1865 Бата чалып алайн,
аткара сырын билейн,
анык сүүлөп келейн!
Батыр Манас сен айттың:
'Барсаң, бара койгун!' деп,
1870 'Сырын биллип келгин!' деп.
Батыр Манас айткан соң,
ала байтал-мен чулгуй' ды,
Алтайдагы Калмакты
аралап келе жатыры.
1875 Ай-каннын кысы Алтынай,
убаалы керим (?) куругур,
ак үйүндө олтуруп,
түбүрттү угуп салды.
Кылчайып карап алд'эле-
1880 кара кандуу, көк биттү
кабылан тууган Алмамбет
түрс деп түшө калды дейт:
'Мөндү, мөндү, мөндү!' деп,
'Көркү, көркү, көркү?' деп,
1885 'Жабы, жабы, жабы?' деп,
'Алтай, алтай, алтай?' деп.
Калмак тилин билген кул
кирип келдиң, Алмамбет!
Кирип келсе Алмамбет,
1890 Отура турсаң,
бирин эшик ачпады,
ким экенин билбеди.
Кирип келди Алмамбет,

kaldayıp catıp kalğan soñ,
tuulğaday kayran baş
tuura çaap salğan soñ,
batır tuuğan Almambét
Sar'aladan tüştü déyt,
kiymin çéçip tikti déyt,
Sar'alağa böktördü.
Anda catkan çalının
tonon tonop kiydi déyt,
könsüzünün béline
békem çalıp aldı déyt,
könsüzünün köstörün,
közün açıp karadı.
Sar'alani koştotup,
'Mén kıstarğa baram!' dép,
at başında yürögü
attay tuylap batpadı,
kökürökkö catpadı.
Manaska keldi Almambét,
Er Manaska ayttı déyt:
'Asıl töröm, ay çarkın,
ölüp kimdi azaytam,
ölböy kimdi köböytöm? -
Ölsö, it téresi kişimin,
ölbösö koy téresi kişimin!
Bata çalıp alayn,
atcara sırın bileyn,
anık süülöp kéleyn!
Batır Manas sén ayttıñ:
'Barsañ, bara koyğun!' dép,
'Sırın bilip kélgin!' dép.
Batır Manas aytkan soñ,
ala baytal-men çulğuy'dı,
Altaydağı Kalmaktı
aralap kéle catırn.
Ay-kannın kısı Altınay,
ubaalı kırım (?) kuruğur,
ak üyündö olturup,
tübürttü uğup saldı.
Kılçayıp karap ald'эле-
kara kanduu, kök bittü
kabılan tuuğan Almambét
türs dép tüşö kaldı déyt:
'Möndü, möndü, möndü!' dép,
'Körkü, körkü, körkü?' dép,
'Cabı, cabı, cabı?' dép,
'Altay, altay, altay?' dép.
Kalmak tilin bilgen kul
kirip keldiñ, Almambét!
Kirip kelse Almambét,
bürö tura bérbedi,
birin eşik açpadı,
kim ékenin bilbedi.
Kirip keldi Almambét,

kan içinde kalınca,
bu miğfer kadar iri baş,
böyle yere fırlayınca
bahadır doğan Almambet,
Sarı-ala'dan indi,
üstünü başını çıkardı,
Sarı-ala'ya dürüp bağladı.
Orada yatan ihtiyarın
elbisesini giyindi,
şaşkının beline
bir tekme savurdu,
şaşkının gözlerini
gözlerini açıp baktı.
Sarı-ala'yı öbür ata koşup
ben kızlara varayım deyip,
at başı gibi yüreği
bir at gibi şaha kalktı,
göğsünde rahat durmadı.
Manas'a geldi Almambet,
Er Manas'a dedi ki:
"Asil efendim, ay ışığı,
ölürsem kime zararım olur,
ölmezsem kime faydam olur?
Ölürsem it derisi gibi,
kalırsam koyun postu gibi!
Düşman içine sokulayım da
sırlarını öğreneyim,
sana doğru haber getireyim!"
Bahadır Manas sen dedin:
"Peki, bin ata git, sen,
sırlarını öğren de gel!"
Bahadır Manas böyle deyince,
alaca kırsağını sürdü,
Altay'daki Kalmukların,
aralarına girdi.
Ay Han'ın kızı Altınay,
ileri görüşlü kadın,
ak çadırda oturuyordu.
At seslerini işitince,
yan gözle etrafına baktı.
Kara kanlı, mavi bitli,
kaplan doğan Almambet
pat diye atından indi:
"Möndü, möndü, möndü!" dedi,
"Körkü, körkü, körkü?" dedi,
"Cabı, cabı, cabı?" dedi,
"Altay, altay, altay?" dedi.
Kalmuk dilini bilen kul, sen,
içeri girdin, Almambet!
Almambet içeri girince,
kimse yerinden kalkmadı,
kimse ona kapı açmadı,
onu kimse tanımadı,
Almambet içeri girdi,

- төгөрөтө карады,
1895 үйдүн ичин карады.
 'Алтай, мөндү, көркү!' деп,
 бөрү жайын сураган жок.
 Анда айттың Алмамбет:
 'Жокчу болуп кеттим!' дейт,
- 1900** 'Баштаг' айдын башында
 жеришип кетти жетти атан.
 Жетти атандын белгиси.-
 Желмире баскан чал буура,
 чал бууранын белгиси!
- 1905** Желини сүттүү куу инген,
 куу ингендин белгиси!
 Мурдуна буйла такпаган,
 мурдуна адам сыйбаган,
 жес буйлалуу нар тайлак,
- 1910** нар тайлактын белгиси!
 Качыргандан кайтарган
 кайра буура тартпаган,
 асий кара нар буура,
 нар бууранын билгиси!
- 1915** Көнөкчөк баштуу көк дөбөт
 көрбөй үрдү, билдиңби?
 Жес кынжылуу куу тайган
 шимшип келди, билдиңби?
 Ай-мүстүү ак кочкор
- 1920** жогото бердим, билдиңби?
 Качыргандан кайтарган
 кара буура жоготтум-
 андай неме билдиңби?
 Анда айтты кишилер
- 1925** 'Жок, жок, жогуң табылсын!
 Абуйруң жабылсын!' Тебичинин уулу Кара-бай
 токмок салып туруптыр-
 кабылан тууган Алмамбет
- 1930** токмокту сууруп алды дейт,
 Алтынайга салды дейт-
 басарына эринип,
 күчүк иттей керилип,
 басып туруп келди дейт-
- 1935** ак бетинен сүд'эле,
 оозун тартып ал'элек,
 бетинен кетти кара кан!
 Бетинен кессе кара кан,
 кыстын эси оод'эле!
- 1940** Эси ооп кеткен соң,
 жүк астына жыгылды!
 Анда айттың Алтынай:
 'Тушумдагы турчулар,
 түп этектен тутуңар!
- 1945** Кашымдагы сакчылар,
 как жакадан алынар!
 Тебичинин уулу Кара-бай,
- төгөрөтө карadı,
 üydün için karadı.
 'Altay, möndü, körkü!' dép,
 börü cayın surağan cok.
 Anda ayttıñ Almambét:
 'Cokçu bolup kettim!' déyt,
 'Baštağ'aydın başında
 cérişip ketti cétti atan.
 Cétti atandın bélgisi.-
 Célmire baskan çal buura,
 çal buuranın bélgisi!
 Célini süttüü kuu ingen,
 kuu ingendın bélgisi!
 Murduna buyla takpağan,
 murduna adam sıybağan,
 cés buylaluu nar taylak,
 nar taylaktın bélgisi!
 Kaçırğandan kaytarğan
 kayra buura tartpağan,
 asiy kara nar buura,
 nar buuranın bilgisi!
 Könökçök baştuu kök døböt
 körböy ürdü, bildiñbi?
 Cés kincılıu kuu tayğan
 şimşip keldi, bildiñbi?
 Ay-müstüü ak koçkor
 çoğoto bérdim, bildiñbi?
 Kaçırğandan kaytarğan
 kara buura çoğottum-
 anday néme bildiñbi?'
 Anda ayttı kişiler
 'Cok, cok, çoğuñ tabılsın!
 Abuyruñ cabılsın!'
 Tébiçinin uulu Kara-bay
 tokmok salıp turuptır-
 kabılan tuuğan Almambét
 tokmoktu suurup aldı déyt,
 Altınayğa saldı déyt-
 basarına érinip,
 küçük ittey kérilip,
 basıp turup keldi déyt-
 ak bétinen süd'эле,
 oozun tartıp al'elek,
 bétinen ketti kara kan!
 Bétinen kesse kara kan,
 kıstın ési ood'эле!
 Ési oop kétken soñ,
 cük astına cığıldı!
 Anda ayttıñ Altınay:
 'Tuşumdağı turçular,
 tüp étekten tutuñar!
 Kaşımдаğı sakçılar,
 kak cakadan alınär!
 Tébiçinin uulu Kara-bay,
- etrafına bakındı,
 evin içine bakındı
 "Altay, möndü, körkü!" diyerek,
 selamını alan kimse yok!
 O zaman Almambet dedin ki:
 "Dinleyin, aramaya çıktım ben,
 Geçen ayın başında
 yedi devem yok oldu.
 Yedi devenin nişanesi:
 bir ihtiyar deve buğası,
 bu devenin nişanesi!
 Dolu memeli bir kısrak,
 bu kısrığın nişanesi!
 Burnuna kimse
 burun kısıkaçı takamadı,
 burun kısıkaçı bakırdan deve,
 bu devenin nişanesi!
 Çağırınca gelmemesi,
 yerinden dönmemesi,
 asi kara buğa,
 bu devenin nişanesi!
 Uzun kafalı kır köpek,
 insan görmeden havladı, gördünüz mü?
 Bu bakır tasmalı köpek
 koklayarak geldi, gördünüz mü?
 Ay boynuzlu bir de ak koç,
 kurbanlığım, gördünüz mü?
 Bugün eve götürürken
 kara bir aygır kaybettim,
 onu siz gördünüz mü?"
 O zaman adamlar dedi ki:
 "Yok, yok, kaybolan bulunsun,
 şerefın temizlensin!"
 Tebiçi'nin oğlu Kara-bay
 tokmak sallayıp dururdu,
 kaplan doğan Almambet,
 bu tokmağı çekti aldı,
 Altınay'a fırlattı,
 olduğu yerde çevrilip bu,
 yavru köpek gibi gerildi,
 onu basıp yakaladı,
 ak yüzünden öptü onu,
 daha ağzını çekmeden,
 yüzünden kanlar boşandı,
 böyle kara kan akarken,
 kız kendini kaybetti.
 Kendisini kaybedince,
 yüklerin altına yığıldı!
 O zaman Altınay dedin ki:
 "Önümdeki muhafızlar,
 arka eteğinden tutun şunu!
 Yanımdaki nöbetçiler,
 yakasından tutun şunu!
 Tebiçi'nin oğlu Kara-bay,

- эшикти бекем башыңар,
акрет жайдан бураңар,
1950 бу жигиттин жайын сураңар!
Тиштеп алды бетимди,
шимшип алды этимди!
Эсим ооды бу жерде!
Тушундагы турчулар
1955 түп этектен туттулар!
Кашындагы сакчылар
как жакадан алдылар!
Алмамбеттей чорону
анда кармап алды дейт-
1960 'Алтай, мөндү, сен кимсин? .
Адам, көркү, сен кимсин?
Кокуй, жабы, сен кимсин?'
'Мөндү, мөндү, мен мында!
Жабы, жабы, мен мында!
1965 Алтай, алтай, мен мында!
Колун силкип алды дейт-
колун силкип алган соң,
кыйн болду Калмактар.
Жес канжаны алды дейт,
1970 түндүк жабуун' тартты дейт,
жес канжага салды дейт,
туура тиштеп алды дейт,
барпыратма кууларды
баса кармап салды дейт,
1975 отко малып алды дейт,
канжа тартып алды дейт!
Түтүн кетти асманга,
от башында даңканды
ыргыта жиберди дейт,
1980 күл асманга чыкты дейт!
Ай караңгы түн болду,
ким экенин билбеди!
Караңгыда Калмактар
жогортон кармап салды дейт,
1985 алаасынан ык калды дейт-
Алмамбет өтүп кетти дейт,
ала байтал минди дейт,
тың чаптыра калд'эле.
Эк'экиден укулайт
1990 караңгы үйдүн ичинде,
Калмактар өс өзүнөн нукулайт!
Эк'экиден чайлашып,
бир бирин байлашып,
Калмактар жатат үйдүн ичинде!
1995 Кабылан тууган Алмамбет
тышкартын эмди чакырды:
'Кокуй, мөндү, мен мында,
алда, жабы, мен мында,
адам, көркү, мен мында,
2000 Алда, сайн, мен мында!
Кой эти бышым болгон соң,

éshikti békem bashıñar,
akret caydan burañar,
bu cigittin cayın surañar!
Tiştep aldı bétimdi,
şimşip aldı étimdi!
Ésim oodi bu cérde!
Tuşundağı turçular
tüp étekten tuttular!
Kaşındağı sakçılar
kak cakadan aldılar!
Almambétтей çoronu
anda karmay aldı déyt-
'Altay, möndü, sén kimsin?
Adam, körkü, sén kimsin?
Kokuy, cabı, sén kimsin?'
'Möndü, möndü, mén mında!
Cabı, cabı, mén mında!
Altay, altay, mén mında!
Kolun silkip aldı déyt-
kolun silkip alğan soñ,
kıyn boldu Kalmaktar.
Cés kancanı aldı déyt,
tündük cabuun' tarttı déyt,
cés kancağa saldı déyt,
tuura tiştep aldı déyt,
barpıratma kuulardı
basa karmap saldı déyt,
otko malıp aldı déyt,
kanca tartıp aldı déyt!
Tütün kétti asmañga,
ot başında dañkandı
ırğıta ciberdi déyt,
kül asmañga çıktı déyt!
Ay karañğı tün boldu,
kim ékenin bilbedi!
Karañgıda Kalmaktar
çoğorton karmap saldı déyt,
alaasınan ık kaldı déyt-
Almambét ötüp kétti déyt,
ala baytal mindi déyt,
tıñ çaptıra kald'эле.
Ék'ékiden ukulayt
karañğı üydün içinde,
Kalmaktar ös özünön nukulayt!
Ék'ékiden çaylaşıp,
bir birin baylaşıp,
Kalmaktar catat üydün içinde!
Kabılan tuuğan Almambét
tışkartın émdi çakırdı:
'Kokuy, möndü, mén mında,
alda, cabı, mén mında,
adam, körkü, mén mında,
Alda, sayn, mén mında!
Koy éti bışım bolğon soñ,

kapıyı sıkı kapayın,
yakasından yakalayın,
yiğidin kim olduğunu sorun!
Yüzümü ısırды o benim,
çimdikleledi etimi!
Aklım başımdan gitti!"
Karşındaki durucular,
arka eteğinden tuttular!
yanındaki nöbetçiler,
yakasından tuttular!
Almambet yiğidi onlar
hemen yakaladılar:
"Altay, möndü, sen kimsin?
Adam, körkü, sen kimsin?
Kokuy, cabı, sen kimsin?"
"Möndü, möndü, ben buradayım!
Cabı, cabı, ben buradayım!
Altay, altay, ben buradayım!"
Kolunu silkip kurtardı.
Kolunu silkip kurtarınca,
Kalmukların işi fena oldu.
Bakır bir boru aldı,
baca örtüsünü çekti,
bakır boruyaya soktu,
dişleriyle sımsıkı tuttu,
bir yığın da kor aldı,
tuttu, sıkıca bastı,
ateşin üstüne koydu,
sonra boruya üfledi!
Duman göklere çıktı,
sonra maşayı alarak
ateşi alt üst etti o,
külü göklere çıkardı!
Karanlık bir gece oldu,
kimse kimseyi göremez oldu!
Karanlıkta Kalmuklar,
yukarıdan yakaladılar,
alt tarafta açık vardı,
Almambet buradan kaçtı,
alaca kısırağına bindi,
atını sür'atle koşturdu,
ikişer ikişer yakalaşan,
karanlık evin içinde,
Kalmuklar birbirini vuruyordu,
iki iki doğuşuyordu,
birbirlerini yakalıyordu,
Kalmuklar evde böyle ediyordu!
Kaplan doğan Almambet,
dışarıdan şöyle bağıryordu:
"Kokuy, möndü, ben buradayım,
işte, cabı, ben buradayım,
bak, körkü, ben buradayım,
işte, sayın, ben buradayım,
koyun eti pişmiş olunca,

- кордук болуп, Алтынай!
Кесик болгон кемедей
кекиртегин сосуптур,
2005 басып турдуң, Алтынай!
Алтынай туруп айтат дейт:
'Жалалы жигит билдиңби,
кыпча белдүү, кызыл жүс,
кыска жакын кул экен!
2010 Өзү сырдуу кул экен,
көзү сырдуу кул экен!
Эшиктен кирип келгенде,
мен кара бет ордумдан
үч косколуп токтодум.
2015 Керегедө кулак бар!-
Кеңешчи болсоң, рак бар!-
Мен коркомун уулдан!
Анын бери жагында
баштаг'айдын башында
2020 жеришип кеткен жети атан,
жет'атекем турбайбы?
Желмире баскан чал буура
Ай-кан атам турбайбы?
Желини сүттү куу инген
2025 Ак-каныш энем турбайбы?
Мурундан буйда такпаган,
мурундан адам сыйбаган
жес буйлалуу нар тайлак
Алтынай бейбак турбайбы?
2030 Көнөкчөк баштуу көк дөбөт,
көрбөй үрдү дегени-
"Көзкамандын Көкчөкөз
келип кабар берди!" деп-
келече кылган турбайбы?
2035 Ай-мүүстүү ак кочкор
Ажыбай турбайбы?
Качыргандан кайтарган
кара буура дегени-
Кабылан Сыргак турбайбы?
2040 Кароолды калың койсун де!
Чоң колду черик (?) салсын де!
Сакыт болуп турсун де!
Алтынай аны айткан соң,
Алмамбет дагы айтат:
2045 'Белги салдым бетиңе,
кабар салдым четиңе!-
Таң түңкүйүп атканда,
тараса жылдыс батканда,
эңген-ээси бийк бос ордо
2050 эңкейип аттап сен өссөң,
ач билектен албасам,
ат көтүнө салбасам,
алып олжо кылбасам...!
Таң түңкүйүп атканда,
2055 тараса жылдыс батканда,

korduk bolup, Altınay!
Késik bolğon kémedey
kékirtegin sosuptur,
basip turduñ, Altınay!
Altınay turup aytat déyt:
'Calalı cigit bildiñbi,
kırça béldüü, kızıl cüs,
kıska cakın kul éken!
Özü sırduu kul éken,
küzü sırduu kul éken!
Éşikten kirip kélgende,
mén kara bét ordumdan
üç koskolup toktodum.
Kéregede kulak bar!-
Kéñeşçi bolsoñ, rak bar!-
Mén korkomun uuldan!
Anın béri cağında
baştağ'aydın başında
cérişip kétken céti atan,
cét'atekem turbaybı?
Célmire baskan çal buura
Ay-kan atam turbaybı?
Célini süttü kuu ingen
Ak-kanış énem turbaybı?
Murundan buyda takpağan,
murundan adam sıybağan
cés buylaluu nar taylak
Altınay beybak turbaybı?
Könökçök baştuu kök dóböt,
körböy ürdü dégeni-
"Közkamanın Kökçököz
kélip kabarı bérdi!" dep-
kéleçe kılğan turbaybı?
Ay-müüstüü ak koçkor
Acıbay turbaybı?
Kaçırğandan kaytarğan
kara buura dégeni-
Kabılan Sırgak turbaybı?
Karooldı kalıñ koysun dé!
Çoñ koldu çerik (?) salsın dé!
Sakit bolup tursun dé!
Altınay anı aytkan soñ,
Almambét dağı aytat:
'Bélgi saldı́m bétine,
kabar saldı́m çetiñe!-
Tañ tüñküyüp atkanда,
tarasa cıldıs batkanда,
éñgen-eesi biyk bos ordo
éñkeyip attap sén össöñ,
aç bilekten albasam,
at kötünö salbasam,
alıp olco kılbasam...!
Tañ tüñküyüp atkanда,
tarasa cıldıs batkanда,

hakir oldun, Altınay!
Hurda bir gemi gibi
gırtlağından ses çıkmıyor,
ezildin işte, Altınay!"
Altınay dedi ki:
"Böylesine fena bir yiğit gördünüz mü?
İnce belli, pembe yüzlü,
kıza benzer bir köle idi!
Özü güzel köledir o,
gözü güzel köledir o!
Kapıdan içeri girince
zavallı ben ayağa kalktım,
üç adım atıp durdum.
Yurt duvarında kulak var!
Bana akıl verecekler uzakta!
Ben korkarım bu oğuldan!
Ondan sonra üstelik
geçen ayın başında,
yedi deven yok olmuş,
yedi atam değil midir?
Sarsak olan koca aygır,
Ay Han babam değil mi?
Memesi süt dolu inek
Ak-kanış anam değil mi?
Burnuna kazık takılmayan,
burnuna delik açılmayan
kazığı bakır olan deve,
zavallı Altınay değil mi?
Uzun kafalı kır köpek de
bakmadan havlayan bu it,
Közkaman oğlu Kökçököz değil mi?
Gelip haber verdi diye,
hain sayılmadı mı?
Ak boynuzlu ak koç da
Acıbay değil midir?
Eve geri götürülen
kara boğa dediğin,
kaplan Sırgak değil mi?
Sık karakollar konulsun
ordu da hazır tutulsun,
sessiz olup dursun, de!"
Altınay böyle deyince
Almambet dedi ki:
"İşaret koydum yüzüne,
haber getirdim ben size,
tan ağarıp atarken,
Terazi yıldızı batarken
büyük kapılı ak saraydan,
eğilerek sen çıkarken,
ince bileğinden tutmazsam
at üstüne atmazsam,
seni esir etmezsem...!
Tan ağarıp atarken,
Terazi yıldızı batarken,

- түбүн жерге саямын,
башын көккө жаямын!
Эңген-эеси бийк бос ордо
эңкейип аттап сен өссөң,
2060 кан башын кара кыламын,
кырк чорого соогат
кармап беремин!
Жардаңың жара болгон соң,
жакшылык жериң кайда бар?
Өктөмүм көп болгон соң, /
өлбөгөн жериң кайда бар?"
- 2065** Ала байталды тартып
Алмамбет жүрүп кетти дейт.
Кабылан тууган Манаска
алты капка чарбактын
арасында келди дейт.
- 2070** Манастын куш уйкусу келди дейт,
бактасы карыш Ак-олпок
айкарадан салыптыр,
уктап турган экен дейт.
Ат түбүртүн уккан соң,
2075 айбан-да болсо Ак-кула
кылчайып карап салды дейт.
Алмамбетти таныды,
окуранып ирд'эле-
Ак-куланын үстү-минен ойгонду!
- 2080** Салам айттың Алмамбет:
'Асаламнын салам,
ай жаркын, төрөм!' /
'Алоодан элейким салам,
ай жаркын, чором!
Алтай толгон Калмакты, чором,
аралап келе жатасын, чором!
- 2085** Айтчы, кебиң угамын, чором:
сүүлөчү, сөзүң тыңшаймын, чором!
Алмамбет туруп айтат:
'Соогат, соогат, ай жаркын, төрөм!' /
'Болсун, болсун,
Алмамбет, чором!'
- 2090** 'Ай-кандын кысын Алтынай, төрөм,
аны бергин соогатка, төрөм!
Ашкере сулуу киш'экен, төрөм,
акылы артык бал'экен, төрөм,
абыдан макул киш'экен, төрөм!-
- 2095** Ошуну мага соогат бер, төрөм!
'Аталыктан дагы андай, чором,
Кара-бөрүктөн дагы андай, чором?' /
'Аталыктан анч'өөдө, төрөм,
Кара-бөрүктөн дагы өөдө, төрөм!
- 2100** Кан баласы Каныкей, төрөм,
кандай көрсөң, андай көр, төрөм!
'Ойноп айтпаң, Алмамбет, чором-
дин Бусурман, дин Капыр,
Каныкейге кандай неме окшогон?"
- tübün céрге sayamın,
başın kökkö çayamın!
Eñgen-eesi biyk bos ordo
eñkeyip attap sen össöñ,
kan başın kara kılamın,
kırk çoroĝo sooĝat
karmap béremın!
Cardañıñ cara bolĝon soñ,
caķşılık cériñ kayda bar?
Öktömüm köp bolĝon soñ, /
ölbögön cériñ kayda bar?"
- Ala baytaldı tartıp
Almambét çürüp kétti déyt.
Kabilan tuuĝan Manaska
altı kapka çarbaktın
arasında kéldi déyt.
Manastın kuş uykusu kéldi déyt,
baktası karış Ak-olpok
aykaradan salıptır,
uktap turĝan éken déyt.
At tübürtün ukkan soñ,
ayban-da bolso Ak-kula
kılçayıp karap saldı déyt.
Almambétti tanıdı,
okuranıp ird'éle-
Ak-kulanın üstü-minen oyĝondu!
Salam ayttıñ Almambét:
'Asalamnın salam,
ay çarkın, töröm!' /
'Aloodan eleykim salam,
ay çarkın, çorom!
Altay tolĝon Kalmaktı, çorom,
aralap kéle catasın, çorom!
Aytçı, kébiñ uĝamın, çorom:
süülöçü, sözüñ tıñşaymın, çorom!' /
Almambét turup aytat:
'Sooĝat, sooĝat, ay çarkın, töröm!' /
'Bolsun, bolsun,
Almambét, çorom!'
- 'Ay-kandın kısın Altınay, töröm,
anı bérgin sooĝatka, töröm!
Aşkere suluu kiş'éken, töröm,
akılı artık bal'éken, töröm,
abıdan makul kiş'éken, töröm!-
- Oşunu maĝa sooĝat bér, töröm!' /
'Atalıktan daĝı anday, çorom,
Kara-börükten daĝı anday, çorom?' /
'Atalıktan anç'öödö, töröm,
Kara-börükten daĝı öödö, töröm!
Kan balası Kanıkéy, töröm,
kanday körsöñ, anday kör, töröm!' /
'Oynop aytpañ, Almambét çorom-
din Busurman, din Kapır,
Kanıkéyge kanday néme okşoĝon?"
- tuĝumun direĝini yere saplarım,
başını göĝe yayarım ben!
Büyük kapılı yurt sarayından
eĝilerek sen çıkarken,
hanlıĝının talihini karartıp
kırk yiĝide seni
ganimet veririm!
Cesaretin elde gidince
penahı nerede bulacaksın?
Benim hüsmüm artınca /
ölümün mukadder deĝil mi?"
Alaca kısradı sürüp
Almambet çekip gitti.
Kaplan doĝan Manas'a gelip,
altı kapılı kalenin
içine girdi.
Manas uyukluyordu,
sık dokunmuş ak zırhını
üstüne örtmüş
uyuyordu.
At seslerini işitince,
hayvan da olsa, Ak-kula
etrafına baktı,
Almambet'i tanıdı,
sevinç içinde kişnedi,
Ak-kula'nın sesinden uyandı kahraman!
Selam verdin sen, Almambet:
"Selamunaleyküm,
ay ışığı, efendim!"
"Aleykümselam,
ay ışığı, yiĝidim!
Altay dolusu Kalmukların, yiĝidim,
arasından geçip geldin, yiĝidim!
Anlat, sözünü dinleyeyim, yiĝidim,
konuş, sözünü işiteyim, yiĝidim."
Almambet dedi ki:
"Elçi müjdesi ver, ay ışığı, efendim!"
"Olur, olur
Almambet, yiĝidim!"
"Ay Han'ın kızı Altınay'ı, efendim,
elçi bahşişi ver, efendim!
Son derece tatlı bir kız, efendim,
çok da akıllı, efendim,
çok da anlayışlı, efendim!
Onu bana ödül ver, efendim!"
"Atalık'tan da güzel mi, yiĝidim?"
"Atalık'tan çok üstün, efendim,
Kara-börük'ten de üstün, efendim!
Han kızı Kanıkey, efendim,
nasıl bilirsen o da öyle, efendim!"
"Oyun etme, Almambet, yiĝidim,
müslüman olsun kafir olsun,
Kanıkey'e kim benzeyebilir?"

üz mü?

il mi?

- 2105 Алмамбет туруп айтат дейт:
‘Ошуну калптар мен айссам, төрөм,
кабыргамдан кагынып, төрөм,
кан түкүрүп өлөйн, төрөм!
Талага сапар чыккалы, төрөм,
- 2110 нечендер калпты айткамын, төрөм?’
‘Андай болсо, ай жаркын, чором,
Аталыктай бар болсо, чором,
"Ала койгун!" дейр элем, чором,
Кара-бөрүктөй бар болсо, чором,
- 2115 "Кармап алгын!" дейр элем, чором!
Кан баласы Каныкей, чором,
Каныкейдей бар болсо, чором,
Кан иең-мен талашпа, чором!’
‘Ошу кайсы барлыгың, төрөм?’
- 2120 Кай мага олжо
талашып, төрөм,
бу-да кайсы тардыгын, төрөм?
Жер дебеймин Таласты, төрөм,
эр дебеймин Манасты, төрөм:
суу ичпеймин Таластан, төрөм,
- 2125 көөнүм калды Манастан, төрөм!
Мен Таласты кечпесем, төрөм,
мен Манастан кетпесем, төрөм!
Жаңагы айткан сөс кана, төрөм,
мурдагы айткан сөс кана, төрөм?
- 2130 Ошу кайсы кыялың, төрөм,
кыялыңдан
уялдым, төрөм!
Анын бери жагында, төрөм,
атам куда болбосо, төрөм,
энем кулдук урбаса, төрөм...’
- 2135 ‘Атаң куда болбосо, чором,
энең кулдук урбаса, чором...
Ойноп айтак, ай жаркын, чором!
Ала койгун Алтынай, чором!’
Карс-карс күлүп жиберди.
- 2140 Кайтып жүрдү чорого.
Чоролорго келген соң,
Батыр Манас айтат дейт:
‘Мында турган кырк чором,
соотты жийдим сен үчүн,
- 2145 сайышып өлгүн мен үчүн!
Кылышты жийдим сен үчүн,
кырылышкын мен үчүн!’
Эртең-минен турду дейт,
Боз-чолокту минген Кыргыз-чал
- 2150 туу карматып койду дейт.
‘Туу жыгылып калат’, дейт,
‘тушманга колтук ачат!’ дейт.
Боз-чолоктун бутуна
Орус кишен салды дейт.
- 2155 Семберекти тарс койуп,
Манастап ураан чакырып,
- Almambét turup aytat déyt:
‘Oşunu kalptar mén ayssam töröm,
kabırğamdan kağınıp, töröm,
kan tükürüp ölöyn, töröm!
Talağa sapar çıkkalı, töröm,
neçender kalptı aytkamın, töröm?’
‘Anday bolso, ay çarkın, çorom,
Atalıktay bar bolso, çorom,
"Ala koyğun!" déyr élem, çorom,
Kara-börüktöy bar bolso, çorom,
"Karmaп алğın!" déyr élem çorom!
Kan balası Kanıkéy, çorom,
Kanıkéydey bar bolso, çorom,
Kan ieñ-men talaşpa, çorom!’
‘Oşu kaysı barlığıñ, töröm?’
Kay mağa olco
talaşıp, töröm,
bu-da kaysı tardığın, töröm?
Cér débeymin Talastı, töröm,
ér débeymin Manastı, töröm:
suu içpeymın Talastan, töröm,
köönüm kaldı Manastan, töröm!
Mén Talastı kéçpesem, töröm,
mén Manastan kétpesem, töröm!
Cañağı aytkan sös kana, töröm,
murdağı aytkan sös kana, töröm?
Oşu kaysı kıyalıñ, töröm,
kıyalıñdan
uyaldım, töröm!
Anın béri çağında, töröm,
atam kuda bolboso, töröm,
énem kulduk urbasa, töröm...’
‘Atañ kuda bolboso, çorom,
éneñ kulduk urbasa, çorom...
Oynop aytak, ay çarkın, çorom!
Ala koyğun Altınay, çorom!’
Kars-kars külüp ciberdi.
Kaytıp cürdü çoroğo.
Çorolorğo kélgen soñ,
Batır Manas aytat déyt:
‘Mında turğan kırk çorom,
soottı ciydım sén üçün,
sayışıp ölgün mén üçün!
Kılıştı ciydım sén üçün,
kırılışkın mén üçün!’
Érteñ-minen turdu déyt,
Boz-çoloktu mingen Kırgın-çal
tuu karmatıp koydu déyt.
‘Tuu ciğilip kalat’, déyt,
‘tuşmanğa koltuk açat!’ déyt.
Boz-çoloktun butuna
Orus kişen saldı déyt.
Semberekti tars koyup,
Manastap uraan çakırıp,
- Almambet de dedi ki.
"Sözlerim yapmacık ise, efendim,
kaburgam kırılınsın, efendim,
kan tükürüp öleyim, efendim,
boz kırlara çıkayım, efendim,
yapıncacık söz söyledimse, efendim!"
"Öyle ise ay ışığı, yiğidim,
Atalık'a benziyorsa, yiğidim,
alıkoy kendine, yiğidim,
Kara-börük'e benziyorsa, yiğidim,
getir de al kendine onu, yiğidim,
han çocuğu Kanıkey, yiğidim,
Kanıkey'e benziyorsa, yiğidim,
hanınla dalaşma, yiğidim!"
"O nasıl senin olur, efendim?
Bu ganimeti elimden
niçin alıyorsun, efendim?
Neden bu kadar harissin, efendim?
Yer demem ben Talas'a, efendim,
er demem ben Manas'a, efendim,
su içmem ben Talas'tan, efendim,
kalbim kırıldı Manas'a, efendim,
ben Talas'tan gitmezsem, efendim,
ben Manas'tan vaz geçmezsem, efendim!
Eskiden ettiğın sözler nerede, efendim?
Geçmişte ettiğın sözler nerede, efendim?
Aklından neler geçiyor, efendim,
bu aklından geçenlerden
utandım, efendim!
Sonra, bundan başka, efendim,
babam talip olmadıysa, efendim,
anam kız istemediyse, efendim...!"
"Baban talip olmadıysa, yiğidim,
anan kız istemediyse, yiğidim...
Şaka ettim, ay ışığı, yiğidim!
Alıkoy Altınay'ı, yiğidim!"
Kah kah gülmeye başladı,
kalkıp yiğitlere gitti.
Yiğitlere gelince
bahadır Manas dedi ki:
"Burada duran kırk yiğidim,
zırhlar yığdım sizin için,
vuruşup ölüñ benim için!
kılıç yığdım sizin için
kılıç sallayın benim için!"
Sabah erkenden kalkarak,
Boz-çolok'a binen Kırgın-çal'ın
eline tuğu verdirdi.
Tuğ yere düşerse
zaafımızı düşman görür, diye.
Boz-çolok'un ayağına,
Rus pa-bendi vurdurdu.
Topu gürlетip,
Manas diye haykırarak

- уй-түгүндөй көп Калмак
чабуун койуп жиберди!
'Алда, төрөм, жоо кашты,
2160 тооба, төрөм, жоо кашты!' 'Аламан, чором, аламан,
Таламан, чором, таламан!' Карсылдашып атышып,
кырк чорону карасаң,
2165 балка-минен чабышып,
башы көсүн баралап,
бүткөн бойун жаралап,
кой боорындай кара кан
койнуна жаман толүшүп...!
2170 Кечки бешим болгондо,
Батыр Манас карасаң,
өркөчү бийк, мойн узун,
жорго басык чоң кула,
жорго тың Ак-кула
2175 чоодырата салыптыр,
Батыр Тентек качыптыр!!
'Батыр төрөм кашты!' деп,
'Бу немеңе болду?' деп,
кара кандуу, көк биттүү,
2180 кабылан тууган Алмамбет
кошо качып бериптир.
Кошо качып берген соң,
кырк чорого баш болуп
кыран Сыргак калыптыр.
2185 'Алда, төрөм кашты!' деп,
'Бу немеңе болду?' деп,
Көк-текени такымынан
тайдын этин бөлүнтүп,
тарамышын көрүнтүп,
2190 Алмамбетке жетти дейт:
'Сар'ала башын бура тур!
Астың жерге тура тур!
Кой боорындай кара кан
койнуна жаман толуптур!
2195 Капырдын иши оңуптур,
көй-кашканын көбү
келет, көбү жок,
көзөй тийди темир ок:
сап-кашканын жарымы
келет, жарымы жок,
жан башка тийди темир ок!
2200 Туугандан жоодан качпаган,
тушманга колтук ачпаган!
Эгине сакал койбогон,
эрдинен мурут албаган,
сакалы жок такырды,
2205 дини бузук Капырды-
көп келет, көп Калмак!
Сар'ала башын бура тур!
Алмамбет, астың жерге тура тур!'

- uy-tügündöy köp Kalmak
çabuun koyup ciberdi!
'Alda, töröm, coo kaştı,
tooba, töröm, coo kaştı!' 'Alaman, çorom, alaman,
Talaman, çorom, talaman!' Karsıldışıp atışıp,
kırk çoronu karasañ,
balka-minen çabışıp,
başı kösün baralap,
bütkön boyun caralap,
koy boorınday kara kan
koynuna caman toluşup...!
Kéçki béşim bolğondo,
Batır Manas karasañ,
örköçü biyk, moyn uzun,
corğo basık çoñ kula,
corğo tıñ Ak-kula
çoodırata salıptır,
Batır Tétek kaçıptır!!
'Batır töröm kaştı!' dép,
'Bu némeñe boldu?' dép,
kara kanduu, kök bittüü,
kabılan tuuğan Almambét
koşo kaçıp bériptir.
Koşo kaçıp bérgen soñ,
kırk çoroğo baş bolup
kıran Sırgak kalıptır.
'Alda, töröm kaştı!' dép,
'Bu némeñe boldu?' dép,
Kök-tékéni takımınan
taydın étin bölüntüp,
taramışın körüntüp,
Almambétke cétti déyt:
'Sar'ala başın bura tur!
Astıñ céрге tura tur!
Koy boorınday kara kan
koynuña caman toluptur!
Kapırdın işi oñuptur,
köy-kaşkanın köbü
kélet, köbü cok,
közöy tiydi témir ok:
sap-kaşkanın carımı
kélet, carımı cok,
can başka tiydi témir ok!
Tuuğandan coodan kaçpağan,
tuşmanğa koltuk açpağan!
Egine sakal koyboğon,
érđinen murut albağan,
sakalı cok takırdı,
dini buzuk Kapırdı-
köp kélet, köp Kalmak!
Sar'ala başın bura tur!
Almambét, astıñ céрге tura tur!'

- inek kılı kadar çok Kalmuk yığınınā,
korku salıp saldırdılar!
"Allah, efendim, düşman kaçtı,
tövbe, efendim, düşman kaçtı!"
"Alaman, yiğidim, alaman,
Talaman, yiğidim, talaman!"
Dövüşüp atıştılar,
kırk yiğide bakarsan,
baltalarla vuruştular,
başlarını gözlerini yararak,
vücutları yaralanarak,
koyun ciğeri kadar kara kan
göğüslerine yaman dolarak...!
Öğleden sonra, akşam üzeri,
bak sen şu bahadır Manas'a
sırtı yüksek, boynu uzun,
sert yürük, yüksek kula at,
çevik yürük, Ak-kula at,
bak şakırdayıp geçiyor,
bahadır dik kafa kaçıyor!!
"Bahadır efendim kaçtı!" diyerek,
"Bu nasıl oldu?" diyerek
kara kanlı, mavi bitli,
kaplan doğan Almambet de
beraber kaçmakta idi.
İkisi birden kaçınca
kırk yiğide baş olarak
kahraman Sırgak kalmıştı.
"Allahım, efendim kaçtı!" diyerek,
"Bu nasıl oldu?" diyerek
Kök-teke'ye topuğunu vurdu,
tayın etini kopardı,
sinirleri göründü,
Almambet'e ulaştı:
"Sarı-ala'nın başını çevir!
Durduğun yerde dur!
Koyun ciğeri gibi kara kan
göğsüne yaman dolmuş!
Kafirin işi almış yürümüş,
seçme cengaverlerin çoğu
geldi, çoğu yok,
yanına değdi demir ok,
değme cengaverlerin yarısı
geldi, yarısı yok,
kalçaya değdi demir ok!
Doğalı düşmandan kaçmayan
düşmana hiç teslim olmayan!
Çenesi sakalsız,
dudağında bıyık,
yüzde sakal bırakmayan
bu dini bozuk kafirler,
Kalmuklar yığınla geliyor!
Sarı-ala'nın başını çevir!
Almambet, durduğun yerde dur!"

- Анда айттың Алмамбет:
2210 'Омурткамда он жара,
 кабыргамда кырк жара-
 кайрыл' албай бар' атам,
 кантейн мен бүгүндү?
 энде жара бар болуп,
2215 менде жара жокп' экен?
 Чак этме тийди боорга,
 тарс этк' а тийди далыга-
 кан сар' агып аккамбы?
 Кой боорындай кара кан
2220 койнуңа уйуп калыптыр!
 Жара тапкан бу Манас
 бура тарга бергенче,
 Алмамбет батыр урду' ла,
 чеңгелге баткан кара кан
2225 чоң казандын ашындай
 чакылдап кайнап жүрүптүр!
 Ызыгына чыд' албай
 Алмамбеттин Сар' ала
 соорысында агы бар,
2230 ак жүнүнө тийди' ле!
 Ызыгына чыд' албай
 жүнү жыдып кетти' ле!
 Кан баласы Алмамбет
 калчайып карап салд' эле,
2235 кашка таман жек' өтүк
 чирене теп алды' ла,
 өбөктөп өдө болду' ла,
 Сараланы катуу бутка салды дейт-
 берен экен Сар' ала:
2240 уялса, кийн калычы,
 уялбаса, күнү-түнү сегис күн
 астында чыгып жүрүчү-
 бери көтүнөн бар' албай
 кабылан тууган Манастын
2245 карс алдынан чыкты дейт.
 Сар' аладан түштү дейт,
 тура калды жалынып,
 мойнуна бото салынып:
 'Алда, төрөм, ай жаркын,
2250 тооба, төрөм, күн жаркын,
 туугандан жоодан качпаган,
 тушманга колтук ачпаган!
 Кой боорындай кара кан, төрөм,
 койнума жаман толуптур, төрөм!
2255 Капырдын иши оңуптур, төрөм!
 Манас анда айтты дейт:
 'ен не дейсин, ай жаркын, чором,
 Ак-куланын барында, чором,
 суудан коркуп кетесин, чором:
2260 Кан төрөңдүн барында, чором,
 жоодан коркуп кетесин, чором!
 Андай болсо, бери тарт, чором!
- Anda ayttuñ Almambét:
 'Omurtkamda on cara,
 kabırğamda kırk cara-
 kayrıl' albay bär' atam,
 kanteyn mén bügündü?
 Sénde cara bar bolup,
 ménde cara cокp' éken?
 Çak étme tiydi boorğa,
 tars étk' a tiydi daliğa-
 kan sar' ağıp akkamby?
 Koy boorındaй kara kan
 koynuña uyup kalıptır!
 Cara tapkan bu Manas
 bura tarta bérgençe,
 Almambét batır urdu' la,
 çéñgelge batkan kara kan
 çoñ kazandıñ aşıндай
 çakıldap kaynap cürüptür!
 İzıgına çıd' albay
 Almambéttin Sar' ala
 soorısında ağı bar,
 ak cününö tiydi' le!
 İzıgına çıd' albay
 cünü cıdıп kétti' le!
 Kan balası Almambét
 kalçayıp karap sald' éle,
 kaşka taman cék' ötüк
 çirene tep aldı' la,
 öböktöp ödö boldu' la,
 Saralanı katuu butka saldı déyt-
 béren éken Sar' ala:
 uyalsa, kiyn kalıçı,
 uyalbasa, күnү-tünü ségis күn
 astında çıgıp cürüçü-
 béri kötünön bar' albay
 kabılan tuuğan Manastın
 kars aldınan çıktı déyt.
 Sar' aladan tüştü déyt,
 tura kaldı calınıp,
 moynuna boto salınıp:
 'Alda, töröm, ay carkın,
 tooba, töröm, күn carkın,
 tuuğandan coodan kaçpağan,
 tuşmanğa koltuk açpağan!
 Koy boorındaй kara kan, töröm,
 koynuma caman toluptur, töröm!
 Kapırdın işi oñuptur, töröm!
 Manas anda ayttı déyt:
 'Sén né déysin, ay carkın, çorom,
 Ak-kulanın barında, çorom,
 suudan korkup kétesin, çorom:
 Kan törөңdün barında, çorom,
 coodan korkup kétesin, çorom!
 Anday bolso, béri tart, çorom!
- O zaman Almambet dedin ki:
 "Omurgamda on yaram var,
 kaburgamda kırk yaram var,
 kımıldayamıyorum bak,
 bugünü ben ne yapayım?
 Senin de pek çok yaran var,
 bende yara yok mu?
 Atılan şey ciğerine değdi,
 atılan şey dalağına değdi,
 oradan sarı kan akmadı mı?
 Koyun ciğeri gibi kara kan
 göğsüne dolup kalmış bak!"
 Bu yaralı Manas,
 atını daha çevirmeden,
 bahadır Almambet hemen vurdu,
 avcuna dolan kara kan,
 kazan dolusu aş gibi,
 kaynarak taşıyordu!
 Isıya dayanamadı
 Almambet'in Sarı-ala'sı,
 sırtında bir akı var,
 bu ak kıllarına değdi,
 ısıya dayanamadı,
 kıllar döküldü gitti!
 Han çocuğu Almambet
 yan gözle etrafa baktı,
 çizmelerini özengiye geçirip
 dizlerini bükmeden
 dimdik durdu,
 Sarı-ala'yı sımsıkı tuttu,
 cesur idi Sarı-ala:
 utanınca geride kalırdı,
 utanmasa gece gündüz sekiz gün
 öncülük eder giderdi -
 artık peşinden gidemedi,
 kaplan doğan Manas'ın
 fırladı önüne geçti.
 Sarı-ala'dan atladı,
 durup yalvarmaya başladı,
 boynuna mendil sarıp:
 "Allah, efendim, ay ışığı,
 tövbe, efendim, gün ışığı,
 doğalı düşmandan kaçmadın,
 düşmana hiç teslim olmadın!
 Koyun ciğeri gibi kara kan, efendim,
 göğsümü yaman doldurdu, efendim!
 Kafirin işi iyi gitti, efendim!"
 Manas o zaman dedi ki:
 "Sen ne diyorsun, ay ışığı, yiğidim?
 Ak-kula'nın varlığında, yiğidim,
 sudan korkup kaçyorsun, yiğidim.
 Bu han efendinin varlığında, yiğidim,
 düşmandan korkup kaçyorsun, yiğidim.
 Öyle ise haydi ileri, yiğitlerim!"

- Мага кошкон кошум чоң, чором-
көтүмнөн салып бериңер, чором!
- 2265 Бура тарттың, Эр Манас!
Алтай толгон көп Калмак
каптап сала берди дейт,
күрмө тоноп кийди дейт,
чапмалуу мылтык алды дейт!
- 2270 Алма баштуу кой чагыр
карсылдатып койгулап,
Манастап ураан чакырат-
Алтай толгон Калмакты,
аны чаап салды дейт!
- 2275 Алмамбет баштап барды дейт,
Ай-кандын кысын Алтынай
туу үстүнө тикти дейт.
Кула байгал куу бала,
куу баланын
иниси
- 2280 Каргалдай деген бал'экен-
кырк чоронун ичине
кирип кеткен турбайбы?
Жылкылардын жүстү алат!
Жүктөп салган нард'алып,
- 2285 бегиликке бешт'алып,
беш-көкүл талдап кыст'алып,
жүктөрүнүн арч'алып,
жокторунун барча алып,
оролой чаап олж'алып,
- 2290 орокчу Сартты кошш'алып,
керелей чаап кентт'алып,
кетменчи Сартты кошш'алып
агар алтын, ак күмүш
артин'албай да жүрөт!
- 2295 Манаска желип келди дейт.
'Аты жакшы, ай жаркын, төрөм,
өзү жакшы, күн жаркын, төрөм!-
Көзкамандын балдары, төрөм,
Алмалы-булак башынан, төрөм,
- 2300 алты сан жылкы алган бээм, төрөм!
Толоно-булак башынан, төрөм,
тогус сан жылкы алган бээм, төрөм!
Айдай албай келип бээм, төрөм!
Соогат барып алайн бээм, төрөм!'
- 2305 Анда айттың Эр Манас:
'Андай болсоң, ай жаркын, чором,
барсаң, "Бара койгун!" деп, чором!
Батыр төрө айткан соң,
желип кетти Каргалдай.
- 2310 Желип кессе Каргалдай,
Көкчөкөзгө келет дейт:
'Асаламдын салам,
ай жаркын, төрөм!
'Алоодан элейки салам,
Каргалдай ырчым!
- Mağa koşkon koşum çoñ, çorom-
kötümnön salıp beriniñer, çorom!
Bura tarttıñ, Êr Manas!
Altay tolğon köp Kalmak
kaptap sala bérdi déyt,
kürmö tonop kiydi déyt,
çapmaluu miltık aldı déyt!
Alma baştuu koy çağır
karsıldatıp koyğulap,
Manastap uraan çakırat-
Altay tolğon Kalmaktı,
anı çaap saldı déyt!
Almambét baştap bardı déyt,
Ay-kandın kısıñ Altınay
tuu üstünö tiktı déyt.
Kula baytal kuu bala,
kuu balanın
inisi
- Kargalday dégen bal'éken-
kırk çoronun içine
kirip kétken turbaybı?
Cılkılardıñ cüstü alat!
Cüktöp salğan nard'alıp,
bégilikke béşt'alıp,
béş-kökül taldap kıst'alıp,
cüktörünün arç'alıp,
coktorunun barça alıp,
oroloy çaap olc'alıp,
orokçu Sarttı koşş'alıp,
kéreley çaap kénnt'alıp,
kétmençi Sarttı koşş'alıp
ağar altın, ak kümüş
artin'albay da cüröt!
Manaska célip keldi déyt.
'Atı caqşı, ay carkın, töröm,
özü caqşı, күn carkın, töröm!-
Közkamandıñ baldarı, töröm,
Almalı-bulak başınan, töröm,
altı san cılkı alğan beem, töröm!
Tolono-bulak başınan, töröm,
toğus san cılkı alğan beem, töröm!
Ayday albay kélip beem, töröm!
Sooğat barıp alayn beem, töröm!'
Anda ayttıñ Êr Manas:
'Anday bolsoñ, ay carkın, çorom,
barsañ "Bara koyğun!" dep çorom!'
Batır törö aytkan soñ,
célip ketti Kargalday.
Célip kesse Kargalday,
Kökçöközgö kélet déyt:
'Asalamdın salam,
ay carkın, töröm!'
'Aloodan eleyki salam,
Kargalday ırçım!
- Bana bağı kuvvetler güçlü, yiğitlerim,
haydi, peşimden gelin, yiğitlerim!"
Geri döndürdün, Er Manas!
Altay dolusu Kalmukların
üstüne doğru yürüdü,
arkasına zırhını giydi,
çakmaklı tüfeğini aldı!
Elma başlı kılıcını
şakırdatıp salladı,
Manas diye haykırap çağırdı,
Altay'ı dolduran Kalmukların
hepsini birden doğradı.
Almambet baş olup öne geçti,
Ay Han'ın kızı Altınay'ı,
tuğunun ilerisinde yakalayıp aldı.
Şu kula kısraktaki kurnaz oğlan,
kurnaz oğlanın bir küçük
erkek kardeşi var,
adı Kargalday.
Kırk yiğidin arasına,
atını sürüp girmez mi?
Yılkıların içinden yüz at aldı o!
Yüklü develer aldı,
beylik için beş aldı,
beş örgülü kız aldı,
yüklerin iyisini aldı,
lazım olanın hepsini aldı,
sarılıp hep çapul aldı,
orakçı Sart'ı kılavuz alıp,
sarılıp şehri aldı,
kazmacı Sart'ı kılavuz alıp,
sarı altınla, beyaz gümüşü
tıklım tıklım yükletip götürdü!
Sonra Manas'a koşup geldi.
"Adı güzel, ay ışığı, efendim,
kendi güzel, gün ışığı, efendim,
Közkaman'ın çocukları, efendim,
Almalı-bulak başında, efendim,
altı sürü at aldı, efendim,
Tolono-bulak başında, efendim,
dokuz sürü at aldı, efendim!
onları sürüp götürüyorlar, efendim!
Gidip yağma payı alayım, efendim!"
O zaman Er Manas dedin ki:
"Öyle ise ay ışığı, yiğidim,
haydi sen git var oraya, yiğidim!"
Bahadır efendi böyle deyince,
Kargalday da yel gibi gitti.
Kargalday da yel gibi gidince,
Kökçököz'e gelip dedi ki:
"Selamunaleyküm,
ay ışığı, efendim!"
"Aleykümselam,
Kargalday, türkücum!

- Ай жаркын, ырчым Каргалдай,
2315 Манастын алган олжосу кандай?
Менин алган олжосу кандай?
Анда айттың Каргалдай:
'Манастыгын нетейн?
Өзүнүкүн айтып берейн-
- 2320 Олжоң-минен ойрон бол!
Манастыгын айтпамын!
Агар алтын, ак күмүш
арабага саламын,
атка сүрөп аламын!
- 2325 Желип кетти Каргалдай,
аргымак атын акырат.
Желип кеткен Каргалдайды
Көкчөкөз Калмак чакырат:
'Кайтып айтчы ырыңды,
- 2330 кайтып айтчы сырынды!-
Ачтыккан тере берейн!
Олжоң-минен ойрон бол!
Бу Манастан не калды?-
Журтта калган тере алып,
- 2335 жумаланган чал алып,
чычкактаган бал' алып,
согоно болгон тек' алып,
бычып койгон бук' алып,
сенин олжоң курусун!
- 2340 Эл жакшысы эл аман,
калк жакшысы, калк аман!
Аттын жүгүн оодарып,
чабуулды койолу!
Манастан тартып алалы!-
- 2345 Бир Кудайдан тилели!
Манасты көстөй чапты дейт,
Көкчөкөздөй бу Калмак
чаап келип жетти дейт.
Бу Манаска жеткенде,
- 2350 аттын оосын тартканда,
кара кандуу, көк биттүү,
кабылан тууган Алмамбет
кош көмөкөй сыр найза
колтукка кысып алды дейт,
- 2355 чыңкылдашкан күлүктү,
чылкылдашкан уулду
кабылан тууган Алмамбет
ыргыта койуп ирди дейт!
Өркөчү бийк, мойн узун
- 2360 жорго басык чоң кула,
жорго тың Ак-кула,
аткан таңдай сүрүлтүп,
аркадай санын түрүлтүп,
эбисин жагын эңкейтип,
- 2365 эркештей мойнун койкойтуп,
бастырып келди Эр Манас!
Кармай алдың Алмамбет:

Ay carkın, ırçım Kargalday,
Manastın alğan olcosu kandy?
Ménin alğan olcosu kandy?
Anda ayttyñ Kargalday:
'Manastıgın néteyn?
Özüñnükün aytıp béreyn-

Olcoñ-minen oyron bol!
Manastıgın aytпамın!
Ağar altın, ak kümüş
arabağa salamın,
atka süröp alamın!

Célip kétti Kargalday,
arğımak atın akırat.
Célip kétken Kargaldaydı
Kökçököz Kalmak çakırat:
'Kaytıp aytçı ırñıdı,
kaytıp aytçı sırnıdı!-

Açıtkan tére béreyn!
Olcoñ-minen oyron bol!
Bu Manastan né kaldı?-
Curtta kalğan tére alıp,
cumalanğan çal alıp,
çıçkaktağan bal' alıp,
soğono bolğon ték' alıp,
bıçıp koyğon buk' alıp,
sénin olcoñ kurusun!

Él cakşısı él aman,
kalk cakşısı, kalk aman!
Attın cügün oodarıp,
çabuuldu koyolu!
Manastan tartıp alalı!-

Bir Kudaydan tileli!
Manastı köstöy çaptı déyt,
Kökçöközdöy bu Kalmak
çaap kélip cétti déyt.
Bu Manaska cétkende,
attın oosın tartkanda,
kara kanduu, kök bittüü,
kabılan tuuğan Almambét
koş kömököy sır nayza
koltukka kısıp aldı déyt,
çıñkıldaşkan külüktü,
çılkılдашкан uuldu
kabılan tuuğan Almambét
ırğıta koyup irdi déyt!
Örköçü biyk, moyn uzun
corğo basık çoñ kula,
corğo tıñ Ak-kula,
atkan tañday sürültüp,
arkaday sanın türültüp,
ébisin cağın éñkeytip,
érkeştey moynun koykoytup,
bastırıp kélđi Ér Manas!
Karmay aldıñ Almambét:

Ay işığı, türkücüm Kargalday,
Manas'ın aldığı çapul ne kadar?
Ben ne kadar ganimet aldım?"
O zaman Kargalday dedin ki:
"Manas'inkinden sana ne?
Seninkini söyleyeyim!
Ganimetin batsın!
Manas'inkini söylemem!
sarı altınla beyaz gümüşü
arabaya doldurayım,
onu ata çektireyim!"
Yel gibi gitti Kargalday,
cins atına haykırarak.
Yel gibi giderken Kargalday,
Kökçököz Kalmuk çağırđı:
"Bir daha söyle türkünü,
söyle sözcü sırnını!
Yumuşak deri vereyim sana!
Ganimetin batsın!
Manas ne zaman ne verdi ki?
Yurtta kalan deriyi alıp
işe yaramaz ihtiyarları alıp,
ishal çocukları alıp,
huysa torbası şişmiş tekeleri alıp,
iğdiş edilmiş boğaları alıp,
senin ganimetin kurusun!
İlin iyisi ili kurtarır,
halkın iyisi halkı kurtarır!
Atın yükünü atarak,
çapulu da bırakalım!
Manas'ı ganimet alalım!
Tanrı'dan talih dileyelim!"
Manas'a doğru koşturdu,
bu Kalmuk Kökçököz,
çabucak geldi oraya.
Manas'ın yanına gelince,
atın ağzını çekti,
kara kanlı, mavi bitli
kaplan doğan Almambet,
çift püsküllü mızrağı aldı,
koltuğuna sıkıştırdı,
şurada kişneyen atları,
itişip tepişen oğlanları,
kaplan doğan Almambet
hep birbirine kattı!
Sırtı yüksek, boynu uzun,
yürük kula atı
yürük çevik Ak-kula'yı
atan tan gibi parıldattı,
dağ koçu gibi budunu burdurdu,
hafifçe yanlarını oynattı,
teke gibi boynunu uzattırıp,
bu atla fırladı Er Manas!
Almambet'i durdurdu:

- 'Аты жакшы, ай жаркын, чором,
өзү жакшы, ай жаркын, чором!-
- 2370 Ачууланбай койсоңчу, чором,
ойноп күлүп айссаңчы, чором!
Менин атам Жакып-бай, чором,
Жакып-бай-минен
бир тууган, чором,
картайганда Көзкаман, чором,
- 2375 алтымышка чыкканда, чором,
аттанып сапар келгенде, чором,
ачууланып койбосун, чором!
Каргышы биске тийбесин, чором!-
Ачууланбай тура тур, чором!
- 2380 Олжону кайта салыңар, чором,
олжо бөлүп алалы, чором,
олжодон куру калалы, чором,
ичи күйүп жаткандар, чором!
Агар алтын, ак күмүш
- 2385 алып келип салган соң,
олжо бөлүп алган соң,
кайта жүрдүң, Эр Манас.
Келе жатат бир жолдо,
адырдан аркар атышып,
- 2390 бөктөрдөн бөкөн атышып,
үйдү көстөй жүрдү дейт.
Жолдо турган бир үйгө
жетип бардың, Эр Манас:
бирге барган Калмактар,
- 2395 бирге барган чоролор,
анда калып калдылар,
аракы ичип мас болуп.
Ошу жерди карасаң,
мастар болуп урушту!
- 2400 Кыйыктанып калган соң,
Көзкамандын баласы
Көкчөкөз деген бу Калмак
аракыга ууну салды дейт.
Анда турган кырк чоро,
- 2405 батыр тууган Эр Манас
ууну ичип алган соң,
билинбей жатып калды дейт.
Манастын ичи күйгөн соң,
өркөчү бийк, мойн узун,
- 2410 жорго басык чоң кулаа
мине каштың, Эр Манас!
Ак-келте-минен Көкчөкөз
Манасты атып кетти дейт-
кол ортодон ок тийди!
- 2415 Тийген жери, карасаң,
тийген жери барадай:
чыккан жери, карасаң,
тогус карыш жарадай!
Капчыгай ылдый кулады,
- 2420 коркурап кеттиң, Эр Манас!-
- 'Atı cakşı, ay carkın, çorom,
özü cakşı, ay carkın, çorom!-
Açuulanbay koysoñçu, çorom,
oynop külüp ayssañçı, çorom!
Ménin atam Cakıp-bay, çorom,
Cakıp-bay-minen
bir tuuğan, çorom,
kartayğanda Közkaman, çorom,
altımışka çıkkanda, çorom,
attanıp sapar kélgenде, çorom,
açuulanıp koybosun, çorom!
Karğışı biske tiybesin, çorom!-
Açuulanbay tura tur, çorom!
Olconu kayta salıñar, çorom,
olco bölüp alalı, çorom,
olcodon kuru kalalı, çorom,
içi küyüp catkandar, çorom!
Ağar altın, ak kümüş
alıp kélip salğın soñ,
olco bölüp alğın soñ,
kayta cürdüñ, Êr Manas.
Kéle catat bir coldo,
adırdan arkar atışıp,
böktördön bökön atışıp,
üydü köstöy cürdü déyt.
Coldo turğan bir üygö
cétip bardıñ, Êr Manas:
birge barğın Kalmaktar,
birge barğın çorolor,
anda kalıp kaldılar,
arakı içip mas bolup.
Oşu cérdi karasañ,
mastar bolup uruştu!
Kıyıktanıp kalğın soñ,
Közkamandıñ balası
Kökçököz degen bu Kalmak
arakığa uunu saldı déyt.
Anda turğan kırk çoro,
batır tuuğan Êr Manas
uunu içip alğın soñ,
bilinbey catıp kaldı déyt.
Manastın içi küygön soñ,
örköçü biyk, moyn uzun,
corğö basık çoñ kulaa
mine kaştıñ, Êr Manas!
Ak-kélte-minen Kökçököz
Manastı atıp ketti déyt-
kol ortodon ok tiydi!
Tiygen céri, karasañ,
tiygen céri baraday:
çıkkan céri, karasañ,
toğus karış caraday!
Kapçığay ildiy kuladı,
korkurap kettiñ, Êr Manas!-
- "Adı güzel, ay ışığı, yiğidim,
kendi güzel, ay ışığı, yiğidim!
Hiddetlenme, yiğidim,
oynayıp, gülüp, konuş, yiğidim!
Benim atam Cakıp-bay'ın, yiğidim,
Cakıp-bay'ın
kardeşidir, yiğidim,
ihtiyar Közkaman, yiğidim,
altmışına girdiğinde, yiğidim,
atlanıp sefere çıkmış, yiğidim,
hiddetlenmesin, yiğidim!
Bedduası bize dokunmasın, yiğidim!
Hiddetlenme, dur, yiğidim!
Ganimeti geri götürün, yiğitler,
ganimeti bölüşelim, yiğitler,
ganimetten mahrum kalalım, yiğitler,
içi yanıp tutuşuyor, yiğitler!"
Sarı altını beyaz gümüşü
getirip ortaya koyunca
ganimeti bölüşüp alınca,
geriye döndün Er Manas.
Geliyor iken bir yoldan,
dağda dağ koçu vurdular,
tepede geyikler vurdular,
evin yolunu tuttular.
Yolda duran bir eve
gidip vardın Er Manas.
Seninle beraber giden Kalmuklar,
seninle beraber giden yiğitler
gece orada kaldılar,
rakı içip mest oldular.
Ne yaptılar dersin,
sarhoş olup, vuruştular!
Hiddetlenip kızıştılar,
Közkaman'ın çocuğu,
Kökçököz denen bu Kalmuk,
rakıya zehir akıttı,
oradaki kırk yiğit hep,
bahadır doğan Er Manas da
hepsi bu zehiri içti,
kendini bilmez yatıp kaldılar.
Manas'ın içi yanıyordu,
sırtı yüksek boynu uzun,
sert yürüyüşlü büyük kula'ya,
binip kaçtın Er Manas!
Kökçököz Ak-kelte'yi
Manas'ın arkasından attı,
kolunun ortasından vurdu!
Değdiği yere bakarsan,
değdiği yer kürek gibi,
çıktığı yere bakarsan,
dokuz karış yara gibi!
attan yere yuvarlandı,
hırıldıyordunsun Er Manas!

- Үйдө жаткан Каныкей
керетинде билет дейт,
Кан Темир дары алат дейт.
Манасты көстөп салат дейт.
- 2425 Көк-доскоктуң астында
батыр тууган Манаска
жете келип жатты дейт.
Кайнатма кара дарыны
кайнатып куйду жарага:
- 2430 сүртмө кызыл дарыны
сүртүп койду Манаска.
Мекедеги Кан-кожо
жете келди Манаска.
Күн он эки болгондо
- 2435 түн он эки болгондо,
жакшы болдуң, Эр Манас!
Айлана карасаң,
өлгөн экен кырк чоро!
Анда айттың, Эр Манас:
- 2440 'Жаңгыс кантип жүрөйн,
Жасагандан тилейн,
Жасагандан жар болсо,
жам оолийя колдосо,
кырк чоромду тилейн!'
- 2445 Атка минип кетти дейт,
Мекеге барып жетти дейт.
Мекедеги жетти эшик,
жетти эшикке сийнды,
төгөрөктүн төрт бурчун
- 2450 төрт айлана кыдырды:
'Кылбаганым жог-эле
жаңгыс кантып жүрөмүн?
Жасагандан жар болсо,
жам оолийя колдосо,
- 2455 кырк чоромду тилеймин!
Жер астын да кирбеген,
Эр Назар тийген кул экен,
Кудай кылган эр экен:
кырк чоро турду, тирилди!
- 2460 'Манастай эрге баралы!' деп,
атка минип кетти дейт,
Мекеге барып жетти дейт.--
Каныкей үйүндө жатып,
түндө түштү көрдү дейт.
- 2465 'Батыр төрөм келди!' деп,
'Баштагыдай болду!' деп,
'Бүлкүлдөктүн тартты!' деп.
'Эңген-эеси бийк бос ордого
кабылан Манас келди!' деп,
- 2470 'Как төрүмнөн башында
болот өгө жатты!' деп,
'Койнума катып алдым!' деп
'Бу немеңе болот?' деп.
'Түшүмдү кимге айтам?' деп.

- Üydö catkan Kanıkéy
kéretinde билет déyt,
Kan Témir darı alat déyt.
Manastı köstöp салат déyt.
Kök-doskoktun astında
batır tuuğan Manaska
céte kélip cattu déyt.
Kaynatma kara darını
kaynatıp kuydu carağa:
sürtmө kızıl darını
sürtüp koydu Manaska.
Mékeдеги Kan-koco
céte kélди Manaska.
Kün on éki bolğondo
tün on éki bolğondo,
cakşı bolduñ, Ér Manas!
Aylana karasañ,
ölgön éken kырк çoro!
Anda ayttıñ, Ér Manas:
'Cañгыс кантип cüröyn,
Casagandan tileyn,
Casagandan car bolso,
cam ooliyya koldoso,
kырк çoromdu tileyn!'
Atka minip kétti déyt,
Mékeге барıp cétti déyt.
Mékeдеги cétti éşik,
cétti éşikке siyndı,
tөгөрөктүн төрт бурçun
tөрт aйлana kыдырды:
'Kылбағаным çoğ-эле
cañгыс кантип cürömün?
Casagandan car bolso,
cam ooliyya koldoso,
kырк çoromdu tileymin!'
Cér astın da kirbegen,
Ér Nazar tiyygen kul éken,
Kuday kылған ér éken:
kырк çoro turdu, tirildi!
'Manastay érge baralı!' dép,
atka minip kétti déyt,
Mékeге барıp cétti déyt.--
Kanıkéy üyündө catıp,
tündө түштү kördü déyt.
'Batır törөm kélди!' dép,
'Baštaгыday boldu!' dép,
'Bүлкүldөktün tarttı!' dép.
'Éңgen-eesi biyk bos ordoğo
kabılan Manas kélди!' dép,
'Kak törүmнөн başında
bolot ögө cattu!' dép,
'Koynuma katıp aldım!' dép,
'Bu némeңe bolot?' dép.
'Tүşүmdү kимге aytam?' dép.

- Evde kalan Kanıkey'in
içine doğmuş, bilmişti bunu,
Han Temir'in ilacını alıp,
Manas'a götürüp vereyim dedi.
Kök-doskok'un altında
bahadır doğan Manas'a,
yetişip geldi.
Kaynatmalık kara ilacı
kaynatıp sürdürü yaraya;
sürülecek kızıl ilacı da
sürdü Manas'a.
Mekke'deki Kan-koco,
yetişip geldi Manas'a.
On iki gün geçince,
on iki gece olunca
iyileştin Er Manas!
Etrafına bakınca
kырк yiğit ölmüştü!
O zaman dedin ki Er Manas:
"Yalnız nasıl yaşıyayım?
Yaratan'a yalvarayım,
Yaratan'ım yar olursa,
tüm evliyalар yardım ederse,
kырк yiğidimi geri isteyeyim!"
Atına binip gitti,
Mekke'ye varıp girdi.
Mekke'nin yedi kapısında,
her kapıda dua etti,
Mekke'nin dört bucağını
dört defa dolaştı:
"Yapmadığım iş kalmadı,
şimdi nasıl yalnız giderim?
Yaratan bana yar olursa,
tüm evliyalар yardım ederse
kырк yiğidimi geri istiyorum!"
Hiç yer altına girmemiş olsa da
Er Nazar'ın sevdiği bir kuldu,
Allah'ın yarattığı bir erdi:
kырк yiğit kalktı dirildi!
Er Manas'a gidelim diye,
atlara binip çıktılar,
Mekke'ye varıp girdiler.
Kanıkey evdeydi,
gece bir rüya görmüştü.
"Bahadır efendim geldi,
işler eskisi gibi oldu,
bana sarıldı!" dedi,
"Büyük kapılı ak saraya
kaplan doğan Manas girdi!" dedi
"Benim efendimin başında
çelikten bir eğe vardı,
alıp koynuma attım onu!
Bu ne demek olsa gerek!
Rüyamı kime söyleyeyim?"

- 2475 'Ак сөөк кандын баласы
Алтынайга барайн!
Ак сөктүн баласы
акыл-минен жорур!' деп.
Бети-колун жууат дейт,
- 2480 бе-дээрет жүзүн арчыт дейт,
басып келди Каныкей,
Алтынайга айтт'эле.
Алтынай туруп мыны айтат:
'А Каныкей, эжеке,
- 2485 башыңа айлар тууганы,
батыр төрөң турбайбы?
Ай агыла күн тууса,
о кырк чоро турбайбы?
Эңген-эеси бийк бос ордо
- 2490 эңкейтп тигип салган соң,
батыр төрөң келгени,
балкып жатып калганы.
Обоодан бос турумтай,
бос торгойду кармаса,
- 2495 Көзкамаңдын беш уулу
батыр төрөң өлтүрөт!
Как төрөнүн башына
болот өгө жатканы
бойуңа эркек
бала бүтүптүр!-
- 2500 Жөлөнүш сары кер'экен,
көк жал төбөт бөрү экен,
атасынан артык эр экен!
Атасы аны көргөн соң,
Ак-куланы тойуна
- 2505 сойгон экен турбайбы?
Жаңгыс мерсет болду!' деп,
'Тай-буурулду миниптир,
төгөрөктүн төрт бурчун
бүтүндөн жорук салыптыр!
- 2510 Коңур-бай-минен салышып,
Жолой-минен кармашып,
Капырдын каны Нез-кара,
аны-минен кармашып
жаткан экен турбайбы?'
- 2515 Кабылан Тентек келди дейт,
кайтып келди Мекеден.
Көзкамаңдын балдарын,
Капыр Калмак өлтүрдү.
Капыр өлүп калган соң,
- 2520 кайта желип келген соң,
Ай-кандын кысын Алтынай,
аны көрүп алган соң,
кабылан тууган Эр Манас
жанындагы Албарсты
- 2525 кармап алды сабынан,
сууруп алды кабынан
жетип чаап ирерде,
- 'Ак сөөк кандын баласы
Altınayğa barayn!
Ak söktün balası
akıl-minen corur!' dép.
Béti-kolon cuuat déyt,
bé-deeret cüzün arçıt déyt,
basıp kélđi Kanıkéy,
Altınayğa ayt't'эле.
Altınay turup mını aytat:
'A Kanıkéy, éceke,
başıña aylar tuuğanı,
batır töröñ turbayby?
Ay ağıla күн tuusa,
o kırk çoro turbayby?
Éñgen-eesi biyk bos ordo
éñkeytip tigip salğın soñ,
batır töröñ kélgeni,
balkıp catıp kalğanı.
Oboodan bos turumtay,
bos torğoydu karmasa,
Közkamanđın bés uulu
batır töröñ öltüröt!
Kak törönün başına
bolot ögö catkanı
boyuña érkek
bala бүтүптүр!-
- Cölönüş sarı kér'экен,
kök cal töböť börü éken,
atasınan artıк ér éken!
Atası anı körgön soñ,
Ak-kulanı toyuna
soyğon éken turbayby?
Cañgıs mérsет boldu!' dép.
'Tay-buuruldu miniptir,
tögöröktün төрт burçun
bütündön coruk salıptır!
Koñur-bay-minen salışıp,
Coloy-minen karmasıp,
Kapırdın kanı Néz-kara,
anı-minen karmasıp
catkan éken turbaybi?'
- Kabilan Téntek kélđi déyt,
kaytıp kélđi Mékeden.
Közkamanđın baldarın,
Kapır Kalmak öltürdü.
Kapır ölüp kalğın soñ,
kayta célip kelgen soñ,
Ay-kandıñ kısıñ Altınay,
anı көрүp alğın soñ,
kabilan tuuğın Ér Manas
canındağы Albarstı
karmap aldı sabınan,
suurup aldı kabınan
cétip çaaр irerde,
- Asil hanın çocuğы,
Altınay'a gideyim!
Asil hanın çocuğы,
akıl ile yorar bunu!" dedi.
Elini yüzünü yıkayıp,
teharet alıp yüzünü silip
çıkıp geldi Kanıkey,
Altınay'a anlattı.
Altınay şunu dedi:
"A, Kanıkey kardeşçığım,
başına aylar doğması
bahadır efendine delalet değil mi?
Ay ışığında güneş doğması
kırk yiğide delalet değil mi?
Kapısı büyük ak çadırı
eğilip diktiğın vakit,
bahadır efendin geldiğı vakit,
akar gibi yatıp kalmıştı.
Havadan boz atmaca eğer,
şu boz kırlangıcı tutmasaydı,
Közkaman'ın beş oğlu,
bahadır efendini öldürmüştü!
Efendinin başında,
duran çelik eğe ise,
karnında bir erkek çocuk
oluyor, demektir!
Yamaçtaki dağ çaylağı imiş,
kır yeleli erkek kurt imiş,
atasından da güçlü bir er imiş.
Atası onu görünce,
Ak-kula atı ziyafette
kestirmez mi?
Biricik çocuğы oldu diye
Tay-buurul'a binip,
dairenin dört yanını,
atla dolaşacaktır o!
Konur-bay'la çarpışıp
Coloy ile güreşip
kafirin hanı Nez-kara
onunla da güreşip
durmıyacak mı o?"
Ateşli can bu kaplan geldi şimdi,
Mekke'den döndü.
Közkaman'ın çocuklarını
kafir Kalmukları öldürdü.
Kafir Kalmuklar ölünce,
o da dönüp gelince,
Ay Han'ın kızı Altınay'ı,
onu görünce,
kaplan doğan Er Manas
yanındaki kılıcı Albars'ı,
yakaladı sapından,
çekip sıyırdı kınından,
tam savuracağı vakit

кармай алдың, Каныкей:
 'Акай, төрөм, не болдуң?
 2530 Алтай толгон Калмакты
 аны чаап алганда,
 олжологон кара бет-
 мындан кесин көрөсүн!
 Токто, төрөм, күн жаркын,
 2535 сен кеткели, көп болду, төрөм,
 жыл он эки ай болдо, төрөм!
 Сагынгандан саргардым, төрөм,
 жаным жаман кыйналды, төрөм!
 енин көсүң кеткенде, төрөм,
 2540 көрбөгөн да көр болду, төрөм!

karmay aldıñ, Kanıkéy:
 'Akay, töröm, né bolduñ?
 Altay tolğon Kalmaktı
 anı çaap alğanda,
 olcologon kara bét-
 mindan késin körösün!
 Tokto, töröm, күn carkın,
 sén kékeli, көp boldu, töröm,
 cıl on éki ay boldo, töröm!
 Sağıngandan sarğardım, töröm,
 canım caman kыynaldı, töröm!
 Sénin көsüñ kékende, töröm,
 көrbөгөн da көr boldu, töröm!

tuttun onu Kanıkey;
 "Aman efendim, ne yapıyorsun?
 Altay'ı dolduran Kalmukları
 kırıp geçirdiğinde
 ganimet alınmışın zavallı kadını,
 bırak yaşasın!
 Dur, gün ışığı, efendim,
 sen gideli çok oldu, efendim,
 on iki ay oldu, efendim!
 hasretinden sarardım, efendim,
 çok çektim, efedim,
 gözlerin beni görmeyeli, efedim,
 gözlerim kör oldu, efendim!"



Semetei'in Ak-kula'ya kavuşması / Semetei'din Ak-kulaga coguluşu / Семетейдин Ак-кулага жогулушу

VI

SEMETEY'İN DOĞUŞU

- | | | |
|--|--|---|
| <p>1 Ак-кула арыган экен,
Манас-кан карыган экен.
Каныкейдин алганы
отус эки жыл болгон экен,</p> <p>5 боюна бүткөн баласы
жети ай бүткөн экен.
Оорып жаткан Эр Манас
кырк чоросун чакырды:
'Капыр-минен Бусурман, чором,</p> <p>10 калчап алган кырандар, чором,
эли-минен журтундан, чором,
экчеп алган эрендер, чором!-
Атандарым айдатып, чором,
айдап бир калын жедирткен, чором,</p> <p>15 сүрөртөрүм айдаткан, чором,
сүрдүрүп калын жедирткен, чором,
атасынын төрүндө, чором,
ач билектен сайдырган, чором,
намысты колдон тайдырган, чором,</p> <p>20 кан баласы Каныкей, чором,
жет'ай боюна
бүтүптүр, чором!
Эл көрө'лөк бок эле, чором,
жоо көрө'лөк жаш
эле, чором,
Уктап бир жасса, ойготкун, чором,</p> <p>25 ыйлап бир жасса, соораткын, чором,
көсүнүн кирин сала жүр, чором!
Жаза бир тайым кыс болсо, чором,
жерин бир таап бериңер, чором!
Байдын бир уулу Бакайым, чором,</p> <p>30 керес бир кебим уктунбу, чором,
кемин бир тонум быштыңбы, чором?
Ааламдан эмди өтөмүн, чором,
ак камышым оруптур, чором,
кан камынды камдангын, чором!</p> <p>35 Кан баласы Каныкей, чором,
жая көрбө чач оорыйт, чором,
жыртыла көрбө бет оорыйт, чором!
Асылың болсо, көрөрсүн, чором,
азабың болсо, тартарсын, чором!</p> <p>40 Абеке, Көбөш, эки уул, чором,
айткан бир кеп уктунбу, чором?
Астыма даяр кылдыңбы, Бакай?
Энди баш-аягым тартыңар, Бакай!</p> | <p>Ak-kula arıgan éken,
Manas-kan karıgan éken.
Kanıkéyдин алған
otus éki cıl bolğon éken,
boyuna бүткөн balası
céti ay бүткөн éken.
Oorıp catkan Ér Manas
kırk çorosun çakırды:
'Kapır-minen Busurman, çorom,
kalçap алған kırандар, çorom,
éли-minen curtундан, çorom,
экчеп алған éрендер, çorom!-
Atандарым aydatıp, çorom,
aydap bir kalın cédirtкен, çorom,
sürörtörüm aydatкан, çorom,
sүрдүрүп kalın cédirtкен, çorom,
atasının törүндө, çorom,
aç bilekten saydırған, çorom,
namıstı koldon тайдырған, çorom,
kan balası Kanıkéy, çorom,
cét'ay boyuna
bütüptür, çorom!
Él körö'lök bok éle, çorom,
coo körö'lök caş
эле, çorom,
Uktap bir cassa oygotкун, çorom,
ıylap bir cassa, sooratкын, çorom,
kösүнүн kirin sala cür, çorom!
Caza bir tayım kıs bolso, çorom,
cérin bir таap bériñer, çorom!
Bayдын bir uulu Bakayım, çorom,
kéres bir kébim uktuñбу, çorom,
kémін bir tonum bıştıñбы, çorom?
Aalamdan émdi ötömün, çorom,
ak kamışım oruptur, çorom,
kan kamıñdı kamdanğın, çorom!
Kan balası Kanıkéy, çorom,
caya körbö çaç ooriyt, çorom,
cırtıла körbö bét ooriyt, çorom!
Asılıñ bolso, körörsүн, çorom,
azabıñ bolso, tartarsın, çorom!
Abéké, Kөbөş, éki uul, çorom,
aytкан bir kép uktuñбу, çorom?
Astuma dayar kıldıñбы, Bakay?
Éndi baş-ayağım tartıñar, Bakay!</p> | <p>Ak-kula zayıflamıştı,
Han Manas ihtiyarlamıştı.
Kanıkey'i alalı,
otuz iki yıl olmuştu,
karnındaki çocuğu da
yedi ayı bitirmişti.
Manas hasta yatıyordu,
kırk yiğidini çağırды:
"Kafir ile müslümandan, yiğitlerim,
tek tek seçildiniz hep, yiğitlerim,
il ile yurttan, yiğitlerim,
seçilip alınan erler, yiğitlerim!
Develeri sürdürüp, yiğitlerim,
gelin hediyesi verdirttim, yiğitlerim,
çekici hayvan gönderip, yiğitlerim,
gelin hediyesi verdirttim, yiğitlerim,
babasının baş köşesinde, yiğitlerim,
çıplak bileğimi kesti, yiğitlerim,
namusunu temizledi, yiğitlerim,
han kızı Kanıkey'in, yiğitlerim,
karnında yedi aylık çocuk var,
yiğitlerim!
il görmedi, henüz bir hiç, yiğitlerim,
düşman görmedi, henüz
çok genç, yiğitlerim,
uyursa uyandırın, yiğitlerim,
ağlarsa teselli edin, yiğitlerim,
gözünün kirini yıkayın, yiğitlerim!
Yavrum kız olursa, yiğitlerim,
bir yer bulup verin, yiğitlerim!
Bay'ın tek oğlu Bakay'ım, yiğidim,
vasiyetimi duydun mu, yiğidim,
kefenimi biçtin mi, yiğidim?
Alemden artık göçüyorum, yiğidim,
ak kamışım koparılıyor, yiğidim,
han kabrimi hazırlatın yiğidim!
Han kızı Kanıkey, yiğidim,
saçını çözmesin, acır, yiğidim,
yüzünü yırtmasın, acır, yiğidim!
Adil olun, iyi olursunuz, yiğidim,
haksızlıkta azap var, yiğidim!
Abeke, Kөbөş, iki oğul, yiğitlerim,
sözümü duydunuz mu, yiğitlerim?
Altlığımı yaptınız mı, Bakay?
başımı ayağımı çekin, Bakay!"</p> |
|--|--|---|

- Жакыптын уулу жаш Манас
 45 Ааламдан эмди өттү дейт,
 Байдын бир уулы бу Бакай
 ак камышты салды дейт,
 тоодай болгон Манасты
 алып барып койду дейт.
- 50 Кан баласы Каныкей
 эмди кошуп ыйлат дейт:
 'Аркар бир жүрбөс
 кыядан, төрөм,
 атадан жаңгыс уядан, төрөм,
 эчкилер жүрбөс кыядан, төрөм,
 55 энеден жаңгыс уядан, төрөм!
 Айлана учкан кас элең, төрөм,
 бер'атадан ас элең, төрөм!
 Жумурткадан ак элең, төрөм,
 бир жатындан так элең, төрөм!
- 60 Аты бир жакшы, ай жаркын, төрөм-
 алтындан тарткан сыр жебем, төрөм,
 астыңда агаң бир болсо, төрөм,
 күмүштөн тарткан кыр
 жебем, төрөм,
 көтүндө күйөрүң болсо, төрөм!
- 65 Астыңда жалың болсочу, төрөм,
 аркаңда куйрук болсочу, төрөм!
 Кан баласы Каныкей
 жайып салды чаштарын,
 бууп салды белдерин!
- 70 Кан баласы Каныкей
 жыртып салды беттерин!
 Көргөн күнүн көл алды,
 ичкен суун сел алды!
 Жакыптын уулу Жаш Манас
 75 бу Таластын боюнда,
 Сулпукордун өзөндө
 алып барып койду дейт.
 Жети айдан сегис ай
 эми болуп келди дейт,
- 80 сегис айдан тогус ай
 эми болуп келди дейт.
 Жакып-бай арам кул
 Меңди-байны жиберет,
 Каныкейге айтты дейт:
- 85 "Ат өлсө, сооры керес!" дөчү'ди,
 "Ага өлсө, жеңе керес!" дөчү'ди!
 Кан баласы Каныкей
 Эр Манастан калды дейт.
 Акыл-мен тууган Абеке,
 90 көдөк тууган ол Көбөш
 Эр Манастын иниси:
 жа Көбөшкө тийеби,
 жа Абекеге тийеби?
 Сүгөнүнө тийсин!' дейт.
- 95 Кан баласы Каныкей
- Cakıptın uulu caş Manas
 Aalamdan émdi öttü déyt,
 Baydın bir uulı bu Bakay
 ak kamıştı saldı déyt,
 tooday bolğon Manastı
 alıp barıp koydu déyt.
 Kan balası Kanıkéy
 émdi koşup ıylat déyt:
 'Arkar bir cürbös
 kıyadan, töröm,
 atadan cañğıs uyadan, töröm,
 éçkiler cürbös kıyadan, töröm,
 énedен cañğıs uyadan, töröm!
 Aylana uçkan kas éleñ, töröm,
 bér'atadan as éleñ, töröm!
 Cumurtkadan ak éleñ, töröm,
 bir catıندان tak éleñ, töröm!
- Atı bir cakşı, ay carkın, töröm-
 altından tartkan sır cébem, töröm,
 astıñda ağañ bir bolso, töröm,
 күmүştön tartkan kır
 cébem, töröm,
 kötüñdө küyөрüñ bolso, töröm!
 Astıñda calıñ bolsoçu, töröm,
 arkañda kuyruk bolsoçu, töröm!'
 Kan balası Kanıkéy
 caıyp saldı çаштарın,
 buup saldı béлдерın!
- Kan balası Kanıkéy
 cırtıp saldı бétтерın!
 Körgön күнүн көл aldı,
 içкен суун сél aldı!
 Cakıptın uulu Caş Manas
 bu Talastın boyunda,
 Sulpukordun özөндө
 alıp barıp koydu déyt.
 Céti aydan ségis ay
 émi bolup kélди déyt,
 ségis aydan toğus ay
 émi bolup kélди déyt.
 Cakıp-bay aram kul
 Méñdi-baynı cibерет,
 Kanıkéyге ayttı déyt:
 "At ölsө, soorı kéres!" döçü'di,
 "Ağa ölsө, céñe kéres!" döçü'di!-
 Kan balası Kanıkéy
 Ér Manastan kaldı déyt.
 Akıl-men tuuğan Abéké,
 ködök tuuğan ol Köböş
 Ér Manastın inisi:
 ca Köböşкө tiyеbi,
 ca Abékéге tiyеbi?
 Sügөнүнө tiysin!' déyt.
 Kan balası Kanıkéy
- Cakıp-bay oğlu genç Manas
 alemden artık göçmüştü,
 Bay'ın tek oğlu Bakay
 ak kamışı oraya koydu,
 dağ gibi yüce Manas'ı,
 alıp götürüp, gömdüler.
 Han çocuğu Kanıkey,
 şimdi ağlayarak:
 "Dağ koçunun yürümediği
 kayadan, efendim,
 baba yuvasının biricigi, efendim,
 keçiler yürümez kayadan, efendim,
 ana yuvasının biricigi, efendim!
 Etrafımda uçan kaz idin, efendim,
 babanın biricigi idin, efendim!
 Yumurtadan ak idin, efendim,
 ana karnında tek idin, efendim!
 Adı güzel, ay ışığı, efendim,
 altından yapma filizim, efendim,
 bir ağabeyin olsaydı, efendim,
 gümüşten yapma
 filizim, efendim,
 küçük erkek kardeşin olsaydı, efendim
 Önünde bir yele olsaydı, efendim,
 arkanda bir kuyruk olsaydı, efendim!"
 Han çocuğu Kanıkey,
 saçlarını çözdü artık,
 beline sımsıkı sardı!
 Han çocuğu Kanıkey
 yüzünü yırtıyordu hep!
 Günleri göz yaşıyla göl oldu,
 bütün suyunu sel aldı!
 Cakıp'ın oğlu genç Manas'ı
 Talas suyunun boyunda,
 Sulpukor dağı başına
 alıp götürüp gömdüler.
 Yedinci ayın sonunda,
 sekizincisine girince,
 sekizinci ay bitip de
 dokuzuncu aya girince,
 Cakıp-bay bu haram kul
 Mendi-bay'ı gönderip,
 Kanıkey'e dedirtti ki:
 "At ölse postu miras kalır,
 ağabey ölse yenge miras kalır!
 Han çocuğu Kanıkey
 Er Manas'tan arta kaldı.
 Akıllı doğan Abeke
 hödük doğan o Köböş de
 Er Manas'ın küçük kardeşleri:
 Köböş'ü mü alacak o,
 yoksa Abeke'yi mi?
 Kimi severse onu alsın!"
 Han çocuğu Kanıkey,

- бу кеп угуп ыйлады:
'Абеке, Көбөш арамдын
айтар кеби бу эмес,
Манастан калган катындын
- 100 угар кеби бу эмес!
Манас бир төрөм өткөндө,
жет' ай боюнмад калд'эле,
жети айдан сегис ай
эми болуп келиптир,
- 105 сегис айдан тогус ай
эми болуп келиптир!
Жаза бир тайым кыс болсо,
отко салып күйгүзөм,
сууга салып агызам:
- 110 андан кийн тийемин!
Менин балам уул болсо,
тиймек турмак сийбаймын!
Шундай деп жооп жиберди.
Каныкейдин кашында
- 115 Шооруктун кысынын
Акылайдын айлы турду,
Акылайга барды Меңди-бай,
Жакыптын кебин айтты дейт:
'Шооруктун кысы Акылай-
- 120 "Ат өлсө, сооры керес!" дөчү'ди,
"Ага өлсө, жеңе керес!" дөжү'ди!-
Акыл-мен тууган Абеке,
көдөк тууган ол Көбөш
Эр Манастын иниси:
- 125 кимисине тийесин?
Жа Көбөшкө тийеби,
жа Абекеге тийеби? -
"Сүгөнүнө тийсин!" дейт!
Шооруктун кысы Акылай айтат:
- 130 'Балалуу катын бар болсо,
баласын эркейт.
Баласы жок мен байкуш-
акыл-мен тууган Абеке
астыргын келип кессин де!'
- 135 Көк ала сакал Меңди-бай
Жакып-байга барды дейт,
Жакып-байга айтты дейт:
'Кан баласы Каныкей
шундай деп жооп жиберди:
- 140 "Бу Манасым өткөндө,
жет' ай боюмда бар эле:
жети айдан сегис ай
эмди болуп келди", дейт,
"сегис айдан тогус ай
- 145 эмди болуп келди" дейт.
"Жаза бир тайып кыс болсо,
отко салып күйгүзөм,
сууга салып агызам:
андан кийн тийемин!

bu kúp uǵup ıyladı:
'Abéké, Köböş aramdın
aytar kébi bu émes,
Manastan kalǵan katındın
uǵar kébi bu émes!
Manas bir töröm ötköndö,
cét'ay boyunmad kald'эле,
cėti aydan ségis ay
émi bolup kéliptir,
ségis aydan toǵus ay
émi bolup kéliptir!
Caza bir tayım kıs bolso,
otko salıp küygüzöm,
suuǵa salıp aǵızam:
andan kiyn tiyemin!
Ménin balam uul bolso,
tiymek turmak siybaymın!
Şunday dép coop ciberdi.
Kanıkéydın kaşında
Şooruktun kısınnın
Akılaydın aylı turdu,
Akılayǵa bardı Méñdi-bay,
Cakıptın kébin ayttı déyt:
'Şooruktun kısı Akılay-
"At ölsö, soorı kérés!" döçü'di,
"Aǵa ölsö, cêñe kérés!" döcü'di!-
Akıl-men tuuǵan Abéké,
ködök tuuǵan ol Köböş
Ér Manastın inisi:
kimisine tiyesin?
Ca Köböşkö tiyebi,
ca Abékége tiyebi? -
"Sügönünö tiysin!" déyt!
Şooruktun kısı Akılay aytat:
'Balaluu katın bar bolso,
balasın érerkeyt.
Balası cok mén baykuş-
akıl-men tuuǵan Abéké
astırtın kélip késsin dé!'
Kök ala sakal Méñdi-bay
Cakıp-bayǵa bardı déyt,
Cakıp-bayǵa ayttı déyt:
'Kan balası Kanıkéy
şunday dép coop ciberdi:
"Bu Manasım ötköndö,
cét'ay boyumda bar эле:
cėti aydan ségis ay
émdi bolup kélđi", déyt,
"ségis aydan toǵus ay
émdi bolup kélđi" déyt.
"Caza bir tayıp kıs bolso,
otko salıp küygüzöm,
suuǵa salıp aǵızam:
andan kiyn tiyemin!

bunu işitip aǵladı:
"Ne Abeke, ne Köböş
böyle haram şeyler demesinler,
Manas'tan kalan bir kadının
duyacaǵı sözler deǵıl bu!
Biricik efendim Manas öldüǵünde,
yedi aylık gebe idim,
yedinci aydan sonra
sekizinci ay oldu,
sekizinci aydan sonra
dokuzuncu ay oldu!
Doǵan çocuk kız olursa,
ateşe atıp yakarım,
suya atar da boǵarım,
sonra biriyle evlenirim!
Çocuǵum oǵlan olursa,
kimseyle evlenmem ben!"
Onlara böyle cevap verdi.
Kanıkey'in karşısında
Şooruk'un kızı
Akılay'ın çadırı kurulmuştu.
Mendi-bay Akılay'a gitti,
Cakıp'ın söylediklerini anlattı:
"Şooruk'un kızı Akılay!
Derler ki "At ölse postu miras kalır!"
Aǵabay ölse yenge miras kalır!"
Akıllı doǵan Abeke,
bir hödük doǵan Köböş,
Manas'ın küçük kardeşleri;
hangisiyle evlenecek?
Köböş'e mi gidecek,
Abeke'ye mi gidecek?
"Kimi severse onu alsın." dediler."
Şooruk'un kızı Akılay dedi ki:
"Oǵlu olan her kadın,
oǵlunu bir er yetiştirir.
Çocuǵu olmayan ben baykuş,
akıllı doǵan Abeke'ye söyle,
gelsin benimle evlensin, de!"
Mavi sakallı Mendi-bay
oradan Cakıp-bay'a gitti,
Cakıp-bay'a dedi ki:
"Han çocuǵu Kanıkey,
şöyle cevap gönderdi:
"Manasım öldüǵü vakit,
yedi aylık gebe idim,
yedi ay bitti sonra da,
şimdi sekizinci ay oldu,
sekizinci ay da bitti,
şimdi dokuzuncu ay oldu.
Kız doğuracak olursam,
ateşe atıp yakarım,
sulara atıp boǵarım,
ondan sonra evlenirim!"

- 150 Эркек бир мерсет бу болсо,
Абеке, Көбөш арамга
тиймек бир турмак сийбайм!" дейт.
Шооруктун кысы Акылай
үйүнө мен түшкөмүн,
155 түшүп туруп айткамын.
Шооруктун кысы Акылай
кебимди угуп айтты дейт:
"Акыл-мен тууган Абеке
астырттын келип кессин!" дейт.'
- 160 Мынын кебин уккан соң,
акыл-мен тууган Абеке:
'Барсам, барайн!' деп айтты.
Күүгүм кирди, күн батты,
каш карайып эл жатты:
165 акыл-мен тууган Абеке
эми атка минди дейт,
Шооруктун кысы Акылай
койнуна келип жатты дейт.
Шооруктун кысы мыны айтат:
- 170 'Кан баласы Каныкей
эркек бир тууп бу салса,
киндигин өзүм кесем', деп,
'кирин өзүм жууам!' деп,
'бу баланын оосына
175 кебес бир тыгын салайн!
Баланы бир өлтүрүп койойн!
Күндөрдөн күнү өрттү дейт,
кан баласы Каныкей
он айлары бүткөндө,
180 алтылдан ача, жес бакан
Каныкей салып толготту,
баланын үнү барк этти,
баты жерге жарк этти.
Кан баласы Каныкей
185 бала тууп салган соң,
Шооруктун кысы Акылай
жүгүрүп келип кирди дейт.
'Киндигин өзүм кесем', деп,
'кирин өзүм жууам', деп,
190 'баланы көрө койом!' деп.
Багды-дөөлөт байбиче
эркегин-ургачысын билгиспей
ала кашты төрүнө.
Шооруктун кысы Акылай:
195 'Бирин бала туугансын,
бирин ала качкансын,
баланы мaa көрсөтпөй!
Тарынып кетип калды.
Тарынып кетип калганда,
200 Каныкей туруп айтат дейт:
'Айналайн энеке,
эркек бирб' экен балаңыз?
Бийкеч бирб' экен балаңыз?'
- Érkek bir mérsset bu bolso,
Abéké, Köböş aramğa
tiymek bir turmak siybaym!" déyt.
Şooruktun kısı Akılay
üyünö mén түşkömün,
tüşüp turup aytkamın.
Şooruktun kısı Akılay
kébimdi ugup ayttı déyt:
"Akıl-men tuuğan Abéké
astırtın kélip késsin!" déyt.'
- Mının kébin ukkan soñ,
akıl-men tuuğan Abéké:
'Barsam, barayn!' dép ayttı.
Küügüm kirdi, күn battı,
kaş karayıp él cattı:
akıl-men tuuğan Abéké
émi atka mindi déyt,
Şooruktun kısı Akılay
koynuna kélip cattı déyt.
Şooruktun kısı mını aytat:
'Kan balası Kanıkéy
érkek bir tuup bu salsa,
kindigin özüm késem', dép,
'kirin özüm cuuam!' dép,
'bu balanın oosına
kébes bir tıgın salayn!
Balanı bir öltürüp koyoyñ!
Kündördön күnү örttü déyt,
kan balası Kanıkéy
on ayları бүtköndö,
altından açа, cés bakan
Kanıkéy salıp tolgottu,
balanın ünü bark étti,
batı cérge cark étti.
Kan balası Kanıkéy
bala tuup salğan soñ,
Şooruktun kısı Akılay
cügürüp kélip kirdi déyt.
'Kindigin özüm késem', dép,
'kirin özüm cuuam', dép,
'balanı көrө koyom!' dép.
Bagdı-döölöt baybiçe
érkegin-urğaçısın bilgispey
ala kaştı törünö.
Şooruktun kısı Akılay:
'Biriñ bala tuuğansın,
biriñ ala kaçkansın,
balanı maa көrsötpöy!
Tarınıp kétip kaldı.
Tarınıp kétip kalğanda,
Kanıkéy turup aytat déyt:
'Aynalayn éneke,
érkek birb' éken balañıs?
Biykeç birb' éken balañıs?'
- Çocuğum erkek olursa,
ne Köböş ne de Abeke,
hiç biriyle evlenmem ben!"
Şooruk'un kızı Akılay'a
çıkıp sonra gittim ben.
Ona haber götürdüm, ben.
Şooruk'un kızı Akılay,
sözüme kulak verip dedi ki:
"Akıllı doğan Abeke,
benimle gelip evlensin." dedi."
Bu sözü duyunca
akıllı doğan Abeke:
"Kalkıp ona gideyim!" dedi.
Akşam oldu, güneş battı,
karanlık oldu il yattı,
akıllı doğan Abeke,
o zaman ata binerek,
Şooruk'un kızı Akılay'ın
gelip koynuna yattı.
Şooruk'un kızı dedi ki:
"Hanın kızı Kanıkey,
erkek çocuk doğurursa,
göbeğini ben keserim,
kirini kendim yıkarım,
bu çocuğın ağzına,
bir paçavra tıkarım ben!
Çocuğu öldürürüm ben!"
Aradan günler geçti,
han kızı Kanıkey'in
gebeliği on ay oldu.
Altın çatallı bakır değneği koyup,
Kanıkey'in ağrısı tutmuştu,
çocuğın sesi viyakladı,
baş da çıkıp tırak etti.
Han çocuğu Kanıkey,
çocuğu böyle doğurunca
Şooruk'un kızı Akılay,
koşa koşa geldi,
göbeğini ben keseyim, dedi,
kirini ben yıkayayım, dedi,
çocuğu hele göreyim, dedi.
Bagdı-döölöt baybiçe,
erkek mi kız mı bilmesin diye,
alıp bir bucağa kaçtı,
Şooruk'un kızı Akılay:
"Yalnız başına doğurtmuş,
yalnız benden sakladı onu,
yavruyu bana göstermedi!" dedi.
Darılıp çıkıp gitti.
Böyle darılıp gidince,
Kanıkey dedi ki:
"Ah sevgili anneciğim,
çocuğumuz oğlan mıdır,
çocuğumuz yoksa kız mıdır?"

- Эне көрүп айтты дейт:
- 205 'Айналайн Каныкей,
а сүйүнчү, сүйүнчү!
Жаңы тууган бу балам
бир эркек болучу бу балам!
Анда туруп Каныкей:
- 210 'Айналайн мазарым эне,
бу уйкуну таштайлы!
Балага бешик кылбайлы!
Баланы кезүлөшө багалы!
Түн ортосун жеткенче,
- 215 бүрө алды баланы,
түн ортосу өткөндө,
бүрө алып турду дейт.
Картайган-да Жакып-бай,
Абеке-минен бу Көбөш,
- 220 үчөө кол курап чыкты:
'Жаңы туган баланы
эрген бис өлтүрөбүс!' дейт.
Таң агарып атканда,
күн кызарып чыкканда,
- 225 чабуул келе жатыры,
Кан баласы Каныкей
жаңытууган баланы
койнуна салып алды дейт,
алтымыш жашар энесин,
- 230 Багды-дөөлөт байбиче,
колунан жетелеп алды,
Алты-байдын аралга
эми кирип кетти дейт.
Манастын эки иниси
- 235 Абеке, Көбөш арам кул
эми үйгө кирсе-де,
Каныкейди таппады,
жаш баланы таппады.
Чамгарагын чакты дейт,
- 240 чагып отко жакты дейт,
керегесин кести дейт,
кесип отко жакты дейт!
Үңкүр толгон үптөрүн,
аны алып кетти дейт:
- 245 ак куржунда булдарын,
аны келип кетти дейт!
Эчкиден калган улакты,
курсактан калган чунакты
найзадан калган желекти,
- 250 Манастан калган белекти
Каныкей-минен байбиче
токойго алып кирип кетти.
Ала качып кеткенде,
барарына эли жок,
- 255 батарына тоо жок.
Анда айттың Каныкей:
'Эмди, эме, не дейсин?
- Éne көрүп айтты déyt:
'Aynalayn Kanikéy,
a süyünçü, süyünçü!
Cañı tuuğan bu balam
bir érkek boluçı bu balam!
Anda turup Kanikéy:
'Aynalayn mazarım éne,
bu uykunu taştaylı!
Balağa béşik kılбайлы!
Balanı kézüleşe baǵalı!
Tün ortosun céikençe,
bürö aldı balanı,
tün ortosu ötköndö,
bürö alıp turdu déyt.
Kartayǵan-da Cakıp-bay,
Abéké-minen bu Köböş,
üçöö kol kurap çıktı:
'Cañı tuuğan balanı
érten bis öltüröbüs!' déyt.
Tañ aǵarıp atkanда,
kün kızarıp çıkkанда,
çabuul kéle catırı,
Kan balası Kanikéy
cañıtuuǵan balanı
koynuna salıp aldı déyt,
altımış çaşar énesin,
Bagdı-döölöt baybiçe,
kolunан cételep aldı,
Altı-bayдын аралǵа
émi kirip kétti déyt.
Manastın éki inisi
Abéké, Köböş aram kul
émi üygö kirse-de,
Kanikéydi tappadı,
caş balanı tappadı.
Çamǵaraǵın çaktı déyt,
çaǵıp otко caktı déyt,
kéregesin késti déyt,
késip otко caktı déyt!
Üñkür tolǵon üptörün,
anı alıp kétti déyt:
ak kurcunda buldarın,
anı kélip kétti déyt!
Éçkiden kalǵan ulaktı,
kursaktan kalǵan çunaktı
nayzadan kalǵan célekti,
Manastan kalǵan bélékti
Kanikéy-minen baybiçe
tokoyǵo alıp kirip kétti.
Ала kaçıp kétkенде,
bararına éli çok,
batarına too çok.
Anda ayttıñ Kanikéy:
'Émdi, éme, né déysin?
- İhtiyar bakıp dedi ki:
"Sevgili yavrum Kanıkey,
sevin yavrum, çok sevin,
yeni doğan bu çocuk,
bu yavrucuk oǵlan!"
Kanıkey de dedi ki:
"Oh sevgili anneciğim,
uyku aramayalım biz,
çocuǵa beşik yapmayalım,
nöbetleşe bakalım biz!"
Gece yarısı yaklaşıncа,
birisi aldı çocuǵu,
gece yarısı geçince,
öbürü tuttu çocuǵu,
ihtiyarlayan Cakıp-bay
Abeke ile Köböş de,
üçü asker topladılar,
"Yeni doğan bu çocuǵu,
erkenden öldürelim!" diye.
Tan yeri aǵarıp,
gün kızarıp doğarken,
savaşa gelmişlerdi,
han çocuǵu Kanıkey
yeni doğan çocuǵunu
alıp göǵsüne koydu.
Altmışındaki annesi
Bagdı-döölöt baybiçeyi,
elinden tutup götürdü,
Altı-bay'ın çalılıǵına
kaçıp oraya saklandı.
Manas'ın iki küçük kardeşi,
Abeke, Köböş, haram kullar,
onun evine girdiler,
Kanıkey'i bulamadılar,
çocuǵu da bulamadılar.
Bacayı parçaladılar,
çakıp ateşe yaktılar,
parmaklıǵı da kırdılar,
kırıp ateşe yaktılar!
Maǵra dolduracak kadar
mallarını alıp gittiler,
ak hircundan paralarını
alıp gittiler!
Keçiden kalan oǵlaǵı,
karnında taşıdığı bu masumu
kargıdan kalan sancaǵı,
Manas'tan kalan mirası,
baybiçe ile Kanıkey
alıp ormana girdi.
Böylece kaçarken onlar,
gidecekleri kimse yoktu,
saklanacak daǵ yoktu,
Kanıkey sen dedin ki:
"Şimdi sen ne dersin, anam?"

- Кайда барабыс, эне?
 Өкүл атам Карым-бай,
 260 Карым бир байга баралы!
 Этегиң элек болду,
 жеңиң-де желек болду!
 Карым-байга барбасак,
 кайда бис барабыс?' дейт.
- 265 Карым деген байынын
 олтурат деген жерине
 эмди барды катындар,
 олтырган деген жерине
 качып келип жеткенде,
 270 көчүп кетип калыптыр.
 Көчүнүн көтүнөн чуркады.
 Жолдо жүрүп кеткенде,
 кызыл мойнчо бир музоо
 келип жатыр жолунда.
- 275 Каныкей аны кармады-
 сойоруна бычак жок,
 чагарына чакмак жок,
 не кыларын билбеди.
 Анда ыйлап турганда,
 280 өкүл атасы Карым-бай
 желип келип жатыптыр.
 Каныкей аны көргөндө,
 Карым-байды таныганда,
 жалбарып туруп айтты дейт:
- 285 'Өкүл атам, сени айтам,
 Батыр Манас бу эрим,
 бу ааламдан өткөндө,
 Абеке, Көбөш арам кул
 мени "Алам!" деп келди.
- 290 Бу арамга тийбедим.
 Бу арамга тийбесем,
 Абеке, Көбөш арам кул
 менин үйүмө келгендир,
 чамгарагын чаккандыр,
 295 чагып отко жаккандыр,
 керегемди кескендир,
 кесип отко чаккандыр!-
 Эчкиден калган улакты,
 курсактан калган чунакты,
 300 найзадан калган желекти,
 Манастан калган белекти
 алып бир качып беремин!
 Өкүл ата Карым-бай
 Каныкейге айтты дейт:
- 305 'А Каныкей, Каныкей, ботом
 Манастан калган баланы
 алып бир качып сен келсең,
 үйүмө сени киргиспейм,
 турар жерди бер' албайм-
 310 сенин бир байың Манастан,
 анан бир көөнүм бек калган!

- Kayda barabis, éne?
 Ökül atam Karım-bay,
 Karım bir bayğa baralı!
 Étegiñ élek boldu,
 céñiñ-de célek boldu!
 Karım-bayğa barbasak,
 kayda bis barabis?' déyt.
- Karım dégen bayınnın
 olturat dégen cérine
 émdi bardı katındar,
 oltuğan dégen cérine
 kaçıp kélip cétkende,
 köçüp kétip kalıptır.
 Köçünün kötünön çurkadı.
 Coldo cüriip kétkende,
 kızıl moynço bir muzoo
 kélip catır colunda.
- Kanıkéy anı karmadı-
 soyoruna bıçak çok,
 çağarına çakmak çok,
 né kıların bilbedi.
 Anda ıylap turğanda,
 ökül atası Karım-bay
 célip kélip catıptır.
 Kanıkéy anı körgöndö,
 Karım-baydı tanığanda,
 calbarıp turup ayttı déyt:
 'Ökül atarn, séni aytam,
 Batır Manas bu érim,
 bu aalamdan ötköndö,
 Abéké, Köböş aram kul
 méni "Alam!" dép kélđi.
 Bu aramğa tiybedim.
 Bu aramğa tiybesem,
 Abéké, Köböş aram kul
 ménin üyümö kélgendir,
 çamğarağın çakkandır,
 çağıp otko çakkandır,
 kéregemdi késkendir,
 késip otko çakkandır!-
 Éçkiden kalğan ulaktı,
 kursaktan kalğan çunaktı,
 nayzadan kalğan célekti,
 Manastan kalğan bélékti
 alıp bir kaçıp béremin.'
 Ökül ata Karım-bay
 Kanıkéyge ayttı déyt:
 'A Kanıkéy, Kanıkéy, botom!
 Manastan kalğan balanı
 alıp bir kaçıp sén kélseñ,
 üyümö séni kirgispeym,
 turar cérdi bér'albaym-
 sénin bir bayıñ Manastan,
 anan bir köönüm bék kalğan!

- Nereye gidelim, anam?
 İsim babam Karım-bay var,
 bu Karım-bay'a gidelim!
 Eteğın eleğe dönmüş,
 yenin yulara dönmüş!
 Karım-bay'a gitmezsek biz,
 nereye gidelim dersin?
 Karım denilen beyin
 oturduğu yere doğru
 yollandı şimdi kadınlar.
 Oturduğu yere
 kaçıp geldiğinde kadınlar,
 oradan göçüp gitmişti o.
 Arkasından gitti bunlar,
 Yolda giderken bunlar,
 kızıl boncuklu bir dana
 geliyordu bu yoldan.
 Kanıkey tuttu onu,
 kesmek için bıçak yok,
 vurmak için demir yok,
 ne yapacaklarını bilmediler.
 Öyle ağlaşıp dururken
 isim babası Karım-bay
 yel gibi koşup geliyordu.
 Kanıkey onu görünce
 Karım-bay'ı tanıyınca,
 yalvararak dedi ki;
 "İsim babam seni çağırdım,
 bahadır Manas bu erim,
 bu alemde göçüp gitti,
 Abeke, Köböş, haram kullar,
 beni almağa geldiler.
 Bu haram kulları reddettim,
 onları reddettim diye,
 Abeke, Köböş, haram kullar,
 gelip evime girdiler,
 bacayı parçaladılar,
 çakıp ateşe yaktılar,
 parmaklığı da kırdılar,
 kırıp ateşte yaktılar!
 Keçiden kalan oğlağı,
 karnımda taşıdığım bu masumu,
 kargıdan kalan sancağı,
 Manas'tan kalan mirası,
 alıp kaçtım hemen!"
 İsim babası Karım-bay,
 Kanıkey'e dedi ki,
 "Kanıkey, Kanıkey, yavrum,
 Manas'tan kalan çocuğu,
 kaçıp götürürörsen,
 seni evime koymam ben.
 oturacak yer de vermem,
 senin beyin Manas'a
 pek dargınım ben!"

- Бу мойнчомду сен туттуң,
мойнчомду сага бер'албайм!
Өкүл ата Карым-бай
- 315 кызыл мойнчо бир музоо
колунан сууруп алды дейт,
үйүнө айдап барды дейт.
Каныкей кайта басты дейт,
байбичеге келди дейт:
- 320 'Айналайн мазарым, эне,
өкүл атам Карым-бай, эне,
кызыл мойнчо бир музоо, эне,
колумнан сууруп алды дейт, эне!
Байдын бир уулу Бакай, эне,
- 325 оң далынын кемирчек, эне,
оюп бир салды дед'эле, эне:
сол далынын кемирчек, эне
Сулпукордун башында, эне,
төөгө салды дед'эле, эне!
- 330 Жүр Бакайга баралы, эне!
Түнүн бир түндөй жүрдү дейт,
күнүн бир күндөй жүрдү дейт,
этеги элек болду дейт,
жеңи желек болду дейт.
- 335 Байдын уулу ол Бакай
үйүнөн чыгып келди дейт.
Минер аты Көк-чолок,
Көк-чологун миниптир Бакай,
Сан төөнү жийп барыптыр Бакай.
- 340 Барып келген Бакайды
Каныкей көрүп салды дейт,
Каныкей келип айтты дейт:
'Салам айтмак менде жок, Бакай,
элик бир алмак сенде жок, Бакай!'
- 345 Эчкиден калган улакты, Бакай,
курсактан калган
чунакты, Бакай,
найзадан калган желекти, Бакай,
Манастан калган белекти, Бакай,
алып бир качып келемин, Бакай!'
- 350 Байдын уулу ол Бакай
атынын башын бурду дейт,
ошу бир жерде турду дейт.
Каныкейдин колунан Бакай
баланы сууруп алды дейт,
- 355 өдө бир карап чапты дейт,
ооп бир түштү бу бала,
ылдый карап бир чапты,
эңгип бир түштү бу бала!
Каныкей-минен бу Чакан,
- 360 Байдын уулу бу Бакай
үчөө бир келип ыйлады.
Анда айттың Каныкей:
'Абеке, Көбөш арам кул
малды катка салыпты,
- Bu moyñçomdu sën tuttuñ,
moyñçomdu sağa bér'albaym!
Ököl ata Karım-bay
kızıl moyñço bir muzoo
kolunan suurup aldı déyt,
üyünö aydap bardı déyt.
Kanıkéy kayta bastı déyt,
baybiçege kélđi déyt:
'Aynalayn mazarım, éne,
ökül atam Karım-bay, éne,
kızıl moyñço bir muzoo, éne,
kolumnan suurup aldı déyt, éne!
Baydın bir uulu Bakay, éne,
oñ dalının kémirçek, éne,
oyup bir saldı déđ'эле, éne:
sol dalının kémirçek, éne
Sulpukordun başında, éne,
töögö saldı déđ'эле, éne!
Cür Bakayğa baralı, éne!
Tünün bir tündöy cürdü déyt,
kүнün bir күндөy cürdü déyt,
étegi élek boldu déyt,
céñi célek boldu déyt.
Baydın uulu ol Bakay
üyünön çıгып kélđi déyt.
Miner atı Kök-çolok,
Kök-çolоğun miniptir Bakay,
San töönü jийp барыптыр Bakay.
Barıp kélgen Bakaydı
Kanıkéy көrүp saldı déyt,
Kanıkéy kélip ayttı déyt:
'Salam aytmak mende çok, Bakay,
elik bir almak sende çok, Bakay!'-
Éçkiden kalğın ulaktı, Bakay,
kursaktan kalğın
çunaktı, Bakay,
nayzadan kalğın célekti, Bakay,
Manastan kalğın bélekti, Bakay,
alıp bir kaçıp kélemin, Bakay!'
Baydın uulu ol Bakay
atının başın burdu déyt,
oşu bir cérde turdu déyt.
Kanıkéyдин kolunan Bakay
balanı suurup aldı déyt,
ödö bir karap çaptı déyt,
oop bir түştü bu bala,
ıldыy karap bir çaptı,
éңgip bir түştü bu bala!
Kanıkéy-minen bu Çakan,
Baydın uulu bu Bakay
üçөө bir kélip ıyladı.
Anda ayttıñ Kanıkéy:
'Abéké, Köböş aram kul
maldı katka salıptı,
- Tuttuğın şu danamı da
vermem sana danamı ben!"
İsim babası Karım-bay
kızıl danayı aldı,
çekerek elinden aldı,
aldı evine götürdü.
Kanıkey geriye döndü,
baybiçenin yanına geldi,
"Ah sevgili anneciğim,
isim babası Karım-bay, anne,
kızıl bir danayı, anne,
çekip aldı elimden, anne,
Bay'ın tek oğlu Bakay, anne,
sağ küreğinin kemiğini, anne,
oymuş vaktiyle, diyorlar, anne,
sol küreğinin kemiğini, anne,
Sulpukor dağı başında, anne,
bir deveye yüklemiş, anne!"
Yürü Bakay'a gidelim, anne!"
Geceler gecesi gittiler,
gün üstüne gün yürüdüler,
etekleri elek oldu,
yenleri hep yular oldu,
Bay'ın oğlu bu Bakay'ın
evine çıkıp geldiler.
Binek atı Kök-çolok
Kök-çolok'a bindi Bakay,
sayısız develerini toplamış Bakay.
Şu gelen Bakay'ı
Kanıkey gördü,
Kanıkey gelip dedi ki:
"Selam vermek bana yakışmaz, Bakay.
selam almak sende yok, Bakay!
Keçiden kalan bu oğlakla, Bakay,
karnımda taşıdığım bu
masumla, Bakay,
kargıdan kalan sancakla, Bakay,
Manas'tan kalan bu mirasla, Bakay,
bunlarla kaçıp geldim, Bakay."
Bay'ın oğlu Bakay o zaman,
atının başını çevirdi,
önlerinde durdurdu.
Kanıkey'in elinden Bakay,
çekip aldı bu çocuğu,
bir kere tepeden yukarıya koşturdu,
yana kayıp düştü bu çocuk,
bir kere tepeden aşağıya koşturdu,
sırt üstü düştü bu çocuk!
Kanıkey ile bu Çakan
Bay'ın oğlu bu Bakay,
üçü birden ağladılar.
O zaman Kanıkey dedi ki:
"Abeke, Köböş, haram kullar,
hayvan sayısını yazdılar,

- 365 мал эсебин алыпты
булду катка салыпты,
бул эсебин алыпты!
Каныкей-минен бу Чакан
өкөбүс качып келиптик.
- 370 Абеке, Көбөш арам кул,
башың болсо өлүмдө,
малың болсо талоода!-
Башыңды койдой кеспесем,
каныңды суудай төкпөсөм!
- 375 Байдын уулу сен Бакай, аке,
эми бир арга не болот, аке?
Эми амалым эн болот, аке?
Анда айттың сен, Бакай:
'Айналайн Каныкей, ботом,
- 380 жакындата тура көр, ботом!
Эдиште айран кылайн, ботом,
айран ууртап келип турайн, ботом!
Аты-тону камдайн, ботом!
Андан кийн жолду
көрсөтөйн, ботом!'
- 385 Кан баласы Каныкей
жакындатып алды дейт,
эдиште айран кылды дейт
аты бир тон камдады,
азык бир түлүк камдады,
- 390 айрылып жолго алып келди.
Анда айттың Каныкей:
'Эми арга не болот, Бакай?
Кара бир Ногой Жамгырчы,
Жамгырчыга барайн!
- 395 Жамгырчыга бара-тыган жолду
эми мага көрсөтчү, Бакай!
Анда айтты бу Бакай:
'Кара бир Ногой Жамгырчы, балам,
анын бир жолун көрсөтпөйм, балам!
- 400 Манас-минен Жамгырчы, балам,
өкө сөк өштү киш'эле-
Кара бир Ногой Жамгырчы
эчкиден калган улакты,
курсактан калган чунакты,
- 405 аны өлтүрүп салбайбы?
Өзүңө нике кыйбайбы?
Андан бир арга не болот?
Жамгырчы жолун көрсөтпөйм!
Өс атекен Кара-кан,
- 410 Кара-канга сен барсаң!
Кара-кан жолун көрсөтөм!
Бу Бакай мыны айткан соң,
Кара-кан жолун көрсөткөн соң,
Кан баласы Каныкей
- 415 күнүн күндөй жүрдү дейт,
ктүнүн түндөй жүрдү дейт,
алда канча күн болду,
- mal ésebin alıptı
buldu katka salıptı,
bul ésebin alıptı!
Kanıkéy-minen bu Çakan
ököbüs kaçıp kéliptik.
Abéké, Köböş aram kul,
başıñ bolso ölümdö,
malıñ bolso talooda!-
Başıñdı koydoy késpedesem,
kanıñdı suuday tökpösöm!
Baydın uulu sén Bakay, ake,
émi bir arğa né bolot, ake?
Émi amalım én bolot, ake?
Anda ayttıñ sén, Bakay:
'Aynalayn Kanıkéy, botom,
cakındata tura kör, botom!
Édişte ayran kılayn, botom,
ayran uurtap kélip turayn, botom!
Atı-tonu kamdayn, botom!
Андан кийн coldu
körsötöyn, botom!'
- Kan balası Kanıkéy
cakındatıp aldı déyt,
édişte ayran kıldı déyt
atı bir ton kamdadı,
azık bir tülük kamdadı,
ayrılıp colgo alıp kélди.
Anda ayttıñ Kanıkéy:
'Émi arğa né bolot, Bakay?
Kara bir Nogoy Camgırçı,
Camgırçıga barayn!
Camgırçıga bara-tıgan coldu
émi mağa körsötçü, Bakay!'
Anda ayttı bu Bakay:
'Kara bir Nogoy Camgırçı, balam,
anın bir colun körsötпөйм, balam!
- Manas-minen Camgırçı, balam,
ökö sök öştü kiş'эле-
Kara bir Nogoy Camgırçı
éçkiden kalğan ulaktı,
kursaktan kalğan çunaktı,
anı öltürүп salbaybı?
Özüñө nıke kıybaybı?
Андан бир арга не болот?
Camgırçı colun körsötпөйм!
Ös ateken Kara-kan,
Kara-kanğa sén barsañ!
Kara-kan colun körsötөм!
Bu Bakay mını aytkan soñ,
Kara-kan colun körsötkөн soñ,
Kan balası Kanıkéy
kүнүн күндөy күрдү déyt,
ktүнүн түндөy күрдү déyt,
alda kança күn boldu,
- hayvanın hesabını aldılar,
buldukları her şeyi yazdılar,
malın hesabını yaptılar!
Kanıkey ile Çakan
ikimiz kaçıp geldik biz.
Abeke, Köböş, haram kullar,
başınız beladan kurtulmasın,
hayvanlarınız çapulun olsun!
Başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem!
Bay'ın oğlu Bakay, kardeş,
nasıl kurtulalım, kardeş,
şimdi ne çare bulalım, kardeş?"
O zaman Bakay dedin ki:
"Pek sevgili Kanıkey, yavrum,
sen burada dur, yavrum!
Kovada ayran yapayım, yavrum,
size ayran çalayım, yavrum!
Atla elbise hazırlayım, yavrum!
Yolu sonra
gösteririm, yavrum!"
Han çocuğu Kanıkey'i
yanına aldı,
kovada ayran karıştırdı,
at ve giyim hazırladı,
yiyecek azık hazırladı,
götürüp yolun başına getirdi.
O zaman Kanıkey dedin ki:
"Kurtuluş nasıl olacak, Bakay?
Kara Nogay Camgırçı var,
Camgırçı'ya varayım, ben,
Camgırçı'ya giden yolu,
bana göster, Bakay!"
O zaman Bakay dedi ki:
"Kara Nogay Camgırçı'nın, yavrum,
yolunu sana göstermem, yavrum!
Manas ile Camgırçı, yavrum,
iki düşman soyundan, yavrum,
bu Kara Nogay Camgırçı,
keçiden kalan bu oğlağı,
karnında taşıdığıın bu masumu,
onu öldürüp yok etmez mi?
Seni nikahla almaz mı?
Bundan nasıl kurtulursun?
Camgırçı'nın yolunu göstermem!
Kendi baban Kara Han var,
sen Kara Han'a gitsene!
sana Kara Han'ın yolunu göstereyim!"
Bakay bunları deyip
Kara Han'ın yolunu gösterdikten sonra
han çocuğu Kanıkey,
günler günü yol yürüdü,
geceler gecesi yol yürüdü,
böylece günler geçti,

- алда канча түн болду,
кылып берген азыкты
- 420 кан баласы Каныкей
энесине жалмап берет дейт,
балаңа чайнап берет дейт.
Азыгы бир түгөнүп кетти дейт,
жүрүп келген кемпирдин
- 425 курсаги ачып кетти дейт,
көсү бозоруп кетти дейт.
Анда айтты бу кемпир:
'Айналайн Каныкей, ботом,
көс бозоруп кетипти, ботом-
- 430 эми арга не болот, ботом,
эми амал не болот, ботом?
Атекеңнин ак-шагыл, ботом,
көрүнөбү бу жерден, ботом?'
Анда айттың Каныкей:
- 435 'Сен бир нече күндөр чыдасаң, эне,
ошу жерден ашыксаң, эне,
алты бир күнү жетербис, эне,
ашыкпасак, мазарым, эне
жети бир күнү жетербис, эне.'
- 440 Кан баласы Каныкей
энесине жалмап берди дейт,
балага чайнап берди дейт.
Эми бир жүрүп берди дейт.
Эки күн эрүү болду дейт-
- 445 Каныкей туруп ыйлады:
'Айналайн мазарым, эне,
анда бир турган Ак-тумшук, эне!
Бурун менин атекем
Кара-кандын төрүндө
- 450 анда менин кыс чакта
бойоо каскан жер эле!
Ошу жердин алмалары
мала кашка инектей,
ошунун өрүктөрү
- 455 кунан койдун жүрөктөй!-
Ошу бир жерге барсакпы?'
Анда айтты байбиче:
'Айналайн Каныкей, ботом,
менден бир несин сурайсын, ботом,
- 460 мынын жолун сен билсең, ботом,
баштап бир алып бар, ботом!'
Ошу бир жерге барды дейт,
барып бир конуп калды дейт,
алмаларын алды дейт,
- 465 өрүктөрүн жеди дейт,
мыктап тоюп болду дейт.
Куржунуна салды дейт,
эми жүрүп берди дейт.
Эми жүрүп бергенде,
- 470 атасынын Ак-шагыл
аа жетип барды дейт.
- алда канча түн болду,
кылып берген азикти
kan balası Kanıkéy
énesine calmap béret déyt,
balaña çaynap béret déyt.
Azıgı bir tügönüp kétti déyt,
cürüp kélgén kémpirdin
kursagi açıp kétti déyt,
kösü bozorup kétti déyt.
Anda ayttı bu kémpir:
'Aynalayn Kanıkéy, botom,
kös bozorup kétipiti, botom-
émi arğa né bolot, botom,
émi amal né bolot, botom?
Atekeñnin ak-şagıl, botom,
körünöbü bu cérden, botom?'
Anda ayttıñ Kanıkéy:
'Sén bir néçe kündör çıdasañ, éne,
oşu cérden aşıksak, éne,
altı bir күнү céterbis, éne,
aşıkpasak, mazarım, éne
céti bir күнү céterbis, éne.'
- Kan balası Kanıkéy
énesine calmap bérdi déyt,
balağa çaynap bérdi déyt.
Émi bir cürüp bérdi déyt.
Éki күн érüü boldu déyt-
Kanıkéy turup ıyladı:
'Aynalayn mazarım, éne,
anda bir turğan Ak-tumşuk, éne!
Burun ménin atekem
Kara-kandın töründö
anda ménin kıs çakta
boyoo kaskan cér éle!
Oşu cérdin almaları
mala kaşka inekтей,
oşunun örüktörü
kunan koydun cüröktöy!-
Oşu bir cérge barsakpı?'
Anda ayttı baybiçe:
'Aynalayn Kanıkéy, botom,
ménen bir nésin suraysın, botom,
mının colin sén bilseñ, botom,
baştap bir alıp bar, botom!'
Oşu bir cérge bardı déyt,
barıp bir konup kaldı déyt,
almaların aldı déyt,
örüktörün cédı déyt,
mıktap toyup boldu déyt.
Kurcununa saldı déyt,
émi cürüp bérdi déyt.
Émi cürüp bérgeñde,
atasının Ak-şagıl
aa cétip bardı déyt.
- geceler geçti,
Bakay'ın hazırlayıp verdiği azıgı,
han çocuğu Kanıkey,
ısırıp anasına verdi,
çiğneyip çocuğuna verdi.
Fakat azık tükenip bitti,
yürümekten ihtiyarın
karnı pek açıkmiştı,
gözlerinin öñü pek kararmıştı,
ihtiyar kadın dedi ki;
"Ah sevgili Kanıkey, yavrum,
gözüm kararıyor yavrum,
nasıl kurtulacağız biz,
nasıl bir çare bulalım?
Babanın sarayı, yavrum,
buradan görünüyor mu, yavrum?"
Kanıkey de dedi ki:
"Bir kaç gün daha sabret, anne,
acele edersen, anne,
altı günde varırız, anne,
acele etmezsek, anne,
yedi günde varırız, anne."
Han çocuğu Kanıkey,
annesine azıgı ısırıp verdi,
çocuğa da çiğneyip verdi.
Sonra yine yürümeye koyuldular.
İki gün bitip tükendiler,
Kanıkey ağladı:
"Ah sevgili anacığım,
şurada Ak-tumşuk duruyor, anne,
ben vaktiyle babam
Kara Han'ın baş köşesinde iken
kız olduğum çağlarda ben,
(kök) boya kazdığımız bu ilde,
bu yerin elmaları
inek memesi gibiydi,
bu güzel yerin erikleri
kuzu yüreği gibiydi!
Oraya gitsek mi?"
Baybiçe de dedi ki:
"Sevgili Kanıkey, yavrum,
bana ne soruyorsun, yavrum,
bu yolu biliyorsan, yavrum,
düş önüme gödür beni, yavrum!"
O yere vardılar,
orada bir gece kaldılar,
elmalarından aldılar,
eriklerinden yediler,
adamakıllı doydular
Hurçları doldurdular,
sonra yine yürüdüler.
Şimdi böyle yürür iken
atasının Ak-şagıl dağına,
nihayet varıp geldiler.

- Ак-шагылдын үстүндө
Каныкейдин агасы
Солтон-кул келиптир.
- 475 Качып келген Каныкей
тосуп жаткан экен дейт.
Солтон-кул агасы
Каныкейди таныбайт:
Солтон-кул агасын
- 480 Каныкей кургур таныбайт!
Каныкейди көргөндү,
Солтон-кул мыны мыны айтат:
"Жолоочы болсоң, жол айтам,
жокчу болсоң,
мал айтам!"-
- 485 кайдан бир чыгып келесин?
Анда айттың Каныкей:
'Мен жолоочы, жолоочы, аке,
жолдо жүрүп келемин, аке,
жолду бир сурап келемин, аке!'
- 490 Солтон-кул агасы айтты:
'Бу Таластай жер деген,
көлөкөдө көркк'өскөн,
көөнү-минен эрг'өксөн,
бешикте жатып белсенген,
- 495 бек уулундай теңселген,
туубай жатып туйланган,
тууганынан эрбейген-
Жакып-байдын баласы
"Жаш Манас" деген бар эди:
- 500 аманб'экен барб'экен?
Андай неме билдиңби?
Анын бир кебин укканда,
Каныкей агасын таныйт,
Кынкей эми айтат дейт:
- 505 'Э агам-ай, Солтон-кул,
мени таныбайсыңбы?
Кара-кандын баласы
"Каныкей" деген бенб'экен,
Солтон-кул сен б'экен?
- 510 Кабылан тууган Эр Манас
бу ааламдан өткөн соң,
жерге салып көмгөн соң,
Абеке, Көбөш арам кул
чаныгарагым чаккандыр,
- 515 чагып отко жаккандыр,
керегемди кескендир,
кесип отко жаккандыр!
"Өс кордуктан жат кордук,
Өзүбектен Сарт кордук!"-
- 520 Таластын башын өрт алган,
бу аягын сел алган!-
Эчкиден калган улакты,
курсактан калган чунакты,
найзадан калган желекти,
- Ак-шагылдын үстүндө
Каникейдин агасы
Solton-kul kéliptir.
Kaçıp kélgen Kanikéy
tosup catkan éken déyt.
Solton-kul ağası
Kanikéydi tanıbayt:
Solton-kul ağasını
Kanikéy kurğur tanıbayt!
Kanikéydi körgöndü,
Solton-kul mını mını aytat:
"Colooçı bolsoñ, col aytam,
cokçu bolsoñ,
mal aytam!"-
- kaydan bir çığıp kélesin?
Anda ayttıñ Kanikéy:
'Mén colooçı, colooçı, ake,
coldo cürüp kélemin, ake,
coldu bir surap kélemin, ake!'
- Solton-kul ağası ayttı:
'Bu Talastay cér dégen,
kölöködö körkk'öskön,
köönü-minen érg'öksön,
béşikte catıp bélsengen,
bék uulunday téñselgen,
tuubay catıp tuylangan,
tuuganinan érbeygen-
Cakıp-baydın balası
"Caş Manas" dégen bar édi:
amanb'éken barb'éken?
Anday néme bildiñbi?
Anın bir kébin ukkanda,
Kanikéy ağasını tanıyt,
Kıncéy émi aytat déyt:
'É ağam-ay, Solton-kul,
méni tanıbaysıñbı?
Kara-kandın balası
"Kanikéy" dégen benb'éken,
Solton-kul sén b'éken?
Kabılan tuugan Ér Manas
bu aalamdan ötkön soñ,
céрге salıp kömgön soñ,
Abéké, Köböş aram kul
çanıgarağım çakkandır,
çağıp otко cakkandır,
kéregemdi késkendir,
késip otко cakkandır!
"Ös korduktan cat korduk,
Özüбектен Sart korduk!"-
- Talastın başın ört alğan,
bu ayağın sél alğan!-
Éçkiden kalğın ulaktı,
kursaktan kalğın çunaktı,
nayzadan kalğın célekti,
- Ak-şagıl'ın tepesinde,
Kanıkey'in ağabeyi,
Solton-kul gelmekte idi,
kaçıp gelen Kanıkey,
gelen atlıyı bekledi.
Solton-kul ağabeyi
tanımadı Kanıkey'i.
Solton ağabeyini
tanımadı kahrolası Kanıkey!
Kanıkey'i görünce,
Solton-kul şöyle dedi:
"Yolcu isen yol diyeyim,
hayvan arıyorsan hayvanların
yerini söyleyeyim!
nereden geliyorsun?"
Kanıkey de dedi ki;
"Ben yolcuym, yolcu, kardeş,
yol yürüyüp giderim, kardeş,
yolu soruyorum, kardeş!"
Solton-kul ağası dedi ki:
"Talas diye bir yer vardır,
gölgesinde yetişmişti,
gönlünce bir er olmuştu,
beşikte büyümüştü,
bey oğlu gibi sallanmıştı,
daha ana karnında tepinmişti,
doğunca şöhet bulmuştu,
Cakıp-bay'ın oğlu,
genç Manas denen biri vardı.
Yaşiyor mu, iyi midir?
Ondan bir şey işittin mi?
Onun sözünü duyunca,
ağabeyini tanıdı,
Kanıkey şimdi dedi ki:
"Ağabeyim, Solton-kul,
beni tanımadın mı sen?
Kara Han'ın çocuğu
Kanıkey değil miyim ben?
Sen Solton-kul değil misin?
Kaplın doğan Er Manas
bu alemde göçüp gitti,
o toprağa gömülünce,
Abeke, Köböş, haram kullar,
ocağımı yıktılar hep,
çakıp ateşe yaktılar,
parmaklığımı kırarak,
kesip ateşe yaktılar.
Yakının çektireceğine el çektiyorsun,
Özbek çektireceğine Sart çektiyorsun!
Talas'ın başını ateş aldı,
ayağını sel aldı!
Keçiden kalan bu oğlakla,
karnımda taşıdığım bu masumla,
kargıdan kalan sancakla,

5

5

56

56

57

57

- 525 Манастан калган белекти
ала бир качып келемин!
Чалкасынан Каныкей
талып жатып калды дейт.
Солтон-кулу агасы
- 530 үстүнө баса калды дейт,
өкөө мыктап көрүшүп,
бир тууганын тапты дейт,
үйүнө алып келди дейт.
Үйүнө алып келгенде,
- 535 алты канат ак ордо
Кара-кан кылып берди дейт.
Каныкейдин баласын
Каныкейге бербеди,
Кара-кан алып бакты дейт.
- 540 Кара-кан алып бактырып,
аладан байтал салдырып,
ашарга журтун жийдырып,
төбөдөн байтал сойдуруп,
төгөрөк журтун жийдырып,
- 545 элге бир тойду тартты дейт,
'Каныкейдин баласына
атын коюп берсин!' деп.
Анда жийган ак-сакал
кара-сакалны карады,
- 550 кара-сакал жигитти карады,
жигит баланы карады,
бала жерди теше карады-
ат коюп бер' албады.
Алар кеп айтпай турганда,
- 555 ак бос аты бар болгон
аза-таяк колунда
ак-сакалдуу бир киши
Кара-кандын астында
жакындап келип турду дейт.
- 560 Ак-сакалдуу айтты дейт:
'Бу балаңнын бир атын
жилган журтуң билбесе,
мен атын коюп берейн!
Сал баланы колума!'
- 565 Баланы алып келди дейт,
колуна салып алды дейт,
анда айтты ак-сакал:
'Бел айлана бергинче,
белдей кызыл тал бүссүн!
- 570 Бир эшиң Кудай жар бүссүн!
Үй айлана бергинче,
үйдөй кызыл тал бүссүн!
Кожо Кыдыр жар бүссүн!
Эчкиден калган улак, бээм,
- 575 Манастан калган чунак, бээм,
найзадан калган желек, бээм,
Манастан калган белек, бээм? -
"Кара кандуу, көк биттү

Manastan kalğan bélekti
ala bir kaçyp kélemin!
Çalkasınan Kanıkéy
talıp catıp kaldı déyt.
Solton-kulu ağası
üstünö basa kaldı déyt,
ököö mıktap körüşüp,
bir tuuğanın taptı déyt,
üyünö alıp kélđi déyt.
Üyünö alıp kélgenде,
altı kanat ak ordo
Kara-kan kılıp bérđi déyt.
Kanıkéyдин баласын
Kanıkéyге бербеди,
Kara-kan alıp baktı déyt.
Kara-kan alıp baktırıp,
aladan baytal saldırıp,
aşarğa curtun ciydırıp,
töbödön baytal soydurup,
tögörök curtun ciydırıp,
élge bir toydu tarttı déyt,
'Kanıkéyдин баласына
atın koyup bérсин!' деп.
Анда ciyğan ak-sakal
kara-sakalını karadı,
kara-sakal cigitti karadı,
cigit balanı karadı,
bala cérdi téşe karadı-
at koyup bér' alбады.
Алар kеп айtpай турганда,
ak bos atı bar болгон
aza-tayak kolunda
ak-sakalduu bir kişi
Kara-kandın astında
cakındap kélip turdu déyt.
Ak-sakalduu айтты déyt:
'Bu балаñнын bir atın
cilğan curtuñ билбесе,
mén atın koyup béреyn!
Sal balanı koluma!'
Balanı alıp kélđi déyt,
koluna salıp aldı déyt,
anda айтты ak-sakal:
'Bél aylana bérгинче,
bélđey kızıl tal büссүн!
Bir éşiñ Kудай car büссүн!
Üy aylana bérгинче,
üydöy kızıl tal büссүн!
Koco Kıdır car büссүн!
Éçkiden kalğan ulak, beem,
Manastan kalğan çunak, beem,
nayzadan kalğan célek, beem,
Manastan kalğan bélek, beem? -
"Kara kanduu, kök bittü

Manas'tan kalan mirasla
kaçtım geliyorum ben!"
Yalpaladı Kanıkey,
kendinden geçip yığıldı.
Ağabeyi Solton-kul
koşup yanına fırladı,
ikisi kucaklaşıp görüştüler,
kardeşimi buldum diyerek
Kanıkey'i alıp evine götürdü.
Alıp evine götürünce,
altı kapılı bir ak saray
kurdurdu ona Kara Han,
Kanıkey'in çocuğunu
Kanıkey'e vermedi,
Kara Han alıp baktı ona,
Kara Han bakmağa alınca,
ala kısraklar kestirdi,
aşa hep halkı topladı,
tepede kısraklar kestirdi,
halkı çepçevre toplattı,
yurtta bir büyük aş verdi,
Kanıkey'in çocuğuna,
bir isim koysunlar diye.
Oradaki ak sakallılar
kara sakallılara baktılar,
kara sakallılar genç yiğitlere baktılar,
yiğitler çocuklara baktı,
çocuklar da yere baktı!
At bulup koyamadılar.
Söz bulup konuşamazken,
ak boz atla geliyordu,
bir asa dayak elinde,
ak sakallı bir kişi,
Kara Han'ın karşısına
yakın gelip durdu o.
Ak sakallı şöyle dedi:
Bu çocuğun adını eğer
bu kadar halk bilmezse,
ben adını koyayım!
Ver çocuğu elime!"
Çocuğu getirdiler
eline verdiler,
o zaman ak sakallı dedi ki:
"Şu tepenin etrafını
kızıl söğütler бүрүсүн!
Tanrı ona yar olsun!
Evin etrafı çepçevre
ev gibi kızıl söğütlerle çevrilsin!
Ulu Hızır ona yar olsun!
Keçiden kalan oğlak,
Manas'tan kalan masum
kargıdan kalan sancak,
Manas'tan kalan miras,
kara kanlı, mavi bitli,

- Кан Семетей" бу болсун!
580 Чоң атасын өлтүрсүн!
 Чогол чунак бу болсун!
 Бешикте жатып белсенсин!
 Беш жашында үй чапсын!
 Туубай жатып туйласын!
- 585** Туурдан түшпөй талпынсын!
 Он бешинде ок ассын!
 Он беш чыгар-чыкпас
 орчун калың журт күссүн!
 "Кан Семетей" бу болсун!"
- 590** Ат берген ак-сакал
 көстөн кайм болд'эле.
 Кан Семетей өстү дейт,
 өс бутунда жүрдү дейт.
 Өс бутунда жүргөндө,
- 595** алтындан ашык атты дейт,
 күмүштөн чүкө калчады-
 Кара-кандын баласы
 Кан Семетей болуп жүрдү.
 Кара-кандай атасы
- 600** ширкин, бек чакырды той кылып.
 Чоң, кичи жыргап ойноду:
 Семетей-минен балалар
 ашык атып ойноду
 Кара-кан той кылып ичкенде,
- 605** эсинен чыкты Семетей.
 Тою барын таратарда,
 Семетейди истеди-
 Семетей ыйлап турду дейт:
 'Э атам-ай Кара-кан,
- 610** мени жаман не көрдүң?
 Ашык атып ойнодум-
 жөйү барсам, жарабайт,
 мени атка мингиссең!
 Анда айттың Кара-кан:
- 615** 'Э Семетей жалгысым,
 неге ыйлап турасын?
 Сени атка мингисейн!
 Атка минип жүргүсөйн!
 Алтын каштуу жес айрмач
- 620** Кара-кан алып келтирди,
 жорго кулан токутту,
 Семетейди мингисти.
 Чөчөктөй көстүү Сары-таз
 Семетейге кошту дейт,
- 625** чөчөктөй көстүү Сары-таз
 баланы жетелеп алды.
 Семетей туруп айтты дейт:
 'Чөчөктөй көстүү Сары-таз, чиркин,
 чылбырымды койо бер, чиркин!
- 630** Менин атам ол болсо, чиркин,
 өзү-минен албасы, чиркин?
 Кара-кан атам болгон жок, чиркин!"
- Кан Sémétéy" bu bolsun!
 Çoñ atasın öltürsün!
 Çoğol çunak bu bolsun!
 Bêşikte çatıp bêlsensin!
 Bêş çaşında üy çapsın!
 Tuubay çatıp tuyласын!
 Tuurdan tüspöy talpınsın!
 On bêşinde ok assın!
 On bêş çıgar-çıkpas
 orçun kalıñ çurt küssün!
 "Kan Sémétéy" bu bolsun!"
- At bêrgen ak-sakal
 köstön kaym bold'эле.
 Kan Sémétéy östü déyt,
 ös butunda cürdü déyt.
 Ös butunda cürgöndö,
 altından aşık attı déyt,
 kümüştön çükö kalçadı-
 Kara-kandın balası
 Kan Sémétéy bolup cürdü.
 Kara-kanday atası
- şirkin, bék çakırdı toy kılıp.
 Çoñ, kiçi çırğap oynodu:
 Sémétéy-minen balalar
 aşık atıp oynodu
 Kara-kan toy kılıp içkende,
 ésinen çıktı Sémétéy.
 Toyu barın taratarда,
 Sémétéydi istedi-
 Sémétéy ıylap turdu déyt:
 'É atam-ay Kara-kan,
 méni çaman né kördüñ?
 Aşık atıp oynodum-
 çöyü barsam, çarabayt,
 méni atka mingisseñ!
 Anda ayttıñ Kara-kan:
 'É Sémétéy çalgısym,
 nége ıylap turasın?
 Séni atka mingiseyn!
 Atka minip cürgüsöyn!
 Altın kaştuu çés ayrımaç
 Kara-kan alıp keltirdi,
 çorğo kulan tokuttu,
 Sémétéydi mingisti.
 Çöçöktöy köstüü Sarı-taz
 Sémétéyge koştı déyt,
 çöçöktöy köstüü Sarı-taz
 balanı çetelep aldı.
 Sémétéy turup ayttı déyt:
 'Çöçöktöy köstüü Sarı-taz, çirkin,
 çılbrımdı koyo bér, çirkin!
 Ménin atam ol bolso, çirkin,
 özü-minen albası, çirkin?
 Kara-kan atam bolğon çok, çirkin!"
- Semetey Han olsun bu!
 Büyük atasını öldürsün!
 Pek korkunç bir er olsun!
 Salıncakta sallanıırken donansın!
 Beş yaşında ev yıksın!
 Doğmadan etrafıyla boğuşsun!
 Tünekten düşmeden kanat çırpsın!
 On beş yaşında ok atсын!
 On beşi biter bitmez
 halkı çok bir yurdu olsun!
 Han Semetey olsun bu!
 Ad veren bu ak sakal,
 birden gözden kayboluverdi.
 Han Semetey büyüyordu,
 derken yürümeyi öğrendi,
 yürümeyi öğrenince
 altından aşık attı,
 gümüşten zarı attı.
 Kara Han'ın çocuğu yerinde
 yaşıyordu Han Semetey.
 Babası Kara Han
 zengin fakir demeden aşı çağırды herkesi.
 Büyük küçük eğlenip oynadı:
 Semetey ile çocuklar
 aşık atıp oynadı,
 Kara Han içip eğlenirken,
 Semetey'i unutmuştu.
 Misafirler dağılıırken,
 Semetey'i çağırды.
 Semetey ağlayıp dedi ki:
 "Ah atam, Kara Han'ım,
 beni niçin sevmiyorsun?
 Aşık atıp oynadım ben,
 eve yayan varmak yaraşmaz şimdi.
 Sen beni ata bindirsen!"
 O zaman Kara Han dedin ki:
 "Biriciğim, Semetey,
 neden ağlıyorsun?
 Seni ata bindireyim,
 ata bindirip yürüteyim!"
 Altın kakma bakır eyeri,
 Kara Han getirtti,
 yürük ata vurdurdu,
 Semetey'i bindirdi,
 çanak gözlü Sarı-taz'ı
 ona yoldaş verdi,
 çanak gözlü Sarı-taz,
 çocuğu yederek götürdü.
 Semetey dedi ki:
 "Çanak gözlü Sarı-taz, çirkin yaratık,
 atın yularını bırak, ey çirkin!
 O benim babam olsaydı, ey çirkin,
 beni kendisi götürmez miydi, ey çirkin?"
 Kara Han babam değil, ey çirkin!"

- Булкуп алды чылбырды,
жулкуп алды тискинди,
635 өкүргөндөн бакырды,
өрүктүн башын жапырды!
Сары-таз эм карабай
үйүн көстөп барды дейт.
Чөчөктөй көстүү Сары-таз
- 640 Кара-канга барды дейт,
барып келип айтты дейт:
'Э каным-ай Кара-кан,
балаң-минен куруп кал!
Булкуп алды чылбырды,
645 силкип алды тискинди!
Кетип калды ол балаң,
өкүргөндөн бакырды,
өрүктүн башын жапырды,
үйүнө кайтты бу балаң!'
- 650 Кара-кан коркуп калды дейт,
Кара-кан атка минди дейт,
барып үйүнө келди дейт.
Жүрүп кеткен баланы
кармаса-да болбоду,
655 Кара-каныш байбиче
кармаса-да болбоду,
кас мойндуу Каным-жан,
куу мойндуу Кубул-жан
кармаса-да болбоду,
660 тай акеси Солтон-кул
кармаса-да болбоду!
Кан баласы Каныкей
анда келип кармады!
Кармаганда Каныкей,
665 Семетей чунак мыны айтат:
'Кан баласы Каныкей, долу,
кайкалабай кийн тур, долу!
Мен элимди сагындым, долу
мен журтумду сагындым, долу!
670 Менин чоң атекем
Жакып-бай, долу,
өс атекем Манас-кан, долу,
Абеке, Көбөш эк'агам, долу!
Мен элиме барамын, долу!
Атекемнин Ак-тулпар, долу,
675 алып бир минемин, долу:
атекемнин Ак-олпок, долу,
алып берип бир кийем, долу!
Мен элиме барамын, долу,
мен журтума барамын, долу!'
- 680 Анда айттың Каныкей:
'Айналайн Семетей, ботом,
боортко жүнүң боорында, ботом,
чырымтал жүнүң сыртында, ботом-
кантип сен барарсын, ботом?'
- 685 Кан баласы Каныкей
- Bulkup aldı çılıbrdı,
culkup aldı tiskindi,
ökürgöndön bakırdı,
örüktün başın çapırdı!
Sarı-taz ém karabay
üyün köstöp bardı déyt.
Çöçöktöy köstüü Sarı-taz
Kara-kanğa bardı déyt,
barıp kélip ayttı déyt:
'É kanım-ay Kara-kan,
balañ-minen kurup kal!
Bulkup aldı çılıbrdı,
silkip aldı tiskindi!
Kétip kaldı ol balañ,
ökürgöndön bakırdı,
örüktün başın çapırdı,
üyünö kayttı bu balañ!'
- Kara-kan korkup kaldı déyt,
Kara-kan atka mindi déyt,
barıp üyünö kélđi déyt.
Cürüp kétken balanı
karmasa-da bolbodu,
Kara-kaniş baybiçe
karmasa-da bolbodu,
kas moynduu Kanım-can,
kuu moynduu Kubul-can
karmasa-da bolbodu,
tay akesi Solton-kul
karmasa-da bolbodu!
Kan balası Kanıkéy
anda kélip karmadı!
Karmağanda Kanıkéy,
Sémétéy çunak mıñı aytat:
'Kan balası Kanıkéy, dolu,
kaykalabay kiyn tur, dolu!
Mén élimdi sağındım, dolu
mén curtumcu sağındım, dolu!
Ménin çoñ atekem
Cakıp-bay, dolu,
ös atekem Manas-kan, dolu,
Abéké, Köböş ék'ağam, dolu!
Mén élime baramın, dolu!
Atekeñnin Ak-tulpar, dolu,
alıp bir minemin, dolu:
atekeñnin Ak-olpok, dolu,
alıp bérip bir kiyem, dolu!
Mén élime baramın, dolu,
mén curtuma baramın, dolu!'
- Anda ayttıñ Kanıkéy:
'Aynalayn Sémétéy, botom,
boortko cünüñ boorında, botom,
çırımтал cünüñ sırtında, botom-
kantip sén bararsın, botom?'
- Kan balası Kanıkéy
- Çekip aldı yuları,
elinden dizgini çekti,
şamata edip bağırđı,
eriğın başını salladı!
Sarı-taz'a aldırmadan,
sürüp atı eve gitti.
Çanak gözlü Sarı-taz da
Kara Han'ın yanına vardı,
yanına varınca dedi ki:
"Er hanım, ey Kara Han,
çocuğınla kuruyup kal,
çekip aldı yuları,
silkip çekti dizgini,
çıkıp gitti çocuğın,
şamata edip bağırđı,
erik ağacının başını salladı,
eve gitti çocuğın!"
Kara Han korkup kaldı,
Kara Han atına bindi,
atı sürüp evine gitti.
Çekip giden oğlunu,
aradı bulamadı.
Kara-kaniş baybiçe de
aradı bulamadı.
Kaz boyunlu Kanım-can,
kuğu boyunlu Kubul-can
arayıp bulamadılar.
Çocuğın dayısı Solton-kul da
arayıp bulamadı!
Han çocuğu Kanıkey,
sonra gelip buldu onu!
Kanıkey onu bulunca,
Semetey oğlan şunu dedi:
"Han kızı Kanıkey, kadın,
beni tutma dur, kadın!
Kavmimi göresim geldi, kadın,
yurdumu göresim geldi, kadın!
Benim büyük babam,
Cakıp-bay, kadın,
öz babam Manas Han'dan, kadın,
Abeke, Köböş ağabeylerim, kadın!
İlime gideceğim, kadın!
Babamın atı Ak-tulpar'ı, kadın,
alıp bir bineceğim, kadın,
babamın ak zırhını, kadın,
alıp bir giyeceğim, kadın,
ben ilime varayım, kadın,
ben yurduma varayım, kadın!"
Kanıkey dedi ki:
"Canım Semetey, yavrum,
göğsünde daha kundak bezi, yavrun
arkanda daha alt bezi yavrum,
sen nasıl gidersin yavrum?"
Han çocuğu Kanıkey,

herkesi.

itk.

kin,
y çirkin?

- Кара-канга барды дейт,
босоголуу бос үйгө
бойлоп бир кирип барды дейт.
Атасы Кара-канга айтты дейт:
- 690 'Эчкиден калган бу улак,
курсактан калган бу чунак,
кара кандуу, көк биттү
Кан Семетей жалгысым
элин билип калыптыр,
- 695 журтун билип калыптыр!
Ак-тулпарың сураймын,
Ак-олпок тонун сураймын!
"Мен элиме барам!" дейт,
"Мен журтума барам!" дейт!
- 700 Кара-кан атасы
Ак-тулпарын берди дейт,
Ак-олпок тонун берди дейт,
Кан баласы Каныкей
алып келип берди дейт.
- 705 Семетей тамак ишти дейт,
ошу түндү конду дейт,
эртесинде жүрдү дейт.
Күнчүкүлтөн түшчүлүк
жетелеп келди Каныкей.
- 710 Кан баласы Каныкей
Семетейге айтты дейт:
'Бу Таластын ичинде
Сулпукордын башында
тө кайтарып жатычы
- 715 Байдын уулу Бакай бар,
ол Бакайга салам де!
Алтындан оос кетечик,
кетечик белек Бакайга!
Э балам-ай Семетей,
- 720 Бакайдын айтканынан чыкпагын,
Бакайдын тили-минен боло көр!
Каныкей үйгө кайтты дейт,
Семетей жүрүп кетти дейт,
түнүн түндөй жүрдү дейт,
- 725 күнүн күндөй жүрдү дейт.
Жүрүп барып жаттыла,
Таластын башын Үч-кошой
эңкейип кирип барды дейт,
бу Таластын ичинде
- 730 Сулпукордун башында
Байдын уулу Бакай-кан
тө кайтарып жүрүптүр.
Бу Бакайды көргөндө,
Семетей туруп айтты дейт:
- 735 'Асалоодан салоомалык,
Ак-сакал, аке!
'Элике салам, бос уул, балам!
Кайдан бир чыгып келесин, балам?'
'Бу суудан башындан, аке,
- Kara-kanğa bardı déyt,
bosoğoluu bos üygö
boylop bir kirip bardı déyt.
Atası Kara-kanğa ayttı déyt:
'Éçkiden kalğan bu ulak,
kursaktan kalğan bu çunak,
kara kanduu, kök bittü
Kan Sémétéy calğısım
élin bilip kalıptır,
curtun bilip kalıptır!
Ak-tulparıñ suraymın,
Ak-olpok tonuñ suraymın!
"Mén élime baram!" déyt,
"Mén curtuma baram!" déyt!
- Kara-kan atası
Ak-tulparın bérdi déyt,
Ak-olpok tonun bérdi déyt,
Kan balası Kanıkéy
alıp kélip bérdi déyt.
Sémétéy tamak işti déyt,
oşu tündü kondu déyt,
értesinde cürdü déyt.
Künçükültön tüşçülük
cételep kélđi Kanıkéy.
Kan balası Kanıkéy
Sémétéyge ayttı déyt:
'Bu Talastın içinde
Sulpukordın başında
tö kaytarıp catıçı
Baydın uulu Bakay bar,
ol Bakayğa salam dé!
Altından oos kéteçik,
kéteçik bélek Bakayğa!
É balam-ay Sémétéy,
Bakaydın aytkanınan çıкpağın,
Bakaydın tili-minen bolo kör!'
Kanıkéy üygö kayttı déyt,
Sémétéy cürüp kétti déyt,
tünün tündöy cürdü déyt.
Cürüp barıp cattıla,
Talastın başın Üç-koşoy
éñkeyip kirip bardı déyt,
bu Talastın içinde
Sulpukordun başında
Baydın uulu Bakay-kan
tö kaytarıp cürüptür.
Bu Bakaydı körgөndө,
Sémétéy turup ayttı déyt:
'Asaloodan saloomalıк,
Ak-sakal, ake!'
'Elike salam, bos uul, balam!
Kaydan bir çığıр kélesin, balam?'
'Bu suudan başындан, ake,
- Kara Han'ın yanına gitti,
eşikli boz eve
daldı girdi içeriye.
Kara Han'a dedi ki:
"Keçiden kalan bu oğlak,
karnımda taşıdığım bu masum,
kara kanlı, mavi bitli,
bir tek oğlum Han Semetey,
ilini öğrenmiş bile,
yurdunu öğrenmiş bile!
Atın Ak-tulpar'ını istiyorum,
ak zırhını istiyorum!
İlime varayım ben, diyor,
yurduma varayım ben, diyor!"
Kara Han babası da,
Atı Ak-tulpar'ı verdi,
ak zırhını da verdi.
Han çocuğu Kanıkey de
alıp getirdi.
Semetey yemek yedi,
geceyi orada geçirdi,
ertesi gün çıkıp gitti.
Yarım günlük bir yolu,
beraber gitti Kanıkey.
Han çocuğu Kanıkey
Semetey'e dedi ki:
"Talas suyunun boyunda,
Sulpukor dağının başında,
deve sürüp durmakta,
Bay'ın oğlu Bakay var,
o Bakay'a selam söyle!
Altın işlemeli bu örtüyü
Bakay'a gönderiyorum!
Ey çocuğum Semetey,
Bakay'ın sözünden çıkma sen,
Bakay'ın dediğini yap sen!"
Kanıkey eve döndü,
Semetey de yoluna gitti,
günler günü yol aldı,
geceler gecesi yol aldı,
hiç durmadan atını sürdü,
Talas başındaki Üç-koşoy'a,
varıp eğildi, girdi,
Talas suyunun boyunda,
Sulpukor dağının başında,
Bay'ın oğlu Bakay Han,
deve sürüp duruyordu.
Bakay'ı görünce,
Semetey dedi ki:
"Selamunaleyküm,
ak sakal, baba!"
"Aleykümselam, genç çocuk, yavrum!
Nereden geliyorsun?"
"Bu suyun başындан, baba,

- 740 Кара-кандын элинден, аке,
ошундан чыгып келемин, аке!
'Ол Кара-кандан сен чыксаң, балам,
Кара-кандын кыс эле, балам,
"Каныкей" деген бар эле, балам,
андай бир неме билдиңби, балам?'
- 745 Семетей туруп айтат дейт:
'Андай бир неме билбедим.
Кан баласы Каныкей,
"Каныкей" деген долуңус
алтындан оос кетечик,
- 750 кетечик берген белекти
Манастын уулу Семетей
Бакайга алып келгемин!
Байдын уулу Бакай-кан
кучактап ооп жыгылды:
- 755 'Айналайн, Семетей, ботом,
төө энеси чаар инген, ботом,
Кудайымнын жолунда, ботом!
алып келип муустайн, ботом!
Төө энеси чаар инген
- 760 алып келди бу Бакай,
Кудайынын жолунда
алып келип муустады.
Андан айттың Бакай-кан:
'Манастын уулу Семетей, ботом,
- 765 Абеке, Көбөш арамга, ботом,
мен жүрүп кетемин, ботом!
Ошу жерге туратыр, ботом,
мен барайн бир жалгыс, ботом!
Манастын уулу Семетей
- 770 ошу жерде калды дейт,
Байдын уулу бу Бакай
мындан салып барды дейт,
Жакып-байга келди дейт:
'А сүйүнчү, сүйүнчү, Жакып!
- 775 Кеткеним келиптир, Жакып,
кемтигим толуп калыптыр, Жакып!
Бу Манастын баласы, Жакып,
кайтып келди үйүнө, Жакып!
А сүйүнчү, сүйүнчү, Жакып!-
- 780 Кан Семетей келиптир, Жакып!
Жакып-бай туруп сурады:
'Кайда турат жаш бала?
Алып келгин баланы!
Байдын уулу бу Бакай
- 785 эшикке чыга калды дейт,
тыңшап тура калды дейт.
Үйдүн ичинде Жакып,
Абеке, Көбөш үчөө
кебин айтып сүүлөштү.
- 790 Жакып-бай айтты уулуна:
'Ак-куржунда уулары,
аны бери алыңар,
- Kara-kandın élinден, аке,
oşundan çığıp kélemin, аке!
'Ol Kara-kandan sén çıksañ, balam,
Kara-kandın kıs éle, balam,
"Kanıkéy" dégen бар éle, balam,
anday bir néme bildiñbi, balam?'
- Sémétéy turup aytat déyt:
'Anday bir néme bilbedim.
Kan balası Kanıkéy,
"Kanıkéy" dégen doluñus
altından оос kéteçik,
kéteçik bérgeñ bélekti
Manastın uulu Sémétéy
Bakayğa alıp kélgemin!'
Baydın uulu Bakay-kan
kuçaktap оop cıgıldı:
'Aynalayn, Sémétéy, botom,
töö énesi çaar ingen, botom,
Kudayımınnıñ colunda, botom!'
alıp kélip muustayn, botom!'
Töö énesi çaar ingen
alıp kéldi bu Bakay,
Kudayının colunda
alıp kélip muustadı.
Андан айттың Bakay-kan:
'Manastın uulu Sémétéy, botom,
Abéké, Kóböş aramğa, botom,
mén cürүp kétemin, botom!
Oşu cérge turatır, botom,
mén барayn bir calğıs, botom!'
Manastın uulu Sémétéy
oşu cérde kaldı déyt,
Baydın uulu bu Bakay
mıñdan salıp bardı déyt,
Cakıp-bayğa kéldi déyt:
'A süyünçü, süyünçü, Cakıp!
Kétkenim kéliptir, Cakıp,
kémtigim tolup kalıptır, Cakıp!
Bu Manastın balası, Cakıp,
kaytıp kéldi üyünö, Cakıp!
A süyünçü, süyünçü, Cakıp!-
Kan Sémétéy kéliptir, Cakıp!'
Cakıp-bay turup suradı:
'Kayda turat caş bala?
Alıp kélgin balanı!'
Baydın uulu bu Bakay
éşikке çığa kaldı déyt,
tıñşap tura kaldı déyt.
Üydün içinde Cakıp,
Abéké, Kóböş üçöö
kébin аytıp süülöştü.
Cakıp-bay аyttı uuluna:
'Ak-kurcunda uuları,
anı béri alıñar,
- Kara Han'ın ilinden, baba,
çıkтым geliyorum, baba!"
"Kara Han'dan geliyorsan,
Kara Han'ın bir kızı var, yavrum,
adı Kanıkey, yavrum,
ondan ne haber var, yavrum?"
Semetey dedi ki:
"Ondan bir haber yok.
Han çocuğı Kanıkey,
Kanıkey kadın,
altın işlemeli bir örtüyü
sana hediye gönderdi,
Manas'ın oğlu Semetey'i
Bakay'a alıp getirdim!"
Bay'ın oğlu Bakay Han
attan inip onu kucakladı:
"Sevgili Semetey, yavrum,
deve anası bir kısrağ, yavrum,
Tanrı'ya kurban, yavrum,
getirip boğazlayayım, yavrum!"
Deve anası bir kısrağı
aldı getirdi Bakay,
Tanrı'ya kurban
getirip boğazladı onu.
Sonra Bakay Han dedi ki:
"Manas'ın oğlu Semetey, yavrum,
Abeke, Kóböş, haram kullara, yavrum
ben bir gideyim, yavrum!
Sen burada dur, yavrum,
ben bir yalnız gideyim, yavrum!"
Manas'ın oğlu Semetey
orada durdu,
Bay'ın oğlu Bakay da
oradan ayrıldı.
Cakıp-bay'ın evine geldi:
"Müjde, müjde, Cakıp,
giden geliyor, Cakıp,
boşalan doluyor, Cakıp,
Manas'ın çocuğı, Cakıp,
eve geri geliyor, Cakıp!
Ah, sevin, sevin, Cakıp!
Han Semetey geliyor, Cakıp!"
Cakıp-bay sordu:
"Söyle, bu genç çocuk nerede?
Alıp getir çocuğı!"
Bay'ın oğlu Bakay da
kapıdan dışarı çıktı,
etrafı dinlemeye koyuldu.
Evin içinde Cakıp,
Abeke, Kóböş, üçü
görüşüp konuştular.
Cakıp-bay oğullarına dedi ki:
"Beyaz deri torbada zehir var,
onu getirin bana.

- чыны чөчөк түбүнө
аа сийпай коюңар,
795 бу Манастын баласын
Семетейди өлтүрүп,
жаккан отун өчүрүп!
Эшикте турган бу Бакай
ошу кепти укту дейт,
800 угуп жүрө берди дейт,
Семетейге барды дейт:
'Айналайн Семетей, ботом,
Жакып-байга сен барсаң, ботом,
аракы түптү ичпегин, ботом!
805 Чыны чөчөк түбүнө, ботом,
Жакып-бай чоң атаң, ботом,
уу сийпамак бир болду, ботом,
сен'өлтүрмөк бир болду, ботом!
Семетей атка минди,
810 Жакыпка жүрө берди.
Жакып-байдын үйүнө
жетип келип кирди дейт:
'Асалоо мағалийкым,
Жакып-бай, ата!
'Ээлииким салам, Семетей, ботом!'
815 Чоң атасы Жакып-бай
кара күчкө бышаң-бышаң ыйлады,
ыйлап-ыйлап турганда,
баш чынына арак куйду, дейт,
Семетейге сунду дейт.
820 Манастын уулу Семетей,
бу колунан алды дейт,
Жакып-байга сунду дейт.
Жакып-бай алып ичпеди.
Анда айттың Семетей:
825 'Сен ичпеген аракты, Жакып,
мен ичeminби, Жакып?
Бу аракты ичпеймин, Жакып,
итке куюп беремин, Жакып!
Ошу сунган аракты
830 итке куя берди дейт-
көсү куйрук көк дөбөт
эшиктен кирип келди дейт,
аракты жыттап алды дейт,
төрт аягын асманга
835 тырайып өлүп калды дейт!
Андан турду Семетей,
алтын тактанын үстүндө
олтурган Жакып-байды
төшкө келип тепти дейт-
840 чоң атасы Жакып-бай
чалкасыннан кетти дейт!
Анда айтты Семетей:
'Жүр, Бакай, аке', деди дейт,
'Абекеге жүрөлү!'
845 Анда айтты бу Бакай:
- чыны чөчөк түбүнө
аа сийпай коюңар,
bu Manastın balasın
Sémétéydi öltürüp,
cakkан otun өчүрүп!
Éşikте turğan bu Bakay
oşu képti ukту déyt,
uğup cürö bérди déyt,
Sémétéyge bardı déyt:
'Aynalayn Sémétéy, botom,
Cakıp-bayğa sén barsañ, botom,
arakı tüptü içpegin, botom!
Çını çöçök түbүнө, botom,
Cakıp-bay çoñ атаñ, botom,
uu siypamak bir болду, botom,
sén'öлтүрмөк bir болду, botom!
Sémétéy atka mindi,
Cakıpka cürö bérди.
Cakıp-baydın üyünө
cétip kélip kirdi déyt:
'Asaloo mağaliykım,
Cakıp-bay, ata!'
'Eeliikim salam, Sémétéy botom!'
Çoñ atası Cakıp-bay
kara küçkө bışañ-bışañ ıyladı,
ıylap-ıylap turğanda,
baş çınına arak kuydu, déyt,
Sémétéyge sundu déyt.
Manastın uulu Sémétéy,
bu kolunan aldı déyt,
Cakıp-bayğa sundu déyt.
Cakıp-bay alıp içpedi.
Anda ayttıñ Sémétéy:
'Sén içpegen araktı, Cakıp,
mén içeminbi, Cakıp?
Bu araktı içpeymın, Cakıp,
itke kuyup béremın, Cakıp!'
Oşu sunğan araktı
itke kuya bérди déyt-
kösü kuyruk kök dөbөt
éşikтен kirip keldi déyt,
araktı cıttap aldı déyt,
tört ayağın asmanğa
tırayıp ölüp kaldı déyt!
Andan turdu Sémétéy,
altın taktanın üstündө
olturğan Cakıp-baydı
tөşkө kélip tépti déyt-
çoñ atası Cakıp-bay
çalkasınan kétti déyt!
Anda ayttı Sémétéy:
'Cür, Bakay, ake', dédi déyt,
'Abékeге cürölü!'
Anda ayttı bu Bakay:
- Çini çanağın dibinde
onu iyice ezin,
Manas'ın bu çocuğunu
Semetey'i öldürelim,
yanan ateşi söndürelim!"
Kapıda duran Bakay
bu sözleri işitti,
bu sözleri işitince,
Semetey'e gidip:
"Sevgili Semetey, yavrum,
Cakıp'a gidersen, yavrum,
sakın rakı içme, yavrum,
çini çömleğın dibine, yavrum,
Cakıp-bay büyük baban, yavrum,
zehir ezip sürdü, yavrum,
seni öldürmek istiyor, yavrum!"
Semetey atına bindi,
Cakıp'a gitti,
Cakıp-bay'ın evine
gelip içeriye girdi:
"Selamunaleyküm,
Cakıp-bay, baba!"
"Aleykümselam, Semetey, yavrum."
Büyük babası Cakıp-bay,
yalancıkıтан hıçkırıp ağladı,
bir taraftan ağlarken
çini çanağa rakı koydu,
sonra Semetey'e sundu.
Manas'ın oğlu Semetey,
bir eliyle alıp onu,
Cakıp-bay'a uzattı.
Cakıp-bay alıp içmedi,
Semetey sen de dedin ki:
"Senin içmediğın rakıyı, Cakıp,
ben mi içeyim, Cakıp?
Ben bu rakıyı içmem, Cakıp,
köpeğın önüne dөkerim, Cakıp?"
Bu sunulan rakıyı o,
köpeğın önüne dөktü,
gözü kuyruğu mavi köpek,
kapıdan içeri girdi,
rakıyı koklamasıyla
dört ayağın gökyüzüne
dikip öldü!
O zaman Semetey,
altın tahtının üstünde
oturan Cakıp-bay'ın
gelip göğsüne tekmeyi indirdi.
Büyük babası Cakıp-bay,
arkası üstüne düştü,
Semetey dedi ki:
"Yürü, Bakay baba!" dedi,
"Abeke'ye gidelim."
Bakay o zaman dedi ki:

- 'Айналайн Семетей, ботом,
атыңнын башын буратыр,
ошу жерге тура тур!
Мен Абеке, Көбөш
- 850 өкөгө барып келейн!
Кан баласы Семетей
атынын башын бурду дейт,
ошу жерде турду дейт.
Байдын уулу бу Бакай
- 855 атка минип жүрдү дейт,
Абекеге жетти дейт:
'Кеткеним келип калыптыр,
кемтигим толуп калыптыр!-
Найзадан калган желеги,
- 860 Манастан калган белеги,
эчкиден калган улагы,
курсактан калган чунагы-
Кан Семетей жалгызым
эми жетип келди дейт!
- 865 Көдөк тууган Көбөшү
ала бакан-минен Бакайдын
башын айра чаап салды!
Акыл-мен тууган Абеке
'Жаман кеп айтпа!' деп,
- 870 кыл торкону кигисти.
Байдын уулу бу Бакай
кайгып жүрө берди дейт:
'айналайн Семетей, ботом,
көдөк туугай Көбөшү, ботом,
- 875 ала бакан-минен сомдоду!
"Бу жорукту айтпа!" деп,
акылман тууган Абеке
кыл торкону жапт'эле!
Анда айттың Семетей:
- 880 'Байдын бир уулу сен Бакай, аке,
сениң башыңды, Бакай, аке,
ала бакан-минен сомдосо,
алардын башын мен, Бакай,
Ак-албарс-минен оңдормун!'
- 885 Бу Бакай-минен Семетей
эми жүрүп барды дейт.
Андан барып Семетей
үйгө жетип келгенде,
кирип салам берди дейт.
- 890 'Асалаудан салау малийкым,
Абеке, Көбөш эк'агам!'
'Элийкеден элийке салам,
Кан Манастын баласы
Кан Семетей, ботом!' дейт.
- 895 Кирип келип олтурду.
Абеке-минен бу Көбөш
аракыны берди дейт,
абдан ичип тойду дейт.
Абеке, Көбөш арам кул
- 'Aynalayn Sémétéy, botom,
atıñnın başın buratır,
oşu cerge tura tur!
Mén Abéké, Köböş
ökögö barıp kéleyn!
Kan balası Sémétéy
atının başın burdu déyt,
oşu cérde turdu déyt.
Baydın uulu bu Bakay
atka minip cürdü déyt,
Abékége cétti déyt:
'Kétkenim kélip kalıptır,
kémtigim tolup kalıptır!-
Nayzadan kalğan célegi,
Manastan kalğan bélegi,
éçkiden kalğan ulağı,
kursaktan kalğan çunağı-
Kan Sémétéy calğızım
émi cétip kéldi déyt!'
Ködök tuuğan Köböşü
ala bakan-minen Bakaydın
başın ayra çaap saldı!
Akıl-men tuuğan Abéké
'Caman kép aytpa!' dép,
kıl torkonu kigisti.
Baydın uulu bu Bakay
kaytıp cürö bérđi déyt:
'aynalayn Sémétéy, botom,
ködök tuuğay Köböşü, botom,
ala bakan-minen somdodu!
"Bu coruktu aytpa!" dép,
akılman tuuğan Abéké
kıl torkonu capt'эле!
Anda ayttıñ Sémétéy:
'Baydın bir uulu sén Bakay, ake,
séniñ başıñdı, Bakay, ake,
ala bakan-minen somdoso,
alardın başın mén, Bakay,
Ak-albars-minen oñdormun!'
Bu Bakay-minen Sémétéy
émi cürüp bardı déyt.
Andan barıp Sémétéy
üygö cétip kélgende,
kirip salam bérđi déyt.
'Asalaudan salau maliykım,
Abéké, Köböş ék'ağam!'
'Eliykeden eliyke salam,
Kan Manastın balası
Kan Sémétéy, botom!' déyt.
Kirip kélip olturdu.
Abéké-minen bu Köböş
arakım bérđi déyt,
abdan içip toydu déyt.
Abéké, Köböş aram kul
- "Sevgili yavrum, Semetey,
atının başını çevir,
olduğun yerde dur,
Abeke'yle Köböş'e
önce ben bir gidip geleyim!"
Han çocuğu Semetey de
atının başını çevirdi,
olduğu yerde durdu.
Bay'ın oğlu bu Bakay da
ata binip çıktı gitti.
Abeke'ye varıp dedi ki:
"Ayrılan geri dönüyor,
eksiğim kapanıyor!
Kargıdan kalan sancak,
Manas'tan kalan bu miras,
keçiden kalan bu oğlak,
karında kalan bu masum,
Han Semetey, bir tanem,
şimdi çıktı geldi!"
Hödük doğan bu Köböş,
bir değnek ile Bakay'ın,
kafasını yaraladı!
Akıllı doğan Abeke,
"Kötü bir söz söyleme!" diyerek
ipek bir kıyafet giydirdi,
Bay'ın oğlu Bakay da
dönüp Semetey'e geldi:
"Sevgili Semetey, yavrum,
hödük doğan Köböş, yavrum,
alaca sopa ile vurdu!
"Kötü bir söz söyleme!" diyerek
akıllı doğan Abeke
bana yün kıyafet giydirdi."
Semetey o zaman dedin ki:
"Bay'ın tek oğlu sen, Bakay baba,
senin başına, Bakay baba,
değnekle vurduysa
onların başını ben, Bakay,
ak kılıcımla vururum!"
Bu Bakay ile Semetey,
şimdi onlara gittiler.
Semetey oraya varıp
evin önüne gelince,
içeri girip selam verdi:
"Selamunaleyküm,
Abeke, Köböş, iki ağam!"
"Aleykümselam,
Han Manas'ın çocuğu,
Han Semetey, yavrucuğum!"
İçeri girip oturdu.
Abeke ile bu Köböş,
ona rakıdan sundular,
o da bolca içip doydular.
Abeke, Köböş, bu haram kullar

- 900 аракка мастар болду дейт,
бир жыгылып калды дейт.
Бакай туруп келди дейт,
Кан Семетейге айтты дейт:
'Айналайн Семетей, ботом,
- 905 атекеңнин Ак-олпок, ботом,
ана бир турган болучу, ботом!
Ак каңгы эр сырдыгач, ботом,
Манастын эри болучу, ботом!
Атекеңнин бос кисе, ботом,
- 910 ана турган болучу, ботом:
атекеңнин ак жөкөс, ботом,
ана бир турган болучу, ботом!
Атекеңнин Тай-буурул, ботом,
бу желенин башында, ботом!
- 915 Атекеңнин Ак-кула
күчү чоро Таз-маймат,
ошу багып жатыры!'
Бакай мыны айткан соң,
туруп келди Семетей
- 920 айтканын барын алды дейт,
кайта карап жүрдү дейт.
тай-буурул минип алды дейт,
Ак-тулпар коштоп алды дейт:
'Байдын уулу Бакай-кан,
- 925 сак саламат болуп тур!
Сагынбай эсен карап тур!
Кош кана, Бакай, аман бол!
Семетей эми жүрдү дейт,
күндөн күнүн жүрдү дейт,
- 930 түндөн түнүн жүрдү дейт,
Каныкейге барды дейт:
'Атекемнин Тай-буурул,
Тай-буурулду маа берди!
Жарак-жапгык бакысын
- 935 Абеке, Көбөс эк'агам
"Бу атаңнын керес!" деп,
ошуну барын ал берди!
"Атекеңнин Ак-кула
күчү чоро Таз-маймат
- 940 жаңы казанды тес кайнат,
ир алдында бактырат-
кайта келгениң-де ал!" деди.
Мен элиме кетемин, энем,
мен журтума кетемин, энем!
- 945 Кан баласы Каныкей
уулунун кебин бүттү дейт,
Кара-канга айтты дейт.
Каныкейдин атасы
алтымыш төөгө бул жүктөп,
- 950 жетимиш төөгө сеп жүктөп,
алты канат ак ордо,
аны тигип берди дейт.
Каныкей-мен бу Чакан,
- arakka mastar boldu déyt,
bir cıgılıp kaldı déyt.
Bakay turup keldi déyt,
Kan Sémétéyge ayttı déyt:
'Aynalayn Sémétéy, botom,
atekeñnin Ak-olpok, botom,
ana bir turğan boluçı, botom!
Ak kañgı ér sırdıgac, botom,
Manastın éri boluçı, botom!
Atekeñnin bos kise, botom,
ana turğan boluçı, botom:
atekeñnin ak cökös, botom,
ana bir turğan boluçı, botom!
Atekeñnin Tay-buurul, botom,
bu celenin başında, botom!
Atekeñnin Ak-kula
küçü çoro Taz-maymat,
oşu bağıp jatırı!'
Bakay mını aytkan soñ,
turup keldi Sémétéy
aytkanın barın aldı déyt,
kayta karap cürdü déyt.
tay-buurul minip aldı déyt,
Ak-tulpar koştóp aldı déyt:
'Baydın uulu Bakay-kan,
sak salamat bolup tur!
Sağınbay ésen karap tur!
Koş kana, Bakay, aman bol!
Sémétéy émi cürdü déyt,
kündön күнүн cürdü déyt,
tündön түнүн cürdü déyt,
Kanıkéyge bardı déyt:
'Atekemnin Tay-buurul,
Tay-buuruldu maа bérđi!
Carak-captık bakısın
Abéké, Köböş ék'agam
"Bu atañnin kérés!" dep,
oşunu barın al bérđi!
"Atekeñnin Ak-kula
küçü çoro Taz-maymat
cañı kazandı tés kaynat,
ir aldında baktırat-
kayta kélgeniñ-de al!" déđi.
Mén élime kétemin, énem,
mén curtuına kétemin, énem!'
Kan balası Kanıkéy
uulunun kébin büttü déyt,
Kara-kanğa ayttı déyt.
Kanıkéyđin atası
altımış töögö bul cüktöp,
cétimiş töögö sép cüktöp,
altı kanat ak ordo,
anı tigip bérđi déyt.
Kanıkéy-men bu Çakan,
- rakı içip mest oldular,
yere yıkılıp kaldılar.
Bakay yerinden kalkarak,
Han Semetey'e dedi ki:
"Sevgili Semetey, yavrum,
babanın ak zırhı, yavrum,
bak şurada duruyor, yavrum!
kakmalı alaca eyer, yavrum,
Manas'ın eyeri, yavrum,
babanın boz kesesi, yavrum,
orada asılı duruyor, yavrum!
Babanın ak hançeri, yavrum,
bak şurada duruyor, yavrum!
Babanın atı Tay-buurul, yavrum,
yularlı duruyor, yavrum!
Babanın Ak-kula'sına
en küçük yiğit Taz-baymat
bakıyor şimdi!"
Bakay bunları deyince
yerinden kalktı Semetey.
Söylediği şeylerin hepsini aldı,
oradan çıkıp döndü.
Tay-buurul'un üstüne bindi,
Ak-tulpar'ı da yedek alıp dedi ki:
"Bay'ın oğlu ey Bakay Han,
Sağ salim git!
Dertsiz esen kal!
Hoşça kal, Bakay, selametle!"
Semetey yürüyüp gitti,
günler günü yürüdü,
geceler gecesi yürüdü,
Kanıkey'e vardı:
"Babamın Tay-buurul'unu
bu Tay-buurul'u bana verdiler!
Eşyaları silahları,
Abeke'yle Köböş ağalarım,
bunlar atanın malları deyip,
hepsini bana verdiler!
Atanın Ak-kulası deyip,
küçük yiğit Taz-baymat
yeni kazanı tez kaynat,
büyümemi bekleyerek bakmıştı,
artık geldin, atı al, dedi.
Ben ilime gideyim, anam,
ben yurduma gideyim, anam!"
Han çocuğu Kanıkey
oğlunun sözüne inandı,
bunu Kara Han'a da anlattı.
Kanıkey'in babası,
altmış deve hazine yükletti,
yetmiş deve mal yükletti,
altı kanatlı ak saray'ı
hazırlatıp verdi.
Kanıkey ile Çakan,

- Манастын уулу Семетей
955 көчүп келип барды дейт.
 Жакып-канга барбады,
 Чүйдүн бирбашын бура'ды,
 Бакай жаткан жерине
 барып келип түштү дейт.
- 960** Кан баласы Каныкей
 алдаганын билди дейт.
 Бакайга туруп айтты дейт:
 'Сак саламат болдуңбу, Бакай,
 сагынбай аман жүрдүңбү, Бакай?
- 965** Эсен-аман болдуңбу, Бакай,
 эрикпей эсен жүрдүңбү, Бакай?
 Айналайн атыңнан, Бакай,
 үрүлөйн өзүңнөн, Бакай!
 Эчкиден калган улагым, Бакай,
- 970** курсактан калган чунагым, Бакай,
 алдап бир соолап алып келди, Бакай!
 Ошу бир жерден көштү дейт,
 Таластын башын Үч-кошой
 эңкейип кирип конду дейт.
- 975** Ошу бир жерден көштү дейт,
 Манастын ордо тиккен жерине
 Манастын уулу Семетей
 ордосун тигип алды дейт.
 Үч-төрт күндөр болд'эле,
- 980** өс жеринде турд'эле.
 Айчыгы алтын туу келет,
 алты сан кара кол келет:
 желпилдеген туу келет,
 жети сан кара кол келет!
- 985** Абеке, Көбөш арам кул
 колду курап алыптыр,
 Манастын уулун Семетей,
 аны "Алайн!" деп келиптир.
 Кан Семетей жаш бала
- 990** Тай-буурулду минет дейт-
 Тай-буурул неден аксады?
 Кан баласы Какыкей
 үйдөн чыгып алды дейт,
 Тай-буурул минген атынын
- 995** колун бүгүп карады.-
 Манас-кандын чоң түндүк,
 чоң түндүктүн кадоо
 бутуна кетип кириптир!
 Искек-минен тартып алды,
- 1000** анда айттың Семетей:
 'Энеке, бу немеңе?' дейт.
 'Чамгарагым чаккан жер,
 чагып отко жаккан жер:
 керегемди кескен жер,
- 1005** кесип отко жаккан жер!-
 Чоң түндүктүн
 кадоо калган жер,
- Manastın uulu Sémétéy
 köçüp kélip bardı déyt.
 Cakıp-kanğa barbadı,
 Çüydün birbaşın bura'dı,
 Bakay catkan cérine
 barıp kélip tüştü déyt.
- Kan balası Kanıkéy
 aldağanın bildi déyt.
 Bakayğa turup ayttı déyt:
 'Sak salamat bolduñbu, Bakay,
 sağınbay aman cürdüñbü, Bakay?
- Ésen-aman bolduñbu, Bakay,
 érikpey ésen cürdüñbü, Bakay?
 Aynalayn atıñnan, Bakay,
 ürülöyn özüñnön, Bakay!
 Éçkiden kalğan ulağım, Bakay,
 kursaktan kalğan çunağım, Bakay,
 aldap bir soolap alıp kélđi, Bakay!
- Oşu bir cérden köştü déyt,
 Talastın başın Üç-koşoy
 éñkeyip kirip kondu déyt.
 Oşu bir cérden köştü déyt,
 Manastın ordo tikken cérine
 Manastın uulu Sémétéy
 ordosun tigip aldı déyt.
 Üç-tört күндөр bold'эле,
 ös cérinde turd'эле.
 Ayçığı altın tuu kélet,
 altı san kara kol kélet:
 célpildegen tuu kélet,
 céti san kara kol kélet!
 Abéké, Köböş aram kul
 koldu kurap alıptır,
 Manastın uulun Sémétéy,
 anı "Alayn!" dép kéliptir.
 Kan Sémétéy çaş bala
 Tay-buuruldu minet déyt-
 Tay-buurul néden aksadı?
 Kan balası Kakıkéy
 üydön çığıp aldı déyt,
 Tay-buurul mingen atının
 kolun бүгүп karadı.-
 Manas-kandın çoñ түндүк,
 çoñ түндүктүн kadoo
 butuna kétip kiritir!
 Ískek-minen tartıp aldı,
 anda ayttıñ Sémétéy:
 'Éneke, bu némeңe?' déyt.
 'Çamğarağım çakkan cér,
 çağıp otко cakkan cér:
 kéregemdi késken cér,
 késip otко cakkan cér!-
 Çoñ түндүктүн
 kadoo kalğan cér,
- Manas'ın oğlu Semetey
 göçüp yola çıktılar.
 Fakat Semetey Cakıp Han'a gitmedi,
 Çu'nun başına döndü,
 Bakay'ın olduğu yere
 dos doğru geldi.
 Han çocuğu Kanıkey
 aldatıldığını bildi.
 Dönüp Bakay'a dedi ki:
 "Selamet buldun mu, Bakay?
 Hasretsiz yaşadın mı, Bakay?
 Nasılsın, iyi misin, Bakay?
 Canın sıkıldı mı, Bakay?
 Ey sadık sevgili, Bakay,
 dostların en iyisi, Bakay,
 keçiden kalan oğlağım, Bakay,
 karnımda taşıdığım bu masum, Bakay,
 aldatıp beni buraya getirdi, Bakay!"
 Derken oradan da göçüp gittiler,
 Talas'taki Üç-koşoy'a,
 gizlice gece girdiler.
 Oradan da göçüp gittiler,
 Manas'ın sarayının dikildiği yere
 Manas'ın oğlu Semetey,
 kendi sarayını kurdu.
 Üç dört gün işte böyle,
 kendi yerinde durdular.
 Nakışları altın hilalli sancak geliyordu,
 altı kol ordu geliyordu,
 dalgalanan sancak geliyordu,
 yedi kol ordu geliyordu,
 Abeke, Köböş, haram kullar,
 büyük bir ordu toplayıp
 Manas'ın oğlu Semetey'i
 alayım diye geliyordu.
 Han Semetey genç çocuk,
 Tay-buurul atına bindi,
 Tay-buurul neden aksıyor?
 Han çocuğu Kanıkey
 evinden çıkıp geldi,
 Tay-buurul binek atının
 ön ayağını büküp baktı.
 Manas Han'ın yüksek bacasından
 bu yüksek bacadan bir demir çivi
 bunun ayağına saplanmıştı!
 Kerpetenle çekip aldı.
 Semetey Han da dedi ki:
 "Anneciğim bu nedir?"
 "Burası bacamın yıkıldığı yer,
 sonra da ateşe verildiği yer,
 parmaklığımın kesildiği yer,
 sonra da ateşe verildiği yer!
 Yüksek bacadan bir tek
 çivinin kaldığı yer,

- Манас-кандын өлгөн жер!
Марал аткан майлуу жер,
кураң аткан куттуу жер!
- 1010** Каныкей караң калган жер,
Чаканы бейпай болгон жер,
Семетей чунак болгон жер!
Каныкей мыны айтканда,
как телки атын минди дейт:
- 1015** 'Кан Семетей баламды
урушка жаңыс чыгарбайм,
өзүм бир жагымдан кирип
каттуу уруш салайм!' дейт.
Семетейдей баласы
- 1020** энесин аттан көтөрдү,
керегеге таңды дейт,
'Бүжүрөп туруп чоң эне
чечип жиберип салар!' деп,
чоң энесин Чаканы,
- 1025** аны таңып койду дейт.
Манастын уулу Семетей,
эм урушка чыкты дейт.
Тонун тоодай кылды дейт,
күрмөнү үйдөй кылды дейт.
- 1030** Абеке, Көбөш арамды,
аны кармап алды дейт,
чоң атасы Жакып-бай,
аны кармап алды дейт.
Сулпукордун чатында
- 1035** калың тотой ичине
үчөөнү керип койду дейт,
үйгө келип түштү дейт.
Үйгө киши жиберди:
'Каныкей-минен Чаканды
- 1040** керегеден чечип ал!
Кан баласы Каныкей
Ак-тонтени алды дейт,
алып келип чуркады,
бу токойнун ичине
- 1045** Абеке, Көбөшкө барды дейт:
'Абеке, Көбөш арам кул,
төрөмнүн ашын берсеңчи!
Башымнан карам түшсөчү!
Төрөмнүн ашын берсеңчи!
- 1050** Аракка киши койсоңчу!
Байгамбар чапкан жолу шул!
Жакыптын жаңыс уулун
Манасты сайган колу шул!
"Тийбейм!" десе, кылсаңчы!
- 1055** Чамгарагым чаккансын,
чагып отко жаккансын:
керегемди кескенсин,
кесип отко жаккансын!
Колун колдой кести дейт,
- 1060** бутун буттай кести дейт-
- Манас-кандын өлгөн цэр!
Maral atkan mayлуу цэр,
kuran atkan kuttuu цэр!
Kanıkéy караң kalğan цэр,
Çakanı béypay bolğon цэр,
Sémétéy çunak bolğon цэр!
Kanıkéy мыны айтканда,
kak télki atın mindi déyt:
'Kan Sémétéy balamdı
uruşka cañıs çıǵarбайм,
özüm bir caǵımdan kirip
kattuu uruş salaym!' déyt.
Sémétéydey balası
énesin attan kötördü,
kéregege tañdı déyt,
'Bücüröp turup çoñ éne
çéçip ciberip salar!' dép,
çoñ énesin Çakanı,
anı tañıp koydu déyt.
Manastın uulu Sémétéy,
ém uruşka çıktı déyt.
Tonun tooday kıldı déyt,
kürmönü üydöy kıldı déyt.
Abéké, Köböş aramdı,
anı karmap aldı déyt,
çoñ atası Cakıp-bay,
anı karmap aldı déyt.
Sulpukordun çatında
kalıñ totoy içine
üçöönü kériп koydu déyt,
üygö kélip tüştü déyt.
Üygö kişi ciberdi:
'Kanıkéy-minen Çakandı
kéregeden çéçip al!'
Kан balası Kanıkéy
Ak-tinténi aldı déyt,
alıp kélip çurkadı,
bu tokoyнun içine
Abéké, Köböşkö bardı déyt:
'Abéké, Köböş aram kul,
törömnün aşın berseñçi!
Başımnan karam tüşsöçü!
Törömnün aşın berseñçi!
Arakka kişi koysoñçu!
Bayǵambar çapkan colu şul!
Cakıptın cañıs uulun
Manastı sayǵan kolu şul!
"Tiybeym!" dese, kılсаñçı!
Çamğaraǵım çakkansın,
çaǵıp otко cakkansın:
kéregemdi kэskensin,
kэsip otко cakkansın!'
Kолun koldoy késti déyt,
butun butтай késti déyt-
- Манас Хан'ın öldüğü yer!
Maral vurduğı zengin.yer,
geyik vurduğı kutlu yer!
Kanıkey'e zindan olan yer,
Çakan'a zehir olan yer.
Semetey'in doğduğı yer!"
Kanıkey böyle dedi,
koyu renk atuna bindi.
"Han Semetey çocuğumu,
vuruşa yalnız gönderemem,
kendim de yanında giderim,
ben de sıkı dövüşeceğim!"
Semetey genç çocuk,
anasını attan indirdi,
yurdun parmaklığına bağladı.
Büyük annesi
çözüp kurtarmasın diye.
büyük annesi Çakan'ı da
parmaklığına bağladı.
Manas'ın oğlu Semetey,
hemen vuruşa fırladı.
Giyimleri dağlar gibi yıǵdı,
ceketleri evler gibi yıǵdı.
Abeke, Köböş haramların
ikisini de yakaladı,
büyük babası Cakıp-bay'ı
onu da yakaladı.
Sulpukor'un eteğinde
sık bir ormanın içine
üçünü götürüp
dönüp eve geldi.
Evine bir adam gönderdi:
"Kanıkey ile Çakan'ı
parmaklıktan çöз getir!" dedi.
Han çocuğı Kanıkey,
eline hançeri Ak-tinte'yi aldı,
doğruca koştı,
bu sık ormanın içine
Abeke ile Köböş'e geldi:
"Abeke, Köböş, haram kullar,
efendimin aşını verin!
Üstümden bu utanç kalksın!
Efendimin aşını verin!
Adamlara rakı dağıtılsın!
Peygamberin koyduğı töre budur!
Cakıp'ın bir tek oğlu
Manas'ı vuran eldir bu!
Kadın "Varmam!" dese de al onu!
Yurt çadırımı yıktın,
yıkıp ateşe yaktın,
parmaklığımı kestin,
kesip ateşe yaktın!"
Bu ikisinin ellerini kesti,
bu ikisinin yaklarını da kesti!

- Абеке, Көбөш арам кулду
бир өлтүрүп салды дейт!
Алтымышта Чаканым
Жакып-байдын башына
- 1065** бир олтуруп алды дейт:
'Бир этегим жел ашты, Жакып,
бир этегим сен аштың, Жакып-
кай жерим сен кем таптың, Жакып?
Менин бир уулум
Манас-кан, Жакып,
- 1070** ал тозокко салабы, Жакып?
Абеке, Көбөш арамды, Жакып,
бейшке түртүп салабы, Жакып?
Колун колдой кести дейт,
бутун буттай кести!
- 1075** 'Эм көкүрөгүм сууду!' деп,
'Мен Кудайга разымын!
Бир үшкүрүп койду! деп,
'Мен Кудайга разымын!'
- Abéké, Köböş aram kuldu
bir öltürüp saldı déyt!
Altımyşta Çakanım
Cakıp-baydın başına
bir olturup aldı déyt:
'Bir éteğim cél aştı, Cakıp,
bir éteğim sén aştıñ, Cakıp-
kay cérim sén kém taptıñ, Cakıp?
Ménin bir uulum
Manas-kan, Cakıp,
al tozokko salabı, Cakıp?
Abéké, Köböş aramdı, Cakıp,
béyşke türtüp salabı, Cakıp?'
Kolun koldoy késti déyt,
butun buttay késti!
'Ém kökürögüm suudu!' dép,
'Mén Kudayğa razımın!'
Bir üşkürüp koydu! dép,
'Mén Kudayğa razımın!'
- Abeke, Köböş, haram kulları
sonra da öldürdü!
Altmışındaki Çakan'ım
Cakıp-bay'ın başının
üstüne oturup dedi ki:
"Bir eteğimi yel açtı, Cakıp,
bir eteğimi sen açtın, Cakıp,
neyimi eksik buldun, Cakıp?
Benim biricik oğlum
Manas Han, Cakıp,
cehenneme mi gitsin, Cakıp?
Abeke, Köböş, haramları, Cakıp,
behişte mi gönderdin, Cakıp?"
Cakıp'ın iki elini kesti,
iki ayağını da kesti!
"Şimdi yüreğim rahatladı,
Tanrı'ya şükürler!"
Sonra içini çekip yine
"Tanrı'ya şükürler olsun!" dedi.



Semeteý'i Talas'a dönlüşi Semeteýdi alaska kaýtýp kelişi Семетейдини аласка кайтып келиши

VII

SEMETEY

- 1 Ол Семетей жаш болду,
ол акылдан бош болду!
Туубай жатып туйлады,
туурга конбой ойноду!
- 5 Он үчүндө ок атты,
он бешисинде жоо сайды!
Кан атасынан калган
кырк чорого баш болду.
Ат семирп күс болду,
эр семирп түс болду:
- 10 'Аттаналы, жортолу!
Сагынып саргыл минели!
Туйлашып тулпар минели!
Алтын-эмел, Күрөңкөй, чором!
- 15 аны көргөн барсыңбы?
Шемей-кала, Кызыл-жар,
аны көргөн барсыңбы?
Күйгөн-токой, Куу-сере,
аны көргөн барсыңбы?
- 20 Таш-мазардай камырды,
аны көргөн барсыңбы?
Таш-акырдын куу тала,
аны көргөн барсыңби?
Бүгүнгү күн жакшы күн-
сурунай суулап алыңар, чором,
кереней кептеп салыңар, чором!
- 25 Ак чатырды бүктөңөр,
Ак-борчукка жүктөңөр, чором!
Көк чатырды бүктөңөр, чором,
Көк-борчукка жүктөңөр, чором!
- 30 Алтымыш байтал, бир айгыр, чором,
азык кылып айдаңар!
Ага чоро айтты дейт:
'Айналайн, ай жаркын, төрөм,
- 35 кече атаң Манас
тушунда, төрөм,
сагынып саргыл мингенбис, төрөм,
Каңгайдан жылкы
алганбыс, төрөм!
Көгүчкөндөй эр тоноп
көөнүбүстү басканбыс:
- 40 сагыскандай эр тоноп
санаабысты басканбыс!
Жоргону жолго салганбыс,
жоболон жорук кылганбыс!
- Ол Sémétéy caş boldu,
ol akıldan boş boldu!
Tuubay catıp tuyladı,
tuurğa konboy oynodu!
On üçüндө ok attı,
on beşisinde çoo saydı!
Kan atasınan kalğan
kırk çoroğo baş boldu.
At sémirip күs boldu,
ér sémirip түs boldu:
'Attanalı, çortolu!
Sağınıp sarğıl mineli!
Tuylaşıp tulpar mineli!
Altın-émél, Küröñköy, çorom!
anı körgön barsıñbı?
Şéméy-kala, Kızıl-car,
anı körgön barsıñbı?
Küygön-tokoy, Kuu-séré,
anı körgön barsıñbı?
Taş-mazarday kamırdı,
anı körgön barsıñbı?
Taş-akırdın kuu tala,
anı körgön barsıñbı?
Bügüñgü күn çakşı күn-
surunay суулап аліңар, çorom,
kéreney képtep салыңар, çorom!
Ak çatırdı бүктöñör,
Ak-borçukka cüktöñör, çorom!
Kök çatırdı бүктöñör, çorom,
Kök-borçukka cüktöñör, çorom!
Altımış baytal, bir ayğır, çorom,
azık kılıp aydañar!
Ağa çoro ayttı déyt:
'Aynalayn, ay çarkın, töröm,
kéçe атаñ Manas
тушунда, töröm,
sağınıp sarğıl mingenbıs, töröm,
Kaңгайдан cılıк
alğanbıs, töröm!
Kөгүçкөндөy ér tonop
көөнүбүстү baskanbıs:
sağıskanday ér tonop
sanaabıstı baskanbıs!
Çorğonu çolğo salğanbıs,
çobolon çoruk kılğanbıs!
- Semetey daha pek gençti,
aklı da ermezdi!
Doğmadan tepinmişti o,
bağlanmadan oynamıştı!
On üçünde ok atmıştı,
on beşinde vurmuştu o!
Han babasından kalan
kırk yiğide baş oldu.
Güzde atlar semirip yayılınca,
erler semirip gevşeyince:
"Atlara binelim!" dedi,
"Sevinçle at sürelim,
keyif ile at sürelim!
Altın-emel'i, Küröñköy'ü, yiğitlerim,
gören var mı?
Şemey şehrini, Kızıl-car'ı
içinizde gören var mı?
Küygön-tokoy, Kuu-sere ormanlarını
içinizde gören var mı?
Taş-mazar adlı dağ ucunu
gördünüz mü çorlarımız?
Taş-akır bozkırını
gördünüz mü yiğitlerim?
Bugün güzel bir gün,
borazanı çalın, yiğitlerim,
boruları öttürün, yiğitlerim!
Ak çadırı бүктürün yiğitlerim,
ak deveye yükletin, yiğitlerim!
Gök çadırı бүктürün, yiğitlerim,
gök deveye yükletin, yiğitlerim!
Altmış kısrak, bir aygır, yiğitlerim,
azık için hazırlatın!"
O zaman yiğitler dedi ki:
"Canım gün ışığı, efendimiz,
eskiden baban Manas'ın zamanında,
efendimiz,
salınıp atlara binmiştik, efendimiz,
Kangay'dan at sürüleri çalmıştık,
efendimiz,
Erleri güvercin gibi soyup,
gönlümüzü ferahlatmıştık!
Erleri saksagan gibi soyup,
endişemizi bastırmıştık!
Yürük atları koşturmıştık,
kimini iyice yormuştuk biz!

- 45 Азууларын аркайтып, төрөм,
ат өлүмү кылмыс, төрөм:
муруттарын сербейтып, төрөм,
Эр өлүмү кыламыс, төрөм!
Макул болот, эп болот, төрөм!
Эм арталы, жортолу, төрөм!
- 50 Анда турган кырк чоро
чогулуп чыкты үйүнөн,
бир бирине айтышып:
'Ак-балта уулу Чубагым,
адамдан артык ынагым,
- 55 Бөрүнүн уулу Бөрүчүм,
атым аксап кеткенде,
бек такалап беричим!
Төлгөчү менин Төлөгүм,
чыбагачы көп чорого бөлөчүм!
- 60 Кырктын башы Кыргын-чал!
Жаткан койду коздурбас,
жатык тилдүү Ажыбай!-
Астымыс алтымышка жетиппис,
аркамыс жетимишке жетиппис-
- 65 алтымышка чыкканча,
атасын Манастын атын токудук:
жетимишке чыкканча,
баласын Семетейдин атын токудук!
Качырганнан кайтпаган,
- 70 кайрылып жообун айтпаган,
кара кандуу, көк биттү
чунак бу кан Семетей
ашуу бийк тооларга
бисты айдап жүрүп өлтүрөт:
- 75 карылык каршы келгенде,
жигиттик желип өткөндө,
агыны каттуу сууларга
айдап жүрүп өлтүрөт!
Керес атты минели,
- 80 кемин тонду кирели,
сагынып саргыл минели,
саргыра сапар жортолу,
булкунтуп буудан минели,
буксатып сапар жүргөлү!
- 85 Кырк чоро эмди жүрдү дейт,
кылкандай найза кылтайтып,
жети күндөр болду дейт,
Семетейге кабар түштү.
'Ак теңге булун кашты!' дейт,
- 90 'Атамнан калган мурапы
кырк чором эмди кашты!' дейт.
'Атамнан калган мурапы
аттан көөнү калдыбы?
Тондон көөнү калдыбы?
- 95 Э Каныкей, энекем,
эми саа кайрылбаймын!-
Атамнан калган мурапым,
- Aзууларын аркайтып, төрөм,
at ölümü kılıms, töröm:
muruttarın serbeytip, töröm,
Er ölümü kılamıs, töröm!
Makul bolot, ép bolot, töröm!
Em artalı, cortolu, töröm!
Anda turğan kırk çoro
çoğulup çıktı üyünön,
bir birine aytışıp:
'Ak-balta uulu Çubagım,
adamdan arık ınağım,
Börünün uulu Börüçüm,
atım aksap kétkende,
bék takalap bériçim!
Tölgöçü mēnin Tölögüm,
çıbağaçı köp çoroğo bölöçüm!
Kırktın başı Kırgın-çal!
Catkan koydu kozdurbas,
catık tildüü Acıbay!-
Astımıs altımışka cétippis,
arkamıs cétimişke cétippis-
altımışka çıkkança,
atasın Manastın atın tokuduk:
cétimişke çıkkança,
balasın Sémétéydin atın tokuduk!
Kaçırğannan kaytpağan,
kayrılıp coobın aytpağan,
kara kanduu, kök bittü
çunak bu kan Sémétéy
aşuu biyk toolarğa
bıstı aydap cürüp öltüröt:
karılık karşı kélgende,
çigittik cēlip ötköndö,
ağını kattuu suularğa
aydap cürüp öltüröt!
Kéres attı mineli,
kēmin tondu kireli,
sağınıp sarğıl mineli,
sarğıra sapar cortolu,
bulkuntup buudan mineli,
buxsatıp sapar cürgölü!
Kırk çoro émdi cürdü déyt,
kılkanđay nayza kıltaytıp,
cēti kündör boldu déyt,
Sémétéyge kabar tüştü.
'Ak téñge bulun çastı!' déyt,
'Atamnan kalğan murapı
kırk çorom émdi kaştı!' déyt.
'Atamnan kalğan murapı
attan köönü kaldıdı?
Tondon köönü kaldıdı?
É Kanıkéy, énekem,
émi saa kayrılıbaymın!-
Atamnan kalğan murapım,
- Gıcırdatıp diş gösterip, efendimiz,
atlara ölüm saçalım, efendimiz,
bıyıklarını yukarı burup,
erlere ölüm saçalım, efendimiz!
Oldu, kabul, efendimiz!
haydi biz de yürüyelim, efendimiz!"
Orada duran kırk yiğit,
evlerinden toplanıp çıktılar.
Birbirine dediler ki:
"Ak-balta oğlu Çubakım,
herkesten en yakınım,
Börü'nün oğlu Börüçüm,
atım aksadığı vakit
nalı sağlam perçinlersin!
Tölgöçü ile Tölöküm,
yiğitler için çam bölenim!
Kırkın başı Kırgın-çal!
Yatan koyunu kaldırmaz,
tatlı dilli Acıbay!
Altmış altısına girdi,
arkamız yetmişe dayandı.
Altmışına çıkıncaya kadar biz,
babası Manas'ın atına koşum taktık,
yetmişine çıkıncaya kadar
çocuğu Semetey'in atına koşum taktık.
Saldırandan kaçmayan,
kaçamak cevap vermeyen,
kara kanlı, gök bitli
yavru Han Semetey
büyük dağların ötesine
bizi sürüp öldürecek.
Önümüzde ihtiyarlık,
gençlik çağı yel gibi geçti,
çılğınca akan sulara
bizi götürüp öldürecek.
Cenaze atına binelim,
kefen bezini giyelim,
salınıp atlara binelim,
zorlu yola çıkalım,
sallanıp atlara binelim,
sefer yoluna çıkalım!"
Kırk yiğit hemen yola çıktı,
saz gibi kargı salladılar,
aradan yedi gün geçti,
Semetey'e bir haber geldi.
"Ak parayı saçtılar!
Atamdan kalan miras
kırk yiğidim şimdi kaçtı!
Atamdan kalan mirasın
atta gönlü mü kaldı?
Kıyafette gönlü mü kaldı?
Ey Kanıkey, anam benim,
şimdi sana dönmem ben!
Atamdan kalan mirasım,

- мурапымнан айрылбаймын!
Алып келген Тай-буурул,
100 аны жолунан жобоймун!
Тулу боюн топчулап
Качып кеткен кырк чоро
Семетей эм кууду дейт.
Качып барган жолунда
105 Манастын уулу Семетей
эмди жете барды дейт.
Анда айтты Семетей:
'Алейке салам, кырк чоро, барың!
Ак-сакаллы Кыргыз-чал, карым!
110 Таштан аккан булагым,
бир Кудайдан кошконум
Алмамбетим, ынагым!-
Атыңнын башын бура тур,
астың жерге тура тур!
115 Аттан көөнүң калдыбы, чором?
Тондон көөнүң калдыбы, чором?
Аштан көөнүң калдыбы, чором?
Эне болуп үрөткөн, чором,
ата болуп буулуккан, чором-
120 мен атадан жаш калдым, чором,
мен акылдан бош калдым, чором!
Үч-кошой-минен Таласта
кумар ойноп утуппус,
алтымыш кундус, мың жамбы
125 Аркандан алып жутуппус:
кумар ойноп утуппус,
жетимиш кундус, мың жамбы
Жеркенден алып жутуппус!
Аягы Талас, баш Ташкен
130 акым түшүп жатыппис!-
Токто, чором, токтогун!
Атыңнын башын бура тур!
Кыңкайлаба жүрүп кет!'
Чоронун астын көстөй
135 Кан Семетей салды дейт,
как астына келгенде,
токтоп калды Семетей,
аттан түшүп калды дейт.
Тай-буурулдай күлүгүн
140 туура тартуу кылды дейт!
Токтободу чоролор,
жүрүп кетип калды дейт.
Семетей атына минди,
кырк чорого акырды:
145 'Токто, чором, токтогун!
Айналайн көй-гөшкө, чором,
Сагыскандай сап-кашка, чором!-
Азууларың аркагып,
ат өлүмү болосун!
150 Муруттарың сербейип,
эр өлүмү болосун!
- murapımnan ayrılbaymın!
Alıp kélgen Tay-buurul,
anı colunan coboymun!
Tulu boyun topçulap
Kaçıp kétken kırk çoro
Sémétéy ém kuudu déyt.
Kaçıp barğan colunda
Manastın uulu Sémétéy
émdi cete bardı déyt.
Anda ayttı Sémétéy:
'Aleyke salam, kırk çoro, barıñ!
Ak-sakallı Kırgın-çal, karım!
Taştan akkan bulağım,
bir Kudaydan koşkonum
Almambétim, ınağım!-
Atıñnın başın bura tur,
astıñ cerge tura tur!
Attan köönüñ kaldıbı, çorom?
Tondon köönüñ kaldıbı, çorom?
Aştan köönüñ kaldıbı, çorom?
Éne bolup ürötkön, çorom,
ata bolup buulukkan, çorom-
mén atadan çaş kaldım, çorom,
mén akıldan boş kaldım, çorom!
Üç-koşoy-minen Talasta
kumar oynop utuppus,
altmış kundus, mıñ cambı
Arkandan alıp cutuppus:
kumar oynop utuppus,
cétimış kundus, mıñ cambı
Cérkénden alıp cutuppus!
Ayağı Talas, baş Taşkén
akım tüşüp catıppis!-
Tokto, çorom, toktoğun!
Atıñnın başın bura tur!
Kıñkaylaба cürüp két!'
Çoronun astın köstöy
Kan Sémétéy saldı déyt,
kak astına kélgende,
toktop kaldı Sémétéy,
attan tüşüp kaldı déyt.
Tay-buurulday күlүgün
tuura tartuu kıldı déyt!
Toktobodu çorolor,
cürüp kétip kaldı déyt.
Sémétéy atına mindi,
kırk çoroğo akırdı:
'Tokto, çorom, toktoğun!
Aynalayn köy-göşkö, çorom,
Sağısкаnday sap-kaşka, çorom!-
Azularıñ arkağıp,
at ölümü bolosun!
Muruttarıñ serbeyip,
ér ölümü bolosun!
- mirasımdan dönmem ben!
Getirilen Tay-buurul'u
sıkı süreceğim ben."
Düğmeleri hep düğmeleyip
kaçıp gien kırk yiğidi
Semetey kovaladı.
Kaçıp gittikleri yolda,
Manas'ın oğlu Semetey,
arkalarından yetiştı.
O zaman Semetey dedi ki:
"Selamunaleyküm, hepinize kırk yiğit!
Ak sakal Kırgın-çal, ihtiyarım!
Taştan akan bulağım,
Allah'ın bana verdiği,
Almambet'im, can dostum!
Atının başını çevir,
olduğın yerde dur!
Atta gönlün mü kaldı, yiğidim?
Kıyafette gönlün mü kaldı, yiğidim?
Aşta gönlün mü kaldı, yiğidim?
Ana olup bana öğreten, yiğidim,
ata olup beni büyüten, yiğidim,
ben babadan yetim kaldım, yiğidim,
ben akıldan eksik kaldım, yiğidim!
Üç-koşoy ile Talas'ta
kumar oynayıp kazandık,
altmış kunduz, bin cambıyı
Arkan'dan kazanıp aldık biz,
kumar oynayıp kazandık biz,
yetmiş kunduz, bin cambıyı
Yarkent'ten alıp kazandık biz!
Ayağı Talas, başı Taşkent
Hakkıma düşen paydı bu!
Durun, yiğitlerim, durun!
Atların başını çevirin!
Seğirtmeyin, gelin siz!"
Yiğitlerin arasına
Han Semetey atını sürdü.
Tam ortalarına gelince,
Semetey atını durdurdu.
Attan aşağıya inip
yürük atı Tay-buurul'u,
hediye sundu.
Fakat yiğitler durmadı,
yollarına gittiler.
Semetey atına bindi,
kırk yiğide haykırarak:
"Durun, yiğitler, durun!
Canım yiğitlerim,
saksığan gibi çevik yiğitlerim!
Dişlerimizi gıcırdatıp
atları çatlatalım biz!
Bıyıklarımızı bükerek,
erlere ölüm saçalım biz!

- Токто, чором, токтогун!
Энекемдей Каныбай,
Каныкейге кайрылбайм!
- 155 Типти, чором, сенден айрылбайм!
Кырк чоро атка минди дейт,
кырк чоро жүрүп кетти дейт.
Аттан түштү Семетей,
мойнуна курун салды дейт,
- 160 башын тартуу кылды дейт!
Чоролор көсүн албады,
болбой жүрүп кетти дейт.
Кан баласы Семертей
ачуу келип турду дейт.
- 165 Атка минди секирип,
карагайдын жармасы
чегедектин кыймасы,
уңкусу болот, учу курч,
карагай найза жапырды-
- 170 'Жоо кашты!' бакырды,
Манастап ураан чакырды,
Семетейлеп бакырды,
кырк чорону качырды!
Ай-балка-минен бир салды,
- 175 анда качкан чоронун
арка мойнун сый салды!
Азууларын аркайтып,
ат өлүмү кылды дейт:
муруттарын сербейтип,
- 180 эр өлүмү кылды дейт!
Семетей кырк чорону кырды дейт,
тонун тоноп алды дейт,
атын айдап алды дейт,
Семетей үйгө келди дейт!
- 185 Ажыбайдын катыны
боюнда калган экен дейт:
Алмамбеттин катыны
боюнда калган экен дейт.
Манастын уулу Семетей
- 190 аттан бутка түшкөндө,
эки катын тууду дейт.
Бир бала күл уштап түштү,
бир бала кан уштап түштү!
Сүйнгөндөн Семетей
- 195 анда туруп айтты дейт:
'Атадан алтоо болбодум-
ар жаңгыстык башымды
Алда Таала Күдрөт
жаңгис не жазадың башымды?
- 200 Энеден өкөө болбодум-
аржаңгыстык башымды
жаңгыс не жазадың башымды?
Не албадың жашымды?
Жаңгыстыктын айынан
- 205 аргымак жийдим, ат жийдим-
- Tokto, çorum, toktoğun!
Énekeimdey Kanıbay,
Kanıkéyge kayrılbaym!
Tipti, çorum, sénden ayrılbaym!
Kırk çoro atka mindi déyt,
kırk çoro cürüp kétti déyt.
Attan tüştü Sémetéy,
moynuna kurun saldı déyt,
başın tartuu kıldı déyt!
Çorolor kösün albadı,
bolboy cürüp kétti déyt.
Kan balası Sémértéy
açuu kélip turdu déyt.
Atka mindi sékirip,
karağaydın carması
çégedektin kıyması,
uñkusu bolot, uçı kurç,
karağay nayza çapırdı-
'Coo kaştı!' bakırdı,
Manastap uraan çakırdı,
Sémétéylep bakırdı,
kırk çoronu kaçırdı!
Ay-balka-minen bir saldı,
anda kaçkan çoronun
arka moynun sıy saldı!
Azuuların arkaytıp,
at ölümü kıldı déyt:
muruttarın sérbeypip,
ér ölümü kıldı déyt!
Sémétéy kırk çoronu kırdı déyt,
tonun tonop aldı déyt,
atın aydap aldı déyt,
Sémétéy üygö kéldi déyt!
Acıbaydın katını
boyunda kalğan éken déyt:
Almambéttin katını
boyunda kalğan éken déyt.
Manastın uulu Sémetéy
attan butka tüşköndö,
éki katın tuudu déyt.
Bir bala kül uştap tüştü,
bir bala kan uştap tüştü!
Süyngöndön Sémetéy
anda turup ayttı déyt:
'Atadan altoo bolbodum-
ar cañgıstık başımdı
Alda Taala Küdröt
cañgis né cazadıñ başımdı?
Éneden ököö bolbodum-
arcañgıstık başımdı
cañgis né cazadıñ başımdı?
Né albadıñ caşımdı?
Cañgıstıktın ayınan
arğımak ciydım, at ciydım-
- Durun, yiğitlerim, durun!
Anneciğim Kanıkey'den,
Kanıkey'den ayrılmam ben!
Yiğitlerim, sizden de ayrılmam ben!"
Fakat kırk yiğit atlara bindi,
kırk yiğit yürüyüp gitti.
Semetey atından indi,
boynuna torbasını sardı,
sonra başını uzatıp sundu!
Yiğitler hiç aldırmadı,
bakmadan yürüyüp gitti.
Han çocuğu Semetey,
buna pek fena kızmıştı.
Ata binip seğırtti.
Çam ağacının yarması,
kesilmiş bir ağaç dalı,
kökü çelik, ucu sivri
kara çam kargısını salladı,
düşman kaçtı, diye bağırdı,
Manas'ın cenk nidasını bağırdı,
Semetey nidasını bağırdı,
kırk yiğidini kovaladı!
Ay balta ile bir girişti,
oradan kaçan yiğitlerin
enselerini parçaladı!
Dişlerini gıcırdatıp
atları öldürüp serdi.
Bıyıklarını kaldırıp,
erleri öldürüp serdi!
Semetey kırk yiğidi kırdı,
üstlerini soyup aldı,
atlarını da alarak,
eve geldi Semetey!
Acıbay'ın karısı,
karnında çocuklu kalmıştı,
Almambet'in karısı da
karnında çocuklu kalmıştı.
Manas'ın oğlu Semetey,
attan atlayıp inince,
iki kadın doğurdu.
Bir çocuk elinde gül ile doğdu,
bir çocuk da kan ile doğdu!
Sevincinden Semetey
o zaman dedi ki:
"Atadan - altı çocuktan biri doğmadım,
beni neden, büyük Allah'ım,
yalnız başıma yarattın,
alnıma yalnızlık yazdın?
Anadan - iki çocuktan biri doğmadım,
beni neden böyle yalnız yaratıp,
alnıma yalnızlık yazdın?
Neden almadın çocuklukta canımı?
Bak yalnızlıktan korkup ben,
soylu atlar seçtim, at yığdım,

- бир бууданча болбоду!
Жаңгыстыктын айынан
азамат жийдим, эр жийдим-
бир тууганча болбоду!
- 210 Арманым чоңдур Кудатга!
Төбөлдөн байтал сойду,
төгөрөк элин жийды:
аладан байтал сойду,
ашарга элин жийды.
- 215 Чеч-дөбөдөй эт кылды,
Ысык-көкдөй чык кылды.
Каныкейди жетелеп,
эмшегин оосандырып алды:
'Жаңы тууган эки бу бала
- 220 эмшектеш болуп алам!' деп,
элге тойду тартты дейт.
'Балага ат койдуруп алам''' деп,
элди бир чогултуп алды дейт.
Күл уштап түшкөн баланы
- 225 'Күл-чоро' коюп алды дейт,
кан уштап түшкөн баланы
'Кан-чоро' коюп алды дейт.
Өкөө алты көндө 'Ата!' деп,
өкөө эки күндө 'Эне!' деп,
- 230 чырпыктан жааны кылды дейт,
чыден окту кылды дейт-
'Как!' эткен карга койбоду,
'Кук!' эткен кузгун койбоду.
Эресе тартып эр жетти,
- 235 ат жалын тартып чоңойду-
дооны өкөө доолады,
жооны өкөө жоолады.
Өкөө батыр чыкты дейт!
Кан Манастын баласы,
- 240 Семетейдей чунагы
уйдо жатып бий болду,
элин билип кан болду!
Бериштелүү жанында
бирде турду бу чоро:
- 245 абырактуу жанында
айрылбай турду бу чоро.
'Бели айлана бергинче,
белдей кызыл
тал бүткөн!'-
Берерине келгенде,
- 250 беречи Кудай жар бүткөн!
'Дөбөлөнө бергинче,
дөбөдөй кызыл
тал бүткөн!'
Жөлөрүнө келгенде,
жөлөчү Кудай жар бүткөн!
- 255 Кан баласы Семетей
уйдо олтурду сагынып,
чоролор туруп айтты дейт:
- bir buudança bolbodu!
Cañgıstıktın ayınan
azamat ciydım, ér ciydım-
bir tuuğança bolbodu!
Armanım çoñdur Kudağğa!
Töböldön baytal soydu,
tögörök élin ciydı:
aladan baytal soydu,
aşarğa élin ciydı.
Çeç-döbödüy ét kıldı,
Isık-kökdöy çık kıldı.
Kanıkéydi cetelep,
émşegin oosandırıp aldı:
'Cañı tuuğan éki bu bala
émşektes bolup alam!' dép,
élge toydu tarttı déyt.
'Balağa at koydurup alam''' dép,
éldi bir çoğultup aldı déyt.
Kül uştap tüşkön balanı
'Kül-çoro' koyup aldı déyt,
kan uştap tüşkön balanı
'Kan-çoro' koyup aldı déyt.
Ököö altı köndö 'Ata!' dép,
ököö éki kündö 'Éne!' dép,
çırpıktan caanı kıldı déyt,
çıden oktu kıldı déyt-
'Kak!' étken karğa koybodu,
'Kuk!' étken kuzğun koybodu.
Érese tartıp ér cétti,
at calın tartıp çoñoydu-
doonı ököö dooladı,
coonı ököö cooladı.
Ököö batır çıktı déyt!
Kan Manastın balası,
Sémétéydey çunağı
uydö catıp biy boldu,
élin bilip kan boldu!
Bériştelüü canında
birde turdu bu çoro:
abıraktuu canında
ayrılıbay turdu bu çoro.
'Béli aylana bérginçe,
béldey kızıl
tal бүткөн!'-
Bérerine kélgenде,
béreçi Kuday car бүткөн!
'Döbölöñö bérginçe,
döbödüy kızıl
tal бүткөн!'
Cölörünö kélgenде,
cölöçü Kuday car бүткөн!
Kан balası Sémétéy
üydö olturdu sağınıp,
çorolor turup ayttı déyt:
- bir tanesi bile yarış atı çıkmadı!
Bak yalnızlıktan korkup ben,
kahramanlar topladım, erler çağırdım
bir tanesi bile kardeş gibi çıkmadı!
(Yine de) şükürler olsun Tanrı'ya!"
Alın yıldızlı kısraklar kestirdi,
halkı etrafına topladı,
alaca kısraklar kestirdi,
halkı aşa çağırdı.
Çeç-döbö yüksekliğince et yığdırdı,
Isık-köl kadar et suyu koydu.
Kanıkey'i getirtti,
memelerini emdirdi:
yeni doğan bu iki çocuk
süt kardeşim olsun diye,
halka büyük bir aş verdi.
Çocuklara ad koydurmak için
halkı oraya topladı.
Gül tutup doğan çocuğa
Kül-çoro adını verdi.
Kan tutup doğan çocuğa
Kan-çoro adını verdi.
İkisi altı günde baba dediler,
ikisi iki günde ana dediler,
değneklerden yay yaptılar,
kamışlardan ok yaptılar,
gak diyen karga bırakmadılar,
guk diyen kuzgun koymadılar,
büyüyüp bir er oldular,
at yelesi çekip büyüdüler,
davaları ikisi görüp halletti,
düşmana ikisi karşı koydu.
İki bahadır olup çıktılar!
Han Manas'ın çocuğu
Semetey çocuk,
evinde kalıp bey oldu,
yurdunu tanıyıp han oldu!
Onun nurlu huzurunda
iki yiğit bekledi,
onun lütfkar yanından
ayrılmadı bu yiğitler.
Dağ yamacında
yamaç yüksekliğince kızıl
söğütler yükseldi!
Vermeye gelince
verici Tanrı yar oldu.
Tepenin etrafında,
tepe yüksekliğince kızıl
söğütler yükseldi!
Sakınmaya gelince,
sakınan Tanrı yar oldu!
Han çocuğu Semetey
evde oturup üzüldü,
yiğitler dedi ki:

- 'Айналайн чунагым,
неге сагынып олтурдуң?
260 Эсиңе неме түштү дейт,
бир-де неме билдиң?" дейт.
Анда айттың Семетей:
'Айналайн Кан-чоро,
бери келчи кашыма!
265 Кагылайн Күл-чоро,
бери келчи кашыма!
Кулжа кармап алганда,
кулагын кесип салганда,
көк-чыбык мылтык алганда,
270 анда угуп калгамын:
Акындын кысы Ай-чүрөк
оймоктуудан уста экен,
айлга чыкпас настуу экен:
Акындын кысы Ай-чүрөк
275 кекселиги бард'экен!
кереттиги бард'экен!
Өчкөн отту тамысат,
Акындын кысы Ай-чүрөк
өлгөн жанды тиргизет!
280 Көкчөнүн уулу Үмүтөй
Ай-чүрөктүн көйөсү.
Тараза жылдыс чыкканда,
таң саргарып атканда,
чоро бириң Көк-чебичке миниңер,
285 чоро бириң Көк-бөрүгө миниңер!
Тай-буурулдай күлүктү
маа алып бериңер!
Акынды көстөй жүрөмүн,
Акын-канга барамын,
290 Акындын кысын Ай-чүрөк
жа колум-минен аламын,
жа жоо-минен аламын!
Тараза жылдыс чыкканда,
таң саргарып атканда,
295 Күл-чоро-мен Кан-чоро
үйдөн чыгып келди дейт,
бири Көк-бөрүсүн миниптир,
бири Көк-чебичин миниптир,
Тай-буурулдай күлүктү
300 коштоп алып келиптир.
Атка минип алды дейт
Кан Семетей чунагы,
Акынды көстөй жүрдү дейт,
Акын-канга барды дейт,
305 эл четине жетти дейт.
Күүгүм кире, күн бата,
жаттык тилдү, ширин сөс,
жакшы тууган Күл-чоро,
аны чакырды Семетей:
310 'Күн жарыгы Күл-чором,
атка минип ала кой!-
- 'Aynalayn çunağım,
nége sağınyп olтурduñ?
Ésiñe néme түштү déyt,
bir-de néme bildiñ?" déyt.
Anda ayтуñ Sémétéy:
'Aynalayn Kan-çoro,
béri kélçi kaşıma!
Kağılayn Kül-çoro,
béri kélçi kaşıma!
Kulca karmap alğanda,
kulağın késip salğanda,
kök-çыbık mıltık alğanda,
anda uğup kalğamın:
Akındın kısı Ay-çүrök
oymoktuудan usta éken,
aylğa çıkpas nastuu éken:
Akındın kısı Ay-çүrök
kékseligi bard' éken!
kérettigi bard' éken!
Öçkön ottu тамыsat,
Akındın kısı Ay-çүrök
ölgön candı tirgizet!
Kökçönün uulu Ümütöy
Ay-çүrөktün köyösü.
Taraza cıldıs çıkkanда,
tañ sarğarıp atkanда,
çoro biriñ Kök-çебиçке miniñer,
çoro biriñ Kök-börügö miniñer!
Tay-buurulday күлүктү
maa alıp bériñer!
Akındı köstөy жүrөmүн,
Akın-kanğa baramın,
Akındın kısın Ay-çүrök
ca kolum-minen alamın,
ca coo-minen alamın!
Taraza cıldıs çıkkanда,
tañ sarğarıp atkanда,
Kül-çoro-men Kan-çoro
üydön çığıp kélди déyt,
biri Kök-börüsün miniptir,
biri Kök-çебиçin miniptir,
Tay-buurulday күлүктү
koştóp alıp kéliptir.
Atka minip aldı déyt
Kan Sémétéy çunağı,
Akındı köstөy жүrdü déyt,
Akın-kanğa bardı déyt,
él çétине cétti déyt.
Kүүgüm kire, күn бата,
catık tildü, şirin söс,
çakşı tuuğan Kül-çoro,
anı çakırdı Sémétéy:
'Kүн çarığı Kül-çorom,
atka minip ala koy!-
- "Sevgili yiğit kahraman,
niye üzülüyorsun?
Hatırına ne geldi?
Fena bir şey mi işittin?"
O zaman Semetey dedi ki:
"Canım Kan-çoro,
beri gel şöyle karşıma!
Canım Kül-çoro,
sen de gel şöyle karşıma!
Dağ koçu avlayınca,
kulağını kesip salınca,
yeşil çubuk tüfeği elime alınca,
bir ses işitmiştim:
"Akın'ın kızı Ay-çүrök,
el işinde ustadır,
misafirliğe gitmez mahçuptur,
Akın'ın kızı Ay-çүrök,
maharete üstüne yok,
zekası eşsizdir!
Sönmüş ateşi yakar o,
Akın'ın kızı Ay-çүrök
ölen canı diriltir!
Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
Ay-çүrök'ün nişanlısı.
Terazi yıldızı çıkınca,
tan yeri sararınca,
biriniz, yiğidim, Kök-çебиç'e binin,
biriniz, yiğidim, Kök-börü'ye binin!
Yürük atım Tay-buurul'u,
bana alıp getirin,
Akın'a gideyim,
Akın Han'a varayım ben,
Akın'ın kızı Ay-çүrök'ü,
ya dostluk ile alırım,
ya zor ile alırım."
Terazi yıldızı çıkınca
tan sararıp atarken,
Kül-çoro ile Kan-çoro,
evden çıktılar,
biri Kök-börü'ye binmişti,
biri Kök-çебиç'e binmişti,
yürük at Tay-buurul'u da,
tutmuş getiriyorlardı.
O da ata bindi
genç Han Semetey,
Akın'a gitti,
Akın Han'a vardı,
il sınırına dayandı.
Alaca karanlık basıp gün batınca.
tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro'yu,
Semetey çağırdı:
"Gün ışığı Kül-çorom,
atına bin sen!

- Күүгүм кире, күн бата,
элдин асты тым жата,
эл аралап бара кой, чором!
- 315 Акындын кысы Ай-чүрөк
отус кысты кошчу алып,
кырк жигитти башчы алып,
Акындын кысы Ай-чүрөк
оин баштан чыккандыр,
- 320 жыгачы барып калгандыр,
берели кийп белсенип,
бери ургандай теңселип,
күдөрүдөй былкылдап,
күчүгүттөй чыңкылдап,
- 325 Ай-чүрөк бир ойнодо жүргөндүр!
Атка минип ала кой, чором!
Ай-чүрөк көстөй сала кой, чором!
Ай-чүрөккө бара кой, чором!
"Семетей чунак келди!" деп,
- 330 Ай-чүрөк кулагына
сала кой, чором!
Жакшы тууган Күл-чоро
атка минип алды дейт,
Акынды көстөй салды дейт.
Күүгүм кире, күн бата,
- 335 Акыныңга барды дейт.
Элдин асты тым жата,
Ай-чүрөккө барды дейт.
Ойнодо жүргөн Ай-чүрөк
күдөрүдөй былкылдап,
- 340 күчүгүттөй чыңкылдап...
Анда келдың, Күл-чоро!
"Семетей чунак келди!" деп,
кулагына салды дейт.
Ай-чүрөк чыгып келди дейт,
- 345 Семетей чунак алды дейт,
үйүн көстөй чугойду.
Ал үйүнө барды дейт,
барып жатып калды дейт.
Күл-чоро-минен Кан-чоро
- 350 атты коштоп алды дейт,
жылкыны көстөй салды дейт,
өкөө жылкаа барды дейт.
Анда турган жылкыны
бир чогулта алды дейт,
- 355 өкөө кеңеш кылды дейт.
Анда айттың Күл-чоро:
'Айналайн Кан-чоро,
атка токум салыппыс,
эр калты болуппус,
- 360 Көк-чебишти минейн!
Ўткелдүү сорпо, майлү эт
Калмакты көстөй барайн!
Мен Калмакка барган соң,
анда турган Калмактан
- Күүгүм кире, күн бата,
éldin astı tım cata,
él aralap bara koy, çorom!
Akındın kısı Ay-çürök
otus kısı koşçu alıp,
kırk cigitti başçı alıp,
Akındın kısı Ay-çürök
oyn baştan çıkkandır,
cığaçı barıp kalğandır,
bérelı kiyp bélsenip,
béri urğanday téñselip,
küdörüdöy bılkıldap,
küçügüttöy çıñkıldap,
Ay-çürök bir oyndo cürgöndür!
Atka minip ala koy, çorom!
Ay-çürök köstöy sala koy, çorom!
Ay-çürökkö bara koy, çorom!
"Sémétéy çunak kélđi!" dép,
Ay-çürök kulağına
sala koy, çorom!
Cakşı tuuğan Kül-çoro
atka minip aldı déyt,
Akındı köstöy saldı déyt.
Küügüm кире, күн бата,
Akınıña bardı déyt.
Éldin astı tım cata,
Ay-çürökkö bardı déyt.
Oyndo cürgön Ay-çürök
küdörüdöy bılkıldap,
küçügüttöy çıñkıldap...
Anda kélđiñ, Kül-çoro!
"Sémétéy çunak kélđi!" dép,
kulağına saldı déyt.
Ay-çürök çığıp kélđi déyt,
Sémétéy çunak aldı déyt,
üyün köstöy çuğoydu.
Al üyünö bardı déyt,
barıp catıp kaldı déyt.
Kül-çoro-minen Kan-çoro
attı koştıp aldı déyt,
cıkını köstöy saldı déyt,
ököö cılkaa bardı déyt.
Anda turğan cıkını
bir çoğulta aldı déyt,
ököö kéñeş kıldı déyt.
Anda ayttıñ Kül-çoro:
'Aynalayn Kan-çoro,
atka tokum salıppıs,
ér kaltı boluppus,
Kök-çébiçti mineyn!
Ўtkeldüü sorpo, maylü ét
Kalmaktı köstöy barayn!
Mén Kalmakka barğan soñ,
anda turğan Kalmaktan
- Alaca karanlık basıp gün batınca,
halk da dinlenmeğe çekildi,
halk arasından geç, yiğidim!
Akın'ın kızı Ay-çürök,
yanına otuz kız alıp,
kırk yiğidi öncü tutup
Akın'ın kızı Ay-çürök,
oyunlara başlamıştır,
güreşçi gibi çıkmıştır,
yeleği omuzuna atıp,
beri vuracak gibi dönüp,
ceyan gibi titreyerek,
enik gibi seslenmiştir.
Ay-çürök işte böyle oynamaktadır!
Ata bin de sen, ey yiğidim!
Ay-çürök'e çık git, yiğidim,
Ay-çürök'e var da, yiğidim,
Semetey yiğit geldi, de,
Ay-çürök'ün kulağına
bunu söyle, yiğidim!"
Güzel doğan Kül-çoro,
atına bindi,
Akın'a gitti.
Alaca karanlık basıp gün batınca,
Akın'ın yurduna vardı,
il dinlenmeğe çekilmişti,
o da Ay-çürök'e vardı,
Ay-çürök oyunda eğleniyordu,
ceylan gibi titriyordu,
enik gibi sesleniyordu...
O zaman geldin Kül-çoro,
Semetey yiğit geldi diyerek
kulağına fışladın bu sözü.
Ay-çürök dışarı çıktı,
Semetey yiğit onu kaptı,
evine sürdü atını.
Evine vardı,
Varıp orada kaldı.
Kül-çoro ile Kan-çoro
ata yedek aldılar
at sürüsüne döndüler,
ikisi de sürüye geldiler.
Orada dura atları
topladılar,
ikisi baş başa görüştüler.
Kül-çoro sen şöyle dedin:
"Canım Kan-çoro,
ata koşum salıyoruz,
açlıktan pek kuruyoruz,
ben Kök-çebiç'e bineyim,
çorbası, eti yağlı olan,
Kalmuk'a doğru varayım!
Kalmuklara varınca ben,
orada duran bir Kalmuk'tan

- 365 эки кунан ирикти алайн!
Мойнунан байлап салайн!
Көк-чебиçтей күлүккө
арта салып алайн!
Кайта бутка салайн!
- 370 Туткучтан чатыр тикели!
Тулгаа казан асалы!
Кабыргаа отун жагалы!
Өкөөбүс бир тойну алалы!
Куруп калган Күл-чоро
- 375 Көк-чебиçке минди теид,
Калмакта көстөй чугойду:
алдыгаткан Кан-чоро
Көк-бөрүнү минди,
жылкыны имерип келди дейт.
- 380 Көк-бөрүдөй күлүктү
баса жатып алды дейт,
шырдаган кара кементей
айкыранан салды дейт,
Кан-чоро уктап өлүп калды дейт.
- 385 Көкчөнүн уулу Үмүтөй
тууну тууга уруптур,
колду колго уруптур.
Желпидеген туу-минен,
жер майшкан кол-минен,
- 390 айчыгы алтын туу-минен,
алты саналаш кол-минен
Үмүтөй чунак жүрдү дейт,
Семетейге келди дейт.
Арыштуу-булак башында,
- 395 алты суу толгон көп жылкы,
алты сандан алты мың
айдап алды Үмүтөй!
Такалуудан тай койбой,
тамгалуудан ат койбой,
- 400 Тай-буурулдан бөлөк неме калбады!
Көкчөнүм уулу Үмүтөй
алып жүрүп кетти дейт.
Алдыгаткан Кан-чоро
уктап өлүп калды дейт.
- 405 Куруп калган Күл-чоро
Калмакка барган турбайбы?-
Эки кунан ирикти алыптыр,
мойнунан байлап салыптыр,
Көк-чебиçтей күлүккө
- 410 арта салып алыптыр,
жылкынын жаткан жерге келиптир.
Айдаган-эле жылкысы-
'Санатын айтып берейн!'
Алты сандан алты мың,
- 415 такалуудан тайы жок,
кулундуудан беси жок!-
Казылып иси калыптыр,
саргарып журту калыптыр!
- éki kunan irikti alayn!
Moynunan baylap salayn!
Kök-çebiçтей күлүккө
arta salıp alayn!
Kayta butka salayn!
Tutkuçтан çatır tikeli!
Tulğaa казан asalı!
Kabırğaa otun çağalı!
Ökөөbүs bir toynu alalı!'
Kurup kalğan Kүl-çoro
Kök-çebiçке mindi téyd,
Kalmakta köstөy çuğoydu:
aldıgatkan Kan-çoro
Kök-bөрүнү mindi,
cılıkını imerip kélди déyt.
Kök-bөрүdөy күлүктү
basa catıp aldı déyt,
şırдаған кара kémentey
aykыранан saldı déyt,
Kan-çoro uктап өlүp kaldı déyt.
Kökçөнүн uulu Ümütөy
tuunu tuuğa uruptur,
koldu kolğo uruptur.
Célpidegen tuu-minen,
cér mayşkan kol-minen,
ayçığı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen
Ümütөy çunak cürdü déyt,
Sémétéyге kélди déyt.
Arıştuu-bulak başında,
altı suu tolğon көp cılkı,
altı sandan altı mıñ
aydap aldı Ümütөy!
Takaluudan tay koyboy,
tamğaluudan at koyboy,
Tay-buuruldan bölök néme kalbadı!
Kökçөнүm uulu Ümütөy
alıp cürүp ketti déyt.
Aldıgatkan Kan-çoro
ukтаp өlүp kaldı déyt.
Kurup kalğan Kүl-çoro
Kalmakka barğan turбайбы?-
Éki kunan irikti alıptır,
moynunan baylap salıptır,
Kök-çebiçтей күлүккө
arta salıp alıptır,
cılıkının catkan cérge kéliptir.
Aydağan-эле cılıkısı-
'Sanatın aytıp béreyn!'
Altı sandan altı mıñ,
takaluudan tayı cok,
kulunduudan besi cok!-
Kazılıp isi kalıptır,
sarğarıp curtu kalıptır!
- iki koç alayım.
Boynuna ip bağlayayım!
Yürük atım Kök-çebiç'in
sırtına salayım!
Dönüp geleyim!
Tutamaçтан çadır dikelim!
Ocağa казан asalım!
Kaburgasından ateş yakalım!
İkimiz bir şenlik yapalım!"
Kuruyup kalası Kүl-çoro
Kök-çebiç atına bindi,
Kalmuklara doğru gitti.
Zavallı Kan-çoro da,
Kök-bөрü atına bindi,
at sürülerini eve sürdü.
Yürük atı Kök-bөрü'yü
güzelce örttü,
çift kat kara kıl abayı da
kendi üzerine örttü;
Kan-çoro uyuyup gitti.
Kökçö'nün oğlu Umütөy,
sancak üstüne sancak toplattı,
ordu üstüne ordu toplattı.
Dalgаланan sancaklar ile,
yeri saran ordu ile,
nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik ordu ile
yürüdü Ümütөy yiğit,
Semetey'e geldi.
Arıştuu-bulak başında,
altı su yatağı dolusu at sürüsünü,
altı yığından altı bin taneyi
alıp götürdü Ümütөy!
Nal vurulmuş tay bırakmadı,
damga vurulmuş at bırakmadı,
Tay-buurul'dan başkasını koymadı
Kökçö'nün oğlu Ümütөy
alıp bunları gitti.
Zavallı Kan-çoro ise
uykuda sanki ölüp kalmıştı.
Kuruyup kalası Kүl-çoro
çıkıp Kalmuk'a gitmedi mi?
İki koç getirmişti,
boynundan bağlamıştı,
yürük atı Kök-çebiç'in
arkasına yüklemişti,
atların yattığı yere gelmişti.
Sürüler götürülmüştü!
"Atları bir sayayım" dedi.
Altı yığından altı bin,
nallı taydan hiç yok,
analardan hiç kısarak yok!
Sadece yere gömülü izi kalmış,
sararmış bir yurt kalmış!

- Эки көсүн алаңдап,
420 эки бутун салаңдап,
 Күл-чоро байкуш чугойду,
 алдыгаткан Кан-чоронум
 как үстүнөн чыкты дейт:
 'Э, Кан-чоро, жатпай кал!'
- 425** Күл-чоро туруп айтат дейт:
 'Алдыгаткан Кан-чоро,
 кара оосың кан толсун!
 Кайрылгысыз күн туусун!
 Мынды турган жылкыны!
- 430** Бир оосина жин толсун!
 Берекесис күн туусын!
 Атаң, айналайн төрөмө
 "Өлбөй тирү калдым!" деп,
 "Өчпөй жарык болдум!" деп,
- 435** төрөмө кантип барамын?
 Кантип барып айтамын?
 Чандууда эми чанды көрөрмүн,
 чарбакты бир серпшип багармын!-
 Өлсөм, сейтке кечейн!
- 440** Өлтүрсөм, каза кылайн!
 Куруп калган Күл-чоро
 эки кунан ирикти алды дейт,
 жерге көтөрүп чапты дейт,
 ай санын жулуп алды дейт.
- 445** Кеткен жылкынын көтүнөн
 Күл-чоро байкуш чугойду.
 Азаметтей чунагым,
 жакшы тууган Семетей
 үйдө жатып билди дейт,
- 450** үйдөн ыңранып чыкты дейт,
 үйгө күңрөнүп кирди дейт.
 Акындын кысы Ай-чүрөк
 кололуу кумган алды дейт,
 колу-бетин жууду дейт:
- 455** бедерлүү кумган алды дейт,
 бети-колун жууду дейт.
 'Айналайн ай жаркын, төрөм,
 ыңранып чыктыңыс, төрөм,
 күңрөрүп кирдиңис, төрөм-
- 460** бир немени билдиңис, төрөм?
 Билбесеңис, ай жаркын, төрөм
 несиң күлдүңүс, төрөм?-
 Мурутуңду былк эттиң, төрөм,
 эрдинди солк эттиң, төрөм-
- 465** бачым бир айтып баш болчу, төрөм!
 Анда айттың, Семетей:
 'Акындын кысы Ай-чүрөк, долу,
 ыңранып чыкканым, долу,
 күңрөнүп киргеним, долу,
- 470** Көкчөнүн уулу Үмүтөй, долу,
 алты саналаш (?) кол-минен,
 айшыгы алтын туу-минен,
- Éki көсүн алаңдап,
 éki бутун салаңдап,
 Kül-çoro байкуш чуғойду,
 aldygatkan Kan-çoronum
 kak üstünön çyktı déyt:
 'E, Kan-çoro, çatpay kal!'
- Kül-çoro turup aytat déyt:
 'Aldygatkan Kan-çoro,
 kara oosiñ kan tolsun!
 Kayrylgısis kün tuusun!
 Mındı turğan cılkıny!
 Bir oosına cin tolsun!
 Bérekésis kün tuusin!
 Atañ, aynalayn törömö
 "Ölböy tirü kaldım!" dép,
 "Öçpöy çarik boldum!" dép,
 törömö kantip baramın?
 Kantip barıp aytamın?
 Çañduuda émi çañdı körörmün,
 çarbaktı bir sérpşip bağarmın!-
 Ölsöm, séytkе kеçeyn!
 Öltürsöm, kaza kılayn!'
- Kurup kalğan Kül-çoro
 éki kunan irikti aldı déyt,
 céрге көтөрүп çaptı déyt,
 ay sanın culup aldı déyt.
 Kétken cılkınyн көтүнөн
 Kül-çoro байкуш чуғойду.
 Azametтей çunağım,
 çakşı tuuğan Sémetéy
 üydö çatıp bildi déyt,
 üydön ıñranıp çıktı déyt,
 üygö küñrönüp kirdi déyt.
 Akındın kısı Ay-çürök
 kololuu kumğan aldı déyt,
 kolu-bétin cuudu déyt:
 béderlüü kumğan aldı déyt,
 béti-kolun cuudu déyt.
 'Aynalayn ay çarkın, töröm,
 ıñranıp çıktıñıs, töröm,
 küñrörüp kirdiñıs, töröm-
 bir némeni bildiñıs, töröm?
 Bilbeseñıs, ay çarkın, töröm
 nésiñ küldünüs, töröm?-
 Murutuñdu bılk éttiñ, töröm,
 érdiñdi solk éttiñ, töröm-
 baçım bir aytıp baş bolçu, töröm!
 Anda ayttıñ, Sémetéy:
 'Akındın kısı Ay-çürök, dolu,
 ıñranıp çıкканım, dolu,
 küñrönüp kirgenim, dolu,
 Kөkçөнүн uulu Ümütөy, dolu,
 altı sanalaş (?) kol-minen,
 ayşığы altın tuu-minen,
- İki gözü şaşkın açıldı,
 iki ayağından derman gitti,
 Kül-çoro, baykuş, çıkıp gitti,
 zavallı Kan-çoro'nun
 tam önüne gelip durdu:
 "Ey Kan-çoro, yatıp durma!"
 Kül-çoro dedi ki:
 "Zavallı Kan-çoro,
 kara ağzına kan dolsun!
 Sana uğursuz bir gün doğsun!
 Hani burada duran atlar!
 Ağzına kustumuk dolsun!
 Bereketsiz gün doğsun!
 Eyvah sevgili efendime,
 "Ölmedim diri kaldım!" deyip
 "Işığım sönmedi!" deyip,
 efendime nasıl gideyim?
 Nasıl gidip söyleyeyim?
 Toz çıkaranın tozunu görüyorum,
 kaleyi dövüşüp koruyayım!
 Ölürsen şehit sayılayım!
 Öldürürsem gaza kılmış olayım!"
 Kuruyup kalası Kül-çoro,
 iki koçu aldı,
 kaldırıp yere çarptı,
 kurbanlık gibi budunu kopardı.
 Giden atların peşinden
 zavallı Kül-çoro atını sürdü.
 Azametli yiğidim,
 güzel doğan Semetey
 evde otururken ona malum oldu,
 inleyerek çıktı evden,
 iç çekerek girdi eve.
 Akın'ın kızı Ay-çürök,
 bakırlı ibriği aldı,
 elini yüzünü yıkadı,
 süslenmiş ibriği aldı,
 elini yüzünü yıkadı.
 "Sevgili ay ışığı, efendim,
 inleyip çıktınız, efendim,
 iç çekip girdiniz, efendim,
 bir şey mi duydunuz, efendim?
 Duymadıysanız, ay ışığı, efendim.
 niçin güldünüz, efendim?
 Bıyığınızı oynattın, efendim,
 dudağınızı titrettin, efendim,
 haydi çabuk söyle, efendim!"
 O zaman Semetey dedin ki:
 "Akın'ın kızı Ay-çürök, kadın,
 inleyip çıkışımın sebebi, kadın,
 iç çekip girişimin sebebi, kadın,
 Kökçö'nün oğlu Ümütöy, kadın,
 altı birlik ordusu ile,
 nakışları altın hilalli sancak ile,

- такалуудан тай койбой,
Тай-буурулдай күлүгүм
475 коштоп бара жатыры!
Үйүмдөгү жылкымнын
санатын айтып береин!-
Алты сандан алты мың
айдап бара жатыры!
- 480 "Уктаган киши уйку алат,
түн каткан киши жылкы алат!"-
Бүгүн алып ал барса,
Күл-чоро тирү-де болсо,
эртең бир барсам мен алам!
- 485 Алдыгаткан Кан-чоро
өлүп калган билем'ди,
өчүп калган билем'ди-
Күл-чоро тирү болсо,
бербейтби'ле кабарды?
- 490 Алдыгаткан Күл-чоро
көтүнөн кууган турбайбы?
Чаңдуудан чаңын көрүптүр,
Күл-чоро чарбакка жете барыптыр-
айшыгы алтын туу экен,
- 495 алты саналаш кол экен!
Жасоосын айрып салган турбайбы?
Жылкыны айдатып экен турбайбы?
Тай-буурулдай күлүктү
коштотуп алган турбайбы?
- 500 Алдыгаткан Күл-чоро
күйбөгөн жери күл болду,
жалындап жабыр-чок болду!
Күл-чоро Тай-буурул көргөндө:
'Өлсөм, сейтке кечем!' деп,
- 505 'Ичиме бычак салам!' деп,
'Төрөмнөн кантип калам?' деп.
Алдыгаткан Күл-чоро
карагай найса жапырды,
Манастай ураан бакырды,
- 510 Семетейлеп чакырды,
алдыгаткан Күл-чоро
алты саналаш көп колду
Күл-чоро качырып сала берди дейт,
Күл-чоро аралап кирип барды дейт,
- 515 Тай-буурулду туткан кишини
Күл-чоро аргыта коюп таштады,
Тай-буурулдай күлүктү
колунан жулуп алды дейт!
Асманда булут тутулду.
- 520 Алдыгаткан Күл-чоро
алты саналаш көп колду
аралай качып кутулду.
Кан-чорого барды дейт:
'Айналайн Кан-чоро,
- 525 атты коштоп ала көр!
Төрөмдү көстөй сала көр!
- takaluudan tay koyboy,
Tay-buurulday külügüm
koştóp bara catırı!
Üyümdöğü cılıkmnın
sanatın aytıp béreyn!-
Altı sandan altı mıñ
aydap bara catırı!
"Uktağan kişi uyku alat,
tün katkan kişi cılık alat!"-
Bügün alıp al barsa,
Kül-çoro tirü-de bolso,
érteñ bir barsam mén alam!
Aldıgatkan Kan-çoro
ölüp kalğan bilem'di,
öçüp kalğan bilem'di-
Kül-çoro tirü bolso,
bérbeytbi'le kabardı?
Aldıgatkan Kül-çoro
kötünön kuuğan turbaybı?
Çañduudan çañın körüptür,
Kül-çoro çarbakka céte barıptır-
ayşığı altın tuu éken,
altı sanalaş kol éken!
Casoosın ayırıp salğan turbaybı?
Cılıkını aydatıp éken turbaybı?
Tay-buurulday külüktü
koştotup alğan turbaybı?
Aldıgatkan Kül-çoro
küyböğön çeri kül boldu,
calınap cabır-çok boldu!
Kül-çoro Tay-buurul körgöndö:
'Ölsöm, séytkе кечем!' деп,
'İçime bıçak salam!' деп,
'Törömnön kantip kalam?' деп.
Aldıgatkan Kül-çoro
karağay naysa çapırdı,
Manastay uraan bakırdı,
Sémétéylep çakırdı,
aldıgatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
Kül-çoro kaçırıp sala bérdi déyt,
Kül-çoro aralap kirip bardı déyt,
Tay-buuruldu tutkan kişini
Kül-çoro arğıta koyup taştadı,
Tay-buurulday külüktü
kolunan culup aldı déyt!
Asmanda bulut tutuldu.
Aldıgatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
aralay kaçıp kutuldu.
Kan-çoroğó bardı déyt:
'Aynalayn Kan-çoro,
attı koştóp ala kör!
Törömdü köstöy sala kör!
- nallı bir tay bırakmadan,
yürük atım Tay-buurul'u da
alıp buradan götürmesi!
Evimdeki atlarımın
sayısını sana söyleyeyim:
altı yığında altı bin,
alıp hepsini götürdü!
Uyuyan insan uykusunu alır,
gece bekleyen insan at kaçırır!
Onları bugün alıp kaçırıdısa,
Kül-çoro da eğer hayattaysa
erkenden ben gidip elinden alayım!
Zavallı Kan-çoro'nun
öldüğünü biliyorum.,
sönüp gittiğini biliyorum.
Kül-çoro eğer hayattaysa,
vermez miydi haber?
Zavallı Kül-çoro
arkasından gitmiyor mu?
Toz çıkaranların tozunu gördü,
Kül-çoro kaleye vardı,
nakışları altın hilalli sancak,
altı birlik ordu işte orada!
Askerlerini sıraya koymamış mı?
Atları hep sürüp götürmemiş mi?
Tay-buurul adlı yürük atı
yedeğe alıp götürmemiş mi?
Zavallı Kül-çoro'nun
yanmayan her tarafı kül oldu,
parlayıp kor gibi yandı!
Kül-çoro Tay-buurul'u görünce,
"Ölsem şehit olurum!" dedi,
"Böğrüme bıçak sokayım!" dedi,
"Efendimi nasıl bırakırım?" dedi."
Zavallı Kül-çoro,
kara çam kargıyı salladı,
Manas'ın cenk sesi ile bağırdı,
Semetey'in cenk sesi ile bağırdı,
zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük orduyu
Kül-çoro kovaladı,
Kül-çoro aralarına girdi,
Tay-buurul'u tutan kişiyi
Kül-çoro yan tarafa itti,
Tay-buurul adlı yürük atı,
elinden çekip aldı!
Gökyüzünü bulut kapladı.
Zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük ordu arasından,
koşarak kaçıp kurtuldu.
Kan-çoro'nun yanına vardı,
"Ah sevgili Kan-çoro,
atı yedeğine alıver,
efendimin önüne götürüver!

- Төрөм "Учайн!" десе канат жок,
"Минейн!" десе, аты жок!
"Камыш башы калем!" де!
- 530 төрөмө "Дуа-и салам!" де!
Жетти күндөн ары бар,
жетти күндөн бери кел!
Ары барыш жети күн,
бери келиш жети күн!
- 535 Айгырдай болуп алышып,
букадай болуп челишип,
он бешин ойрон кылармын,
тогусун согум кылармын-
айшыгы алтын көп колду!
- 540 Силер кайта келгинче,
жөнөлтпөй жатып алармын.
Жети күндөн сен калсаң,
сен жеген карга мага жок,
мен жеген карга сага жок!
- 545 Күл-чоро туруп калды дейт,
алдыгаткан Кан-чоро
атты коштоп алды дейт,
үйдү көстөй салды дейт.
Ал үйүнө барды дейт,
- 550 төрөсү-минен саламдашып алды дейт.
Анда туруп Семетей
Кан-чорого айтты дейт:
'Коштогон атың курусун, чором!
Айдаган жылкың курусун, чором!-
- 555 Күл-чоро эсен барб'экен?
Семетейдей бу батыр
Кан-чорону оңбогон:
'Алты саналаш кол болсо,
алдыгаткан жаңысты
- 560 алты күнгө койду бу,
"Өлүп калды!" десеңчи,
"Өчүп калды!" десеңчи!
Толо боюн топчулап,
тологой боюн үпчүлөп,
- 565 Семетей чунак жүрдү дейт.
Алдыгаткан Күл-чоро
он бешин ойрон кылган турбайбы?
Тогусун согум кылган турбайбы?
Каран кылган Көк-чебиç,
- 570 төрт туягы болоттой,
чат кайкы колоттой,
кыйган камыш кулактуу,
кыс баладан сыяктуу,
жүргөнү бүргөдөй,
- 575 семирсени сөмбөдөй,
каран калган Көк-чебиç
жети күнү жүгүрдү.
Жети күндөн өткөн соң,
аркасынан жоорыды,
- 580 аягынан аксады,
- Töröm "Uçayn!" dесе канат çok,
"Mineyn!" dесе, atı çok!
"Kamış başı kalem!" dé!
törömö "Dua-i salam!" dé!
Cétti күндөн arı bar,
cétti күндөн бери kél!
Arı barış cėti күн,
béri kéliş cėti күн!
Ayğırday bolup alışıp,
bukaday bolup çélişip,
on béşin ойрон kılarmın,
toğusun soğum kılarmın-
ayşığı altın көп koldu!
Siler kayta kélginçe,
cönöltпөy catıp алармын.
Cėti күндөн sén kalsañ,
sén cégen karğa mağa çok,
mén cégen karğa sağa çok!'
Kül-çoro turup kaldı déyt,
aldıgatkan Kan-çoro
attı koştıp aldı déyt,
üydü köstөy saldı déyt.
Al üyünö bardı déyt,
törösü-minen salamdaşıp aldı déyt.
Анда turup Sémetéy
Kan-çoroğo ayttı déyt:
'Koştogon atñ kurusun, çorom!
Aydağan cılkñ kurusun, çorom!-
Kül-çoro ésen barb'экен?'
Séméteydey bu batır
Kan-çoronu oñboğon:
'Altı sanalaş kol bolso,
aldıgatkan cañıstı
altı күngө koydu bu,
"Ölүp kaldı!" dесеñçi,
"Öçүp kaldı!" dесеñçi!'
Tolo boyun topçular,
toloğoy boyun үpçүlөp,
Sémétey çunak cürdü déyt.
Aldıgatkan Kül-çoro
on béşin ойрон kılğan turбайбы?
Toğusun soğum kılğan turбайбы?
Karan kılğan Kөk-çébiç,
tört tuyağı bolottoy,
çat kaykы kolottoy,
kыğan kamış kulaktuu,
kыs baladan sıyaktuu,
cүrgөнү bürgөdөy,
sémirgeni sömbödөy,
karan kalğan Kөk-çébiç
cėti күнү cүgүrdү.
Cėti күндөн ötkөн soñ,
arkasınan coorıdı,
ayağınan aksadı,
- Efendim uçayım dесе kanadı yok,
bineyim dесе atı yok!
Kamış başı kalem, de
Efendime benden selam, de!
Yedi günde oraya git sen,
yedi günde geri gel!
Oraya varış yedi gün,
beri geliş yedi gün!
Sonra aygır gibi dövüşüp,
boğalar gibi çekişip
on beşini yere sererim,
dokuzunu da keserim,
nakışlırı altın hilalli kalabalık orduyu!
Sizler buraya gelinceye dek,
buradan gitmem beklerim ben.
Yedi günden fazla kalırsan,
beni yiyen karga sana yaraşmaz,
seni yiyen karga bana yaraşmaz!"
Kül-çoro orada kaldı,
zavallı Kan-çoro,
atı yedeğine aldı,
evine doğru yollandı.
Evine vardı,
efendisiyle selamlaştı,
o zaman Semetey,
Kan-çoro'ya şöyle dedi:
"Getirdiğin at kurusun, yiğidim!
Getirdiğin at sürüsü kurusun, yiğidim!
Kül-çoro'ya bir şey olmadı ya?"
Semetey gibi bir er,
Kan-çoro'nun davranışını beğenmedi:
"Altı birlik ordunun karşısında
zavallıyı tek başına
altı günlüğüne bırakmıştı o,
ölüp kaldı demez misin,
sönüp gitti demez misin?"
Yukarıdan aşağı düğmelendi,
tüm bağlarını bağladı,
Semetey yiğit çıkıp gitti.
Zavallı Kül-çoro,
on beşini yere vurmaz mı?
Dokuzunu kesip doğramaz mı?
Pek güçlü olan Kөk-çébiç
dört turnağı da çelik gibi,
bacak arası yol vermez geçit gibi,
kesilmiş kamış kulaklı,
kız çocuk gibi vücutlu,
zıplayan bir pire gibi,
semizliği tüfek harbisi gibi,
çok kuvvetli Kөk-çébiç'i
yedi gün koşturdu.
Yedi gün sonra
atın arkası yara oldu,
ayakları aksadı,

- өдө кассаң өксөдү,
ылдый кассаң жетпеди.-
Алдыгаткан Күл-чоро байгуш
эки көсүн аландап,
585 эки бутун салаңдап,
алдыгаткан Күл-чоро байгуш
өксөп турган турбайбы?
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
кара-дөбөл Жар-моюн
- 590 коштон карматып минген турбайбы?
Жер ортосу болдубу?
Салып чыккан турбайбы?
Манастын уулу Семетей
жүгүрүп келе жатканын
- 595 Үмүтөй көрүп турган турбайбы?
Кошун көстөй чугойду.
Эжесинен тууганы
эки жээи бар экен,
ага айттың Үмүтөй:
- 600 'Эжемнен тууган жээим,
Көк-бөрү, султаным,
жооны жоолап салыппыс,
колду колго уруппус,
кол санатын билгиспей.-
- 605 Кече күнү-түнү кармашкан
Күл-чоро кулу турбайбы?
Манастын уулу Семетей
Тай-бууролду миниптир,
эми келе жатпайбы?'
- 610 Алдыгаткан Күл-чоро
Семетей көстөй чугойду:
'Элейки салам, ай жаркын, төрөм,
сак-саламат болдуңбу, төрөм,
санааңа мени алдыңбы, төрөм,
- 615 эсиңе мени алдыңбы, төрөм?'
Анда айттың, Семетей:
'Элейки салам, ай жаркын, батыр,
сак-саламат жатканым, батыр,
санаама сени алгамын, батыр,
- 620 эсен-аман жатканым, батыр,
эсеме сени алгамын, батыр!'
Анда айттың-күл-чоро:
'Айналайн ай жаркын, төрөм,
каран кылган Көк-чебич, төрөм,
- 625 жети күнү жүгүрдү, төрөм!
Жети күндөн өткөн соң,
аркасынан жоорыды, төрөм,
аягынан аксады, төрөм!
Өдө куусам, өксөдү, төрөм,
- 630 ылдый куусам, жетпеди, төрөм!
Каран кылган Көк-чебич
өшөгүндөн өшөгүн, төрөм,
чөп чалдырып албадым, төрөм:
өшөгүндөн өшөгүн, төрөм,
- өдө кассаң өксөдү,
ıldıy kassañ cétpedi.-
Aldıǵatkan Kül-çoro bayǵuş
éki kösün alańdap,
éki butun salańdap,
aldıǵatkan Kül-çoro bayǵuş
öksöp turǵan turbaybı?
Kökçönün uulu Ümütöy
kara-döböl Car-moyun
- koşton karmatıp mingen turbaybı?
Cér ortosu boldubu?
Salıp çıkkan turbaybı?
Manastın uulu Sémétéy
cügürüp kéle catkanın
Ümütöy körüp turǵan turbaybı?
Koşun köstöy çuǵoydu.
Écesinen tuuǵanı
éki ceei bar éken,
aǵa ayttıñ Ümütöy:
'Écemnen tuuǵan ceeim,
Kök-börü, sultanım,
coonı coolap salıppıs,
koldu kolǵo uruppus,
kol sanatın bilgispey.-
Kéçe künü-tünü karmaşkan
Kül-çoro kulu turbaybı?
Manastın uulu Sémétéy
Tay-buuruldu miniptir,
émi kéle catpaybı?'
Aldıǵatkan Kül-çoro
Sémétéy köstöy çuǵoydu:
'Eleyki salam, ay carkın, töröm,
sak-salamat bolduñbu, töröm,
sanaañı menı aldıñbı, töröm,
ésıñe menı aldıñbı, töröm?'
Anda ayttıñ, Sémétéy:
'Eleyki salam, ay carkın, batır,
sak-salamat catkanım, batır,
sanaama seni alǵamın, batır,
ésen-aman catkanım, batır,
éseme seni alǵamın, batır!'
Anda ayttıñ-kül-çoro:
'Aynalayn ay carkın, töröm,
karan kılǵan Kök-çebiç, töröm,
céti künü cügürdü, töröm!
Céti kündön ötkön soñ,
arkasınan coorıdı, töröm,
ayaǵınan aksadı, töröm!
Ödö kuusam, öksödü, töröm,
ıldıy kuusam, cétpedi, töröm!
Karan kılǵan Kök-çebiç
öşögüñdön öşögün, töröm,
çöp çaldırıp albadım, töröm:
öşögüñdön öşögün, töröm,
- yokuş yukarı gitsen inledi,
yokuş aşaǵı gitsen yürümedi.
Zavallı Kül-çoro, baykuş,
İki gözü şaşkın açıldı,
iki ayaǵından derman gitti,
zavallı Kül-çoro, baykuş,
inleyip kalmadı mı?
Kökçö'nün oǵlu Ümütöy
kara yaǵız Car-moyun'u
yedeekten çekip binmemiş mi?
Yerin ortası deǵil mi bu?
Salıp oraya gelmez mi?
Manas'ın oǵlu Semetey
yürüyüp gelmekte iken,
Ümütöy'ü görmez mi?
Onun konduǵu yere koştı.
Kız kardeşinin oǵulları,
iki yeǵeni vardı,
onlara dedin ki Ümütöy:
"Kız kardeşimden doğan yeǵenlerim,
mavi kurt, sultanlarım,
düşmanla savaştık biz,
orduyu orduya vurduk biz,
ordunun sayısını bildirmeyiz biz.
Dün, gece gündüz durmadan
Kül-çoro kulu savaşmadı mı?
Manas'ın oǵlu Semetey
Tay-buurul'una bindi,
yola çıkmış gelmiyor mu?"
Zavallı Kül-çoro
Semetey'e doğru fırladı,
"Aleykümselam, ay ışığı, efendim,
iyi misin, efendim,
beni unutmayıp, efendim,
hatırladın mı beni, efendim?"
O zaman Semetey dedin ki:
"Aleykümselam, ay ışığı, bahadır,
sağ selamet, geldim, bahadır,
seni unutmadım, bahadır,
sağ salım geldim, bahadır,
seni hatırımdan çıkarmadım bahadır!"
Sen de dedin ki Kül-çoro:
"Canım ay ışığı, efendim,
çok güçlü Kök-çebiç, efendim,
yedi gün yol aldı, efendim!
Yedi günden sonra, efendim,
arkası yara oldu, efendim,
ayaǵı aksadı, efendim!
Yokuş yukarı gitsem inledi, efendim,
yokuş aşaǵı gitsem varmadı, efendim!
Güçlü Kök-çebiç'e,
o günden bu güne, efendim,
yiyecek çöp bile veremedim, efendim,
o günden bu güne, efendim,

- 635 суу каптырып албадым, төрөм!
 Чөп чалдырып алайн, төрөм!
 Суу каптырып алайн, төрөм!
 Көтүңнөн жете барайн, төрөм!
 Чыңырыгын жаспаган, төрөм,
- 640 чыңырган үнүн баспаган, төрөм,
 Манас ураан бакырып, төрөм,
 Семетейлеп чакырып, төрөм,
 качкан жооны сурасаң, төрөм,
 жөнөлтпөй жооны токтосоң, төрөм!
- 645 Азаметтей чунагы
 'Жоо!' дегенде сүйнгөн,
 ат үстүндө кийнгөн,
 ат кулактан куу' алган,
 атышкан жоодан тили алган,
- 650 качырганнан кайтпаган,
 кайрылып жообун айтпаган,
 сордурган найза тартпаган,
 сумсайып жообун айтпаган!-
 Тай-буурулдай күлүктү
- 655 такымга салып алды дейт,
 колтукка коюп салды дейт
 карагайдын жармасын,
 чегедектин кыймасын,
 уңкузу болот, учу курч,
- 660 учуна салган
 кара курч!-
 Темирден кылган өбөндү
 балдак алтын Бай-болот,
 башка чапса жай болот!-
 'Сары жаа көсөргө
- 665 бөрү-тилдүү чал жебе
 он бармак күчүн сынайлы, төрөм!-
 Оң бөрөктөн сайышып,
 сол бөрөктөн солбуп
 сууруп алышып, төрөм,
 бир кумардан чыгышып!
- 670 Семетейдей чунактын
 айдыңнан ай коркот,
 күлпөнүнөн күн коркот!
 Семетейдей чунагы
 Манастап ураан бакырды,
- 675 Семетейлеп чакырды,
 карагай найза жапырды,
 'Жоо кашты!' деп бакырды!
 Алты саналаш көп колду
 Семетей аралап кирип кетти дейт.
- 680 Алты саналаш көп колу
 ат соорысын салды дейт,
 жайлып качып жүрдү дейт.
 Аралап кирип Семетей
 эңкейштен эр саят,
- 685 экини катмар бир саят,
 жөлөңгүштөн бир саят,
- suu kaptırıp albadım, töröm!
 Çöp çaldırıp alayn, töröm!
 Suu kaptırıp alayn, töröm!
 Kötüñnön cete barayn, töröm!
 Çıñırığın caspağan, töröm,
 çıñırğan ünün baspağan, töröm,
 Manas uraan bakırıp, töröm,
 Sémetéylep çakırıp, töröm,
 kaçkan coonı surasañ, töröm,
 cönölpöy coonı toktossoñ, töröm!
- Azametтей çunağı
 'Coo!' dégende süyngön,
 at üstündö kiyngen,
 at kulaktan kuu' alğan,
 atışkan coodan tili alğan,
 kaçırğannan kaytpağan,
 kayrıılıp coobın aytpağan,
 sordurğan nayza tartpağan,
 sumsayıp coobın aytpağan!-
 Tay-buurulday külüktü
 takımğa salıp aldı déyt,
 koltukka koyup saldı déyt
 karağaydın çarmasın,
 çégedektin kıymasın,
 uñkuzu bolot, uçı kurç,
 uçuna salğan
 kara kurç!-
 Témirden kılğan öböndü
 baldak altın Bay-bolot,
 başka çapsa çay bolot!-
 'Sarı çaa kösörgö
 börü-tildüü çal çébe
 on barmaq küçün sınaylı, töröm!-
 Oñ bөрөktön sayışıp,
 sol bөрөktön solbup
 suurup alışıp, töröm,
 bir kumardan çığışıp!
 Sémetéydey çunaktın
 aydıñnan ay korkot,
 külpöñünön күn korkot!'
 Sémetéydey çunağı
 Manastap uraan bakırđı,
 Sémetéylep çakırđı,
 karağay nayza çapırđı,
 'Coo kaştı!' dep bakırđı!
 Altı sanalaş köp koldu
 Sémetéy aralap kirip ketti déyt.
 Altı sanalaş köp kolu
 at soorisın saldı déyt,
 çaylıp kaçıp çürdü déyt.
 Aralap kirip Sémetéy
 éñkejšten ér sayat,
 ékini katmar bir sayat,
 cölöñgüştön bir sayat,
- su bile veremedim, efendim!
 Ona ot vereyim, efendim,
 içecek su vereyim, efendim!
 Sonra arkandan geleyim, efendim!
 Hedefini şaşmayan, efendim,
 sesini kısmayan, efendim,
 Manas nidasını bağırıp, efendim,
 Semetey diye haykırıp, efendim,
 kaçan düşmanı sorgulasan, efendim,
 yenilmez düşmanı durdursan, efendim!
 "Bu azametli genç yiğit,
 düşman deyince sevinir,
 at üzerinde giyinir,
 atın kulağından işaret kapar,
 düşmanın niyetini öğrenir,
 saldırandan kaçmaz,
 kaçamak cevap vermez,
 mızrağını geri çekmez,
 ağır başlı cevap vermez!
 Yürük atı Tay-buurul'u
 dizleriyle sıkıştırdı,
 koltuğunun altına
 kara çamdan yarılarak
 koparılmış bir dalı
 yuvası çelik, ucu keskin,
 ucu sert çelikten bu dalı
 koltuğunun altına kısırdı!
 Demirden yapılmış namlusu
 kabzası altın Bay-bolot,
 başa çarpsa ikiye böler!
 Kocaman sarı yay ile
 kurt dilli oku var onun,
 on parmağın gücünü bir dene, efendim!
 Sağ böbrekten sokturup,
 sol böbrekten
 çıkarıp, efendim,
 bir kumar deneyelim!
 Semetey gibi bir yiğidin
 ışığından ay korkar,
 ışığından güneş korkar!"
 Semetey bu pek genç yiğit,
 Manas nidası ile haykırdı,
 Semetey deyip bağırdı,
 kara çam kargısını salladı,
 düşman kaçtı diye bağırdı!
 Altı birlik büyük ordunun içine
 Semetey dalıp girdi.
 Altı birlik büyük ordu
 atlarını geri çevirip,
 dağılıp kaçıp gittiler.
 Semetey yarıp aralarına girince
 yamaçtan erleri yuvarladı,
 ikisine birden saptadı,
 tepeden aşağı yuvarladı,

- төрттү катмар бир саят!
Семетейдей чунагы
ителги тийген таандай
- 690 иркилттип сайып кирди дейт,
бөрү тийген койлордой
бөлүп сайып кирди дейт.
Азууларын аркайып,
ат өлүмү болуптур,
- 695 муруттарын сербейип,
эр өлүмү болуптур!
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
кол астына чыкты дейт,
колду бир токтотуп алды дейт.
- 700 Айчыгы алтын туу-минен,
алты саналаш кол-минен
Семетейдин бир астына салды.
Каран кылган Тай-буурул
кыйган камыш кулактуу,
- 705 кыс баладан сыяктуу,
бооры толо казы экен,
мойну толо жалы экен,
кара тер басып алды дейт,
ичи көп алды дейт-
- 710 Семетей минген Тай-буурул
болбой келе жатат дейт!
Аркасы жаман куурулду!
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
алты саналаш көп колдон
- 715 кашкайып чыгып суурулду.
Семетейдин качар жери куурулду.
Алдыгаткан Күл-чоро
Көк-чебицтей күлүгүн
чөп чалдырган турбайбы?
- 720 Суу каптырган турбайбы?
Жайдак ыргып минди дейт,
найзасын жулуп алды дейт,
Манастап ураан бакырып,
Семетейлеп чакырып,
- 725 алты саналаш көп колду
Күл-чоро токтотуп тура калды.
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
кайтып көпкө киргинче,
бура тартып бергинче,
- 730 куруп калган Күл-чоро
ыргыта коюп салды дейт,
кара-дөбөл Жар-моюн
кармап алып чыкты дейт!
Күл-чоросу болду дейт,
- 735 Кан-чоросу болду дейт,
Семетей чунак болду дейт.
Үчөү башын кошуп алды дейт.
Үчөү башын кошкон соң,
кара көргө турсун бу!
- 740 Капкалы шаар калың журт
- төрттү катмар бир саят!
Sémétéydey çunağı
itelgi tiygen taanday
irkiltip sayıp kirdi déyt,
böcü tiygen koylordoy
bölüp sayıp kirdi déyt.
Azuuların arkayıp,
at ölüмү болуптур,
muruttarın sérbeyip,
ér ölüмү болуптур!
Kökçönün uulu Ümütöy
kol astına çıktı déyt,
koldu bir toktotup aldı déyt.
Ayçığı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen
Sémétéydin bir astına saldı.
Karan kılğan Tay-buurul
kıyğan kamış kulaktuu,
kıs baladan sıyaktuu,
boorı tolo kazı éken,
moynu tolo calı éken,
kara tér basıp aldı déyt,
içi көп aldı déyt-
Sémétéy mingen Tay-buurul
bolboy kéle catat déyt!
Arkası caman kuuruldu!
Kökçönün uulu Ümütöy
altı sanalaş көп koldon
kaşkayıp çığıp суурулду.
Sémétéydin kaçар céri kuuruldu.
Aldıgatkan Kүl-çoro
Kök-çебицтей күлүгүн
çөп çaldırған turбайбы?
Suu kaptırgan turбайбы?
Caydak ırğıp mindi déyt,
nayzasın culup aldı déyt,
Manastap uraan bakırıp,
Sémétéylep çakırıp,
altı sanalaş көп koldu
Kүl-çoro toktotup tura kaldı.
Kökçönün uulu Ümütöy
kaytıp көпкө kirginçe,
bura tartıp бергинче,
kurup kalğan Kүl-çoro
ırğıта koyup saldı déyt,
kara-döböl Car-moyun
karmaп alıp çıktı déyt!
Kүl-çоросу boldu déyt,
Kan-çоросу boldu déyt,
Sémétéy çunak boldu déyt.
Üçöü başın koşup aldı déyt.
Üçöü başın koşkon соң,
kara көргө tursun bu!
Kapkalı шаар kalıñ curt
- dördüne birden sapladı!
Semetey bu pek genç yiğit,
kargaya inen akbaba gibi,
etrafına saplıyordu,
koyun sürüsüne saldıran kurt gibi
etrafına saplıyordu.
Dişlerini gıcırdatıp
atlara ölüm saçmakta idi.
Bıyıklarını burup,
erlere ölüm saçmakta idi!
Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
ordunun önüne fırladı,
kaçan orduyu durdurdu.
Nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik büyük ordu ile
Semetey'in karşısına çıktı.
Güçlü Tay-buurul
keskin kamış kulaklı,
bir kız çocuk vücutlu,
böğrü yağ dolu,
boynu yele dolu,
kara bir ter bastı onu,
her tarafından boşandı,
Semetey'in bindiği Tay-buurul,
artık ilerleyemedi!
Dermanı kalmadı gitti!
Kökçö'nün oğlu Ümütöy
altı birlik büyük ordunun önüne
çıkıp durdu.
Semetey kaçacak yer bulamadı.
Zavallı Kүl-çoro ise
Kök-çебиç yürük atına
ot yedirmiyor mu?
Su içirmiyor mu?
Atlayıp atına bindi,
çekip kargısını aldı,
Manas nidası ile haykırdı,
Semetey nidası ile haykırdı,
altı birlik büyük orduyu
Kүl-çoro durdurdu.
Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
dönüp kalabalığа girince,
atını çevirince
kuruyup kalası Kүl-çoro
hiddetle ona saldırdı,
kara yağız Car-moyun'u
yakalayıp aldı bu er!
Ay, Kүl-çoro'su kalktı bak,
Kan-çoro'su da kalktı bak,
Semetey yiğit de kalktı.
Üçü beraber kalktılar.
Üçü beraber kalkınca
kara bir mezar değil mi bu?
Şehrin kalabalık halkı,

- ат соорысын салды дейт!-
Азаметтей чунагы
азууларын аркайтып,
ат өлүмү болду дейт:
- 745** муруттарды сербейтип,
эр өлүмү болду дейт!
Семетейдей чунагы
алтымыш ат бир жерде
бир токтотуп кетти дейт;
- 750** куруп калган Күл-чоро
жетимиш ат бир жерде
бир токтотуп кетти дейт;
куруп калган Кан-чоро
сексен атты бир жерде
- 755** бир токтотуп кетти дейт!
Топчулугу бир тутам
топусун алар киши жок,
бүчүлүгү бир тутам
булун алар киши жок!
- 760** Топуну жийды дейт,
далымбоо талдап кийди дейт!
Атты айрып алды дейт
тонду тоноп алды дейт,
эрди байлап алды дейт,
- 765** жылкыны айрып алды дейт!
Семетей үйгө жүрүп барды дейт.
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
үй көтөрүп берди дейт,
кой семисин сойду дейт,
- 770** кол куушуруп турду дейт.
Семетейдей бу чунак
үчүнчү күнү тим жатты,
'Эр тыныксын!' деп айтты:
алтынчы күнү тим жатты,
- 775** 'Ат тыныксын!' деп айтты.
Анда айттың Семетей:
'Жатык тилдү, ширин сөс,
жакшы тууган Күл-чоро,
үчүнжү күнү жатканым,
- 780** "Эр тыныксын!" дегеним:
алтынчы күнү жатканым,
"Ат тыныксын!" дегеним.
Жакшы тууган Күл-чоро,
атка минип ала кой!
- 785** Үмүтөйгө бара кой!
Үмүтөй тайым болучу,
мен өзүм жээи болучу.
"Бир тайың бар эле,
ала качып мен келдим!"
- 790** "Алам!" десе, Алсын! де!
Алган жерде-де болсо,
Атым болсо, минсин! де!
Тонум болсо, кийсин! де!
Мени жээн кылсын! де!
- at soorisin saldı déyt!-
Azamettey çunağı
azuuların arkayıp,
at ölümü boldu déyt:
muruttardı sérbeypit,
ér ölümü boldu déyt!
Sémétéydey çunağı
altmış at bir cérde
bir toktotup kétti déyt;
kurup kalğan Kül-çoro
cétimiş at bir cérde
bir toktotup kétti déyt;
kurup kalğan Kan-çoro
séksen attı bir cérde
bir toktotup kétti déyt!
Topçuluğı bir tutam
topusun alar kişi cok,
büçülügü bir tutam
bulun alar kişi cok!
Topunu ciydi déyt,
dalımboo taldap kiydi déyt!
Attı ayırıp aldı déyt
tondu tonop aldı déyt,
érdi baylap aldı déyt,
cılıkını ayırıp aldı déyt!
Sémétéy üygö cürüp bardı déyt.
Kökçönün uulu Ümütöy
üy kötörüp bérdi déyt,
koy sémisin soydu déyt,
kol kuushurup turdu déyt.
Sémétéydey bu çunak
üçünçü күнү tim cattı,
'Ér tinıksın!' dép ayttı:
altınçı күнү tim cattı,
'Ат tinıksın!' dép ayttı.
Анда ayttıñ Sémétéy:
'Catık tildü, şirin sös,
cakşı tuuğan Kül-çoro,
üçüncü күнү catkanım,
"Ér tinıksın!" dégenim:
altınçı күнү catkanım,
"Ат tinıksın!" dégenim.
Cakşı tuuğan Kül-çoro,
atka minip ala koy!
Ümütöyгө бара koy!
Ümütöy tayım boluçı,
mén özüm ceei boluçı.
"Bir tayıñ bar эле,
ala kaçıp mén keldim!"
"Алам!" десе, Alsin! dé!
Alğan cérde-de bolso,
Atım bolso, minsin! dé!
Tonum bolso, kiysin! dé!
Méni ceen kılсын! dé!
- atlarını döndürüp çevirdi!
Bu azametli genç yiğit
dişlerini gıcırdatıp,
atlara ölüm saçtı,
bıyıklarını burarak,
erlere ölüm saçtı!
Semetey yiğit,
altmış atı hep bir yerde
birden durduruverdi.
Kuruyup kalası Kül-çoro,
yetmiş atı hep bir yerde
birden durduruverdi.
Kuruyup kalası Kan-çoro
seksen atı hep bir yerde
birden durduruverdi!
Düğmeleri bir avuç
başlığını alacak kişi yok,
ziynetleri bir avuç
servetini alacak kişi yok!
dağlar gibi başlık yığdı,
Çin pamuğı seçip giydiler!
Atları taksim ettiler,
elbiseleri yağmalayıp aldılar,
erkekleri bağladılar,
at sürüsünü taksim ettiler!
Sonra Semetey evine gitti.
Kökçö'nün oğlu Ümütöy
çadır kurdu,
koyunun semizinden kestirdi,
kol devşirip selam verdi.
Semetey bu yiğit oğlan
üç gün orada rahat yattı,
erler dinlensin diyerek,
altı gün orada kaldı,
atlar dinlensin diyerek.
Sonra dedin ki Semetey:
"Tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro,
üç gün kalışıma sebep,
erler dinlensin diyedir,
altı gün kalışıma sebep,
atlar dinlensin diyedir.
Güzel doğan Kül-çoro,
haydi artık bin ata sen!
Ümütöy'ün yanına git!
Ümütöy şimdi dayım olsun,
ben ona yeğen olayım.
Senin bir tayın vardı, de
onu gelip kaçırmıştım, de.
Bir şey alayım derse, alsın, de!
Daha ne isterse alsın,
atımı isterse, binsin, de,
elbisemi isterse, giysin, de,
beni yeğeni kılсын, de,

- 795 Өзү тай болсун! де!
Ак ой жаңгыс болучу,
мен-дежаңгыс болучу,
өкөөбүс жүрүп чоң болобус,
бирибис майып болобус!
- 800 Ата кары бала жок-
журтту каран салабыс!
Жатык тилдү, ширин сөс,
жакшы тууган Күл-чоро
атка минип алды дейт,
- 805 Үмүтөйдү көстөп салды дейт.
Көкчөнүн уулу Үмүтөй
саламды айтып алды дейт.
Анда айттың Күл-чоро:
‘Э Үмүтөй, Үмүтөй,
- 810 менин төрөм Семетей
"Үчүнчү күнү жатканым!" дейт,
"Эр тыныксын!" дегеним,
алтынчы күнү жатканым!" дейт,
"Ат тыныксын!" дегеним!
- 815 Мен жээн болучу,
сен тай болучу!-
Бир тайың бар эле,
ала качып мен келдим!
"Алам!" десең, коюңус!
- 820 "Коям!" десең, коюңус!
Алган жерде-де болсо,
атым болсо, миниңис,
тонум болсо, кийиңис!
Мени жээн кылыңыс!
- 825 Өзүң тай болуңус!
Мынтип жүрүп чоң болобус!
Ата кары бала жок,
бирибис өлүп калабыс-
журтту каран салабыс,
- 830 Жакшы өлсө, бар’өлөт,
жаман өлсө, бир өлөт!
Аргымагын семирди,
ачкан курсак тоюлду!"
Эми Үмүтөй туруп айтат:
- 835 ‘Мен колго түшкөн мен деймин,
мен корконумнан айтамын,
бу кой кебиң чын болсо,
ар уактан бир уак,
атаңыстан бабаңыс,
- 840 ала жүрүп тойбоду,
ач көстүгүн тойбоду!
Эм мынча алып келесин-
эм мыны алып нетесин?
Мен не мураска жетемин?
- 845 Бу кой кебиң чын болсо
"Аты болсо, мингиссин,
тону болсо, кийгиссин!",
мыны жээн кылайың,
- Özü tay bolsun! dé!
Ak oy cañgis boluçu,
mén-decañgis boluçu,
ökööbüs cürüp çoñ bolobus,
biribis mayıp bolobus!
Ata karı bala cok-
curttu каран salabıs!
Catık tildü, şirin sös,
caqşı tuuğan Kül-çoro
atka minip aldı déyt,
Ümütöydü köstöp saldı déyt.
Kökçönün uulu Ümütöy
salamdı aytıp aldı déyt.
Anda ayttıñ Kül-çoro:
‘É Ümütöy, Ümütöy,
ménin töröm Sémétéy
"Üçünçü күнү catkanım!" déyt,
"Ér tınkısın!" dégenim,
altınçı күнү catkanım!" déyt,
"At tınkısın!" dégenim!
Mén ceen boluçu,
sén tay boluçu!-
Bir tayıñ bar éle,
ala kaçıp mén keldim!
"Alam!" déseñ, koyuñus!
"Koyam!" déseñ, koyuñus!
Alğan cérde-de bolso,
atım bolso, miniñis,
tonum bolso, kiyiñis!
Méni ceen kılıñıs!
Özüñ tay boluñus!
Mıntıp cürüp çoñ bolobus!
Ata karı bala cok,
biribis ölüp kalabıs-
curttu каран salabıs,
Caqşı ölsö, bar’ölöt,
caman ölsö, bir ölot!
Argımağın sémirdi,
açkan kursak toyuldu!"
Émi Ümütöy turup aytat:
‘Mén kolgo tüşkön men déymin,
mén korkonumnan aytamın,
bu koy kébiñ çın bolso,
ar uaktan bir uak,
atañıstan babañıs,
ala cürüp toybodu,
aç köstügün toybodu!
Ém mıñça alıp kélesin-
ém mıñı alıp nétesin?
Mén né muraska cétemin?
Bu koy kébiñ çın bolso
"Atı bolso, mingissin,
tonu bolso, kiygissin!",
mını ceen kılayın,
- kendi de dayım olsun, de!
O zaten yalnız yaşıyor,
ben de yalnız yaşıyorum,
beraber kuvvet buluruz,
tek kalırsak zayıf oluruz!
Baba ihtiyar, çocuk yok,
yurdu kuvvetli kılarız!"
Tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Kül-çoro
ata binip yola çıktı,
Ümütöy’e gitti.
Kökçö’nün oğlu Ümütöy
selam verip selam aldı.
O zaman Kül-çoro dedin ki:
"Ey Ümütöy, Ümütöy,
benim efendim Semetey,
üç gün burada yatışım, dedi,
erler dinlensin diyedir,
altı gün yatışım benim,
atlar dinlensin diyedir, dedi.
Ben şimdi sana yeğen olayım,
sen de bana dayı ol, dedi.
Senin bir tayın vardı,
onu alıp getirdim ben,
almak istersen al onu,
bırakmak istersen bırak!
Şimdi bir dileğın varsa,
atımı isterseniz alıp binin,
elbisemi de giyin!
Beni yeğen kılın!
Siz de bana dayı olun!
Böyle yaşarsak güçlü oluruz,
baba yaşlı, çocuk yok,
birimiz ölüp kalırız,
büyük bir yurt kuralım biz,
iyiler birlikte ölürlер,
fenalar tek ölürlер!
Soylu atın artık semirdi,
aç karnın da doydı!"
Şimdi Ümütöy dedi ki:
"Onun eline düştüm ben,
ben korkumdan söylüyorum,
bu dediğın doğru ise
bildik bileli
atalarınız babanız,
alıp alıp doymadılar,
aç gözleri hiç doymadı!
Hem bu kadar alıp getiriyorsun,
hem benden alıp ne ediyorsun?
Bana ne mutluluk getirecek bu?
Bu sözün eğer doğru ise,
"Atı istiyorsa bindirirsin,
elbiseyi istiyorsa giydirirsin!" diyorsa,
onu yeğen kılarım,

- өзүм тай болойн!
850 Күл-чоро атка минип алды,
 Семетей көстөп чугойду,
 Семетейге айтты дейт:
 'Көкчөнүм уулу Үмүтөй
 сени "Жээн кылайн!" дейт,
855 "өзүм тай болойн!" дейт.
 "Бу алган катын албаймын!
 Мени тай кылайн десе,
 тону болсо, кийгиссин,
 аты болсо, мингиссин!"
860 Сүйнгөндөн Семетей
 Тай-буурул күлүктү
 алып келип мингисти-
 Манастан калган турбайбы?
 Жакасы алтын, жеңи жес,
865 ак күрөкө торгой көс,
 барандын огу батпаган,
 каранын огу өтпөгөн,
 чын бадана торгой көс
 алып келип кийгисти,
870 Атты минип алды дейт,
 тонду кийп алды дейт-
 өзү тай болду дейт,
 Семетей жээн болду дейт.
 Үмүтөй жүрүп кетип калды дейт.
875 Ай-чүрөктү алган соң,
 Семетей жатып калды дейт.
 Ай-чүрөк-минен Семетей
 туруп жатып калганда,
 жакшы тууган Семетей
880 түндө жатып түш көрдү.
 Эртең туруп калганда,
 Семетей туруп айтат дейт:
 'Айналайн Күл-чоро,
 кагылайн Кан-чоро,
885 түндө жатып түш көрдүм!-
 Терек түптен тербелди,
 теңис түптен чайпалды!
 Жапырмаган бай терек
 жаткан жериң ошо жер:
890 кожо, молдо барысы
 бүткөн жериң ошо жер!
 Кече өлүк-минен тириктин
 арбагын эми качырдык,
 өлүк-минен тириктин
895 арбагы атка минип алд'эле-
 арбакты козгоп таштадык!
 Тараза жылдыс чыкканда,
 таң саргарып атканда,
 бириң Көк-чебишти миниңер,
900 бириң Көк-бөрүнү миниңер!
 Каран кылган Чоң-баштын
 бооры толо казы экен,
- өзүм tay болоyn!
 Kül-çoro atka minip aldı,
 Sémétéy köstöp çuğoydu,
 Sémétéyge ayttı déyt:
 'Kökçönüm uulu Ümütöy
 séni "Ceen kılayn!" déyt,
 "özüm tay болоyn!" déyt.
 "Bu alğan katın albaymın!
 Méni tay kılayn dése,
 tonu bolso, kiygissin,
 atı bolso, mingissin!"
 Süyngöndön Sémétéy
 Tay-buurul külüktü
 alıp kélip mingisti-
 Manastan kalğan turbaybı?
 Cakası altın, céñi céş,
 ak kürökö torğoy köş,
 barañdın oğı batpağan,
 karanın oğı ötpögön,
 çın badana torğoy köş
 alıp kélip kiygisti,
 Attı minip aldı déyt,
 tondu kiyip aldı déyt-
 özü tay boldu déyt,
 Sémétéy ceen boldu déyt.
 Ümütöy çürüp kétip kaldı déyt.
 Ay-çüröktü alğan soñ,
 Sémétéy cıtıp kaldı déyt.
 Ay-çürök-minen Sémétéy
 turup cıtıp kalğanda,
 cakşı tuuğan Sémétéy
 tündö cıtıp tüş kördü.
 Érten turup kalğanda,
 Séteméy turup aytat déyt:
 'Aynalayn Kül-çoro,
 kağılayn Kan-çoro,
 tündö cıtıp tüş kördüm!-
 Térek tüpten térbeldi,
 téñis tüpten çaypaldı!
 Capırmağan bay térek
 cıtkan cériñ ošo céş:
 koko, moldo barısı
 бүткөн cériñ ošo céş!
 Kéçe ölük-minen tiriktin
 arbağın émi kaçırđık,
 ölük-minen tiriktin
 arbağı atka minip ald'эле-
 arbaku kozğop taştadık!
 Taraza cıldıs cıkkanda,
 tañ sarğarıp atkanda,
 biriñ Kök-çébiçti miniñer,
 biriñ Kök-börünü miniñer!
 Karan kılğan Çoñ-başın
 boorı tolo kazı éken,
- kendim de ona dayı olurum!"
 Kül-çoro ata bindi,
 Semetey'e doğru yollandı,
 Semetey'e dedi ki o:
 "Kökçö'nün oğlu Ümütöy
 seni "Yeğen kılayım,
 kendim de dayı olayım." diyor,
 "Aldığı kadını istemiyorum!" diyor,
 "Beni dayı kılayım diyorsa,
 kıyafeti varsa giydirsin,
 atı varsa bindirsin!" diyor.
 Sevinçten Er Semetey,
 Tay-buurul'u getirtti,
 getirtip onu bindirdi.
 Manas'tan miras kalmamış mıydı?
 Yakası altın, yeni bakır,
 çayır kuşu gözlü ak zırhını
 içerisine ok batmayan
 hiç bir ok işlemeyen,
 toykar gözlü sağlam zırhını,
 alıp gelip giydirdi.
 O da atı alıp gitti,
 elbiseyi de giyindi,
 kendi ona dayı oldu,
 Semetey de yeğen oldu.
 Ümütöy çekip gitti.
 Ay-çürök'ü aldıktan sonra
 Semetey rahat yaşadı.
 Ay-çürök ile Semetey
 beraberce yatarlarken
 güzel doğan Semetey,
 gece bir rüya gördü.
 Ertesi gün kalktığı vakit,
 Semetey dedi ki:
 "Canım Kül-çoro,
 canım Kan-çoro,
 uyurken bir rüya gördüm!
 Kavak dibinden sallandı,
 deniz dibinden çalkalandı!
 eğilmeyen kavağın da
 yattığı yer bu yerdir,
 hocaların, molların da
 doğduğu yer bu yerdir!
 Ölmüşlerle dirilerin,
 ervahını da şimdi çağırđık,
 ölülerle dirilerin,
 ervahı atlara bindiler,
 bu ervahı kovaladıк biz!
 Terazi yıldızı çıkınca,
 tan yeri sararıp atınca
 biriniz Kök-çébiç'e binin,
 biriniz Kök-börü'ye binin!
 Güçlü Çon-baş'ın
 böğrü yağ dolu,

- мойну толо жалы экен,
кулдар курук салган жок,
905 жалчы жайдак минген жок!
Жалы үйлүп дөң болгон,
казы-карта тең болгон!
Эртен ошуну ала бериңер!
Ак-бос бээни алапы!
- 910 Кан атеке бейтине
азыр тайып келели!
Тараза жылдыс чыкканда,
таң саргарып атканда,
Кан-чоро Көк-бөрүсүн миниптир,
- 915 Күл-чоро Көк-чебичин миниптир,
бир бээни коштоп алды,
бир атты коштоп алды,
Семетейге алып келди.
Семетей атка минип алды,
- 920 Семетей жүрүп кетип калды.
Акындын кысы Ай-чүрөк
чинжирлү көкөр, чини кезе
Ай-чүрөк колтуктап алыптыр,
Семетейдин как астына чыгыптыр:
- 925 'Атыңнын башын бура тыр, төрөм,
ошо жерге тура тур, төрөм!-
Түндө бир жатып түш көрсөң,
түндөгү түшүң опкон түш,
жүрөгүм башы копкон түш-
- 930 мен түшүңнү айтайн!
Ошо жерден кайтайн!
Терек түптөн тербелди,
теңис түптөн чайпалды-
төрөм, бу немени болучу?
- 935 Өлүк-минен тириктин
арбагы атка минип калыптыр,
арбактын тынчы кетиптир-
көккө учкан сары ийлайт,
көп жашаган кары ийлайт,
- 940 асмандагы чар ийлайт,
алты жашар бала ийлайт-
мен түшүңнөн чочуймун!
Ошо сапар койсоңчу!
Кийнги сапар барсаңчы!
- 945 Айшыгы алтын туу көрдүм,
алты саналаш кол көрдүм,
желпилдеген туу көрдүм,
жер майшкан кол көрдүм!
Ошо сапар коюңус!
- 950 Ошо сапар койбосоң,
бир байтал мойнун караба!
Бир байталды мингисип,
тай экенге чаптырып,
Тай-буурулду алыңыс!
- 955 Тай-буурулду минген соң,
ошо сапар барыңыс!

moynu tolo calı éken,
kuldar kuruk salǵan cok,
calçı caydak mingen cok!
Calı üylüp döñ bolǵon,
kazı-karta téñ bolǵon!
Érten oşunu ala bériñer!
Ak-bos beeni alalı!
Kan ateke béytine
azır tayıp kéleli!
Taraza cıldıs çıkkanda,
tañ sarǵarıp atkanda,
Kan-çoro Kók-börüsün miniptir,
Kül-çoro Kók-çebiçin miniptir,
bir beeni koştóp aldı,
bir attı koştóp aldı,
Sémétéyge alıp kélđi.
Sémétéy atka minip aldı,
Sémétéy cürüp kétip kaldı.
Akındın kısı Ay-çürök
çincirli kökör, çini kéze
Ay-çürök koltuktap alıptır,
Sémétéydin kak astuna çıǵıptır:
'Atıñnın başın bura tır, töröm,
oşo céрге тура tur, töröm!-
Tündö bir catıp tüş körsöñ,
tündögü tüşüñ opkon tüş,
cürögüm başı kopkon tüş-
mén tüşüñnü aytayn!
Oşo cérden kaytayn!
Térek tüptön térbeldi,
téñis tüptön çaypaldı-
töröm, bu némeni boluçı?
Ölük-minen tiriktin
arbaǵı atka minip kalıptır,
arbaktın tınçı kėtiptir-
kökkö uçkan sarı iylayt,
köp çaşaǵan karı iylayt,
asmandaǵı çar iylayt,
altı çaşar bala iylayt-
mén tüşüñnön çoçuymun!
Oşo sapar koysoñçu!
Kiyngi sapar barsañçı!
Ayşığı altın tuu kördüm,
altı sanalaş kol kördüm,
célpildegen tuu kördüm,
céр mayşkan kol kördüm!
Oşo sapar koyuñus!
Oşo sapar koybosoñ,
bir baytal moynun karaba!
Bir baytaldı mingisip,
tay ékenge çaptırıp,
Tay-buuruldu alıñıs!
Tay-buuruldu mingen soñ,
oşo sapar barıñıs!

boynu yele dolu,
hiç bir köle yakalayamaz,
hiç bir uşak binemez!
Yelesi tepe gibi kabarık,
yağı kalın bağırsak gibi kalın!
İşte onu getirin!
Ak-boz kırsağı alalım!
Han babamın mezarında
kurban edip gelelim!"
Terazi yıldızı çıkınca,
tan sararıp atınca
Kan-çoro Kók-börü'ye bindi,
Kül-çoro Kók-çebiç'e bindi,
beraberinde bir kırsak götürdü,
bir de yedek at aldı,
Semetey'e getirdi.
Semetey de ata bindi,
Semetey çıkıp gitti.
Akın'ın kızı Ay-çürök
zincirli tulum ile çini kaseyi
Ak-çürök koltuğuna sıkıştırıp,
Semetey'in karşısına çıktı:
"Atının başını çevir, efendim,
sen burada dur, efendim!
Gece bir rüya gördüm,
gece gördüğün rüya korkunç bir rüyaydı,
yüreğimi yakan bu rüyayı
ben sana yorayım,
sonra da buradan gideyim!
Kavak dibinden sarsıldı;
deniz dibinden çalkalandı,
efendim, söyle ne demek bu?
Ölü ile dirilerin
ervahı ata binmişlerdi,
ervahın dirliği kaçmış demektir.
Göğe uçan sarı alaca ağlayacak,
çok ihtiyar yaşlılar ağlayacak,
gökteki ekin kargası ağlayacak,
altı yaşındaki çocuk ağlayacak,
ben rüyandan korkuyorum!
Sen bu seferden vazgeçsen!
Başka bir sefer yola çıksan!
Nakışları altın hilalli sancak gördüm,
altı birlik ordu gördüm,
dalgalanan sancaklar gördüm,
yer titreten ordu gördüm!
Gel şu seferden vazgeç!
Sen bu seferden vazgeçmezsen
bir kırsak boynu görme sen!
Bir kırsığa bindirip
dayın ağaya koşturup
Tay-buurul'u alın!
Tay-buurul'a binince
o zaman sefere çıkın!

- Тай экенге барбасаң,
Тай-Буурулду албасаң,
бир байтал мойнун карасаң,
960 жаман болор сапарың!
Акындын кысы Ай-чүрөк
олуңунан оролду,
чылбырынан чырмалды,
Семетейни жибербей
- 965 жатып алды Ай-чүрөк.
Семетейдей чунагы
болбой туруп айтты дейт:
'Түшүң мага не болот?
Түлкүнүң богу ол болот!
- 970 Сенин өзүң не болосун?-
Менин богум сен болосун!
Асий өгүстүн тересинен
өрүм кылган булдурсун
колуна алды Семетей,
- 975 анда турган Ай-чүрөктү
булдурсун-минен чапты' ле!
Дарайсы дал-далынан бөлүндү,
кабырга 'Том!' этип үзүлдү!
Жакшы тууган Ай-чүрөк
- 980 жерде жатып калды дейт!
Семетейдей чунагы
аттанып жүрүп кетти дейт.
Семетей барган кабары
Каныкейге түштү дейт.
- 985 Каныкей атка минип алды,
жангыстын аркасына салды.
Каныкей гелип ийлады:
'О Семетей, чунагым
атыңнын башын бура тур,
- 990 астыңгы жерге тура тур!
Найсадан калган желегим,
жаңгыстан калган белегим,
сооттан калган куюгым!-
О Семетей, чунагым!
- 995 Осоо сапарды койсоңчу!
Кийинги сапарды барсаңчы!
Ай-чүрөктүн түшү опкон түш,
жүрөгүнүн башы копкон түш!
Йласа-да Каныкей,
- 1000 батыр тууган Семетей
Каныкей тилин албады,
Семетей жүрүп калды дейт.
Йлап калган Каныкей,
чыңгырган (?) үнүн баспады,
- 1005 чынгырыгын жаспады.
Көсүнүн жашы көл болду,
ийлап бооры көшүдү,
эки көсү шышыды.
Каныкей атка минди дейт,
- 1010 аркасына салды дейт.

Tay ékenge barbasañ,
Tay-Buuruldu albasañ,
bir baytal moynun karasañ,
caman bolor saparıñ!
Akındıñ kısı Ay-çürök
oluñunan oroldu,
çılbrınan çırmaldı,
Sémétéyni ciberbey
catıp aldı Ay-çürök.
Sémétéydey çunağı
bolboy turup ayttı déyt:
'Tüşüñ mağa né bolot?
Tülkünüñ boğu ol bolot!
Sénin özüñ né bolosun?-
Ménin boğum sén bolosun!
Asiy ögüstün téresinen
örüm kılğan buldursun
koluna aldı Sémétéy,
anda turğan Ay-çüröktü
buldursun-minen çaptı' le!
Daraysı dal-dalınan bölündü,
kabırğa 'Tom!' étip üzüldü!
Çakşı tuuğan Ay-çürök
céerde catıp kaldı déyt!
Sémétéydey çunağı
attanıp cürüp kétti déyt.
Sémétéy barğan kabarı
Kanıkéyge tüştü déyt.
Kanıkéy atka minip aldı,
cangıstın arkasına saldı.
Kanıkéy gélip iyladı:
'O Sémétéy, çunağım
atıñnın başın bura tur,
astıñğı céрге тура tur!
Naysadan kalğan célegim,
cañğıstan kalğan bélegim,
soottan kalğan kuyağım!-
O Sémétéy, çunağım!
Osoo sapardı koysoñçu!
Kiyngi sapardı barsañçı!
Ay-çüröktün түшү opkon түш,
cürögünün başı kopkon түш!
Ylasa-da Kanıkéy,
batır tuuğan Sémétéy
Kanıkéy tilin albadı,
Sémétéy cürüp kaldı déyt.
Ylap kalğan Kanıkéy,
çıñğırğan (?) ünün baspadı,
çıngırığın caspadı.
Kösünün çaşı köl boldu,
iylap boorı köşüdü,
éki kösü şışıdı.
Kanıkéy atka mindi déyt,
arkasına saldı déyt.

Dayı ağana varmazsan,
Tay-buurul'u almazsan,
bir kısrak boynuna bakarsan
yaman olur seferin!"
Akın'ın kızı Ay-çürök
kolanına yapıştı,
dizginine sarıldı,
Semetey'i bırakmadı,
durdu kaldı Ay-çürök.
Semetey kulaksızı
onu dinlemedi, dedi ki:
"Senin rüyandan bana ne?
Tilki bokundan farksız!
Sen kendin nesen?
Sen benim bokum olursun!"
Genç öküz derisinden
örülmüş kamçıyı
eline aldı Semetey,
orada duran Ay-çürök'e
deri kamçı ile vurdu!
Sırtındaki ipek lime lime parçalandı,
kaburgası çatırdayıp kırıldı!
Güzel doğan Ay-çürök,
yere yıkılıp kaldı!
Semetey kulaksızı,
atını sürüp gitti.
Semetey'in gittiği haberi,
Kanıkey'e gelmişti.
Kanıkey ata bindi,
tek oğlunun arkasından gitti,
Kanıkey yetişip ağladı:
"Ah Semetey, kulaksızım,
atının başını çevir,
durduğun yerde kal!
Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten kalan yadigarım,
silahtan kalan zırhım benim!
Kulaksızım, Semeteyim,
Şu seferden vazgeç yavrum!
Başka sefer gidersin!
Ay-çürök'ün rüyası çok korkunç!
Yüreğini hoplatmış o rüya!"
Ağlasa da Kanıkey
bahadır doğan Semetey,
söylediğini dinlemedi,
Semetey çıkıp gitti.
Ağlayıp kalan Kanıkey,
hiç durmadan feryat etti,
feryadını kesmedi.
Gözünün yaşı göl oldu,
ağlamaktan bağı şişti,
ağlamaktan gözleri şişti.
Kanıkey atına bindi,
yine arkasından gitti,

- Ийлап туруп тагы айтат:
‘О Семетей, тура тур!
Атыңнын башын бура тур!
Болбой бара жатасын,
1015 чийп койгон мечит (?) бар!
Куптан окуп алгайсын,
ак-бос бээни чалгайсын,
атекеңнин арбагын
азыр тайып алгайсын!
1020 Асып койгон казан бар,
салып койгон тулга бар:
бириң эти салгайсын,
бириң отун алгайсын,
бириң отту жаккайсын!
1025 Казанны тес кайнатып алгайсын!
Казанын чий көбүктөп кайнаса,
кан атекең тирилгени болучу!
Кара кочкул кан чыкса,
кан атекең бир өлгөнү болучу!
1030 Сол бөрөгүң таянып,
"Солтонум экем!" дер өкүр!
Оң бөрөгүң таянып,
"Ойронум экем!" деп өкүр!
Атка минип алгайсын,
1035 айналайн жаңгысым,
үйдү көстөй салгайсын!
Бу жерде калдың Каныкей,
Семетей жүрүп кетип калды дейт.
Чийп койгон мечитке (?)
1040 Семетей салып кирип берди дейт,
куптан окуп алды дейт,
ак-бос бээни чалды дейт,
азыр тайып алды дейт.
Бирин отун алды дейт,
1045 бирин отту жакты дейт,
бирин этти салды дейт-
казан кайнап чыкты дейт,
кара кочкул кан чыкты!
Үчөө ийлап кобо калды,
1050 сол бөрөгүн таянып,
‘Солтунум экем!’ деп эле,
өкүрүп койо берди дейт!
Атка минип калды дейт.
Каңырактар Кыр-ташка,
1055 Кызыл-кыя, Сан-ташка
үчөө жарыша чыгып барды.
Асты агагын караса,
айчыгы алтын туу келет,
алты саналаш кол келет,
1060 желпилдеген туу келет,
жер майшкан кол келет!
Тоодай болгон бир адам
тор’ат минип келиптир,
алты саналаш көп колду

Ийлап туруп тагы айтат:
‘O Sémétéy, tura tur!
Atıñnın başın bura tur!
Bolboy bara catasın,
çiyip koyğon méçit (?) bar!
Kuptan okup alğaysın,
ak-bos beeni çalğaysın,
atekeñnin arbağın
azır tayıp alğaysın!
Asıp koyğon kazan bar,
salıp koyğon tulğa bar:
biriñ éti salğaysın,
biriñ otun alğaysın,
biriñ ottu cakkaysın!
Kazannı tés kaynatıp alğaysın!
Kazanın çiy köbüktöp kaynasa,
kan atekeñ tirilgeni boluçı!
Kara koçkul kan çıksa,
kan atekeñ bir ölgönü boluçı!
Sol börögüñ tayanıp,
"Soltonum ekem!" dér ökür!
Oñ börögüñ tayanıp,
"Oyronum ekem!" dép ökür!
Atka minip alğaysın,
aynalayn cañğısım,
üydü köstöy salğaysın!
Bu cérde kaldıñ Kanıkéy,
Sémétéy cürüp kétip kaldı déyt.
Çiyip koyğon méçitke (?)
Sémétéy salıp kirip bérđi déyt,
kuptan okup aldı déyt,
ak-bos beeni çaldı déyt,
azır tayıp aldı déyt.
Biriñ otun aldı déyt,
biriñ ottu caktı déyt,
biriñ étти салdı déyt-
kazan kaynap çıktı déyt,
kara koçkul kan çıktı!
Üçöö iylap kobo kaldı,
sol börögün tayanıp,
‘Soltunum ekem!’ dép éle,
ökürüp koyo bérđi déyt!
Atka minip kaldı déyt.
Kañıraktay Kır-taşka,
Kızıl-kıya, San-taşka
üçöö carışa çıgıp bardı.
Astı ağağın karasa,
ayçığı altın tuu kélet,
altı sanalaş kol kélet,
célpilдеgen tuu kélet,
cér mayşkan kol kélet!
Tooday bolğon bir adam
tor’at minip kéliptir,
altı sanalaş көp koldu

ağlayarak dedi ki:
"Ah Semetey dursana!
Atının başını çevir!
Dinlemeyip gidiyorsun,
şurada alaca bir türbe var,
orada bir dua oku,
ak boz kırsağı kurban et,
babacığının ruhunu
böylece şad etmelisin!
Oraya asılmış bir kazan var,
bırakılmış bir miğfer var,
biriniz eti koysun,
biriniz odun alsın,
biriniz ateşi yaksın!
Kazanı çabucak kaynat,
kazandaki et suyu köpürerek kaynarsa
han baban dirilecektir!
Kara kızıl kan çıkarsa
baban hepten ölecektir!
Sol böğrüne dayanıp,
"Sultanım babam!" diye haykır,
sağ böğrüne dayanıp,
"Yüce babam!" diye haykır!
Sonra hemen atına bin,
ah biricik sevgili oğlum,
sonra evine git!"
Kanıkey orada kaldı,
Semetey çıkıp gitti.
Alaca türbe'ye
Semetey varıp girdi.
Orada bir dua okudu,
ak boz kırsağı kesti,
böylece kurbanını verdi.
Birisini odunu aldı,
birisini ateşi yaktı,
birisini de eti saldı.
Kazan çabucak kaynadı,
kara kızıl kan çıktı!
Üçü ağlamağa başladı.
Sol böğrüne dayanıp,
"Sultanım babam!" diye o,
feryat etmeye başladı!
Sonra ata bindiler,
Uğuldayan Kır-taş'ta
Kızıl-kıya, San-taş'ta
üçü yarışa çıktı.
Önlerine bakınca gördüler ki
nakışları altın hilalli sancak geliyor,
altı birlik ordu geliyor,
dalgalanan sancak geliyor,
yer titreten ordu geliyor!
Dağ gibi de bir adam,
bir doru ata binmiş geliyor,
altı birlik bu büyük orduyu

- 1065 чок-чогултуп чогултуптур (?),
айдап келе жатыры.
Семетей чунак көрдү дейт,
көрүп тутуп айтты дейт:
'Айналайн Күл-чоро,
- 1070 атыңнын башын бура тур,
астыңгы жеге тура тур!
Сагыскандай эр тоноп,
санаабысты басалы!
Көгүчкөндөй эр тоноп,
- 1075 көөнүбүстү басалы!
Айналайн Күл-чоро,
сайлып келген Боз-учук
салып барып тосун кал!
Кагылайн Кан-чором,
- 1080 каңырактар Кыр-ташты
салып барып тосуп кал!
Чыканактар Боз-сеңир
чыдам ала салып барайн!
Атты тушап салайн!
- 1085 Алайдан түшкөн Ак-келте
сүмбүлөй окту урайн,
куштап дары куйайн,
отту чагып алайн,
милтемди кыстап алайн,
- 1090 бетиме алып калайн!-
Тиги тоодай тор'атты
тиги Кудайдан тилейн!
Семетей чунагы
отту чагып алды дейт,
- 1095 маша кыстап салды дейт,
бетинен калып калды дейт.
Тоодай тор'ат сурасаң,
тик тура калды дейт,
тор'ат айтты эсине:
- 1100 'Мен көргөндү
көрдүңбү, төрөм?
Мен билгенди
билдиңби, төрөм?
Билгенимди айтайн!
Сайлып келген Боз-учук
Күл-чоро кулу тосуптур!
- 1105 Күл-чорону көрдүңбү, төрөм?
Каңырактар Кыр-ташты
Кан-чоро кулу тосуптур!
Чыканактар Боз-сеңир
Семетей чунак тосуптур!
- 1110 Алайдан түшкөн Ак-келте
сүмбөлөй окту уруптур,
отту чагып алыптыр,
бетинен алып калыптыр,
эм тартып иймек болуптур!
- 1115 Мен так түйлүп кетермин,
бир жастырып салармын!
- çok-çoğultup çoğultupdur (?),
aydap kéle catırı..
Sémétéy çunak kördü déyt,
körüп tutup ayttı déyt:
'Aynalayn Kül-çoro,
atıñnın başın bura tur,
astıñgı cége tura tur!
Sağıskanday ér tonop,
sanaabıstı basalı!
Kөгүчкөндөй ér tonop,
kөөнүбүstü basalı!
Aynalayn Kül-çoro,
saylıp kélgен Boz-uçuk
salıp barıp tosun kal!
Kağılayn Kan-çorom,
kañıraktay Kır-taştı
salıp barıp tosup kal!
Çıkanaktay Boz-séñir
çıdam ala salıp barayn!
Attı tuşap salayn!
Alaydan tüşkөн Ak-kélté
sүmbүlөy oktu urayn,
kuştap darı kuyayn,
ottu çağıp alayn,
miltemdi kıstap alayn,
bétime alıp kalayn!-
Tigi tooday tor'attu
tigi Kudaydan tileyn!
Sémétédey çunağı
ottu çağıp aldı déyt,
maşa kıstap saldı déyt,
béтинен kalıp kaldı déyt.
Tooday tor'at surasañ,
tik tura kaldı déyt,
tor'at ayttı esine:
'Mén körgөndü
kөrdüñbü, törөm?
Mén bilgenди
bildiñbi, törөm?
Bilgenimди aytayn!
Saylıp kélgен Boz-uçuk
Kül-çoro kulu tosuptur!
Kül-çoronu kördüñbü, törөm?
Kañıraktay Kır-taştı
Kan-çoro kulu tosuptur!
Çıkanaktay Boz-séñir
Sémétéy çunak tosuptur!
Alaydan tüşkөн Ak-kélté
sүmbölөy oktu uruptur,
ottu çağıp alıptır,
béтинен alıp kalıptır,
ém tartıp iymek boluptur!
Mén tak tүйlүp kéтерmin,
bir castırıp salarmın!
- korkunç gürlütülerle,
almış getiriyordu.
Kulaksız Semetey
bunu görerek dedi ki:
"Canım Kül-çoro,
atının başını çevir,
durduğun yerde dur!
Erleri saksığan gibi soyup,
endişemizi basturalım!
Erleri güvercin gibi soyup,
gönlümüzü ferahlatalım!
Canım Kül-çoro,
şu sipsivri Boz-uçuk tepeye
koş orada nöbetçi kal!
Canım Kan-çoro,
şu uğuldayan Kır-taş'a
git sen orada nöbetçi ol!
Şu küçük Boz-senir'e
ben gidip durayım!
Atın ayaklarını bağlayayım,
Alay'dan gelen tüfek Ak-kelte'ye
ben kurşunu doldurayım,
avuç dolusu barut koyayım,
sonra da ateş edeyim,
içine meş'aleyi sokup,
tüfeği yanağıma dayıyayım!
Bu dağ gibi doru atı
Tanrı'dan dileyeyim!"
Semetey kulaksız
tüfeğin ateşini çaktı,
meş'aleyi içine soktu,
yanağına dayadı.
Dağ gibi doruyu sorarsan,
orada dimdik duruyordu,
doru at sahibine dedi ki:
"Benim gördüğümü gördün
mü, efendim?
Benim bildiğimi biliyor
musun, efendim?
Bildiğimi söyleyeyim!
Şu sivri Boz-uçuk'un tepesinde,
Kül-çoro kul gözetliyor!
Kül-çoro'yu gördün mü, efendim?
Uğuldayan Kır-taş'ın üstünde,
Kan-çoro kul gözetliyor!
Şu küçük Boz-senir'de de,
Semetey kulaksız gözetliyor!
Alay'dan gelen tüfek Ak-kelte'ye
değnekle kurşunu itmiş,
ateşi çakıp yakarak
yanağına dayamış,
işte tetiği çekiyor!
Ben hemen büzülüp çekileyim,
onu iyice afallatayım!

- Ат куйругум шүйө көр!
Колду чечип койо бер!
Анда турган Семетей
- 1120** тарс тедире койду дейт-
тоодай тор'ат түйлдү дейт!
Ат куйругун шүйдү дейт.
Тор'ат минген бу батыр
айчыгы алтын туу-минен
- 1125** Семетейди качырды-
Семетей атка минди дейт,
колдун асты кырга чыкты,
Манастап ураан бакырды,
Семетейлеп чакырды.
- 1130** Семетейдей бу чунак
аралап келип кирди дейт,
эңкейштен эр саят,
экини катмар бир саят!
Семетей чунагынын
- 1135** каран калган бу Чоң-баш
бооры толо казы экен,
мойну толо жалы экен,
казы-карта тең болду,
жалы үйлүп дөң болду-
- 1140** каран калган Чоң-башы
каңырактар Кыр-таштан
эңкейшке барганда,
башын чайкап турду дейт.
Минип алса, баспады,
- 1145** жетилесе, жүрбөдү!
Жаңгыс аркасы куурулду.
Семетей чунагынын
амалы жаман түгөндү.
Алайдан түшкөн Ак-келте
- 1150** Семетей бир колуна алды.
Алдыгаткан Күл-чоро
кайрылып карап алды дейт,
Семетейди көрдү дейт.
Семетей көстөй чугойду:
- 1155** 'Айналайн ай жаркын, төрөм,
каран калган Көк-чебич
туягында тура жок-
тулпарга чалыш эмеспи? -
Кыйган камыш кулактуу,
- 1160** кыс баладан сыгактуу
Көк-чебичке мине кой, төрөм!
Берчи мындай жаныңды, төрөм:
ала качып кутулсаң, төрөм,
өштөбөй өчүм алырсын, төрөм,
- 1165** кектебей кегим алырсын, төрөм!
Көк-чебичке миниңис, төрөм,
үйдү көстөй салыңыс, төрөм!
Анда айтты Семетей:
'Айналайн Күл-чоро,
- 1170** атты минип аламын,
- Ат куйругум шүйө көр!
Колду чечип койо бер!
Анда турган Семетей
тарс тедире койду дейт-
тоодай тор'ат түйлдү дейт!
Ат куйругун шүйдү дейт.
Тор'ат минген бу батыр
айчыгы алтын туу-минен
Семетейди качырды-
Семетей атка минди дейт,
колдун асты кырга чыкты,
Манастап ураан бакырды,
Семетейлеп чакырды.
Семетейдей бу чунак
аралап келип кирди дейт,
эңкейштен эр саят,
экини катмар бир саят!
Семетей чунагынын
каран калган бу Чоң-баш
бооры толо казы экен,
мойну толо жалы экен,
казы-карта тең болду,
жалы үйлүп дөң болду-
каран калган Чоң-башы
каңырактар Кыр-таштан
эңкейшке барганда,
башын чайкап турду дейт.
Минип алса, баспады,
цетилесе, жүрбөдү!
Жаңгыс аркасы куурулду.
Семетей чунагынын
амалы жаман түгөндү.
Алайдан түшкөн Ак-келте
Семетей бир колун алды.
Алдыгаткан Күл-чоро
кайрылып карап алды дейт,
Семетейди көрдү дейт.
Семетей көстөй чугойду:
'Айналайн ай жаркын, төрөм,
каран калган Көк-чебич
туягында тура жок-
тулпарга чалыш эмеспи? -
Кыйган камыш кулактуу,
кыс баладан сыгактуу
Көк-чебичке мине кой, төрөм!
Берчи мындай жаныңды, төрөм:
ала качып кутулсаң, төрөм,
өштөбөй өчүм алырсын, төрөм,
кектебей кегим алырсын, төрөм!
Көк-чебичке миниңис, төрөм,
үйдү көстөй салыңыс, төрөм!
Анда айтты Семетей:
'Айналайн Күл-чоро,
атты минип аламын,
- Ат куйругуму багалайвер!
Sen orduyu dağıtiver!"
Orada duran Semetey
pat diye tüfeği boşalttı.
Dağ gibi doru at büzülüp çekildi!
Sahibi atın kuyruğunu bağladı.
Doru ata binen bu bahadır
nakışları altın hilalli sancak ile
Semetey'i kaçırdı.
Semetey ata bindi,
ordunun karşısındaki dağa çıktı,
Manas nidası ile haykırdı,
Semetey diye bağırdı.
Semetey bu kulaksız
ordunun arasına girdi,
yamaçtan erleri yuvarladı,
ikisine birden sapladi!
Semetey kulaksızının
güçlü Çon-baş'ının
böğrü yağ dolu idi,
boynu yele dolu idi,
yağı kalın bağırsak gibi kalın idi,
yelesi tepe gibi kabarık idi.
Güçlü Çon-baş
uğuldayan Kır-taş'tan,
yokuş aşağı inerken,
başını sallayıp duruyordu.
Semetey üstüne bindi, at adım atmadı,
yedeğe koştı, at yürümedi!
Semetey çaresiz kaldı.
Semetey kulaksızı
çıkamaz bir duruma düştü.
Alay'dan gelen tüfeği Ak-kelte'yi
Semetey bir eline aldı.
Zavallı Kül-çoro,
efrafına bakındı,
Semetey'i gördü,
Semetey'e doğru fırladı,
"Canım ay ışığı, efendim,
güçlü Kök-çebic'in
ayak tırnaklarının çatalı yok,
cins bir ata işaret değil mi bu?
Yontulmuş kamış kulaklı,
yüzü kız çocuktan tatlı
Kök-çebic'e sen bin, efendim!
Canını böyle ver, efendim.
Alıp kaçarak kurtulursan, efendim,
alınmamış öcümü alırsın, efendim,
alınmamış intikamımı alırsın, efendim!
Kök-çebic'e binin, efendim,
eve doğru gidin, efendim!"
O zaman Semetey dedi ki:
"Canım Kül-çoro,
ben senin atına bineyim.

- үйдү көстөй саламын-
 мен кутулуумну нетемин, чором,
 не муратка жетемин, чором?
 "Өлүп алсам, чуңкурда!" чором,
1175 "Тирү болсом, дөбөдө!" чором!
 Көк-чебичтей күлүккө
 учкаша минип алалы!
 Жаңгырактан жаңыс жол,
 жаңгыс жол көстөй качалы!
- 1180** Семетей-минен Күл-чоро
 Көк-чебичтей күлүккө
 учкаша минип алды дейт,
 жаңгыс жол көстөп чугойду.
 Жедигердин Эр-кыгаз
- 1185** айчыгы алтын туу-миен
 Семетей бир көтүнөн кууду!
 Каран кылган Көк-чебич
 Өкөө бир учкашып алган соң,
 бүткөн богу ызыды,
- 1190** ичегизи кысыды.
 Арандай оозын ашты,
 ак көбүгүн чашты!
 Каран калган Көк-чебич
 төрт туягы болоттой,
- 1195** курушуп калган туягы
 төрт чарадай болду дейт.
 Жаңгыс жолго киргенде,
 чаты жерге барганда,
 Көк-чебичтин туягы
- 1200** батпай туруп алды дейт!
 Өкөө аттан түштү дейт,
 жерге жатып алды дейт.
 Жедигердин Эр-кыяз
 алдын курчап алды дейт.
- 1205** Асман булут тутулды.
 Алдыгаткан Күл-чоро
 Көк-чебичке минди дейт,
 көп колду аралай качып кутулды,
 Семетей жерде жатса-да,
- 1210** айдыңынан ай коркот,
 күлпөнүнөн күн коркот-
 жаткан Семетей чунакты
 кармарга киши чыкпады!
 Куруп калган Күл-чоро
- 1215** кутулуп бир качып чыкты.
 Кара тумчук Кан-чоро
 как астынан чыкты дейт:
 "Ой тура тур, Күл-чоро,
 атыңнын башын бура тур!"
- 1220** Семетейдин кылган иши көп эле,
 Семетейдин кылбаган иши жок эле!
 Кулжаны кармап алганда,
 кулагын кепи салганда,
 мaa бeрбeй сaa бeргeн!
- үйдү көстөй саламын-
 мeн кутулуумну нeтeмин, çором,
 нe муратка cетeмин, çором?
 "Öлүп алсам, çуңкурда!" çором.
 "Tирү bolsom, дөбөдө!" çором!
 Kök-çeбиçтeй күлүккө
 учкаша минип алалы!
 Caңгырактан caңыс col,
 caңгыс col köstöy качалы!
 Sémétéy-minen Kүл-çoro
 Kök-çeбиçтeй күлүккө
 учкаша минип алды déyt,
 caңгыс col köstöп çуғoyду.
 Cédigéрдin Êр-kығаз
 ayçығы altın туu-mien
 Sémétéy bir көтүнөн кууду!
 Каран кылган Kök-çeбиç
 Öкөө бир учкашып алган соң,
 бүткөн боғу ызиды,
 ичегизи кызиды.
 Arандаy oozын ашты,
 ак көбүгүн çашты!
 Каран калған Kök-çeбиç
 төрт тuyaғы болоттой,
 курушуп калған тuyaғы
 төрт çарадай болду déyt.
 Caңгыс colғo киргенде,
 çаты cérge барганда,
 Kök-çeбиçтин тuyaғы
 батpay turup алды déyt!
 Öкөө аттан түштү déyt,
 cérge çatıp алды déyt.
 Cédigéрдin Êр-kыяз
 алдын курчап алды déyt.
 Asман bulut tutулды.
 Aldыгаткан Kүл-çoro
 Kök-çeбиçкe минди déyt,
 көп колду аралай качып кутулды,
 Sémétéy cérde çatsa-da,
 ayдыңынан ай korkot,
 күлпөнүнөн күн korkot-
 çatkan Sémétéy çунакты
 кармарға киши çыкпады!
 Kurup калған Kүл-çoro
 кутулуп бир качып çыкты.
 Кара тумчук Kan-çoro
 как астынан çыкты déyt:
 "Oy тура tur, Kүл-çoro,
 атыңнын башын бura tur!"
 Sémétéyдин кылған иши көп эле,
 Sémétéyдин кылбаған иши çok эле!
 Kulжаны кармап алганда,
 кулагын кeпи салганда,
 maa бeрбeй сaa бeргeн!
- eve doğru gideyim,
 kurtulup ne yapayım, yiğidim,
 hangi murada ereyim, yiğidim?
 Ölürsem mezara, yiğidim,
 diri kalırsam bir dağa, yiğidim,
 Kök-çeбиç yürük ata
 beraberce binelim biz!
 Yalnız Cangırak yolu var,
 bu tek yoldan kaçalım biz!"
 Semetey ile Kүл-çoro,
 bu yürük at Kök-çeбиç'e
 ikisi birlikte bindiler,
 tek yoldan ilerlediler.
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz
 nakışları altın hilalli sancak ile
 Semetey'in ardına düştü,
 Güçlü Kök-çeбиç
 ikisi birden üstüne binince,
 baştan başa kızıştı,
 midesi yanmaya başladı.
 Ardına kadar ağzını açtı,
 ak köpüklerini saçtı!
 Güçlü Kök-çeбиç'in
 dört ayağı da çelik gibi,
 ama şimdi ayakları yumuşadı,
 dört kaseye dönüverdi.
 Tek yola girince,
 karnı yerde değince,
 Kök-çeбиç'in ayakları,
 yere basamıyordu!
 İkisi de attan indi,
 yerde yatakdılar.
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz
 önlerini çevirdi.
 Gökyüzünü bulut kapladı.
 Zavallı Kүл-çoro,
 Kök-çeбиç'e bindi,
 koca ordunun içinden kaçıp kurtuldu.
 Semetey yerde yatsa da,
 aydınlığından ay korkar,
 ışığından gün korkar.
 Yerde yatan Semetey kulaksız
 kaldıracak kimse çыkmadı!
 Kuruyup kalası Kүл-çoro
 kaçып kurtulmuştu.
 Kara simalı Kan-çoro,
 birden önüne çыkып dedi ki:
 "Dursana, ey Kүл-çoro,
 atının başını çevir!
 Semetey'in yaptıғы iş çok,
 Semetey'in yapmadıғы iş var mı?
 Dağ koçunu yakalayıp da,
 kulağыnı kestiғы vakit,
 bana değıl sana verdi!

- 1225 Сен күчү болсоң-до,
мен улуу болсом-до,
анда көөнүм бир калган!
Улуу-баштын (?) тоосында,
урдап жылкы алганда,
- 1230 Жедигердин Эр-толтой
кууйынга чыгып келгенде,
Семетейдей бу чунак
ыргыга когуп салганда,
Кыл-жийреңдей күлүгүн
- 1235 коштоп алып чыкканда,
маа бербей саа берген-
анда көөнүм бир калган!
Койлуу-малдын ак ташта
койну урдап алганда,
- 1240 Кары-чал кысы Чачыке
кармап алып чыкканда,
маа бербей саа берген-
анда көөнүм бир калган!
Көөнүм бир калбады, үч калды.
- 1245 Кел! Эр-кыязга кирели!
Семетейден чыккалы!
Сенин атаң Ажыбай,
аны өлтүргөн Семетей!
Менин атам Алмамбет,
- 1250 аны өлтүргөн Семетей!
Эр-кыязга кирели!
Жангыс жайлап берели!
Өштөбөй өштү алалы,
кектебей кекти алалы!"
- 1255 Анда айттың Күл-чоро:
'О Кудай, батыр Кан-чоро,
"Ат меники!" дедиби?
"Аш меники!" дедиби?
Аттан көөнүң калдыбы?
- 1260 Аштан көөнүң калдыбы?
Өлсөм, сейтке кечемин,
өлтүрсөм, каза кыламын,
ичиме бычак салайн!
Кантип төрөмдөн тирү калайн?"
- 1265 Алдыгаткан Күл-чоро
ошо сөстү айтканда (?),
ичи оттой күйдү дейт,
күйбөгөн жери күл болду!
Карагай найза жапырды,
- 1270 "Жоо кашты!" деп бакырды,
Манастап ураан чакырды!
Алты саналаш көп колду
аралап келип кирди дейт.
Алдыгаткан Күл-чоро
- 1275 Жедигердин Эр-кыяз
Тоо-торунун үстүнөн
ыргыга коюп салды дейт!
Каран калган Тоо-туру
- Sén küçü bolsoñ-do,
mén uluu bolsom-do,
anda köönüm bir kalğan!
Uлуу-başтын (?) тоосында,
urdap cыккы алғанда,
Cédigérdin Ér-toltoy
kuuyınğa cығып kélgenде,
Sémétéydey bu cunak
ırғыга коғуп салғанда,
Kıl-ciyreñdey күлүгүн
коштоп алып cыкканда,
maa bérbey saa bérgen-
анда köönüm bir kalğan!
Koyлуу-maldыn ак ташта
koyну urdap алғанда,
Karı-çal кысы Cаçıké
кармап алып cыкканда,
maa bérbey saa bérgen-
анда köönüm bir kalğan!
Kөөнүм бир калбады, үч калды.
Kél! Эр-кыязға кирели!
Sémétéyден cыккалы!
Séнин атаñ Аcыбай,
аны өлтүргөн Sémétéy!
Méнин атам Алмамбет,
аны өлтүргөн Sémétéy!
Éр-кыязға кирели!
Cангыс cайлап бéрели!
Öштөböy öштү алалы,
кектебей кекти алалы!"
- Анда айттыñ Kүл-çоро:
'O Kудай, batır Kan-çоро,
"At méniki!" déдиби?
"Aş méniki!" déдиби?
Аттан көөнүñ калдыбы?
Аштан көөнүñ калдыбы?
Öлсөм, séyтке кéчемин,
өлтүрсөм, каза кыламын,
ичиме бичак салайн!
Kантип төрөмдөн тирү калайн?"
- Алдығаткан Kүл-çоро
ошо сөстү айтканда (?),
ичи оттой күйдү déйт,
күйböгөн céri күл болду!
Kарагай найза cапырды,
"Coo кашты!" déп бакырды,
Manастап ураан cакырды!
Алты саналаш көп колду
аралап kéлип кирди déйт.
Алдығаткан Kүл-çоро
Cédigérdin Эр-кыяз
Тоо-торунун үстүнөн
ırғыга коyуп салды déйт!
Kаран калған Тоо-туру
- Sen daha küçük olsan da,
ben daha büyük olsam da,
işte onda gönlüm kaldı!
Uлуу-baş dağının üstünde
atları cаpul ettiğimiz vakit
Cediger'in oğlu Er-toltoy
izimizden gelirken,
bu Semetey kulaksızı
onu yere vurunca,
Kıl-ciyren adlı yürüğünü,
peşine takıp gidince,
onu bana değil sana verdi,
işte onda gönlüm kaldı!
Koyлуу-mal'ın ak kayasında
koyun cаpul alınca,
Karı-çal'ın kızı Cаçıke'yi
alıп kaçırduğımızda,
onu bana değil sana verdi,
işte onda gönlüm kaldı!
Bir değil, gönlüm üç kere kaldı!
Gel, Er-kıyaz'a gidelim,
Semetey'den cıkalım,
senin baban Acıbay'ı,
öldürmüştü Semetey!
Benim babam Almambet'i
öldürmüştü Semetey!
Gel, Er-kıyaz'a gidelim!
Kaçıp yalnız yaşayalım.
Alınmamış öcü alalım biz!
Alınmamış intikamı alalım biz!"
O zaman Kүл-çоро dedi ki:
"Ey Allah, bahadır Kan-çоро,
"At benim atım!" dedi mi o?
"Aş benim aşım!" dedi mi o?
Atta mı gönlün kaldı?
Aşta mı gönlün kaldı?
Ölürsem şehit olurum,
öldürürsem gaza kılmış olurum,
ичиме бичак sokayım,
nasıl efendimden ayrı yaşıyayım?"
Zavallı Kүл-çоро,
bu sözleri söyleyince,
ичи ateş gibi yandı,
yanmayan her tarafı күл oldu!
Kara çam kargısını salladı,
düşman kaçtı diye bağırды,
Manas'ın nidasını haykırды!
Алты birlik büyük ordunun,
fırlayıп arasına girdi.
Zavallı Kүл-çоро,
Cediger'in oğlu Er-kıyaz'ın
Тоо-toru'sunun üstünden
sıçrayıp fırladı!
Güçlü Тоо-tору

- "Эр качкын экен" дейт.
1280 Алдыгаткан Күл-чоро
алты саналаш көп колду
аралай качып кутулду.
Бүткөн боюн жашырды,
алмадай башын ашырды,
1285 аңдып карап жатты дейт.
"Төрөмдү жайлап салбаспы,
Ат куйругун шүүбөспү?
Темир туяк, жес билек
Көк-чебичтей күлүгүм
1290 чөп чалдыра берейн,
суу капгыра берейн!
Үйгө чабуул койгондо,
Көк-чебичке минейн
Төрөмнүн өлүгүнө барайн!
1295 Өлүгүн келип алайн,
жерге көмүп салайн!
Семетейдин үйүндө
Акындын кысы Ай-чүрөк
кекселиги бар эле,
1300 кереттиги бар эле-
өшкөн отту тамыскан,
өлгөн жанды тиргискен,
адамдан артык киш'эле,
төрөмнүн кожосону колдогун-
1305 Ай-чүрөккө барайн!
Жатып калган Кан-чоро
Эр-кыязга чугойду,
Эр-кыязга айтты дейт:
"Айналайн Эр кыяз, төрөм!
1310 Алты саналаш кол болсо, төрөм,
камарга киши чыкпады,
төрөм.
Жаңгысты мен кармап
берсем, төрөм,
немени кысмаат кыларсын, төрөм?"
Анда айттың Эр-кыяз:
1315 "Айналайн, Кан-чоро,
жаңгысты кармап сен берсең,
жаңгысты жайлап салган соң,
үйүн чаап алган соң,
Кары-чал кысы Чачыке,
1320 Күл-чоронун катыны,
Кан-чоро, саа неке кыяйн!
Жаккан отту өчүрүп,
элди ошо жерден көчүрүп,
өсөндүү булак Өндүр-суу
1325 өрдөтүп бир кондуруп салайн!
Кан кылып сени көтөрөйн!"
Аны угуп Кан-чоро
аркасынан барды дейт,
Семетейди кармап берди дейт-
1330 Жедиргердин Эр-кыяз
- "Ér kaçkın éken" déyt.
Aldıǵatkan Kül-çoro
altı sanalaş köp koldu
aralay kaçıp kutuldu.
Bütköñ boyun çaşırdı,
almaday başın aşırdı,
añdıp karap cattı déyt.
"Төрөмдү cайлап салбаспı,
Ат куйруǵун шүүбөспү?
Темір туяк, cés билек
Кök-çебиçтей күлүгүм
çöp çалдыра бeреyn,
suu kaptıra бeреyn!
Üygö çabuul koyǵondo,
Кök-çебиçке mineyn
Төрөмнүн öлүгүнө барayн!
Öлүгүн келип алаyn,
cerge kömüp salayн!
Sémétéydin üyündө
Акындын kısı Ay-çürök
kékseligi бар эле,
кереттиги бар эле-
öşköñ ottu тамыскан,
ölgөн candı тиргискен,
adamdan artık kiş'эле,
törөмнүн kocosonu koldoǵun-
Ay-çürökkö барayн!"
Cattıp kalǵan Kan-çoro
Ér-kıyazǵa чуǵoydu,
Ér-kıyazǵa ayttı déyt:
"Айналаyn Ér kıyaz, törөм!
Алты саналаş kol болсо, törөм,
kamarǵa kişi çыкпады,
törөм.
Cañǵıstı mén кармап
bersem, törөм,
nemeni kismat kılarsın, törөм?"
Анда ayttıñ Ér-kıyaz:
"Айналаyn, Kan-çoro,
cañǵıstı кармап sén berseñ,
cañǵıstı cайлап salǵan soñ,
üyün çаап алǵan soñ,
Karı-çal kısı Çaçıké,
Kül-çoronun katını,
Kan-çoro, saa neke kıyayн!
Cakkan ottu öçürüp,
éldi oşo cerden köçürüp,
ösөndüü bulak Öндür-suu
ördötüp bir kondurup salayн!
Кан kılıp sени көтөрөyn!"
Аны uǵup Kan-çoro
arkasınan bardı déyt,
Sémétéydi кармап берди déyt-
Cédirǵerdin Ér-kıyaz
- "Bu er aklını kaçırmış!" dedi.
Zavallı Kül-çoro,
altı birlik büyük ordunun,
arasından kaçarak kurtuldu.
Gövdesini boydan boya gizledi,
elma gibi başını çıkardı;
oradan gözleyip dedi ki:
"Efendimi burada yok etmezler mi?
At kuyruǵunu bağlamazlar mı?
Demir turnak, bakır bilek,
Kök-çебиç yürük atımı
otlamaǵa salıvereyim,
aǵzı sulansın!
Evi çapul edince de
Kök-çебиç'e bineyim,
efendimin ölüsüne gideyim!
Ölüsünü buraya getireyim,
topraǵa gömüp bırakayım!
Semetey'in evinde
Akın'ın kızı Ay-çürök
kurnaz bir kadın,
uzak görüşlü bir kadın,
sönmüş ateşi tutuşturur,
ölen canları diriltir,
herkesten daha meziyetlidir,
efendimin siyanet meleğini koruyan
Ay-çürök'e gideyim!"
Kan-çoro
fırladı Er-kıyaz'a,
Er-kıyaz'a dedi ki:
"Canım Er-kıyaz, efendim!
Алты birlik ordusu olsa da, efendim,
onu yakalıyacak kimse
çıkmadı efendim,
ben o tek bir taneyi
yakalarsam, efendim,
kısmetime ne verirsin, efendim?"
O zaman Er-kıyaz dedin ki:
"Canım Kan-çoro,
o tek bir taneyi yakalayıp verirsen,
o tek bir taneyi yok edip,
evini yağma ettikten sonra
Karı-çal'ın kızı Çaçıke'yi,
Kül-çoro'nun kadını,
Kan-çoro, sana nikah kıyarım!
Yanan ateşi söndürüp,
halkı bu yerden göçürüp,
Öндür-suu'nun genişlediği yerin
yukarisına yerleştiririm!
Han kılıp seni yükseltirim!"
Bunu duyup Kan-çoro
arkasından yaklaştı,
Semetey'i yakalayıverdi.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz

- ай-балка-минен бир салды,
арка мойнун сый салды,
жаңгысты эм жайлап салды!
Эм Жедигердин Эр-кыяз
- 1335** үйүн көстөй чугойды.
Кудай барган Кан-чоро
кол астына чыкты дейт:
'Кокуй, Кыяз, тура тур!
Атыңнын башын бура тур!
- 1340** Мынын жайын билбесең,
мен билемин мынын жайын!-
Кече күнү чапканда,
асманда булут тутулган!
Таштуу тоога Күл-чоро
- 1345** чыга качып кутулган!
Бүткөн боюн жашырып,
алмадай башын ашырып,
андып карап жатыптыр.
Колду кастай айдаңыс!
- 1350** Ой отунун жулуңус,
тоо отунун жулуңус,
Семетейдей чунактын
сөгүн өрттөп салыңыс,
күлүн бир сапырып салыңыс!
- 1355** Жедигердин Эр-кыяз
айтканындай кылды дейт:
Семетейдин ак сөгүн
отко салып өрттөдү!
Семетейдин үйүн
- 1360** көстөп жүрдү Эр-кыяз.
Алдыгаткан Күл-чоро
Семетейдей жаңгыстын
өлгөнүн эми билген соң,
Семетейдин үйүн
- 1365** көстөй чугойду Күл-чоро:
'Кокуй, төрөм өлдү!' деп,
Ай-чүрөккө барды дейт.
Айчыгы алтын туу-минен,
алты саналаш кол-минен
- 1370** чыгып келди Эр-кыяз.
Алдыгаткан Күл-чоро
атка минип кирди дейт.
Букадай болуп челишип,
айгырдай болуп алышып,
- 1375** күнү-түнү жети күн
кармашып жатып алды дейт!
Күл-чоронун Көк-чебиç
жети күнү жүгүрдү,
жети күндөн өткөн соң,
- 1380** аркасынан жоорыды,
аягынан аксады.
Алдыгаткан Күл-чорону
кармап алды Эр-кыяз
оң далынын кемирчек

ay-balka-minen bir saldı,
arka moynun sıy saldı,
cañgıstı ém caylap saldı!
Ém Cédigérdin Ér-kıyaz
üyün köstöy çuğoydı.
Kuday barğan Kan-çoro
kol astına çıktı déyt:
'Kokuy, Kıyaz, tura tur!
Atıñnın başın bura tur!
Mının cayın bilbeseñ,
mén bilemin mının cayın!-
Kéçe күnү çapkanda,
asmanda bulut tutulğan!
Taştuu tooğa Kүl-çoro
çığa kaçıp kutulğan!
Bүtkön boyun çашırıp,
almaday başın ашырıp,
añdıp karap çatıptır.
Koldu kastay aydañıs!
Oy otunun culuñus,
too otunun culuñus,
Sémétéydey çunaktın
sөгün örttöp salıñıs,
kүlүн bir sapırıp salıñıs!'
Cédigérdin Ér-kıyaz
aytkanınday kıldı déyt:
Sémétéyдин ak sөгүн
otko salıp örttөdü!
Sémétéyдин үyүн
köstöp cүrdү Ér-kıyaz.
Aldıgatkan Kүl-çoro
Sémétéydey cañgıstın
ölgönүн émi bilgen soñ,
Sémétéyдин үyүн
köstöy çuğoydu Kүl-çoro:
'Kokuy, törөm öldü!' деп,
Ay-çүrөkkө bardı déyt.
Ayçığı altın tuu-minen,
altı sanalaş kol-minen
çığıp kélди Ér-kıyaz.
Aldıgatkan Kүl-çoro
atka минип kirdi déyt.
Bukaday bolup çélišip,
ayğırday bolup alışıp,
күнү-tүнү cėti күн
karmaşıp çatıp aldı déyt!
Kүl-çoronun Kөk-çебиç
cėti күнү cүgүrdү,
cėti күндөн ötkөн soñ,
arkasınan coorıdı,
ayağınan aksadı.
Aldıgatkan Kүl-çoronu
karmaп aldı Ér-kıyaz
oñ dalının kémirçek

ay balta ile bir vurdu,
ensesinden kırırverdi,
o tek bir taneyi yere serdi!
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
fırladı evine,
Tanrının lanetlisi Kan-çoro,
ordunun önüne çıktı:
"Hey Kıyaz, dur bakalım!
Atının başını çevir!
Onun durumunu bilmiyorsan
ben biliyorum bunu!
Dün çarpışırken o,
gökyüzünü bulut kapladı!
Kayalı dağlara Kүl-çoro
kaçıp kurtuldu.
Gövdesini boydan boya gizleyip,
elma gibi başını çıkarıp
oradan etrafı gözledi.
Orduyu kazlar gibi güdünüz!
Düzlükten odun toplayın,
dağdan odun toplayın!
Semetey kulaksızının
kemiklerini yakın
kүlүнү serpip saçın!"
Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
denildiği gibi yaptı,
Semetey'in ak cesedini
ateşe koyarak yaktı!
Semetey'in evine
doğru yürüdü Er-kıyaz.
Zavallı Kүl-çoro,
Semetey biriciğın,
öldüğünü öğrenince
Semetey'in evine,
doğru seyirtti Kүl-çoro:
"Eyvah, efendim öldü!" deyip
Ay-çүrөk'ün yanına vardı.
Nakışları altın hilalli sancak ile,
altı birlik ordu ile,
çıkıp geldi Er-kıyaz.
Zavallı Kүl-çoro,
atına binip saldırdı.
Boğa gibi vurarak,
aygır gibi çarparak,
geceli gündüzlü yedi gün,
çarpıştı durdu orada!
Kүl-çoro'nun Kөk-çебиç'i,
yedi gün böyle yürüdü,
yedi günden sonra da
arkası hep yara oldu.
ayakları aksadı.
Zavallı Kүl-çoro'yu
yakaladı Er-kıyaz,
sağ kürek kemiğinin,

SEMETEY

1385 ойо кесип салды дейт,
май кайнатып куйду дейт!
Кожо, молдо жийды дейт,
Күл-чоронун катыны
Кары-чал кысы Чачыке

1390 Кан-чорого неке кыйды.
Ошо жерден көчүрүп,
жаккан отун өчүрүп,
эл четинен алып барып
суу боюнда кондуруп,

1395 'Кан-чоро' деген кулун
кан көтөрүп койду дейт.
Акындын кысы Ай-чүрөк
үйүнөн алып кетти дейт,
ал үйүнө барган соң,

1400 Акындын кысын Ай-чүрөк
Кыяз өзүнө неке кыйды дейт.
Анда айттың-Эр-кыяз:

'Куруп калган Күл-чоро,
кылган ишиң көп болду,

1405 кылбаган ишиң жок болду!

Тогуз бирдей жылкычы
ошо кулду алыңыс!
Токмоктоп өлтүрүп бериңис!
Тогуз бирдей жылкычы

1410 токмоктоп айдап кетти дейт.

Отун алган Күл-чоро
отту жаккан Күл-чоро,
казан аскан Күл-чоро,
карды салган Күл-чоро,

1415 колоттогу тикенек
кокуйлап жулат Күл-чоро!
Көргөн күнү курусун,
ичкен суусу курусун!
Күл-чоро мал

болуп чөп жебеди,

1420 Күл-чоро ит

болуп бок жебеди-

Күл-чоро көрбөгөндү эм көрдү!

Акындын кысы Ай-чүрөк
Эр-кыяз алган турбайбы?

Алт'ай боюнда калган турбайбы?

1425 Алты ай калган балаңыс
Семетейден турбайбы?

Айдан, айдан ай өтүп,
ай он эки ай жыл болду:
күндөн, күндөн күн өтүп,

1430 күн он эки ай жыл болду.

Ай-чүрөк эркек тууган турбайбы?
'Ай-чүрөк эркек тууду!' деп,
дөңдү отурган Кыязга
сүйүнчү барган турбайбы?

1435 Кыяз айтат бу кепти:

'Уунын түбү уу болот,

oyo késip saldı déyt,
may kaynatıp kuydu déyt!
Koco, moldo ciydi déyt,
Kül-çoronun katını

Karı-çal kısı Çaçıké
Kan-çoroğo néke kıydı.
Ošo cérden köçürüp,
cakkан otun öçürüp,
él çétinen alıp барıp

suu boyunda kondurup,
'Kan-çoro' dégen kulun
kan kötörüp koydu déyt.
Akındın kısı Ay-çürök
üyükön alıp kétti déyt,
al üyükö барған соң,

Akındın kısım Ay-çürök
Kıyaz özünö néke kıydı déyt.
Anda ayttıñ-Ér-kıyaz:
'Kurup kalğаn Kül-çoro,
kılğаn işiñ көp болду,
kılбаğаn işiñ çok болду!

Toğus birdey cılcıçı
ošo kuldu alıñıs!
Tokmoktop öltürüp bériñis!
Toğus birdey cılcıçı
tokmoktop aydap kétti déyt.

Otun alğаn Kül-çoro
ottu cakkан Kül-çoro,
kazan askan Kül-çoro,
kardı salğаn Kül-çoro,
kolottoğu tikenek
kokuylap culat Kül-çoro!
Körgön күнү kurusun,
ičken suusu kurusun!
Kül-çoro mal

bolup çöp cébedi,
Kül-çoro it
bolup bok cébedi-

Kül-çoro көрбөгөндү ém көрдү!
Akındın kısı Ay-çürök
Ér-kıyaz alğаn turбайбы?
Alt'ay boyunda kalğаn turбайбы?

Altı ay kalğаn balañıs
Sémétéyden turбайбы?
Aydan, aydan ay ötüp,
ay on éki ay cıl болду:
kündön, күндөн күн ötüp,
kүн on éki ay cıl болду.

Ay-çürök éркек tuуган turбайбы?
'Ay-çürök éркек tuudu!' dép,
döñdү oturğаn Kıyazğа
süyükü barğаn turбайбы?

Kıyaz aytat bu képti:
'Uunın түbү uу болот,

kıkırdağını kesip attı,
içine kaynar yağ akıttı!
bütün hocaları, mollaları toplattı,
Kül-çoro'nun kadını,
Karı-çal'in kızı Çaçıke'yi,
Kan-çoro'ya nikah kıydı.

Halkı bu yerlerden göçürüp,
yanan ateşi söndürüp,
il hududundan alıp götürüp,
su boyuna kondurup,
Kan-çoro denen kulu,
hanlığa yükseltip çıkardı.

Akın'in kızı Ay-çürök'ü
evinden alıp götürdü,
kendi evine gelince,
Akın'in kızı Ay-çürök'ü
Kıyaz kendisine nikahladı.

O zaman Er-kıyaz dedin ki:
"Kuruyup kalası Kül-çoro,
yaptığın işler pek çok oldu,
yapmadığı iş yoktur senin!

Dokuz at çobanı hep birden,
bu küstah kulu yakalayın!
Tokmaklayıp öldürün!"
Dokuz at çobanı hep birden,
onu tokmaklayıp kovaladı.

Oğun alan Kül-çoro,
ateş yakan Kül-çoro,
kazan yakan Kül-çoro,
karı yığаn Kül-çoro,
bozkırdaki dikenleri
ağlayarak toplayan Kül-çoro!

Gördüğü günler kurusun,
içtiği sular kurusun!
Kül-çoro'nun yalnız hayvan olup
ot yemediği kaldı,

Kül-çoro'nun yalnız köpek olup
bok yemediği kaldı,
Kül-çoro görülmemiş acılar gördü!

Akın'in kızı Ay-çürök'ü,
Er-kıyaz almamış mıydı?
O da altı aylık gebe değil miydi?

Altı ayı dolan bu çocuk,
Semetey'in oğlu değil mi?
Aradan aylar geçti,
on iki ay da yıl oldu,
aradan günler geçti,
on iki aydan yıl oldu.

Ay-çürök bir erkek çocuk doğurmaz mı?
Ay-çürök erkek çocuk doğurdu diye
tepede oturan Er-kıyaz'a,
bir müjdecı gitmez mi?
Kıyaz şu sözleri söyledi:
"Zehirin dibi zehir olur,

- куунун түбү куу болот!-
Акындын кысы Ай-чүрөк
балаң-минен куруп кал!
- 1440 Туган эркек баланын
алмадай башын алыңыз!
Катындар балага барды
бу баланы көргөндө,
баланын көсү чолпондой,
- 1445 баланы өлтүрө албады.
Бир келинчек айтат дейт:
'Айналайн жеңгейлер,
менин бир мерсетим жок эле,
шуну өлтүрсөк нетеди?'
- 1450 Шу баланын көсү чолпондой,
шу баланын башы алмадай!-
Шуну өлтүрбөй маа бериңер!
Анан Эр-кыязга барыңар,
Бир "Өлтүрдүк!" дей көргүн!
- 1455 Мен шуну бала кылайн,
мен бир асырап алайн!
Анда турган катындар
келинчекке берди дейт,
келиншек койнуна катып алды.
- 1460 Дөңдө отурган Эр-кыяз
өлтүрбөсүн билди дейт,
үйгө кирип келди дейт,
кылычын кармап алды дейт,
кабынан сууруп салды дейт,
- 1465 келинчектин койнунан
баланы сууруп алды дейт!
Баланы сууруп алган соң,
Ай-чүрөк тура калды дейт:
'Жедигердин Эр-кыяз, төрөм,
- 1470 акыл болсо, соң келет, төрөм,
ачуу болсо, бат келет, төрөм!
Алты айы аныкы,
алты айы сеники-
чарайнада бу бала
- 1475 кай шаарыңды бусту?' дейт.
'Бу баламны өлтүрбө!
Бу баламны өлтүрсөң,
ак куу кебим кийбесем,
Акын-канга барбасам,
- 1480 өштөбөй өчүм албасам,
кектебей кегим албасам-
"Ай-чүрөк" атым курусун!
Коркконунан Эр-кыяз
Ай-чүрөктүн баласын
- 1485 койнуна салып берди!
Калың тойду кылды дейт,
кол астындагы элдерин
таң азандан курду дейт,
керели кечке турду дейт.
- 1490 Балага ат койгон неме жок!
- kuunun түbү kuu bolot!-
Akın'dın kısı Ay-çürök
balañ-minen kurup kal!
Tuğan érkek balanın
almaday başın alıñıs!
Katındar balağa bardı
bu balanı körgöndö,
balanın kösü çolpondoy,
balanı öltürö albadı.
Bir kéliñçek aytat déyt:
'Aynalayn cėñgeyler,
ménin bir mérsetim cok éle,
şunu öltürsök nétedi?'-
Şu balanın kösü çolpondoy,
şu balanın başı almaday!-
Şunu öltürböy maa bériñer!
Anan Ér-kıyazğa bariñar,
Bir "Öltürdük!" déy körgün!
Mén şunu bala kılayn,
mén bir asırap alayn!'
Anda turğan katındar
kéliñçekke bérđi déyt,
kéliñşek koynuna katıp aldı.
Döñdö oturğan Ér-kıyaz
öltürbösin bildi déyt,
üygö kirip kélđi déyt,
kılıçın karmay aldı déyt,
kabınan suurup saldı déyt,
kéliñçektin koynunan
balanı suurup aldı déyt!
Balanı suurup alğan soñ,
Ay-çürök tura kaldı déyt:
'Cėdigėrdin Ér-kıyaz, töröm,
akıl bolso, soñ kélet, töröm,
açuu bolso, bat kélet, töröm!
Altı ayı anıkı,
altı ayı sėniki-
çaraynada bu bala
kay şaarıñdı bustu?' déyt.
'Bu balamnı öltürbö!
Bu balamnı öltürsöñ,
ak kuu kébim kiybesem,
Akın-kanğa barbasam,
öştöböy öçüm albasam,
kėktebey kėgim albasam-
"Ay-çürök" atım kurusun!'
Korkkonunan Ér-kıyaz
Ay-çüröktün balasın
koynuna salıp bérđi!
Kalıñ toydu kıldı déyt,
kol astındağı elderin
tañ azandan kurdu déyt,
kéreli kėçke turdu déyt.
Balağa at koyğon néme cok!
- riyanın dibi riya olur!
Akın'ın kızı Ay-çürök
çocuğın ile kuruyup kal!
Doğan erkek çocuğunun
elma gibi başını alın!"
Kadınlar çocuğın yanına gittiler,
çocuğu gördüler ki
gözleri yıldız gibi,
çocuğu öldüremediler.
Bir yeni gelin dedi ki:
"Canım yengelerim,
benim çocuğum yok.
Şunu öldürmenin ne yararı var?
Çocuğın gözleri yıldız gibi,
yavrucuğın başı elma gibi!
Şunu öldürmeyip bana verin!
Sonra Er-kıyaz'a gidin,
öldürdük deyiverin!
Ben onu kendime çocuk edineyim,
oğlanı yetiştireyim!"
Orada duran kadınlar,
oğlanı yeni geline verdiler,
gelin çocuğu koynuna aldı.
Dağda oturan Er-kıyaz,
öldürmediklerini anladı,
gelip evine girdi,
kılıcını yakaladı,
kınından sıyırtıp savurdu,
gelinciğın koynundan
çocuğu çekip aldı!
Çocuğu çekip alınca
Ay-çürök durakaldı:
"Cediger'in oğlu Er-kıyaz, efendim,
insanın akılı geç gelir, efendim,
hiddet ise tez gelir, efendim!
Altı ayı onunki
altı ayı seninki!
Doğum sıvısı hala yaş duran bu çocuk
hangi şehrinin yıktı senin?
Çocukcağızımı öldürme,
çocuğumu öldürürsen,
ak kuşu elbisemi giyip,
Akın Han'ın yanına gidip,
senden fena öğ almazsam,
senden intikam almazsam,
Ay-çürök namım kurusun!"
Korkkusundan Er-kıyaz,
Ay-çürök'ün çocuğunu
tekrar kucacağına verdi!
Büyük bir ziyafet tertipledi,
ordusu altındaki illeri
sabah ezanında topladı,
akşama kadar alakoydu.
Çocuğa ad koyacak kimse yok!

- Кечке бешин болгондо,
алтын сакал Ай-кожо
асманнан айланып түшүп келди,
жерге түшүп айтты дейт:
- 1495** 'Жедигердин Эр-кыяз, балам,
элди таң азаннан
курдуңус, балам,
керели кечке турдуңус, балам-
не шапатың бар эле балам?'
Анда айттын, Эр Кыяз:
- 1500** 'Айналайн Ай-кожом,
элди таң азаннан курганым, Кожом,
керели кечке турганым, Кожом,
бир мерсетим бар эле, Кожом,
ат когорго киши жок, Кожом!'
- 1505** Ай-кожо туруп айтты дейт:
'Аты жок бала бу болсо, балам,
ат койорго киши жок болсо, балам,
атын коюп берейн, балам!-
Семетейдин баласы
- 1510** "Сейтек" болсун!" дейди дейт.
Ай-кожо атын койгон соң,
көктөн кайм болду дейт.
Жедигердин Эр-кыяз
жатып калдың бу жерде,
- 1515** алдыгаткан Күл-чоро
жылкынын ичинде жатты дейт.
Ылдый өткөн базарчы
өдө өткөн жолоочы
'Ай-чүрөк эркек бала тууду!' деп,
- 1520** кабар айтып жүрдү дейт,
Күл-чоронун кулагына
бу кабар чалып калбайбы?
Алдыгаткан Күл-чоро
'Ай-чүрөк бала тууду!' дегенге
- 1525** Күл-чоро кошко жатпады,
жүрөгү аттай туйлап батпады-
'Ошо жерден кетем!' деп,
'Ошо Сейтекке жетем!', деп,
кабакка бир жүгүрүп барды.
- 1530** Күл-чоро үстүнө кийген
чырдамал кара кементей
жик жигинен бөлдү дейт,
алды алдынан сөктү дейт!
калган эле чулдусун
- 1535** мойнуна асып алды дейт.
Жылкычынын ак-сакалы Кара-бий
Күл-чоро жүгүрүп жетип келди:
'О аке тай, Кара-бий,
чырдамал кара кементей, аке,
- 1540** жик жигинен бөлүндү, аке,
алды алдынан сөгүлдү, аке!
Бир байталды берсеңчи, аке,
бир байталды минейн, аке,
- Kéçke béşin bolğondo,
altın sakal Ay-koco
asmannan aylanıp tüşüp kélđi,
céрге tüşüp ayttı déyt:
'Cédigérdin Ér-kıyaz, balam,
éldi tañ azannan
kurduñus, balam,
kéreli kéçke turduñus, balam-
né şapatıñ bar éle balam?'
Anda ayttıñ, Ér Kıyaz:
'Aynalayn Ay-kocom,
éldi tañ azannan kurğanım Kocom,
kéreli kéçke turğanım, Kocom,
bir mérsetim bar éle, Kocom,
at koğorğo kişi cok, Kocom!'
Ay-koco turup ayttı déyt:
'Atı cok bala bu bolso, balam,
at koyorğo kişi cok bolso, balam,
atın koyup béreyn, balam!-
Sémétéydin balası
"Séyték" bolsun!' déydi déyt.
Ay-koco atın koyğon soñ,
köktön kaym boldu déyt.
Cédigérdin Ér-kıyaz
catıp kaldıñ bu céرده,
aldıgatkan Kül-çoro
cılkıñın içinde cattı déyt.
İldıy ötkön bazarçı
ödö ötkön colooçı
'Ay-çürök erkek bala tuudı!' dép,
kabar aytıp cüirdü déyt,
Kül-çoronun kulağına
bu kabar çalıp kalbaybı?
Aldıgatkan Kül-çoro
'Ay-çürök bala tuudu!' dégenge
Kül-çoro koşko catpadı,
cürögü attay tuylap batpadı-
'Oşo cérden kétem!' dép,
'Oşo Séytékke cétem!', dép,
kabakka bir cügürüp bardı.
Kül-çoro üstünö kiygen
çırdamal kara kémentey
cik ciginen böldü déyt,
aldı aldınan söktü déyt!
kalğın éle çuldusun
moynuna asıp aldı déyt.
Cılkıçının ak-sakalı Kara-biy
Kül-çoro cügürüp cétip kélđi:
'O ake tay, Kara-biy,
çırdamal kara kémentey, ake,
cik ciginen bölündü, ake,
aldı aldınan söğüldü, ake!
Bir baytaldı bérseñçi, ake,
bir baytaldı mineyn, ake,
- Gün ilerleyip beşi bulunca
altın sakallı Ay-koco
gökyüzünden inip geldi,
yere inince dedi ki:
"Cediger'in oğlu Er-kıyaz, çocuğum,
sabah ezanında halkı
topladınız, çocuğum,
geç vakte kadar beklediniz, çocuğum,
bunu ne için yaptın, çocuğum?"
O zaman Er-kıyaz dedin ki:
"Canım Ay-kocom,
halkı sabah ezanı toplayışım, Kocom,
geç vakte kadar bekleyişim, Kocom,
burada bir çocuğum var benim, Kocom,
ad koyacak kimse yok, Kocom!"
Ay-koco dedi ki:
"Adı olmayan çocuk bu ise, çocuğum,
ad koyacak kimse yok ise, çocuğum,
adını koyuvereyim, çocuğum!"
Semetey'in çocuğunun
adı Seytek olsun!" dedi.
Ay-koco adını koyunca,
gözden hemen kayboldu.
Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
orada kaldı.
Zavallı Kül-çoro,
at sürüsünün arasında idi.
Aşağı gelen pazarcılar,
yukarı giden yolcular
"Ay-çürök erkek doğurdu!" diye,
haberi duyurdular.
Kül-çoro'nun kulağına,
bu haber gidip çalınmaz mı?
Zavallı Kül-çoro,
Ay-çürök çocuk doğurdu deyince,
Kül-çoro çadırında duramadı,
yüreği at gibi şahlandı,
"Ben buradan gideyim!" dedi,
"Bu Seytek'e varayım!" dedi,
bir kuytu yere gitti.
Kül-çoro üstüne giydiği
keçe astarlı kara abasını
dikiş yerlerinden ayırdı,
baştan başa söktü!
Sökülen paçavraları
boynuna sardı.
Ak sakal at çobanı Kara-biy'e
gitti Kül-çoro:
"Ey baba dayı, Kara-biy,
bak şu keçe astarlı kara abam, baba,
dikiş yerlerinden ayrıldı, baba,
baştan başa söküldü, baba!
Bana bir kısrak versene, baba,
bu kısrığa bineyim, baba,

- Ай-чүрөккө мен барайн, аке,
1545 жоон ийне шоона жип, аке,
 ороо болсо, сайдырып, аке,
 бүрө болсо, тарттырып, аке,
 кайта салып келейн, аке!
 Ак-сакалы Кара-бий
- 1550** ачу келип бакырды:
 'Кулдун айткан сөсүн көр!
 Ошо кул кошко жатпады,
 байбичеси эркек бала тууганга
 жүрөгү аттай туйлап батпады!
- 1555** Ай-чүрөккө сен барсаң,
 менин отунумду ким алат,
 менин карымды ким салат,
 казанымды ким асат?
 Тоғус бирдей жылкычы
- 1560** тоғус союл алыңар,
 жыга чаап салыңар,
 кабыргасын кажыр-кужыр сөгүнөр,
 башын кесип алыңар!
 Тоғус бирдей жылкычы
- 1565** тоғус союл алды дейт,
 кулду жыга чаап салды дейт.
 Алдыгаткан Күл-чоро
 өлөр-өлбөс жан-минен,
 өпкө-боор алы-минен
- 1570** баш көтөрүп турду дейт.
 Жылкычын башы Кара-бий
 анан туруп мыны айтат:
 'Атаңнын көрү, Күл-чоро,
 бу жылкынын көтүндө
- 1575** чолок кара байтал бар,
 ошо байталды минипал,
 бүгүн барып бүгүн кел!
 бүгүннөн сен калсаң,
 койдой башың кеспесем,
- 1580** суудай каның төкпөсөм,
 "Кара-бий" атым курусун!
 Алдыгаткан Күлчоро
 чолок кара байталды
 мойнунан байлап алды дейт,
- 1585** кошко алып келди дейт.
 Жип куйшкан, жип олоң
 чандырынан бекен тартып алды дейт,
 үйдү көстөй чугойду.
 Жедигердин Эр-кыяз
- 1590** дөңдө олтурган турбайбы?
 Күл-чорону көрө койду.
 Жедигердин Эр-кыяз
 Күл-чорону чакырды
 Күл-чоро салып барды дейт.
- 1595** Жедигердин Эр-кыяз
 чолок кара байталдан
 оодыра тартып салды дейт,
- Ау-чүрөккө мэн барайн, аке,
 coon iyne şoonа cip, аке,
 oroo bolso, saydırıp, аке,
 бүрө bolso, tarttırıp, аке,
 kayta salıp kéleyn, аке!
 Ak-sakalı Kara-biy
 açü kélip bakırdı:
 'Kuldun aytkan sösün kör!
 Oşo kul koşko catpadı,
 baybiçesi éркек бала tuuғанга
 cürögü аттай tuylaп batpadı!
 Ау-чүрөккө sén barsañ,
 ménin otunumdu kim alat,
 ménin karımdı kim салат,
 kazanımdı kim asat?
 Toğus birdey cılkıçı
 toğus soyul alıñar,
 cığa çaap salıñar,
 kabırğasın kacır-kucır söğüñör,
 başın késip alıñar!
 Toğus birdey cılkıçı
 toğus soyul aldı déyt,
 kuldu cığa çaap saldı déyt.
 Aldığatkan Kül-çoro
 ölör-ölbös can-minen,
 öpkö-boor alı-minen
 baş kötürüp turdu déyt.
 Cılkıçın başı Kara-biy
 anan turup mını aytat:
 'Atañnın көrү, Kül-çoro,
 bu cılkının kötündө
 çolok kara baytal bar,
 oşo baytaldı minipal,
 bugün барıp bugün kél!
 bugünñөн sén kalsañ,
 koydoy başıñ késpedesem,
 suuday kaniñ tökpösөm,
 "Kara-biy" atım kurusun!
 Aldığatkan Külçoro
 çolok kara baytaldı
 moynunan baylap aldı déyt,
 koşko alıp kélди déyt.
 Cip kuyşkan, cip oloñ
 çandırınan békен tartıp aldı déyt,
 üydü köstөy чугойду.
 Cédigérdin Ér-kıyaz
 döñdө olтурған turбайбы?
 Kül-çoronu көrө koyду.
 Cédigérdin Ér-kıyaz
 Kül-çoronu çakırdı
 Kül-çoro salıp bardı déyt.
 Cédigérdin Ér-kıyaz
 çolok kara baytaldan
 oodıra tartıp saldı déyt,
- Ау-чүрөк'e gideyim, baba,
 kalın iğne, yün iplikle, baba,
 delikleri örsün, baba,
 yırtıkları büzsün, baba,
 tekrar dönüp geleyim, baba!"
 Ak sakal Kara-biy
 hiddetlenip bağırdı,
 "Şu kölenin ettiği söze bak!
 Bu kul çadırında durmuyor da
 baybiçesi erkek çocuk doğurdu diye
 yüreği at gibi şahlanıyor!
 Sen Ay-çürök'e gidersen,
 benim odunumu kim getirir,
 karımı kim kürekleyip atar,
 kazanımı kim asar?
 Dokuz at çobanı hepiniz
 dokuz değnek alın,
 şunu yere yatırın,
 kaburgasını takır tukur kırın,
 başını kesip alın!"
 Dokuz at çobanı hepsi,
 dokuz değnek aldılar,
 köleyi yere yatırdılar!
 Zavallı Kül-çoro,
 yarı ölmüş can ile,
 ezilmiş böğür, ciğer ile
 başını kaldırabildi.
 At çobalarının başı Kara-biy,
 ona şunu dedi:
 "Uğursuz Kül-çoro,
 bu at sürüsünün arkasında,
 çolak bir kara kısraк var,
 bu kısrağa bin,
 bugün git, bugün yine gel!
 Bir günden çok kalırsan,
 başını koyun gibi kesmezsem,
 kanını su gibi dökmezsem,
 Kara-biy adım kurusun!"
 Zavallı Kül-çoro,
 çolak kara kısrağı,
 boynundan bağlayıp
 keçeden çadırına götürdü.
 İpten kuskunu, ipten kolanı
 karnında sıkıca bağladı,
 sonra da evine yollandı.
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz
 meğer dağında oturmamış mı?
 Kül-çoro'nun geldiğini gördü.
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz
 Kül-çoro'yu çağırды,
 Kül-çoro hemen yanına gitti.
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz
 çolak kara kısraктan
 onu çekip yere indirdi,

- Күл-чоронун төшүнө
 Эр-кыяз минип алды дейт,
1600 бутундагы кепичи
 Жедигердин Эр-кыяз
 күл-чорону тепти'ле,
 кош кабырга кыйрады!
 Алдыгаткан Күл-чоро
1605 союлуп барып жыгылды!
 Жатып эсти алды дейт,
 Күл-чоро баш көтөрүп калды дейт.
 Ай-чүрөккө барды дейт.
 Жакшы тууган ай-чүрөк
1610 Күл-чорону көргөндө,
 күйбөгөн жер күл болду,
 жалындап жалбырт чок болду!-
 чыңырыгын жаспады;
 чыңырган үнүн баспады!
1615 Алдыгаткан Күл-чорону
 бир кучактап алды дейт:
 'Айналайн Күл-чоро-
 чолок кара байталды
 "Минейн!" деген атп'эле,
1620 чырдамал кара кементей
 "Кийейн!" деген тонб'эле?
 Ылап бооры көшүдү,
 эки көсү чишиди,
 жоон ине, шона жип
1625 чырдамал кара кементей
 бүтүндөй кылып берди дейт.
 Байталга миндиң Күл-чоро,
 Ай-чүрөк туруп айттың дейт:
 'Айналайн Күл-чоро,
1630 атыңнын башын бура тур,
 астың жерге тура тур!
 Айсадан калган желеги,
 эртеги өткөн жаңгысы,
 алт'ай кылган белеги,
1635 а Сейтек чунагы
 өштөбөй өчүндө калар,
 кектебей кегинде калар!
 Эресе тартып эр жессе,
 ат жалын тартып чоңойсо,
1640 эбин бир таап келип бак!
 Атка минди Күл-чоро
 жылкыны көстөй салды дейт.
 Кул кечигип калды деп,
 тогус бирдей жылкычы
1645 тогус атты миниптир:
 'Күл-чоронун чоң жүрөк
 аттай туйлап батпады,
 байбиче эркек бала тууганга
 Күл-чоро кошко жатпады!
1650 Күл-чоро сени оңдойбус,
 сениң башың, Күл-чоро,
 Күл-чоронун төшүнө
 Эр-кыяз минип алды déyt,
 бутундагы képiçi
 Cédigérdin Ér-kıyaz
 күл-чорону tépti'le,
 кош kabırğa kıyradı!
 Aldıgatkan Kül-çoro
 soyulup barıp cıgıldı!
 Catıp ésti aldı déyt,
 Kül-çoro baş kötürüp kaldı déyt.
 Ay-çürökkö bardı déyt.
 Cakşı tuuğan ay-çürök
 Kül-çoronu körgöndö,
 küybögön cér küil boldu,
 calındap calbırt çok boldu!-
 cıñırğın caspadı;
 cıñırğan ünün baspadı!
 Aldıgatkan Kül-çoronu
 bir kuçaktap aldı déyt:
 'Aynalayn Kül-çoro-
 çolok kara baytaldı
 "Mineyn!" dégen atp'эле,
 çırdamal kara kémentey
 "Kıyeyn!" dégen tonb'эле?
 Pap boori köşüdü,
 éki kösü çışıdı,
 coon ine, şona cip
 çırdamal kara kémentey
 бүтүндөй kılıp bérđi déyt.
 Baytalğa mindiñ Kül-çoro,
 Ay-çürök turup ayttıñ déyt:
 'Aynalayn Kül-çoro,
 atıñnın başın bura tur,
 astıñ céрге тура tur!
 Aysadan kalğan célegi,
 értegi ötkön cañgısı,
 alt'ay kılğan bélegi,
 a Séytek çunağı
 öştöböy öçündö kalar,
 kéktebey kéginde kalar!
 Érese tartıp ér césse,
 at calın tartıp çoñoyso,
 ébin bir таap kélip bak!
 Atka mindi Kül-çoro
 cılkını köstöy saldı déyt.
 Kul kéçigip kaldı dép,
 toğus birdey cılkıçı
 toğus attı miniptir:
 'Kül-çoronun çoñ cürök
 attay tuylap batpadı,
 baybiçe éркек бала tuuğanğa
 Kül-çoro koşko catpadı!
 Kül-çoro séni oñdoibus,
 séniñ başıñ, Kül-çoro,
 Kül-çoro'nun göğsüne
 Er-kıyaz çıkıp oturdu,
 ayağındaki çizme ile
 Cediger'in oğlu Er-kıyaz,
 Kül-çoro'yu tekmeledi,
 bir kaç kaburgasını kırdı!
 Zavallı Kül-çoro
 yıkılıp yere yığıldı!
 Yattığı yerde kendine geldi,
 Kül-çoro başını kaldırdı.
 Ay-çürök'ün yanına vardı.
 Güzel doğan Ay-çürök
 Kül-çoro'yu görünce,
 yanmayan her tarafı küil oldu,
 parlayıp kor gibi yandı!
 Bir ağladı, bir ağladı;
 ağlamasını da bastırmadı!
 Zavallı Kül-çoro'yu
 kucaklayıp sarıldı:
 "Canım Kül-çoro,
 şu çolok kara kısırak
 bineyim dediğın at mıydı?
 Şu keçe astarlı kara aba
 giyeyim dediğın elbise miydi?"
 Ağlamaktan yüreği eridi,
 iki gözü şişti,
 kalın iğne, yün iplikle,
 kaçе astarlı kara abasını
 dikip düzeltti.
 Sen kısırığına bindin Kül-çoro,
 Ay-çürök sen de ona şöyle dedin:
 "Ah sevgili Kül-çoro,
 atının başını çevir,
 durduğun yerde dur!
 kargıdan kalan bu bayrak,
 ondan kalan yegane,
 altı aydan miras kalan,
 a Seytek kulaksızı,
 hep öç için yaşayacak,
 alınmamış intikamı alacak.
 Büyüyüp erkek olunca,
 atı yelesinden çekip büyüyünce,
 bir bahane bulup gel de gör!"
 Ata bindi Kül-çoro,
 at sürüsüne yollandı.
 Köle gecikti diye,
 dokuz at çobanı hep birden,
 dokuz ata binmişti:
 "Kül-çoro'nun yüce gönlü,
 at gibi şaha kalktı,
 baybiçe erkek doğurdu diye,
 Kül-çoro keçe çadırında kalmadı!
 Kül-çoro seni ıslah edeceğiz,
 senin başını, Kül-çoro,

- кол бакан-минен сомдойбус!
Тоғус бирдей жылкычы
тоғус чочмор алды дейт,
1655 тоғус чаап чыкты дейт-
чолок кара байталдан
Күл-чоро тоңкогуп жыгылды!
Күл-чородой батырды
колоттоғу тикенек
1660 кокуйлатып жулдурду-
отун алған Күл-чоро,
отту жаккан Күл-чоро,
казан аскан Күл-чоро,
карды салған Күл-чоро!
1665 көрбөгөнү көр болду,
жебегени бок болду.
А Сейтек чунагы,
алты күндөн "Ата!" деп,
эки күндөн "Эне!" деп,
1670 чырпыктан жаа кылган турбайбы,
чыден октй кылган турбайбы?
'Как!' эткен карга койгон жок,
'Кук!' эткен кускун койгон жок!
Адалын бир дөбө кылып жийды дейт,
1675 жарды-минен жабыркай
Сейтек алкыш алып жатт'эле!
Алдыгаткан Күл-чоро
жылкычы-минен жүрдү дейт,
кабакка жүгүргөн турбайбы?
1680 Үстүндөгү жаман кементей
тытып алган турбайбы?
Отоо башы Кара-бий,
ага жүгүрүп келген турбайбы?
'Айналайн Кара-бий,
1685 бир байталды берсеңчи!
Мен үйүмө барайн!
Үстүмдөгү кементей
жик жигинен бөлүндү,
Ай-чүрөккө барайн!
1690 Жоон ийне, шоона жип,
ороо болсо, сайдырып,
кайта алып келейн!
Кара-бий туруп айтат дейт:
'Атаңнын көрү, Күл-чоро,
1695 терең элем, кечирдим,
теңис элем, өткүстүм!
Бүгүн барып бүгүн кел!-
Бүгүннөн сен калсаң,
койдой башыңды кеспесем,
1700 суудай каныңды төкпөсөм,
"Кара-бий" атым курусун!
Чолок кара байталды
Күл-чоро минип алды,
үйдү көстөй чугойду.
1705 Үйгө кирип барды дейт.
- kol bakan-minen somdoybus!
Toğus birdey cılıkçı
toğus çoçmor aldı déyt,
toğus caap çıktı déyt-
çolok kara baytaldan
Kül-çoro toñkoğup cıǵıldı!
Kül-çorodoy batırdı
kolottoğu tikenek
kokuylatıp culdurdu-
otun alğan Kül-çoro,
ottu cakkan Kül-çoro,
kazan askan Kül-çoro,
kardı salğan Kül-çoro!-
körböğönü kör boldu,
cébegeni bok boldu.
A Séytek çunağı,
altı kündön "Ata!" dép,
éki kündön "Éne!" dép,
çırpıktan caa kılğan turbaybı,
çıden okty kılğan turbaybı?
'Kak!' étken karğa koyğon cok,
'Kuk!' étken kuskun koyğon cok!
Adalın bir dóbö kılıp ciydi déyt,
cardı-minen cabırkay
Séytek alkış alıp catt'эле!
Aldıǵatkan Kül-çoro
cılıkçı-minen cürdü déyt,
kabakka cügürgön turbaybı?
Üstündögü caman kémentey
tıtıp alğan turbaybı?
Otoo başı Kara-biy,
ağa cügürüp kélgen turbaybı?
'Aynalayn Kara-biy,
bir baytaldı bérseñçi!
Mén üyümö barayn!
Üstümdögü kémentey
cik ciginen bölündü,
Ay-çürökkö barayn!
Coon iyne, şoona cip,
oroo bolso, saydırap,
kayta alıp kéleyn!
Kara-biy turup aytat déyt:
'Atañnın körü, Kül-çoro,
téreñ élem, kéçirdim,
téñis élem, ötküstüm!
Bügün barıp бүгүн kél!-
Bügünnön sén kalsañ,
koydoy başıñdı késpedesem,
suuday kanıñdı tökpösöm,
"Kara-biy" atım kurusun!
Çolok kara baytaldı
Kül-çoro minip aldı,
üydü köstöy çuğoydu.
Üygö kirip bardı déyt.
- sopa ile ezeceğiz!"
Dokuz at çobanı hep birden,
dokuz sopa aldılar,
dokuzu birden vurdular.
Çolak kara kısraktan
Kül-çoro yuvarlanıp yıkıldı!
Kül-çoro bahadırına
vadideki dikenleri,
inleterek yoldurdular.
Odun taşıyan Kül-çoro,
ateşi yakan Kül-çoro,
kazan kaynatan Kül-çoro,
karı temizleyen Kül-çoro!
bir görmediği şey mezar oldu,
bir yemediği şey bok oldu.
A Seytek kulaksızı,
altı günlük iken baba dedi,
iki günlük iken ana dedi,
değnekten yaylar yaptı,
kamyştan da ok yaptı.
Gak diyen karga bırakmadı,
guk diyen kuzgun koymadı!
Helal yiyeceği tepe gibi yığdı,
fakirler ile muhtaçlar,
Seytek'i alkış ile yad ettiler.
Zavallı Kül-çoro
at çobanlarıyla yaşıyordu.
Kuytu bir köşeye koştı,
üstündeki çirkin abayı
didikleyip paralandı.
Otağın başı Kara-biy'e
çıkıp geldi.
"Canım Kara-biy,
bana bir kısrak versene!
Evime bir gideyim!
Üzerimdeki aba
dikişlerinden hep ayrıldı,
Ay-çürök'e gideyim!
Kalın iğne, yün iplikle
deliklerini örsün,
tekrar dönüp geleyim!"
Kara-biy dedi ki:
"Uğursuz Kül-çoro,
vadi dedim atlattım,
deniz didim geçirdim!
Bugün git, bugün gel!
bir günden fazla kalırsan,
başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem,
Kara-biy adım kurusun!"
Çolak kara kısağı
alıp bindi Kül-çoro,
evine koşturdu.
Vardı girdi evine.

- Жедигердин Эр-кыяз
бир чакыртып алды дейт,
чолок кара байталдан
оодыра тартып салды дейт,
1710 төшүнө минип алды дейт,
кош кабырга кыйратты,
өлөр, өлбөс жан-минен
Күл-чоро башын көтөрдү,
Ай-чүрөккө барды дейт.
- 1715 Ылап айттың Ай-чүрөк:
'Айналайн Күл-чоро,
чолок кара байталды
"Минейн!" деген атп'эле,
үстүндөгү кементей
- 1720 "Кийейн!" деген тонб'эле?
Аргам жаман куурулду,
амалым жаман түгөндү.
Ат арыбас ай тууар,
атка салкын күн тууар-
- 1725 астың жерге тура тур!'
Жакшы тууган Ай-чүрөк
Сейтекте эми чакырды:
'Айсадан калган желегим,
жаңыстан алт'ай калган белегим,
- 1730 сооттан калган куягым,
жаңыстан калган туягым!-
А Сейтек чунагым,
карчыгамнын канаты,
туйгунумнун тумчугу,
- 1735 "Тоо-торуга минем!" деп,
дөңдө олтурган атаңа
ийлап чыгып бара бер,
мойнун кучактап ала көр!
Тоо-торуга минбесең,
- 1740 атып салган ок болсоң,
чычып салган бок болсоң,
менин энелигим курусун!'
Бала ойноп кетип калды дейт,
Күл-чоро атка минип алды дейт,
- 1745 Күл-чоро кетип бара жатканын
бала көрө койду дейт,
Ай-чүрөктүн айткан кептери
баланын эсине түшө калды дейт.
Дөңдө олтурган Кыязга
- 1750 Сейтек ийлап чыгып барды дейт:
'Айналайн атеке,
Тоо-торуга мен минем,
жылкы кошо мен барам!'
Мойнунан кучактап алат.
- 1755 Жедигердин Эр-кыяз
Күл-чорону чакырды.
Алдыгаткан Күл-чоро:
'Лепай таксыр?' дейди дейт.
Анда айттың Эр-кыяз:
- Cédigérdin Ér-kıyaz
bir çakırtıp aldı déyt,
çolok kara baytaldan
oodıra tartıp saldı déyt,
töşünö minip aldı déyt,
koş kabırğa kıyrattı,
ölör, ölbös can-minen
Kül-çoro başın kötürdü,
Ay-çürökkö bardı déyt.
İlap ayttıñ Ay-çürök:
'Aynalayn Kül-çoro,
çolok kara baytaldı
"Mineyn!" dégen atp'эле,
üstüñdögü kémentey
"Kıyeyn!" dégen tonb'эле?
Arğam caman kuuruldu,
amalım caman tügöndü.
At arıbas ay tuuar,
atka salkın kün tuuar-
astıñ céрге тура tur!'
Çakşı tuuğan Ay-çürök
Séytékti émi çakırdı:
'Aysadan kalğan célegim,
cañıstan alt'ay kalğan bélegim,
soottan kalğan kuyağım,
cañıstan kalğan tuyağım!-
A Séyték çunağım,
karçığamnın kanatı,
tuyğunumnun tumçuğu,
"Too-toruğa minem!" dép,
döñdö olturğan ataña
ıylap çığıp bara bér,
moynun kuçaktap ala kör!
Too-toruğa minbeseñ,
atıp salğan ok bolsoñ,
çıçıp salğan bok bolsoñ,
ménin éneligim kurusun!'
Bala oynop kétip kaldı déyt,
Kül-çoro atka minip aldı déyt,
Kül-çoro kétip bara catkanın
bala көrө koydu déyt,
Ay-çüröktün aytkan képteri
balanın éсine түşө kaldı déyt.
Döñdö olturğan Kıyazğa
Séyték iylap çığıp bardı déyt:
'Aynalayn ateke,
Too-toruğa mén minem,
cılıkı koşo mén baram!'
Moynunan kuçaktap alat.
Cédigérdin Ér-kıyaz
Kül-çoronu çakırdı.
Aldıgatkan Kül-çoro:
'Lepay taksır?' déydi déyt.
Anda ayttıñ Ér-kıyaz:
- Cediger'in oğlu Er-kıyaz
onu yanına çağırdı,
çolak kara kısraktan
çekip aşığıya indirdi,
göğsünün üstüne çıktı,
birkaç kaburgasını çatırdattı,
canı çıkmış bir halde
Kül-çoro başını kaldırdı,
Ay-çürök'ün yanına vardı.
Ağlayarak dedin ki Ay-çürök:
"Canım Kül-çoro,
çolak kara kısrak
bineyim dediğın at mıydı?
Şu üstündeki aba
giyeyim dediğın elbise miydi?
Gücüm artık tükendi,
çarem artık kalmadı.
Atların yorulmayacağı ay doğar,
atları serinletecek gün doğar,
Durduğun yerde dur!"
Güzel doğan Ay-çürök
Seytek'i şimdi çağırdı:
"Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten altı aylık kalan yadigarım,
silahtan kalan zırhım,
biricikten kalan evladım!
Ah benim Seytek kulaksızım,
kartalımın kanadı,
beyaz atmacamın gagası,
Too-toru'ya bin de
dağda duran babanı
ağlayarak
kucakla da boynuna sarıl!
Too-toru'ya binmezsen,
kaybolup giden bir ok olacaksan,
sıçılmış bir bok isen
benim analığım kurusun!"
Çocuk oynayarak çıkıp gitti.
Kül-çoro ata bindi,
Kül-çoro giderken
çocuk onu gördü,
Ay-çürök'ün söylediği sözler
çocuğun aklına geldi.
Dağda oturan Kıyaz'a
Seytek ağlayarak gitti:
"Canım babacığım,
Too-toru'ya bineyim de,
at sürüsünün yanına gideyim!"
Kucaklayıp boynuna sarıldı,
Cediger'in oğlu Er-kıyaz
Kül-çoro'yu çağırdı.
Zavallı Kül-çoro,
"Arzun nedir, efendim?" dedi.
O zaman dedin ki Er-kıyaz:

- 1760 'Атаңнын көрү, чиктир кул,
сенин кылганың көп болгон,
кылбаган ишиң жок болгон!-
Баланы Тоо-торуга мингизип,
жылкыга алып барып,
- 1765 үч күн жылкыда жассын!
Үч күндөн кийн, Күл-чоро,
үйгө элең алып кел!
Үч күннөн кийн алып келбесең,
койдой башың кеспесем,
- 1770 суудай каның төкпөсөм,
менин "Ар-кыяз" атым курусун!
Алдыгаткан Күл-чоро
баланы эрчитип алды дейт,
жылкыны чендеп бард'эле.
- 1775 Анда айттың Күл-чоро:
'Айсадан калган желегим,
жаңгыстан калган белегим,
э Сейтек чунагым,
көргөн күнүм курусун,
- 1780 ичкен суум курусун!
Үйдөн кайтып келгенде,
тогус бирдей жылкычы
жолуман тосуп кылычы,
чолок кара байталдан
- 1785 жыга чаап салычы!
Анда Сейтек туруп айтат:
'Айналайн Күлөкө,
армансыс дүүнө болобу,
ажалсыс киши өлөбү?
- 1790 Укурук-минен сени оңдосо,
ай-балка-минен сомдорбус!
Анда айттың Күл-чоро:
'Айналайн чунагым-
тартканына ишендим,
тайча медеp байладым:
- 1795 айтканына ишендим,
атча медеp байладым!
Алдыгаткан Күл-чоро
сүйнгөндөн даг'эле
чолок кара байталды,
- 1800 айбыр-шайбыр жоргосу
жоргосуна салды дейт.
Тогус бирдей жылкычы
тогус келип чап'эле-
чолок кара байталдан
- 1805 тоңкоюп барып жыгылды.
Сейтек чунак бу бала
эшик эндүү ай-балга
колунан эми алды дейт,
тогус бирдей жылкычы
- 1810 жыга чаап салды дейт!
Жерде жаткан Күл-чорону
атка мингисип алды.
- 'Атаңнын көрү, çiktir kul,
sénin kılğaniñ köp bolğon,
kılbağan işiñ cok bolğon!-
Balanı Too-toruğa mingizip,
cılkığa alıp barıp,
üç kün cılkıда cassın!
Üç күндөн kiyn, Kүl-çoro,
üygö éleñ alıp kél!
Üç күnnөн kiyn alıp kélbeseñ,
koydoy başıñ késpedesem,
suuday kaniñ tökpösöm,
ménin "Ar-kıyaz" atım kurusun!
Aldığatkan Kүl-çoro
balanı érçitip aldı déyt,
cılkıni çéndep bard'эле.
Анда айттиñ Kүl-çoro:
'Aysadan kalğan célegim,
cañğıстан kalğan bélegim,
é Séyték çunağım,
körgön күnüm kurusun,
içken suum kurusun!
Üydön kaytıp kélgenде,
toğus birdey cılkıçı
columan tosup kılıçı,
çolok kara baytaldan
cığa çaap salıçı!
Анда Séyték turup aytat:
'Aynalayn Kүlökö,
armansıs düünö bolobu,
acalsıs kişi ölobü?
Ukuruk-minen séni oñdoso,
ay-balka-minen somdorbus!
Анда айттиñ Kүl-çoro:
'Aynalayn çunağım-
tartkanına işendim,
tayça méder bayladım:
aytkanına işendim,
atça méder bayladım!
Aldığatkan Kүl-çoro
süyngöndön dağ'эле
çolok kara baytaldı,
aybır-şaybır corğosu
corğosuna saldı déyt.
Toğus birdey cılkıçı
toğus kélip çapt'эле-
çolok kara baytaldan
toñkoyup barıp cığıldı.
Séyték çunak bu бала
éşik éndüü ay-balğa
kolunan émi aldı déyt,
toğus birdey cılkıçı
cığa çaap saldı déyt!
Cérde catkan Kүl-çoronu
atka mingisip aldı.
- "Uğursuz, mel'un kul,
yaptığın işler çok oluyor artık,
yapmadığın iş kalmadı!
Çocuğu Too-toru'ya bindir,
at sürüsünün yanına götür,
üç gün sürüde yatsın!
Üç гünden sonra, Kүl-çoro,
onu al eve getir!
Üç gün sonra getirmezsen,
başını koyun gibi kesmezsem,
kanını su gibi dökmezsem,
Er-kıyaz adım kurusun!"
Zavallı Kүl-çoro,
çocuğu beraberinde götürdü,
sürüye yaklaştılar.
O zaman Kүl-çoro dedin ki:
"Kargıdan kalan bayrağım,
biricikten kalan yadigarım,
a Seytek kulaksızım,
ömrüm kurusun,
içtiğim su kurusun!
Evden dönüp geldiğimde
dokuz at çobanı hep birden,
yolumu gözleyecekler,
çolak kara kısıraktan
beni yere yıkacaklar!"
O zaman Seytek dedi ki:
"Ey evgili Kүlökö,
acısız dünya olur mu,
ecelsiz insan olur mu?
Sopa ile sana ders verirlerse
biz de onları balta ile doğrarız!"
O zaman Kүl-çoro dedin ki:
"Canım kulaksızım,
anana güvendim, çocuk gibi ümit
besledim,
sözlerine güvendim,
ümitle yaşadım!"
Zavallı Kүl-çoro,
sevinç içinde
çolak kara kısırağı,
yürük atını
rahvan yürüyüşüne bıraktı.
Dokuz at çobanı hep birden,
dokuzu birden gelip saldırdı.
Çolak kara kısıraktan
devrilip yere yıkıldı.
Seytek kulaksız, bu çocuk,
kapı kadar enli ay baltayı
şimdi eline aldı,
dokuz at çobanını hep birden,
vurup yere yıktı!
Yerde yatan Kүl-çoro'yu
ata bindirdi.

- Жылаңач кашты жылкычы!
Алдыгаткан Күл-чоро
- 1815** жолим үйгө барды дейт.
Батыр тууган бу Сейтек
жылкыны көстөй салды дейт,
туу бээ кармап алды дейт.
Жолум үйдүн эшигин
- 1820** жыга тартып салды дейт
казы-минен картага,
Күл-чорону майга
бөлөп салды дейт.
Жети күннөн кийн Сейтек
ачып алып караса,
- 1825** оң далына чемирчек,
ойо кесип салган кул,
май кайнатып кайган кул,
куу далы болгон далысы
майга жетилип калган турбайбы?
- 1830** Ачып алса караса,
алдыгаткан Күл-чоронун
кара көсү чолпондой,
эки бети эки даңыт тойгондой,
эки ийни эки киши коңундай!
- 1835** Анда айтты Күл-чоро:
'Айналайн Сейтегим,
атка минип ала кой!
Жылкыны көстөй сала кой!
Көк-чебичти алып кел!'
- 1840** Атка минди бу Сейтек,
жылкыны көстөй чугойду,
Көк-чебичти алып келди.
Алдыгаткан Күл-чоро
токуп минип алды дейт,
- 1845** батыр тууган бу Сейтек
Тоо-торуга минип алды дейт.
Күл-чоро-минен Сейтек
Эр-кыяз көстөй жүрдү дейт.
Өкөө жарышып кирип барды дейт.
- 1850** Анда Күл-чоро туруп айтат дейт:
'Салам алейким, Эр-кыяз, төрөм!'
'Алейки салам, Күл-чоро, батыр!'
'Кагылайн Эр-кыяз, төрөм!'
'Айналайн Күл-чоро, батыр!'
- 1855** "Сатып ийсең бир күндүк,
саап ийсең миң күндүк!"
Курчалып куда болойн!
Кучакташып дос болойн!
Мени кылча жаман кыйбагын!'
- 1860** Анда айттың Күл-чоро:
'Оң далыма кемирчек, төрөм,
ойо кесип салгандай, төрөм-
ата өчү барб'эле, төрөм,
эне кеги барб'эле, төрөм?'
- 1865** Алдыгаткан Күл-чоро

Cılañaç kaştı cılkıçı!
Aldıgatkan Kül-çoro
colim üygö bardı déyt.
Batır tuuğan bu Séyték
cılkıny köstöy saldı déyt,
tuu bee karmap aldı déyt.
Colum üydün eşigin
cığa tartıp saldı déyt
kazı-minen kartağa,
Kül-çoronı mayğa
bölp saldı déyt.

Céti künnön kiyn Séyték
açıp alıp karasa,
oñ dalına çémirçek,
oyo késip salğan kul,
may kaynatıp kayğan kul,
kuu dalı bolğon dalısı
mayğa cétilip kalğan turbaybı?
Açıp alsa karasa,
aldıgatkan Kül-çoronun
kara kösü çolpondoy,
éki bétı éki dañıt toyğondoy,
éki iynı éki kişi koñunday!
Anda ayttı Kül-çoro:
'Aynalayn Séytégim,
atka minip ala koy!
Cılkıny köstöy sala koy!
Kök-çebıçtı alıp kél!'
Atka mindi bu Séyték,
cılkıny köstöy çuğoydu,
Kök-çebıçtı alıp kélđi.
Aldıgatkan Kül-çoro
tokup minip aldı déyt,
batır tuuğan bu Séyték
Too-toruğa minip aldı déyt.
Kül-çoro-minen Séyték
Er-kıyaz köstöy cürdü déyt.
Ököö çarışıp kirip bardı déyt.
Anda Kül-çoro turup aytat déyt:
'Salam aleykim, Er-kıyaz, töröm!'
'Aleyki salam, Kül-çoro, batır!'
'Kağılayn Er-kıyaz, töröm!'
'Aynalayn Kül-çoro, batır!
"Satıp iyseñ bir күндүк,
saap iyseñ miñ күндүк!"
Kurçalıp kuda boloyn!
Kuçaktaşıp dos boloyn!
Méni kılça caman kıybağın!'
Anda ayttıñ Kül-çoro:
'Oñ dalıma kémirçek, töröm,
oyo késip salğanday, töröm-
ata öçü barb'эле, töröm,
éne kégi barb'эле, töröm?'
Aldıgatkan Kül-çoro

At çobanları çırçıplak kaçtı!
Zavallı Kül-çoro,
mandıra kulubesine gitti.
Bahardır doğan Seytek
sürüye doğru yollandı,
bir kısır kısırak yakaladı,
mandıra kulübesinin kapısını
yere devirip
yağ ile işkenbenin içine
Kül-çoro'yu yağ
içine sarıp sarmaladı.
Yedi günden sonra Seytek,
onu açıp bakınca,
sağ kürek kemiğinin
kıkıradı oyulan kölenin,
içine kaynar yağ akıtılan kölenin.
oyulan kürek kemiği
yağda kuvvet bulmamış mı?
Açıp da bakınca ne görsün:
zavallı Kül-çoro'nun
kara gözü yıldız gibi,
iki yanağı iki semiz kurt gibi tombul,
iki omzu iki erkek kalçası gibi iri!
O zaman Kül-çoro dedi ki:
"Canım Seytek'im,
hemen atına bin sen!
At sürüsüne koş hemen!
Kök-çabiçi'ni alıp gel!"
Ata bindi bu Seytek,
at sürüsünün olduğu tarafa koştu,
Kök-çabiçi'ni alıp geldi.
Zavallı Kül-çoro
atı eyerleyip bindi,
bahardır doğan bu Seytek
Too-toru'ya bindi.
Kül-çoro ile Seytek,
Er-kıyaz'a gittiler.
İkisi yarışıp oraya vardılar.
Kül-çoro dedi ki:
"Selamaleyküm, Er-kıyaz, efendim!"
"Aleyküselam, Kül-çoro, bahadır!"
"Ey saygılı Er-kıyaz, efendim!"
"Canım Kül-çoro, bahadır!
Hayvanı satarsan karı bir günlük,
sağar isen karı bin günlük!
Sarılıp dünür olalım!
Kucaklaşıp dost olalım!
Bana kıl kadar fenalık etme!"
O zaman Kül-çoro dedin ki:
"Sağ kürek kemiğimin, efendim,
kıkırdağını oyuğunda, efendim,
ata öçü mü aldın, efendim,
ana intikamı mı aldın, efendim?"
Zavallı Kül-çoro,

- кара болот кылычын
кармай алды сабынан,
сууруп алды кабынан
топчудай болгон башын
- 1870** тоголото чапты дейт!
Күл-чоро-минен бу Сейтек
атка минип калды дейт,
Каныкей истеп жүрдү дейт.
Кудайдан тапкан Кан-чоро
- 1875** алдыгаткан Каныкей
кой кайтартып коюптур,
колуна таяк бериптир.
Каза-балаа кандарын,
карды салык бийлерин,
- 1880** өтүрүк сүйлөп жакшысын
Кан-чоро чогултуп алган
тур-байбы?
Кан-чоро айтат бу кепти:
'Манастын уулу Семетей
Алмамбет менин атамды
- 1885** бир өлтүрүп таштады:
Күл-чоронун атасын
жатык тилдү, ширин сөс,
жакшы тууган Ажыбай
бир өлтүрүп таштады!
- 1890** Анан үчүн өчүмдү алдым,
жаңысты жайлап бердим,
Эр-кыызга эм кирдим!
Кан-чоронун айтканын
угуп турган Күл-чоро
- 1895** аттан ыргып түштү дейт,
Кан-чоронун кең көкүрөк жагы төш
Күл-чоро алып бинди дейт,
буту-колун байлады,
босогого таңып койду дейт.
- 1900** Куруп калган Каныкей
каршы келген турбайбы?
Койду таштаган турбайбы?
Жүгүрүп жеткен турбайбы?
'Айналайн Күл-чоро, балам,
- 1905** барысын айтып нетейн, балам? -
Кан-чоронун канынан
бир кашык канын берсеңчи, балам! -
Ошонун канын ичейн!
Ичкеннен кийн мен өлөйн!
- 1910** Каныкей Ак-албарсты алды дейт,
Кан-чорону жара тартып салды дейт,
Кан-чоронун канына тойду дейт!
Жакшы тууган бу Сейтек
торкодан талдап кийгисти,
- 1915** жоргодон талдап мингисти,
Каныкейди алып келди,
Ай-чүрөктү алып келди.
Үч күн анда тим жатты.
- kara bolot kılıçın
karmay aldı sabınan,
suurup aldı kabınan
topçuday bolğon başın
- toğoloto çaptı déyt!
Kül-çoro-minen bu Séyték
atka minip kaldı déyt,
Kanıkéy istep cürdü déyt.
Kudaydan tapkan Kan-çoro
aldığatkan Kanıkéy
koy kaytartıp koyuptur,
koluna tayak bériptir.
Kaza-balaa kandarın,
kardı salık biyelerin,
ötürük süylöp cakşısın
Kan-çoro çoğultup alğan
tur-baybı?
- Kan-çoro aytat bu képti:
'Manastın uulu Sémétéy
Almambét ménin atamdı
bir öltürüp taştadı:
Kül-çoronun atasın
catık tildü, şirin sös,
cakşı tuığan Acıbay
bir öltürüp taştadı!
Anan üçün öçümdü aldım,
cañıstı caylap bérdim,
Ér-kıyazğa ém kirdim!
Kan-çoronun aytkanın
uğup turğan Kül-çoro
attan ırğıp tüştü déyt,
Kan-çoronun kēñ kökürök cağı tōş
Kül-çoro alıp bindi déyt,
butu-kolun bayladı,
bosogogo tañıp koydu déyt.
Kurup kalğan Kanıkéy
karşı kélgen turbaybı?
Koydu taštağan turbaybı?
Cügürüp cétken turbaybı?
'Aynalaın Kül-çoro, balam,
barsın aytıp néteyn, balam? -
Kan-çoronun kanınan
bir kaşık kanın bérseñçi, balam! -
Oşonun kanın içeyn!
İçkennен kiyn mén ölöyn!
Kanıkéy Ak-albarstı aldı déyt,
Kan-çoronu cara tartıp saldı déyt,
Kan-çoronun kanına toydu déyt!
Cakşı tuığan bu Séyték
torkodan taldap kiygisti,
corğodon taldap mingisti,
Kanıkéydi alıp kélđi,
Ay-çüröktü alıp kélđi.
Üç kün anda tim cattı.
- kara çelik kılıcını
tuttu sapından,
sıyııp çıkardı kınından,
düğme gibi başını
kesip yere yuvarladı!"
Kül-çoro ile bu Seytek
hemen ata bindiler,
Kanıkey'i bulmağa gittiler.
Allah'tan bulan Kül-çoro
zavallı Kanıkey'in
eline bir değnek vermiş,
koyunların başına koymuş.
Belalı hanları,
karnı sarkık beyleri,
yalan söyleyen efendileri
Kan-çoro toplayıp buraya
getirmez mi?
Kan-çoro şu sözleri söyledi:
"Manasın oğlu Semetey,
benim babam Almambet'i
öldürdü.
Kül-çoro'nun babasını
tatlı dilli, şirin sözlü,
güzel doğan Acıbay'ı
öldürdü!
Böylece öcümü aldım,
o tek adamı yok ettim,
Er-kıyaz'ın yanına girdim!"
Kan-çoro'nun dediğini
işitip duyan Kül-çoro
hemen atından sıçradı,
Kan-çoro'nun geniş göğsüne,
Kül-çoro çullanıp bindi,
elini ayağını bağladı,
kapının eşiğine bağladı.
Kuru yup kalan Kanıkey
ona doğru gelmiyor mu?
Koyunları bırakmamış mı?
Ona doğru yaklaşmıyor mu?
"Ah sevgili Kül-çoro, oğlum,
her şeyi anlatsam ne fayda, oğlum,
Kan-çoro'nun kanından,
bana bir kaşık kan ver, oğlum!
Onun kanını içeyim!
İçtikten sonra öleyim!"
Kanıkey kılıcı aldı,
Kan-çoro'yu vurup yaraladı,
Kan-çoro'nun kanına doydu!
Güzel doğan bu Seytek
ona ipekten bir elbise giydirdi,
yürük atın üstüne bindirdi,
Kanıkey'i aldı,
Ay-çürök'e götürdü.
Üç gün orada keyif etti.

Үч күннөн кийн көчүрдү,
1920 кең Кол-ата боюнда,
кең Таластын оюнда,
анда жаткан Эр Манас
үй тиккен жерге үй тикти,
Үч-кошой-минен Таласты
1925 кыймылдатпай тутту дейт-
'Аягы Талас, баш Ташкен,
акым түшүп жатты!' дейт.

Üç künnön kiyn köçürdü,
kēñ Kol-ata boyunda,
kēñ Talastın oyunda,
anda catkan Ér Manas
üy tikken cerge üy tikti,
Üç-koşoy-minen Talastı
kıymıldatpay tuttu déyt-
'Ayağı Talas, baş Taşkén,
akım tüşüp catti!' déyt.

Üç gün sonra göçe koyuldu,
geniş Kol-ata suyu boyunda,
geniş Talas ovasında,
Er Manas'ın yaşadığı yerde
onun ev kurduğu yerde ev kurdu,
Üç-koşoy ile Talas'ı
mekan tutup
Talas'tan Taşkent'e
hüküm sürdü.

DÜZELTMELER VE NOTLAR

Aşağıdaki bölümlerde metin üzerinde bazı notlar verilmiş, Radloff derlemesi üzerinde Hatto'nun yapmış olduğu düzeltmeler ile düzeltmeler konusunda Hatto'dan ayrıldığımız hususlar gösterilmiştir.

I. 22 R tünüböyt. 43 R çüştüdey. 44 R mistidey. 67 R sölüdü. 76 R cêne. 86 R atanamın. 88 R Medineni. 99 R kır kécü. 106 R Kopolunu. 114 R sérgetip. 117 R Kotyonun. 129 R Kotyo. 130 R Babédin. 131 R Kotyo. 136 R éGINE.

Notlar: 21 Kısır kadınlar Allah'tan çocuk istemek için gölgesinde evliya yatan elma ağaçlarının altında yuvarlanırlar. 29 "yiyip mahvetmek", "yiyip yok etmek", haraç almak manasındadır.

II. 78 R Izk. 136 R martuulap. 146 R Kanıñ. 158 R atyayım. 167 R Kökrökkö. 181 R Kökröktö. 190 R Kanın. 192 R Oyrottu. 210 R éley. 221 R busumar. 243 R arman, *krş.* 254 ormon. 250 R uk. 273 R ouustun. 301 R çabıçı. 302 R tögüçü. 305 R bédeni. 311 R sölöştüm. 352 R tétigin. 361 R kılıp. 372 R ciyndin. 401 R bérişteriñ. 402 R kotyom=403. 406 R cilekti. 409 R Kökröktö. 426 R'un numaralamasında bir hata olmalı. 428 R kıykrağın. 431 R budan. 432 R topuğun. 447 R bérğ'. 449 R Aylañkıs. 451 uçaşkan. 470 R tügölböy. 472 R Tamayağın. 474 R Kéliñçe. 478 R ağrap. 480 R Kökröktö. 483 R suday. 498 R süülösündöy kériлип. 501 R cıttanam. 502 R Buday. 539 R uğun. 548 R Buday. 566 R Buday. 567 R buruksurğan. 575 R kandil. 585 R budandın. 597 R cılıksın. 598 R kuğının. 603 R takımın. 606 R Kündö. 609 R çakkanı. 614 R içinde. 622 R érikti. 624 R Buruksurğan. 625 R kökör=626. 639 R koydu. 640 R martuulap. 644 R Martuulağan. 647 R Buday. 650 R béyt=652. 658 R Buday. 659 R buruksurğan. 664 R béyt=666. 678 R toprak. 681 R çibrata. 683 R cergirete. 684 R béni soyurun. 685 R soyurun. 690 R bé. 708 R tom ayağın. 730 R Buday=734... 735 R ulu. 743 R kéñsenip. 744 R téñsenip. 749 R Ménde=753. 759 R cazataym. 769 R Al'atekeñ. 772 R tüdüğüñnen. 775 R tom ayağın. 785 R éley. 801 R köktü. 816 R alykemenin. 847 R kéñsenip. 848 R téñsenip. 851 R ulukma. 852 R ulukması. 856 R rıskéste. 873 R bélyi. 874 R ayıluu dan. 894 R éleñ=895. 899 R kökröktö. 908 R sorgok. 909 R térgebes. 918 R kéñsenip. 919 R téñsenip. 926 R kétet, *krş.* 954. 934 R Aylañkus. 944 R kistem. 946 R bódösüp. 947 R ödösüp. 954 R dégenge. 958 R körün, *krş.* 962 körü. 963 R Sakalın. 969 R kéliñdi. 970 R köñçök. 977 R ulu=978. 993 R çılmarınan çappasam. 1009 R Oorçı. 1010 R oğulu, *krş.* 491 R oğolo. 1011 R Kara Çaşnın. 1012 R cuup=1016, 1026, 1028. 1015 R şétik. 1023 R Buruksurğan. 1034 R küçü ittey, *krş.* 496. 1085 R inine. 1088 R işiñ. 1089 R bérğınçe, *krş.* 1086 bérğençe. 1093 R işi. 1109 R alakanı. 1138 R -minen. 1141 R -minen. 1142 R Kutunaydan. 1143 R Kuulyağan. 1146 R Ak Bolton, *krş.* 4. bölüm 1495. 1147 R Bauke. 1149 R tonum. 1150 R suum Sazam. 1153 R Alamandı ırçı. 1155 R buzulğanda. 1158 R Kéneşti. 1164 R kırındar. 1167 R Kara Bayr, Kazalat. 1170 R türükey. 1193 R kaşına. 1198 R azı béle (Hatto: Azıbéle, *koruyucu melek*). 1220 R bik zéri. 1237 R Kömürünü. 1238 R köñkü. 1240 R suk Başat. 1244 R kartağı. 1247 R cöölögön. 1250 R turnçuyü. 1266 R kurandar. 1267 özümö. 1268 R ayan (hatto: Ayan, *ruh*). 1296 R andı. 1324 R tayan. 1326 R kay béren. 1332 R ötkürçü. 1345 R kandın azıs balası. 1349 R kay béren. 1353 R kandın azıs balası. 1362 R Koñrooluu aydıñ Koşobıs. 1373 R tüzölgön. 1377 = 1379 R ayanı (Hatto: Ayanı, *ruh*). 1392 R acoosının (?). 1397 R ukuminen. 1411 R Kabırgası kancır bucir kara too. 1412 R karağan ordo tikse biliñgis. 1426 R koptoloy çan ürtökn. 1433 R al coosının kımarbıs. 1442 R Namağenge. 1447 R Çatkan. 1448 R Çapaç. 1475 R kum bélden=1477. 1478 R kara taş=1479. 1483 R işeme. 1491 R özündö. 1501 R Coloy. 1506 R élteletip. 1527 R saptu. 1532 R colu tügöldü. 1533 R kum bélge. 1627 R sözüm. 1684 R ukşuñb'éle. 1703 R kaymatıp. 1705 R Nar=1709. 1711 R zéri. 1712 R öktön. 1719 R ötkürsün. 1728 R züñgö. 1731 R kör. 1732 R késsin. 1749 R Sirek. 1751 R pudayğa. 1767 R atrğı=1794. 1770 R at. 1783 R şügürbü. 1814 R ürü=1817. 1835 R ör'.

III. 9 R'un numaralamsında hata var. 12 R at. 15 R keşine. 28 R çunkurçak kılamın. 30 R olyo kılamın. 42 R orustu. 47 R curttu. 56 R Kalşar. 60 R celegin. 83 R kara kër. 87 R cetpeyt. 93 R alalu. 101 R cergelep kelgen... 102 ceke. 106 R kürönçölöy. 108 R cügündü. 113 R kulya. 128 R kékemîn. 134 R oltyo. 140 R kanyığama. 152 R toro. 153 R toruuna=158. 166 R bu satırları Kökçö'ye atfediyo. 167 R koñşu... kañşıla. 180 R öltür-albay. 187 R ölöğüçö. 190-193 R bu satırları Kökçö'ye atfediyo. 192 R keşine. 203 R sölöspöy. 221 R bergin. 222 R edeme=223. 226 R camam. 244 R ber. 252 R ayaldın. 267 R ne. 274 R sarım. 279 R bödlöp. 290 R koyo! koyo! ve 292 Koyom! 296 R Acıbaydı. 298 R Alman Bétti. 303 R Dürsün. 305 R Kündürdün ulu. 321 R cétkerip. 323 R Koyom! 329 R kötürüp, krş. 328. 337 R éñkerip. 359 R sarıda kérede. 376 R Kalçarnın. 402 R üñkürde. 403 R Kodoş. 408 R Élemen. 409 R erin. 427 R zordoysun. 428 R kordoysun, krş. 429 R kılasañ... 435 R ér Cambırçın. 436 R bolğomun. 439 R séniymiñen. 442 R edem. 446 R tişi. 453 R céñderip. 454 R köndörüp. 464 R Teciktin. 466 R oruska. 471 R kétiñe. 482 R öñgü. 484 R azık. 492 R kökörök. 499 R keşim=500. 502 kasağan. 510 R kaşın kérgeymin. 530 R Koyoştı. 544 R ulu. 560 R Şoruktun. 561 R olyolop. 565 R tistegin. 566 R istegin. 594 R séniñ. 598 R sumbatınan. 613 R küyölöp. 621 R cerde. 632 R kısıñ. 633 R ede. 634 R celpingen. 639 R ene. 645 R süülöp. 691 R Şoruktun. 692 R olyolop, korgondon. 695 R tistedim. 696 R istedim. 701 R kétmen-minen. 706 R uluma. 709 R çoçkonun késip. 710 R kanyığamğa. 713 R uluma. 721 R Kırgıstın. 733 R atalğan. 737 R aydar. 741 R kürökü. 751 R ay éliñdin. 761 R burağın. 763 R kuldarına. 771 R ulu. 773 R alıptın. 774 R kılamın. 775 R ulu. 777 R corolor. 786 R çıñgırduu. 807 R én. 826 R uluma. 828 R casağanın. 832 R kelin. 852 R érineçi. 855 R cırtırıp. 859 R tütüktön. 893 R olyo céserin. 896 R başkasın. 897 R tıttı. 900 orustan. 901 padişa maa. 903 R kısıñ.berbes. 928 R ciydi. 929 R kelgen. 930 R kérgin. 931 R ulum. 940 R dep. 949 R Méğdi. 951 R bacı, krş. 925; 957. 963 R olyo=965. 964 R kélinen. 972 R çıkarıp. 974 R barçan=978. 976 R bulun. 979 R buzuñar. 992 R oy=1028. 993 R kelgin. 997 R siyrdi. 1001 R kélbebi. 1003 R Aygkanınday. 1005 R bololu. 1016 R Bos-adır bolpoñdu toonı. 1027 R ardıñar. 1041 R dürmöttü. 1042 R aşına. 1046 R baylalıp. 1056 R mınıñ. 1067 R tıttı. 1071 R Barekeldey. 1072 R maşır. 1077 R koryundu. 1081 R kelgende. 1097 R kılaytıp. 1100 R aşınıp. 1115 R aldında açka. 1123 R cürürüp. 1127 R keldi=1128; 1129; 1148. 1128 R celpidegen. 1131 R ögün. 1136 R osuna. 1150 R nemeni. 1151 R slğan. 1160 R keliñer. 1166 R kandı. 1188 R kıynadan. 1194 R kizi=1203. 1196 R caan. 1210..., 1212... ayrı birer satır olabilir. 1224 R töğöçü. 1229 R cerinden. 1236 R kögüm kérip. 1237 R parça. 1238 R tağılıp. 1239 R uppağa. 1253 R Aytkanınday. 1268 R şipirip. céydi. 1292 R ootkön. 1299 R oy. 1308 R ata. 1330 R baltır ak. 1346 R Sarı kéredey. 1348 ulu. 1363 R eken=1364. 1369 R sa. 1370 R ciyrme, krş. 1420 ciyrme=1422. 1376 R doolı=1378; 1380. 2386 R akırıp(?). 1391 R börö. 1405 R dünöögö. 1408 R Döñ ulu kart. 1410 R Çıyrdı. Çın. 1411 R ulu. 1417 R çayrıdı. 1448 R célbigey. 1452 R ok çırka atalbas. 1455 R éli. 1458 R Seyit. 1479 R Kara Alaman, Köy Teyik. 1483 R korbolorun. 1488 R éyesin. 1492 R süülön-kü. 1493 R atkasıp=1495. 1514 R olyodop. 1521 R olyo. 1532 R süülösö=1534. 1549 R kéliner. 1557 R çaçın. 1558 R çarayın, krş. 1555. 1562 R kaçsa. 1567 R çıñkı=1569. éyem. 1568 R çıñgel=1570. éykam. 1576 R süülögön. 1580 R téñdisine. 1589 R célerden. 1595 R éyekem. 1601 R üyüt. 1609 R kılaytıp. 1619 R töböşü. 1621 R çaçım. 1622 R Alman Bétti çınım. 1629 R ékendey. 1645 R süülögön. R'un numaralamsında hata var 1656 R bulu. 1659 R takka. 1682 R Kökçökös-minen Kamañ Köş. 1683 R uru. 1690 R Uç. 1691 R Ukerçinin. 1698 R tizil içip. 1702 R Sérik. 1705 Sülögönü. 1706 R çilin. 1713 R Seyt. 1721 R Dürsün. 1730 R susağanda. 1737 R Sérik. 1744 R ulu. 1745 R kirse. 1748 R Kıdayğa. 1750 R kanyığağa. 1752 R Oñkogor. 1753 R Kalçarğa. 1754 R elek. 1755 R Urgönşkö. 1760 R oruska. 1763 R Kalçardın. 1767 R Teyiktin. 1770 R koyğon. 1786 R bulku. 1792 R saraylan. 1802 R tişki. 1805 R ötkürböy. 1812 R süülögön. 1814 R toro. 1818 R céren. 1844 R Tuğandı. kötürgün. 1845 R böktürgün. 1849 R tün. 1850 R tündüktön. 1851 R Mamas. 1852 R émçikten. 1855 R Dölöt. 1856 R kékiriktey. 1864 R Soorunçu. Dalıçı. 1866 R uluñnun. 1870 R porçuk attıñ. 1875 R örüdön. 1878 R alçasın. 1884 R Conoyl'. 1885 R Kaybattuu. 1899 R ulun. 1904 R cırğaylı. 1905 R bolyoşkon. 1911 R uluna. 1935 R baydağan. 1961 R bilgesis=1963. 1962 R barın=1964. 1963 R bayın. 1969 R süülögön. 1976 R aytkanındı, krş. 1999 R aytkanımda. 1978 R dankı. 1983 R süülögön. 1987 R köönünö. 1989 R Berikeldi. 1995 R cırğak. 2022 R tuğan. 2023 R küyü. 2025 R ügölsö. 2026 R bergin. 2035 R sart=2039. 2036 R diybançılık. 2040 R Dölöt. 2041 R kékiriktey. 2045 R tündüktön. 2047 R kuray. 2057 R Şaurıktın. 2068 R kartay. 2075 R kabırğası. 2085 R çumkar. 2092 R ilaladı. 2100 R ku. 2102 R kıbirğan. 2107 R berışteni. 2111 R ezin. 2126 R kurkuldatın. 2128 R cémi=2141. 2129 R ku. 2134 R kabırğası. 2141 R cébesiñ. 2143 R çumkar. 2148 R tün. 2149 R tündüktön. 2150 R célbigey. 2154 R Kanıkeydin. 2155 R kuray. 2161 R Dölöt. 2162 R kékiriktey. 2166 R émdi. 2172 R töböydöy. 2175 R Dölöt. 2176 R kékiriktey. 2184 R téptedi. 2191 R kıyan. 2192 R çumkarın. 2195 R Conoyl'. 2206 R kakşa. 2207 R birildep. 2208 R atakem. 2219 R koltoy. 2229 R köşü. 2235 R Dölöt. 2246 R térbendey. 2247 R teñistey. 2253 R

çumkar=2259. 2262 R kelseñçi. 2267 R çumkarı. 2271 R Dölöt. 2280 R çumkar=2288. 2291 R ayırıp. 2319 R aftar=2324. 2323 R Kartay. 2325 R toro. 2326 R torul. 2332 R çumkar. 2346 R çumkar. 2366 R Ayu Bay. 2367 R şıpşabayt. 2402 R ulu=2407; 2417. 2409 R maktangan. 2419 R kölpülüp. 2429 R Manastın. 2430 R ul. 2435 R susap. 2442 R özöndü. 2444 R Maydamda. 2448 R tipti. 2449 R taktasın. 2453 R arbiyın. 2456 R ayatı, kürsü, ımanda. 2457 R Manastın. 2460 R çumkar=2474; 2492. 2483 R Manastı bölök. 2484 R bérmetken. 2486 R cölüp. 2488 R Törtösün. 2490 R Koyom. 2501 R ulu. 2517 R Atakeñ. 2523 R arığan. 2525 R ulu. 2528 R ul=2530. 2533 R sunun. 2535 R ulu. 2539 R çoroñun. 2543 R némeni=2544... 2560 R tu. 2583 R çumkarın. 2587 R Méndilinin. 2592 R kiretpegen. 2594 R tiyetpegen. 2605 R kördögü. 2610 R çaçın. 2614 R ulu. 2620 R délberip. 2623 R üstünö. 2625 R kötürdü. 2631 R aş. 2632 R karı Kandı. 2653 R döböldöy. 2658-2665 R suğa. 2661 R Ayu Bay. 2676 R Manastı 'köskö il!' dédi (sprach zu Manas ér). 2681 cutup tur! 2682 R tutup tur!

IV. 33 R dönöndön baş. 36 R soyom=37; 38. 38 R başın. 40 R tokoylu. 41 R bataçı. 66 R ayı, *krş.* 5. bölüm 975. 67 R bélestey. 77 R érke. 79 R batası. 86 R kényesi. 90 R mindesi. 99 R Alpay-imet. 109 R Akpay Mamet. 116 R kök döbönün. 120 R Kün-tumuş. 123 R Kara-doo. 129 R Koyon. 129 R Koyon. 132 R Érgeç. it. 137 R kanın. 142 R éGINE. 144 R orustun. 152 R kızıl. 164 R Tooteñşir. 167 R Mıs-Burçak. 188 R cérden. 189 R cérde. 192 R Şibi kéntke. 194 R Kara bura. 198 R Uç; açamın. 199 R Su-samırğa. 213 R Koora-kottu. 215 R Ak-cak-oydu. 217 R küzönün. 228 R Tuuluktan. 230 R Baktı-kuray, *krş.* 889 R Baktı-kuuray. 239 R cayda. 247 R toy. 261 R ödo. 271 R kayratanıp. 285 R Cayma Kökül çaş uul. 290 R sırkırap. 298 R tigendey. 305 R kuyğaşa. 313 R kördünbö. 315 R Cayma Kökül çaş uul. 325 R körüşüp. 336 R odura. 339 R Értén. 343 R ak kulağa. 357 R Karğarday. 358 R Kara tölögüm. 360 R Türsün Taylak Şuutum. 362 R Kaman, Coypur, Şuutum. 363 R Üşün, Ümöt, caysañ eki uul. 365 R Kök. 368 R kırkıñ; Kırğıldım. 369 R minen. 372 R bos uul. 375 R kaçırak. 376 R örmögün. 383 R Narımdı. 384 R üstündö. 389 R türkögö=404. 402 R cétiletip. 407 R ak bolçoñdu. 409 kérbıştetip. 410 R Tögörötön. 411 R aratıp. 431 R alaçı. 438 R karça. 439 R Abıla Cañgir (?) Kan Koyom. 445 R tuun. 451 R Mündü. 459 R küñkö. 461 R Koyomo. 463 R éGINE. 465 R üytügündöy. 476 R casağan. 480 R Cayma Kökül çaş uul. 481 R kılalap. 483 R kıstı. 506 R ciyndin. 509 R éldin özün. 522 R caydan. 532 R ciydi. 539 R ciydi. 540 Ak korgon kénttin. 547 R aytasar. 548 R séninñ. 558 R attı. 561 R ak albars. 564 R altı şer. 570 R ağıştı. 571 R tüböşün. 574 R ak albars. 579 R coryuñ. 586 R ciydi *vb.* 590 R kéresi. 610 çalbir. 621 R uç. 647 R sumbatuu. 651 R Éberegen. 669 R kalkan too. 670 R oron too. 673 R suksalğan. 676 R Cölönüş. 682 R aç buudan. 684 R émesi. 688 R dülö. 722 R coor kér. 728 R bos bienin. 729 R tor'ayğır. 732 R kar'ayğırđıñ. 733 R kart. 734 R coor. 735 R corğo. 738 R dañ-minen. 739 R mustaka. 750 R Issık köldü. 751 R Tamğanı. 787 R Manı-kérđi=788; 822 *vb.* 791 R kök taşın. 799 R as Kırğıs. 801 R Bay Kazak. 802 R tüşügünö. 837 ak kulağa. 846 R Aleükö. 859 R élçin. 865 R it içpestin ala köl. 877 R Ak Kulağa. 886 R alı=901. 894 R kazan baktay. 911 R Çayan. 915 R açılanıp. 921 R çakırucu. 928 R kuu kémpir. 941 R baydın. 943 R tügörötö. 944 R Cér. 945 R Kazatar=950. 949 R boğonu. 953 R casına. 956 R mal. 958 R Kazatar. 960 R alasin. 962 R alası. 988 R toloy. 991 R şaşkı, *krş.* 994 çaşkı 1015 R Too-ténşerimen. 1023 R cañıs=1027. 1032 R Barık-Balakşan. 1035 R mindesi. 1038-1040 R *bu konuşmayı1038'de bitiriyor.* 1052 R Kızıl-Baş Ooğan. 1053 R érkeyip. 1057 R Alp-Aymet. 1071 cék ötü. 1073 R ak bulçuñdun. 1080 R kéresi. 1122 R ortoñ. 1137 R Aş atkısn. 1142 R dandalğa. 1172 R tırmağına. 1190 R kabak atar. 1202 R kamaldan. 1203 R alasinan. 1204 R alasin. 1216 R özü. 1243 R cürükmün. R *bu konuşmayı1245'te bitiriyor.* 1298 R Ooğanın. *Bu satır eklenti duruyor.* 1305 R ötkürüp. 1306 R kölöñkügö. 1313 R sanga. 1318 R ér nazar. 1325 R altarağın. 1337 R calında. 1349 R *imla şekli hep Oroñgo.* 1383 R aç buudanı=1394. 1393 R bétiñe. 1407 R peni. 1408 R sır téñistin. 1409 R tirilip. 1421 R Öküm. 1423 R Sırdayağa. 1429 R surğulap. 1434 R car Masarğa. 1444 R Car Masarğa. 1447 R Koyğaşa. 1448 R Sapkaşa. 1455 R alaşağan. 1456 R manastağan. 1458 R kérgilçek. 1466 R Barık Balakşan. 1479 R kudası. 1485 R Muratım. 1487 R Écemden. Cenim. 1496 R Koñroolu. 1498 R Coorunçu. 1500 R Şuutum. 1522 R çaçpay. 1526 R batıraya. 1538 R buudanda (*veya buudan-da?*). 1542 R Koy kaşkasın. çoğultur. 1550 R kurağan. 1555 R kısık, *krş.* 1564 kızık. 1574 R türüşüp. 1587 R colu. 1592 R tögörötö. 1603 R éldü. 1607 R cötkördü, *krş.* 1582. 1619 R altı baydın aralda, *krş.* 1663 R Altı baydın araanda; 4. bölüm232 aralğa. 1622 R éli. 1631 R Narğı. 1649 R çétine. 1651 R anda. 1653 R Abılay Cañgir Kan Kocoñ. 1656 R Koñroooluu. 1661 R Kol-ata. 1708 R karooçık tır kul. 1718 R céginde=1734; 1743. 1732 R Çalğınğa. 1737 R tügöröttö. 1738 R aratıp=1739. 1746 R orunğalı. 1748 R céri. 1749 R tiyyeli. 1762 R orgo. 1770 R saa. 1772 R ulu kısı Ul bike. 1775 R bérimin, *krş.* 1813; 1815; 1818; 1821. 1781 R ubalı kerim. 1782 R körün tür. 1787 R catın. 1791 R karaçanı. 1801 R küñçö. 1803 R topo, *krş.* 1726 topo 1808 R képtin ilibeyt. 1813 R basırmin. 1815 R Célkakte, cétirmin. 1818 R cétirmin. 1821 R basırmin. 1826 R Koopını. 1832 R alkından. 1841 R küñü. 1851 R kaşkaytırar. 1860 R koyrotuu. 1896 R Kandırağın.

1898 R béldemçin. 1909 R kazan baktay=1933. 1912 R tu=1937. 1914 R éten. 1916 R kan-kor. 1928 R tusun. 1948 R alam. 1952 R su. 1963 R tu=1986. 1987 R altarağın. 2010 R tögörötö=2014. 2012 R anday. 2016 R kayrata tuuğan. 2021 R kiyntin. 2036 R bas. 2049 R kürküröp. 2063 R tüttü. 2068 R ayalıñın. 2071 R kurağan. 2078 R Kazan baktay. 2081 R tu. 2095 R saltanım. 2105 R işin. 2109 R altarağın. 2110 R möndü murut. 2111 R cabı murut. 2113 R suğa. 2120 R kalıp. 2129 R kélti 2133 R ulu kısın Ul' Bike. 2143 ciydim=2145; 2147 vb. 2164 R añkay. 2169 R ulu kısı Ulu Biké. 2189 R béremim.

V. 4 R Börök. 6 R Çoruk. 13 R cél mayıña. 16 R kıyırıp. 20 R talayı=21; 29; 30. 49 R Çoruk. 50 R üyüñdön, *krş.* 7 üyüñön. 67 R örköçö. 69 R tinç, *krş.* 2174 R tıñ=2361. 73 R tarttırıp. 77 R ubalı. 87 R çarkıldayt. 88 R karkıldayt. 89 R sorkuldıy. 98 R bayloon=113. 101 R kökördü. 212 R cirme. 222 R idiñ. 233 R oosına. 263 R suun. 270 R katın. 276 R aykırınan. 281 R corço. 282 R çoğdurata. 284 R kaska tat. 286 R ak krla tursa. 289 R töñdü. 291 R Ak Balanın. 292 R Kıranshalbay, Şuutum. 293 R Koñroolı. 296 R beş töñgö. 298 R aratıp. 299 R körüngöndü. 304 R bém 305-308. 305 R attımdı. 335 R éñge déñge. 376 R ku. 384 *krş.* 401 R kuu. 383 R isten. 385 R kulcuğan. 392 R cétkan. 397 R kéttiñ Almam Bét. 407 R çöttü. 414 R coroo. 416 R Ku. 433 R okçodon. 443 R cayn. 445 R Kırımğa aarıp. 454 R Çağanday. 455 R Ağanday. 466 R koy-ğaşka=473. 485 R Çoruktun. 488 R balasın. 490 R kimge. 497 R börtü kalım. 499 R arkamda calı, *krş.* 542. 500 R astımda kuyruk, *krş.* 541. 506 R sor. 511 R suuyünçü. 530 R çöttü. 536 R sürünçü=540. 551 R Çoruktuñ. 555 R bol-élek. 556 R oñ-élek=557. 561 R körsöñ. 563 R körsöñ. 589 R kulcuğan. 593 R aypada. 595 R Adıyan. 614 R Kızılıktın. 616 R Kaşkar. 623 R ku. 629 R Kulata. *krş.* 660 R Kol-ata. 639 R kımkat. 640 R sar'. 648 R suday. 653 R urt. 655 R Kopunu. 656 R Irkaytın. 660 R Kol-ata. 662 R Kaba-atar Koş-Kaçat. 664 R Ca kolottoy. 674 R baçın. 683 R buu. 686 R bat. 701 R Kün-kay. 707 R öçkörüñtü (?). 723 R éley=724. 725 cañııraktı. 726 R taman. 729 R tuşman. 733 R ékendey. 735 R ele kalmak' ay. 745 R karañ. 747 R étini. 748 R toyor bu. 767 R cérin. 768 R émçegim. 781 R Ubalı. 784 R kéyirilip. 787 R burğuçak, *krş.* 86. 788 R soorınday şarkıldayt. 790 R çınıyraluu. 804 R ayu, *krş.* 975 ayuu. 825 R çuşaldan. 826 R tuubardan. 833 R çerünün. 837 R baçın. 842 R bat. 852 R Kün-kay. 861 R kéçip. 871 R Börgölcün. 877 R astubiske. 881 R kolokop. 884 R cañıstuma. 896 R Çınıyraluu kökördü. 924 R Kün-kay. 929 R kulcuğan. 933 R béderde. 939 R kayssam=940. 943 R koy-ğaşka. 945 R arabas, *krş.* 946. 946 R karabas, *krş.* 945. 948 R béreley. 951 R atırbıs. 952 R batırbıs. 955 R Ér-kaytını. 960 R cmyat=961. 973 R éngenesi. 977 R caktuu. 984 R tékey. baştağan. 987 R könöskön. 988 R örköskön. 996 R kamıdan. 997 R koy-ğaşka. 1008 R salındayt. 1009 R éğılet. 1012 R şarkıldayt. 1013 R karkıldayt. 1014 R köçügöndöy bıkındayt. 1015 R Çın yıraluu. 1020 R tamaşa. 1022 R ulu beşin. 1029 R talağı. 1030 şağaktap. 1031 R kéçip. 1034 R kocogoyluu. 1045 R şu. 1049 R küyölöp. 1073 R küböröp. 1079 R altı mıştan tarttırıp. 1084 R kazalat. 1092 R Ulu-çınar. 1093 R kazıl. 1105 R küsögön. 1106 R Kırğılım. 1116 R bé. 1118 R ulu. 1121 R kéline. 1124 R égina. 1130 R égine. 1136 R Égine. 1159 R ulu. 1163 R kalğıldap. 1165 R çaktı. 1169 R ara-minen (arasınan?) tarttırıp. 1174 R béken. 1179 R beş bak. 1187 R meselañ, *krş.* 1170. 1200 R küröntü. 1204 R kalmaktı. 1212 R bé. 1214 R koturtup. 1215 R Ér nasar. 1226 R korcun. 1245 R télmerip. 1248 R kir. 1256 R kerim. 1258 R çın-yıraluu. 1259 R aş kere. 1264 R öygotpo. 1281 R caska. 1308 R sülöysün. 1315 R kök kébiç. 1324 R körbösön. 1329 R kök çébişti. 1331 R ötuuk. 1337 R tégirine=1341. 1348 R sarıñkı ca. 1353 R könögö. 1362 R cék, *krş.* 1331 cék'. 1370 R déf. téppey. 1387 R ün-kaylağan. 1398 R turbasım. 1402 R cur. 1416 R sülöysün. 1425 R çok=1431. 1437 R su. 1440 R cañaraktı. 1462 R Écemen, cénim. 1464 R karsaktardın. 1466 R Börüşüm. 1470 R Kén-caman. 1471 R Koñrooluu. 1472 R Caş-cigiş. 1478 R Törsün Taylak çutum. 1482 R kabılan Taylak. 1486 R bé. 1502 R bark balakşan. 1513 R Madışım. 1514 R adışım. 1515 R kök kébiç. 1521 R atırbıs. 1522 R batırbıs. 1524 R salırbıs. 1528 R cangasın, *krş.* 1535. béé. 1530 R tu. 1536 R Bektuu kuray. 1537 R kün tiybesten. 1541 R çoodırmakka, *krş.* R 1571. 1544 R Kün-kay. 1554 R koobüp. 1562 R sembekti, *krş.* 1533. 1565 R Tur-köldü. 1567 R Kar-cabastın. 1568 R Kün-tibestin. 1571 R şoodırıp=1576. 1572 R Uydö. 1586 R kélgenb'ém. 1589 R barsañb'ém. 1592 R éley, *krş.* 1593. 1593 R özöndü. su. 1600 R éñkey. 1621 R Uç. 1641 R kırdı. 1658 R Kökçötöstü. 1662 R kötürüp. 1680 R şoodırıp. 1681 R koodırıp. 1683 R Şılmırdanda. 1699 R Akireñ. 1711 R Uytuğunday=1741. 1714 R kuulap. 1715 R sen. 1740 R uyğun. 1743 R érçitüp. 1754 R sırip. 1755 R Sar'ala. 1756 R ak kula. 1760 R kömökö. 1763 R turup. 1802 R aydı. *oku:* éldi? 1839 R Kazan baktay. 1840 R kandayıp. 1849 R köñgüzösün. 1851 R köñgüzönün. 1857 R köürkkö. 1866 R aşkara. 1867 R sülöp. 1872 R çulğaydı. 1876 R ubalı kırım. 1912 R buyra. 1915 R köñöçök. 1927 R Tébiçin, *krş.* 1947. 1936 R ooğup. 1970 R tüñdük. 1973 R barpıratma (?). 1985 R alasın anık. 1989 R urkurayt. 1991 R nurkurayt. 2003 R kézik. 2004 R kékirtegin. 2020 R atam. 2030 R köñöçök. 2037 R kaçırğanın kaytırğan, *krş.* 1921. 2038 R Kara buka. 2039 R sorğok. 2041 R çınık. 2049 R éngenesi=2058. 2063 R öktümüm. 2064 numaralamada bir hata

var. 2086 R sülöçü. 2092 R aşkara. 2106 R kalptır. 2107 R kabırğandan. 2113 R déyt=2115. 2118 R ieñden. 2124 R su. 2144 R ciydim=2146. 2145 R soğuşu bölgün mon, *krş. 4. bölüm* 2144. 2157 R uytuğunday. 2169 R koynuña. 2170 R kēçke bēşin. 2184 R Kıran. 2196 R koy-kaşkanın. 2197 R közöt. 2202 R Éğine. 2217 R dalağa. 2236 R çirine. 2238 R saralanın. 2259 R sudan. 2271 R koykulap. 2277 R tu. 2288 R cortorunun. 2300 R bém=2301-2304. 2306 R cırkın. 2318 R Manastikin=2321. 2319 R özünükün. 2348 R çoop. 2359 R Örköçö. 2364 R ébesin. érkeytip. 2365 R arkeştey. 2373 R miner. 2382 R kalğalı. 2398 R cérde. 2399 R uruştü. 2410 R kula. 2446 R Mékese. 2448 R siyndi. 2456 R astında. 2457 R ér nasar. 2468 R Éñgenesi. 2478 R coror. 2480 R arçiyt. 2494 R torgoydu. 2496 R törönü öltöröt. 2500 R kér. 2538 R kıynalda. 2540 R körbögöndü.

VI. 13 R atandarın. 22 R körölök=23. 26 R kösüñnüm. 27 R çağa. 31 R kémen. 32 R Alaamdan=45. 60 R astında. 65 R kuyruk, 66 calıñ. 76 R özündö. 99 R Manastın. 109 R suğa. 110 R tiyyemin *aynı şekilde* 125-127. 112 R sibeymin. 115 R Şoruktın= 119; 129 *vb.* 122 R akılmen. 131 R érerkeyt. 148 R suğa. 158 R tüğan. 164 R kaşkarayıp. 175 R kébes(?). 212 R béysik. 214 R cetkençe. 243 R Uñkür. 248 R kursakta. 250 R bilekti. 251 R baybiyce. 273 R bér, *krş.* 315. 280 R Ökül. 284 R calbarın. 287 R alaamdan. 299 R kursakta=346. 301 R bilekti. 321 R Ökül. 324 R Bakaydın. 328 Sulpu-kordun. 329 R töögö. 333 R étegin. 349 R anı. 329 R Çakal. 364 R kaşka. 374 R suday. 382 R urdap. 404 R kursakta. 406 R özünö. 417 R anda=418. 431 R aman. 433 R körünöbö *ve arkasından soru işareti.* 453 R malakaşka (?). 484 R corukçu. 492 R körk'. 495 R ulunday. 496 R tuylangan. 497 R érkeygen. 511 R alaamdan. 514 R çamğırağım. 519 R Özü-békten. 523 R kursakta. 531 R körüşüp. 570 R éşeñ. 574 R bem=575-577. 586 R béşinde: *çaşında şeklinde mi okunmalı?* 599 R atasın. 600 R Şirkim. 601 R kişi. 612 R cöyü. 623 R çöçöktöy=625; 628. 637 R Kara bay. 638 R üyünö. 639 R Çöçöktöy. 666 R dolo=667-669. 682 R bortko. 691 R kursakta. 713 R Sulpu-kordın=730. 716 R saman. 717 R kéteçin=718. 729 R talastın içiñde. 748 R doloñus. 749 kéteçin=750 750 R bélekke. 756 R çar=759. 765 R arımğa. 789 R sülöştü. 793 R çöçök=805. 818 R taş. 827 R içneymin. 831 R Köcü. 843 R eke. 862 R kursakta. 869 R kén. 925 R ak. 926 R ézen. 934 R céra. 941 R ér aldına. 957 R Çüdün. 968 R ozüñnön. 970 R kursakta. 981 R tu=983. 1014 R télki (?). 1034 R Sulpu-kordun. 1036 R kéyrip. 1054 R tibeym.

VII. 14 R Küröñköy. 15 R çorom anı. 18 R Ku. 22 R ku. 25 R sulap. 28 R ak borçıkka. 30 R kök borçıkka. 41 R sanabıstı. 42 R corgonu corğö. 53 R Baltar. 58 R -minen. 59 R çıb'ağacı. 77 R sularğa. 86 R kılkatıp. 97 R atamnın. 109 R Kırgın, çal karım. 119 R buulutkan. 122 Talastı. 130 R akıl. 134 R astına. 215 R Çeş döbödöy. 230 R canı. 234 R éresi. 249 R bérerinde. 265 R kığılayn. 271 R kısın Ay Çörök (*daima Çörök şekliyle geçiyor*). 276 R kérétiği. 321 R bérese. 324 R küçübüttöy=340 333 R Akinğa. 366 R moynuna. 370 R tutkuydan tikkeli. 371 R tuulğa. 372 R kabırğa. 383 R aykırınan. 385 R Ümötöy=392 391 R san ala. 395 R su. 407 R érikti. 408 R boylop. 414 R sanda. 424 R kıl. 431 R birikisis. 443 R kötürüp. 453 R koluluu. 471 R sanda ala. 478 R sanda. 480 R uyктаğan. 489 R bérbeyt bile, *soru işareti yok.* 495 R san alaş= 512; 521; 558. 496 R cas'ooosın. 501 R küybögöy (*kiril harfiyle*). 504 R ésitke çéçem. 513 R béri. 515 R tay buurulday. 522 R aramay. 526 R törömö. 548 R üydö. 571 R kayağı. 575 R sémirgemı. 578 R kündön=626 588 R Umütöy= 595; 599. 589 R kara döböl car moyun. 608 R tay buurulu. 635 R su= 637 639 R çığırığın. 648 R kuualğan. 652 R surdurğan. 660 R uçüna. 661 R üyböndü. 662 R bay bolot. 664 R ca köşörgö. 665 R cibe. 666 oñ. 668 R solbop. 668/669 R alışıptöröm. 678 R san alaş=680. 681 R soorisın' *krş.* 741. 692 R bolup. 697 R Umütöy. 700 ayçıñ. 701 R san alaş=714; 725. 712R arkağı caman kuruldu. 713 R Umütöy=727; 767. 716 R kuruldu. 720 R su. 721 R cadak. 729 R tartap. 732 R Kara döböl car moyñ. 739 R tursumbu? 745 R sérbeyim. 760 R ciydi. 782 R tınıktın. 785 R Umütöyğö. 786 Umütöy. 790 R désem. 791 R Iğan. 805 R Ümötöyğö. 806 R Umütöy=809 807 R aşıp. 834 R Umütöy. 837 R çoñ. 838 R arı. 853 R Umütöy. 859 R attı. 867 R karandın. 868 R çımbadana. 874 R Umütöy. 888 R terek. 893 çakırdık. 896 R koñgop. 908 R oşuna. 921 R akının. 922 R kökür. 925 R Atañnın. 940 R zar. 944 R kiynçi. 946 R san alaş. 961 R Akınıñ. 971 R boğu. 996 R barsağçı. 1004 R çırıgır ünün caspadı. 1005 R baspadı. 1013 R astıñnın. 1015 R méçin. 1017 R bös. 1024 R cakaysın. 1030 R börögün=1032. 1039 R méçinge. 1050 R börögün. 1055 R kızıl kıya san taşka. 1059 R san alaş=1064. 1065 R çok çoğultup çoğul tur. 1072 R tonup=1074 1086 R sümböl=1111. 1106 R taştan. 1113 R bétinen: *n? krş.* 1090 bétime. 1117 R kuyruğun. 1120 R téderi. 1111 R sümbölö. 1122 R kuyruğu. 1132 R éñkeşti, *krş.* 684. 1133 R éki. *krş.* 685. 1162 R berçi. 1172 R kutulumnu. 1173 R töröm. 1175 R çoröm. 1128 R Ulu Bastın. 1234 R ciyrendey. 1238 R koylu maldın. 1243 R bar. 1266 R ukkanda 1268 R cér. 1270 R dep. 1272 R san alaş=1281; 1310. 1275 R Cétigerdin. 1291 R su. 1295 R kelip. 1298 R Akının. 1300 R kérétiği. 1324 R Ondür su. 1326 R kötüröyn. 1358 R örtödü. 1359 R üyünö=1364. 1368 R Ayçıñı. 1369 R san alaş. 1387 R ciydi. 1394 R su. 1396 R kötürüp. 1397 R

Akının=1400 1416 R ciylat. 1418 R susu. 1422 R Akının=1438 1478 R ku. 1783 R korkonunan.
1518 R ödöñ. 1524 R tudu. 1545 R ine. 1546 R oro. 1547 R büro. 1556 R otumdu, *krş.* 1411; 1661.
1580 R suday. 1596 R baytaldı, *krş.* 1708. 1606 R éstin: n? 1622 R Ilap boorı köşödü. 1624 ine. 1633
R értegin. 1634 R bilegi. 1638 R éresi. 1666 R ciybegeni. 1674 R adalıp, ciydi. 1675 R cabıkay.
1690 R ine. 1691 R oro. 1700 R tartın. 1722 R tögöndü. 1738 R kuçaktan. 1770 R suday. 1789 R
ayalsıs. 1794 R'nun *nuraralamsında hata var.* 1821 R kartağı. 1869 R batırın. 1876 R toyuptur. 1878 R
Kazı bala ('Richér-Söhné'). 1879 R kordu. 1891 R caylıp. 1914 R torkundan. 1915 R corgodon.

A

A

A

A

A

Al

İNDEKSLER

ÖZEL İSİMLER İNDEKSİ

- Abeke (kahraman) **VI**: 40, 89, 97, 122, 133, 151, 158, 161, 165, 219, 235, 288, 292, 363, 370, 513, 672, 765, 788, 849, 856, 877, 891, 896, 899, 935, 985, 1030, 1045..., 1061, 1071
- Abılay (kahraman) **IV**: 439, 1653
- Aç-buudan (at) **IV**: 682, 1383, 1394, 1424, 1437, 1528, 1534, 1538, 1545, 1548, 1862, 1880, 1890..., 1894
- Açık (kahraman) **V**: 1472
- Adam (Adem) **I**: 126
- Agalday (kahraman) **V**: 455, 716, 756, 874
- Ağış (kahraman) **II**: 596; **III**: 403, 530; **IV**: 86, 570, 722
- Acıbay (kahraman) **II**: 1156, 1182, 1186, 1195, 1212, 1300..., 1309..., 1329, 1356, 1358..., 1365, 1367..., 1375, 1613, 1617, 1628, 1647; **III**: 62, 296, 354, 1015, 1024, 1254, 1456, 1469, 1492, 1708, 1788, 1863, 1896, 1970, 2343, 2366, 2661; **IV**: 366, 1467, 1474, 1482, 1629, 1655; **V**: 1505, 2036; **VII**: 185, 1247, 1888
- Ak-albars (kılıç) **IV**: 561, 574, 581, 1263, 2074; **V**: 2524; **VI**: 884; **VII**: 1910
- Ak-balta (kahraman) **II**: 1146; **IV**: 1495; **V**: 291; **VII**: 53
- Ak-bańkıl (at) **V**: 1161
- Ak-borçuk (at) **III**: 1870, 2256, 2264, 2330; **VII**: 28
- Ak-bulçuń (at) **IV**: 407, 1073, 1299, 1321
- Ak-erkeç (kadın kahraman) **II**: 503, 529, 549, 553, 567, 569, 586, 594, 616, 618, 624, 632, 648, 659, 746, 760, 854, 1012, 1017, 1023, 1040, 1044, 1059, 1100, 1124, 1126
- Akılay / Nakılay (kadın kahraman) **III**: 560, 691, 2057; **V**: 6, 148, 209, 261, 485, 551; **VI**: 116..., 119, 129, 153, 156, 167, 186, 194
- Akın-kan (kahraman) **VII**: 271, 278, 288..., 303..., 315, 318, 333, 335, 452, 467, 921, 1298, 1397, 1400, 1422, 1438, 1479
- Ak-kan (Rus Çarı bkz. Ak-padışa) **III**: 1057, 1782
- Ak-kanış (kadın kahraman) **V**: 2025
- Ak-kelte (tüfek) **IV**: 2129; **VII**: 1085, 1110, 1149
- Ak-kıyaz (kahraman) **II**: 482, 735, 740, 828
- Ak-kula (at) **II**: 36..., 1219, 1221, 1223, 1226, 1314, 1476, 1550, 1712..., 1718, 1746, 1834, 1837, 1837, 1843...; **III**: 20, 41, 79, 81, 87, 117, 194, 259, 336, 388, 543, 615, 735, 848, 852, 1056, 1062, 2013, 2070, 2078, 2082, 2158, 2189, 2252, 2258, 2266, 2273, 2285, 2314, 1333, 2344, 2354, 2458, 2470, 2473, 2492, 2581, 2669; **IV**: 343, 384, 400, 428, 430, 678, 837, 877, 891, 1427, 1432, 1436, 1442, 1457, 1479, 1492, 1518, 1524, 1531, 1533, 1540, 1595, 1990; **V**: 41, 69, 71, 74, 97, 111, 171, 174, 176, 281, 286, 378, 620, 680, 945, 970, 872, 974, 1075, 1077, 1165, 1367, 1467, 1738, 1756, 2075, 2079, 2174, 2258, 2361, 2504; **VI**: 1, 915, 938
- Ak-kübö (bkz. Akolpok)
- Ak-olpok (zırh) **II**: 1235..., 1281, 1364, 1724; **III**: 80, 82, 88, 195, 2190, 2582; **IV**: 1767; **V**: 275, 1348, 2071; **VI**: 676, 697, 702, 905
- Ak-padışa (Rus Çarı, bkz. Ak-kan) **III**: 8, 11, 13, 16, 39, 58, 109, 111, 114, 118, 284, 372, 374, 377, 386, 394, 465, 469, 472, 474, 477, 479, 481, 485, 503, 505, 509, 511, 541, 546, 551, 608, 732, 734, 736, 896, 898, 901, 917, 958, 1018, 1060, 1064, 1066, 1070, 1107, 1247, 1250, 1415, 1769, 2564, 2667, 2670, 2677..., 2683
- Akpay-mamet (kahraman, krş. Alpay-mamet) **IV**: 109
- Ak-saykal (kadın kahraman) **IV**: 1779, 1805, 1840, 1852, 1855..., 2166
- Ak-şumkar (sungur) **II**: 1317, 1319..., 1317, 1339...; **III**: 2085, 2143, 2192, 2253, 2267, 2280, 2288, 2332, 2346, 2460, 2474, 2492, 2583
- Ak-taygan (köpek) **II**: 1316, 1324..., 1336, 1347...; **III**: 2093, 2168, 2254, 2260, 2268, 2282, 2291, 2320, 2334, 2347, 2459, 2475
- Ak-tinke (hançer) **III**: 1316, 1318; **VI**: 1042
- Ak-tulpar (at) **VI**: 674, 696, 701, 923
- Albay (kahraman) **III**: 1724
- Alda (Allah) **II**: 111; **III**: 281, 731; **V**: 726, 1149, 1198, 1435, 1438; **VII**: 198
- Almambet (kahraman) **II**: 9, 16, 63, 67, 77, 82, 90, 115, 138, 147, 154, 163, 165..., 178..., 201, 204, 206, 209, 226, 241, 244, 264, 268, 274, 278, 283, 307, 336, 345, 350, 356, 374, 385, 389, 406, 417, 429, 453, 455, 486, 545, 551, 560, 578, 588, 628, 641, 654, 673..., 696, 698, 711, 720..., 747, 758, 765, 767..., 796, 807, 811, 821, 824, 835, 857, 862, 865, 867, 869, 927..., 955..., 976, 984, 987, 994, 999, 1003, 1006, 1021, 1042, 1052, 1056, 1058, 1071..., 1094, 1106, 1108, 1114, 1116, 1120, 1122, 1127, 1129, 1387, 1513, 1539, 1552, 1577, 1585, 1603, 1609, 1612, 1621,

- 1638, 1646, 1649, 1663, 1683, 1686, 1689, 1698, 1704, 1707, 1722, 1725, 1735, 1738, 1743, 1755, 1761, 1773, 1788, 1791, 1812, 1833, 1849, 1857, 1861; **III**: 63, 135, 298, 357, 360, 417, 419, 426, 456, 1013, 1023, 1345, 1456, 1469, 1489, 1542, 1547..., 1559..., 1578, 1612, 1622, 1625..., 1711, 1787, 1814..., 1862, 1893, 1957, 1972, 1983, 2341, 2366, 2527, 2663; **IV**: 278..., 292, 364, 469, 1369, 1378, 1398, 1415, 1477, 1517, 1572, 1582, 1586, 1592, 1599, 1607, 1731, 2069, 2097, 2114, 2173; **V**: 287, 295, 302, 316, 320, 392, 397, 402..., 424, 460, 480, 524, 460, 480, 524, 609, 649, 654, 663, 669, 671, 683, 695..., 775, 794, 840, 901, 905, 907, 915, 1057, 1059, 1074, 1108, 1250..., 1287, 1290, 1304, 1306, 1317, 1326, 1391, 1396, 1401, 1410, 1416, 1509, 1583, 1698, 1706, 1721, 1727, 1743, 1746, 1755, 1770, 1785, 1791, 1832, 18431858, 1881, 1888..., 1893, 1898, 1929, 1958, 1986, 1995, 2044, 2066, 2077, 2080, 2087, 2089, 2102, 2105, 2180, 2190, 2208..., 2223, 2228, 2233, 2275, 2352, 2357, 2367; **VII**: 112, 187, 1249, 1884
- Alooke (kahraman) **IV**: 846
- Alpay-mamet (kahraman, krş. Akpay-mamet, Bay-mamat) **IV**: 99, 1057
- Alp-börü (kahraman) **IV**: 1019
- Altınay (kadın kahraman) **III**: 1488, 1551, 1605; **V**: 1825, 1875, 1931, 1942, 2002, 2005..., 2029, 2043, 2090, 2138, 2276, 2476, 2482..., 2521
- Altınay (huri) **III**: 2117, 2187
- Altın-meçit (hayvanların bağlandığı direk) **V**: 1328
- Añğıçal (kahraman) **IV**: 1779, 1852, 2166
- Atalık (kadın kahraman) **V**: 8, 146, 481, 2096, 2098, 2112
- Ay-çürök (kadın kahraman) **VII**: 271, 278, 281, 290, 315, 318, 325, 327..., 330, 337..., 344, 452, 467, 875, 877, 921, 923, 961, 965, 975, 979, 1298, 1305, 1367, 1397, 1400, 1422, 1431..., 1438, 1468, 1482, 1484, 1519, 1524, 1544, 1555, 1608..., 1628, 1689, 1714..., 1726, 1747, 1917
- Aydar-kan (kahraman) **I**: 10; **II**: 24, 176, 438, 447..., 512, 713, 768..., 932, 936; **IV**: 137, 1632...
- Ayıp-kan (kahraman) **III**: 1487, 1552, 1627, 1637
- Ay-kan (kahraman) **V**: 161.438, 700, 851, 923, 1543, 1646, 1656, 1678, 1798, 1800, 1825, 1875, 2023, 2090, 2276, 2521
- Ay-koco (derviş) **VII**: 1492, 1500..., 1511
- Ayu-kem (kahraman) **III**: 532
- Baabedin (evliya) **I**: 130
- Bagdı-döölöt (aynı zamanda: Çakan, Çıyrıçı, Çıyrıday) **III**: 367, 639, 1855, 2040, 2049, 2068, 2161, 2175, 2235, 2271, 2323, 2370, 2405, 2518, 2568, 2585, 2590, 2600, 2603, 2617, 2622, 2641, 2649; **V**: 510, 736, 740, 762; **VI**: 191, 204, 210, 230, 257, 319, 421, 427, 441, 446, 457
- Bagış (kahraman) **IV**: 113
- Bakay-kan (kahraman) **I**: 82, 144; **II**: 1145; **III**: 1842, 1943, 1968, 1981, 1986..., 1992, 1997, 2380, 2389, 2399, 2402, 2407, 2411, 2417, 2461, 2501, 2504, 2507, 2511, 2525, 2553, 2633, 2657, 2659; **V**: 1153, 1156, 1158, 1162, 1164; **VI**: 29, 42..., 46, 324, 330, 335, 338..., 343..., 333, 360, 375, 378, 412, 715..., 718, 720..., 731, 733, 752..., 760, 763, 784, 798, 843, 845, 854, 866, 871, 880..., 883, 885, 902, 918, 924, 927, 958, 962...
- Balbay (kahraman) **III**: 306, 2536
- Bay (kahraman) **I**: 82, 144; **II**: 1145; **III**: 1842, 1911, 1977, 2407, 2417, 2501, 2525, 2633; **V**: 1153, 1157...; **VI**: 29, 46, 324, 335, 360, 375, 715, 731, 753, 771, 784, 854, 871, 880, 924
- Bay-bolot (kılıç) **VII**: 662
- Bay-mamat (kahraman) **III**: 356 (krş. Alpay-mamet)
- Bay-töböt (bekçi köpeği) **V**: 1023...
- Bilerik (kahraman) **IV**: 1023, 1027
- Bok-murun (kahraman) **IV**: 5, 53, 175, 181, 252, 268, 284, 393, 479, 485, 492, 508, 607, 773, 778, 809, 812, 817..., 926, 914, 976, 981, 1260, 1263, 1342, 1869
- Bolot (kahraman, Ak-balta'nın oğlu) **IV**: 1495; **V**: 291
- Bolot (kahraman, Coloy-kan'ın oğlu, bkz. Öküm-bolot)
- Boo-bek (kahraman) **III**: 532
- Booke (kahraman) **II**: 1147
- Boz-bee (kısrak) **IV**: 728
- Boz-uul (kahraman, çoban) **II**: 1462; **IV**: 372; **V**: 1512
- Boz-uul (yabancı kahraman) **IV**: 126
- Börbölcün (kahraman) **V**: 452, 712, 754, 871, 1276
- Börü (kahraman) **IV**: 1491; **V**: 1466; **VII**: 55
- Börüçü (kahraman) **IV**: 1491; **V**: 1466; **VII**: 55
- Böyün-kan (kahraman) **I**: 1, 2
- Buuday-bek (kadın kahraman) **II**: 502, 528, 548, 566, 647, 658, 730, 751
- Bürküt-batır (kahraman) **II**: 1149
- Cayzañ (kahraman) **II**: 1147; **IV**: 363; **V**: 1473
- Cakıp-bay / Cakıp-kan (kahraman) **I**: 6, 9, 11, 40, 46, 68, 73, 81, 152; **II**: 1132, 1173, 1184..., 1188, 1194, 1252, 1254, 1258, 1400, 1765, 1777, 1799, 1820, 1855; **III**: 363, 515, 523, 564, 569, 576, 594, 624..., 637, 651, 657, 666, 668, 753, 770, 808, 810, 820, 841, 878..., 905..., 914, 923, 929, 939, 969, 990, 106, 1151, 1371, 1422, 1445, 1451, 1455, 1471, 1474, 1635, 1809, 1813, 1815, 1817, 1819, 1825..., 1840, 1843, 1844..., 1848, 1858, 1886, 1909..., 1932, 1956, 1996, 1998..., 2012, 2015, 2017, 2020, 2024, 2028, 2037, 2069, 2230, 2239, 2263, 2269, 2318, 2329, 2339, 2369, 2377, 2392, 2450, 2524, 2567, 2625, 2632, 2640, 2656, 2658; **IV**: 78, 860, 867, 873, 1620, 1662; **V**: 1, 15, 39, 51, 60, 434, 491, 631..., 661, 666, 670, 693, 718, 732, 763..., 773, 846, 854, 912, 919, 990, 1584..., 2372...; **VI**: 44, 74, 82, 118, 136..., 218, 498, 670, 773..., 787, 790, 803, 806.

- 810..., 813, 815, 822..., 825..., 838, 840, 956, 1032, 1052, 1064, 1066...
- Calman-bet (kahraman) **II**: 21, 30, 41; **III**: 435, 529; **IV**: 1640, 1644; **V**: 596; **VI**: 398, 400, 402, 408
- Canbay (kahraman, Kenen'in oğlu, adı Ken ünvanıyla geçiyor) **II**: 1157
- Canbay (kahraman, adı Er ünvanıyla geçiyor) **II**: 1158
- Can-keldi (kahraman) **II**: 1152
- Cañgır (kahraman, hoca) **IV**: 439, 1023, 1027, 1653
- Car Manas (kahraman, krş. Kart Manas) **IV**: 123
- Car-moyun (at) **VII**: 589, 732
- Casagan (Yaratan Allah) **II**: 415; **IV**: 953, 1177, 1547; **V**: 2441..., 2453
- Caş-cigit (kahraman) **V**: 1472
- Caş-kamış (kahraman) **IV**: 371; **V**: 1511
- Caş-uul (kahraman, Manas'ın adamı) **II**: 1144, 1461
- Caş-uul (haberci, Bok-murun'un adamı) **IV**: 285, 315, 480
- Caylımış (kahraman) **IV**: 370; **V**: 1510
- Cediger (kahraman) **IV**: 113; **VII**: 1184, 1203, 1230, 1275, 1330, 1334, 1469, 1495, 1513, 1595, 1601, 1706, 1755
- Cerin-sekirtpes (tabiat üstü yaratık) **IV**: 926, 965
- Cıl-basal (kahraman) **IV**: 158
- Coloy-kan (kahraman) **III**: 51, 396, 399; **IV**: 144, 569, 681..., 841, 927, 948, 988, 993, 1067, 1093, 1187, 1211, 1238, 1252, 1384, 1395, 1420, 1437, 1543, 1565, 1568, 1720, 1735, 1747, 1772, 1780, 1784..., 1796, 1806..., 1843, 1854, 1861, 1876, 1878..., 1884, 1906, 1921, 1929..., 2012, 2021, 2023, 2026, 2028..., 2035, 2049, 2062, 2064, 2077, 2084, 2086, 2090, 2101, 2131..., 2169, 2191; **V**: 2511
- Coor-ker (at) **IV**: 722, 734
- Coypur (kahraman, krş. Kaman-coypur) **III**: 301, 1461, 1717, 2530
- Çaçıke (kadın kahraman) **VII**: 1240, 1319, 1389
- Çağalday (kahraman) **V**: 454, 715, 757, 873, 1225, 1232
- Çakan (bkz. Bağdı-döölöt) **II**: 1255, 1841, 1846; **VI**: 359, 368, 953, 1011, 1024, 1039, 1063
- Çalbay (kahraman) **II**: 1138; **III**: 306, 1348, 1723..., 1899, 2535; **V**: 292, 1476
- Çal-kuyruk (at) **IV**: 703
- Çıyrdı-bay (bkz. Bağdı-döölöt) **III**: 1410
- Çıyrıçı (bkz. Bağdı-döölöt) **I**: 10, 12, 14, 17, 18, 24, 27, 40, 60
- Çoñ-baş (at) **VII**: 901, 1135, 1140
- Çoñ-kara (at) **II**: 1415
- Çubak (kahraman) **V**: 453, 713, 755, 872
- Dörbölcün (kahraman) **V**: 453, 713, 755, 872
- Egiş (kahraman) **III**: 534
- Eleman (kahraman) **V**: 675
- Eleman-bay (kahraman, Töştök'ün babası) **III**: 408; **IV**: 91, 702, 942, 1036
- Elim (kahraman) **III**: 304, 1458, 1713, 1897, 2430, 2528; **IV**: 356, 1488; **V**: 1463
- Ereş (kahraman) **IV**: 106
- Er-kıyaz (kahraman) **VII**: 1184, 1203, 1245, 1251, 1275, 1307..., 1314, 1330, 1334, 1338, 1355, 1360, 1370, 1383, 1401..., 1423, 1433, 1453, 1460, 1469, 1483, 1495, 1499, 1513, 1589, 1592, 1599, 1601, 1706, 1749, 1755, 1759, 1771, 1848, 1851, 1853, 1892
- Er Nazar (hazret) **IV**: 1318; **V**: 1215, 2457
- Esen-kan (kahraman) **IV**: 784
- Iraman (kahraman) **II**: 1153
- Irçı-uul (kahraman) **II**: 1153
- Kabilan (kahraman, krş. Kabilan-taylak) **II**: 1172
- Kabilan-taylak (kahraman) **II**: 1421; **V**: 677, 801
- Kaman (Kahraman, krş. Kaman-coypur) **III**: 301, 1461, 1717, 2530
- Kaman-coypur (kahraman) **IV**: 362
- Kamañköz (bkz. Közkaman)
- Kambar-boz (at) **II**: 1398
- Kambar-kan (kahraman) **II**: 23, 446, 931; **IV**: 1631
- Kan-çoro (kahraman) **VII**: 227, 263, 295, 349, 357, 337, 384, 403, 424, 425, 485, 523..., 546, 552, 557, 735, 753, 884, 914, 1079, 1107, 11216, 1256, 1306, 1315, 1321, 1327, 1336, 1390, 1395, 1874, 1881..., 1896, 1906, 1911...
- Kanıkey (kadın kahraman) **III**: 122, 632, 740, 742, 744, 758, 833, 836, 857, 866, 890, 932, 1068, 1152, 1257, 1260, 1279, 1321, 1326, 1329, 1392..., 1396, 1475, 1477, 1481, 1483, 1496, 1502, 1506, 1522, 1526, 1530, 1550, 1618, 1640, 2063, 2069, 2203, 2226, 2251, 2293, 2636, 2648; **IV**: 1126, 1129, 1136, 1673, 1761, 1768, 1837, 2182; **V**: 10, 40, 52, 56, 66, 75..., 80, 83, 121, 142, 177, 187, 191, 196, 204, 206, 220, 231, 241, 246, 488, 554, 777, 782, 791, 792, 867, 900, 958, 1004, 1256, 1261, 1294, 1308, 1330, 1333, 1338, 1450, 1452, 1675, 2100, 2104, 2116..., 2421, 2463, 2481, 2484, 2528; **VI**: 3, 35, 50, 67, 70, 84, 87, 114, 137, 170, 178, 181, 184, 200, 205, 209, 226, 237, 251, 256, 275, 282, 304..., 318, 341..., 353, 359, 362, 368, 379, 385, 391, 414, 420, 428, 434, 441, 445, 458, 473, 475, 477, 480..., 486, 503..., 527, 537, 546, 662, 664, 666, 680, 685, 703, 709..., 722, 743, 747..., 931, 945, 948, 953, 960, 992, 1010, 1013, 1020, 1039, 104; **VII**: 95, 153..., 217, 984..., 987, 999, 1001, 1003, 1009, 1037, 1873, 1875, 1900, 1910, 1916
- Kanı-can (kadın kahraman) **VI**: 657
- Kan-keldi (kahraman) **II**: 1151
- Kan-koco (kahraman, hoca) **IV**: 129, 439, 455, 457, 461, 1114; **V**: 2432
- Kara-badışa (kahraman) **IV**: 1498; **V**: 1475
- Kara-bay (kahraman) **V**: 1927, 1947
- Kara-bıy (çoban) **VII**: 1536, 1538, 1549, 1571, 1581, 1684, 1693, 1701
- Kara-börük (kadın kahraman) **III**: 558, 689, 2055; **V**: 4, 47, 143, 478, 548, 2097, 2099, 2114
- Kara-coltoy (kahraman) **II**: 1152
- Karaça (kahraman) **II**: 368; **IV**: 1791, 1842

- Karaçaç (kadın kahraman) **II**: 1011, 1013
 Kara-döö (kahraman) **III**: 1408; **IV**: 123
 Kara-kan (kahraman, Manas'ın büyük babası) **I**: 4...
 Kara-kan (kahraman, Almambet'in babası) **II**: 8, 146, 162, 232, 249, 253, 303, 330, 485, 820, 1020, 1386, 1681, 1688, 1697, 1754, 1760, 1787
 Kara-kan (kahraman, Kanıkey'in babası; krş. Temir-kan) **VI**: 409..., 413, 449, 507, 536, 539..., 558, 597, 599, 604, 609, 614, 614, 620, 640, 642, 650..., 686, 689, 700, 739, 741..., 947
 Kara-kanış (kadın kahraman) **VI**: 655
 Kara-ker (at) **II**: 1421; **III**: 83
 Kara-toko (kahraman) **III**: 310, 1191, 1869, 2379, 2423, 2428, 2432, 2556, 2559, 2662
 Kara-aygır (at) **IV**: 732
 Kardıgaç (kadın kahraman) **III**: 365, 1853, 2043, 2147, 2154, 2642
 Kargalday (kahraman) **V**: 2280, 2309..., 2314..., 2317, 2325, 2327
 Karganday (kahraman) **IV**: 357; **V**: 1464
 Karı-çal (kahraman) **VII**: 1240, 1319, 1389
 Karım-bay (kahraman) **VI**: 259..., 263, 265, 280, 283, 303, 314, 321
 Kart-küröñ (at) **IV**: 733, 741
 Kart Manas (kahraman, krş. Car Manas) **III**: 1409
 Kayıp (kahraman) **III**: 558, 689, 2055; **V**: 4, 47, 143, 478, 548
 Kaz-atar mergen (efsanevi yardımcı) **IV**: 945, 950, 958
 Kenen (kahraman) **II**: 1157; **V**: 1470
 Kenceke (kadın kahraman) **IV**: 1014
 Kimiş **IV**: 1774.2137, 2173, 2193
 Kıdır (Hıdır) **I**: 62, 129, 131; **II**: 1091; **V**: 203, 979; **VI**: 573
 Kıl-ciren (at) **II**: 228, 269, 343, 431, 585, 797, 1004, 1131, 1492, 1528, 1544, 1581, 1640, 1644, 1833
 Kıl-ciryren (at) **VII**: 1234
 Kırgıl /Kırgın-çal (kahraman, hem Manas'ın hem Kökçö'nün kırk kahramanının başına verilen isim) **II**: 514, 1137; **IV**: 363; **V**: 323, 334341, 349, 375, 1106, 1501, 2149; **VII**: 60, 109
 Kırk Çilten (kırk yardımcı ruh) **V**: 978
 Kıyaz (bkz. Er kıyaz)
 Kocoş (kahraman) **III**: 403, 530; **IV**: 722
 Kolmon-bet (kahraman) **II**: 1161
 Koñguroolu-bay (kahraman) **II**: 1362; **bIV**: 1496, 1614, 1656
 Koñur-bay (kahraman) **II**: 908; **III**: 53, 393; **IV**: 153..., 777, 830, 885, 900, 1271, 1279, 1281, 1289, 1307, 1311, 1329, 1583
 Korcoñ-boz (at) **V**: 1033, 1226, 1634
 Koş-abış (kahraman) **II**: 1362; **IV**: 1496, 1614, 1656; **V**: 293, 1417
 Koşoy (kahraman) **II**: 395, 397; **IV**: 28, 474, 476, 496, 498, 512, 525, 534, 539, 546, 572, 578..., 585, 587, 598, 613, 814, 816, 997..., 1004..., 1009, 1099, 1105, 1107, 1111, 1117, 1140, 1145, 1148, 1157, 1167, 1182, 1212, 1222, 1224, 1226, 1244, 1246, 1257, 1649
 Koyluu-bay (kahraman) **IV**: 1354, 1361
 Koyon-boz (at) **II**: 1420
 Köböş (kahraman) **VI**: 40, 90, 92, 123, 126, 151, 219, 235, 288, 292, 363, 370, 513, 672, 765, 788, 849, 865, 874, 891, 896, 899, 935, 935, 1030, 1045..., 1061, 1071
 Kök-ala (at) **II**: 885, 894, 911..., 920, 950, 997, 1050, 1053, 1065, 1079, 1097, 1101, 1105, 1107, 1112, 1128, 1130, 1417; **III**: 417, 421, 440..., 446, 449; **IV**: 739, 1635..., 1707
 Kök-borçuk (at) **III**: 2414
 Kök-börü (kahraman) **VII**: 601
 Kök-börü (at) **VII**: 285, 297, 378, 380, 900, 914
 Kök-çebic (at) Serek'in atı: **IV**: 369; **V**: 1315; Kül-çoro'nun atı: **VII**: 284, 298, 360, 367, 409, 569, 576, 624, 631, 718.899, 915, 1156, 1161, 1166, 1176, 1181, 1186, 1193, 1199, 1207, 1289, 1293, 1377, 1839, 1842
 Kök-çolok (at) **VI**: 337...
 Kökçö-kan (kahraman) **II**: 25, 28..., 39, 55, 66..., 80..., 83, 88, 102, 216..., 145, 172, 176, 180, 424..., 438, 449..., 452, 454, 479, 512, 560, 591, 615, 620, 628, 646, 675, 679, 691, 695, 703, 715, 718, 724, 729, 754, 757, 766, 803, 817, 844, 864, 893, 915, 935, 945, 958, 962..., 1000, 1060, 1096, 1111, 1515; **III**: 91, 93, 101, 137, 141, 144, 159, 197, 200, 209, 223, 237..., 240..., 257, 261, 325, 329, 335, 339, 341..., 420, 450, 457..., 524; **IV**: 137, 1633, 1637, 1706, 1709; **V**: 1070; **VII**: 280, 235, 401, 470, 588, 694, 713, 727, 767, 806, 853
 Kökçököz (kahraman) **III**: 1682; **V**: 450, 714, 758, 870, 1040, 1277, 1572, 1579, 1589, 1604, 1631, 1654, 1658, 1663, 1667, 1677, 1687, 1701, 1797, 1710, 2032, 2323, 2402, 2412
 Kök-kıyaz (kahraman) **II**: 482, 736, 748, 762, 785...
 Kök-koyon (kahraman) **III**: 536; **IV**: 1059, 1063, 1077, 1095, 1102
 Kök-kübö (zirh) **II**: 886, 913, 936, 1051, 1055, 1098, 1113
 Kökötöy-kan (kahraman) **IV**: 1, 15, 20, 34, 181, 1868
 Kök-teke (at) **IV**: 1969; **V**: 2187
 Köküm (kahraman) **IV**: 96, 541
 Köröñçü (at) **II**: 676; **III**: 106, 143, 198, 237, 349
 Körpö-can (kadın kahraman) **II**: 980
 Közkaman (kahraman) **V**: 436, 446, 456, 458, 582, 703, 708, 717, 734, 759, 848, 855, 861, 869, 921, 1031, 1038, 1040, 1094, 1097, 1184, 1189, 1196, 1446, 1586, 1588, 1603, 1615, 1624, 1631, 1700, 1726, 2032, 2298, 2374, 2401, 2495, 2517
 Kuat-bek (kahraman) **IV**: 355, 1486; **V**: 1461
 Kubul-can (kadın kahraman) **VI**: 658
 Kuday (Hüda) **I**: 23, 149; **II**: 384, 743, 847, 849, 858, 918, 948, 1093, 1642, 1665, 1750; **III**: 283, 287..., 291..., 323, 356, 409, 493, 495, 505, 731, 1017, 1105, 1735, 1993, 2335, 2490, 2508; **IV**:

90, 954, 1176, 1256, 1297, 1334, 1546, 1922, 1942, 1984; V: 255, 720, 726, 730, 766, 950, 1047, 1154, 1206, 1216, 1323, 1422, 1435, 2345, 2458; VI: 570, 757, 761, 1076, 1078; VII: 101, 210, 250, 254, 1092, 1256, 1336, 1874

Kula-bee (kısarak) IV: 747

Kutunay (kahraman) II: 1142

Kuu-çabdar (at) V: 1476

Kuu-cigit (kahraman) II: 1142

Kuu-kempir (cadı karısı) IV: 928, 963, 968

Küdüröt (Allah) II: 416, 859, 1643, 1666; V: 1183, 1438, 1441; VII: 198

Kül-çoro (kahraman) VII: 225, 295, 308, 310, 331, 341, 359, 356, 374, 405, 421, 425, 441, 446, 483, 488, 490, 493, 500, 503, 507, 511, 513..., 516, 520, 545, 555, 566, 583, 606, 610, 622, 717, 726, 730, 734, 750, 778, 783, 803, 808, 850, 883, 915, 1069, 1076, 1104..., 1151, 1169, 1180, 1206, 1214, 1218, 1255, 1265, 1274, 1280, 1320, 1344, 1361, 1365, 1371, 1377, 1382, 1388, 1403, 1411..., 1416, 1419..., 1515, 1521, 1523, 1525, 1530, 1537, 1567, 1573, 1582, 1591, 1598, 1602, 1604, 1607, 1610, 1615, 1617, 11627, 1629, 1641, 1646, 1649..., 1657..., 1661..., 1677, 1694, 1703, 1713, 1716, 1744..., 1756, 1766, 1772, 1775, 1787, 1792, 1797, 1811, 1814, 1822, 1831, 1835, 1843, 1847, 1850, 1852, 1854, 1860, 1865, 1871, 1886, 1894, 1897, 1904

Küldür (kahraman) III: 1348, 1723, 1899, 2535

Kün-kan (kahraman) V: 163, 440, 702, 853, 925, 1545

Madaş (kahraman) V: 1513

Manas (kahraman) I: 48, 56, 59, 61..., 65..., 85, 119, 132, 143, 152; II: 22, 34, 40, 426, 942, 1131, 1132, 1200, 1212, 1216, 1218, 1257, 1262, 1293, 1313, 1361, 1370, 1480, 1487, 1509, 1512, 1553, 1598, 1609, 1634, 1636, 1652, 1654, 1664..., 1684..., 1687, 1692, 1710, 1748, 1792, 1831, 1836, 1838, 1845, 1851, 1858, 1861; III: 1..., 9, 14, 17, 19, 34, 37, 40, 42, 45, 48, 50, 34, 65, 71, 73, 85..., 89, 116, 120, 145, 159, 168, 182, 196, 201, 222, 233, 247..., 256, 258, 262..., 279..., 326..., 337, 369, 379, 381, 385, 451, 453, 479..., 501, 513..., 516..., 521, 550, 552..., 555, 582..., 589, 599, 606, 609, 618, 633, 656, 686, 688, 696, 706, 713, 137, 743, 771, 775, 826, 839, 842, 846, 884, 887, 889, 931, 960, 1006..., 1018, 1022, 1032, 1065, 1080, 1084, 1090..., 1108, 1110, 1122, 1139, 1161, 1163, 1166, 1175, 1177, 1179, 1182, 1184, 1193, 1196, 1202, 1205, 1208, 1219, 1221, 1225, 1232, 1241, 1278, 1300..., 1306, 1309, 1311..., 1313, 1320, 1334, 1381, 1400, 1404, 1407, 1410..., 1418, 1432, 1478, 1494, 1530, 1535, 1566, 1573, 1597, 1630, 3641, 1688, 1694, 1701, 1704, 1739, 1756, 1789, 1790, 1803, 1828, 1839, 1841, 1851, 1853, 1861, 1866, 1881..., 1885, 1904, 1910, 1912, 1916, 1918, 1920..., 1931, 1937, 1941, 1947, 1951, 1959, 1965, 2009, 2014, 2019, 2022, 2026, 2028,

2052, 2054, 2070, 2077, 2085, 2093, 2145..., 2167, 2181, 2183, 2188, 2193..., 2200..., 2237, 2241, 2243, 2245, 2265, 2272..., 2276, 2278, 2281, 2283, 2301..., 2311, 2313, 2315, 2328, 2335, 2337..., 2352, 2354, 2363, 2365, 2373, 2391, 2453, 2464, 2467, 2478, 2483, 2486, 2493, 2505, 2510, 2514, 2517..., 2557..., 2577, 2580, 2584, 2489, 2592, 2594, 2596, 2615..., 2621, 2625, 2637, 2647..., 2660, 2669, 2676, 2684; IV: 75, 79, 258, 274..., 281, 301, 333, 350, 353, 416, 448, 477, 484, 532..., 559, 573, 580, 597, 678, 823..., 827..., 835, 840, 843, 850, 864, 871, 878, 903, 913, 996, 1033, 1054, 1056, 1063, 1074, 1116, 1149..., 1152, 1168, 1183, 1185, 1208, 1213, 1221, 1227..., 1247, 1287, 1294, 1310, 1315, 1317, 1323, 1327, 1331, 1355, 1359, 1367, 1416, 1427, 1433, 1446, 1456, 1525, 1532, 1544, 1554, 1611, 1670, 1675..., 1678, 1700, 1753, 1798, 1834, 1853, 1893, 1958, 1967, 2016, 2054, 2061, 2073, 2083, 2085, 2089, 2115, 2127, 2163, 2170, 2177, 2179, 2187; V: 1..., 42, 45, 74, 92, 94, 109, 155, 165, 178..., 188, 205, 207, 210, 218, 228, 236, 268..., 274, 278, 302, 315, 462, 464, 534, 538, 545, 558, 575..., 583, 587, 592, 742, 744, 858, 927, 954, 957, 965, 991, 1082..., 1091, 1103, 1135, 1206, 1216, 1223..., 1228, 1230, 1347, 1361, 1370, 1374, 1384, 1394, 1405, 1418, 1428, 1436, 1450, 1456, 1458, 1570, 1582, 1616, 1620, 1629, 1637, 1668, 1670, 1688, 1693, 1696, 1744, 1756, 1858..., 1868, 1871, 2067, 2070, 2123, 2125, 2127, 2142, 2156, 2171, 2176, 2221, 2244, 2256, 2265, 2272, 2295, 2305, 2315, 2318, 2321, 2333, 2344, 2346, 2349, 2366, 2387, 2393, 2405, 2408, 2411, 2413, 2420, 2424, 2426, 2431, 2436, 2439, 2460, 2469, 2515, 2523; VI: 2, 7, 20, 44, 48, 74, 88, 91, 99, 101, 124, 138, 234, 250, 286, 301, 306, 310, 348, 400, 499, 510, 525, 575, 577, 671, 751, 764, 769, 777, 795, 820, 860, 893, 954, 976..., 987, 996, 1007, 1026, 1053, 1069; VII: 35, 105, 171, 189, 239, 509, 593, 607, 641, 674, 729, 863, 1031, 1033, 1051, 1128, 1271, 1883, 1922

Manay (kahraman) V: 1513

Manıker (at) IV: 272, 493, 774, 786..., 803..., 822, 824

Meñdi-bay (kötü niyetli danışman) Temir-kan'a danışman olarak: III: 649, 654, 663, 745, 765, 812, 915, 934, 949, 952, 1121, 1162, 1565, 1631, 1664, 1672, 1684; Cakıp-kan'a danışman olarak: VI: 83, 117, 135

Merdiyem (at) IV: 1642...

Mırza (kahraman) IV: 1490; V: 1456

Murat-alı (kahraman) IV: 1486; V: 1460

Murat-bek (kahraman) IV: 354, 1485; V: 1460

Muz-burçak (kahraman) IV: 167, 1298; V: 599

Nakılay (bkz. Akılay)

Nazar (bkz. Er Nazar)

Nez-kara (kahraman) IV: 147, 446, 1021; V: 2512

Oobo (Hz. Havva) I: 126

- Orok (kahraman) V: 611
 Oroŋgu (kadın kahraman) IV: 173, 747, 1349, 1352, 1357, 1362, 1372..., 1380, 1382, 1401
 Oysul-ata (evliya) I: 128
 Ögüz-kan (kahraman) IV: 161
 Öküm-bolot (kahraman) IV: 1421, 1527, 1553, 1858, 1860, 1875, 2087, 2093, 2107
 Sarı-ala / Sar'ala (at) II: 1431, 1715, 1745; III: 1546, 1563; IV: 364, 1379, 1517, 1585..., 1588, 1711, 1730..., 2069; V: 393, 461, 524..., 608, 649, 795..., 895, 899, 902, 907, 1108, 1255, 1583, 1587, 1755, 1844, 1846, 1853, 2129, 2207, 2228, 2238..., 2246
 Sarı-taz (hizmetkar) VI: 623, 625, 628, 637, 639
 Saykal (bkz. Ak-saykal)
 Sazan-batır (kahraman) II: 1150
 Segis (kahraman) III: 534
 Semetey (kahraman) VI: 579, 589, 592, 602, 605, 607..., 615, 622, 624, 627, 665, 681, 693, 705, 711, 719, 723, 734, 745, 751, 755, 764, 769, 780, 796, 801..., 809, 814, 819..., 824, 836, 842, 846, 851, 863, 873, 879, 885, 887, 894, 903..., 919, 928, 954, 977, 987, 989, 1000, 1012, 1015, 1019; VII: 1, 68, 72, 88, 103, 105, 107, 135, 137, 143, 158, 163, 172, 181, 184, 189, 194, 240, 255, 262, 302, 309, 329, 342, 345, 393, 448, 466, 510, 551, 556, 565, 593, 607, 611, 616, 642, 670, 673, 675, 679, 683, 688, 702, 710, 716, 724, 736747, 766, 771, 776, 810, 851..., 860, 873, 876..., 879, 882, 918..., 924, 964, 966, 974, 981, 983, 988, 994, 1000, 1002, 1012, 1038, 1040, 1067, 1093, 1099, 1119, 1125..., 1129..., 1134, 1147, 1150, 1153..., 1168, 1180, 1186, 1209, 1220..., 1232, 1246, 1248, 1250, 1297, 1329, 1352, 1357, 1359, 1362, 1364, 1426, 1509, 1883
 Serek (kahraman) II: 1141, 1749; III: 307, 1163, 1702, 1737, 2378, 2387, 2393, 2412, 2431, 2463, 2466, 2476, 2516, 2549, 2589, 2664; IV: 369; V: 1041, 1055, 1063, 1238, 1305, 1314, 1319, 1322, 1327, 1334, 1340, 1373, 1375..., 1380, 1413, 1515
 Seyit (kahraman) III: 304, 1458, 1713, 1897, 2430, 2528; IV: 356; V: 1463
 Seytek (kahraman) VII: 1510, 1528, 1635, 1667, 1676, 1727, 1732, 1750, 1778, 1786, 1806, 1816, 1823, 1836, 1840, 1845, 1847, 1871, 1913
 Sırgak (kahraman) II: 1140, 1749; III: 307, 1463, 1702, 1737, 2378, 2387, 2393, 2412, 2431, 2665; IV: 365, 469, 1415, 1511, 1968; V: 1111, 1497, 2039, 2184
 Solton-kul (kahraman) VI: 474, 477, 479, 482, 490, 405, 509, 529, 660
 Sur-kula (at) IV: 1429
 Süt-bolot (kılıç) IV: 1645, 1647
 Şooruk (kahraman) III: 560, 691, 2057; V: 6, 49, 148, 209, 485, 551; VI: 115, 119, 129, 153, 167, 1169, 186, 194
 Şum-cigit (kahraman) II: 1143
 Şuut (kahraman) V: 292, 1478
 Targıl-taz (falcı) IV: 1905, 1931, 2022, 2027, 2043, 2047
 Taşsa-bek (çoban) V: 277
 Tay-buurul (at) II: 1407, 1409..., 1717; VI: 913, 922, 932..., 990..., 994; VII: 99, 139, 286, 299, 400, 474, 498, 503, 515, 517, 608, 654, 703, 710, 861, 954..., 958
 Taylak (kahraman, krş. Türsün-taylak) III: 303, 1721
 Taz-baymat / Taz-maymat (kahraman) III: 313, 1465, 1729, 2434; IV: 373, 1433; V: 1517; VI: 916, 939
 Tebiçi (kahraman) V: 1927, 1947
 Tekeçi-mergen (kahraman) II: 883, 906..., 990; III: 411, 413, 422, 428
 Temir-kan (kahraman, krş. Kara-kan) III: 632, 644..., 647, 651, 656, 658, 662, 738, 746, 749..., 764, 808, 840, 882, 886, 904, 948, 953, 989, 1125, 1130, 1138, 1142, 1145, 1279, 1302, 1315, 1364, 1374, 1401, 1420, 1443, 1472, 1496, 1550, 1553, 1627..., 1632..., 1647, 2063, 2203; V: 2423
 Teñri / Teñir (Tanrı) III: 1017, 1106; V: 950
 Tokomon (kahraman) II: 1423; V: 676, 800
 Too-teñeşer (kahraman) IV: 164, 1015
 Too-toru (at) VII: 1276, 1278, 1735, 1739, 1752, 1752, 1763, 1846
 Tor'aygır (at) IV: 729
 Tökör usta (silah yapan usta) IV: 1621, 1624, 1664, 1666, 1674, 1682, 1757..., 1776..., 2134, 2148, 2177, 2192
 Tölök (falcı) II: 1159; IV: 358, 397; V: 1474; VII: 58
 Törö-bek (kahraman) IV: 1421, 1527, 1563, 1876, 2087, 1096, 2107
 Töştük (kahraman) III: 408...; IV: 92, 571, 703, 925, 942, 1037, 1042, 1051; V: 1503
 Türoköy (kahraman) II: 1170
 Türsün (kahraman, krş. Türsün-taylak) III: 303, 1721
 Türsün-taylak (kahraman, krş. Türsün) IV: 360, 1500; V: 1478
 Uлуу-bike (kadın kahraman) IV: 1772, 2133, 2169, 2190
 Ümöt (kahraman) IV: 363; V: 1473
 Ümötöy (kahraman) VII: 280, 385, 392, 401, 470, 588, 595, 697, 713, 727, 767, 785..., 805..., 809, 834, 853, 874
 Ürbü (kahraman) IV: 96, 542, 549, 574

COĞRAFYA İSİMLERİ İNDEKSİ

- Aç-maral **IV**: 1832 (*alkım* = düzlük; Buurala ve Çatkal arasında bir düzlük)
- Agır-min **IV**: 211 (Kayıfıdı ve Kuragatı akarsuları arasında)
- Ak-buluñ **IV**: 216 (Irgaytı akarsuyu ile Ak-car arasında)
- Ak-ermen **II**: 149 (*özön* = dere; Aşmara dağındaki Kara-taş kayasından görülen bir dere)
- Ak-car **IV**: 215 (İt-keçüü ile Ak-buluñ arasında)
- Ak-kıya **V**: 253
- Ak-korgon-kent **IV**: 540 (*kala* = şehir; Taşkent yakınlarında, Siriderya civarında)
- Aksı **I**: 164 (Kaşgar'da Aksu)
- Ak-şagıl **VI**: 432, 470, 472 (Temir han'ın ülkesinde bir dağ)
- Ak-tumşuk **VI**: 447 (Temir han'ın ülkesinde meyva yetişen bir yer)
- Ala-köl **IV**: 865 (bir göl)
- Alaş **II**: 1730; **IV**: 1455, 2129 (hayali bir yer ismi olmalı; Kazakların savaş nidası)
- Ala-too **II**: 1303, 1330; **III**: 114, 508, 517, 810, 879, 929, 1219, 1351, 2015, 2020, 2230, 2241, 2263, 2269, 2427, 2450 (Aladağ sıra dağları)
- Alay **VII**: 1110, 1149 (Fergana bölgesinin güneyinde bulunan sıra dağlar; bu isim kalıp tekerlemelerde yer aldığına göre bu bölgedeki ticaret merkezi olan şehirleri ifade ediyor olmalı. Bkz. Alaş)
- Alcan **IV**: 1638 (yeri belirgin olmayan bir bölge)
- Almalı-bulak **V**: 2299 (Tolono-bulak ile aynı yerde bulunan bir ırmak)
- Almalı-too **III**: 205 (?)
- Almatı **I**: 8, 103 (Almatı şehrinden kuzeye doğru akan nehir)
- Altay **V**: 166, 437, 699, 850, 922, 1065, 1096, 1204, 1386, 1542, 1643, 1766, 1873, 2083, 2266, 2273, 2530 (Kalıp tekerlemelerde Kalmukların anayurdu olarak geçiyor, aynı zamanda Kalmukların savaş nidası)
- Altı-bay **IV**: 1619, 1663; **VI**: 232 (Cakıp'ın yurdu)
- Altın-emel **VII**: 14 (Altın-emel dağında bir geçit)
- Altı Şeer **IV**: 564 (Doğu Türkistan'da Kaşkar, Aksu, Yarkent, Hotan ve Uç Turfan şehirlerinin bulunduğu bölge)
- Andıyan (Endican) **V**: 595
- Arçaluu Mazar **II**: 14, 15
- Arkan / Arka ? **VII**: 125 (Sarı Arka'nın kısaltılmış bir şekli olmalı)
- Arıştuu-bulak **VII**: 394
- Aşmara **II**: 1475, 1477, 1490, 1533 (Talas'ın doğusundaki Aşmara/Aspara dağları, aynı zamanda kuzeye doğru akan Aşmara / Aspara akarsuyu)
- Aygır-calı **IV**: 1956, 1980, 2003; **V**: 289, 296, 307, 338 (gözetleme tepesi; aynı zamanda Aygır-calı bir sıradağ adı)
- Baktı-kuuray **IV**: 230, 899, 1813; **V**: 1536 (her ne kadar Kalmukların mitolojik yurdu olarak geçse de Çilik akarsuyunun doğusunda, Kuuluk ve Kuşmurun arasında bir yer adı)
- Balaşan (Bedehşan) **V**: 1502 (diğer yerlerde topluluk ismi)
- Balk / Balık (Belh) **V**: 1502 (diğer yerlerde topluluk ismi)
- Bar-köl **V**: 237, 267, 1564 (Hami'nin kuzeyinde bir göl adı)
- Becin **I**: 148 (Pekin/Beycin'i ifade etmek üzere kullanılmış olamaz, bu isim Çin / Kalmuk bölgesini tanımlayan bir isim olmalı)
- Beş-terek **I**: 91, 101 (Saur dağlarının kuzey doğusunda yukarı İrtiş nehrine doğru bir geçidin adı)
- Boy-barak **IV**: 1820 (Baktı-kuuray'ın batısında bir yer)
- Boz-adır **III**: 355, 1016 (bir dağ adı)
- Boz-señir **VII**: 1082, 1108 (bir otlak)
- Boz-uçuk **VII**: 1077, 1108 (bir kaya çıkıntısı)
- Bölçörüü **V**: 379 (yayla adı)
- Bukar (Buhara) **I**: 89, 160; **IV**: 760, 764, 791, 1089, 1405; **V**: 591
- Buura, Çoñ **I**: 112 (İli bölgesinde bir akarsu adı olmalı)
- Buurala **IV**: 1829 (Isık gölün batısında, Çu nehrine yakın bir akarsuyun adı; Burana nehri?)
- Caa-kolot **V**: 664 (Cakıp'ın yurdunda yay şeklinde bir vadi)
- Calpak-too **III**: 708 (Temirlik dağlarının kuzey batısında bir dağ)
- Ca-Merke **IV**: 1718, 1734, 1743 (Kuuluk dağlarının batısında, Şarın nehrine akan üç Merke nehrinden biri)
- Cañgırak **VII**: 1178 (bir ırmak)
- Car-mazar **IV**: 1434, 1444
- Celgek **II**: 1456 (*sarı dala*= çöl; Talas vadisi ile Merke arasında bulunur)
- Cerken / Carkan / Carken (Yarkent) **I**: 51; **IV**: 150, 1269; **V**: 617; **VII**: 128
- Ceti-suu **II**: 1139 (Semireç)
- Ceti-tör **I**: 1 (Almatı'nın güne-yinde bir yer)
- Çanaç **II**: 1448 (Çanaç akar-suyunun yukarisında bir geçit)
- Çatkal **II**: 1447 (Çatkal sıra dağından çıkıp akan bir akarsu)
- Çeç-döbö **VII**: 215 (bir tepe)
- Çekirte **IV**: 1817 (Çilik akar-suyunun batısı ile Boy-barak arasında bir kaya)
- Çelek **IV**: 1815 (Çilik akarsuyu)

- Çimikent IV: 192 (Çimkent)
 Çöñör IV: 1617, 1659; V: 658 (Talas'ın batısında bir geçit)
 Çuñkar-uya I: 7 (Çuñkar / Şuñkar / Şumkar uya = sungur yuvası)
 Çüy (Çu nehri) IV: 884, 1616, 1658, 1828; V: 657, 956; VI: 957 (Çu nehrine *sarı özön* "sarı yataklı" sıfatı eklendiğinde nehrin Isık gölün batısına yakın olan kısmı ifade edilir)
 Ertiş (İrtiş nehri) II: 1811 (*keñ*), 1832 (*Kıl*); IV: 94 (Kıl Ertiş, yukarı İrtiş'i ifade ediyor olmalı)
 Irgaytı (bir nehir) IV: 220, 1827; V: 656, 955
 Isık-köl (Isık gölü) II: 61, 78; IV: 750; VII: 216
 İle (İli nehri) I: 111, 115; II: 33, 602, 1304..., 1331...; IV: 1407
 İt-keçüü I: 90; IV: 214 (Çu nehrinin çok bilinen bir geçidi)
 Kaba-atar V: 662 (Cakıp'ın yurdunda bir ırmak)
 Kalkan-too IV: 669 (İli nehrinin orta kısmının kuzeyinde bulunan dağlar)
 Kañkay IV: 1566, 2164 (Altay kelimesine kafiyeli)
 Kara-balta IV: 208 (Suu-samır şelalesinin ötesinde, Karabalta geçidinin yakınlarında bulunan ve kuzeye doğru akan bir nehir)
 Kara-köl IV: 197 (Talas nehrine kuzeyden bağlanan Karakol nehri olmalı)
 Kara-taş II: 1478... (Aşmara geçidinde gözetlemeye elverişli bir kaya)
 Kar-caabas IV: 1018; V: 615, 1567 (karın yağmadığı hayali bir yer)
 Karkara IV: 223 (Şarın'ın bir kolu olan Kegen'e akan Karkara ırmağı ve vadisi)
 Kaşgar / Kaşkar (Kaşgar) I: 161; IV: 150, 393, 1269; V: 616
 Kayıñdı IV: 209 (Çu nehrinin güney kollarından biri olan Kuragatı'nın doğu kollarından Kayıñdı ırmağı)
 Kazılık IV: 1017; V: 613, 1566 (ismini muhtemelen efsanevi tek kanatlı Kazılık kuşundan alan hayali bir vadi)
 Kebez-bulak I: 97 (Semi-palatinsk'e doğru akan bir ırmak)
 Kebez-too II: 1810 (efsanevi bir dağ)
 Kebesti-too IV: 391, 405, 408
 Kegen (Kegen nehri) IV: 1013
 Kırım II: 1211, 1285 (Kırım; fakat aynı zamanda çok uzaklarda bir memleket anlamında kullanılıyor. Bkz. topluluk isimleri, Kırım)
 Kır-keçüü I: 99 (Beş terek civarında, yukarı İrtiş nehri üzerinde bir geçit)
 Kır-taş VII: 1054, 1080, 1106, 1141 (Kızıl-kıya bölgesinde gözetlemeye elverişli bir kaya)
 Kıtay I: 54, 56 (Çin; bkz. topluluk ismi Kıtay)
 Kızıl-kıya VII: 1055 (Santaş'ın batısında Kızıl-kaya dağları ve geçidi)
 Kızıl-car I: 98; VII: 16 (Krasno-yarsk)
 Kızıl-kökön IV: 1719 (Ca-Meke'de bir yer)
 Kızıl-suu II: 595 (bir ırmak)
 Kızıl-tokoy V: 1093 (Altay yolunda bir orman)
 Kokan / Kokon (Hokand) I: 158; IV: 881, 1300, 1417, 1422, 1995; V: 1757
 Kul-ata IV: 1661; V: 629, 660; VII: 1920 (Cakıp'ın yurdunda Talas'ta, Altı-bay'a yakın bir yer)
 Kopu IV: 221, 1826; V: 655 (sazlık bir yer)
 Kopoluu I: 106 (Tor-aygır yolunda sazlıklı bir ırmak)
 Korguş I: 118 (Kulca'nın batısında İli nehrine bağlanan bir ırmak; aynı zamanda bir yerleşim yeri)
 Korkut II: 1440 (Fergana'da bir ırmak ağzı)
 Korogotu IV: 213 (Çu nehrinin bir batı kolu olan Kuragatı ırmağı)
 Koroson III: 2491 (Horasan)
 Koymorok V: 239 (Kozu-başı'ya gelmeden bir yer)
 Kozu-başı V: 239 (koyun kırpımına ve keçe yapımına elverişli sazlık bir yer)
 Kök-adır V: 1211 (güzel yaylaları olan bir dağ)
 Kök-doskok V: 2425 (kumluk bir yer)
 Kök-döbö IV: 116
 Kök-oyrok IV: 1823 (*sarı saz*= bataklık; Doğuda Boy-barak ile Kopu arasında bulunur)
 Kulca (Kulca) I: 116; IV: 232 (Uluu K.), 233 (Kiçi K.), 743
 Kum-bel II: 1475, 1477, 1533 (Aşmara dağında bir geçit)
 Kum-buluñ I: 102 (Beş-terek ile Almatı arasında kumluk bir yer)
 Küñköy V: 167, 439, 701, 852, 924, 1387, 1544 (Altay gibi Kalmuk yurdu olan efsanevi bir yer)
 Kuş-murun IV: 231 (Ketmen sıradağlarının batı ucu olan Temirlik dağlarının güney batı uzantısı)
 Kuuluk IV: 228 (sıradağ)
 Kuu-sere VII: 18 (Küygön-tokoy ile Taş-mazar arasında bir tepe)
 Küñökör V: 1526, 1557 (Kalmuk yurdunun kuzey doğusunda bir dağ)
 Küñ-tiybes V: 1537, 1568 (gün ışığının değmediği efsanevi bir yer)
 Kürmöntü, Şatuu II: 31 (Isık gölün kuzey doğusunda iki su geçidi)
 Küröbö V: 1569 (Kalmuk yurdunun derinliklerinde, karı kürekle atmak gereği duyulmayan efsanevi bir vadi)
 Küröñköy VII: 14 (Altın-emel yolunda bir yer olmalı)
 Küygön-tokoy VII: 18 ("Yanık Orman")
 Margalan II: 1441 (Mergelan)
 Medine I: 88; II: 382 (Medine)
 Medine-çöl I: 110 (Medine çölü ?)
 Mekke II: 219, 298, 320; V: 1487, 2432, 2446, 2447, 2462, 2516 (Mekke)
 Merke II: 1474 (ırmak ve yer adı)
 Namagen II: 1442 (Nemengan)
 Narın IV: 383, 403, 753, 758 (Narın nehri)
 Orol-too IV: 670 (Radloff'un manasçısına göre bu dağ Kalkan-too'nun yakınlarında bir dağdır; başka manasçılar bu dağı Ural dağıyla eşleştirir)

Oy-kayın **III**: 1692 (Çin hududunun batısında bir yer olmalı)
 Öndür-suu **VII**: 1324 (nehire bağlanan bir dere)
 Sayram **IV**: 190 (bir zamanlar Cungarların hakim olduğu Çimkent yakınlarındaki batı Sayram)
 Samarkand **IV**: 129 (Semerkant)
 San-taş / Santaş / Sentaş **VII**: 1055 (Isık gölün doğusunda bulunan ve kuzeyden güneye yol veren en önemli geçit)
 Sarı-bulak **IV**: 193 (Sayram ve Çimkent'in doğusunda bir dere)
 Sarı-kaykan **I**: 108 (Tor-aygır ve Temirlik dağları arasında bir yer)
 Sır-dayra **IV**: 1423 (Siriderya)
 Sır-teñiz **IV**: 1408 (Aral gölü?)
 Sulpukor **VI**: 76, 328, 713, 730, 1034 (Cakıp'ın yurdunda bir ırmak; Arapça: Zu'l-fikar, Kırgızca: Zulpukor "Hz. Ali'nin kılıcı")
 Suu-samır **IV**: 199 (Talas'tan Narın nehrine akan bir akarsu)
 Sür-köl **IV**: 839 (bir göl, efsanevi bir yer)
 Şemey **I**: 98; **VII**: 16 (*kala*; Semipalatinsk)
 Talas **II**: 1455; **V**: 1820; **IV**: 195, 1618, 1660; **V**: 659, 2122, 2124, 2126; **VI**: 75, 491, 520, 712, 727, 729, 973; **VII**: 122, 129, 1921, 1924, 1926
 Tanma **IV**: 751 (Tamga; Isık gölün güney kıyısında bir yer)
 Taş-akır **VII**: 22 (*kuu tala*; bir çöl)
 Taşken **IV**: 2156; **VII**: 129, 1926 (Taşkent)
 Taş-mazar **VII**: 20

Temir-bala **IV**: 117 (bir tümsek)
 Temirdik **I**: 109; **IV**: 227 (Ketmen sıradağlarının batı uzantısı)
 Tolono-bulak **V**: 2301 (bir dere)
 Tor-at **III**: 1749 (bir tümsek)
 Tor-aygır **I**: 107 (Tor-aygır dağlarında bir geçit)
 Tör-köl **V**: 238 (Kozu-baş'ının ötesinde bir göl)
 Tosor **IV**: 751 (Isık gölün güneyinde bir akarsu ve yerleşim yeri)
 Tur-köl **V**: 1565 (efsanevi Kazılık vadisi yolunda, efsanevi Bar-köl'ün doğusunda bir göl; krş. Tör-köl)
 Turpan **I**: 162, 163; **IV**: 170 (Kaşgar'da Turfan)
 Uлуу-baş **VII**: 1228
 Uлуу-çınar **V**: 1092 (bir tümsek olmalı)
 Uлуу-kamır **IV**: 277 (bir burun)
 Urum **II**: 1210, 1284 (Osmanlı toprakları)
 Uzun-bulak **I**: 96 (Uzun-bulak suyu kenarında bir Rus karakolu olmalı)
 Üç-kaplık **III**: 1690 (Orta Kaplık, Tuyuk Kaplık ve Ulken Kaplık akarsularının oluşturduğu üç Kaplık suyu)
 Üç-karool **IV**: 1705, 1712; **V**: 1621 (gözetleme yeri)
 Üç-korum **IV**: 198 (Karakol akarsuyundan Suu-samır akarsuyuna geçit)
 Üç-koşoy **VI**: 727, 973; 122, 1924 (Talas nehrine akan akarsular)
 Ükürcü **III**: 1691 (Üç-kaplık bölgesinde bir yer)
 Ürgönş **III**: 1755 (Ürgenç)

TOPLULUK İSİMLERİ İNDEKSİ

- Balakşan (diğer yerlerde coğrafi isim) **IV:** 1032, 1466
- Balk / Balık (diğer yerlerde coğrafi isim) **IV:** 1032, 1466
- Burut (Çin/Kalmuk ifadesinde Kırgız anlamına gelir) **IV:** 451, 453, 458, 2110...
- Busurman (Müslüman, krş. **II:** 1500 Musulman, bir kere geçiyor) **I:** 64, 69, 72, 147; **II:** 4, 26, 164, 194, 200, 221, 292, 294, 300, 315, 322, 341, 440, 1163, 1265, 1555, 1565, 1660, 1693; **III:** 1681; **IV:** 187, 256, 419, 471, 523, 531, 557, 566, 591, 593, 602, 616, 677, 790, 984, 992, 1069, 1085, 1088, 1253, 1266, 1278, 1295, 1354, 1414, 1513, 1850, 2098; **V:** 585, 1126, 1133, 1138, 1178, 1182, 1507, 1787, 2103; **VI:** 9
- Erkeç (Keçi Halkı) **IV:** 132
- İndı (Hintliler) **III:** 384, 463, 723
- İt (Köpek Halkı) **IV:** 132
- Kalça **III:** 56, 376, 715, 1753, 1763
- Kalmak (Kalmuk) **I:** 95; **II:** 1116, 1120, 1125, 1231; **III:** 712, 1161, 1680, 1751; **IV:** 459, 465, 1239, 1515, 1923; **V:** 160, 162, 166..., 437, 439, 442..., 699, 701, 706, 735, 750, 850, 852, 855..., 866, 875..., 922, 024, 926, 1028, 1065, 1096, 1128, 1176, 1200, 1323, 1386..., 1396, 1422, 1538, 1542, 1544, 1549, 1579, 1591, 1643, 1649, 1655, 1711, 1739, 1741, 1745, 1788, 1873, 1968, 1983, 1991, 1994, 2157, 2266, 2273, 2394, 2402, 2518, 2530; **VII:** 362..., 376, 406
- Kapır (Kafir) **I:** 64, 70...; **II:** 3, 293, 721, 726, 1163, 1265, 1498, 1555, 1565, 1658, 1694; **IV:** 140, 146, 158, 187, 256, 419, 446, 471, 523, 557, 564, 593, 602, 616, 681, 984, 1000, 1021, 1024, 1266, 1325, 1349, 1419, 1512, 1565, 1569, 1579, 1608, 1720, 1735, 1807, 1850, 1884, 1906, 1987, 2099, 2106, 2109, 2112; **V:** 585, 1506, 2103, 2195, 2205, 2255, 2512, 2518..., **VI:** 9
- Kazak **I:** 35; **II:** 1162; **III:** 721, 1051; **IV:** 721, 799, 1453
- Kırım (Kırım Halkı, aynı zamanda coğrafi isim) **IV:** 126, 1454; **V:** 324, 1499
- Kıtay (Çinliler) **I:** 161, 163; **II:** 262, 346, 596, 1227; **III:** 53, 380, 392, 507, 699, 1098, 1748, 1765, 2538; **IV:** 151, 153, 777, 830, 1281, 1311, 1329, 1583; **V:** 444, **VI:** 617, 752, 857
- Kızıl-baş (Kuzey Afganistan'da oturan Şii Türkler) **III:** 57, 378, 462, 717; **IV:** 1052
- Kokan (Hokandlılar, diğer yerlerde coğrafi isim) **I:** 31; **III:** 383
- Kün-tuumuş (Gün Doğmuş Halkı) **IV:** 120
- Musulman **II:** (krş. Busurman)
- Nayman **II:** 288, 490, 1007, 1009
- Nogoy **I:** 57; **II:** 21 (Kara N.), 22 (Sarı N.), 398 (Kara N.), 402 (Kara N.)
- Noygut **I:** 29
- Oyrot **II:** 5... 51, 189, 192, 338, 354, 362, 379, 386..., 392, 407, 412, 435, 443, 465, 570, 572, 574, 701, 781, 1673, 1675; **IV:** 1452
- Oogan (Afgan) **IV:** 167, 1052, 1298; **V:** 599
- Orus (Rus) **II:** 263, 273, 348, 1229, 1277; **III:** 42, 44, 47, 466, 900, 1760, 1780..., 1784; **IV:** 144, 1451, 1536; **V:** 611
- Özübek (Özbek) **VI:** 519
- Sart **I:** 33; **III:** 55, 382, 705, 1744, 1761, 1857, 1860, 2035, 2039, 2042, 2163, 2177, 2402, 2407; **IV:** 541; **V:** 98, 223, 1670, 2290, 2292
- Şürşüt (Mançular) **III:** 33
- Tecik (Tacik) **III:** 387, 464, 725, 1479, 1767

